54145

A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT | Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM

1930—1931

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

A TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

ESZTÉTIKAI, TÖRTÉNETI ÉS PEDAGÓGIAI CIKKEK

Antos Kálmán: Az első nemzetközi orgonaügyi kongresszus 8
— Dohnányi Ernő Szegedi Miséje.... 17
— A szegedi Fogadalmi templom orgonája 24
— Szeged ünnepi hete 69
— Prof. von Raatz Brockmann mesteriskolája 254
Bothfalvi Both Béla: Berkovszki Hermann polifon vonója 52
Havlin Károly dr.: 150-ik koncertünk 221
Hubay Jenő dr.: A magyar zenekari hangversenyek szükségessége..... 213
— Joachim József 293
Isoz Kálmán: Mosonyi Mihály..... 240
Kálmán György: A Pleyel-cembalo ismertetése 263
Kálmán Mária: A mesterhegedű..... 108
— A hegedűtechnika történeti fejlődése 164
Kemény Rezső: Joachim József centenáriumára..... 296
Kereszty István: Wagner útja hazánkban 93
— Volkmann, a pesti nemzetőr..... 268
Kertész György: Musikkollegium Winterthur 112
— Stravinszky: Apollon musagetes, Le baiser de la Fée..... 200
Lukács György: A zene az antik filozófia tükrében 208
Márkus László: A próba..... 28
Nováğh Gyula: Beszámoló Budapest székesfőváros népművelési bizottságának a zenei műveltség érdekében kifejtett ötévi munkájáról 226
Riegler Ernő: Orgonamozgalmak..... 243
Sebestyén Ede: A Szevillai borbély botrányos bukása..... 48
— Verdi Attila-operája..... 186
— Hetvenéves Erkel Ferenc Bánkbánja..... 202
— A magyar Tannhäuser hat évtizede 249
— Esterházy Karolin grófnő Schubert-kéziratai 279
— Joachim József regényes élete..... 300
Siklós Albert: A harmóniák világa (6 folytatásban) 11
37, 51, 68, 83, 133
— Nietzsche Fr. W. 12
— Elavult hangszerek:
A rackett 66
A trumscheit 81
A forgólant 114
A szegesharmonika..... 132
Az üvegharmonika..... 149
A baryton 192
— Kepler János..... 78
— Beethoven Fideliója..... 80
— Modern táncok a műzenében..... 127
— Újabb kísérletek a hangjegyírás terén 144
— Fúvóhangszerek Mozart szimfóniáiban 168
— Liszt Ferenc Faust-szimfóniája... 182
— Amikor először játszották Bécsben a IX. szimfóniát..... 220
— Komponáló fenségek..... 256
— Zenekarok elhelyezése..... 287
— Joachim 13 levele 297
Szita Oszkár: Kisfaludy Károly és kora 33
— Róma zenei élete..... 96
— Eduard Grieg..... 159
— Az éneklés fejlődéstörténete..... 282
Vannay János: A magyar vidék zenepedagógiája az 1929/30. tanévben 62

Jeltelen cikkek:
Programmunk (vezércikk)..... 1
A szimfónia története..... 5
Wagner Szigfrid (1869—1930) ... 10
Lehár Ferenc..... 59
Sándor Erzsi..... 116
Dinamika 117
Puccini Giacomo..... 121
Verdi Giuseppe..... 137
Mozart 167
Mozart ítélkezései levelezésében.. 171
A székesfővárosi zenekar jubiláris hangversenye..... 277
Vázlatok egy nagy ember portréjához..... 308

ÁLLANDÓ ROVATOK

Hangversenyműsoraink ismertetése:

I. Évadnyitó hangverseny *(Bor Dezső)*: 3, II. *(Siklós Albert)*: 5, III. Schubert-hangverseny *(Bor Dezső)*: 21, IV. *(Bor Dezső)*: 22, V. *(Bor Dezső)*: 41, VI. Csajkovszky-hangverseny *(Fleischer Antal)*: 44, VII. *(Vaszy Viktor)*: 46, VIII. *(Bor Dezső)*: 58, IX. Lehár-hangverseny *(Donáth Jenő)*: 59, X. *(Vaszy Viktor)*: 73, XI. *(Bor Dezső)*: 76, XII. *(Vaszy Viktor)*: 89, XIII. Wagner-hangverseny *(Vaszy Viktor)*: 90, XIV. *(Bor Dezső)*: 105, XV. *(Bor Dezső)*: 107, XVI. Puccini-hangverseny *(Vaszy Viktor)*: 121, XVII. Fiatal karmesterek bemutatkozása: 122, XVIII. *(Bor Dezső)*: 125, XIX. Verdi-hangverseny *(Bor Dezső)*: 137, XX. *(Fleischer Antal)*: 140, XXI. *(Unger Ernő)*: 142, XXII. Magyar nótaest: 153, XXIII. Grieg-hangverseny *(Bor Dezső)*: 154, XXIV. *(Bor Dezső)*: 162, XXV. Strauss János-hangverseny *(Bor Dezső)*: 177, XXVI. Fiatal művészek bemutatkozó hangversenye: 178, XXVII. *(Siklós Albert)*: 181, XXVIII. Magyar dal hangv.: 197, XXIX. *(Jemnitz Sándor)*: 199, XXX. Ünnepi hangverseny: 215.

Kritikai cikkek:

A mosoly országa (Lehár operettje) 130
Sly (Wolff—Ferrari dalműve) 172
Az Álarc (Hubay Jenő dr. operája) 206
Don Pasquale (Donizetti dalműve) 267
Hangversenykrónika (dr. L. H.) .. 100
146, 270

Zenetudomány 39

Személyi hírek 14

Halálozás 15, 40, 88

Színház: 14, 39, 54, 71, 84, 103, 118, 135 151, 173, 194, 210, 273, 290

Hangversenyek: 39, 54, 71, 86, 119, 135, 151 174, 195, 210, 274, 290

Mindenfelől: 13, 40, 55, 72, 87, 104, 120 135, 152, 175, 195, 211, 275, 291

Népművelési hírek 15

Pályázat 15, 176, 211, 292

ILLUSZTRÁCIÓK

Hangjegyek:

Dohnányi Ernő Szegedi Miséjének motívumai: 18, 19. Példák a harmóniák világához: 37, 38, 84, 134. Részlet Bach *g*-moll hegedűszonátájából: 52. Táncritmusok: 129. Hangjegyírási kísérletek: 144—146. Liszt Fauszt-szimfóniájának motívumai: 184. Beethoven IX. szimfóniájának tematikus anyaga: 216—219.

Hangszerek és egyéb ábrák:

Szólamok grafikus ábrázolása: 11. A szegedi Fogadalmi templom kórusa: 25. A Fogadalmi templom játszóasztala: 27. Rackettek: 67. Trumscheit: 81. Callot I. rézkarca, forgólanton játszó vándormuzsikus: 114. Szeges harmonika: 132. Pedálos üvegharmonika: 149. Fuvóhangszerek Mozart korából: 169—171. Baryton: 193. Hubay Álarcának három jelenete: 207. Egy lap Beethoven vázlatkönyvéből: 219. Pleyel-cembalo: 266. Zenekarok elhelyezkedése: 288—289.

Portrék:

Berkovszky Hermann 53
Dohnányi Ernő 17
Donáth Jenő 60
Eitner Irén 154
Faragó György 155
Földes László 180
Gárdonyi Zoltán 274
Gregor Vilmos 77
M. Hir Sári 75
Joachim József 295
Joachim 8 éves korában 301
Korenek Valéria 92
Kotányi nővérek 43
Laurisin Lajos 139
Lehár Ferenc 60
Losonczy György 93
Markóczy Irén 198
Orosz Júlia 61
Pilinszky Zsigmond 58
Pless László 179
Sándor Erzsi 116
Stravinszky Igor 201
Svéd Sándor 139
Szabó Lujza 139
Szabóné Fűzy Matild 106
Szedő Miklós 61
Székelyhidy Ferenc 74
Székesfővárosi Zenekar 223
Varga Pál 180
Vargha Imre 154

300182
12
1930-31

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 1. szám
1930 október 1

TARTALOM

Programmunk . . . — Hangversenyműsoraink ismertetése. — ANTOS KÁLMÁN: Az első nemzetközi orgonaügyi kongresszus. — WAGNER SIEGFRIED: 1869—1930. — A harmóniák világa. I. — NIETZSCHE FR. WILHELM. — MINDENFELŐL. — SZEMÉLYI HIREK. — SZÍNHÁZ. — HALÁLOZÁS. — PÁLYÁZAT. NÉPMŰVELÉSI HIREK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

A. bérlet.

1930 október 5-én, vasárnap

ÉVADNYITÓ HANGVERSENY

Közreműködnek:
MOLNÁR ALICE hegedűművésznő, KRAUSZ ILONKA zongoraművésznő és VINCZE LÁSZLÓ gordonkaművész

1. BEETHOVEN: II. Leonora — Nyitány
2. TARTINI: Ördögtrilla. Előadja: MOLNÁR ALICE
3. LISZT: Esz-dur zongoraverseny. Előadja: KRAUSZ ILONKA

Szünet

4. BEETHOVEN: Hármasverseny. Előadják: KRAUSZ ILONKA, MOLNÁR ALICE és VINCZE LÁSZLÓ
5. WAGNER: Nürnbergi mesterdalnokok — Előjáték

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet.

1930 október 19-én, vasárnap

SCHUBERT-HANGVERSENY

Közreműködnek: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő és Dr. GYÖRI PÁL hangversenyénekes

1. Die beiden Freunde von Salamanka — Nyitány
2. F-moll fantázia (Dohnányi hangszerelésében)
3. *a)* Ave Mária
   b) Bölcsődal. Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE
4. Die Zwillingsbrüder — Nyitány

Szünet

5. Dalok. Énekli: Dr. GYÖRI PÁL
6. Moment musikals. (Dohnányi hangszerelésében)
7. Magyar induló

Karnagy: BOR DEZSŐ

B. bérlet.

1930 október 12-én, vasárnap

Közreműködik: MICSEY JÓZSA operaénekesnő

1. STAMITZ: Szimfónia
2. HAYDN: C-dur (l'Ours) szimfónia
3. GLUCK: Alceste ária (Divinités du Stix). Énekli: MICSEY JÓZSA

Szünet

4. MOZART: 33 (B-dur) szimfónia
5. WAGNER: Tannhäuser-nyitány. (Párizsi átirat)

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

A. bérlet.

1930 október 26-án, vasárnap

Közreműködik: HŐGER MÁRIA zongoraművésznő

1. MASSENET: Cid — Nyitány
2. SIKLÓS: Találkozás. Scherzo
3. GLAZUNOW: F-moll zongoraverseny

Szünet

4. DVOŘAK: Új világ szimfónia

Karnagy: BOR DEZSŐ

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók

Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 1. szám Budapest, 1930. október 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

PROGRAMMUNK

amit pár év előtt tűztünk ki magunk elé, ezután se változik. A Népművelési Bizottság sokrétegű kulturális akciójának egyik jelentős tényezőjét, a Székesfővárosi Zenekart fogjuk ezután is támogatni abban a hivatásában, mely a műzenét, az »olimposzi istenek leggyönyörűbb ajándékát« a társadalom legszélesebb rétegei számára is könnyen hozzáférhetővé akarja tenni.

Komoly zenét hallgatni annak, akit gyermekszobájának emlékei nem kötnek össze a Bach-féle invenciók és a Clementi szonátinák gyötrelmes penzumaival: bizony súlyos feladat. Sokkal súlyosabb, mint a költészet vagy a képzőművészet bármelyik ágának termékét megérteni és szépségeiben gyönyörködni. Orfeusz lantjának halk szavát bizony épp olyan értelmetlen akusztikai jelenségnek érzi a műzenétől teljesen idegen hallgató, mint egy idegen, mondjuk afrikai néger nyelvet, melyből nem hall ki semmi mást, mint furcsa magánhangzók és mássalhangzók összefüggéstelen vegyülékét. Még a szöveges zene, a népdal, műdal, operarészlet »megértése« hagyján, de annál keservesebb feladat számára egy klasszikus szimfónia, szvit vagy pláne egy kamarazenemű meghallgatása, mellyel szemben teljesen értelmetlenül, tanácstalanul áll.

»Csak annak a zenének van értelme, ami szöveggel együtt hangzik el« — mondta egyszer kérdezősködéseimre egy ügyvédbojtár. »Az a zene, melyet nem magyaráz meg semmi szó, olyan, mint egy kusza, semmit sem ábrázoló vonalakból megrajzolt zagyva kép.« Ezt egy intelligens debreceni civis mondta nekem egyszer, egy filharmonikus hangverseny alatt. Ne csudálkozzunk az ilyen laikus kijelentéseken, hiszen akadnak tanult zeneesztétikusok is, akik ezt az abszurdumot hirdették. Riemann szerint Grell Eduard, a berlini akadémia tanára állította fel a tételt: a zene három eleme: az élőszó (!), a harmónia és a ritmus, mind a három egymással a legszorosabban függ össze. A szómentes, értelemnélküli muzsika olyan, mint a tárgy (téma-) nélküli rajz vagy festmény, mint pl. egy ruhaszövet- vagy egy tapétaminta. Grell szerint tehát Beethoven VII. és VIII. szimfóniája: tapétarajz!!

MAGYAR KÖNYV-TÁRA

Zenekedvelő laikusokkal folytatott eszmecseréim alatt sok érdekes elmélet jegecesedett ki a zene élvezési módjaira vonatkozóan. Van pl. olyan hallgató, aki zenekari koncerten nem kap mást, mint hangulatokat, melyek váltakozásaira rezonál állandóan saját lelkidiszpozíciója. Nem kutat belső okokat, nem analizálja önmagát, megnyugszik abban, hogy egy komor moll-hangnemben írt adagio lehangolja, meghatódást vált ki belőle, míg egy dur-scherzo felvidítja, sőt mosolyra kényszeríti. Ennél a passzív folyamatnál egy fokkal magasabbrendű zeneélvezési mód az, mikor a hallgató szorosabb kapcsolatot teremt saját szellemi működése és a kompozíció között. Ez az arisztoxenoszi folyamat — Arisztoxenosz görög bölcselő és zeneíró, Arisztotelesz tanítványa fejtette ki először — már a dallam vonalát figyeli, elemezvén, hogyan halad a melódia a skála mentén két irányban és hogyan ugorja át annak fokait. Arisztoxenosz szerint a zene élvezése nem más, mint az előadott zeneműnek emlékezetünkben való elraktározása és felépítése; gyönyörködésünk kútforrása pedig az az öröm, amit a visszatért dallam megismétlő felismerése okoz.

Egy zeneműszépségeiben való elmerülésnek Hanslick Ede bécsi zenekritikus, Wagner legképzettebb és legharciasabb ellenfele, abban a lelki folyamatban látja gyökerét, mely a hallgató bizonyos szellemi kielégülését idézi elő. Ez akkor jelentkezik, ha a zeneköltő szándékait követve, sőt azokat megelőzve, várakozásában hol csalódik, hol pedig kellemesen lepődik meg. Ebben a bonyolult intellektuális analizálásban persze a hallgatónak igen erős zenetudományos felvértezettségre van szüksége, hiszen a zeneműszépségeinek folytonos objektív követése, mely a laikusoknál divó patologikus átérzés helyébe a szellemi tevékenységet helyezi, nagy dologbeli jártasságot kíván. Megfigyelési körébe bele kell vonnia a dallamvonal hullámzásának esztétikai értékelésén kívül a harmónia, a ritmus, általában az egész szerkezet, továbbá a zenei formaalakítás, a hangszín és a dinamika változásainak ütemről-ütemre való elemzését.

Még súlyosabb feladat előtt áll a hallgató, ha a romantikusok után, de különösen az utolsó negyedszázadban feltűnt komponisták műveihez akar közelebb férkőzni. Strauss Richárdot, Debussyt, Ravelt épp úgy nem lehet egy-egy kényelmes lekicsinylő gesztussal elintézni, mint Schönberget, Stravinszkyt, Hindemithet vagy Bloch Ernestet. Megértésükhöz a stílusváltozások lélektani indokait épp úgy kell ismernünk, mint meglátni és felismerni a messze távoli évtizedek ködéből lassan kibontakozó célt, amely felé a »ma« komponistái haladnak.

A mondottakból kiviláglik, hogy a hangversenylátogató nem elégedhetik meg a műsorok passzív hallgatásával, mert kedvét szegheti, ha nehezebb problémával találja magát szembe. Képezni kell önmagát fokról-fokra addig, amíg a zenehallgatásnak legalább is a hanslicki magaslatáig tudja felküzdeni önmagát. Ehhez nemcsak kitartás, hanem tervszerű útmutatás is szükséges. Ebbe az Elíziumba akarja bevezetni olvasóit A ZENE, hogy megértő közönséget neveljen, közönséget, mely a hétköznapok gondterhes ideggyötrelmeit a zeneművészet mindent elfeledtető szépségeinek megértésével enyhíti.

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

A Székesfővárosi Zenekar VIII-ik évadja

Évadnyitó hangverseny. — 1930 október 5-én. — Vezényel: Bor Dezső.

A bérlet.

1. **Beethoven**: (1770 Bonn—1827 Bécs.) *II-ik Leonora nyitány.* 72. mű. C-dur.

Beethoven egyetlen operája a »Fidelio« 1805 november 20-án került színre Bécsben a »Theater an der Wien«-ben. Egymás után háromszor játszották eredeti formájában, három felvonásban, aztán lekerült a színlapról, majd Breuning átdolgozásában két felvonásra összesűrítve került egy új nyitánnyal kombinálva 1806 március 29-én ismét előadásra. Dalművéhez Beethoven összesen négy nyitányt írt: hármat C-durban »Leonora« címen, egyet *E*-durban »Fidelio« címen. Úgy látszik, hogy az I. Leonora-nyitányt egyszer se játszották, a II-at az 1805. évi előadásokon, a harmadikat 1806-ban, míg a »Fidelio« nyitányt csak az 1814-iki felújításkor mutatták be.

A II-ik Leonora nyitány sokkal közelebb áll a népszerű harmadikhoz, mint az elsőhöz. Lassú bevezetésében (Adagio) csak az elején és a végén van igen csekély eltérés. Ezek a variánsok igen tanulságosak abból a szempontból, hogy Beethoven milyen szigorú önkritikával korrigálta művet. Mennyivel szebb a III-ik Leonora nyitányban például az a rész, melyben a *fortjssimo* Asz-dur futam csak egyszer dübörög végig az egész zenekaron, míg itt, a másodikban kétszer, döcögő megszakításokkal. Az *allegro* főtémája teljesen egyezik a két műben, csak az átvezető rész és a melléktéma találkozásánál van kisebb eltérés. A zárótémát, az expozició befejezését és az egész kidolgozást Beethoven más hangnemben tólta át, ezzel a szekvenciák is más fokokra kerültek. Míg a harmadikban Pizarro trombitái *B*-durban szólalnak meg a távolban, addig itt a trombita-szóló — teljesen más, triolás motivummal — *Esz*-durban jelentkezik. Utána váratlanul C-durban idéz a Mester néhány taktust Floreszián gyönyörű áriájából, majd a főtéma motivumából megszerkesztett *presto* kódával záródik le a nyitány, az expozició szabályos visszatérésének teljes mellőzésével.

*

2. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs.). *Hármasverseny* (56. mű) zongorára, hegedűre és gordonkára zenekar kisérettel. (1807.).

A versenymű kialakulásának bölcsőkorára tekintett vissza Beethoven, midőn hármasversenyét megírta. Előbb írtak ugyanis 2—3 szóló hangszerre versenyműveket (*Corelli* és kortársai a 17. század második felében) és csak később (a 18. sz. elején) alakult ki az a koncert-forma, melyben *egy* hangszer koncertál a zenekar élén (*Albinoni, Torelli, Vivaldi*). E művéhez Beethoven 1804-ben jegyzi le első vázlatait, de csak 1807-ben fejezte be s *Lobkovitz* hercegnek ajánlja. 1808 nyarán mutatják be, amidőn a zongoraszólamot a Mester tanítványa a 14 éves *Rudolf* herceg — a későbbi olmützi bíboros-érsek — játssza, a hegedűt Franz *Seidler*, a gordonkát pedig Anton *Kraft*. Igen hálás és nehéz a három koncertáló hangszer szólama, különösen a vonósoké.

Első tételében a klasszikusok recipéje szerint a zenekar előbb végig játssza az egész expoziciót. Majd a gordonka kezdi el a főtémát, melynek periodizálásába belekapcsolódik a hegedű. A zongora már csak az átvezető témában lép be, majd a domináns hangnemben tartott melléktéma dallamát veszi át. Élénk tizenhatodos futamokban kerül elénk a zárótéma, melynek befejezését a versenyző hangszereken felcsillanó trillák jelzik. A kidolgozási rész triolás felbontott hangzatfelelgetéseit *g* orgonaponton előkészített visszatérés váltja fel.

A *largo*-tétel hamisítatlan beethoveni lassú tétel, ikertestvére az ötödik szimfónia halhatatlan Asz-dur tételének. Itt is a gordonka kezdi a témát, melyet a zongora arpeggioszerű figurákkal vesz körül. Utolsó tételébe *attacca*-szerűen ment át Beethoven, a *g* domináns hang folytonos ismételgetésével. *Rondo alla Polacca* a címe és a polonéz nevű lengyel tánc jellegztes ritmusai minduntalan felbukkannak a fúvók szólamaiban. A rondó tétel egyik kétnegyedes epizódját ismét a főtéma visszatérése váltja fel és lendületes kódával zárul a szólóhangszereknek nagyon kényes tétel.

Előadják: *Krausz* Ilonka, *Molnár* Alice és *Vince* László.

3. **Liszt**: *Esz-dur zongoraverseny.*

Egyike Liszt Ferenc legnépszerűbb műveinek ez a versenymű, melyet a mester az ötvenes évek elején írt. 1855. február 17-én került bemutatásra, Weimarban, Berlioz vezényletével, midőn a zongora-szólamot maga a mester játszotta. A versenymű szakít a hagyományos klasszikus Concerto formával, elveti a részekre tagolást, valamint az első tétel tradicionális szonáta formáját, helyette attaccaszerűen követik egymást dalforma és rondo tételek. A mű alapeszméje egy markáns főmotivumból bontakozik ki, melyet legelőször a zenekar intonál. Ennek kontrapunktikus ellentémái majd diminuiciói bukkannak föl a zongora jelentős technikát követelő szólamában. Az *adagio*-ban előbb egy bensőséges kantiléna részt énekel a szólóhangszer, de ezt rövidesen fölváltja a zenekar zivataros tremolóitól kísért recitativó, mely geniálisan készíti elő a humorral teli *scherzot*. Amikor a tündérek tánca szinte orgiává fajul, hirtelen kísérteties reminiscentia gyanánt jelenik meg a főtéma, előbb a zongoraszólamban, majd az üstdob tompa ritmizációjában, ezalatt azonban érdekes össze-visszaságban vonultatja fel előttünk Liszt az előző tételek epizódtémáit. Hatalmas *crescendo* készíti elő az indulószerű utolsó tételt és diadalmasan fejezi be a művet a dinamikában és tempóban folyton fokozódó *stretta*-ban.

Előadja: *Krausz* Ilonka.

*

4. **Tartini Giuseppe** (1692 Pirano (Isztria)—1770 Padua) *Ördögtrilla (Trille du diable)*. *Hubay* Jenő átdolgozása.

Egyike a legérdekesebb élettörténéseknek a Tartinié. Szülei papi pályára szánták, de egy 16 éves páduai lány iránti heves szerelme levéteti vele a papi köntöst; összevész szüleivel és hogy megélhetését biztosítsa, vívómester, majd zenekari hegedűs lesz egy vidéki operastaggioneban. Közben éjjel-nappal gyakorol, megismerkedik korának legnagyobb mestereivel — Viscontival és Geminianival — és belemélyed a komponálás rejtelmeibe. Körülbelül 40 éves, mikor pedagógus hírneve egész Európát bejárja, úgyhogy minden országból köréje sereglenek a hegedűnövendékek százai.

Kompozíciói közül — 140 hegedűverseny, szonáták, triók, kvartettek — egyike a legismertebbeknek az »Ördögtrillá«-ja, melyet mint hegedűszonátát találtak meg kéziratként hagyatékában. Hegedűszóló volt, számozott basszuskísérettel. Baillot tette először népszerűvé a művet. Újabban *Hubay* Jenő dolgozta át és hangszerelte meg kis zenekarra.

Larghetto affetuoso-val kezdődik, rövid dalformával, melyben a hegedűé a vezető dallam. Markáns témával indul a *Tempo giusto*: itt már telítve vannak a hegedűszólam gyors tizenhatod figurái igen nehéz trillákkal. Formája régi szonátaforma, melynek befejező ütemeiben veszedelmesen egymásra torlódnak a hegedű legmagasabb fekvéseiben játszott trillák. Rövid *grave*-bevezetés után, mely még kétszer ismétlődik meg, az expozíció végén és a visszatérés előtt, az *Allegro assai*-ba megy át megállás nélkül a kompozíció, mely valóban ördöngős, nagyon ötletes kettősfogású trillákkal bűvöli el a hallgatót. Különösen nehéz a kadencia, mely közvetlenül a záró *grave*-be torkollik.

Előadja: *Molnár* Alice.

*

5. **Wagner** (1813 Lipcse—1883 Velence.): *A nürnbergi mesterdalnokok.* Nyitány.

Hat éven keresztül dolgozott Wagner e sokak ítélete szerint legtökéletesebb dalművén: 1862—1868-ig Münchenben és a Luzern melletti Triebschenben. Bemutató előadása 1868 január 21-én volt Münchenben. Nyitányából igen ötletes szonátaformában foglalta össze a Mester a dalmű legfontosabb motivumait: a dalnokok bevonulását, Walter mesterdalát és Beckmesser kigúnyoltatásának humoros figuráját.

Nagy ünnep van Nürnbergben, a mesterdalnokok díszes öltözékben vonulnak ki a nép elé. Viszik a »Tabulaturát«, régi költői forma ősi törvényeit. A menetben lépdel a város egyetlen valóban népszerű férfialakja, Hans *Sachs*: a nép saját dalaival üdvözli a poétalelkű cipészt. A mester szép leányának halk sóhajtása száll felénk, aki szerelmesét keresi a tömegben. Az ifjú, aki költő, de nem mesterdalnok, utat tör magának a leányhoz a népen keresztül; hangja, szíve, tekintete az örök szerelem dalát susogja ideálja felé. A mesterek huncut, csínytevő inasai gyerekes pajzánságból megzavarják a két szív megnyilatkozását: tolongás keletkezik. De akkor Hans *Sachs*, aki megértette a szerelmesek dalát, segítőkézzel ragadja meg az ifjú dalnokot és kedvese mellett átadja neki saját helyét az ünnepi menet élén. A nép lelkesen köszönti őket. A szerelmi dal a mesterdalokkal együtt csendül föl. »Üdv Hans Sachsnak!« harsogják mindenfelől.

*

Második hangverseny. — 1930 október 12. — Vezényel: Siklós Albert

B bérlet.

1. **Wagner Richárd** (1813 Lipcse—1883 Velence). *Tannhäuser*-nyitány. Párisi átirat. (Bachanál a Venushegyen.)

Ennek a »párisi« átiratnak megkomponálása az opera nagy reformátorának egyik legviharosabb korszakába esik. A drezdai májusi forradalomban való részvételével vádolva, a szász kormány aznap adja ki ellene az elfogatási parancsot, mikor visszatért Drezdába. Wagner menekülni kénytelen. Zürichben telepszik le, majd egy viharos szerelmi história után Velencébe, Párisba és Brüsszelbe megy, hogy propagandát csináljon műveinek és a velük összefüggő reformtörekvéseknek. Sok kellemetlenség és intrika legyőzésével sikerül végre Wagnernek a Tannhäusert Párisban színrehoznia (1861 március 13.). De az intendatura kikötötte, hogy a Nagyopera tradicióí szerint egy opera sem kezdődhetvén ballettel, — Wagner változtassa meg az első két jelenetet, úgy hogy a nyitány befejezése közvetlenül kapcsolódjék bele Venus és Tannhauser első duettjébe.

A »párisi átirat« nyitányának eleje teljesen azonos a drezdai színpad számára készült közismert nyitányával. A zarándokok témáját itt is előbb a fúvók intonálják, később a vonósok szövik tovább, majd hatalmas *crescendo*-val a puzonok harsogtatják a hegedűk diatonikusan lefelé száguldó ellenpontjának alátestésével. A két kompozíció a bachanált illusztráló muzsika egyik jellegzetes szűkített szeptimakkordjánál tér el egymástól. Itt a Tannhäusernek a pogány szerelmet dicsőítő dallama helyett, tovább folyik a dorbézolás, nimfák csalogatják csábtáncaikkal az ifjakat, fürdőző najádok hancuroznak a grottából lezuhanó vízesés alján, majd a háttérből a bachánsnők egy kisebb csoportja tör az előtérbe, ittas körtánccal vegyülve a fiatalok közé. Mikor a jókedv csaknem tetőfokát éri el, szatírok és faunok ereszkednek le vigyorogva a sziklákról s vad hajszát indítanak a nimfákra és a bachánsnőkre. A legvadabb tobzódás közepette három grácia emelkedik fel, hogy mérsékletre intse a dorbézolókat. Mikor a féktelen tánc őket is csaknem magával ragadja felrázzák álmukból a grotta szájánál szunnyadó amoretteket, akik nyílzáport bocsátanak a gomolygó tömegre. Megsebesülten és a heves szerelmi vágytól elbágyadva lassan alábbhagy a féktelen bachanália, a sebesültek a háttérbe vonulnak, mialatt fölcsendül a szirének halk éneke. Vénusz istenasszony hálásan tekint a három grációra és szerelmesen öleli át Tannhäusert.

Wagner muzsikáján megérzik, hogy ezt a zenét az említett szűkített szeptim-akkordtól kezdve már a Trisztán partiturájának befejezése *után* írta. Hangszerelése, orkeszterének szinpompája, búja kromatikája, disszonáns alterált hangzatai mind a svejci korszakra, az úgynevezett »Wesendonk-periódus«-ra utalnak. Találóan illusztrálja a Mester a vonósok tizenhatod figuráival a bachánsnők zajos felvonulását, a basszustúba stakkatóival a szatírok esetlen ugrándozását, a tobzódás észbontó tetőfokát és a fokozatos elhalkulást, melybe a hegedűk és a klarinétok buja triolás motívumai felelgetnek egymásnak. Igen poétikus a lankadt nyugalmat jelző befejezés, a hárfa és a fuvola ismétlődő *e* nyugvópontjával.

*

A SZIMFÓNIA TÖRTÉNETE

A nyitány és a szerenád kialakulásának demonstrációja után most a szimfónia fejlődését tárom vagy egy tucat szimfónia előadásával olvasóim elé.

Gyökerei messzire nyúlnak a középkorba. De eleinte úgy össze vannak keveredve a 14. sz. vokális termékeivel, továbbá azokkal az egyházi és világi jellegű hangszeres műformákkal, melyekből a kantáta, a szonáta, a szvit, sőt a nyitány fakadt, hogy igen nehéz egy olyan határozott időpontot és korszakot megjelölni, amelyben már a *mai szimfónia* stílusát ismerhetjük fel. Kétségtelen, hogy *nem* szimfónia a mai értelemben a 17. század *Symphonia sacra*-ja, sem a kéttételes kamarazene jellegű *symphonia*-ja, sem a *szimfónia* feliratú nyitányok ritornellek sora, melyek operákat, oratóriumokat és kantátákat vezetnek be, *nem* szimfónia persze a 17. század szvit és partita-littaratúrájának *szimfónia* nevű első tételei és *nem* szimfónia végül a 18. század tipikus olasz nyitánya sem, melyről már a nyitány története keretében emlékeztünk meg.

Annak a műfajnak, melyet *Haydn*, *Mozart* és *Beethoven* géniusza teremtett meg, részben *olasz* talajban találjuk első hajtásait, részint a *mannheimi iskola* csodálatos kertészetében. *Sanmartini*, *Pergolesi* és *Bach János Keresztély* találták el alaphangját, *Stamitz*, *Richter F. Xavér*, *Cannabich*, *Filtz* és mások alkották meg formai kereteit és orkeszterberendezését.

Szimfónia alatt ma olyan zenekarra komponált ciklikus — többtételes — műformát értünk, melynek egyik — legtöbbször az első — tétele szonátaforma, többi tétele pedig összetett dalforma, variáció-forma, vagy rondó. Tulajdonképen a szimfónia: zenekarra átültetett szonáta, vagy kamarazenemű. Az irodalom túlnyomó többségében a szimfóniák első tételeit szonátaformában komponálják meg; lassú tételénél ritkábban szonáta-formát választanak, gyakrabban összetett dalformát, variációformát és kisebb rondóformát; *menuetto-*, vagy *scherzo*-tételénél összetett dalformát, utolsó tételénél szonátaformát, vagy magasabb rondóformát. Ellemzéseinkben mindig meg fogjuk jelölni a hallgatóság tájékoztatásául a jelzett formák alkalmazását.

A *szimfónia* (symphonia) görög szó a klasszikus ó-korban »együtthangzást«, kellemes »egybecsengést« jelentett, tehát körülbelül azt a fogalmat fedte, amit ma »konszonáns hangköz«-zel jelölünk. Az olaszoknak már a 16. században használt »*Sinfonia*« műszavát ültették át nálunk is fonetikusan *szinfoniá*-ra. Nincs értelme azonban, hogy az eredeti görög név helyett az olasz variánst használjuk.

Ebben a sorozatban, mely a szimfónia fejlődését tárja elénk szemléltetően, a legelső szimfónia szerzője *Stamitz* Johann, a nagynevű mannheimi mester.

Egészen kivételes helyet foglalnak el a »mannheimiak« a hangszeres zene történetében.

Karl Philipp Teodor bajor fejedelem a 18. század közepén francia mintára rendezte be udvartartását. Tudósokat és művészeket gyüjtött maga köré, hallatlan pompával vette körül őket, képzőművészeti akadémiát állított fel, tudós társaságot szervezett és mesés kincseket érő műgyüjteményeivel vonta magára az egész művészvilág figyelmét. Különösen a hangszeres zene érdekelte. Már elődeinek udvarában élt 1625 körül *Marini*, a hírneves hegedűművész és *Corelli* a »*Concerti grossi*« megalkotója. Midőn Karl Philipp herceg udvarát Heidelbergből Mannheimba tette át, zenekarában 12 hegedűs, 2—2 mélyhegedűs, gordonkás, 3 gordonos és 15 fúvós működött. Ez a kis Mannheim lett a szimfónia szülőföldje. Itt verődtek össze a bőkezű fejedelem meghívására Németország legkitűnőbb komponistái, karmesterei, kik a kitűnő zenekar játékstílusát fejlesztve egy egész új irány a szimfónikus stílus megteremtői lettek. Az iskolára kétségkívül Stamitz Johann nyomta reá egyéniségének bélyegét. 1717-ben született Deutsch-Brodban. Előbb, mint hegedűművész tűnt fel, majd a fejedelem hangversenymesternek és zenekari igazgatónak szerződteti. Stamitz vezetésével a mannheimi zenekar rövidesen európai hírre tett szert. Növelte ezt a népszerűséget az az irodalom, melynek szolgálatába szegődött. Egy új nyelv, új kifejezésmód alakult ki, melyben a tematikus anyag és a forma egyensúlya a zenekari szín új dinamikája káprázatta el mindazokat, akik e nagyszerű orkeszter forradalmi jelentőségű játékát élvezhették. Mannheimban kelt életre a zenekari *crescendo* és *decrescendo*, valamint a zenei motivum keretén belül alkalmazott agógikus játék. Mikor a 8 éves Mozart legelőször hallja a mennheimi zenekart, elragadtatással

ír édesatyjának az orkeszter nagyszerű fegyelmezettségéről, Stamitz szimfóniájáról és a klarinétről, melyet itt hallott először.

Stamitz vagy 50 szimfóniát, 10 zenekari triót, hegedűversenyeket stb. írt a fejedelem zenekara számára. De nemcsak Mannheimban, hanem Párisban, Londonban és Hollandiában is hallatlan sikert aratott szimfónikus újításaival.

2. Művei közül az *Esz*-dur szimfóniát mutatjuk be hallgatóinknak. (La melodia Germanica No 3.). Négy tételes mű kis zenekarra, melyben a vonós zenekaron kívül csak két óboa és két kürt szerepel. Ezt a kis együttest Stamitz bámulatos színérzékkel kezeli. Különösen az első tételben állapíthatjuk meg, mennyit tanult Haydn és Mozart ebből a szonátaformából. Vannak részletek, melyeknek még a tematikája is a két mester egyikmásik szimfóniájára emlékeztet. Különösen szép a szonátaformában írt *első tétel* folyékony főtémája, melynek végét hatalmas *crescendo* köti össze az erőteljes átvezető témával. Jellegzetes, hogy az expozició Stamitznál még nem annyira egységesen lezárt, mint követőinél. Ezzel a tétel kissé nyugtalanabb. Fokozza ezt még a melléktéma visszatérésének határozatlansága. Csak a kóda, melyben az áthelyezett főtéma kissé elkésve tér vissza, hangsúlyozza kellően a főhangnemet.

Második tétele (Andante) ugyancsak szonatina-forma, a domináns hangnem felé moduláló melléktémával. Dalszerű, csak vonóshagszerekre komponált homofón tétel, melyben az első hegedű szólamában helyezett dallamot kísérő basszusok még a régi *continuo*-basszusokra emlékeztetnek.

Teljes zenekar csendül meg a lendületes *menuetto*-ban. Ennek triójában alkalmazza először Stamitz a fúvók — két óboa és két kürt — önmagában zárt harmóniai együttesét, melyet az egész vonós zenekar *unisono* basszusa támaszt alá.

Utolsó tétele (Prestissimo) Haydn tipikus finaléit juttatja eszünkbe. Figyeljük meg benne, hogy forte-k és a piano-k szembeállítása milyen szervesen függ össze a tematikus felépítéssel, különösen a melléktémát követő derűs epizódban.

Ennek a közel 200 esztendős szimfóniának *ez a bemutató előadása.*

*

3. **Haydn József** (1732 Rohrau—1809 Bécs.) *C*-dur szimfónia, 66. mű *(l'Ours ;* A medve).

Egyik legjellegzetesebb műve a bécsi Mesternek. Derűs hangulata, folyékony nyelvezete, témáinak zökkenés nélkül egymásbakapcsolódása, motivum-játékának csipkefinom szövése az érett alkotóművész technikájára vallanak. Emeljük ki a szonátaformában írt *első* tételből a kidolgozási rész elejének erőteljes akcentusait, valamint a visszatérés után jelentkező átvezető téma erősen moduláló zajos unisono-ját, mely virtuóz kontrasztható alkot az utána következő halk, dallamos melléktémával szemben. *Lassú* tétele *(Allegretto)* dalforma sorozat két trióval és hosszasabban kifejtett kódával.

Menuetto-ja tipikus Haydn-menuetto, triójában a fafúvók szokásos szólórészleteivel.

Utolsó tételében egy morgás-szerű, előkével ellátott félhangjegy a tétel főmotivuma ; ettől kapta a szimfónia a »l'Ours« alcímet. Föléje épít fel Haydn egy könnyed, graciózus kétnegyedes témát, mely az egész művön átvonul. A szonátaformában írt tételnek különösen a kidolgozási részében duzzad a Mester kiapadhatatlan zenei humora.

*

4. **Gluck** : *Alceste :*

Örök homályú Styx, ó gyászos istenség ! Tőled nem kell a kegy, nem kérlek már, hogy szánj meg. Jó férjem itt árva rab, megmentem őt ma én, ám ha kell, itt van érte a válság. Örök homályú Styx ó gyászos istenség. Im kész az áldozotra hitvesi szívem. A sírt esdem én, a síri éjtől nem félek, im készen állok, mert bátorságra gyújt forró szerelmi láng. Most érzem, hogy új erőre támad és holtomban is él az érzés. Örök homályú Styx, ó gyászos istenség. Tőled nem kell a kegy, nem kérlek már, hogy szánj meg.

Énekli : *Micsey* Józsa operaénekesnő.

*

5. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs.) 33. szimfónia (B-dur) 319. sz. Köchel-jegyz.

Mozart 1779 nyarán, tehát 23 éves korában írta meg Salzburgban egy hét leforgása alatt e ritkán játszott művét. Mellőzése igazságtalan, mert ez a *B*-dur szimfónia semmiben sem áll mögötte a *C*-durnak (a Jupiternek) a *g*-mollnak és az *Esz*-durnak. Szonátaformában írt *első* tétele egyike a Mester legragyogóbb alkotásainak. Gazdag invenció, graciózus

vonalvezetés, brillinás polifon-technika jellemzik minden ütemét. Különösen szellemes tréfa benne egy trillás motivum, melyet páratlan ötletességgel visz Mozart a zenekar minden rétegén keresztül. *Andante moderato* a második tétel felirata: rövid háromszakos dalformában írt mestermű, melynek középtételében szellemes imitációkkal felelgetnek egymásnak a fúvóshangszerek. Súlytalan ütemrészek kezdődő *menuetto*-ja energikus hangulatú s csak triójában lesz dallamos. *Finale*-ja ugyancsak szonátaforma, melynek fénypontja a mozartosan finom melléktéma, rövid staccatóival.

ANTOS KÁLMÁN:

AZ ELSŐ NEMZETKÖZI ORGONAÜGYI KONGRESSZUS

Építészek és orgonaépítők, ill. szakértők között mindeddig nem történt közeledés olyan értelemben, hogy mindazokat a kérdéseket és problémákat, melyek egy olyan épü et, vagy helyiség (templom, hangversenyterem) megépítésénél merülnek fel, melybe orgonát állitanak, minden oldalról közösen megvilágitották és megvitatták volna. Eddig a legtöbb esetben — mondhatni kivétel nélkül — az volt a helyzet, hogy az építészek megtervezték és megépitették a templomot vagy termet s abban belátásuk szerint, de hozzáértés nélkül helyet hagytak a beépitendő orgona számára. Az *együttműködés* azután rendszerint ott kezdődött, mikor a kétségbeesett orgonaépitő, sokszor a leglehetetlenebb helyzet elé állitva, segitségül hivta az épitészt és egyes utólag még keresztülvihető változtatásokat harcolt ki az orgona érdekében, hogy művészi feladatát úgy ahogy, legalább megközelitőleg meg tudja oldani.

Szinte érthetetlen, hogy ez az állapot éveken, sőt évtizedeken át fennállhatott. A helyzet tarthatatlanságát minden komoly orgonaépitő és organológus tisztán látta, mégis mindeddig nem történt lépés, mely az építészek és az orgonaépitők közötti ideális együttműködés útját eredményesen egyengette volna. Annál nagyobb örömmel és hálával kell fogadnunk *Geyer* József professzornak, a kiváló orgonológusnak önfeláldozó fáradozását, melynek köszönhető, hogy az együttműködés kiépítésére irányuló első sikeres lépés megtörtént. A napokban folyt le ugyanis Budapesten a XII. nemzetközi épitészeti kongresszus. Geyer felismerte azt, milyen kiváló alkalom ez a fenti problémák tisztázására és ezért dr. gróf *Klebelsberg* Kunó kultuszminiszter Őexcellenciájának megértő támogatása által felbuzditva, ugyanezen időpontra egybehivta a számottevő külföldi és hazai orgonaépitőket és szakértőket, hogy az építészek és orgonaépitők között fennálló vitás kérdésekben megegyezés jöhessen létre, illetve hogy építészek és orgonaépitők között a közeledés megtörténjék.

Ennek az orgonaügyi kongresszusnak tehát — mely egyúttal az első nemzetközi orgonaépitőkongresszus volt — kizárólag az volt a célja, hogy azokat a kérdéseket tisztázza, amelyek az orgonaépitők és az építészek közös működésére vonatkoznak, illetve közös feladatukat képezik. Ilyen legfontosabb kérdések: A módszer megválasztása, melynek alapján a templom vagy terem nagyságának megfelelő orgona, énekkar és zenekar számára szükséges tér legjobban meghatározható; a kórus méreteinek, magasságának stb. aránya a templom, illetve terem méreteihez; annak biztositása, hogy az orgonát akusztikailag a legelőnyösebben lehessen a kóruson felállitani (ablakok, rozetták tervezésénél fontos kérdés); az orgona megvédése napsugarak és egyéb káros hatások ellen; a klasszikus hátpozitivszekrények figyelembevételével új orgonák tervezésénél; az orgonának a főoltár felett való elhelyezése, általában, minden sablontól mentesen az akusztikailag legkedvezőbb ponton való felépitése; megfelelő épitészeti kiképzéssel (fal-, mennyezetforma stb.) kedvező hangvetités elérése; az építészek és orgonaépitők illetőleg szakértők ideális együttműködésének biztositása.

Nagy érdeklődés nyilvánult meg a kongresszus iránt a külföldön is, főleg Németország volt szépen képviselve, de más országok is résztvettek és hazai orgonaművészeink, szakértőink és orgonaépitőink is megjelentek. A külföldi szakértők közül Prof. Johannes *Biehle*-t, a berlini műegyetem térakusztikai, templom- és orgonaépitészeti intézetének vezetőjét, Otto *Dunkelberget*, a passaui székesegyház orgonaművészét, Hans Henny *Jahnn*, hamburgi orgonaszakértőt, Prof. dr. Franz Xaver *Mathias* strassburgi kanonokot és zeneigazgatót és Franz *Moissl* bécsi professzort, a hazaiak közül *Geyer* József, *Halbwidl* Frigyes, *Hammerschlag* János, *Harmat* Artúr, *Peschko* Zoltán, *Pöschl* Vilmos, *Riegler* Ernő, *Schmidthauer* Lajos, *Sugár* Viktor, *Zalánfy* Aladár és e sorok irójának nevét emlitjük meg. Az orgonaépitők közül többek között *Angster* Emil (Pécs), *Barakovits* János, *Berschdorf* Károly (Neisse, Szilézia), *Garai* János (a Rieger cég képviseletében), *Laukhuff* Vilmos (Weikersheim, Württemberg) és *Wegenstein* Viktor (Temesvár) voltak jelen.

Szeptember 11-én délután gyültek össze először a kongresszus tagjai a Zeneművészeti Főiskola előcsarnokában, ahol a kultuszminiszterium és Budapest székesfőváros képviselői üdvözölték az egybegyülteket és ünnepélyesen megnyitották a kongresszust.

Túllépnők ennek a tudósításnak a kereteit, ha részletesen akarnók ismertetni a kongresszus lefolyását: mi itt csak összefoglaló beszámolót adhatunk.

Megvitatásra kerültek a kongresszuson az összes akusztikai és építészeti kérdések, melyek az építészeket és orgonaépítőket egyaránt foglalkoztatják s gondoskodás történt arról, hogy egy szűkebbkörű bizottság a vita anyagát, illetve eredményeit feldolgozza és irásban lefektesse. Prof. *Fr. X. Mathias* alaposan előkészített előadást tartott azokról a párisi dokumentumokról, melyek igen fontos adatokat szolgáltatnak a strassburgi Silbermannok életére és működésére vonatkozólag. *Hans Henny Jahnn* világos és élvezetes előadásban ismertette az akusztikai és építészeti problémákat illető nézeteit, minden állitását gondosan megindokolva. *Geyer* tanár »Organ problems in architecture« címmel angol nyelven tartott nagy tetszéssel fogadott előadást. Prof. *Biehle* »Az orgona célszerű beépitése hangzási és vallási szempontból« címmel tartott német nyelven terjedelmes előadást, vetitett képekkel. Prof. Biehle számitási alapon egész módszert épitett ki, mely hivatva lenne a legfontosabb kérdéseket kielégitően megoldani, s szerinte ez a módszer a gyakorlatban eddig minden esetben kitűnően bevált.

A terézvárosi plébániatemplomban a kongresszus alkalmából szeptember 11-én este hangverseny volt, melyen Otto *Dunkelberg*, a passaui székesegyház orgonaművésze brilliáns technikával és színes, stilusos regisztrációval *Bach*, *Bunk*, *Liszt*, *Renner*, *Rheinberger* és *Springer* kompozicióikat játszott, a műsor végén pedig egy régi magyar egyházi ének felett mesterien improvizált. Az orgonaszámok között *Laurisin* Lajos operaénekes művészi szólóit és a terézvárosi plébániatemplom kitűnő énekkarának számait hallottuk, melyeket *Kunst* Frigyes karnagy vezényelt és *Peschko* Zoltán orgonaművész kisért orgonán. Másnap a kongresszus résztvevőinek tiszteletére az Operaház diszelőadást tartott, melyen a *Farsangi lakodalmat* hallottuk kitűnő előadásban. Az ülések lezártával az orgonaügyi kongresszus résztvevői a harmadik napon kisebb körsétát tettek, melyen megtekintették Budapest szépségeit, azonkivül kirándulást is tettek a Hármashatárhegyre.

A kongresszus negyedik napján úgy az orgonaépitők, mint az építészek leutaztak Szegedre, az ottani nagy építkezések és az immár világhirűvé vált szegedi orgona megtekintésére. Megérkezés után mise volt a fogadalmi templomban, melyen 400 gyerek gregorián korálist és régi magyar egyházi énekeket adott elő. Utána mindkét kongresszus résztvevői felmentek a kórusra, hol Geyer professzor angol, francia és német nyelven röviden ismertette az orgonát, majd Otto *Dunkelberg*, a passaui székesegyház orgonaművésze és e sorok irója, mint a szegedi fogadalmi templom karnagya, improvizáltak és az orgona egyes hangszineit bemutatták. A küldföldi és hazai vendégek a legnagyobb elragadtatást hangján nyilatkoztak az orgonáról. Csak két szaktekintély szavait idézzük: Prof. *Moissl* kijelentette, hogy ilyen orgona sem Budapesten, sem Bécsben, sem Berlinben nincs és gondja lesz rá, hogy a sajtó útján minél több szakember figyelmét felhivja erre a remekműre. Otto *Dunkelberg*, a 208 regiszteres passaui orgona művésze azt a kijelentést tette, hogy ez a hangszer tökéletes mestermű, mely úgy nagyságát, mint művészi értékét tekintve bármely más orgonával kiállja az összehasonlitást, főleg ami a hangzás tömörségét és az egyes játékok, valamint azok együttesének színbeli szépségét illeti. Ebben a tekintetben nem áll mögötte Európa legnagyobb templomorgonájának, a passauinak sem és *ő bármikor szívesen felcserélné vele.*

Délután a kongresszus résztvevőinek szegedi tartózkodása alkalmából orgonahangverseny volt, melyet *Riegler* Ernő orgonaművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára tartott. *Antalffy*, *Bach*, *Liszt*, *Perényi*, *Siklós* és *Springer* egy-egy kompozicióját játszotta kifogástalan technikával, színes és gonddal felépitett regisztrációval, igaz művészi élvezetet nyujtva nagyszámú hallgatóságának. Az orgonaszámok között *Kertész* Lajos szépen csengő tenorhangon, mély érzéssel és művészettel énekelt egy szólót, melyet hegedűn dr. *Belle* Ferenc tanár, orgonán e sorok irója kisért. A műsor végén Otto *Dunkelberg* a Szabados-féle *Magyar Hiszekegy* felett improvizált. Gazdag invenció, kitűnő formaérzék és abszolut fegyelmezettség, amellett szabad művészi szárnyalás és páratlanul színes regisztráció jellemzik improvizáló művészetét, mellyel sok oldalról mutatta be a hatalmas hangszert az elragadtatott hallgatóságnak.

Ezzel a szegedi hangversennyel zárult az I. nemzetközi orgonaépitő kongresszus. Örömmel számolunk be erről a kongresszusról, nem csupán azért, mert a legfontosabb kérdések megoldására szakszerűen rávilágitott, de azért is, mert az egybegyült szaktekintélyek a megbeszélések hatása alatt a jövőben minden igyekezetükkel azon lesznek, hogy a kongresszuson elért eredményeket a gyakorlati életben érvényre juttassák. De

fontos volt ez a kongresszus még azért is, mert a Geyer kezdeményezése alapján a jövő évben tartandó első organológiai világkongresszus megszervezésének és alapos előkészítésének módozatait is körvonalozta. Ez a tervbevett kongresszus, melynek programján az akusztikai és építészeti problémák mellett történeti, művészi, diszponálási és szakértői kérdések is szerepelnek, igen nagyjelentőségűnek igérkezik. Örömmel jelentjük, hogy a kongresszus színhelye valószínűleg ismét Budapest lesz, mely, mint a szélsőséges irányzatoktól és évszázados tradiciók kötöttségétől távol levő semleges hely, kiválóan alkalmas ennek a világkongresszusnak megtartására.

WAGNER SIEGFRIED

1869—1930

Wagner Richard és a nemrég elhúnyt Cosima asszony gyermeke, Liszt Ferenc unokája alig félesztendővel anyja után elköltözött az élők sorából. »Egy nagy ember fia«, »Herbert«, ilyen és hasonló epitetónok kísérték őt pályafutásán. Ez a szerény, halkszavú, törékeny testű, nagyon tehetséges ember bizony nem érdemelte meg, hogy a nagy emberek fiainak sokszor kijáró tüskés utat annyi elfojtott keserűséggel fussa meg, mint ő. Aki a *Bärenhäuter*, a *Sternengebot*, vagy a *Banadietrich* partitúráit lapozgatta, elfogultság nélkül állapíthatja meg, hogy Siegfried, ha nem nehezedett volna reá ólomsúllyal a Wagner név, igen szép pozíciót vívhatott volna ki magának a század elején ünnepelt utóromantikus német színpadi komponisták sorában. A felcsigázott várakozás, mellyel a muzsikusvilág a Mesterdalnokok stílusának továbbfejlesztését várta zeneköltői tevékenységétől és a dalművek bemutatása után rendszerint bekövetkezett csalódás ártott leginkább Siegfried zeneszerzői pályájának Pedig sok kvalitás bontakozott ki opuszaiban ; legfeltűnőbben egészséges, népies hangú humora, nagyszerű színpadi érzéke, friss, színes invenciója és nem utolsó sorban az énekhang és a hangszerek alapos ismerete.

1869-ben született Triebschenben, Luzern mellett. Bölcsőjénél dirigálta el örömmámorában könnyező atyja egyik legköltőibb művét, a Siegfried-idyllt. Mindössze három éves volt, mikor Bayreuth alapkőletételét ünnepelte környezete és hét esztendős, mikor a Wagner-kultusz Mekkáját királyok jelenlétében avatták fel a tetralógia mintaszerű előadásával. Ifjúságát Európa legkitűnőbb muzsikusai társaságában tölti, de a szigorú apa nem engedi, hogy a zenei pályát válassza életcélul. Charlottenburgban és Karlsruheben építészeti tanulmányokat folytat és mint végzett mérnök készíti el nagyatyjának, Liszt Ferencnek bayreuthi mauzoleumát. Zenei ösztönei és elhivatottságának érzete azonban nem hagyják nyugton. *Humperdinck* és *Kniese* avatják be a zeneszerzéstan titkaiba és nyilt szemmel figyeli a színpadi rendezők és a karmesterek munkáját. Huszonhatesztendős korában lép először a nyilvánosság elé *Sehnsucht* c. szimfóniájával. Jelentős sikere buzdítja további munkásságra és a színpad felé fordult érdeklődése. Egymásután kerül színre a már említett három dalművén kívül a »*Herzog Wildfang*« (1901), *a* »*Kobold*« (1904), »*Bruder Lustig*« (1905), »*Schwarzschwanenreich*« (1918), »*Der Heidenkönig*« (1915), »*An allem ist Hütchen schuld*« (1916), »*Der Schmied von Marienberg*« (1920), közülük egyik-másik több német színpadon is. Nálunk csak a »*Bärenhäuter*«-t mutatták be Gianicelli hangversenymester közvetítésével »*A medvebőrös*« címen 1900 febr. 3. A bemutató előadáson Wagner Siegfried is megjelent, sőt két érdekes műsorú hangversenyt is dirigált a filharmónikusok élén, igen nagy sikerrel. Karmesteri tevékenységét 1894-ben kezdte meg,

mint segédkarmester, 1898 óta pedig a Wagneri ünnepi játékok rendes karnagya. Higgadt, fegyelmezett vérmérséklete, tudása és szuggesztív ereje igen népszerűvé tették őt a bayreuthi zenekarban. Mint rendezőt és színpadi gépek ötletes konstruktorát az egész világon ismerték és becsülték. A világháborút követő összeomlás közepette anyjával együtt hallatlan energiával keltette életre a bayreuthi hagyományos Festspiele-ket. Lelkes agitációja és emberfeletti munkája meghozta ugyan a várt sikert, de fizikuma közben felmondta a szolgálatot.

Siegfried gyászindulója kísérte utolsó útján.

A HARMÓNIÁK VILÁGA

A HARMÓNIA KELETKEZÉSÉNEK KORA

Eddig három könyvet írtam a harmóniák rendszeréről, szakkönyveket, melyeknek egyedüli célja a zeneköltészet elemeibe behatolni akaró ifjúságot az akkordok összefűzésének logikájába bevezetni. Ezzel a cikksorozattal egészen más a célom: be akarom vezetni lapom olvasóit a harmóniák világába, abba a Paradicsomba, hol a Tudás és az Élet szimbólikus fái csábító gyümölcseiken kívül leveleinek, lombjainak andalítóan harmónikus susogásával gazdagítják életberendezésünket. Különös világ ez a Harmóniák világa. Meg van a saját külön helye a természetben, mint a zenében. Multja és tanulságos története, szerkezete és természetrajzának elemzése sok-sok érdekes eddig talán meg sem figyelt adattal gazdagíthatja olvasóim idevonatkozó ismeretét.

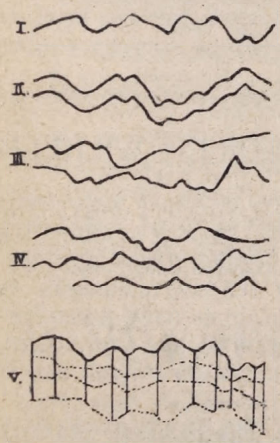

Bár a mai értelemben vett harmónia — mely mint később látni fogjuk, az akkorddal, hangzattal és akkordok sokaságával egyértelmű — alig három évszázadra visszamenő multtal rendelkezik, az ó-kor elképzelésében épp úgy benne volt, mint a középkorában. A görög zeneelmélet azonban — ezt ma már nyugodtan megállapíthatjuk — mást értett alatta. Valami rendszert, szerkezetet, hangok rendszeres egymásutánját, logikus (mondjuk dallamos) sorozatát. A szférák harmóniája azonban — Pitagorasz elképzelésében — mai értelemben vett harmónia, hiszen a központi tűz körül keringő bolygók valóságos hangzatot adtak, melynek viszonyszámai megfeleltek a központi tűztől való távolságuk relációinak. Az ó-testamentum is többször említi a kinnór és a nébel együtthangzását, valamint az énekesek és énekesnők karának együttesét. Ezektől a kitételektől azonban nem szabad magunkat félrevezettetni. Se a klasszikus ó-kor, se a Fáraók és a jeruzsálemi királyok kora nem ismerte a harmóniát: több hangnak egyidejű akkordikus egybecsengését. De a középkor első tizenkét százada sem.

Olvasóim, kik a zenetörténelemnek ezzel a bonyolult kérdésével nem foglalkoztak, joggal hihetnék, hogy a primitív egyszólamu éneklést (az u. n. monodiát) idők folyamán a két- és háromszólamú »harmónikus« együttes követte, mely természetszerüen torkollott a négyszólamú tételbe, mai harmonizálási elképzelésünk gyönyörű konstrukciójába. Azt is gondolhatnák, hogy ebből a homofón szerkezetű harmónia-sorból fakadt idővel a kontrapunktika színes sokszólamúsága. De nem ez volt a fejlődés sorrendje. Ábrázoljuk a könnyebb megértés céljából a már említett monódiát egy szeszélyes hullámvonallal. Ez jelképezi egy akármilyen dallamnak, népdalnak, táncdalnak, egyházi éneknek hang-

magassági váltakozását. (I.) Itt tartanak ma is a kultúra legalacsonyabb fokán álló vadásztörzsek. Ezt az egyszólamúságot követte az a zenei szerkezet, melynél a dallamot egy vagy két oktáv távolságban megerősitették, úgyhogy valamennyi szólam állandóan párhuzamos nyolcadokban haladt. Így énekeltek Dávid király férfi és női kórusai és ez volt a szerkezete azoknak a lélekemelő áhitatos zsolozsmáknak, melyek az első keresztények ajkairól hangzottak el Róma titokzatos, zegzúgos katakombáiban. (II.)

A kilencedik században a párhuzamos oktávákat párhuzamos kvintek és kvartok váltják fel; ezek a nekünk szokatlan kemény, érdes hangközparalellek első megnyilatkozásai a középkor polifóniájának. Igazán polifónikussá azonban csak akkor lett ez a szerkezet, mikor a párhuzamos mozgásokat oldal és ellenmozgások váltják fel. Ez a discantus. (III.)

Innen kezdve a kontrapunktika mesterfogása uralják a középkor zenei alkotásait. Közülük egynek bemutatom grafikus ábrázolását: ez utánzó ellenponttal konstruált zenei tétel, melynél a mintát a másik szólam állandóan késve ismétli. (IV.) Ez a szerkesztési mód a legfurcsább kombinációkat adta. Egymás mellé gyömöszöltek témákat, mik nem is illettek egymáshoz: latin szövegű egyházi énekekkel egyidőben ó-francia, vagy ó-német szövegű népdalok csendültek meg, nagyon is világi tartalmú chansonokkal együtt imitált gregorián dallamok.

A 16. században annyira elfajult ez a mesterkélt, agyongyötört polifónia, hogy az egyház a legszigorúbb vétóval lépett fel ellene. Az 1564. tridenti zsinat nagyban hozzájárult a probléma megoldásához és a 16. század végétől számithatjuk a harmónia megteremtését. Ábránk (V.) szemléltetően tárja elénk a harmonizált homofón tétel és az előző szerkezetek közötti nagy eltérést. Ha a partituraszerűen egymás mellé irt szólamokat koordinátáknak tekintjük, melyeknél az egyidejűséget az ordináta, az idő egymásutániságot pedig az abszcissza jelképezi, akkor az előbb tárgyalt polifón-szerkezetek olyan koordinátarendszerhez tartoznak, melyeknél az abszcissza tengely hangsúlyozottsága kerül az ordináták fölé, mig a harmóniákkal alátámasztott monódia alkotta homofón tételben az ordináta-tengelyen fordul meg a szerkesztés súlypontja.

NIETZSCHE FRIEDRICH WILHELM

a híres filozófus halálának harmincadik évfordulóját*) ülte meg kegyelettel a német iró- és esztétikusvilág. Bátor mélyenszántó irásai ma már az emberiség közkincsei lettek, erkölcstani tételei, mikben a régi megállapítások átértékelését követelte (Umwertung aller Werte), minden rendszertelenségük és szeszélyes aforisztikus tanítási módjuk mellett egy hatalmas nagy irásművészettel megáldott lángész megnyilatkozásai. Megalkotta az *Übermensch*, a köznapiságok felett álló lény fogalmát, kinek markánsan megrajzolt alakja teljesen átment a köztudatba.

E lapok hasábjain azonban nem a filozófus Nietzscheről akarunk röviden megemlékezni, hanem a zeneíróról és komponistáról, a muzsikának egyik legőszintébb, legféktelenebb bálványozójáról. Nietzsche maga is Übermensch volt. Rajongása és gyűlölete nem ismert korlátokat. Fiatalságának minden féktelenségével vetette magát a kigubózó wagnerizmus karjaiba. »*Die Geburt der Tragoedie aus dem Geiste der Musik*« c. 1872-ben megjelent irásában valami különös miszticizmussal von párhuzamot a wagneri zenedráma és a Dionzosz- és Apolló-kultuszból fakadt klasszikus görög dráma között. Wagnert mint a hellénisztikus szellem apostolát köszönti és az olimpiai játékok győzteseinek babérkoszorúját fonja halántéka köré. »*Richard Wagner*

*) Szül. 1844 okt. 15. Röckenben (Lützen mellett), megh. 1900 aug 25. Weimarban.

in Bayreuth« c. értekezésében (1876) pedig Wagnert valósággal titokzatos tömjénfüstök ködében trónoló hindu bálványnak állítja olvasói elé, félistennek, ki a legfelsőbb hatalmak akaratát közvetíti a hódoló tömeggel. Éleshangú polémia indult meg erre lavina módjára a bayreuthi varázsló rajongói és ellenfelei között. Előbb komoly érveket vagdosnak egymás fejéhez, később azonban mázsás gorombaságokat. Említsük meg utóbbiak közül a Nietzsche védelmére írott »Afterphilologie« c. furcsa röpiratot, *Rhode* Ervin művét.

A nyolcvanas évek közepén váratlan fordulattal előbb lassú elhidegülés áll be Nietzschenél Wagnerrel szemben, majd 1888-ban és a rákövetkező esztendőben jelenik meg két szenzációt keltett írása: »*Der Fall Wagner. Ein Musikanten-Problem*« és a még harciasabb »*Nietzsche contra Wagner. Aktenstücke eines Psychologen.*« Ezekben Nietzsche egy maniákus elvakult dühével toporzékolva rombolja szét azt a bálványt, amit magának állított. Olyan kitételekkel illeti benne Wagnert, hogy olvasása közben meghül a vér ereinkben. Wagnert erkölcstelennek, az emberiség és főként az ifjúság megrontójának állítja be, ki egész irodalmi, filozófiai és zenei munkásságával a legalacsonyabb emberi ösztönöket keltette életre. Oldalakat tölthetnénk meg Nietzschének e két röpiratából vett érdekes és szellemes citátumokkal, de ezek így a kis füzet kérlelhetetlenül logikus felépítéséből kiragadva, nem tükröznék hűségesen vissza a páratlan nyelvművészettel megírt dokumentum eszmemenetét. Mindenkinek ajánlom, aki Wagnerrel, a nagy forradalmárral nemcsak zenei alkotásain keresztül akar megismerkedni, olvassa el figyelemmel Nietzsche idézett két írását.

Kevesen tudják, hogy az »Also sprach Zarathustra« és a »Jenseits von Gut und Böse« filozófiai művek alkotója, mint komponista is figyelemreméltó sikereket könyvelhetett el a multszázad két utolsó évtizedében. Főként két- és négykezes zongoradarabokat és vokális műveket írt, valami különös, egyéni nyelven, amelyben a specifikusan zenei kifejezésmód mellett ott lappang a filozófus, a moralista hangja. Halálának egyéves évfordulóján (1901 tavaszán) a Zeneakadémia énekkara mutatta be »Himnusz az éjhez« c. nagy tudással megírt kantátáját, Koessler mester vezényletével. Minket magyarokat talán az »Im Mondschein auf der Puszta« c. 1858-ban megjelent zongorakompozíciója, valamint magyar költők verseire írt dalai érdekelhetnek.

MINDENFELŐL

***

Vasvármegye Testnevelési Felügyelősége szeptemberben igen sikerült országos levente fúvózenekari versenyt rendezett Szombathelyt. 19 zenekar részvétele tette mozgalmassá a nagyon kitűnően megszervezett ünnepséget. Magának a versenynek színhelye a város szívében levő tágas sportpálya volt, melynek tribünjeit roskadásig töltötték meg a város szép asszonyai és leányai. A katonás rendben felvonult levente- és cserkészenekarok zászlait magyar ruhába öltözött gyönyörű leányok koszorúzták meg. Hatalmas benyomást tett, midőn az ötszáz főnyi egyesített versenyző zenekar előadta a Hiszekegyet és a »Boldogasszony anyánk« kezdetű, gyönyörű egyházi éneket. Kiskos polgármester rövid üdvözlőbeszéde után vonult fel a zsűri a versenypálya közepén körülkeritett asztalokhoz. A verseny megkezdődött. Négy csoportra osztva játszották el a versenyző zenekarok bejelentett versenydarabjaikat és menetelés közben játszott indulóikat, bemutatván ezzel katonás fegyelmezettségüket is. Vitéz *Bánó* Kálmán vezértanácsnok elnöklete alatt *Siklós* Albert zeneművészeti főiskolai tanár, *Szeghő* Sándor honvéd törzskarmester *Csikor* Elemér zeneiskolai igazgató és *Kárpáthy* Sándor tanítóképezdei tanár, mint zsűritagok jegyezték szorgalmasan a zenekarok teljesitményének megfelelő pontozásokat. Felvonultak többek között a szombathelyi levente és cserkészzenekarok a pécsi, soproni, szegedi, komáromi, nyíregyházai, pápai, esztergomi, budafoki,

pestújhelyi és más városokból összesereglett zenekarok. Két napon át folyt a nemes versengés a kultuszminiszter, különböző vármegyék, városok és katonai hatóságok részéről adományozott értékes serlegekért, ezüstbabérokért és más dísztárgyakért. Az eredményt hétfőn d. u. 3 órakor hirdette ki *Biczy* Elemér leventeegyesületi elnök. A díjakat a záróünnepélyen megjelent előkelőségek jelenlétében vették át a felvonult zenekarok karmesterei. Vitéz *Shvoy* István altábornagy, *Schröder* Ervin kultuszminiszteri államtitkár nyujtották át elismerő szavak kíséretében a jutalmakat. A zsűri ítélete értelmében az első (kezdő) csoport első díját a *pestújhelyi leventeegyesület* zenekara vitte el, a második csoportét a *nyíregyházai cserkészzenekar*, a harmadik csoportét (haladó zenekarok, 30 tagon aluli létszámmal) *a szombathelyi leventeegyesület* zenekara és végül a negyedik csoportét (haladók, 30 tagon felüli létszámmal) a *pécsi levente-egyesületi* zenekar.

Százhét német énekes Budapesten. Augusztusban érdekes vendégei voltak Budapestnek. Százhét német énekes látogatta meg a magyar fővárost a Berlin-charlottenburgi Volksmusikschule tagjai. Ez az iskolánkívüli népművelési intézmény tudvalevően a német népzene művelésére alakult s programja, hogy a nép széles rétegeit zeneileg foglalkoztassa. Kétféle zeneiskolát tart fenn, egyet a felnőttek, egyet az ifjúság számára, ahol a tehetséges gyermekek kiképzése folyik a népzene alapján. A mozgalom e demokratikus népzene politikával különösen három célt szolgál: egyik célja a német népművészet kifejlesztése, kapcsolatban a német népi egység megteremtésével, másik célja, hogy a tömegeket az agyonmechanizált kőházkultúrából visszavezesse a természetes, népies élet megnyilvánulásaihoz, végül, hogy a közösségi eszmét kifejlessze a közös karéneklés révén és így a legkülönbözőbb társadalmi osztályokat közelhozza egymáshoz. A német dalosok, akiknek sorában férfiak és nők, hivatalnokok és munkások is voltak, egy heti balatoni tartózkodás után hangversenyt rendeztek Balatonfüreden. A hangversenyt dr. Pataky Mária ismertető előadása vezette be, a műsoron túlnyomórészben egyházi és hazafias kardalok szerepeltek. A német dalosok a balatoni hangversenyüket a Fővárosi Népművelési Bizottság rendezésében a városligeti Iparcsarnok előtti Zenepavillonban megismételték. A jeles énekkar művészi előadását és érdekes műsorát, valamint Lungershausen Gertrud, a königsbergi Opera jeles tagjának közreműködését, nagy tetszéssel fogadta a nagyszámú közönség.

SZEMÉLYI HIREK

♦♦♦

A berlini híres Stern-konzervatórium igazgatói székébe Fielitz utódául, Prof. dr. h. c. Paul Gränert hívták meg, a porosz Akademie der Künste tagját, nagysikerű operák zeneszerzőjét.

Nizsinszki (a világhírű orosz táncművész) nővérét Broniszláva Nizsinszkáját Párisból a bécsi állami opera szerződtette balletmesternőnek három évre.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Nürnberg tavaly nálunk járt művésztársulatai e héten ülik meg Városi Színházuk fennállának jubiláris, 25. évét. Az operai díszelőadások darabjai: »Don Juan« a címszerepben a kitűnő Karl Köther-rel, dr. Maurach intendáns inszenálásával, Alfred Dressel dirigálja; a második est »A nürnbergi mesterdalnokot«-é, a harmadik a Rossini »Hamupipőké«-jéből átalakított »Angelica«-é.

Szabad ég alatti operaelőadások divatosak. Az ókorból maradt óriási veronai amfiteátrum 2000 főnyi személyzettel augusztusban Verdi: »Végzet hatalmá«-nak és Muszorgszkij: »Borisz Godunov«-jának volt tanuja; Augsburg városa pedig a szabadban Beethoven: »Fidelio«-ját és Johann Strauss: »Cigánybáró«-ját adatta elő.

Kurt Weill, a nálunk »A koldus operája« önkényes cím alatt a Vígszínházban bemutatott (szintén önkényes című) »Dreigroschenoper« zeneszerzője, bebizonyította, hogy magasabb feladatokat is méltóan old meg. Szövegírója, a nagytehetségű, de zabolátlan Bert Brecht, egy japán fiúcskáról szóló kis tragédiát írt: »Der Ja Sager« (Aki mindenre »igen«-nel válaszol); a féktelen jókedvű és sokszor a tonalitásból kicsapongó Weill ehhez komoly operazenét írt, zeneszámokat, motívumosan fogalmazott »Sprechgesang«-gal: nem atonális, hanem harmónikus zenét, kifejező erejűt, könnyen énekelhető szólamokat, néha Händel magasságáig emelkedik! Eszközei érdekesek: vonósok, pengetett és ütőhangszerek (fúvók nélkül!). Főhőse: fiú. — A »Musik-Abteilung des Zentralinstituts für Erziehung und Unterricht« keretében Berlinben az Akademie für Kirchen- und Schulmusik adta elő. Szöveg és zene egyaránt költőiek, megindítók.

HALÁLOZÁS

♦♦♦

Usetty Józsa, fiatal operaénekesnőnk, két év óta a berlini városi opera tagja, Budapesten tüdőgyulladás áldozata lett aug. 23-án. — **Petrass Sári,** az operettszinpadnak nemcsak itthon, hanem Német- és Angolországban is egyik büszkesége, automobilszerencsétlenség áldozata lett Belgiumban, szeptember 7-én, 41 éves korában. Férje, Crocker (a londoni Times munkatársa) az angol tengerparton, Walmenben temettette el. — **Morascher Hugó** orgonaművész, a budapesti ág. ev. gimnázium énektanára, 59 éves korában elhúnyt, szeptember 8-án.

Alexander Fielitz, a berlini Stern-Konzervatórium igazgatója, főleg kamarazeneművek kiváló szerzője, 70 éves korában, Salzungen fürdőben meghalt, aug. 28-án. 1905—6-ban a chicagói filharmónikusok dirigense volt. — **Wilhelm Klatte** nagynevű zeneelmélet-tanár és író s kritikus, a königsbergi egyetem tiszteletbeli (h. c.) doktora, 61 éves korában elhúnyt Berlinben, hol 1904 óta a Stern-Konzervatórium s később az Akademie für Kirchen- und Schulmusik tanára volt.

PÁLYÁZAT

♦♦♦

A Magyarországi Munkásdalegyletek Szövetsége pályázatot hirdet egy négyszólamu férfikarra, egy vegyeskarra és egy világi kantate-ra. Mind a három mű szövege kötött. A férfikar Vas Ilona, »Dal a dalról« című verse. A vegyeskar Várnai Zseni, »Megyünk előre!« című verse. A kantate-hoz a szöveget Farkas Antal irta. A szövegek a Szövetségben vehetők át. A művek ne strofikusak, hanem jól felépített átkomponált szerkezetűek és könnyen betaníthatók legyenek. Mind a három mű zenéjének kifejező, feltétlenül dallamos és abszolut értékűnek kell lenni. Mind a három pályázatnál jogában áll a zeneszerzőnek, amennyiben a zenei követelmények (pl. ritmus) azt indokolttá teszik, a *lényeg sérelme nélkül* kisebb szövegbeli módositást eszközölni, amely természetesen helyenként csak egy-két szóra vonatkozhatik. A pályaműveket a Szövetség vezetősége által fölkért és kiváló szakférfiakból álló zsűri fogja elbirálni. Pályázati határidő: 1930 november 15. Később érkezett pályázatok nem vétetnek figyelembe. Pályadijak: A férfikarra és vegyeskarra 150—150 pengő, a kantatera 250 pengő. A pályadijak a zsűri itélete alapján csakis abszolut zenei értékű művek szerzőinek adhatók ki. A Szövetség vezetősége föntartja magának a jogot, hogy a pályadijat nem nyert művek bármelyikét a szerzőtől megvásárolja. A pályadijat nyert művek szerzői és kiadói jogai a pályadij kiadásával egyidejűleg a Magyarországi Munkásdalegyletek Szövetsége tulajdonába mennek át. A pályázat titkos. A pályaművek vezérkönyv alakban, de minden szólam külön is leirva, a kantatenál azonkivül a teljes zongorakiséret is, zárt jeligés levéllel ellátva, ajánlott levélben küldendők be a Magyarországi Munkásdalegyletek Szövetsége címére (Budapest, VII., Aréna-út 68.)

A prágai Irodalom-művészeti Egyesület 1500 és 500 csehkoronás pályázatot hirdet egy hangszeres vagy vokális kamarazeneműre.

The Musical Fund Society of Philadelphia (U. S. A. Office 400 Chestnut Street) ezer dolláros pályázatot hirdet egy vonósnégyesre zenekarkisérettel megkomponált műre. Bármilyen nemzet zeneköltői pályázhatnak. Beküldési határidő: 1931 december 31. Közelebbi felvilágositást a nevezett egyesület ad.

Balkán-himnuszra ir ki tizezer drachmás pályázatot az őszi athéni Balkán-kongresszus előkészitő bizottsága. Hat strófás, népdalszerű, könnyen énekelhető legyen a himnusz és a balkáni népek egységét fejezze ki. A pályázat internacionális.

A Neues Wiener Journal keringő pályázata meddő maradt, bár 1095 keringő érkezett be. Most megismétli a szerkesztőség és 1930 október 31. határidővel újra 2000 schillinges pályázatot hirdet. A keringő »bécsies«, rövid legyen. Szöveg fölösleges.

NÉPMŰVELÉSI HIREK.

A napokban jelent meg a *fővárosi Népművelési Bizottság október havi részletes munkaterve.* Mindazoknak, akik a Bizottság pénztárába 1 pengőt (25 darab négy filléres levélbélyegben is megküldhető, IV. Váciutca 62 címre, a név, foglalkozás és pontos lakcim közlésével) befizetnek, postán kapják meg a nyomtatott havi programmokat s ezen felül: *a)* zárt létszámú tanulmányi kirándulásokon, múzeumlátogatásokon való részvételben elsőbbségi joguk van; *b)* a Bizottság által rendezett tanfolyamokon, szemináriumokon tandijkedvezményben részesülnek.

A Bizottság október havi tanulmányi kirándulásai: *4-én margitszigeti romok*

megtekintése. Szakvezető: dr. Lux Kálmán műegyetemi tanár. *5-én néprajzi kirándulás Boldog községbe* külön autóbuszokon (szüreti mulatság, lakodalom, népviselet), részvételi díj 6 pengő. Vezető: dr. Ébner Sándor múzeumi őr. *10-én rácok temploma és temetőkertje.* Vezető: dr. Borsodi Bevilaqua Béla. *11-én* a 741., 78. és 72. számú *postahivatalok működésének megtekintése*, öt csoportban. Egy-egy csoportban 30-an vehetnek részt. *12-én Gödöllő. A baromfi-, ezüstróka tenyésztő telep és méhészet megtekintése.* Részvételi díj 1·80 P. *19-én a m. kir. Operaház megtekintése.* Részvételidíj 1 P. Vezető: Tolnay Pál, az állami színházak műszaki felügyelője. *25-én* az automatikus és manuális *távbeszélőközpont* megtekintése. *26-án nagyjaink sírjai a Kerepesi temetőben.* Vezető: Német Sándor. A részvételi díjak legkésőbben két nappal a kirándulás előtt fizetendők a Népművelési Bizottság hivatalában, avagy postautalványon is beküldhető, IV., Váci-utca 62. címre.

Szakvezetéses múzeumlátogatások. A Népművelési Bizottság az idei évadban október első vasárnapjától minden vasárnap rendez szakvezetéses múzeumlátogatásokat. A *Szép művészeti Múzeumban minden vasárnap 9-kor* a következő szakvezetések lesznek: az *a)* csoportot Paál Ákos, a *b)* csoportot Kampis Antal egyetemi tanársegéd vezeti. Ha egy-egy egyesület, gyár, ipartelep, hivatal a főváros valamelyik múzeumát szakvezetés mellett óhajtja megtekinteni, a Bizottság külön vezetőt ad, ha a részvételre legalább negyvenen jelentkeznek. *5-én a)* régi olasz festők a XIII—XVII. században, *b)* az antik gipszgyűjtemény. *12-én a)* a Pálffy gyűjtemény olasz képei, XV—XVI. századbeli felsőolaszországi festők és az olasz falfestmények gyűjteménye, *b)* az eredeti antik plasztikai gyűjtemény. *19-én a)* a középkor magyar művészete (zártcsoport), *b)* A román és gót gipszgyűjtemény, *26-án a)* a spanyol festők, *b)* a renaissance gipszgyűjtemény, *19-én* d. e. 10-kor Fővárosi múzeum: Budapest emlékei, vezető: dr. Horváth Henrik egyet. m. tanár.

Szemináriumok és tanfolyamok: A szemináriumok és tanfolyamok órái a IV. ker. községi főreáliskolában (IV., Reáltanoda-utca 7. II. em.) lesznek. Az alább jelzett napokon este ½7—8-ig. Tandíj 2·40 P. Kedvezményes tandíj 1 P.

Beiratkozni a Bizottság hivatalában (IV., Váci-utca 62.) minden köznapon d. e. 9—2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig lehet. *A beiratási díj* szemináriumonként, illetve tanfolyamonként 2 P. Akik a felvett szemináriumnak, illetve tanfolyam óráinak legalább három negyed részét pontosan látogatták, *a beiratási díjat visszakapják*, akik az órák egynegyed részét mulasztották, a beiratási díjak visszafizetésére nem tarthatnak igényt. Ezeket a beiratási díjakat jutalomként osztja fel a Bizottság azok között, akik egyetlen órát sem mulasztottak. A beiratási és tandíjak legkésőbb a tanfolyamok megindulása előtti héten a Bizottság pénztárába nyugta ellenében fizetendők, vagy a név, foglalkozás és pontos lakcím közlése mellett postautalványon küldendők a Bizottság címére. A szemináriumok, illetve tanfolyamok általában 8 hetesek, amelyek befejeztével új 8 hetes ciklusok kezdődnek.

Magyar népművészet. (Vetített képekkel és a Néprajzi Múzeum megtekintése.) Október 15-től minden szerdán. Előadó: dr. *Ébner Sándor*, múzeumi őr, tanár.

Az újabb magyar líra. (Együttes olvasás, megbeszélések, szavalóművészek bemutató közreműködése.) Október 18-tól minden szombaton. Előadó: *Fekete József* tanár.

Magyar művészettörténet. (Vetített képekkel, a Szépművészeti Múzeum megfelelő anyagának megtekintése.) Október 13-tól minden hétfőn. Előadó: *Paál Ákos* festőművész, tanár.

India művészete. (Vetített képekkel, a Keletázsiai Múzeum idevonatkozó anyagának megtekintése.) Október 18-tól minden szombaton. Előadó: *Felvinci Takács Zoltán* egyetemi tanár, múzeumi ig.

A budapesti házak és lakások állatvilága. Október 16-tól minden csütörtökön. Előadó: dr. *Horváth Károly* tanár.

Szobanövények ápolása. Október 13-tól minden hétfőn. Előadó: *Petrányi Ferenc* az Állami Kertészeti Tanintézet tanára.

Esperantó nyelvtanfolyam. Okóber 15-től minden szerdán. Előadó: *Mihalik Ferenc* tanár.

Rádió elméleti és gyakorlati tanfolyam. (Bemutatásokkal.) Október 16-tól minden csütörtökön. Előadó: *Zakariás János*, a m. kir. Posta Rádióüzem osztályának mérnöke.

Háztartási tanfolyam. (Főzéstanítással egybekötve.) December 14-től 20 héten át a Kath. Háziasszonyok Orsz. Szövetsége székházában (VIII., Mária-utca 7.) minden kedden, pénteken 5—8-ig. Tandíj havi 9, illetve 6 Pengő.

Háziápolási tanfolyam. Október 13-tól minden hétfőn a Társadalom-Egészségügyi Múzeum épületében. VI., Eötvös-utca 3. Előadó: özv. *Vicián Albertné*, vöröskeresztes testvér.

Szülők iskolája. Október 14-től minden kedden 6—8-ig a Pedagógiai Szemináriumban. (VIII., Mária Terézia-tér 8. III. em.)

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 9559

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Október 5 vasárnap	Beethoven: Hármasverseny Liszt: Esz-dur zongoraverseny Tartini: Ördogtrilla Karnagy: Bor Dezső		
Október 12 vasárnap		Stamitz: Szimfónia Haydn C-dur (l' Ours) szimfónia Mozart: 33 (B-dur) szimf. Karnagy: Siklós Albert	
Október 19 vasárnap			Schubert-hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Október 26 vasárnap	Glazunow: F.-moll zongoraverseny Dvorak. Újvilág szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
November 2 vasárnap		Goldmark: Prometheus Frank: Le chasseur maudit Mozart: Hármas zongoraverseny Beethoven: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső	
November 9 vasárnap			Csajkovszky-hangverseny I. (g-moll) szimfónia III. (G-dur) suite Karnagy: Fleischer Antal
November 16 vasárnap	Vaszy: Rapszódia Mendelssohn: 2. (d-moll) zongoraverseny Borodin: II. szimfónia Karnagy: Vaszy Viktor		
November 23 vasárnap		Schubert: VII. (C-dur) szimfónia Rimsky-Korsakow: Capriccio espagnole Karnagy: Bor Dezső	
November 30 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
December 7 vasárnap	Händel: Concerto grosso Schumann: Zongoraverseny Liszt: Hungária Karnagy:		
December 9 kedd este 1/2 8 órakor			Magyar nóta-est (cigányzenekarral)
December 14 vasárnap		Bruckner: I. szimfónia Glazunov: Hegedűverseny Csajkovszky: Capriccio italien Karnagy: Bor Dezső	
December 21 vasárnap	Kodály: Psalmus hungaricus Strawinsky: Tűzmadár Karnagy: Vaszy Viktor		
December 28 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
január 4 vasárnap		Mendelssohn: V. (d-moll) szimfónia Mahler: Adagietto az V. szimfóniából Dvorak: Scherzo capriccioso Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
január 11 vasárnap	Goldmark: Sakuntala Mozart: Szimfónia Csajkovszky: Zongoravers. Liszt: Mazeppa Karnagy:		
január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
január 23 péntek este 1/2 8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
január 25 vasárnap	Sibelius: Tuonelai hattyú Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Goldmark: Falusi lakodalom szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
február 1 vasárnap			Wagner-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
február 8 vasárnap		Siklós: Nyitány Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
február 15 vasárnap	Bortkievicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Honegger: Pastorale d'été Karnagy: Bor Dezső		
február 23 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
március 1 vasárnap		Brahms: III. (D-dur) szimfónia Perényi: Rapszódia Karnagy: Vaszy Viktor	
március 8 vasárnap			Lehár-hangverseny Karnagy: Bor Dezső
március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
március 15 vasárnap		Liszt: Faust szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 9559

300182

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 2. szám
1930 október 15

TARTALOM

ANTOS KÁLMÁN: Dohnányi Ernő Szegedi Miséje. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — ANTOS KÁLMÁN: A szegedi Fogadalmi templom orgonája. — MÁRKUS LÁSZLÓ: A próba. — SZITA OSZKÁR: Kisfaludy Károly és kora. A költő halálának századik évfordulóján. — A harmóniák világa. (II.) — HANGVERSENYEK. — ZENETUDOMÁNY. — SZÍNHÁZ. — MINDENFELŐL. — HALÁLOZÁS.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet.

1930 október 19-én, vasárnap

SCHUBERT-HANGVERSENY

Közreműködnek: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő és Dr. GYÖRI PÁL hangversenyénekes

1. Die beiden Freunde von Salamanka — Nyitány
2. F-moll fantázia (Dohnányi hangszerelésében)
3. *a)* Ave Mária
   b) Bölcsődal. Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE
4. Die Zwillingsbrüder — Nyitány

Szünet

5. Dalok. Énekli: Dr. GYÖRI PÁL
6. Moments musiceaux. (Dohnányi hangszerelésében)
7. Magyar induló

Karnagy: BOR DEZSŐ

B. bérlet.

1930 november 2-án, vasárnap

Közreműködnek:
KISS ERZSI operaénekesnő és KOTÁNYI NELLY, KOTÁNYI ERZSÉBET, KOTÁNYI KLÁRA zongoraművésznők

1. GOLDMARK: Prometheus — Nyitány
2. VERDI: Álarcosbál — Amália áriája. Énekli: KISS ERZSI
3. BEETHOVEN: V. szimfónia

Szünet

4. MOZART: Zongoraverseny három zongorára. Előadják: KOTÁNYI NELLY, KOTÁNYI ERZSÉBET, KOTÁNYI KLÁRA
5. FRANCK: A zord vadász (Le chausseur maudit.) Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1930 október 26-án, vasárnap

Közreműködik: HŐGER MÁRIA zongoraművésznő

1. MASSENET: Cid — Nyitány
2. SIKLÓS: Találkozás. Scherzo
3. GLAZUNOW: F-moll zongoraverseny Előadja: HŐGER MÁRIA

Szünet

4. DVOŘAK: Új világ szimfónia

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet.

1930 november 9-én, vasárnap

CSAJKOVSZKY-HANGVERSENY

Közreműködnek:
ZATHURECZKY EDE hegedűművész és KOÓS MARGIT operaénekesnő

1. (G-moll). Szimfónia
2. Hegedűverseny. Előadja: ZATHURECZKY EDE hegedűművész

Szünet

3. Áriák. Énekli: KOÓS MARGIT operaénekesnő
4. III. (G-dur). Suite

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

A. bérlet.

1930 november 16-án, vasárnap

Közreműködnek:
SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész, FÖLDESSYNÉ HERMANN LULA zongoraművésznő és HORVAY ERZSI, a Városi Színház művésznője

1. VASZY: Rapszódia gordonka számára (Kézirat, első előadás) Előadja: Dr. SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész, a szőv. Felsőbb Zeneiskola tanára
2. SZABÓ F.: Tanulmányok vonószenekarra (Kézirat, első előadás)
3. RIMSKY-KORSAKOW: Cisz-moll zongoraverseny. Előadja: FÖLDESSYNÉ HERMANN LULA zongoraművésznő

Szünet

4. WAGNER: Erzsébet belépője a Tannhäuser c. operából Énekli: HORVAY ERZSI
5. BORODIN: II. Szimfónia.

Karnagy: VASZY VIKTOR

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 2. szám Budapest, 1930. október 15

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

ANTOS KÁLMÁN: DOHNÁNYI ERNŐ SZEGEDI MISÉJE

Dr. Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter úr őexcellenciája a szegedi fogadalmi templom felszentelésére mult évben nagy zenei pályázatot írt ki, olyan mise megkomponálására, mely méltó zenei keretül szolgáljon a hatalmas ünnephez. Mint ismeretes, a pálmát *Dohnányi* Ernő nyerte el ünnepi miséjével.

Dohnányi, mielőtt e nagy művét megalkotta volna, járt Szegeden, látta a hatalmas, 5—6000 ember befogadó templomot és a gyönyörű kórust, melyen többszáz énekest és zenészt lehet ideálisan elhelyezni, s ez a körülmény a mestert hatalmas művészi lehetőségek kiaknázására inspirálta. Ilyen lehetőségek által felbuzdítva szívvel-lélekkel látott hozzá alkotómunkájához és egy grandiózus művel ajándékozta meg a világot.

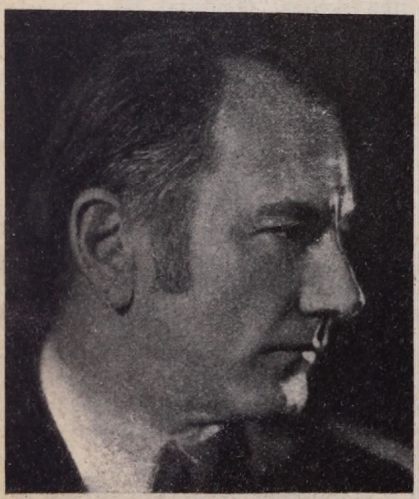

DOHNÁNYI ERNŐ

A kompozíció, mely nagy apparátust igényel (két nagy kórus, négy szólóénekes, zenekar és orgona), tíz tételből áll. A pályázat ugyanis a templomszentelési mise változó részeinek (*Introitus, Graduale, Offertorium, Communio*) megkomponálását is előírta. Hatalmas kórusokra van képzelve a mű, viszont a zenekara semmiben sem lépi át az egyházi zenekarok kereteit, amennyiben a vonószenekaron kívül 2 fuvola, 2 óboa, 2 klarinét, 2 fagót, 2 kürt, 2 trombita, 3 puzón és 2 üstdob van előírva. De ez az apparátus sem szól tíz tételen keresztül, mert a változó részeket csak orgona kíséri, kivéve az offertoriumot, mely egészen különleges helyet foglal el a többi tételek között.

Az *Introitus* két karra és orgonára van írva. Az orgona néhány bevezető forte akkordja után impozáns erővel csendülnek meg az első kórusban a szöveg kezdőszavai: »Terribilis est locus iste« (Félelmetes ez a hely), melyeket a második kórus halkan, áhitatos félelemmel ismétel meg. Utána fokozás következik, mely a »porta coeli« szavaknál tetőpontját éri el. Hosszabb közjáték az Asz-durban írt középrészhez vezet, melyben a négy szólamú női karra négy szólamú férfikar felel, majd a női és férfikar egyesül és unisono énekli a lendületes »Gloria Patri et Filio«-t (l. az 1. példát), mely után az Introitus pianisszimóba vesző első szavai térnek vissza.

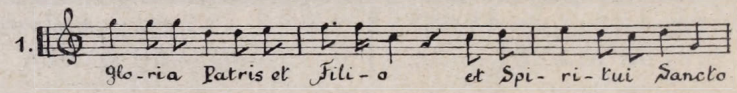

A *Kyrie* attacca kapcsolódik az Introitushoz. Az első kar altjának szép ívelésű intonációjára (l. a 2. példát), a második kórus osztott férfikara felel. A második Kyriénél az első kar alt és tenorjának intonációjára válaszol a második

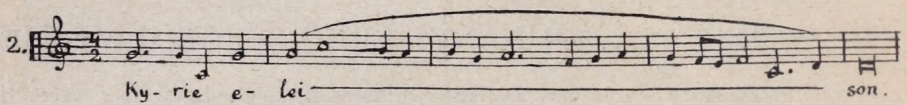

kórus. A harmadik Kyriénél az első karban a téma imitatíve végigmegy az összes szólamokon, mielőtt a második kar homofón akkordjaival belépne. A középrészben (Christe) lépnek be először a szólóhangok, új témával. A visszatérő Kyriében ismét az első témát halljuk, a zenekari utójáték a középrész kíséretének melódikus anyagát hozza vissza. Amellett, hogy a Kyrie nagy felépítésű tétel, mely zeneileg művészien juttatja kifejezésre a néhány szóból álló szöveg tartalmát, egyetlen szólam sem ismétli a szöveget képező »Kyrie eleison« és »Christe eleison« szavakat többször, mint háromszor. Ez csak azért lehetséges, mert Dohnányi a két kórust és szólókvartettet felváltva énekelteti és a »Kyrie eleison« szavakra nagyívelésű melódiát írt.

A *Gloria* friss, üde, ragyogó. Főtémája azonos az introitus »Gloria Patris«-ának témájával. (1. pld.) A karok egymással vetekszenek az Úr dícséretében. Ez a gyönyörű muzsika a tiszta szívek őszinte, örömteli ujjongása, melyet csak az Adagio középrész *(»Qui tollis peccata mundi«)* bensőséges áhitata állít meg, hogy aztán annál nagyobb erővel törjön ki újra. Visszatérés után a *»Cum Sancto Spiritu«* szavakra a főtémából egy mesterien felépített 8 szólamú fugato következik, mely hatalmas fokozással az »Amen« széles, fortisszimo akkordjaiba torkollik.

A *Graduale* szavainak értelmét gyönyörűen fejezi ki az egyszerű, bensőséges zene. Az orgonabevezetés motivuma mellett, mely többször visszatér a tétel folyamán, az alleluja melódiáját emeljük ki, mely a maga egyszerűségében a legtökéletesebb. (3. példa).

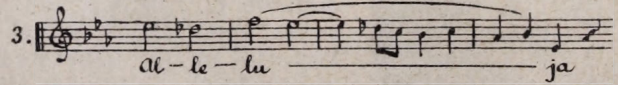

A *Credo* megoldása egészen eredeti. Dohnányi avatott mestere a varációknak, ezt ezzel a maga nemében páratlanul álló Credoval újra a

legfényesebben bebizonyította. Az egész tétel ugyanis egyetlen témára épül, mely a tizenkét ágazatnak megfelelően tizenkétszer ismétlődve az egész tételen végig vonul. Ezt az *ostinato*-témát a tétel elején az egyesült karok *unisono* intonálják és a zenekar variációkkal fonja körül. A »*Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis*« szavakat a vonósok C orgonapont fölött kromatikusan lefelé haladó harmoniákkal kísérik, majd egy h-moll kvartszeksztakkordon állnak meg, mely az »*Et incarnatus est*« szólót vezeti be. Tartalomban és kifejezésben egyaránt művészi és értékes ez a rész, melyen az *ostinato*-téma szintén végigvonul, nemkülönben az utána következő, megrázó »*Crucifixus*«-on. A visszatérésnél *(Et in Spiritum Sanctum)*, melyet hosszú orgonapont előz meg, ismét a főtémának jut a vezetőszerep. Ebben a tételben az orgona nem szólal meg.

Az *Offertorium* úgy illeszkedik a műbe, mint valami fínom művű, csodaszép ékszer. Szólóvonósnégyes és orgona kíséri a tizenkétszólamú éneket. A fínoman vezetett szólamok keresetlen, kristálytiszta harmóniákba vegyülnek. Valami fenséges nyugalom vonul végig ennek a tételnek kifejezésteli zenéjén. A szöveg utolsó szava »alleluja«, mely itt ugyanazt a témát kapta, mint a graduale allelujája.

A *Sanctus* lassú, méltóságteljes témája először az első kórusban csendül meg *C*-durban, majd a második kórusban *E*-durban, végül — újabb emelkedés után — a zenekar hozza a témát *G*-durban. Mindkét kórus fortisszimo énekli a »*Pleni sunt coeli et terra gloria tua*« szavakat, melyek után nagy diminuendo és egy hosszan kifartott domináns akkord következik, majd diadalmas »*Hosanna*«, egy modulációkban gazdag, pompás fugátó, mely széles akkordokban végződik.

A *Benedictus* (l. a 4. példát) egy nemes, mély hívő léleknek érzésteli,

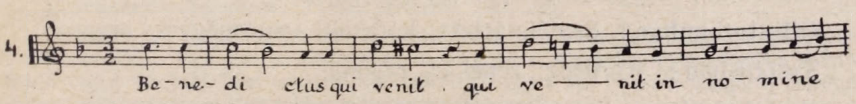

de minden érzelgősségtől mentes, áhitatos megnyilatkozása. A tétel végén a *Hosanna* ugyanaz, mint a Sanctusé. Az elég gyakori eset a miseirodalomban, hogy a szerző a Sanctus hosannáját egyszerűen megismétli a Benedixtusban, de Dohnányi mennyivel szebben oldotta ezt meg! A Sanctus hosannája egy erőteljes, lendületes diadalének ; a Benedictusban ugyanaz a zene más ütemnemben, lassan, halkan csendül meg, a tétel hangulatából nő ki. Ez a *Hosanna* a csendes, derűs lélek hódolata, mely csak fokozatosan emelkedik a fortisszimó tetőpontra.

Az *Agnus Dei* zenéjét a Gloria középtételéből *(»Qui tollis peccata mundi«)* vette. Rövid zenekari bevezetés *(c*-moll) után belép az énekkar és bensőséges kifejezéssel tolmácsolja a könyörgő szavakat : »Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit, irgalmazz minékünk«. Rövid átvezetés *c*-mollból *cisz*-mollba modulál, s itt újra felcsendül az előbbi könyörgés, majd harmadszor is, ismét fél hanggal feljebb, mindig erősebben. Azután az a téma, mely a kürtön és fafúvókon először a *Kyrie* középrészében hangzik fel és az *Agnus* egyes szakaszainak elején tér vissza, továbbvezetve előkészíti a motivikus felépítésű »*Dona nobis*«-t, mely a *Kyrie* témájára épül. Az Agnusban szintén hallgat az orgona.

A *Communio*-t az egyesített kórusok a capella éneklik. Ebben a tételben kitűnően sikerült a mesternek a szöveget a legegyszerűbb eszközökkel kifejezésre juttatni. Az »*et pulsanti*« szavaknál domináns orgonaponton belép az üstdob és az orgona pedálja. Ez az orgonapont a kórus záróakkordján oldódik a tonikai C-hangra, mely felett a teljes orgona hatalmas fokozású postludiuma zárja a művet.

Dohnányi Ernő ezzel a misével életének egyik leghatalmasabb művét alkotta meg. Minden ütemről külön kellene írni, ha csak valamelyest is érdemlegesen akarnók méltatni ezt a kompozíciót. Ennek a misének a zenéje csupa érték, sehol nincs benne egy felesleges hang, sehol egy »gyengébb« ütem. De nem csupán gazdag invencióról tanuskodik ez a mű, hanem Dohnányi nagy stílusérzékéről is. Bámulatos, hogy símul ebben a műben a zene a szöveghez, mennyire el van találva minden tétel hangulata, mennyire kifejező minden egyes tétel zenei aláfestése s amellett mennyire klasszikusan egyházi. A szólóénekesek szólamait is csak mint a zenei kifejezés egyik eszközét állította Dohnányi a műbe és egyetlen szólistának sem adott alkalmat túlságosan egyéni érvényesülésre. Hogy Dohnányi milyen művészi változatossággal alkalmazta a nagy apparátust és milyen mesterien használta fel az eszközöket, annak szemléltetésére legjobb, ha összefoglalóan végigtekintünk az egyes tételek apparátusán.

Az Introitusban szerepel: két kórus, orgona,

Kyriében: Szólókvartett, kórusok, kis zenekar, orgona,

Gloriában: Szólókvartett, kórusok, egész zenekar, orgona,

Gradualeban: Szólókvartett, egyesült kórusok, orgona,

Credoban: Szólókvartett, kórusok, zenekar,

Offertoriumban: Szólókvartett, kórusok, vonósnégyes, orgona,

Sanctusban: Kórusok, zenekar, orgona,

Benedictusban: Szólókvartett, kórusok, zenekar, orgona,

Agnusban: Szólókvartett, kórusok, zenekar,

Communioban: Egyesült kórusok a capella, végén üstdob és orgona.

Nem térhetünk ki külön a hangszerelés egyes szépségeire, csak a mintaszerűen megírt orgonaszólamot emeljük ki.

Formai szempontból is mesterműű ez a mise. Eltekintve attól, hogy minden egyes tétel egy-egy formai remekmű, az egész kompozíció is egy egységes egészet alkot, melynek részeit tematikus rokonság fogja össze. Közös témát kaptak: *Kyrie* és *Dona, Gloria Patri* az introitusban és a *Gloria*, a *Graduale* és az *Offertorium* allelujája, »*Qui tollis peccata mundi*« a Gloriában és az Agnusban, »*Hosanna*« a Sanctusban és a Benedictusban.

Előadható a mise a változó részek nélkül is, mert a hat főrész önmagában is egységes egészet alkot. Időben sem lépi túl a liturgikus kereteket, amennyiben a tíz tétel előadása nem vesz egy teljes órát igénybe.

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

A Székesfővárosi Zenekar VIII-ik évadja

Harmadik hangverseny. — 1930 október 19-én. — Vezényel: Bor Dezső.

SCHUBERT-HANGVERSENY

C bérlet.

1. **Schubert**: (1797 Lichtenthal—1828 Bécs) »*Die beiden Freunde von Salamanka*«. Nyitány. (1815.)

Bécs külvárosában, Lichtenthalban tartózkodott a tizennyolcesztendős Schubert, mikor »Die beiden Freunde von Salamanka« című, soha színre nem került tréfás daljátékát írta. Képzeljük el magunk elé az alacsony, zömök, pápaszemes ifjú mestert, aki délelőtt nádpálcával kezében avatja be az írás olvasás és számolás misztériumába a lichtenthali népiskola apró maszatos kis csemetéit, este pedig pislogó mécses világítása mellett komponálja halhatatan dalait: az »Erlkönig«-et, a »Wanderer«-t, azonkívül miséket, operákat, zongoradarabokat, jóformán íróasztala számára, mert értéküket akkor még nem fedezte fel senki, maga Schubert pedig, ki egész életén át nem tudott úgy elhelyezkedni, hogy anyagi gondoktól mentesen éljen muzsájának, sokkal szerényebb és gyámoltalanabb volt, semhogy ki mert volna lépni velük a nyilvánosság ítélőszéke elé.

Ha fentebb említettük is, hogy a »Freunde von Salamanka« nyitányt Schubert 18 éves korában írta, ezt nem a kompozíció mentségére hoztuk fel. Mert ha ez a nyitány nagyjában a 19. század első negyedében divott olasz operasablón írásmodorában készült is, vannak részletei, amikben ráismerünk a *d*-moll vonósnégyes és a *C*-dur szimfónia istenáldotta alkotójára. Ilyenek a nyitány átvezető témája, melynél a vonósok játszotta *unisono* főtémát a fúvók szekvenciaszerűen ellenpontozzák, dallamos melléktémája, a hegedűk és mélyhegedűk motivikus nyolcadfiguráival és a kóda, melyben egy tipikus Schubert-moduláció jelenik meg közvetlenül a befejező akkordok előtt.

*

2. **Schubert—Dohnányi**: *F-moll fantázia.* 103. mű.

Schubert ezt a fantáziát eredetileg zongorára, négykézre írta meg. Szerencsés ötlet volt Dohnányitól, hogy ezt az érdemetlenül mellőzött, hangversenytermekben sohasem hallható bájos mesterművet azzal népszerűsítette, hogy a két év előtt lezajlott Schubert-jubileum alkalmával nagyzenekarra hangszerelte meg.

Maga a fantázia dalformák szeszélyes sora, mikből egy nagy hármas tagolás körvonalai bontakoznak ki, középen a végtelenül finom, biedermeieres *fisz*-moll scherzoval. Dohnányi kongeniális hangszereléséből emeljük ki a főtéma találó óboa-szólóját, a trió előkészítésének hegedűszólóját, ennek hangulatos zenekari alátestését, a scherzo gyöngyöző nyolcadfutamainak színességét és az utolsó epizódként beleszőtt kettős fugátónak plasztikus szólamelosztását.

*

3. *a) Ave Mária.*
b) Bölcsődal.

Előadja: *Zipernovszky* Fülöpke hegedűművésznő.

*

4. **Schubert**: »Die Zwillingsbrüder«. Nyitány. (1819.)

Egyfelvonásos tréfás daljáték volt Schubert »*Ikertestvérek*« c. műve, melynek bemutató előadása Bécsben zajlott le 1820 június 14-én. Szövegét egy francia vígjátékötlet nyomán Hoffmann írta. Nyitányát, melyet 1819 januárjában fejezett be, sok szellemes harmóniai ötlet és formaképzési eredetiség jellemzi. Az első ütem kis motívumából milyen szellemesen fejleszti ki a főtémát. A melléktéma a szokásos domináns hangnem helyett *F*-durban, érdekes modulációkon keresztül torkollik a zárótémába. Igen ötletesen készíti elő Schubert a főtéma visszatérését is a vonósok *fisz*-orgonapontján kialakult félzáradéka után.

*

5. *Dalok.* Vaszy Viktor hangszerelésében.

A muzsikához. *Lányi Viktor fordítása.*

Szép istennő, oly sok bús gyászos órán, ha szívem, lelkem marja, gyötri kín, te enyhet adj és boldog vigaszt hozz rám a bűvös-bájos hangok szárnyain. Ha édes sóhajt áraszt égi kobzod a bűvös húrok égi zengetén, meggyógyulok s a szívem újra boldog. Szép istennő, ó százszor áldlak én.

Ébresztő. *Lányi Viktor* fordítása.

A kis pacsirta zengedez és Phöbus ébredez, felcsókolja a harmatot, mely rózsatőn ragyog. Kinyílnak már a liljomok a reggel sóhaján, nyisd fel hát csillogó szemed és ébredj szép leány! Fel hát, te édes szép leány! A sok kis csillag őrködött álmaid fölött, pihenni térnek már talán. Nos, ébredj szép leány! Köszöntse őket szép szemed az álmok hajnalán, nyisd föl hát stb.... Ha fel nem ébredsz erre sem, felébreszt énekem, hozzád esengve száll dalom a rácsos ablakon. Szerelmem száll hozzád be ott az álmok hajnalán, nyisd föl hát ... stb.

A tengerparton. *Lányi Sarolta* fordítása.

A tenger bíborfénybe rezg, leszáll a vérző alkony, tenálad a ház előtt ért az est, ott ültünk némán a parton. A köd leszáll és zúg a hab, fölszáll a sirályok ezre, bús pilláidról hullanak, könnyeid hullnak egyre. S hogy hullott harmata nesztelen, a térdem földre görnyedt s a drága kézről esztelen fölittam égő könnyed. Ez óra óta eléget a láng és vágytól senyved lelkem. Ó jaj, te átokverte lány, megmérgezett könnyed engem.

A sajkásleány. *Lányi Sarolta* fordítása.

Ó szende sajkáslányka jöjj ki a partra már, ide hozzám ülj ide mellém, a szívem vágyva vár. Hajtsd fődet bizva énrám, nem bántalak én, ne félj, légy bátor úgy, mint máskor, tenger ha zúg s a szél. E szív is, mint a tenger, úgy zeng, ha zúg az ár és sok szép drága gyöngye a mélyben rejtve vár.

Énekli: *dr. Győri* Pál hangversenyénekes.

*

6. **Schubert—Dohnányi:** *Moments musicaux.* 94. mű.

A zongorairodalom egyik legnépszerűbb darabja, de magának Schubert fenkölt inspirációjának egyik leggyönyörűbb terméke. Ma, 110 évvel megírásuk után, éppen olyan friss és üde minden egyes darabja, mintha még nedves lenne eredeti kéziratukon a tinta. Dohnányi — Schubert géniuszának átszellemült tolmácsolója — felülmúlhatatlan billentésének pazar színeit ültette át a hat kis darab igen stílusos, Schubert technikájában elgondolt hangszerelésébe.

A *Moments musicaux* — Schubert ezt a művét első kiadásában téves elírással »Moments musicals« címen jelentette meg! — egyes gyöngyszemei a következők:

1. *Moderato.* 3/4, *C*-dur; összetett dalforma trióval.
2. *Andantino.* 9/8, *Asz*-dur; kis rondóforma, két ismétlődő epizóddal.
3. *Allegro moderato.* 3/4, *f*-moll; háromszakaszos, kibővített dalforma.
4. *Moderato.* 2/4, *cisz*-moll; összetett dalforma trióval.
5. *Allegro vivace.* 2/4, *f*-moll; háromszakaszos dalforma.
6. *Allegretto.* 3/4, *Asz*-dur; összetett dalforma.

*

7. **Schubert:** Magyar induló, *c*-moll, hangszerelte Liszt Ferenc.

Schubertnek négy indulóját hangszerelte meg Liszt Ferenc; köztük a híres gyászindulót (*esz*-moll), a lovas-indulót (*C*-dur) és a magyar indulót (*c*-moll). Utóbbi összetett dalformában komponált kétnegyedes *marcia*, melynek trióját a fődalforma visszatérésével hosszabb visszavezető rész köti össze. Mondanunk sem kell, hogy Liszt hangszerelése színes, ötletes és különösen a trió középtételében virtuóz, ahol a trombita szólamában jelenik meg a dallam, a vonósok *unisono* szextolának aláfestésében.

*

Negyedik hangverseny. — 1930 október 26-án. — Vezényel: Bor Dezső

A bérlet.

1. **Massenet** Jules Emile Frédéric (1842 Montaud — 1912 Páris): *Le Cid, nyitány.*

A párisi konzervatórium egykori zeneszerzés tanárát *A navarrai lány, Thais* és *Manon* című dalművei révén ismeri közönségünk. *Cid*-je, melynek 1885-ben volt a bemutató előadása, a híres spanyol nemzeti hősnek *Ruy Diaz da Vivar*-nak — kit az arabok szid-nek, azaz »úr«-nak neveztek — daliás alakját vitte színpadra. Cid, mint a 11. század kalandora, csapataival majd a keresztények seregében harcolt a mórok ellen, majd pedig az arabokat segítette királyuk ellen, aszerint, amint ezt érdeke kívánta. Később Alfons király unokahugát Ximenét veszi nőül, meghódította Valenciát, ezt hősiesen védi haláláig (1099) úgy a keresztények, mint a mórok támadása ellen. Kalandos élete századokon át bő anyagot szolgáltatott a költészetnek. A legismertebb két mestermű: *Herder* Cid-románcai és *Corneille* Cid-drámája. Utóbbi nyomán készült Massenet dalművének szövegkönyve.

Nyitányában a régi francia — Lully-féle — nyitányforma szerkezetét fedezhetjük fel. Lassú bevezetés — *lento* — előzi meg a gyorsütemű főtéma belépését. Kürtszóló intonál egy régi spanyol népdaltémát, ezt a vonósok tremolójának aláfestésével a fúvók megismétlik. Harcias fanfárok. Cid készülődik a vár megostromolására. Energikus allegrotéma jelképezi a rettenhetetlen hős alakját. Az indulószerű átvezető témában szinte halljuk a zsoldos sereg felvonulását. A kidolgozási részt helyettesítő *Desz*-dúr epizód — fuvolaszóló hárfakísérettel — bizonyára mennyasszonyának, a szépségéről híres Ximenének felvonulását jelképezi. A témát a gordonkák ismétlik meg: Ximene megpillantása szinte elbűvöli a kemény hadvezért. De nincs idő az ábrándozásra. Közeledik a mórok hada. Cid kardot ránt, seregének élére lovagol és győzedelmesen ugrat lovával a valenciai vár fokára. A győzőt üdvrivalgással fogadják. Ujongó *C* dúr hangzatok zárják le a hatásos kompozíciót.

*

2. **Siklós Albert**: (1878 Budapest.) »*Találkozás*«, *scherzo nagyzenekarra.*

Heine »Begegnung« című románca inspirálta a komponistát műve megírására. Több mint húsz éve, hogy mint zongorakompozíció megjelent, később meghangszerelve, 1913 november 29-én mutatta be a Pesten hangversenyző »Wiener Tonkünstler Orchester«, *Nedbal* vezetésével.

»A hársak alatt vígan szól a zene. Fiúk, lányok forognak, táncban ölelkezve. Köztük egy pár lejt furcsa táncot. Senki sem ismeri őket. Nevetgélnek, ringatóznak idegenszerű taglejtésekkel. Tánc közben megszólal a nő: Kedves párom, a te kalapodon egy liliom virít, ez csak ott lenn, a tengerfenék mélységében terem. Tudom, hogy nem vagy Ádám sarja. Te a nagy vizek lakója vagy és azért settenkedsz itt a földön, hogy elcsábíthasd a falu szépét. Megismertelek már az első pillanatban. — Tovább táncolnak, furcsán, idegenszerűen, majd a fiú suttog a nő fülébe: Miért oly jéghideg a kezed, szivem? Miért vizes fehér köntösöd szegélye? Első pillantásra megismertelek. Tudom, hogy te sem vagy földi halandó. Vizi tündér vagy, a holdfényes azurtengerek lakója! . . . A hegedűk elhallgatnak. Vége a táncnak. Udvariasan elköszön a pár: szétválnak, felismerték egymást.«

Színes zenekari képben vetiti elénk a szerző Heine romantikus versét. A tánc idegenszerűségét az egész művön átvonuló *ötnegyedes ütem* jellemzi. A középtétel basszus témáját úgy foghatjuk fel mint a férfi motivumát. az elosztott hegedűk magasfekvésű akkordjai pedig a vizitündért szimbolizálják. A tánczene megszakítása közben búcsúzkodók ügyetlen bókolását is találó színekkel festi a komponista.

*

3. **Glazunov** Alex. Konstant. (1865 Pétervár): *Versenyműv. 92. mű.*

Egyetlen zongoraversenye (*f*-moll) a kilencvenes évek közepén iródott. Ekkor már Szt. Pétervárott működött, mint a zeneelmélet és hangszereléstan tanára. Ezt a művét is nagy erő, formaérzék és egy sajátos, fájdalmas hang jellemzi. Zenekari színei mesteriek, zongoraszólama Liszt brilliáns írásmódjára emlékeztet. *Első* tételében (Allegro moderato) rövid bevezetés után a zongora intonálja a komor hangulatú főtémát. Érdekes modulációk után jut el a melléktéma hangnemébe (*E*-dúrba). Ez derűsebb, nyugodtabb. Mikor a hegedűk veszik át a dallamot, a zongora igen szép triolás figurákkal fonja körül. Az eleven lüktető zárótéma után rövid kidolgozás, majd az expozició visszatérése következik. *Tema con variazioni* a *második* tétel címe. A témát csak a zenekar egymaga szólaltatja meg. *Desz*-dúrban komponált érdekesen ritmizált háromszakaszos dalforma, melynek igen változatos ötletes variációi egymásután sorakoznak fel. Érdekes köztük a második, (kromatikus triolákkal), a harmadik (hősies, energikus pontozott hangjegyekkel), a negyedik (lírikus hangulatával), a hetedik (Chopin mazurkáit talán szándékosan utánzó fordulataival), a nyolcadik (igen szellemes párosütemű scherzojellegével) és a kilencedik (*Finale*), mely színkópás átalakításban idézi a témát. A strettaban még egyszer megjelenik az első tétel melléktémája a zongora nehéz triolafutamainak aláfestésében.

Előadja: *Höger* Mária zongoraművésznő.

*

4. **Dvořák** Anton (1841 Mühlhausen — 1904 Prága.) Szimfónia, *e*-moll: »Az új világból«. 95. mű. (1894.)

Dvořák, aki éveken át a prágai konzervatórium zeneszerzés-tanára volt, 1892-ben Amerikában telepedett meg, hol négy éven át mint a newyorki *National Conservatory* igazgatója működött. 1896-ban tért vissza hazájába. Amerikai tartózkodása alatt indián népdalok iránt érdeklődött és ezeknek tematikus anyagát több művében dolgozta fel. Öt szimfóniája közül ez az ötödik, melynek már címében is jelezte, hogy benne amerikai emlékeit írta meg.

Bár Dvořákot honfitársai *Brahms* mellé, sőt *Bruckner* fölé helyezik, elfogulatlanság nélkül állapíthatjuk meg, hogy a két bécsi mestert egyéniségük súlyában, formaképzésük mesteri tudásában és invenciójuk eredetiségében távolról se közelíti meg. Szerves motívumszövési készség hiányában témáit legtöbbször esetlenül állítja egymás mellé. Zenekara színtelen és a »szimfónikus stílus«-t csak külsőségekben utánozza, nem belső tartalomban. Témái sokszor sekélyek, harmonizálása érdektelen. Ebben a szimfóniájában szinte egyvelegszerűen helyezi egymás mellé a newyorki tartózkodása alatt gyűjtött indián-témákat, anélkül, hogy annak a világnak különös, exotikus levegőjét éreztetné velünk. Bús, *moll*-témákat hallunk, de az indián dalok furcsa, érzéki, vad ritmusa nélkül. Mennyivel különben sikerült például Busoninak ugyanez a kísérlete, »Indianisches Tagebuch« és »Indianische Fantasie« című érdekes műveiben.

Az *első* tételt rövid adagio vezeti be. Az allegro-témát előbb a kürtök intonálják, majd a vonósok ismétlik annak korijambikus ritmusát. A melléktémában a fuvola és az óboa unisono dala hamisítatlanul ősi téma, mely mindössze egy tetrachord — négy hang — keretében mozog. Már inkább amerikai ízű, de nem ősi eredetű a zárótéma, melyet előbb a fuvola szólaltat meg, később a hegedűk ismételgetnek. A vérszegény kidolgozási részben »szabályszerűen« vonulnak fel az expozíció témái a szerző fantáziájának mellőzésével.

A *második* tétel (largo) az angolkürt szólójával kezdődik. Pentatonikus körvonalú témájának más harmonizálását is el tudnók képzelni, mint a dualisztikus hangrendszer I., IV., V. fokain felépülő kadenciasort. A hegedűk és a gordonka tercelése után visszatér az angolkürtszóló, majd a kürtök szólója készíti elő a hangulatos *cisz*-moll epizódot. A főtéma visszatérését a rövid hegedűszóló követi. Ünnepélyes fúvóakkordok fejezik be a tételt.

A *scherzo* a szimfónia legötletesebb része. Anapesztus ritmusú témáját igen ötletesen dolgozta fel Dvořák. Triójának pentatonikus, *e-fisz-gisz-h-cisz* hangsoron felépült dallamát előbb a fuvola és az óboa, majd a két klarinét énekli el. Később a gordonkák veszik át, előkészítvén a második triót, melyben régi ismerősként üdvözölhetjük Anitra táncát. A kódában hirtelen az első tétel főtémája bukkan fel, majd a *scherzo* főtémájának feldarabolásával végződik a kompozíció.

Az *utolsó* tétel főtémája szintén pentatonikus és az *e-fisz-g-h-d* skálában mozog. A dalforma középtétele, amit Dvořák hozzákomponált, már a mai *e*-moll hangsorban készült, ezért hát stílustalanul. Eredeti indián dallam az a három hang keretében mozgó kis motívum is, ami a fagót szólamában jelenik meg nyolc ütemen át. Az első tétel korijambikus ritmusa után zajos kóda fejezi be a szimfóniát, melynek keretében még egyszer felbukkannak a scherzo lefelé ugráló kvintlépései is.

ANTOS KÁLMÁN:

A SZEGEDI FOGADALMI TEMPLOM ORGONÁJA

Aki olvasgatta a legutolsó évtizedek orgonalógiai szakirodalmát és figyelemmel kísérte az eseményeket orgonaépítészeti téren, tudni fogja, hogy talán soha nem merült fel annyi probléma és soha nem voltak annyira eltérőek a nézetek — legalább is bizonyos kérdések szempontjából — mint ma. Ezekben a vajudó időkben jutott *Geyer* Józsefnek, a kitűnő orgonalógusnak a szép, de szerfelett nehéz feladat, hogy a hatalmas szegedi fogadalmi templom számára megfelelő nagyságú művészi orgonát tervezzen. Geyer tanár nagyszerűen oldotta meg a súlyos feladatot és olyan abszolút művészi értékű orgonát állított a fogadalmi templomba, amely ma egyedülálló és máris az egész világ szakköreinek érdeklődését magára vonta. Ez nemcsak a hangszer nagyságának tudható be, habár már magában véve ez is impozáns, ha meggondoljuk, hogy az orgonának 101 hangzó játéka van s a még munkában levő két mű beépítése után 166 játékkal Európa második legnagyobb templomorgonája lesz. Ennek az orgonának a világhírét nagysága mellett elsősorban a művészi értéke adja meg.

Az orgona tervezésénél Geyer egészen új utat választott. Míg ugyanis a francia orgonaépítőművészet gondosan megőrizte a klasszikus hagyományokat, a németek a XIX. század óriási technikai fejlődésének lehetőségeit hajszolva, gyáriparrá süllyesztették a nemes művészetet, ami súlyos következményekkel járt ugyan, de megszülte a maga egészséges reakcióját. Ennek köszönhető az a reneszánszmozgalom, mely ezen a téren oly hatalmas erővel indult meg Németországban az utolsó években. A szélsőségesek a szó szoros értelmében visszatértek a német klasszikus orgonaépítőművészet hangszeréhez; mások — akik nem akartak lemondani az újabb fejlődés eredményeiről — a modern

orgona hívei maradtak ugyan, de az életerős reneszánszmozgalom hatása alatt a klasszikus korból vett játékokkal egészítették ki a modern orgonát és így próbáltak kielégítő megoldást találni, több-kevesebb sikerrel. Geyer sokkal szerencsésebben oldotta meg a problémát s ezzel egyúttal új irányzatot indított meg az orgonatervezés terén. *Geyer ugyanis*

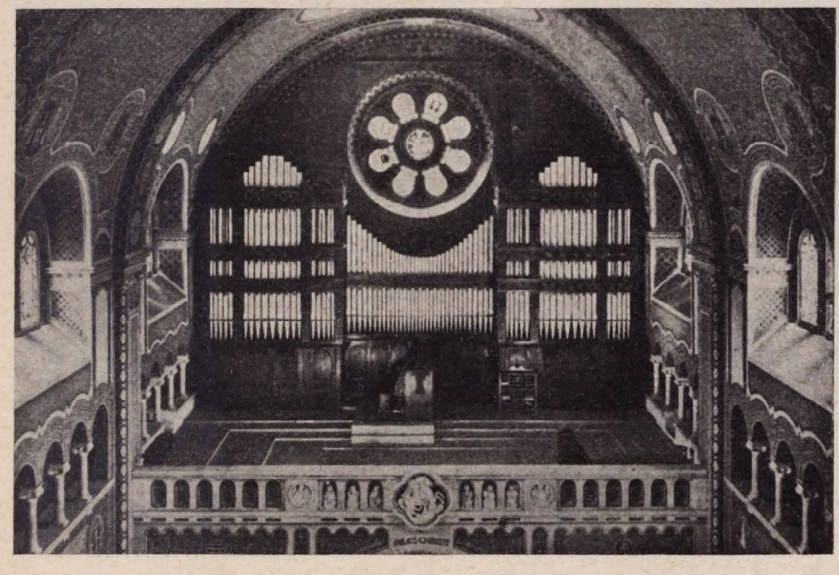

A szegedi Fogadalmi templom kórusa

az orgonaépítészet aranykorának hangszerét vette alapul, de nem vetette el a maga egészében a későbbi fejlődés eredményeit sem, hanem szigorú kritikával gondosan kiválasztotta mindazt, ami művészi szempontból értékes és ezt is felhasználta a szegedi orgona megalkotásánál.

Mielőtt az orgonát részletesebben ismertetnők, a már elkészült 101 játékú mű diszpozicióját közöljük:

I. Manuál, Pozitívmű:

Quintatön	16
Csúcsfuvola	8
Salicionál	8
Könnyed födött	8
Nyitott fuvola	4
Zergekürt	4
Csöves fuvola	4
Csúcsquint	$2^2/_3$
Querpfeife	2
Blockflöte	2
Larigot	$1^1/_3$
Septime	$1^1/_7$
Schwegel	1
Sesquialtera	$2^2/_3$ $1^3/_5$
Scharff 4 soros	$1^1/_3$
Oktávcimbel 3 soros	$^1/_2$
Sordun	16
Krummhorn	8
Lágy regál	4

Tremolo az I. manuálhoz.

II. Manuál, Főmű:

Principál	16
Födött	16
Principál	8
Zergekürt	8
Flauto maior	8
Öblös födött	8
Praestant	4
Nyitott éjikürt	4
Quintprincipál	$2^2/_3$
Szuperoktáva	2
Koppelflöte	2
Zúgósip 4 soros	$2^2/_3$
Mixtúra 6 soros	$1^1/_3$
Cornopean	8
Klarinét	4

III. Manuál, Redőnymű:

Csöves fuvola	16	Koppelquint	$2^2/_3$
Nyitott éjikürt	8	Erdei fuvola	2
Traverzfuvola	8	Cornett 3—5 soros	8
Csöves födött	8	Sifflöten 2 soros	$1^1/_3$
Viola da Gamba	8	Quintcimbel 3 soros	$^2/_3$
Voix céleste	8	Dulcian	16
Flute octaviante	4	Trompette harm.	8
Koppelflöte	4	Énekregál	8
		Tölcsérregál	4
		Tremolo a III. manuálhoz.	

IV. Manuál, Mellmű:

Quintadena	8	Flachflöte	2
Födött éjikürt	8	Sexte 2 soros	$2^2/_3$
Gedeckte Blockflöte	4	Quarte 2 soros	$1^1/_3$
		Ranquette	16
		Bärpfeife	8
		Tremolo a IV. manuálhoz.	

V. Manual:

a) Bombardemű:

Bombarde	16	Gr. Quint	$5^1/_3$
		Gr. Terc	$3^1/_5$

b) Szólómű:

Seraphongedeckt	16	Schriari 8 szoros	$2^2/_3$
Seraphonflöte	8	Tuba mirabilis	8
Stentorcello	8	Cor harmonique	4
Kettős fuvola	4		

c) Távmű (a kupolában, kettős redőnyben):

Stillgedeckt	16	Octavin	2
Diapason	8	Plein jeu 4 sor	$2^2/_3$
Csövesfuvola	8	Trompette céleste	8
Vox angelica 2 soros	8	Vox humana	8
Viola d'amour	4	Celesta harangjáték	(8)
		Tremolo az V. manuálhoz.	
		Távpedál: Echobass	16

Pedálmű:

Grossgedeckt	32	Principálfuvola	4
Principalbass	16	Csövesfuvola (red.)	4
Nyitott éjikürt	16	Csövesquint	$10^2/_3$
Subbass (redőnyben)	16	Födött quint	$5^1/_3$
Oktavbass	8	Ital. Principal	2
Gedecktbass	8	Flautino	1
Dolcian (redőnyben)	8	Harmoniques	$3^1/_5+2^2/_7$
		Mixtur 3 soros	4
		Gr. Sordun	32
		Lágyposaun	16
		Basson (red.)	16
		Trompete	8
		Clarine	4
		Cornettino (red.)	2

Fenti diszpozició még két művel fog gazdagodni. A templom szentélyében egy karorgona lesz felállítva, azonkívül még egy kriptaorgonát is beépítenek (»De profondis«-mű.) Az orgona nagy központi játszóasztaláról természetesen ezek a művek is megszólaltathatók lesznek épúgy, mint a távmű, azonkívül a távmű, karorgona és kriptaorgona külön játszóasztalokat is kapnak.

Mivel Geyer a klasszikus orgonából indult ki, sok szép fuvolajátékot, födöttet és principált diszponált az orgonába, viszont a vonós játékokkal takarékosan bánt. A legtöbb nyelvjáték (Regálok, Sordun, Bärpfeife stb.) szintén a klasszikus orgonából van véve, ezeknek karát szépen egészítik ki az újabbkori nyelvek. Bőségesen jutottak az orgonába aliquot- és vegyesjátékok. Ha a fenti diszpoziciót megnézzük, látjuk, mennyire gazdag minden mű aliquotokban és mixtúrákban.

Nem ismertethetjük külön valamennyi játékot, mert túllépnők ennek a cikknek a kereteit, de egyes játékokat sem emelhetünk ki, mert egyik szebb és sikerültebb, mint a másik. Csak általánosságban említjük meg, hogy minden egyes játék hangszíne és erőssége tökéletesen kiegyenlített. A legtöbb játék kiválóan alkalmas szólócélokra is, egyes szólójátékok ideálisan szépen hangzanak. A játékok nagyon szépen vegyülnek, minden műnek jól kidomborodik az egyéni jellege és kitűnően hangzik az egyes művek tuttija. Amellett, hogy egy játék sincs kimondottan erősen intonálva, az egész orgona

tuttija mégis impozánsan erőteljes és fényes. Külön kell megemlíteni a pedál tuttiját, mely olyan sikerült, hogy amellett, hogy a teljes orgonával is szépen érvényesül, az egyes manuálok tuttijához is használható anélkül, hogy azokat elnyomná. A magas szélnyomással táplált szólómű a tutti orgona hangját még erőteljesebbé, fényesebbé, fenségesebbé teszi.

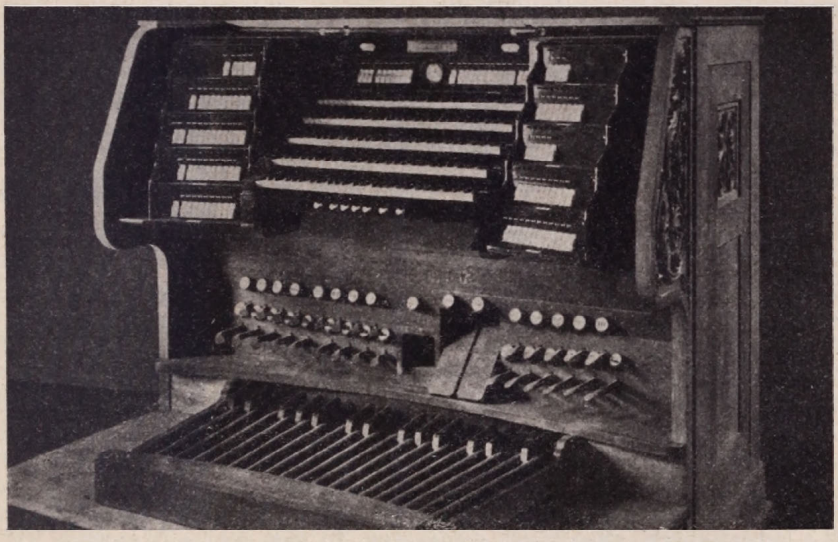

A szegedi Fogadalmi templom főjátszóasztala

Az orgona összes játékai masculin és feminin csoportra vannak osztva, melyek szétválaszthatók. Ilyen módon a regisztráló művészet számára is új lehetőségek nyílnak.

A játszóasztal berendezése mintaszerű. A pedálhoz és első négy manuálhoz tartozó regiszterek a manuálok két oldalán, a megfelelő billentyűzetekkel egy vonalban vannak elhelyezve. Baloldalon az alapjátékok, jobboldalon az aliquotok, vegyesek és nyelvek. Az V. manuálhoz tartozó regiszterek, Tremolo- és oktávkopulák az V. manuál felett vannak, ugyanott a hengermutató. A többi manuálok tremoloi baloldalon a regiszterek mellett vannak elhelyezve kis billenőlapok alakjában, ugyanígy a főmű regiszterei mellett még a sub és super II+III. kopulák. Az első manuál alatt hét nyomógomb van: Normálkopulák, Kopulák hengerben el, Kézi regisztráció hengerben el, Henger el, Nyelvek el, Főregisztrációrögzítő a szabad kombinációk számára és Generaltutti. A legtöbb játszótechnikai segítő lábemeltyű alakjában nyert elhelyezést. A pedál felett középen van a henger és a III. manuál és a távmű redőnyei. Lábemeltyűk a jobboldalon. A szabadkombináció három sorának bevezetői, továbbá kombinációbevezetők az egyes manuálok, a pedál és az egész orgona számára és egy Tutti lábemeltyű. A baloldalon vannak az összes kopulák, a masculin, feminin csoport és a szólómű bevezetői és két kiváltó: Man. 16 el és Ped. 16 el.

Mint látjuk, a játszóasztal berendezése egyszerű, világos, könnyen áttekinthető. Minden meg van rajta, amire egy művésznek szüksége lehet, viszont semmit sem találunk, ami művészietlen vagy felesleges lenne (mint például az egy időben nagyon divatos kollektívák — ppp, pp, p, mf, f, ff, fff — tömege.)

Ennél a játszóasztalnál minden igazi művész azonnal kiismeri magát és minden fáradság és előzetes hosszas tanulmányozás nélkül könnyen megtalál mindent. Geyer gondosan megválasztotta, milyen eszközökkel szerelje fel ezt a hatalmas hangszert és amellett mindent célszerűen és áttekinthetően csoportosítva helyezett el. Ezen az orgonán mindenki megtalálja a maga megszokott eszközeit, a német művész az egész orgonára kiható szabadkombinációt, a francia az osztott kombinációt, melyet tetszése szerint a kéziregisztrációt kiváltólag, vagy — a regisztrációrögzítő segítségével — additive használhat.

A billentyűk mérete és járása a lehető legjobb. A játszás elektromos szelepnyitással történik; a szerkezet olyan tökéletes, hogy egy zongorától sem lehet jobb preciziót és repetálóképességet követelni. A szükséges szelet mótorokkal hajtott szélpörgettyűk szolgáltatják (az összes művekhez összesen *hat* darab!), melyek közül az egyik öt lóerős.

Az Angster-cég, mely önmagát múlta felül, mikor ezt a hatalmas hangszert Geyer művészi intencióinak megfelelően ilyen tökéletesen megalkotta, minden dicséretet megérdemel.

Büszkék lehetünk erre a gyönyörű, világraszóló orgonára és hálásak mindazok iránt, akik áldozatkészséggel és támogatással segítettek a gyönyörű célt elérni, de legelsősorban *dr. Klebelsberg* Kunó gróf kultuszminiszter úr őexcellenciájának, mert az ő nagy lelkesedésének és magas pártfogásának köszönhető, hogy ez a nagyszerű alkotás létrejöhetett.

MÁRKUS LÁSZLÓ:

A PRÓBA

Reggel van, a szürke félhomályban egy pár halvány lámpa sárga hunyorgása világít. Rendelkező próba díszletjelzéssel. Jönnek a színészek álmosan és lehetőleg a legrosszabb ruhájukban, mert nem lehessen tudni, hogy a rendező nem ülteti-e őket abba a vastag porba, amely a szakadatlan vákumozás után is ott marad a világ minden színpadán és az ügyelők az összes csengők eszeveszett koncertjével és a személyes rábeszélés minden varázsával igyekeznek összeterelni a mai próba érdekeltjeit. Reménytelennek látszik és mégis, pontban tíz órakor helyén van minden, a rendező fölkel asztala mellől és megindul a próba.

Rendelkező próba, zenekari főpróba, részpróba, ügyelő, világosító, rendező, karmester, korrepetitor, díszítő, szobapróba, magánének, két kar, statisztéria, ballet, kellék, — csupa olyan szó, amit mindenki sokszor hallott, de amelyeknek valódi értelmét még a legbenfentesebb színházjárók sem ismerik. Itt most arról a folyamatról lesz szó, amelynek során az előadás elkészül a bemutatóig és arról a sok-sok tényezőről, akiknek szabatos összedolgozása a végső eredményben foglalódik össze. Ezt a sokféle és nagyon sokszor egymásnak ellentmondó és sokfelé ágazó munkát el kell indítani, meg kell szervezni, egy célban egyesíteni kell s aki ezt az összefoglalást végzi, azt nevezzük közismert nevén rendezőnek.

A neve közismert, de ő maga annál ismeretlenebb. Nincs senki, még a hivatottak között is alig van olyan, akinek tiszta fogalmai lennének a rendező igazi munkájáról. Méltóztassanak megfigyelni, hogy mikor erről mond véleményt valaki, rendesen a díszlet, a kiállítás, a színpadi kép jó vagy rossz tulajdonságait kritizálja s a rendezést bizony abban keresi majdnem mindenki, hogy *milyen falakat, milyen bútorokat és milyen kosztümöket hordott össze a színpadon az a bizonyos rendező.* Tehát holmi *kirakatrendezővel* azonosítják őt, mert bár a színpadi kép csakugyan lényeges eleme a színpadi játék stílusának, de korántsem abban az értelemben, vagy nem csupán azáltal, hogy ez a kép tetszetős-e, vagy gazdag-e, hanem elsősorban azáltal, hogy a színpadi teret hogyan osztja, tagolja az a színpadi kép és a jelenetek kifejlődésére, a csúcspontok hangsúlyozására és arra, hogy a folyton fejlődő, változó, módosuló drámai folyamat minden módosulásában szép és művészi képet mutathasson, milyen előrelátással tud alkalmakat teremteni a rendező. Ha csak amolyan iparművészet lenne, ha csak a keretre vonatkoznék a rendezés, akkor érthetetlen és értelmetlen lenne az az állítás, hogy mégis ez a színházi munka központi tevékenysége. Ez a díszlet- és kosztümtervezés, ez a szcenikus, a tervező művész dolga, akinek szintén nem a tetszetős látnivalók ízléses feltálalásában merül ki a hivatása, hanem abban teljesedik, hogy a rendező térbeli elképzeléseit egy stílusos egységbe foglalja. Ők ketten egyformán részesek a színpadi kép létrejöttében, hacsak nem akad olyan rendező, aki egy személyben tervező is és maga fejleszti ki a színpad képzőművészeti megoldását. Ez azonban csak véletlen eset, a normális az, hogy van egy tervező művész és van egy rendező és a kettőjük munkájának eredménye a színpadi kép, de ezenfelül van

az előadás körül egy sereg és pedig ennél is lényegesebb tennivaló, ami mind a rendezőre vár, ami mind döntően befolyásolja az előadást és amiről egy pár hozzáértőn kívül — és hozzáértő alatt nem okvetlenül színházigazgatókat és műbírálókat értek — alig van valakinek fogalma. A rendező munkája azért nagyon háládatlan, mert mikor a legjobban sikerül, akkor a legkevésbé feltűnő. Ha az előadás sima, kerek, stílusos egész, ha egyik eleme sincs a dráma által adott jelentőségein túlhangsúlyozva, ha a mű száz százalékig uralkodik és minden egyszerű, világos, magától értetődő, mintha magától jött volna létre, a rendező akkor végezte a legjobb munkát s a közönség akkor érti legkevésbé, hogy miért is van hát ő a világon. Mikor a rendezőt az előadás egységén kívül valamely jelenet, gesztus vagy kép szándékosságában észreveszik, ez már hiba, ami a mű artisztikus érvényesülésének rovására megy. Az előadás a próbákon születik meg s azt a folyamatot, amelyben az írott könyvből színpadi előadás lesz, a rendező munkája indítja el és irányítja a cél felé.

A dolog azon kezdődik, hogy az igazgató odaadja a dalmű zenekari vezérkönyvét a vezénylő karmesternek és a pontos zongorakivonatát a rendezőnek. Ők hárman, az igazgató, karmester és rendező, megállapítják a szereposztást, azt, hogy ki milyen szerepet kapjon az előadásban. Itt a karmesteré az első szó (drámai színpadon persze csak rendező van), de a hangbeli és zenei kvalitások mellett a választást a színészi képesség is befolyásolja és ha egy szerepre zenei szempontból több alkalmas művész lenne, a rendező természetesen a színészileg megfelelőbb mellett foglal állást. Az igazgató eldönti a vitás kérdéseket, a darab elvben ki van osztva s a könyvtáros megkapja az instrukciókat a tényleges kiosztásra vonatkozólag. Ezzel aztán különféle lázas mozgalmak indulnak meg. Az énekes vagy a színész kezébe kapja a szerepet, megméri fonttal és centiméterrel, összehasonlítja a többi szerepekkel és az esetek legnagyobb részében felháborító igazságtalanságokat észlel, mert nagyon kevés olyan színész volt még a világon, aki szerepét az egész műhöz viszonyítva s nem mint a többitől teljesen független magánügyet fogná fel. Ilyenkor halálos sértődések tombolnak és ilyenkor van mindig kéznél egy külföldi színház sürgető meghívása, amelyet fenyegetőleg szegeznek a direktor viharvert mellének, holott mindenki tudja, hogy ezt a direktor nem veszi komolyan és hogy a színész mégis azt a szerepet fogja eljátszani, ami ellen most annyira lázong. Dehát ez hozzátartozik az előzményekhez, inkább csak kabbalasztikus szertartás, mintsem komoly akció és ettől teljesen függetlenül indul meg a munka, egyelőre két teljesen különvált úton.

Az út különvált, de egy pontból ágazott el. A karmester és a rendező összeültek egy zongora mellett és alaposan áttanulmányozták együtt a művet. A karmester közli a rendezővel, hogy ő a partiturából milyen zenei hangsúlyokat fog kiemelni, hogy milyen tempókat diktál, milyen dinamikát képzel egyes pontokon. Viszont a rendező is megmondja, hogy neki a színészi kifejezés szempontjából hol van külön kívánsága, egy szünet, egy lassítás, egy halkítás, vagy erősítés, esetleg egy rövidítés, és mivel a rendező is ismeri éppen úgy a muzsikát, mint ahogy a karmester is ismeri a szöveget, sőt mondhatni mind a ketten könyv nélkül tudják már az egész művet, huzamosabb zongorázás és a dolgok alapos megvitatása után kompromisszum jön közöttük létre, amely nem más, mint az eljövendő előadás nagyon részletes és kidolgozott vázlata. Látnivaló ebből, hogy még a szereposztás előtt mélyreható tanulmányozás tárgya volt a mű mind a két vezető faktor részéről s ezeken a kiegyenlítő és kiegyeztető tanácskozásokon már tisztán alakulhat ki a végső cél, amely felé most kettéágazik az út s a karmester és a rendező, összeegyeztetett elképzelésük iránytű-ét követve, megkezdik próbáikat. A karmester elosztja az énekeseket korrepetitorai között, esetleg maga is korrepetál, de mindenesetre közli a betanítókkal a maga szempontjait és szándékait. Így zongora mellett, szobapróbákon, illetve próbaszobákban kezdenek tanulni az énekesek külön-külön, majd, mikor egyénenként könyv nélkül fujják a szerepet, együttes próbákra kerülnek most már magához a dirigenshez, aki a szólórészletek végső csiszolását elvégzi és az együtteseket a maga zenei felfogása szerint összeépíti. Persze megint csak zongora mellett, amikor is rendesen az egyik korre-

petitor zongorázik. Sokheti munka ez. Ezalatt kell a karmesternek a zenekart is beinstruálnia, próbákon összedolgozza a zenekart, miután javító próbákon korrigálta az egyes szólamok leírási hibáit és ezalatt tanítja be a karigazgató a kórusokat és a balletmester az esetleges balletrészeket.

Ezalatt a rendező összeül a szcenikussal és apróra megállapítják együtt a színpadi képeket. A rendező szabja meg a korszerűséget, a reálitás vagy stilizáltság mértékét és elveit, de ő szabja meg a színpad tagozódását is, a színpad minden elemeinek helyét, méretét, jellegét, ami azt feltételezi, hogy a rendező eleve tisztában van nemcsak azzal, hogy az előadás folyamán milyen csoportok alakulnak ki, milyen hangulatokat áraszt valamely jelenet és milyen mozdulattal fogja a színész a döntő momentumot hangsúlyozni, hanem azzal is, hogy milyen színű ruhák kerülnek adott esetekben a bútorokkal vonatkozásba, milyen erejű és színű világítások emelik ki, vagy tolják háttérbe a jeleneteket és milyen kapcsolatban lesz a színpad a zenekarral. Eleve tudnia kell a rendezőnek, hogy egy mozgalmas tömegjelenet minden pillanatában hol helyezkednek el a kórus egyes szólamai, mindig úgy, hogy kapcsolatban maradhassanak a karmesterrel, anélkül, hogy mozgásuk szabadságát és természetességét láthatóan zavarná ez a kapcsolat. Esetleg lépcsőket, terraszokat kell eleve odagondolnia egyes jelenetekhez, hogy a tömegek tetszetősen, kifejezően tagolódjanak és a dirigensre a hátulsó sorok is figyelhessenek és gondosan fel kell osztania a színészi tennivalókat az éneklő kar és a néma statisztéria között, mert vannak olyan kegyetlen zenei nehézségek, amik a kórust majdnem mozdulatlanná kényszerítik s ilyenkor az akciót a néma személyzet viszi tovább. De tudni kell azt is, hogy hol állanak fel külső kórusok és zenekarok, és mennyi idő van a díszletek változására, hol indulnak be a színpadra a tömegek, hogy megfelelő helyük legyen a gyülekezésre, tudni kell, hogy hol helyezkednek el a világítás komplikált gépezetei és hogy melyik jelenet kíván intim, zárt teret, melyikhez kell végtelen levegőjű térség, melyikhez kell erős függélyes tagozódás és egyetlen teret hogy lehet úgy beosztani, hogy az a szükséghez képest színeinek és egyes elemeinek új és új viszonyításával lehessen ugyanazon a tér egy jelenetben zárt hatású, a másikban téres és monumentális. De előre kell látnia a rendezőnek az egyes színészek alakítását minden hangsúlyában, mozdulatában és gesztusában s a jó rendező ezt a színész egyéni kvalitásának teljes számbavételével képzeli el. A rendező útbaigazítja, elindítja a színészt és előre tudja, hogy annak adottságánál fogva a döntő jelenetekben körülbelül milyen mozdulat, vagy szín, vagy arcjáték robban ki spontán a lelkéből. Ehhez képest a rendező már eleve odahelyez egy oszlopot, ahol majd a színész támasztékot keres, vagy ahová festői pózban simulhat egy jelenet elrévedező lirizmusában és előre tudja a rendező, hogy egy pillanatban, mikor ez a színész egy döntő problémán tépelődik, keresni fog valamit, amivel idegesen, öntudatlanul babrálhat és már eleve odatesz neki az asztalára valami alkalmas tárgyat a kezeügyébe. Egy pillanatban segíti a színészt, ha az alkonyodó nap sugárkévéje ráragyog, a rendező tehát úgy vezeti a játékot, hogy abban a pillanatban az ablaknál legyen a színész és gondoskodik, hogy az ablak ott legyen a díszlet falában. A színész hevesen elrohan: ehhez rövid út kell, a színész lassan, vissza-visszanézve távozik, ehhez halkan emelkedő lépcső, vagy perspektíva kell, a színésznek bizonyos számú zenei ütem alatt kell egyik pontról a másikra jutnia; ehhez a két pont helyének és távolságának előzetes meghatározása kell. Különben a díszlet majd lehet igen szép, de olyan, mint egy rosszul szabott ruha, mindenütt vág, zseníroz és a darab érvényesülését gátolja. Még az is fontos, hogy egy széktámla magas-e, vagy alacsony, hogy a szék kartámlája milyen, hogy egy csevegő jelenetben a lord rátámaszkodhassék a támlára, vagy a lady kedveskedve odaülhessen a szék karjára és mindent, amit órákig sorolhatnék fel, minden ilyen apró és előrelátandó szükségletet ki kell elégítenie a színpadi képnek és most már a szcenikus dolga, hogy a lépcsők, oszlopok, függönyök, szőnyegek, ablakok, ajtók, méretek, formák és tárgyak ilyen zavaros adottságából stílusos művészi képeket foglaljon össze.

Abból, hogy a rendező ilyen részletesen kénytelen előre elképzelni az előadást, következik most már, hogy az egyes színész egyéni munkájának bele kell maradéktalanul illeszkednie és illenie ebbe az elképzelt egységbe. A rendező műve az előadás és a jó rendező tudja úgy befolyásolni a jó színészt, hogy annak minden gesztusa és minden szemrebbenése olyan lesz, amilyennek a rendező az egységben elképzelte, anélkül, hogy valami ráerőszakoltság látszanék. Itt aztán nincsen szabály, itt minden esetben és minden emberrel másként dolgozik a rendező és dolgozhatik, úgyhogy szuggesztív magyarázattal szinte fellázitja a színész öntudatlan képességeit és a maga szándékai szerint stimulálhatja vagy csillapíthatja a színész spontán kifejezéseit, lehet a rendező sugalmazó kritikus, vagy lehet játékmester, aki megmutat, előjátszik mindent s a két véglet között ezer árnyalatban kell hatnia, a színész egyéniségéhez, intelligenciájához, adott képességeihez alkalmazkodva mindig, de a lényeges az, hogy a színész a rendező elképzeléséhez idomuljon, amihez viszont az kell, hogy a rendező eleve kalkulálni tudjon azzal, hogy mit kaphat ki a színészből. Ezt nem tudják azok, akik azt mondják, hogy az előadás jó volt, de ez vagy az a színész rossz volt, vagy fordítva, a színészek jók voltak, de az előadás rossz. A rendezés kitűnő, olvasom sokszor, *de a főszereplők félrejátsszák szerepeiket.* Igen, mert azt hiszi mindenki, hogy a rendezés a színpad berendezésével azonos, holott már ebben is annyi irányítás és befolyásolás rejlik a színészre nézve, hogy bizvást elmondhatjuk: a legjobb színész se lehet jó, ha a rendező nem jó színpadot képzelt el neki és a legjobb színész is legfeljebb kabarészámokat mutathat be, de nem lehet alkotórésze az előadás egységének, ha nincs aki eleve úgy alakítsa az ő alakítását, hogy ez egy végső egység harmónikus összetevője lehessen. Rossz előadás és jó rendezés, ez nonsens.

Közben a rendező feljár a szobákba, a karmestert és a korrepetitorokat betanítás közben is figyelmezteti egyes színészi momentumokra, vázolja a zenei felépítés közben a szerep színészi vonalait és most, mikor a zenei előkészítés kész, a színpadon régi díszletdarabokból jelzik a végleges díszlet egyes elemeit és a színészek lekerülnek a színpadra, az úgynevezett rendelkezőpróbákon. Az egyik korrepetitor a zongorához ül, a karmester elmegy betanítani a zenekart valahol a háziszínpadon és a rendező kezdi kimodellálni az előadást. Előbb ismerteti a színtereket, az egész darabot, a szerepek összefüggéseit, azután jelenetenként számtalan ismétlés és újra próbálás útján előbb az egyes alakokat mintáztatja meg a maga szándékai szerint, azután ezeket az alakításokat egymáshoz viszonyítja, együttesekbe foglalja, majd külön megformálja a tömegjeleneteket s aztán összekapcsolja azokat a magánszereplők akciójával és végül mindezt a zenei ritmusokhoz igazítja. Hosszú vesződséges próbák ezek, rengeteg türelmet, odaadást, a színész részéről bizalmat és fegyelmet, a rendező részéről emberismeretet, tapintatot, szeretetet és halálosan biztos tudatosságot igénylő munka, amelynek eredménye az aprólékosan kidolgozott összjáték, de még nem maga az előadás.

Ehhez kell most már az, hogy a színpad is belekapcsolódjék a színészek játékába. A rendező külön próbákon revideálja a díszleteket, a színpadi képet, a játékokhoz szükséges ezer apró tárgyat, az úgynevezett kellékeket és pontosan, zenei végszavakra bepróbálja a díszlet- és világosításváltozásokat. Aztán ebbe az élő színpadi képbe beleilleszti az együttes játékát, még mindig zongora mellett és legvégül kosztümbe öltözteti és kimaszkíroztatja a színészeit, nemcsak azért, hogy ez a motívum is belecsiszolódjék az általános képbe, hanem hogy a szokatlan ruha és egyéb teher megint befolyásolja a színész játékát, amit vissza kell igazítani az együttes stílusához. Ezzel aztán a színpad kész és közben elkészült a karmester a zenekarral. A két szétágazott út most egyesül ismét a zenekari főpróbákban. A dirigens elfoglalja helyét a zenekar élén, a zongora lekerül a színpadról, teljes díszlet, kosztüm, világítás, minden kellék és bútor helyén és most fog kisülni, hogy a két út csakugyan egyfelé vezetett-e. Ezek az első zenekari próbák egyúttal próbái a rendező munkájának. Ha simán kapcsolódik a zenekara színpaddal, akkor minden jó és a rendező átadta az előadást a dirigensnek, aki ettől fogva annak további vezetője. Mert a színpadi előadást

nem a rendező vezeti. A rendező befolyása nem analóg a karmesterével, a rendező betanítja az előadást és a bemutatón szerepe megszűnik.

A zenekari főpróbák és a színpadi próbák közé esetleg az úgynevezett ülőpróba ékelődik. Az énekesek sorbarakott széken ülnek a színpadon és kottából leéneklik a zenekarral a művet, mielőtt a teljes színpadi játék megindulna. Ez arra jó, hogy bizonyos hangzatokat, szineket és hangsúlyokat, amiket a zongorán nem lehetett produkálni, de amikhez lényeges színpadi akcentusok kapcsolódnak, így nyugalomban, a játék gátlásától szabadon megismerhessen a zenekarból az énekes. És az utolsó zenekari főpróba az úgynevezett *nyilvános előadási főpróba*, de még ez is csak próba, mert az előadás itt találkozik először a közönséggel és ennek tanulságai alapján rendező és karmester még igen lényegesen módosíthatja a produkciót. Az előadás akkor teljes, mikor kontaktusba lép a közönséggel, mert a közönség a harmadik lényeges eleme a mű és az előadás mellett a színháznak, s midőn a főpróba közönsége váratlanul reagál elhanyagolt momentumokra, vagy hidegen marad hatásosnak vélt jelenetnél, ezzel olyan útmutatásokat ad az előadás megalkotóinak, amelyeket azok a végső cél érdekében felhasználhatnak. Az előadás a bemutatón lesz kész, akkor tartozik a nyilvános kritika elé és ezért érthetetlen az a vita, hogy a kritikusnak szabad-e a *főpróba* alapján a bemutató előtt kritikát írni. Hát persze, hogy nem szabad, hiszen a mű nem kész, azon a művész még dolgozni fog és bizony, az utolsó kézvonással tökéletesen más művet alakíthat ki abból, amit az utolsó előtti kézvonás állapotában, a főpróbán, amely hangsúlyozottan csak próba, meg tudott mutatni a bírálónak.

Meg kell azonban vallanom, hogy ha komoly és fárasztó munka is a próba, idegennek sokkal több komédiával szolgálhat, mint maga az előadás. Ennek a munkának tempója és hőfoka annyira túlfeszült, hogy ami itt történik, az néha ijesztő lehet a be nem avatottak előtt. Az operai próbák, nem mondom, sokkal nyugalmasabb és választékosabb modorban folynak le, mint például egy operett próbái, ahol néha valóban aggasztó dolgokat mondanak egymásnak a vezető tényezők s egy semleges szemlélő bizonyára azt hinné, hogy komolyan egymás életére szomjaznak azok, akik az itteni méretek szerint éppen csak eszméiket cserélik ki. De azért idegesség van az operaszínpadon is és a kitörések és az izgalmas összecsapások repertorája éppen elég változatos. Itt azonban inkább etnográfiai szempontból figyelemreméltó az a változatosság, ahol sokféle náció kerülhet össze és német, olasz, francia, hollandus, angol énekes, karmester, hegedűs, hárfás, trombitás muzsikálhat egy csomóban. Durva szó, gorombaság, indulatos kifakadás nem szokott előfordulni, hiszen minden karénekes lapról éneklő képzett zenész és ott, ahova csak a mesterségnek olyan abszolut tudásával merészkedhetik akárki, amely már eleve fejlett kultúrát és a másik tudása iránt megértést jelent, azon a színpadon nem talákoznak olyan végletek, társadalmi és értékkülönbségek, mint teszem azt, egy revüben. De azért emlékeznek itt is egy olasz énekesre, aki mikor a karmester valamiért rászólt, a díszletnek ment neki és beleharapott az ártatlan lécekbe. A rendező ilyenkor tudja, hogy ez olaszul nem jelent többet, mint ha magyarul azt mondom, hogy: ejnye, a kutyafáját; és viszont, ha a hidegvérű bécsi vendégkarnagy pokoli gúnnyal felszól, hogy ez olyan gyönyörű volt, hogy még egyszer szeretné hallani, akkor olyasvalami történt, amiért Mascagni mester kirohanna a pályaudvarra, sőt beszállana a vonatba és onnan kellene karhatalommal visszahozatni. Különösen azon az első teljes próbákon, mikor a zenekar megjelenik és az új hanghatások szenzációjában egyszerre mindenki elfelejt mindent és pláne, ha ilyenkor kapják először az új kosztümöket és az urak következetesen letapossák a hölgyek sleppjeit, különösen az ilyen próbákon hasonlít a színház egy zárt ideggyógyintézethez s láthatunk hosszúszakállú félisteneket olyan hisztériában, hogy az idegen valóban válságosnak látná a helyzetet. A drámai színháznál még van egy bűnbak, aki ilyenkor minden hibának az oka és akit minden kitörés pergőtüze ér és ez a boldogtalan alak: a súgó. Az operaszínpadon azonban nincs ilyen különösen kipécézhető áldozat, ott mindenki hibás, ha valami nem klappol, súgó, korrepetitor, szabó, fodrász és díszletmester egyaránt, de

a vigasztalhatatlan kétségbeesésnek ebben az örvénylésében egyetlen határozott és biztos szó nyugalmat teremt és a rendezőnek nem utolsó képessége az, hogy ezt a szót az elszabadult elemek vérzivatarában is ki tudja mondani. A rendező nem akadhat meg, nem töprenghet és nem tétovázhat, neki minden kétségben azonnal végleges megoldással, minden vitában azonnal vitathatatlan döntéssel kell szolgálnia, amit egy fegyelmezett együttes hálával és készséges megnyugvással nyugtáz, mert nincs a világon olyan emberi gyülekezet, ahol egyes embernek nagyobb szüksége lenne egy szuggesztív útmutatásra, mint a színpad ezer veszedelmei közé verődött színészcsapatban. A próbán a rendező lélekjelenlététől függ a dolgok sorsa, az operai próbán is, de itt az előadás nyugalma is egy külső tényező, a karmester kezében van. Ha ezekben bízik a művész, akkor ő a világ legkönnyebben fegyelmezhető emberfajtája. Gyönyörűség elnézni a legnagyobb színészeket és énekeseket, amint önként hajolnak egy jónak megismert cél fegyelmébe és a kivételes intelligenciáknak ez az összedolgozása, amelyben a művészet alázatos tisztelete győzi le a hiúságokat és az önző ambíciókat, az egy művészetben egyesült sok művész harmónikus testvérisége jutalmazza a karmestert és a rendezőt, mert azt a művészetet, amiben ez a sok egyéni érték engedelmesen egybeolvad, azt ők jelölték ki és általuk ismerték meg azt és nekik hitték el a többiek.

SZITA OSZKÁR:

KISFALUDY KÁROLY ÉS KORA

A KÖLTŐ HALÁLÁNAK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN

A romantikus kor egyik jellemző sajátossága a szellemi erőknek fiatalos felszabadulása és érvényesülése az érzés és képzelet lehetőségei szerint. Nem ritkán találkozunk nálunk és külföldön olyan írókkal és költőkkel, akik a szóbeli megnyilatkozás művészete mellett egyéb művészetek eszközeit, nyelvét és formáját felhasználják szellemi tartalmuk és reflexióik kifejezésére. Különösen gyakori eset, hogy a romantikával egyidőben a realizmus felé fordult figyelem az írókat és költőket rajzolásra és festésre késztette. *Victor Hugo* rendkívül jeles festő volt. Regényeiből több jelenetet megfestett. Nálunk *Jókai, Petőfi* igen jól rajzoltak. Ritkábban, különösebb mentalitásbeli diszpozícióval fordulnak a zene formáihoz. A romantika egyik legkülönösebb alakja *Hoffmann* többek között igen jeles zenész volt. Nálunk pl. *Arany* János saját népdalaihoz elég hű hangulatú zenét komponált.

Az egyéniség intenzív, túlzott kiélése minden tradícionális formáitól függetlenül előszeretettel próbálja magát kifejezni a legszubjektívebb lényegű művészetben, a zene csapongó szabad formáiban.

Az olaszok az ő nagy romantikájukat a reneszánsz-szal élték ki s ott is találkozunk számos oly egyéniséggel, akiknek inspirációja sokoldalú volt. *Leonardo da Vinci*, a világ egyik legtalányszerűbb karaktere festő, építő, költő és szobrász mivolta mellett a zenében jóval magasabban állott a műkedvelői nívónál.

Nagyon érdekes, hogy a magyar romantika tudatos megalapítója és megindítója *Kisfaludy* Károly is író, költő, festő és zenész volt egy személyben.

Kisfaludy Károlynak a magyar zene történetében való aktív szereplése korántsem oly jelentős, hogy ezért őt külön fejezet illetné meg. A zenetörténet részéről a róla való megemlékezés pusztán azon férfiúnak szól, a ki első parancsoló megindítója, erőszakos lángralobbantója volt annak a szellemi kiindulásnak, melynek az ereje még napjainkban is érezhető.

Kora számára tudatossá tette minden műveltségi ágra szóló szükséges megújhodás és fejlődés kötelességét. Szándékossága tehát az utókornak szólt s az általa megindított mozgalomból bontakozott ki, emelkedett nyugateurópai színvonalra a mi modern irodalmunk, művészetünk, világnézetünk és zenénk. »A jelent — mondta — könnyű megcsalni, de a jövőt soha.«

Hogy kellőképen megértve méltányolhassuk Kisfaludyt és jelentőségét, nézzük meg. a kort amelyben élt. Meghalt 1830-ban, negyvenkét éves korában, tehát legerősebb aktivitásának ideje a második és harmadik évtizedre esik.

Ő és kora kölcsönhatásban állottak egymással. Az ösztönösen érző, embereket jól ismerő költő felismerte korának kulturális szükségleteit és szóval, tollal, tettel, agilis, buzdító tevékenységgel igyekezett ezeket kielégíteni : kora viszont provokálta az ő misszió-

ját, melynek a jelentősége az volt, hogy nemcsak a nemzet érzésein ejtett nagy sérelmekkel szemben való nagy ellenállást élezte ki, hanem eret nyitott, rést vágott, hogy a felszín alatt lappangó, de már kiérezhető, erősen forrongó vulkanikus szellemi erők felszabadulhassanak és lángbaboruljanak.

A kor a magyarság történetének egyik legjellemzőbb kora. Hányadszor ismétlődő deliriumos álomból való felébredés utáni ébrenlét első jele: önmagára való eszmélés és tudatos felismerése az iszonyú erőszaktételnek és hátramaradottságnak. Másrészt hatványozott, emberfölötti erőfeszítés, a tönkrement, átrozsdásodott értékek restaurálására és arra, hogy frissen lüktető vér erejéből új élet bontakozzék, új érzésvilág, új világnézet, új kor induljon meg. E kort, mint a magyarság szellemi történetének tipikus refrénjét egyrészt a megértő részvét szomorúságával, másrészt önhittséget adó felmagasztosító bámulattal és csodálattal tudjuk nézni.

Voltaképen történetünknek ez az első és eddig egyedüli kora, melynek felújhodási tendenciája kimondottan irodalmi, művészeti, egyszóval szellemi. A cél mindenkiben tudatosan élt: ízlésünk megtisztítása, műveltségünk, nyelvünk, zenénk kifinomítása és magyarrá tétele. Bennünket persze ennek a mozgalomnak zenei oldala érdekel s főleg annyiban, amennyiben a mozgalom vezetőjével Kisfaludy Károlynak tevékenységével állott párhuzamban.

A magyar zeneművészet akkori sorsát mi sem mutatja jobban, mint a három korabeli kétségkívül zseniális muzsikus: *Bihari* (megh. 1827.), *Csermák* (megh. 1822.), *Lavotta* (megh. 1820.), életkörülményei: kegyetlen hányatottság végén, komoly kegyelet híján széteső tévelygéssel zuhant az életük porba, alkoholba, elzüllésbe.

A bennük széthullott értékek sorsának fatalitását ismerte föl Kisfaludy az ő életükben és újító eszméit igyekezett a hazai zeneművészetre is kiterjeszteni.

Az irodalmi fellendülés magával hozta a zene iránti figyelmet. A Kisfaludy-mozgalom indító elve az volt, hogy centrumot teremtsen és biztosítson az irodalom és művészet minden ágának, mert egy biztos fókusba hozott erők centralizálásában és bizonyos vezérelvek szerint innen történő irányításában egy későbbre ható nagyszabású aktivitás és szabad felvirágzás lehetőségei rejlenek. Tisztában volt avval, hogy a társadalmi élet szellemének áterősödése és átnemzetiesedése csak tervszerűen és határozott pontból, határozott eszmékkel történhetik.

»Hangművészetünk színtvonalát« egyik oldalon a cigánybandák képviselik, amik a fejlődés szempontjából sohasem jöhettek számításba s amennyiben hatottak az ízlésre, az csak exotikus kurjozum volt, s az is csak retrográd szerepet játszott.

A másik oldalon a korabeli szalónok zenéje állott. Ennek a kultusza a társadalmi élet biedermeyer-érintkezésmódjának és szentimentális hangulatának a jegyében módosult. Egészen korcs, selejtes dalzene, halvány, hybrid, bécsieskedő ízléssel megírt utánzata a Schubertes és az érzelgős Lied-hangulatoknak. Tisztán arra szolgált, hogy a hölgyek és ifjak délutáni langyos ábrándjait melengesse, és sóhajtozásaikat kísérje. Csak használatra volt szánva. Ezek a hangulatok hatása annyira elharapódzott, hogy tőle még azok sem voltak mentesek, akiket Kisfaludy mint komponistákat maga köré gyüjtött.

A cigányos modor ellen a zenében már jóval előbb emelődik fel az első tiltakozó szó. *Verseghy* 1791-ben ezt írja: (»Rövid értekezés a muzsikáról«) »... az olyan muzsikális darabokat, melyeket a mi Tzigányaink majmozni szoktak, semmihez jobban nem hasonlítom mint egy kótyagosnak járásához, aki minden rend nélkül ide s tova tántorog . . .« Ez a tiltakozó vád főleg azon cigányok ellen szólt, akik a külföldet járták s az ott reájuk ragadt modorossággal megmételyezik a magyar ízlést is népzenénket.

Senki sem volt, aki irányítsa a közönséget, mert zenetanáraink száma és műveltségi nívója kétségbeejtő volt. Szánalmasan csekély volt az itt-ott elszórtan működő zenetanárok műveltsége, s ezek is ahelyett, hogy az új eszmék szellemében igyekeztek volna tanítani, alázatos szolgái voltak a nagyközönség igényeinek és ízlésének, amely nem szereti a tiszta vonalakat és mindég a sekélyes parlagiság felé vonzódik. *Gáti* János erre a kifakadásra jut (»A muzsika tudománya« c. művében). »Mily örömmel észlelhetjük a magyar hazában a muzsikának bimbójából leendő sebes kifejlődését, oly sajnálva szemlélhetjük, másrészről mély hátralétünket a muzsika felsőbb tudományában. Hibázik, aki ezen fogyatkozásokat harmónikai alkottatásunknak tulajdonítja, aki érzékeszközeinket a nagyobb dolgok elfogadására, a muzsika felsőbb tudományára alkalmatlannak tartja . . .« majd: »... csak alkalmatosság kívántatik, hogy harmónikai tehetségünk nagyobb dolgokra is kifejlődjön . . .« majd még később: »... az alkalmatosság nem léte itt az ok, mert még eddig hazánk nyelvén nem találkoztak oly tanulótestvéreink, akik a muzsika felsőbb tudományáról is oktatómunkát írtak volna.«

Egyébként is tekintélyes nemzeti kultúrszükséglet merült fel, melyeknek kielégítésére rövidesen megkezdődik a mozgalom. Egymásután indulnak meg a szépirodalmi

és művészeti folyóiratok, »Magyar Múzeum«, »Orpheus«, »Uránia«, »Hasznos mulatságok« stb. melyeknek majd mindegyik számában egy-egy általános témájú vagy épen valamely magyar zenei kérdéssel foglalkozó zenei értekezés jelenik meg. Ezek a folyóiratok nagy hatást gyakoroltak és érdekesen, szépen, biztosan felkeltik az ambíciót az elhanyagolt zene komoly művelésére.

Gáti megírja és kiadja az első magyar zeneiskolát »A kótából való klavérozás mestersége« címmel. A rendkívül kezdetleges darabok összeválogatásában oly különös primer ízt talál el, hogy érdekességeik még a mai korban sem veszítették el aktualitásukat.

Mátrai Gábor egy konzervatórium szükségességéről beszél. (Tud. Gyüjt. 1829.)

Egyik szükséglet a másikba nő át s így felmerül a magyar éneklés, a magyar színház és a kettőnek a találkozásából a magyar énekesjáték, *eredeti magyar opera* kérdése.

»... Hallunk-e valaha eredeti magyar énekesjátékot, magyar énekesektől? Hát evégből magyar énekes oskola nem lesz sohasem?! »Így fakad ki Döbrentey Gábor (Erdélyi Múzeum VIII. f.). — *Ruzitska* János 1822-ben megírja »Béla futása« c. első magyar operát. Ezzel kezdetét veszi a magyar operairodalom, mely a század végén kissé ellankad, hogy előkészülhessen a mai nagy feltámadására. Szóval a magyar opera mai hullámhegye ott kapta meg az első útnakindító lökést.

1833-ban megindul a »Regélő Honművész« c. folyóirat, melynek »Hangászat« címmel állandó zenei rovata van. Ezzel oly korba torkolunk át, melynek innenső határai már napjainkat érintik. Így indul meg a nagy fejlődés a mához.

Szent, nagy, csodálatos korunk volt.

* * *

Ennek a kornak volt a megindítója, vezére és főzászlóvivője Kisfaludy Károly. Egy újjászületésnek induló kor kezdeményezőinek nehéz viszontagságos szerepe volt, az ő élete.*

A muzikalitás a Kisfaludyaknál valahonnan eredő családi vonás lehetett, mert mind a két testvér, Sándor és az ifjabb Károly nagy hajlandóságot mutattak a zene iránt. Mind a kettőjüket más és más külső körülmények akadályozták meg abban, hogy zeneileg komolyan kiképezzék magukat. Apjuk száraz gondolkodású, rideg jogi mentalitás, nem szívesen látta fiaiban a vonzalmat a művészetek iránt és valahányszor a fiuk a zene iránti komolyabb érdeklődésnek kifejezést adtak, apjuk koldusbotot, tengődést, szégyenletes állást jósolt nekik.

Később a két testvér útja szétvált. Az idősebb Sándort katonatiszti rangja, világlátott nagy műveltsége előkelő társaságokba sodorta, ahol a mondain élet elvonta figyelmét a zenével való komolyabb foglalkozástól és megkímélte őt egy művész számára annyira szükséges küzdelmes erőfeszítésektől, nagy élményektől és impresszióktól. Pedig kár: alkalom és muzikalitás nagyobb volt nála, mint Károly öccsénél. Bécsben színházak, koncertek kifejlesztették benne a muzikalitást, amely szinte szenvedélyévé lett. Muzsikált, de kellő képzettség nélkül. Bejáratos volt oly társaságokba, ahol Bécs legnagyobb művészei megfordultak. Így személyesen ismerte Beethovent, Salierit, Weiglt stb. Komponált is s eddig két kompozíciója ismeretes két »Ongherese«, lassú, tipegő palotásszerű.

Ábrándjai a zenéről ilyen kijelentésre ragadták: (önéletrajzában 3. személyben beszél önmagáról.) »... s azt meg is bánta, hogy a muzsika elveit, a Generál Basszust meg nem tanulta, mert nagy hajlandóságot és tehetséget érzett magában a hangköltésre, melyben avatottak állítása szerint igen eredeti ideái voltak: mint pl. hogy ő *történi rajzolatokat, katasztrophákat, költői fantáziákat, regéket stb. szeretett volna muzsika által kifejezve előadni.*« Ez oly kijelentés, melynek megtárgyalása nagyobb helyet igényelne.

Kisfaludy Károly élete teljesen elütő irányú volt. 1788-ban született. Hányt-vetett sorsa sok kalandon, viszontagságon vitte őt keresztül. Erős romantikus temperamentuma már egész fiatalon kalandokba, nézeteltérésekbe sodorta. Összekülönbözik tanáraival, elmegy Győrbe a katonaiskolába. Itt fuvolázni, hegedülni és táncolni tanult szép eredménynyel. 1805-ben mint zászlós résztvesz egy olaszországi hadjáratban. A táborban több költeményére saját maga komponált dallamot, amit társaival együtt énekeltek.

Otthagyta a katonaságot s nekiindul a világnak. Erejét a tettvágy lázas forrongásában többféleképen akarta kiélni. Apjával és bátyjával, teljesen meghasonlottan élt haláláig. Festegetett s ezzel tartotta fenn magát. Elvetődik Bécsbe. Tengődik, mert az előkelő társaságok vendégszeretetét nem nagyon élvezhette. Csak magárahagyatottság volt az osztályrésze s inkább a kispolgári életben mozgott, a kispolgári emberek műveltségében és életében keresett táplálékot. Festőnek indul és művészi babérokról is ábrándozik. Ezek

* Bánóczy: Kisfaludy Károly élete. I—II.

az ábrándok Olaszországba hajtják. Később kiábrándulva multjából, önmagából, a honvágy haza kergeti. Félig lezüllötten, megtörve, ütötten-kopottan, lerongyolódva jön Pestre. Közömbösséggel minden iránt, ami eddig történt vele, felhagy művészi ambicióival s művészetét mesterséggé degradálva keresi napi kenyerét. Egy vargánál talál otthont, aki a képeit árulgatja.

Új tervek fogamzanak meg benne s itt kezdődik életének második szakasza, az ő nagy alkotóideje, apostoli hivatásának kora. A »Tatárok Magyarországon« c. színműve, anyagi jólétet és hírnevet szerez neki. Ekkor határozott programmá alakítja magában, hogy az újjászületési mozgalom élére áll. Nem tudott soha megnyugodni és mást sem hagyott nyugton. S ez volt az ő fontossága.

Óriási műveltsége, nagy küzdelmektől tapasztalt szellemisége, hatalmas körültekintése és sokoldalúsága magához vonzotta a korabeli fiatal író, költő és művészgárdát, melynek vezetője lett.

Egyénisége segítette abban, hogy missziója kialakuljon. Sokat járt társaságba; üdeséget, fiatalságot, lendületet, lelkesedést teremtett maga körül s megnyert mindenkit. »Mosolygott, ábrándozott, írt, muzsikált. És — a mienk volt.« (Horváth C.)

Multjából halvány visszhang, a melankóliára való hajlam megvolt benne. Ennek leküzdésére kereste a társaságokat és a társalgást. A szellemes, zenével, gitárpengetéssel fűszerezett társalkodás és a bájos szavakban élő »szép lélek« korabeli biedermayer különlegesség. Maga szellemes volt, ötletes, mulattató. A nők rajongtak érte, s neki ez fontos volt.

Nemcsak felismerni tudta a szellemeket, hanem megnyerni és vezetni.

1822-ben megindította az »Auróra« almanachot, amely minden évben jelent meg s magában foglalta az illető év legkiválóbb szépirodalmi termékeit. Az »Auróra« egész szerkezetében, formájában, tartalmában Kisfaludy Károly kimagaslott mentalitásának és az egész kor szellemiségének a bélyegét viselte magán s mint ilyen az új kor első öntudatos életjele volt.

Az »Auróra« emlékedéséhez Kisfaludy leginkább mint szerkesztő járult hozzá. A klasszikus kor dermedt formái helyett a romantika formavilágát ápolta. A kor teljesen feminin, nőies érzésvilág felé hajlott s a nők iránti kissé szentimentális hódolat jegyében történt minden. Az »Auróra« is »főképen a magyar szépnemnek nyujtatik ajándékul, hogy legyen, amivel a szívek bálványi nemzeti érzéseiket táplálják.« A klasszicizmus ridegsége, a közönség maradisága és pallérozatlan hajlamai ellen harcolt.

Kisfaludy ízléses külsővel állitotta ki almanachját. Válogatott elbeszéléseket és rézkarcokat közölt benne. (Sokszor saját rézkarcait.) Sőt még zenemelléklettel is ellátta. Az »Aurórán« keresztül Kisfaludy volt az első, aki a magyar népélet kincsesbányájából merített hangulatokban belevitte a műköltészetbe a népdalt.. Szakított minden tradicionális formával és friss, szenvedélyes életérzésének a spontán dalban adott kifejezést. Ez a magyar élet iránti érdeklődés eszmeáramlatában fogant meg s ezzel ráfordította a figyelmet a népdalzenére is. (Magy. Orph. 1869. Előszó. — Bp. közl. 1867. II. Bartalus: »Újabb zeneművészetünk«.)

»Igen kívánatos dolog volna a köznép hangján írott énekeket összegyüjteni és közönségessé tenni. Ezt már elkezdette a Vátzon készült énekes gyüjtemény.« írja Kulcsár 1811-ben a »Hazai tudósító«-ban. A huszas években számos magyar dal és műdal jelenik meg zongorakísérettel. A legnagyobb része ezeknek selejtes mű. A jobbakat Kisfaludy kiválogatta s közülük néhányat az »Aurórában« közölt. Dalainak hatása oly nagy volt, hogy egyesek a nép szívén nőtt »nótákat« küldtek be kísérettel ellátva.

Egymásután megalakulnak a »Muzsika Társaságok« a soproni, veszprémi stb. Ez utóbbiban *Ruzitska* Ignác népdalfüzeteket adott ki.

Rothkrepf (Mátray) Gábor írja (»A muzsikának közönséges története.« 1827. II. 64. §. »Magyar muzsika«.) »A nemzeti litterária históriának előmenetele is kívánja, hogy a magyaroktól eredett művészszerzeményeket ... időről-időre összve, összve szedegessük ... Azoknál tudom por emészti azokat s a tőlük való megválás nem esnék nehezökre ...«

Az »Auróra« zenemellékletei nem valami magasnívójú szerzemények. *Bräuer* Ferenc, *Spech*, *Winkler*, *Tsukly* néhány magyaroskodó izű műdala átkomponált formában. A szövegek nagyon ízlésesek, mert azokat Kisfaludy maga válogatta ki. A dalok zenéje a korabeli német szentimentális gitár és polgári spinétzene visszhangjai. A szerzőknek a magyar nyelv tiszta prozódiáját illetőleg halvány fogalmaik lehettek, vagy pedig a legkevésbé sem törekedtek arra, hogy az ének a magyar nyelv számára kifogástalan pontozással legyen megírva. Adva volt a német Lied-zene ritmikája s ebbe beletörték a magyar prozódiát úgy, hogy néha-néha borzalmas kínossággal énekelték meg a különben finom tiszta szöveget; holott pl. egy-egy pontnak az elhagyásával stb. helyre lehetett volna hozni minden bántó szótagozást. Egyetlen egy szövegnélküli tánczene »Ongherese« jelent meg az első évfolyamban 1822-ben Kisfaludy Sándortól.

Az »Auróra« nívójának szempontjából a dalok megítélésében Kisfaludy Károlyt nem sok illeti. Az ő muzikalitását romantikus képzeletének inspirációja vezette: zenei érzéke finom volt, de nem volt tudatos. Valamivel magasabban állott a műkedvelésnél, de pl. fogalma sem volt egy Mozart, egy Beethoven vagy más zenetörténeti fontosságok jelentőségéről. Az »Auróra« zenemellékleteivel neki az volt a szándéka, hogy a népdalt átműdalosított formában a szalónok számára is comme il faut élvezhetővé tegye. Felhívást intézett mindenfelé, a kapott szerzeményekből kiválogatta a javát. A szövegeket alaposan megrostálta, de a zenét nem nagyon bántotta, még hangulatát, genré-ét sem szabta meg. Csak kért, kapott és közölt.

A HARMÓNIÁK VILÁGA

II. A HARMÓNIA HELYE A TERMÉSZETBEN

Nem emberi kitalálás a harmónia — a konszonáns hangzat —, hanem a természet ajándéka. Amint az iparművészetben és a képzőművészetekben használt színeket az ember a napnyugta, a tenger tükre, a szivárvány és az északi fény színpompás játékaiból merítette, ahogy a szabályos sokszögeket készen kapta a hópelyhek, a méhek sejtkamrái és a mélytengerek csodálatos lényeinek kimeríthetetlenül változatos alakjaiban és ahogy a szabályos testeket a tetraedert, kockát, oktaedert, valamint a gúlákat, hasábokat, kúpokat, a kősó, pirit, bazalt stb. ásványok kristályairól másolhatta le, úgy kapta készen a dur-hármashangzatot, az alaphangból, tercből és kvintből összetett harmóniát, anélkül, hogy valamit is hozzá kellett volna tennie. Barlanglakó ősünk, mikor először terített le egy hatalmas őszergét és annak üreges szarvából túlkört készített magának, már akaratlanul megismerkedhetett a dur-hármas hangjaival, hiszen a különböző szájtartással (ajkolással) megfúrt hangszer magától adta meg a konszonáns akkord hangjait. És midőn a középkor teoretikusai még nem hittek a dur-akkord egyeduralmában, akkor fedezték fel az orgona sípjainak természetes felsőhangjait, melyek szinte igazolták annak törvényszerűségét.

Fizikai tény, hogyha egy akármilyen fa- vagy fémcsövet, akármilyen befúvási eszközzel — ajakkal: mint a fuvolaféléket, vagy nyelvvel: mint az orgona bizonyos sípjait, továbbá óboát, klarinétet és rokonfajtáikat, vagy pedig tölcséres fúvókával: mint a trombitát, kürtöt és puzónt — szólaltatok meg, akkor a cső alaphangjának képzése után a befúvott levegő nyomásának megváltozásával egymásután jelennek meg — minden hanglyuk, billentyű vagy ventil mellőzésével — azok a hangok, miket harmónikus felsőhangoknak nevezünk. Ha pl. egy olyan hosszú és keskeny csövet készítek, mely a C hangot adja meg, mint alaphangot, akkor pusztán a befúvott levegő

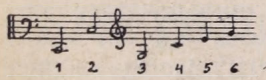

nyomásának fokozásával előbb annak felső nyolcada szólal meg — a kis c hang —, majd ennek kvintje a *g*, végül a *c-e-g* hármashangzat.

Érdekes ennek a matematikai törvényszerűsége is. Ha felteszem, hogy a mondott alaphangot egységnyi hosszúságúnak képzelem el, akkor ennek oktávját fél olyan hosszú cső adja, kvintjét harmadhosszúságú síp, az utána következő hármashangzatot pedig negyed-, ötöd- és hatodrésznyi hosszú cső. Akárhogyan mesterkednék, ezen a fizikai tényen nem tudok változtatni. Ha megfujok egy katonai trombitát, melyen semmiféle ventil sincsen, akkor a következő hangokat nyerem, pusztán ajkam feszültségének és a betóduló levegő nyomásának változtatásával:

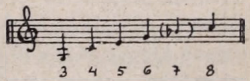

Amint látjuk, itt a hangszer csövének keskenysége következtében elmarad az alaphang és annak nyolcada, tehát az első és második hang, de helyette jelentkezik a hetedik sorszámú: egy hamis szeptima, mely alacsonyságánál fogva hasznavehetetlen és a nyolcadik hang: az alaphang harmadik nyolcada. *Haydn* József, a szimfónia atyamestere ebből az öt hangból komponálta meg II. József császár rendeletére a monarchia

katonai trombitajeleit, melyek ma már közel másfélszázados multra tekinthetnek vissza és amiket a szétesett monarchia utódállamai közül egyedül nemzeti hadseregünk tartott meg változatlanul az utókor számára. Nagyon helyesen, mert azoknál szebbet aligha sikerül még valakinek megalkotnia.

A harmónikus felsőhangok sora adta meg az impulzust a hangzatképzés további módozataira nézve is, arra, hogy a hármashangzatokból fejlesztendő további akkordkombinációkat terceknek egymás fölé rakosgatásával érem el. A tercek elrendezésének permutációja eredményezi azokat a különféle hármashangzatokat, szeptim- és nónaakkordokat, amiket majd egy későbbi cikk keretében fogok olvasóimmal ismertetni.

Komponistáink sokszor kísérleteztek, különösen az utóbbi három évtizedben más akkordképzésmódokkal, olyanokkal, melyek kívül esnek a diatonikus hangsorok tercfelépítésein. Felsorolok közülök kettőt-hármat, hogy lássuk, mennyire nem támogatja őket semmi természetesség, semmi törvényszerűség és mennyire nem gyökereznek a hangforrások fizikai konstrukciójában.

A mult század végén *kvart-* és *kvinthangzatok* képzésével bajlódtak a francia impresszionisták. Ezeket az akkordtömböket úgy képzelhetjük el, hogy tercek helyett egyszerűen kvarthangközöket rakosgatunk egymás fölé. *D* hangon kiindulva pl. *d-g-c-f-b* kvartakkord szerkeszthető, vagy *b* hangon: *b-esz-asz-desz*-gesz *c-f*, *g* hangon pedig; *g-d-a-e-h* kvintakkord. Ezekkel a hangzatokkal elég sűrűn találkozunk *Debussy*, *Ravel*, *Stravinszky* és mások műveiben. (I.) Hanghatásuk nagyon érdekes, frappáns, de kombinációs lehetőségük igen kicsi, mert megfordításokra nem alkalmasak úgy, mint a tercfelépítésű hármashangzatok és szeptimakkordok.

Nagyon kitűnően hangzanak az *egészhangú skálából* konstruált nagytercekben felrakott akkordok. Az egészhangú skálát a francia impresszionisták állítólag a japán muzsikából vették át. Ezt a hangsort hat egész hang alkotja, hat nagymásod lépés, minek következtében a hetedik hang csak akkor tiszta oktávja a kiindulásul szolgáló alaphangnak, ha a hangsor nagymásod lépései közé valahova szűkített tercet csempésztünk be. Egészhangú skálák pl.: *asz, b, c, d, e, fisz, gisz*; vagy: *gesz, asz, b, c, d, e, fisz*; vagy: *f, g, a, h, cisz, disz, eisz*. Ebben a hangsorban, ha betartjuk a tercet mint hangzatképző

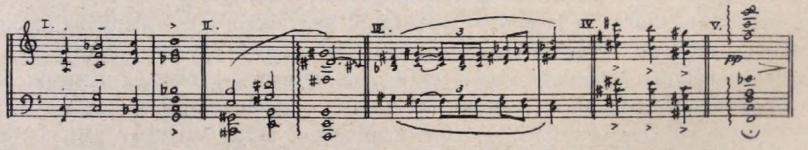

elemet, csak bővített hármashangzat konstruálható. Mellékelten idézek egynéhány egészhangú skálából merített akkordot. Valamennyi kedves ismerősünk: tele van velük a *Péleas és Mélisande*, a *Salome* és a *Pillangó kisasszony* partitúrája. (III.) Minthogy a bővített hármashangzat és annak enharmónikus permutációi a moll skálánkban is feltalálhatók, ezzel egy későbbi cikkem keretében még találkozni fognak olvasóim.

Az orgona ú. n. *mixtura-regisztereinek* berendezkedése inspirálta a jelenkor komponistáit ezeknek a nagyon színes és a harmónikus felsőhangok hatását feltüntető regiszthereknek utánzására. A vegyes regiszthereknek ugyanis az a feladatuk, hogy bizonyos harmónikus felsőhangok hozzáadásával, tehát egyidejű megszólaltatásával, színezzék az orgona klaviatúrájának egyes kivágásait. Erre a színezésre a legalkalmasabb hangeszközök: az oktáva, a kvint, a terc, a szeptima, a nóna és ezeknek a hangeszközöknek különböző kombinációi. (IV.) Nagyon messzire vezetne e hangzatoknak részletes akusztikai elemzése; a mellékelt néhány kótapéldából azonban kiviláglik, hogy e mixturás akkordok nem szabályosan oldódó disszonanciák, hanem hangkötegek, melyek semmiféle feloldást nem vonnak maguk után: egyszerű színfoltok az alkotó mester palettáján, miket ott rak fel, ahol annak szükségét érzi.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Goldmark Károly születésének századik évét a bécsi filharmónikusok ünnepi hangversennyel ülték meg október 4-én. A Gesellschaft der Musikfreunde egyik ágazata: a Singverein működik közre a 113. zsoltárban; az új newyorki csillag: az ifjú Nathan Milstein játssza az egyik hegedű-hangversenydarabot; a zenekari műveken is: »A házitücsök« opera közzenéjén és a »Falusi lakodalom« szimfóniáján Clemens Krauss operaigazgató és Robert Heger mint dirigensek osztozkodnak.

Kínába hívták meg a jelenleg Délamerikában dirigáló, Párisban élő Arthur Honeggert, Svejc szülöttét: a modern európai zene megismertetése végett. Hogy a mostani forrongó, inkább: forradalmi állapotok nem gátolják-e meg a hirhedt zeneszerző keleti utazását — nem tudjuk.

Szergej Prokofjev *szerzői estét rendez Budapesten, a filharmóniai társasággal együtt.* Mint *Stravinski: emigráns-zeneszerző. A három narancs szerelme* című színpadi műve világsiker volt.

Kiel nagyérdekű Bach-ünneplést rendezett október 4—6-án. A nagy *h*-moll misén és Bach egyéb művein kívül előadásra kerülnek: Dietrich *Buxtehude* mostanában felfedezett Abendmusikja, »Das jüngste Gericht« oratóriuma; egy tanítványától: Nikolaus *Bruhnstól* két kantáta; *Palestrinától*: Missa sine nomine, Bach hangszerelésében. Az eredeti hangszerek: lant, cembalo stb. szólalnak meg. Lesz egy felolvasás is: »Der Humor im Bach'schen Geschlecht«. Az egészet dr. Fritz *Stein* vezeti.

ZENETUDOMÁNY

♦♦♦

Csere-vendégelőadások csak javára válnak úgy a tudománynak és a művészetnek, mint a nemzetek kölcsönös megértésének; ez a divat mindenesetre áldásos. A tavasszal dr. Wilhelm Gurlitt a breisgaui Freiburgból ment Párisba, zenetudományi előadást tartani, júliusban a 60 éves André Pirro (Heinrich Schütz, Buxtehude és Bach ismert búvára) visszaadta a látogatást. Előadásának tárgya volt: zenei élet Párisban 1400 körül; mozaikszerűen összerakott sok apró vonásból: történelmi, társadalmi, hangszerismerettani stb. részletből eleven képet festett, kimutatva, hogy innen indult ki a XV. századbeli német-alföldi zene virágzása. A nagyérdekű előadás után az egyetemi Collegium Musicum, stílszerűen, Dunstable és Buxtehude egy-egy motettjét énekelte, Gurlitt dirigálásával.

»Honismeret napjai« derék intézményét alapította meg Baden városa. Az egyik júliusi matiné tárgya volt: Zenei élet Konstanzban az 1000. évben. Élőszóbeli előadás és ódon zenedarabok stílszerű megszólaltatása szép és hatásos propagandául szolgált.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Nemzetiségek színháza nyílt meg az U. S. A. Ohió államában Clevelandben. Eddig 36 színészcsoport jelentkezett úgy drámai, mint zenés előadásokra. Magyarról még nincs hírünk, holott igen sok honfitársunk él ott és tekintélyes sajtónk van.

»X-mal Rembrandt« c. víg opera, Pálffy—Wanick Camilla ügyes szövegére a Bécsben élő *Zádor* Jenő eleven és művészi zenéjével, szép sikert aratott *Gera* városában. Ugyanitt a Párizsban élő *Harsányi* Tibor kis operája: »Häusliches Glück« kevésbé tetszett.

A bécsi állami opera kezdődő évadának ujdonságai: Egon *Wellesz*: »Die Bacchantinnen« (Euripidesz tragédiájából), *Wolf-Ferrari*: »A négy házsártos« (rég ismerjük), *Mozart*: »Idomeneo«. Számos felújítás közül említésreméltó: *Verdi*: »Don Carlos«, *Rossini*: »*L'Italiana in Algeria*«. *Weinberger* »Schwandá«-ját a fokozódó csehellenes hangulat hatása alatt törölték a tervezetből.

Elnémul a varsói opera. A lengyel kormány nem hajlandó fedezni a dicső múltú intézet állandó nagy deficitjét: bezáratja már az új évadra — s a kattowitzi operát is.

Strauss Richárd elkészült *Mozart* »Idomeneo«-jának átdolgozásával. Az »Idomeneo« szereposztása is megvan már, úgyhogy a bemutató január első felében lesz meg a bécsi Staatsoperben.

Bayreuthi mérleg. Röviddel ezelőtt végződtek a bayreuthi ünnepi játékok, amelyeknek oly tragikus intermezzója volt *Wagner* Siegfried halála. A bayreuthi Wagner-előadásokon tízezer látogató vett részt. *A jegybevétel 950.000 márkát tett ki. Az idegenek két és fél millió márkát hagytak a városban.*

Rossini egyik száz évvel ezelőtt világhírű operáját, a »Hamupipőké«-t éppen csak Pest közönsége nem méltatta: elég későn, 1858-ban mutatta be a Nemzeti Színház s összesen öt előadást ért meg. A régi mű csorbítatlan életerejét felismerte egy német

karnagy : Hugo *Röhr* ; a darabnak szövegét is átdolgozta, zenéjéből is egyet-mást törölt, hangszerelését felfrissítette, belevett egy Tarantellát és a »Tell Vilmos«-ból táncokat ; »La cenerentola« cím helyett a hősnő nevét tette : »Angelica« — s a megifjított mű most Bécs és más német városok színpadain egymásután diadalokat arat üde temperamentumával, melódikus bájával és a szereplő művésznők fényes koloratúrájával.

A milanoi Scala már hirdeti tarka téli műsorát : *Bolygó Hollandi*, *Norma*, *Loreley*, *Don Pasquale*, *Nerone* (Boito operája), *Tristano ed Isolda*, *Le maschere* és ujdonságok : *Lo straniero* (Pizzetti), *La vedova scaltra* (A ravasz özvegy : Wolf Ferrari.) Karnagyok lesznek : *Panizza*, *De Sabata*, *Del Campo*, *Calusio*.

Michail Glinka az orosz zene Erkele. *Zereteli* orosz herceg, a Párizsba emigrált oroszok egyik tekintélye létesitette az ottani operatársulatot, mely legutóbb a Théâtre des Champs-Élysées-ben Glinkának »Ruszlán és Ludmilla« c. szép operáját adta elő. A mű Puskinból meritette tárgyát, három felvonása tizenkét képből áll.

Dante a színpadon Bordeaux operaházában jelent meg. A hatásos mű zeneköltője Jean Nougès, akinek Szent Péterről irott »Quo vadis?« c. darabjával nyilt meg 1911-ben a budapesti Népopera (a mai Városi Színház).

Tatár opera is van már Kasanban Gafura tatár költőnek »A munkás« c. drámájából *Almuchametov* operaszöveget irt ; zenét *Winogradow* és *Gabaseki* irtak hozzá. Bemutatta a tatár állami színház.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Mozart atyjának, Leopoldnak »Sinfonia militare«-jét találták meg s lenyomatták a »Denkmäler der Kunst in Bayern« c. nagy állami gyüjteményes kiadványban. Erich *Kleiber*, a jeles karnagy a hangszerelést a mai gyakorlathoz átjavitotta, (meg is jelent Bote és Bock cégnél) s a berlini Staatsoper hangversenyeinek egyikén be fogja mutatni.

Jacques Offenbach 1880 október 5-én halt meg. A maga nemében utól nem ért nagy zeneszerző emlékére Lipcsében felújitották egy rég elfeledett romantikus vígoperáját, amelyet eredetileg egy bécsi színház számára irt s a párisi Opéra-Comique hozott színre 1867-ben »Robinson« cím alatt. Most a szöveget teljesen átdolgozta Erich Walther név alá rejtőzött két német szerző ; egyikük : W. Brügmann, a lipcsei operaigazgató, aki rendezte is a darabot ; új címe, a modernizált szöveghez képest : »Robinsonade«. (Zongorakivonatát kiadta a bécsi Universal-Edition). A sikerült szöveg elősegítette a bájos, ma is üde zene rendkívüli nagy sikerét.

»Franz Liszt-Bund« júliusban Weimarban, a »Lohengrin« előadatásával ülte meg annak emlékét, hogy ezt a művet ott mutatta be a világnak *Liszt*, mint igazgató-karnagy.

Eugéne Ysaye, a nagy belga hegedűművész ifjúságát bányászok közt töltötte. Most, 73 éves korában »Péter a bányász« című zenésdrámát komponált.

A Budapesti Vonósnégyes most végezte be Sumatra, Java, Celebes exotikus vidékén rendezett hangversenykörútját.

Német operaházak bezárásáról és zenekarok csökkentéséről már adtunk hirt ; a »leépités« rossz, magyartalan kifejezés épen annak a vigasztalan német állapotot kifejező szónak betűszerinti fordítása . . . Most az a hir, hogy a »Verband deutscher Orchester- und Chorleiter« zeneigazgatók szövetsége, a németbirodalmi belügyminisztériumhoz memorandumot küldött, mely kifejti, hogy a zenekaroknak ez a megfojtása sokkal nagyobb kárt okoz, mint amennyit használ az államkincstárnak A memorandum aláirói : *Furtwängler*, *Abendroth*, *Hausegger*, *Raabe* és más hirneves karnagyok.

HALÁLOZÁS

♦♦♦

Gustav Höllering halt meg az elmúlt héten, aki egyszerű fagottistából, veleszületett nagy szervezőtehetségénél fogva lett a bécsi zenei élet jelentékeny tényezője : megalapította az Österreichischer Musikerverbandot (a Magyar Zenész-Szövetség mintáját), amely a zenészek helyközvetítőjéül szolgál és sokat tett a zenészek helyzetének javitására ; megalapitotta a hézagpótló Wiener Tonkünstlerorchestert, amely alatta szerény kezdetből naggyá lett, elsőrangú művészi tényezővé ; éveken át küzdött a *Konzerthaus* létesitéséért. Utóbb Marienbad színházát igazgatta és színházi- s hangversenyügynöksége volt. 1892-ben a máig emlékezetes »Venedig in Wien« nagyszabású mulatóhely óriási zenekarát is ő szervezte. 68 évet élt.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 10243

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
November 2 vasárnap		Goldmark: Prometheus Frank: Le chasseur maudit Mozart: Hármas zongoraverseny Beethoven: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső	
November 9 vasárnap			Csajkovszky-hangverseny I. (g-moll) szimfónia III. (G-dur) suite Karnagy: Fleischer Antal
November 16 vasárnap	Vaszy: Rapszódia Rimszky-Korsakow: zongoraverseny Borodin: II. szimfónia Karnagy: Vaszy Viktor		
November 23 vasárnap		Schubert: VII. (C-dur) szimfónia Rimsky-Korsakow: Capriccio espagnole Karnagy: Bor Dezső	
November 30 vasárnap			Lehár-hangverseny Karnagy: Bor Dezső
December 7 vasárnap	Kodály: Psalmus hungaricus Strawinsky: Tűzmadár Karnagy: Vaszy Viktor		
December 9 kedd este 1/2 8 órakor			Magyar nóta-est (cigányzenekarral)
December 14 vasárnap		Bruckner: I. szimfónia Glazunow: Hegedűverseny Csajkovszky: Capriccio italien Karnagy: Bor Dezső	
December 21 vasárnap	Händel: Concerto grosso Chopin: Zongoraverseny Liszt: Hungária Karnagy:		
December 28 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Január 4 vasárnap		Mendelssohn: V. (d-moll) szimfónia Mahler: Adagietto az V. szimfóniából Dvorák: Scherzo capriccioso Karnagy: Bor Dezső	
Január 11 vasárnap	Goldmark: Sakuntala Mozart: Szimfónia Csajkovszky: Zongoravers. Liszt: Mazeppa Karnagy:		
Január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 23 péntek este 1/2 8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
Január 25 vasárnap	Sibelius: Tuonelai hattyú Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Goldmark: Falusi lakodalom szimfónia Karnagy: Bor Dezső		

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Február 1 vasárnap			Wagner-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Február 8 vasárnap		Siklós: Nyitány Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Honegger: Pastorale d'été Karnagy: Bor Dezső		
Február 23 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II'. (D-dur) szimfónia Perényi: Rapszódia Karnagy Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este ½8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet **1930 december 9-én** C. bérlet

kedden este ½8 órakor

EITNER IRÉN ÉS VARGHA IMRE

operaénekesnő a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekari kísérettel

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 10243

300182

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 3. szám
1930 november 1

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — SEBESTYÉN EDE: A »Szevillai borbély« botrányos bukása. — A harmóniák világa. (III.) — BOTHFALVI BOTH BÉLA: Berkowski Hermann polifón vonója. — HANGVERSENYEK. — SZÍNHÁZ. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

B. bérlet.

1930 november 2-án, vasárnap

Közreműködnek:
KISS ERZSI operaénekesnő és
KOTÁNYI NELLY, KOTÁNYI ERZSÉBET, KOTÁNYI KLÁRA zongoraművésznők

1. GOLDMARK: Prometheus — Nyitány
2. VERDI: Álarcosbál — Amália áriája. Énekli: KISS ERZSI
3. BEETHOVEN: V. szimfónia

Szünet

4. MOZART: Zongoraverseny három zongorára. Előadják: KOTÁNYI NELLY, KOTÁNYI ERZSÉBET, KOTÁNYI KLÁRA
5. FRANCK: Az elátkozott vadász (Le chasseur maudit.) Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1930 november 16-án, vasárnap

Közreműködnek:
SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész,
FÖLDESSYNÉ HERMANN LULA zongoraművésznő és
HORVAY ERZSI, a Városi Színház művésznője

1. SZABÓ F.: Tanulmányok vonószenekarra (Kézirat, első előadás)
2. WAGNER: Erzsébet belépője a Tannhäuser c. operából Énekli: HORVAY ERZSI
3. RIMSKY-KORSAKOW: Cisz-moll zongoraverseny. Előadja: FÖLDESSYNÉ HERMANN LULA zongoraművésznő

Szünet

4. VASZY: Rapszódia gordonka számára (Kézirat, első előadás) Előadja: Dr. SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész, a szőv. Felsőbb Zeneiskola tanára
5. BORODIN: II. szimfónia.

Karnagy: VASZY VIKTOR

C. bérlet.

1930 november 9-én, vasárnap

CSAJKOVSZKY-HANGVERSENY

Közreműködnek:
ORSZÁGH TIVADAR hegedűművész és
BÁTHY ANNA, a m. kir. Operaház tagja

1. I. (g-moll). szimfónia
2. Hegedűverseny. Előadja: ORSZÁGH TIVADAR hegedűművész

Szünet

3. Áriák. Énekli: BÁTHY ANNA, a m. kir. Operaház tagja
4. III. (G-dur). Suite

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

B. bérlet.

1930 november 23-án, vasárnap

Közreműködnek:
PILINSZKY ZSIGMOND operaénekes,
NEUMAN LÁSZLÓ és TEMESVÁRY JÁNOS hegedűművészek.

1. SCHUBERT: VII. (C-dur) szimfónia

Szünet

2. MOZART: Synphonica concertante (hegedűre és mélyhegedűre). Előadják: NEUMAN LÁSZLÓ és TEMESVÁRY JÁNOS
3. WAGNER: Tannhäuser római útja. Énekli: PILINSZKY ZSIGMOND
4. RIMSKY-KORSAKOW: Capriccio espagnol

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet. **1930 november 30-án, vasárnap**

LEHÁR-HANGVERSENY

Közreműködnek:

PÉCHY ERZSI

és

SZEDŐ MIKLÓS Dr

a Városi Színház művészei

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 3. szám Budapest, 1930. november 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

Ötödik hangverseny. — 1930 november 2-án. — Vezényel: Bor Dezső.

B bérlet.

1. **Goldmark Károly** (1830 Keszthely — 1915 Bécs): Nyitány *Aeszkülosz* »Leláncolt Prometeusz«-ához. 38. mű.

Prometeusz, a titán, lelopta az égből a Tüzet — ez az emberi kultúra kezdetének szimbóluma — tettéért Zeusz büntetésből egy hatalmas sziklatömbhöz láncoltatta és arra ítélte, hogy máját egy sas marcangolja. Mikor Prometeusz elárulja Zeusznek, hogyan menekülhet meg a trónfosztás veszedelmétől, feloldja bilincseit és szabaddá teszi a titánt.

Igen poetikus *Adagio*-bevezetés után szenvedélyes *allegro*-téma szólal meg a hegedűk és kürtök szólamában. Érdekes átvezető téma után az oboában jelenik meg a melléktéma, a vonósok színkopáinak kíséretében. Az élénkebben ritmizált zárótémát rövid kidolgozás követi, majd harsogó *tutti*-ban jelenik meg újra a főtéma. A melléktéma és a zárótéma megismétlése után az ünnepélyes hangulatú kóda lassan elhaló kitartott fúvó és vonós akkordokkal zárja le a nagyvonaluan koncipiált művet.

*

2. **Verdi**: Amália áriája az »Álarcosbál« című operából.

Ez a táj a borzalomnak szörnyű tája, hol a bűnöst halál várja.
Az a két szörnyű oszlop, ott nő a fű, mely békét ad, nos rajta.
Ah mintha fagyna vérem.
Óh még a léptem hangja is itt borzalommal és félelemmel tölt el engem. És hogyha várna vesztem, halálom! Legyen! és hogyha várja tőlem a sorsom, én szavam beváltom, legyen hát.
És ha itt gyógyfű teremne mégis, mely bús szívemből bánatot üzne. Együtt e bűvvel tünne a kép is, oltárkép gyanánt, mely most benne ég. És nem maradna néked misem, árvaságod ölne meg szívem, szegény szívem.
Mért e könnyek, mi tart vissza engem és mi gátol e végzetes utban.
Rajta tehát, szívem ne hagyj ma cserben, s dobogásod ne áruljon el.
Inkább szünj meg dobogni szívem, fájdalmad ölne meg szívem, szegény szívem.
Itt az éjfél! ah mily látvány, egy halálfej sóhajtozva felém tart, merre szökjem? Ah két szemében szörnyű lángok égnek, mintha üldözne, bámulna rám.
Most megáll, — engem üldöz, egyre bámul s im a rém most megáll.
Ki lesz irgalommal óh Atyám, óh ég könyörülj e szíven!
Ah! atyám segits engemet!
Könyörülj meg!
Légy irgalmas!
Ah! ég könyörülj e bus szíven!

Énekli: *Kiss* Erzsi operaénekesnő.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs) *V. szimfónia, c-moll.*

Az ötödik szimfónia hatalmas, határtjelző gránit-obeliszk, nemcsak Beethoven művészi fejlődésében, hanem a szimfónia történetében is. E nagyszerű alkotás első vázlatai 1804-ből keltezettek. A mű betetőzése csak 1807 őszén következett be. Mikor 1808-ban sajtó alá rendezte a Mester, előbb VI. szimfónia címmel jelenik meg, (a »Pasztorál« volt az V-ik) később azonban felcserélte a kettő sorszámát. Bemutató előadása 1808 december 22-én volt. Ezen a hangversenyek történetében páratlan, súlyos koncerten a most említett *két* szimfónián kívül, a G-dur zongoraverseny és még két nagy vegyeskari mű került bemutatásra.

Első tételének *(Allegro con brio)* hangulatát Beethoven híres szavai jellemzik legjobban, mikor a lenyügöző, félelmetes bevezető motivumról így nyilatkozott: »So klopft das Schicksal an die Pforte«. (Így kopog a Sors ajtónkon.) Ez a kopogás, ez a szüntelen türelmetlen, izgalmas zakatolás vonul végig az egész tételen. Ilyen egységes monotematikusan kidolgozott tétel alig van a zeneirodalomban. Még a zengő kürtszóval bevezetett melléktémában is ott settenkedik állandóan a főtéma töredéke. Hatása ennek a tételnek ma is, 120 évvel keletkezése után, leírhatatlan, csodálatos, lenyügöző minden részletében. Schumann egyik hangversenyreferátumában ezt írja róla: »Bármennyiszer is halljuk, kihatással van életünkre, mint valami természeti jelenség, napkelte, holdas éj, tenger viharzása, melyet akárhányszor élünk át, nem unjuk meg, de mindig félelemmel és csodálattal tölt el. Ez a szimfónia is túl fog élni száz és száz nemzedéket és addig fog zengeni, míg a világ áll és a zene az emberiség gyönyörködtetését szolgálja«.

Andante con moto tétel váltja fel a lázasan izgalmas első tételt. A mélyhegedűk és gordonkák intonálják a kis rondóforma gyönyörű főtémáját, melybe később a fafúvók szólnak bele vigasztalóan. Mintha hirtelen fényes napsugár özöne zúdulna ránk: a témát C-dur-ban szólaltatják meg a kürtök és trombiták. A főtéma variált visszatérése után a fuvola, óboa és klarinét skálaszerű tercmenetekben haladó epizódot rögtönöznek. Utána moll-variáció következik, majd a remény felcsillanását a főtéma imitációs kidolgozásával jelképezi.

A harmadik és negyedik tételt a Mester *attacca*-szerűen egymásba komponálta. Elhagyta a szokásos »Scherzo« feliratot, hiszen ez a tétel valóban nem vidám, gondtalan. Kolorítja sötét, valami különös szorongást érzünk hallatára, valami végzetszerűség bekövetkezését, amit nem tudunk magunk felől elhárítani. Most $^3/_4$-es ütemben szólal meg az első tétel Sors motivuma a kürtökben. A *trio* viharos nyolcadfigurái úgy hatnak, mintha a hős le akarná rázni magáról a víziójában megjelenő szellemeket. A visszavezető rész hegedűtémájánál érezzük, amint az Ember aggodalmasan jár tapogatózva, kutatva, hogyan szabaduljon ki lelki fogságából, a szabadba, az Élet, a napfény felé. Az üst-dob kísérteties ütései szívdobogását is illusztrálják. Végre fellobban a távolból a remény fénysugara, odasiet; vakító nappali fény özönlik be. Eljutottunk a negyedik tételhez.

Győzelmi induló. Újongás. Béke és gondtalan boldogság köszöntött be. Erejének tudatában új veszélyekkel szemben veszi fel a küzdelmet, melyet akkor sem szüntet be, mikor újra jelentkeznek a sötét, alattomos kísértetek. A szonátaformában megkomponált hatalmas koncepciójú tétel kódája a C-dur hangzat tomboló diadalával fejeződik be.

*

4. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): Versenyműi 3 zongorára, zenekar kísérettel (*F*-dur) 242. mű. (Köchel.)

Mozart 28 versenyművet írt zongorára, köztük egy koncert-rondót, egy két-zongorás és egy háromzongorás koncertet. A zenekar bevezető része után egyszerre lép be *unisono* a főtémával mind a három zongora. Szólamaik azonban a főtéma folytatásában szétválnak. A futamokkal telített átvezető rész a melléktéma hangnemének dominánsára modulál, maga a melléktéma csupa báj, a rokokó-világ derűjének hangulata árad minden üteméből. Fontosabb szerepe csak a kidolgozási részben van a kísérő zenekarnak, különösen ott, ahol a három zongora arpeggioinak ad megfelelő keretet. Az expozició megismétlése után közvetlenül a kóda előtt halljuk a szokásos kvartszext-hangzatot követő kadenciát, melybe a zenekar utójátéka kapcsolódik.

Az *adagio*-t a zenekar vezeti be. Szellemesen váltakozva szövi tovább a három zongora az átvezető rész figuráit, majd a zárótéma hamisítatlanul mozarti dallamát. A főtéma visszatérését érdekesen variálja a Mester, úgyszintén a kódában megismételt főtéma egyik motivumtöredékét.

Menuetto-szerű *rondo* az utolsó tétel. A menuetto jelleget a háromnegyedes ütemben írt témák tagoltsága adja meg, míg a rondo-karaktert egyrészt a témák szövési módja, másrészt a főtéma kétszeri megismétlése a zárótémák után.

A versenyműi zongora-szólamait a Kotányi-nővérek játsszák.

*

KOTÁNYI NELLY, ERZSÉBET és KLÁRA

5. **Franck Cézár** (1822 Liège — 1890 Páris): *Az elátkozott vadász.* Szimfónikus költemény.

A legújabb francia zene korszakalkotó egyéniségének négy szimfónikus költeménye közül »Az elátkozott vadász« a legértékesebb. 1883-ban komponálta a Mester *Bürger* hasonló című balladája nyomán:

Vasárnap reggel. Messziről a harangok csengő hangja és a tömeg ájtatos éneke hallatszik... Mily szentségtörés! A vad rajnai gróf kürtjébe fújt.

Hajhó! hajhó! A vadászat megindul földeken, mezőkön, rónákon át. — Állj meg, gróf, állj meg! Halld az ájtatos dalokat. — Nem, hajhó, hajhó tovább! — Állj meg, gróf, állj meg, vigyázz! — nem, tovább!... És a lovasok mint a szélvész rohannak tovább.

De egyszerre... a gróf egyedül marad. Lova nem akar tovább menni. Kürtjébe fúj. De a kürt nem szólal meg... és egy kisérteties kérlelhetetlen hang megátkozza: E szentségtörés örökké tartson, minden poklokon keresztül.

És lángok törnek elő köröskörül... A gróf félelemtől örjöngve menekül, mindig gyorsabban, gyorsabban, üldözve szellemek hadától,... nappal borzalmas szakadékokon keresztül, éjjel a felhőkön át...

A zenekari illusztráció pontosan simul a ballada minden egyes mozzanatához. A bevezetésben *(Andantino quasi Allegretto)* a kürtök hallalija váltakozik a harangok zugását jelképező harmóniákkal. Triolás és tizenhatodos futamok ecsetelik a lovak toporzékolását és a vadászat kezdetén jelentkező izgalmat. Újabb kürtszó. Lovasroham. Vad száguldozás, melynek illusztrálásában résztvesz a zenekar minden hangszere. Hirtelen elhallgat a lárma. Csak a kürtök és puzónok kisérteties akkordjai figyelmeztetik a grófot, hogy álljon meg, hagyja abba a kegyetlen hajszát. De a gróf nem tágit. Tovább sarkantyúzza lovát, de ez hirtelen megtorpan. A vonósok tremolói és a négy fagot harmoniáitól támogatva hallatszik a puzónok szólamában a rettentő átok, melynek befejeztével *(Piu animato)* újra kezdődik a vad száguldozás. Vad kromatikus triolák tizenhatodos fölfelé szökő hegedűfigurák jelképezik az átok beteljesülését és a szédületes hajsza a tétel végéig tart, szüntelenül, míg a záró g-moll akkord meg nem szakítja a színes, fantáziával szőtt zenekari képet.

*

Hatodik hangverseny. — 1930 november 9-én. — Vezényel: Fleischer Antal.

CSAJKOVSZKI-HANGVERSENY.

C bérlet.

Csajkovszki az utolsó három évtized ifjú orosz komponistáinak előretörésével jócskán vesztett abból a népszerűségéből, melynek tetőfokát a kilencvenes évek elején élte meg az európai zenevilág. Egyéniségét gazdag melódikus invenciója és a zenekari hanghatások iránt kiváló érzéke jellemzi, de a klasszikus-romantikus tradiciókon nevelt nyugateurópai muzsikusokat sokszor édeskés szentimentalizmusa, pózos patétikus hangja és azok a brutális eszközök ábrándítják ki muzsikájából, melyekkel túlsokat él különösen zenekari műveiben. Állapítsuk meg azonban teljes tárgyilagossággal, hogy a mai zenehisztorikusok és esztétikus e véleményével szemben a koncertlátogató közönség változatlanul rajong Csajkovszki populáris szimfónikus műveiért. Stílusához az ösztönzést kétségtelenül a *Liszt—Berlioz*-féle mozgalomtól nyerte, de ezeknek a finomlelkű, nyugateurópai szellemeknek formanyelvét persze a saját szláv temperamentumára alakította át. 1840 május 7-én született Votkinszben, atyja a szentpétervári technológiai intézet igazgatója volt. Bár zenei hajlama már kora gyermekkorában mutatkozott, nem részesült rendszeres oktatásban, hanem családja ösztönzésére jogakadémiát végzett és a pénzügyminisztérium hivatalnoka lett. Tizenöt éves korában kezdett el zongorázni és csak huszonhárom éves korában iratkozott be a szentpétervári konzervatóriumba, hol *Rubinstein* Antal avatta be a zeneszerzés titkaiba. Tanárai ösztönzésére kilépett az állami szolgálatból és a moszkvai konzervatóriumban vállalta el a zeneelmélet oktatását. Legelső jelentős alkotása Schiller »An die Freude« című ódájának megzenésítése volt, mellyel a konzervatórium nagy díját nyerte el. 1877 nyarán megnősült, házassága azonban szerencsétlen volt és rövidesen válással végződött. A rákövetkező évben bejárta Svájcot és Itáliát, majd hazájába visszatérve felváltva élt birtokán és Moszkvában; itt küzdötte le legelőször a nyilvános szerepléstől való

irtózását: 1887-ben mint hangversenydirigens lépett a pódiumra. A következő években megfordult Lipcsében, Hamburgban, Berlinben, Párisban, Londonban és Newyorkban, mindenütt nagy diadalt aratván szimfónikus műveivel. Hatodik szimfóniáját kilenc nappal a halála előtt vezényelte Pétervárott. 1893 november 6-án halt meg, az akkor dühöngő kolerajárványnak esvén áldozatul. Tíz operája közül az »Onyegin« és a »Pique Dame« ma is népszerű műsordarabjai az európai dalműszínházaknak. Hét szimfóniája közül az ötödik (*e*-moll) és a hatodik *(Pathéthique)* a legnépszerűbbek. Írt még hat szvitet, számtalan nyitányt, három zongoraversenyt, egy hegedűversenyt, kamarazeneműveket, köztük az *esz*-moll kvartettet, az *a*-moll triót és egy vonós szextettet. Életrajzai közül a legérdekesebb az a kétkötetes mű, melyet fivére rendezett a mult század végén sajtó alá.

*

1. Első szimfónia, (*g*-moll) »Téli álmok«. 1868.

Az *első tétel* főtémáját a fuvola és fagót intonálja, majd a mélyhegedű veszi át. Az átvezető téma igen furcsa, lefelé haladó kromatikus staccatókkal van átszőve; előbb a fúvók intonálják, aztán a vonósok. A melléktéma hamisitatlan orosz népdal, előbb a klarinét szólójában, azután a mélyhegedű és a gordonka szólamaiban. Igen finom szövésű ennek ellentémája; ebből fejleszti ki diminuicióval Csajkovszki a tremolókkal tarkított zárótémát, mellyel domináns hangnemben, *D*-dur-ban zárul az expozició. Tematikus anyagának a klasszikusok modorában történő sikerült kidolgozása után, megismétlődik az expozició valamennyi témája, de most a melléktéma és a zárótéma: g-durban. Csak a kódánál tér vissza a sötét *g*-moll-ba, megismételve a hegedűk tremolóitól kisért főtémát és a zárótéma töredékeit.

A *második tétel* a szordinált vonósok énekével kezdődő *Adagio cantabile*. A dallamot a vonósok szinkópáitól kisérve az óboa veszi át, majd a mélyhegedű a fuvolával együtt. A középtételben a gordonka szólal meg, majd a hegedű és a klarinét. Érdekes fordulat, midőn a két kürt fortisszimó *unisono*-ját a vonósok tremolókkal kisérik. Hatalmas felfokozás után minden lecsendesedik és a vonósok megismétlik nehány ütemben a tétel kezdetét.

Scherzo a felirata a *harmadik* tételnek. Összetett dalformában megkomponált inkább nyomott hangulatú, mint vidám tétel s csak a triójában (*Esz*-dur) szólaltat meg a komponista derűsebb témákat. A fődalforma visszatérése után az üst-dob *C—G* orgonapontján még egyszer visszatér — de most *c*-moll-ban — a trió tematikája és igazi scherzo hangulatú staccatókkal zárul a tétel.

A *finale* igen komor szinekkel indul *(andante lugubre)*: a fúvók bevezető ütemei után a hegedűk *G*-húron játszanak egy szándékosan monoton dallamot, mely lassan elhal, hogy helyet adjon a szinkópás ritmusú *allegro*-nak. A szonátaformában irt tétel melléktémáját a mélyhegedűk és fagótok szólaltatják meg. Később a fúvók veszik át a vonósok szinkópás tört akkordjainak kiséretében. A kidolgozás fugátója készíti elő a főtéma diadalmas visszatérését. A bevezető komor hangulatú ütemek futólagos érintése után mesterien koncipiált átvezető rész vezet át a folytonos tuttikban tobzódó zajos kódába.

*

2. *Hegedűverseny*, *D*-dúr, 35. mű. (1878.)

Miként Beethoven, Brahms és Mendelssohn, a nagy orosz poéta is csak *egyetlen* hegedűversenyt komponált s azt a magyar származású Auer Lipótnak ajánlotta. Csajkovszky hegedűversenye nem tartozik mesterművei közé, a benne előforduló technikai nehézségek jobban gyönyörködtetik a játékost, mint a hallgatót, mégis állandó műsordarabja a hegedűsöknek. Az *1. tétel* szonátaszerkezetében a pattogó ritmusú főtéma, a bensőséges melléktéma és a virtuóz kadencia köti le figyelmünket, amelyet brilliáns figurációk kötnek össze. A témák szabályos visszatérése után szédületes spiccato-ban kóda következik. Kissé németesen szentimentális a *2. tétel*, a közismert: *Canzonetta*, amely egyszerű háromszakaszos dalforma 12 ütemes bevezetéssel és hosszabb epilógussal. A *3. tétel* erősen ritmizált főtémájával szemben orosz népdalból formált melléktémát és lassúbb ütemű kódát hallunk. Rövid kidolgozás után szabályos reexpozició és a koncertáló hegedű brilliáns arpeggioi zárják le a hatásos művet.

*

3. *Áriák.*

Énekli *Báthy* Anna, a m. kir. Operaház tagja.

*

4. Harmadik szvit, 55. mű. *G*-dúr.

A négyrészes mű első tétele *andante* tempóban komponált elégia. A fődalforma lehangoló tónusát alig oszlatja el, az *Esz*-dúr trió vigasztaló hangulata. Szenvedélyes fokozás után tér vissza az elégia főtémája, mely lassan foszlik szét a szóló-hegedű magas fekvéseiben.

A *Valse mélancolique* főtémáját 3 fuvola szólaltatja meg. A vonósok csak a középtételben és a főtéma visszatérésénél veszik át a dallamot. Igen ötletes a *Trió* oktávugrásainak dinamikus és ritmikus elosztása; később ezeket Csajkovszki igen ötletesen ellenpontozza. A keringőtémát a visszatérésben ismét a fuvoláktól veszik át a hegedűk.

Tarantella-szerű a *scherzo*, a mű harmadik tétele. Triójában a réztányér halk ütései és a kisdob pergetése mellett fontos szerepe van a trombiták és puzónok *staccato* harmóniájának. E tétel szinte előfutója a negyedik és a hatodik szimfónia népszerű harmadik tételeinek.

Tema con variazioni az utolsó tétel címe. A vonós zenekar mutatja be a kissé szürke, igénytelen variációs témát, melyből csak igazán nagy mester csiholhatott ki szikraötleteket. Az elsőben a vonósok *unisono*-ját, a fúvók ellenpontozó tizenhatod figurái teszik változatossá. A másodikban a hegedűk *spiccato* harminckettedei fonják körül a fúvók tematikáját. Fuvolák, klarinétek és fagótok triolái alkotják a harmadik variációt. A negyedikben polkaszerű beállításban jelenik meg a téma előbb a gordonkákban, aztán a hegedűkben, majd — elég vaskosan — a puzónokban. Háromnegyedes élénk fugátó az ötödik variáció, melyben a főtéma egyik töredéke imitációs ellenpontozásban jelentkezik a zenekar minden szólamában. Ugyancsak *fortissimo* a következő variáció, akkordtömbökkel alátámasztott triolás tremolóival. Ellentétképen a hetedik variáció rövid korál a fafúvókban, ebből bontakozik ki a nyolcadik variáció tremolókkal kísért angolkürt szólója. A kilencedikben ismét a kétnegyedes táncritmus kerekedik felül. Rövid hegedűszóló vezet át a tizedikbe; itt a szólóhegedű *capriccio*-szerű futamait előbb a vonósok pizzicatoi kísérik, de középtételében a fafúvók figurái dominálnak. A tizenkettedik variáció hosszabb bevezetéssel készíti elő a főtémának *polonaise*-jellegű utolsó variációját; befejezésül fokozatosan gyorsított *stretta* tetőzi be a terjedelmében szokatlanul nagyarányú szvitet.

*

Hetedik hangverseny. — 1930 november 16-án. — Vezényel: Vaszy Viktor.

A bérlet.

1. **Vaszy Viktor:** *Rapszódia gordonkára és zenekarra. op. 3.* Kézirat, első előadás.

A kompozició ez év nyarán készült; hármas tagolása van, bár egy tételben hangzik. Szonáta expozició és kezdődő feldolgozási rész után a magángordonka két kádenciája vezet át a lassú »Intermezzó«-ba, mely tisztán zenekari rész, fugatóval indul, gordonka kadencia vezet a harmadik részhez, melynek előkészítésében cortége-szerű bevezetést hallunk.

Az utolsó rész rondó forma (A—B—C—A—D—A—E+ első tételből a főtéma visszatérése. A—B—Zárás (Coda) és utána a főtéma töredékeivel záródik a kompozició.

Az utolsó tétel témája az első torzításából készült.

A gordonkaszólót *Sebestyén* Sándor dr. gordonkaművész adja elő.

*

2. **Szabó Ferenc:** *Tanulmányok vonós zenekarra.* A kompozició 1930-ban iródott instruktiv célból, a mai fiatal generáció stilustörekvéseinek megfelelő elgondolással, melynek jellemző sajátossága: a konstruktiv formakezelés, szükszavúság, objektivitás, önálló, kontrapunktikus alapon keletkezett szólamvezetés.

Az instruktiv cél kidomborodik a már polgárjogot nyert modern vonószenekari effektusok tudatos csoportosításából egyes tételek szerint és az előadásbeli nehézségek minimumra való redukáltságából. A szerző célkitűzése volt mindenki számára közérthető, műkedvelő zenekarok által is már játszható korszerű muzsikát irni, mely mintegy előtanulmányul, kiindulópontul szolgálhat modern zeneművek megértésére, eljátszására. A tételek sorrendje: I. Allegro moderato, alla marcia. II. Rubato. III. Giustoso. IV. Andante. V. Vivo.

*

3. **Rimszky—Korszakov** (1844 Tisvin — 1908 Szt.-Pétrevár) Zongoraverseny. 30. mű. Előadja: *Földessyné Hermann* Lula zongoraművésznő.

Egyetlen zongoraversenyét (*cisz*-mollban) 1881-ben fejezte be Rimszky—Korszakov. Ebben is, mint szimfónikus költeményeiben, kétségkívül a Liszt—Berlioz-iskola hatása mutatkozik. Liszt zongoraversenyeire — különösen a híres *Esz*-dúrra — emlékeztet a versenymű felépítése, a zongorarész sok-sok futamképlete, valamint a szólóhangszert kísérő zenekar koloritje. A rövid négyütemes témát a fagót egymagában szólaltatja meg. Rögtön utána a zongora futamaival aláfestve ismétlik előbb a gordonkák, majd a klarinét. Változatos feldolgozásban jelenik meg a zenekar csaknem minden hangszercsoportjában, legvégén a zongora idézi egy polonaise-szerű ritmusban, a vonósok trilláinak kíséretében. Hosszabb kadencia vezet át az *andante mosso*-ba (*F*-dúr) egy nagyon költői hangulatú lassú tételbe, melynek dalformaszerű kontúrjait érdekesen fogta egységbe, az első tétel egyik témájának augmentációs kiképzése. *Attacca*-szerűen következik a harmadik rész (*Allegro*), melyben kétnegyedes ritmusban eltolódva jelenik meg az első tétel főtémája. Nehéz oktávfutamok vezetnek át a kódába, hol a főtémának még egy ötletes eltorzításával fejezi be Rimszky-Korszakov értékes alkotását.

*

4. **Wagner**: Erzsébet belépője a »Tannhäuser« című operából.

Te drága csarnok újra látlak
Légy üdvözölt te drága hely.
Dalával itt büvölt el engem
Bús álmaimból költve fel,
Midőn belőled elszállt, minő sivár levél
Engem békén hagyott el
És téged, ah a kéj.
De most, ujult gyönyörben égek
Szent földed ismét kéjre vár.
Légy üdvözölt, te drága csarnok
Légy üdvözölt.

Énekli: *Horvai* Erzsébet a Városi Színház tagja

*

5. **Borodin** Alexander Porfirievics (1834 Szt.-Pétervár — 1887 u. o.) II. szimfónia, h-moll.

Borodin, aki katonaorvos volt, majd egyetemi tanár, Balakirev rábeszélésére kezdett zenével is foglalkozni; rövidesen az új-orosz iskola egyik vezető egyénisége lett, kinek két szimfóniája, kamarazeneművei és »Igor herceg« című operája, — melyet Glazunov fejezett be — egyéniségének érdekes zenei megnyilatkozásai.

Koronákkal kitartott hangokkal megszakított motivummal kezdődik az első tétel (*Allegro*), e motivum nyolcad figuráiból modellálja a főtémát, mely rövidesen a gordonkák dallamos melléktémájába (*D*-dúr) torkollik. Ezt a fúvók megismétlik és a hegedűknek adják át. A rövid zárótéma a főtémával azonos, de más orkesztrális elrendezésben. A viharos kidolgozás az üst-dob orgonapontján igen ötletesen készíti elő az expozició visszatérését.

A párosütemű (!) *scherzo*-ban persze csak a *staccato*-figura *scherzando* jellegű, egyébként a tétel sokszor inkább *Beethoven* VIII. szimfóniájának *utolsó* tételét, a páratlanul humoros mesteri finálét juttatja eszünkbe. Triója pasztorális hangulatú, de a pásztorsípon nem a Rajna környékének derűs tájképhangulata tükröződik, hanem a végtelen orosz hómezők vigasztalan egyhangúsága.

Az *Andante* nemes főtémáját a kürt intonálja, utána a klarinét. Nagyon szép a rondóforma középtétele, melyben hárfafutamok és vonós tremolók festik alá a fuvókban és vonósbasszusokban váltakozó motivumot. Élénkebb epizód után újból halljuk a vonósok *unisono*-jában a témát, ezúttal triolás mozgások kíséretében.

A gyors *finale* szinkópás kíséretű táncmotivummal kezdődik, melyet később az egész zenekar ismétel meg. Érdekes benne a háromnegyedes és kétnegyedes ütem sűrű váltakozása. Népdalízű a klarinétnek adott melléktéma, valamint az óboában és a hegedűkben megszólaltatott zárótéma. Rövid kidolgozás után megismétlődik az expozició és a zárótémából szőtt kóda fejezi be a nagyvonalú tételt.

SEBESTYÉN EDE:

A »SZEVILLAI BORBÉLY« BOTRÁNYOS BUKÁSA

Egészen különös, de nem példanélkül való történet: *Rossini* »Szevillai borbélya« két hét alatt készült el, mégis remekmű; a bemutató előadáson csúfosan megbukott, mégis halhatatlanná vált...

*

A népszerű és ünnepelt olasz zeneszerző, akinek muzsikája háttérbe szorította Beethovent, szerződést kötött 1815-ben, karácsony második napján *Cesarinivel*, a római Teatro Argentino igazgatójával, hogy megzenésít egy neki átadandó szövegkönyvet. A szerződésben azt is kikötötte az igazgató, hogy Rossini köteles a könyvet elfogadni, akár új, akár régi s a partitúrát olyan időpontra kell elkészítenie, hogy 1816-ban, február 5-én az újdonság színre kerülhessen.

A zeneszerző aláírta a szerződést és néhány nappal utóbb megkapta a szövegkönyvet: »A szevillai borbélyt.«

Le volt sújtva.

Ezt a vígjátékot ugyanis akkor már megzenésítette *Paesiello*, abban a korban nagyon kedvelt operakomponista, sőt *Cimarosa* is, akit szintén kedvelt a színházi közönség. De Rossininek engedelmeskednie kellett. A szerződés parancsolt. Békés úton igyekezett ugyan más könyvet kapni, de az igazgató ragaszkodott a Szevillaihoz. Végre belenyugodott Rossini. Eszébe jutott, hogy Beethoven is olyan szövegre készítette a »Fidelio« zenéjét, amelyet már szintén két zeneszerző használt fel előtte.

Cesarini a szereposztást előre közölte a zeneszerzővel, hogy lehetőleg alkalmazkodjék hozzájuk. Rosina szerepét *Giorgi-Righetti Geltrude* kapta, Almaviva szerepére *Garcia Emánuelt*, Figaroéra *Zamboni Luigit* szemelte ki az igazgató, Bartolot *Botticelli Bartolomeora*, Basiliot *Vitarelli Zenebiora* bízta. Még azt is megparancsolta, hogy a szerző és az énekesek együtt lakjanak egy kijelölt kis hotelben, mert így jobban haladhat a munka. Ami ezután történt, most derült ki *Giuseppe Radiciotti minap megjelent Rossini életrajzából.*

*

A művésztársaság elhelyezkedett a szerény szálló egyszerű szobáiban. A zeneszerző várta az inspirációt, az énekesek a szerepüket.

De a múzsa nem akart bekopogtatni Rossini ajtaján. Az idő pedig gyorsan szárnyalt. Az énekesek türelmetlenkedni kezdtek és idegeskedtek, az igazgató nem kevésbé.

Még két hét és fölvirrad a bemutatásra kijelölt nap. Rossini bezárkózott a szobájába és dolgozni kezdett. Nem evett, nem ivott, nem aludt; éjjel-nappal a zongoránál ült, fantáziált, próbálgatott és írt. Az énekeseket most az nyugtalanította, hogy a zeneszerző nem is mutatkozik. Az igazgató haját tépte dühében, hogy elmult még két hét, a terminus lejárt és Rossini mégsem jelentkezik.

Egy napon rajtaütöttek az énekesek, amikor végigment a folyosón és keserű szemrehányásokat tettek neki tétlenségéért. Rossini szótlanul hallgatta a kifakadásokat, azután szobájába invitálta a művészeket.

— Ti azt hittétek, — mondotta nekik, — hogy én lustálkodtam? Nos, itt vannak a szerepek.

Az énekesek nagy csodálkozására az egész operát eljátszotta. Mindenki el volt ragadtatva. Az igazgató is kiengesztelődött, amikor megtudta, hogy az opera végre elkészült.

Pontosan *tizenhárom nap alatt* írta meg Rossini »A szevillai borbély« zenéjét.

A bemutató előadást természetesen nem tarthatták meg az előzetesen kitűzött napon, hanem február 20-án. A címét megváltoztatták. Új címe ez volt: »Almaviva, vagy: a hiábavaló óvatosság«.

A várvavárt estét rossz hirek előzték meg. Kitudódott, hogy Paesiello tisztelői haragjukban meg akarják buktatni az újdonságot és nagyméretű tüntetést szerveztek. Az énekesek sem voltak egészen kifogástalanok és nem is tudták elég jól a szerepüket.

A közönség a botrány sejtelmével foglalta el a helyét s az énekesek is nagyon idegesek voltak.

Elérkezett az előadás megkezdésének kritikus pillanata.

Rossini megjelenik a dirigens dobogóján, ismert barna frakkjában. Viharos füttyorkán, gúnyos kiáltások. Rossini pokoli zajban dirigálja a nyitányt. Újabb füttyorkán.

Most szétlebben a függöny. Garcia elénekli a szerenádot, amelyet Rossini engedelmével ő maga komponált egy régi spanyol dal motivumaiból. Bősz ordítás és tombolás és éles füttyök hasítják a levegőt.

Righetti Geltrude kilép az erkélyre. Egyszerre elcsöndesül a ház. A közönség nagyon szerette ezt az énekesnőt. Nagy áriát vártak tőle s mivel csak néhány taktust énekel bevezetőül, megint kitört a fütty és a pisszegés vihara.

Figaro kavatináját s Almavivával énekelt gyönyörű duettjét egyetlen egy ember sem tapsolta meg.

Különös balesetek is zavarták a kellő hangulat kialakulását.

Almaviva gitárjának egyik húrja a szerenád előadása közben elpattant.

Don Basilio elvágódott a színpadon és vérző orral énekelte el a rágalom-áriát.

Egy macska jelent meg a színpadon rémes nyávogással és nem tudták eltávolítani.

És Rossinit mindez nem zavarta ki a nyugalmából.

Az első felvonás után Rosinát harminckilencszer hívták a rivalda elé, Rossinit és a többi szereplőt azonban ezenközben is füttyel és pisszegéssel inzultálták.

A második felvonást is átfütyölte és pisszegte a közönség, sokan kiabáltak és dobogtak is. Feltűnő volt, hogy az újdonság olyan sok embernek nem tetszik és mégsem hagyja ott a színházat senki. Ebből is látszott, hogy a tüntetést megszervezték.

Rossini végül elvesztette türelmét. A második felvonás után hazament s a dirigálást a színház karmesterére bízta. Előadás után oda siettek hozzá a szereplők, hogy vigasztalják és megnyugtassák. De Rossininek nem kellett vigasztalás.

Nyugodtan és mélyen aludt. Nem is tudták fölébreszteni.

Másnap délelőtt bement a színházba. Átnézte a partitúrát, törölt és változtatott. Azután beteget jelentett, hogy ne kelljen dirigálnia.

Egész Róma az új dalmű rémes bukásáról beszélt. Ehhez hasonlót még nem látott sem a Teatro Argentino, sem Rómának más színháza.

A sajtó kegyetlenül kivégezte a Szevillait, de Rossinit is. Megjósolták, hogy legújabb művével megsemmisíti az előbbieknek a népszerűségét is, a jövőben pedig nem akad majd színház egész Olaszországban, amely elő merné adni esetleges újabb operáját, ha ugyan lesz még kedve és bátorsága a komponáláshoz.

*

A második előadáson nem jelentek meg a szervezett tüntetők. A széksorok csak részben teltek meg, de a levegő sem volt telítve villamos feszültséggel. Higgadtabb, elfogulatlanabb közönség gyülekezett, amely elhatározta, hogy biztosítja az előadás nyugodtságát, hogy ítélete higgadt és igazságos lehessen.

Nos, a második előadáson teljesen megfordult a hangulat. A közönség dörgő tapssal és viharos *Evviva!* *Bravo!* kiáltásokkal ünnepelte a szerzőt és a művészeket s a felvonások között alig ért véget az ünneplés, a brutális buktatásért való elégtétel.

A közönség minden áron látni akarta Rossinit is. De hiába tapsoltak neki, hiába kiabáltak. A szállásán volt és — *aludt!* Előadás után a közönség szinejava odavonult a szállóhoz, bementek a szobájába, fölkeltették és nagy szeretettel ünnepelték.

A harmadik előadástól kezdve zsúfolt ház nézte végig a Szevillait, amelyet azután más színpadok is bemutattak, igen nagy sikerrel.

*

Hanem azért még egy nagy bukást kellett Rossininek ezzel a zeneművével megérnie.

Párisban.

Catalani, a párisi olasz Opera igazgatója 1820 elején mutatta be a Szevillait. De a közönségnek nem tetszett. Igaz, magát a színházat is unta a közönség az igazgató feleségének garázdálkodása miatt. A bemutató előadáson üres maradt a színház. A második és harmadik előadáson szintén. A közönség a leghatározottabban visszautasította a Szevillait.

Catalani kétségbe volt esve. Presztizs- és életkérdés volt rá nézve, hogy ezt a bukást jóvátegye. Elsősorban más Rosinát kellett szereznie.

Velencében nagy sikerrel vendégszerepelt akkor *Fodor* Jozefin, Fodor Károlynak, egy Hollandiába kivándorolt magyar huszárkapitánynak francia anyától született unokája, aki Pétervárott kezdte művészi pályáját és 1820-ban már európai hirű énekesnő volt. Őt hívta meg Catalani primadonnának.

Fodor Jozefin elfogadta a meghívást, de Velencéből alig tudott elszabadulni. A közönség nem akarta elengedni.

Párisban a bukott Szevillaiban lépett föl először Catalani-nál. (Az Opéra Comique-nak, a Théatre Feydeau-nak és az Odeon-nak régebben tagja volt.)

A Szevillai az ő első föllépésétől kezdve a szezon legnagyobb sikerű darabja lett. *Nyolcvanszor adták sűrűn egymásután, mindannyiszor zsúfolt ház előtt.*

Fodor Jozefin megmentette Párisban a »Szevillai borbélyt-t« és Catalani színházát.

Rossini bukott operája belépett a halhatatlanságba, Paesiello és Cimarosa borbélyát pedig már régesrégen eltemette az idő homokfuvallata . . .

A HARMÓNIÁK VILÁGA

III. A DUR- ÉS A MOLL-AKKORD

Duális hangrendszerünknek két főpillére: a dur- és a moll-akkord tartja rendületlenül annak a hatalmas épületnek minden márványtömbjét, melynek köveit a megszámlálhatatlanul sokféle harmonikus kombinációk megmerevedett szimbólumainak tekinthetjük. Egyikük elemeinek kivizsgálását legutóbbi közleményünkben hajtottuk végre, mikor rámutattunk a természetes felsőhangok és a durhangzat közötti kapcsolatokra. Minden durakkordot tehát legcélszerűbben úgy képzelhetünk el, mint egy hozzáképzelt alaphang bizonyos sorszámú felsőhangjait, mik ebben az ideális alaphangban amúgy is benne foglaltatnak. Megnyugtató, kielégítő, minden durhangzattal eszközölt záradék, de fokozatosan súlyosabb, ha hangjai olyan sorrendben helyezkednek el mint a harmonikus felsőhangok. Ennek az elképzelet alaphangnak, melyet *Helmholtz* a lángeszű fizikus megállapításai óta *differenciális* hangnak is nevezhetünk, jelentőségét már *Rameau* a 17. század egyik legkitűnőbb teoretikusa is felismerte, midőn alapbasszusnak (Basse fondamentale) nevezte el.

Azt a tényt, hogy a 4., 5., 6. felsőhangok maguktól megadják a durharmóniát már *Zarlino* is tudta, a 16. század egyik legnagyobb mestere. De hol találjuk nyomát a moll hangzatnak a természetben?

Az idevonatkozó sok érdekes de sokszor kalandos magyarázatokból csak azokat válogatom ki, melyek közelebb visznek e probléma megoldásához. *Helmholtz* a mollakkordot elhomályosított durnak mondja. (»Getrübtes Dur«.) Ezt a fátyolos hangulatot szerinte részben az *e* hang lefelé módosítása okozza részben pedig az a körülmény, hogy egy moll-hangzat meghallgatásánál mindig az az érzésünk, hogy itt nem is egy *C* fundamentálbasszust érzünk mint a *C*-dur akkord esetében, hanem a *c-esz-g* hármashangzat az *Asz* ideális alaphang 10., 12. és 15. felsőhangja és ez a zavart keltő disszonáns *Asz* hang idézi elő a moll hármas ki nem elégítő zavaros homályos tulajdonságát.

Egy másik elmélet a moll hangzatban a durnak tükörképét látja. *Zarlino* megállapításaiból kiindulva *Oettingen* és *Riemann* a dur- és mollrendszer dualisztikus elgondolását tovább szőve azt a megállapítást tették, hogy a dur- és a mollrendszer olyan viszonylatban vannak egymással, mint »a hegy és a völgy, mint a földgolyó két pólusa, vagy mint a pozitív egység a negatívhez«. Ebből következik, hogy a kettős rendszerből fakadó két alapharmóniának szerkezete is kell hogy ezt az elvet tükröztesse vissza. Ha tehát a dur-hangzat egy Basse fondamentalenak a felső hangjaiból tevődik össze, kell hogy legyen egy *felsőhang*, melynek alsó részhangjai ugyanazon távolságban, mint a durakkordnál adják meg a moll-hangzat alkatrészeit. És Oettingennek valóban sikerült szellemesen kimutatnia, hogy a *g* hangtól kiindulva, lefelé haladva ugyanazon hangközökben, mint a harmónikus felsőhangoknál, a 4., 5., 6. hang *c-esz-g* moll hármashangzathoz juttat el. (g^3-g^2-c^2-g^1-esz^1-c^1.) Amíg tehát a durhangzat gyujtópontja lent van a mélységben, a durakkord *c* alaphangjától számított második oktáv távolságában, addig a moll-akkord fokusza fenn van a magasban, ugyancsak két oktávnyira a hármashangzat kvintjétől. A közös alaphangot a durhármas alsó fokuszát *Oettingen* tonikus alaphangnak vagy röviden *Toniká*-nak nevezi; a mollhármas közös felsőhangját pedig fonikus felsőhangnak vagy röviden *Foniká*-nak. Később még egy merész lépéssel ment előre. Megállapítván, hogy a *c-e-g* hármashangzatban az alaphangról a tonikáról nevezem el a hármashangzatot (*c-e-g* = *C*-dur), ebből logikusan következik, hogy a *c-esz-g* hármashangzat, melynek a mondottak következtében *g* a fonikája nem *c*-mollnak kell elneveznem, hanem *g*-mollnak, már csak azért is, mert a szimmetrikus felépítés következtében a kvintből a felső *g* hangból kiindulva ujtok el előbb a nagyterchez és csak azután a kis terchez. A moll-hangzat tehát ily módon a durnak tükörképe és a harmonikus *alsóhangok* konstrukciójában gyökerezik.

Ha ez az elmélet a szimmetria gondolatának logikus keresztülvitelével nagyon tetszetős is, egyszerűen azon a kétségbevonhatatlan fizikai tényen dől meg, hogy harmonikus alsó hangokat eddig semmiféle kisérlettel sem sikerült észlelni, ezeknek feltételezése tehát teljesen irreális. *Riemann* egész összhangzattani rendszert dolgozott ki ezen a megállapításon elindulva. Elgondolásának van sok érdekes momentuma, de szisztémája ott borul fel, amikor a moll hangnemnél a tonika kvintje kerül jogosulatlanul előtérbe, mint a tonalitás centruma! Ez ellentmond gyakorlati tényeknek, melyek felforgatásába egy muzsikus sem nyugodhatik bele.

BOTHFALVI BOTH BÉLA:

BERKOWSKI HERMANN POLIFÓN VONÓJA

Ole Bull, norvég hegedűművész, még akkord-játékával gyönyörködtette hallgatóit de valóban már jóval előtte és azóta, hogy utolsót csendült csodálatos hegedűje, az akkord mint vertikális egység a hegedűn, teljesen ismeretlen, sőt lehetetlen. A modern hegedűsök Bach szóló szonátáit és partitáit képtelenek stílszerűen interpretálni. A G-moll szonáta fugájának pl. 34—41 ütemeit úgy játsszák, mint azt a kottapélda felső sora mutatja, holott igazán bachi elgondolás szerint úgy helyes, amint azt az alsó sor tárja elénk.

Miért kell a teljes és zengzetes akkordokat megtörni, vagy csak arpeggiokkal jelezni, mikor így a polifón-szólam vonala teljesen elvész. Miért kell nyugtalanságot kelteni ott, ahol a komponista nyugalmat képzelt el. Bachról csak nem tételezhető fel, hogy a hegedűre, melyet szép készültséggel maga is játszott, megoldhatatlan nehézséget rótt volna; hogy túllépte volna azt a művészi határt, amelyet a hegedű speciális adottsága megenged? Miért vált lehetségessé, hogy az idők folyamán, épen Bachnál, oly tradíció alakult ki a hegedűsök között, amelyet Jaques-Dalcroze és Jean Huré*) joggal Trrraaditioonak gúnyolnak?

A. Schering tanár, Bachnak szorgalmas kutatója, »Verschwundene Traditionen des Bachschen Zeitalters« című művében megfelel erre a sok »miért«-re és megállapítja, hogy »hiteles történeti adatok híján nem tudhatjuk ugyan, hogy Bachnak hegedűszonátáit miként játszották, de régi tankönyvekben itt-ott elrejtett észrevételek azonban ennek is magyarázatát adják«, amennyiben a Bach-korabeli csavarnélküli vonóra céloznak, melynek szőrözetét a jobb kéz hüvelykujja szabályozta olyképen, hogy az adott pillanatban a szőr megfeszült, vagy annyira meglazult, hogy a húrokat ívszerűen egyszerre érinthette s a polifón-játékot lehetővé tette, eliminálván így minden érdességet. Ez a régi praxis, sajnos, feledésbe ment, mert a régi vonót kiszorította az olasz egyenes vonó, melyen a szőrt a csavaros gépezet rögzíti és ezzel együtt a »legmélyebb hatású hegedűzenének nagyrésze menthetetlenül a multak ködébe veszett.«

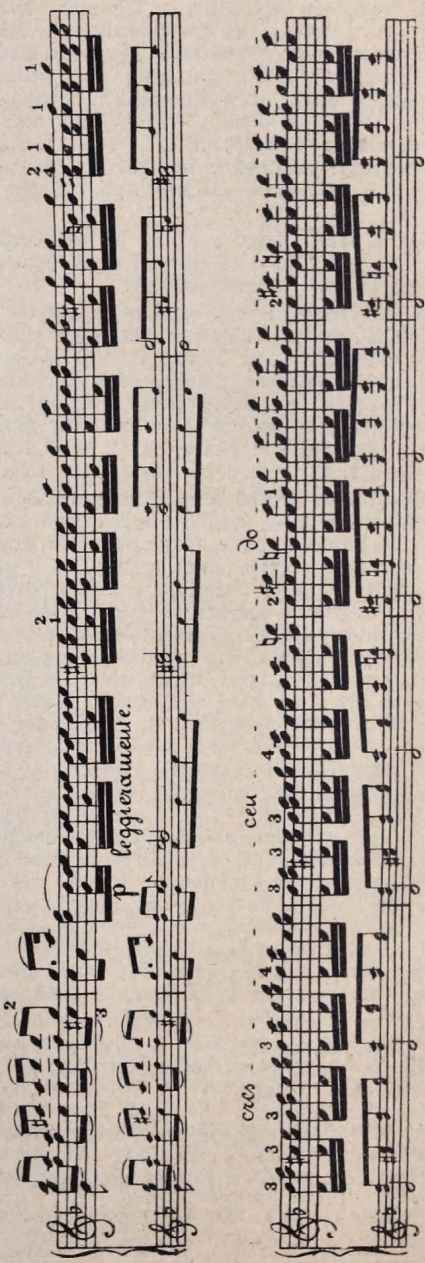

Részlet Bach g-moll szonátájának fugájából.
A felső sor átírat, mai játékmód, az alsó sor Bach eredeti kéziratának pontos másolata.

*) Jacques-Dalcroze: *La Trrradition* S. J. M. 1908.

Jean Huré: *Les Dogmes musicaux*, megjelent a Monde musical 1906—7—8. évf.

Schering bizony nagyon pesszimista. *Schweitzer* Bach-életrajzában azonban reméli, hogy feltámad még az az elveszettnek hitt igazi tradíció, ha akad majd hangszerkészítő, vagy hegedűművész, aki nem átalja, hogy a régi vonó után nyuljon és annak mintájára újat szerkesszen. És Schweitzer reménye valóra vált; mert íme, támadt a sok hegedűművész között egy, aki visszavágyott Bach tiszta légkörébe és megalkotta újrendszerű vonóját, melyet joggal *polifón-vonónak* nevezhet, mert egymagában egyesíti úgy a Bach korabeli, mint a mai közönségesen ismert egyenes vonó minden előnyét.

Hermann *Berkowski*, — mert hiszen ő az új vonó mestere — tulajdonképen tudósnak készült, amennyiben matematikai és fizikai tanulmányait a berlini és párizsi

BERKOWSKI HERMANN
hegedűművész

egyetemeken végezte. A zene iránti rajongása azonban hatalmasabb volt mindennél, úgy, hogy idejének nagyobb felét hegedűjének szentelte. Belső lelki strukturája Bach-hoz vonzotta s ezért egyhamar ráeszmélt, hogy rosszul választotta meg hangszerét, hiszen azokat a kompozíciókat, amelyekért rajongott, nem is hegedűre írták, különben játszhatók is volnának. Abba is hagyta volna hegedűtanulmányait, de a hegedű reá megmagyarázhatatlan hatást gyakorolt. És bár érezte, hogy esztelenül cselekszik, tovább tanult azzal az eltökélt szándékkal, hogy el kell érnie a virtuózitás legmagasabb fokát. Lelke azonban nem talált kielégülést. A hegedű nem az elmélyedni vágyók, hanem a brilliáns hatásokat hajszolók hangszere. Trillák, futamok, akrobata újjmutatványok egymást érik rajta a laikusok nagy nagy ámulatára. Csak egy hiányzik: az akkord, a teljes, töretlen akkord. És Berkowski gondolkodóba esett, nem lehetne-e valamiképen Bachot úgy játszani, amint azt előírta, vagyis: nem lehetne-e 3—4 szólamú akkordot kitartott hangokkal a hegedűn is létrehozni anélkül, hogy azért a hegedűn bármilyen változást is eszközölni kellene?**) Igen, lehetne; de más szabású vonó is kellene hozzá; vonó, amelyet tetszés szerint játékközben is szabályozni lehetne olymódon, hogyha kell, akár mind a négy húrt is egyidejűleg érintse. És rövidesen megállapította, hogy a vonónak ivalakúnak kell lennie, hogy anyaga nem lehet más, mint fenyőfa, mert ennek fajsúlya oly csekély, hogy súly szerint kiállja a versenyt a közönséges vonóknál használatos rózsa- vagy fernambuk fával és hogy oly mekanikával kell rendelkeznie, amely lehetővé teszi a szőrözetnek bármikor való lazítását vagy feszítését.

**) *Ole Bull* vonóját és egyenesre metszett nyergét ismerteti *Schweitzer* Bach-biografiájában.

Tíz év is letelt, hogy keveset gondolt a polifón-vonó megvalósítására, pedig már szép sikerrel kezdte meg hangversenykörútját. De minél jobban hegedült, annál erősebben kezdte megint érezni, hogy a polifón-vonót még a legtüneményesebb teknikai készség sem pótolhatja. Azért hozzáfogott céljának gyakorlati megvalósításához. 1913-ban kész volt az első primitív modelljével és eljátszotta vele Bach C-dur szonátáját, ami várakozáson felül sikerült is. Most azután már nem nyugodott többé; javítgatta, tökéletesbítette és gyakorlatozott vele mindaddig, míg 1914—15 telén a Chaconne-t nyilvánosan játszhatta, ami oly jól sikerült, hogy dr. Neitzel, a »Kölnische Zeitung« akkori zenekritikusa, a polifón-játék problémáját megoldottnak jelentette ki. Berkowskit ez az elismerés azonban nem tévesztette meg; érzte, hogy még a legnehezebbjét nem oldotta meg.

Ezért minden igyekezete odairányult, hogy a békát helyettesítő különleges mekanizmust tökéletesitse. A célt, három nehéz évtized munkáját el is érte. Bie, Klemperer, Ochs stb. nemcsak az elragadtatás hangján beszélnek művészetéről és a vonó kapacitásáról, hanem egyértemüen konstatálják, hogy ez a vonó zenehistóriai jelentőségű egyrészt azért, mert vele a 17. és 18. század zeneirodalma érvényesül, másrészt pedig azért, mert a jövő hegedűszóló irodalmának polifón irányban való kifejlődését biztosítja.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Strauss Richárd legújabb zenekari művét (»*Kampf und Sieg*«) Berlinben és Mannheimban mutatják be először.

Huberman Bronislaw, aki az elmult évben csak a páneurópai mozgalmakkal foglalkozott és egy évig pihentette hegedűjét, a napokban Berlinben kezdi meg ismét turnéját, amelyen *újonnan vásárolt Guarnerius-hegedűjén játszik.*

Goldmark centennáriumát Bécs is többszörösen megülte a tavasszal, de még most október 5-én is egyesült a *Gesellschaft der Musikfreunde* a filharmóniai zenekarral egy merőben *Goldmark* műveiből összeállított hatalmas hangversenyre. Robert *Heger* operai karnagy és Clemens *Krauss* operaigazgató dirigáltak; Nathan *Milstein*, a tavaly feltűnt hegedűművész remekelt a hegedűversenyben. A Bach-stílra emlékeztető 113. zsoltárt a Zenekedvelők Egyletének *Singverein*-je adta elő; zenekari művek voltak: a »Falusi lakodalom« szimfónia és a »Házi tücsök« opera magával ragadó közzenéje.

A strassbourgi zeneünnep — ilyet Franciaországban a legritkábban tartanak, ellentétben Németországgal — minden zenei iránynak eleget tett. Volt Bach-est: Kétzongorás vonószenekaros concerto, D-dur angol szvit, a Kávé-kántáte, Bach Friedemanntól is valami; de mai szerzők is szerepeltek: Milhaud 2 szvitje, Ravel »Spanyol rapszódiá«-ja, d'Indy »Wallenstein«-je és Debussy rapszódiája is klarinétra zenekarral, — Mozart Haffner-szerenádja s 38. (D-dur) szimfóniája. Dirigált: *Münch.*

München október 2—11. »Woche neuer Musik«-ot rendezett: a szóhoz juttatott modernek: Darius *Milhaud*, Maurice *Ravel*, Arthur *Honegger*, Ernst *Křenek*, R. V. *Leyden*, Karl *Marx*, G. von *Westerman*, W. *Egh*, H. E. *Redlich*, Carl *List*, H. *Reutter*, C. *Orff* és *Bartók.*

A berlini Sing-Akademie Stockholmban, Osloban, Kjöben, Laonban, Göteborgban diadalokat arat Bach *h*-moll és Beethoven Solemnis miséjével s Händel »Izrael Egyiptomban« c. oratóriumával. Karnagy: Georg *Schumann.*

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Új Hamlet-operát irt Rossato szövegére, *Persico*; elő fogja adni a római Teatro Reale, a címszerepben a nálunk is ismert Mariano *Stabile*-vel.

2000 előadást ért el »Carmen« a párisi *Opéra-Comique*-ban, 55 év alatt.

»Friedemann Bach«: opera, a legnagyobb zeneszerző méltó fiáról Rudolf *Lothar* irta, egy magyar származású ügyes, régi iró; zenéjét Paul *Graener*, több sikerült opera szerzője.

Opera-átdolgozások korát éljük. A Verdi-művek után jött a Rossini-féle »Hamupipőke« mint »Angelina«; most a berlini állami opera ugyancsak Rossini »L'Italiana in Algeria«-jával foglalkozik, szinten Hugo *Röhr* átdolgozásában. Ugyanitt készülnek a »Siposok versenye (Der Pfeifertag)« című operára is: ezt a 30 éves művet maga a nagynevű szerző, Max *Schillings*, dolgozta át.

Strauss Richárd teljesen befejezte *Mozart* operájának, az Idomeneónak átdolgozását. Az Idomeneo első előadása 1931 februárjában lesz a bécsi Staatsoperben. Az előadást maga Strauss vezeti.

A Szevillai borbélyt modernizált, csaknem revűszerű formában mutatta be egyik berlini színház.

Franco Alfano, aki Puccini »Turandot«-ját befejezte, »*Az utolsó lord*« című saját operájával a nápolyi *San Carlo* színházban szép sikert aratott.

»**Maschinist Hopkins**«, Max *Brand* szenzációs, rémdráma tárgyú és minden áron új zenéjű operája (éneklő és fülsiketítően zakatoló gépekkel!) többfelé nagyon vegyes hatást keltett. Most Prágában adták, természetesen a német színházban; a közönség csendes maradt, mert — másnemű tüntetések lévén napirenden — a nézőtér tele volt tüzdelve rendőrökkel.

Frankfurt operaháza 50 éves; egész heti díszelőadásokkal ünnepli és igazolja szép multját. A jubiláló hét első estéjén a »*Don Juan*« kerül színre, utolsóján pedig a jelen zenéje: Kurt Weill »*Mahagonny*«-ja, még pedig átdolgozva, mert eredeti formájában úgy szövege (*Bert Brecht* merész műve), mint zenéje visszatetszést szült.

Humperdinck meseoperáját, a *Jancsi és Juliskát*, huszonötéves szüneteltetés után ismét műsorra tűzi Párisban a *Théatre de la Gaité*. Ez a színház az utóbbi időben csak operetteket játszott, úgylátszik most ismét visszatér az operához.

Alexander Porfirievics Borodin, az oroszok egyik legkitűnőbb zeneköltője, mintegy félszázaddal ezelőtt írta »Igor fejedelem« című négy felvonásos operáját. A berlini állami opera (Unter den Linden) most mutatta be, Leo *Blech* dirigálásával; a műben egymást érő hatalmas zenei szépségek — bűbájos keleties és orosz dallamok, együttesek — dicsőséget hoztak a rég elhúnyt szerző nevének. Kár, hogy Borodin, — aki heidelbergi vegytani asszisztens korában nagy Wagner-rajongó lett — maga írta szövegét és ebben semmi drámai tehetséget sem árult el.

»**Macbeth**«, a mult század ötvenes éveiből való *Verdi*-opera, Georg *Göhler* némi módosításaival színre kerül egy Verdi-ciklus keretében a Krupp-gyárról híres Essen városában.

Lombardi a címe a Giuseppe *Verdi* harminc év óta nem játszott operájának, amelyet most mint reprízt hoz színre a milánói *Scala*, *dr. Wallenstein*, a bécsi Operaház főrendezője vezetésével. A *Lombardi a kereszteshábor*úban játszódik, előadásához *négyszáz szereplőre* van szükség. Egyik legszebb jelenete: *Jeruzsálem elfoglalása.*

MINDENFELŐL

◆◆◆

Opera-unió a legújabb szovjet-oroszországi intézkedés: egy kalap alá fogta *Leningrad* (a volt Szent-Pétervár), *Moszkva*, *Tiflisz* és *Szverellatzk* (volt Jekaterinburg) operaházait — költségkímélés céljából.

A keleti zene tanulmányozására Berlinben egyesület alakult; elnöke dr. Johannes *Wolf*. Célja: kutató-utazások támogatása, a legkipróbáltabb módszerekkel.

Schönberg Arnold »Mózes és Áron« címen oratóriumot fejezett be. Szövege valóságos hitvita a különböző vallásfelekezetek istenfogalmáról.

»**Virágok tánca**« a címe Schillings Miksa legújabb kis zenekarra komponált művének.

»**Neue Schütz-Gesellschaft**« alakult Berlinben, a 300 évvel ezelőtt élt nagy német zeneszerző *Heinrich Schütz* emlékezetének ébrentartására; főleg egyházi, nagyszabású műveiből Berlinben az állami *Akademie für Kirchen- und Schulmusik* november 15-én és 16-án a *Bach*-hangversenyteremben s a *Marien*-, illetőleg a *Kaiser Wilhelm-Gedächtniskirche*-ben rendez előadást.

London egyik nagy hangversenyterme, a *Queens Hall*, tavaly alapított saját zenekart. A most kezdődő évadra Willem *Mengelberg*, a nagy hollandi karnagy, vállalta el vezetését, noha emellett megtartja amsterdami vezető állását.

Sir Thomas Beecham, ma a legnagyobb angol dirigens, Wiesbaden, Berlin, Bécs, Lipcse, Hamburg nehány nagy hangversenyét fogja idén vezényelni. A java férfikorát élő művész (50 éves) hosszú évek óta buzgólkodik az angol nemzeti opera megalapításán; reméli, hogy egy év mulva tervei valóra válnak: a soknyelvű Londonban télen csakis angolnyelvű operákat adnának, a kontinens művészei is angolul tanulnák be szerepeiket; a többi évszakokban olasz dalműveket olasz énekesszemélyzet adna elő, németeket német együttes, francia operákat francia énekesek — és pedig csakis magasbecsű műveket, előkelő színvonalon álló művészek. Érthető, hogy ilyen nagyszabású és pénzügyi tekintetben is nagyigényű intézet létrehozása nagy fáradságba és hosszú időbe kerül. *Beecham* panaszolja, hogy hangversenyein régóta megszólaltatja a modern és hipermodern szerzőket, de ezeknek a művei csak mondvacsináltak, nem szólnak a közönség szívéhez — az angol hallgatóság visszautasítja.

Partitúra-vetítés hangversenyen: érdekes kísérlet; most kezdeményezte Drezdában a *Reichsverband Deutscher Tonkünstler und Musiklehrer*, ünnepi kongresszusán. Sajnos, a kísérlet nem sikerült, a vetített lapok nem voltak mindig egyidejűek a hallott zenei részlettel. Különben az ilyen »*ad oculos demonstratio*« valóban csak szakemberekből, zenészekből álló hallgatóságnak való; a nagy közönség nem tud partitúrát olvasni.

A Rajna partjára terveznek nagy Beethoven-szobrot: Bonn, a Mester szülővárosa mellé. A művet *Peter Breuer* tervezte; költségei már együtt vannak, a német társadalom lelkes adományaiból.

Camille Bellaigue zeneesztétikus Párisban október 9-én 72 éves korában elhúnyt. Mozart és Mendelssohn életrajzai, nagyszámú kisebb tanulmányai (10 kötetben) nagyon élvezetes olvasmányok amellett, hogy tartalmasok és mindig a józan kritika útján haladnak.

Straus Oszkárt, az ismert osztrák operettszerzőt 3500 dolláros kártérítési perrel támadta meg az egyik hollywoodi filmvállalat.

Sauer Emil egyike a legnépszerűbb zongoraművészeknek. Bár több mint hetven éves, rajongóinak száma nem csökkent attól a naptól kezdve, amikor első koncertjén, mint világraszóló tehetséget fedezték fel. Ez a nap *ötven év előtt* volt. Mindenhol nagy szeretettel ünneplik az ötven év óta koncertező Sauer Emilt.

Nemzetközi zenei kiállítás és kongresszus színhelye volt az apuliai *Bari* városka szeptemberben. Két ünnepi hangversenyt is tervezett, de részletes tudósítás nem járta be a világsajtót.

Fiúme, az Olaszországnak jutott magyar kikötőjű város »Dante«-piacán augusztus elején Beniamino *Gigli*, a nagy tenorista, a szegény gyermekek javára énekelt. Megtette már Velencében is.

Marguerite Liszt, állítólag Liszt Ferencünk családjához tartozó énekesnő mutatkozott be a mult hónapban Drezdában Edwin *Lindner* zenekarával Liszt »Loreley«-ét, a »Figaro lakodalma« egy áriáját, Muszorgszki-dalokat énekelt szép sikerrel. A hangversenyt Goldmark »Sakuntala«-nyitánya vezette be. A művésznő Párizsban él.

Verdi leveleiből újabb gyüjtemény jelent meg ezúttal nem Olaszországban: G. Prud'homme Párisban adta ki a nagy zeneköltőnek 1847—77. években *Escudier* operaigazgatóhoz írt (és darabjának előadására vonatkozó) leveleit. Többek közt kitetszik e levelezésből, hogy már 1865-ben tervezte »Lear-király«-ból irandó operáját, amely terv még húsz év multán is foglalkoztatta.

A kultuszminisztérium átiratot intézett az államilag engedélyezett zeneiskolák országos szövetségéhez a magánzeneoktatói kérdés megoldására vonatkozólag. Arról van szó, hogy javaslatot terjesszenek elő, amely a magánzeneoktatók vizsgázását, megrostálását, közigazgatási hatósági ellenőrzését, címhasználatát és a zenészséget magában egyesítő *nyugdíj- és jóléti intézményekkel rendelkező szövetségbe való tömörülését foglalná magában.* Felállították az úgynevezett *állami vizsgabiztosi intézményt*, amelynek eredményeképen az államilag engedélyezett zeneiskolák évvégi vizsgáin *országos szakfelügyelő és állami szakvizsgabiztos vesz részt.*

Villamos orgonát, már tökéletesített formában mutatott be *Jörg Mayer* Darmstadtban a »Studiengenossenschaft für elektroakustische Musik« előtt, mely már előbb lehetővé tette a feltalálónak, hogy csupán e művének éljen. Az új orgona négyszólamú játékra alkalmas, van már harmadik manuálja, van pedálja és sok regisztere; nagyon sok hangszínre képes.

Az Internationale Gesellschaft für neue Musik legközelebbi kongresszusát csak 1933-ban tartja meg; hogy Cambridgeben-e vagy Barcelonában, azt még ráér elhatározni. Zeneünnepet azonban már 1931 júliusban tart, Oxfordban; az előadásra beküldendő műveket bíráló bizottság tagjai természetesen nemcsak angolok: Alban *Berg* (»Wozzek« opera szerzője), Alfredo *Casella*, Arturo *Honegger*, *Fitelberg* és *Jirak*.

A 19 éves Händel »Johannes-Passion«-jára eddig ügyet sem vetettek; tavaly Erhard *Krieger* foglalkozott vele, némileg átdolgozta s megrövidítette. Ebben az alakjában Kölnben a nyári »Főiskola-ügyek hete« alkalmából dr. Felix Oberbeck eldirigálta — s olyan nagy hatást ért el, mely nem maradt a híres Händel-műveké mögött.

Schumann a szászországi Zwickauban született; itt a minap kettős jubileumot ünnepeltek: a »Robert Sch.-Gesellschaft« 20 éves, a »Sch.-Museum« pedig 10 éves fennállását ülte meg; egy ismert nevű müncheni egyetemi tanár szónokolt: Freiherr Heinrich *von der Pfordten*; a múzeumi kéziratokból játszottak; ifjúkori Polonaiseeket négykézre és Schumann utolsó művét, d-moll hegedűhangversenydarabját adta elő *László* Erzsi.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 10721

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
December 7 vasárnap	Kodály: Psalmus hungaricus Strawinsky: Tűzmadár Karnagy: Vaszy Viktor		
December 9 kedd este ½ 8 órakor			Magyar nóta-est (cigányzenekarral)
December 14 vasárnap		Bruckner: I. szimfónia Glazunow: Hegedűverseny Csajkovszky: Capriccio italien Karnagy: Bor Dezső	
December 21 vasárnap	Händel: Concerto grosso Chopin: Zongoraverseny Liszt: Hungária Karnagy:		
December 28 vasárnap			Wagner-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 4 vasárnap		Mendelssohn: V. (d-moll) szimfónia Mahler: Adagietto az V. szimfóniából Dvorak: Scherzo capriccioso Karnagy: Bor Dezső	
Január 11 vasárnap	Goldmark: Sakuntala Mozart: Szimfónia Csajkovszky: Zongoravers. Liszt: Mazeppa Karnagy: Bor Dezső		
Január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 23 péntek este ½8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
Január 25 vasárnap	Sibelius: Tuonelai hattyú Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Goldmark: Falusi lakodalom szimfónia Karnagy: Unger Ernő		
Február 1 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Február 8 vasárnap		Siklós: Nyitány Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Honegger: Pastorale d'eté Karnagy: Bor Dezső		
Február 23 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: III. (D-dur) szimfónia Perényi: Rapszódia Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Március 12 csütörtök este 1/28 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet **1930 december 9-én** C. bérlet

kedden este ½8 órakor

EITNER IRÉN és VARGHA IMRE

operaénekesnő a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekari kísérettel

IRATKOZZÉK BE

a Népművelési Bizottság

TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁBA,

amely tanulmányi kirándulásokat, múzeumi szakvezetéseket és esti szemináriumokat, tanfolyamokat rendez.

TAGDÍJ FÉLÉVENKÉNT 1 P

s ezért postán bérmentve kapja a havi programmot

A NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

1930 NOVEMBER ELEJÉN

BUDAPEST, IV., SZÉP-U. 5. 1/2 EM. 2. SZÁM ALÁ KÖLTÖZIK.

TELEFON: AUTOMATA 845-29.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 10721

300182 12

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 4. szám
1930 november 15

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Lehár Ferenc. — VANNAY JÁNOS: A magyar vidék zenepedagógiája az 1929/30. tanévben. — Elavult hangszerek. A »Rackett«. — A harmóniák világa. (IV.) Hármashangzat-kombinációk. ANTOS KÁLMÁN: Szeged ünnepi hete. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

B. bérlet.

1930 november 23-án, vasárnap

Közreműködnek:

PILINSZKY ZSIGMOND operaénekes, NEUMAN LÁSZLÓ és TEMESVÁRY JÁNOS hegedűművészek.

1. SCHUBERT: VII. (C-dur) szimfónia

Szünet

2. MOZART: Sinfonia concertante (hegedűre és mélyhegedűre). Előadják: NEUMAN LÁSZLÓ és TEMESVÁRY JÁNOS
3. WAGNER: Tannhäuser római útja. Énekli: PILINSZKY ZSIGMOND
4. RIMSKY-KORSZAKOW: Capriccio espagnol

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet.

1930 november 30-án, vasárnap

LEHÁR-HANGVERSENY

KÖZREMŰKÖDNEK:

OROSZ JULIA

a m. kir. Operaház tagja

ÉS

SZEDŐ MIKLÓS DR

a Városi Színház művésze

Lásd a műsort a boríték utolsó oldalán

A. bérlet.

1930 december 7-én, vasárnap

Közreműködnek:

Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, a m. kir. Operaház tagja, HIR SÁRI zongoraművésznő és az EGYETEMI ÉNEKKAROK

1. ERKEL: Hunyadi nyitány
2. RADNAY: Orkán vitéz. (Zenekar és tenorszóló.) Előadja: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC

Szünet

3. LISZT: Zongorafantázia. Előadja: HIR SÁRI
4. KODÁLY: Psalmus Hungaricus. Előadják: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, EGYETEMI ÉNEKKAROK és a Wesselényi-utcai Községi polgári fiúiskola Énekkara

Karnagy: VASZY VIKTOR

C. bérlet.

1930 december 9-én, kedden este 1/2 8 órakor

EITNER IRÉN

operaénekesnő

ÉS

VARGHA IMRE

a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekari kísérettel

B. bérlet.

1930 december 14-én, vasárnap

Közreműködnek:

Felvinci TAKÁCS ALICE hegedűművésznő és SEFCSIK MAGDA operaénekesnő

1. BRUCKNER: I. szimfónia

Szünet

2. GLAZUNOV: Hegedűverseny. Előadja: Felvinci TAKÁCS ALICE
3. *a)* THOMAS: Ophelia áriája a Hamlet c. operából
   b) DELIBES: Carixi leány. Énekli: SEFCSIK MAGDA
4. CSAJKOVSZKY: Capriccio Italien

Karnagy: BOR DEZSŐ

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 4. szám Budapest, 1930. november 15

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

Nyolcadik hangverseny. — 1930 november 23-án. — Vezényel: Bor Dezső.

B bérlet.

1. **Schubert** (1797 Lichtenthal — 1828 Bécs.). *VII. szimfónia. C-dur.*

Közvetlen halála előtt, a *h*-moll szimfónia megírása után a bécsi »Gesellschaft der Musikfreunde« számára komponálta 1828 elején ezt a művét Schubert. A társaság 100 forint jutalmat adott a partitúráért, azonkívül szólamait is kiíratta. De mikor a próbákat megkezdték az előadók elkedvetlenedtek a »mű hosszadalmassága, nehézkessége és dagályos nyelvezete« miatt és félretették a kompozíciót. Tizenegy évvel a Mester halála után akadt reá Schumann az elhúnyt komponista bátyjánál, átadta Mendelssohnnak, aki páratlan szeretettel és rajongással karolta fel a jogtalanul mellőzött művet és 1839-ben a lipcsei Gewandhausban adta elő, hallatlan sikerrel.

Halk kürttéma vezeti be az első tétel *Andantéját*. Utána acélos ritmussal lép be a szonátaformában írt *allegro*. Expozíciójában különösen megkap a fafúvók intonálta melléktéma és a mesteri szövésű zárótéma. Az expozíció hatalmas arányaihoz mérten a kidolgozás meglepően rövid, de annál terjedelmesebb az expozíció visszatérését követő kóda.

A *második* tételben *(Andante con moto)* Schubert úgylátszik a Magyarországon töltött nyári tartózkodásának emlékeit idézte fel. A *Divertissiment à l'Hongroise* palotás és bokázó magyarossága tűnik fel. A témák az óboa, a klarinét és a hegedűk között oszlanak meg, hol panaszosan, hol pedig vigasztaló hangon. A *harmadik* tétel a híres »Forellenquintett« derűs hangulatát vetíti elénk. Nádasok susogását halljuk, villik táncát ; beethoveni arányú scherzo-tétel, melynek triójában azonban ráismerünk Schubertre, a dalköltészet nagymesterére.

Az utolsó tétel *(Allegro vivace)* hatalmas riadóval kezdődik, mintha nagy tömeg indulna útnak. Öröm, boldogság árad a zenekarból, önfeledt mámor, mely a zárótéma tuttijában még fokozódik. Csak a kidolgozási részben surran be egy pár komor hangulat, mintha pillanatra az elmúlás, a halál gondolata tólult volna előtérbe. Tompa dübörgések az üst-dobban, ... a várakozás kínos percei ....., tépelődés, ingadozás. De hirtelen viharos újjongással hangzik fel a riadó, majd felsorakoznak az öröm és boldogság témái, hogy végkép elfeledtessék az alkotóval a halálsejtelem nyomasztó érzését.

*

2. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs.). *Concertante Symphonie* hegedűre és mélyhegedűre. Esz-dur (Köch.-jegyz.: 364.)

Vonóshangszerre írt versenyműveiben Mozart ép oly termékeny volt, mint zongorára írt koncerteiben. Hét hegedűversenyén kívül, hat szólódarabot írt hegedűre zenekarkísérettel, továbbá egy kis versenyművet két hegedűre, végül egy szimfónikus versenyművet hegedűre és mélyhegedűre.

Utóbbit a szokott kis zenekara kíséri, de a mélyhegedűket két részre osztja, két külön obligát szólammal. Érdekes, hogy ebben a kettős versenyműben a szóló hegedű a rendes hangolásban (*G—D—A—E*) játszik *Esz*-durban, míg a mélyhegedű húrjait a Mester félhanggal magasabbra hangoltatja (*Desz—Asz—Esz—B*) és így *D*-durban írta le szólamát. (A mélyhegedűs tehát ugyanakkor *D*-durban játszik, de a hangolás következtében *Esz*-durnak hangzik a játéka!) A hangszereléstan ezt az eltérő hangolást *scordatura*-nak nevezi. A 18. sz. hangszeres zenéjében gyakran alkalmazták.

Mozart versenyműve címének megfelelően valóban »szimfónikus« jellegű. Az expozíció teljes előrebocsátása, tématikus anyagának gazdasága, a kidolgozás terjedelmes motívumszövése, az expozíció visszatérésének gondos előkészítése adják meg az első tétel szimfónikus karakterét. A két szóló hangszer teljesen egyenrangúan versenyez egymással. Hol oktávban, tercekben és szextekben játszanak, hol pedig egymásután egészítik ki a motívumok és mondatok ismételgetésével egymást, vagy pedig a megkezdett futamokat egymástól veszik át. Az elmaradhatatlan *cadenza* a kóda kvartszext-záradékából bontakozik ki.

Az *andante*-tétel szonatina-forma, melynek rövid kidolgozási részében bő alkalmat adott Mozart a szólóhangszereknek, hogy triolás futamokkal trillákkal és más díszítésekkel mutassák be technikai készségüket.

Kétnegyedes *presto* az utolsó tétel, melynek bájos epizódjában kedves humorral felelgetteti a két szólóhangszert, előbb hosszabb mondatok, később rövid triolás motívumok ismételgetésével. A két kürt szólója vezeti be a kódát, melyben a legmagasabb régiókba viszi fel úgy a hegedűt, mint a mélyhegedűt. Végül említsük meg, hogy Mozart egy évvel a Don Juan előtt írta meg ezt a versenyművet, Bécsben 1786 telén.

Előadják: *Neuman* László és *Temesváry* János.

*

3. **Wagner**: *Tannhäuser római útja.*

Bánattal telve, melyet bűnös még nem érezett
Rómába mentem én.
Egy drága angyal megölte mind a bűnt,
a gőgöt itt e szívben
Ő küldött tova innen engem,
hogy üdvért könyörögjek én,
hogy így megédesítsem könnyét,
Mit egykor értem sírt szegény.

A vándor úton járt a bús zarándok
S úgy láttam én, hogy útja könnyű volt.
Míg enyhe réten járt a többi bűnös,
a rögös úton jártam addig én.
Ha szomjas ajkunk forrás vízén enyhült,
akkor a napnak hevét szívtam én;
a hangjuk ájtatosan szállt az égbe,
addig vérem folyt az Istenért,
vezeklő társim nyugalomra tértek
az ágyam nem volt más, mint hó vagy jég.;
És zárt szemekkel jártam én e tájat
ne lássa, Itáliának földjét,
Mert így bűnhődni vágytam ennyi bűnért
Enyhíteni véle angyalom hulló könnyét.

Rómába így jövék, a szentelt helyre,
hol hő imámmal térdre hullva mondtam.
Felkelt a nap, majd szóltak a harangok
És égi hangok zengtek lennt a földön.
Feléledt mind kitört a hálaének
e hangok áldást, üdvöt hirdetének.

És láttam őt, ki által Isten szólott
a porban térdre hullva várt a nép.
Sok száznak osztott áldást ő, kegyelmet,
sok száz emelte újra fel fejét.
Közelegtem én, a földre szegzett fejjel
bevallva mind a bűnt, mely engem terhelt,
a bűnös vágyat, melyben egykor éltem,
a vágyat, amely éltem átka lett;

PILINSZKY ZSIGMOND
a m. kir. Opera tagja

És kértem oldja fel a bűntől lelkem,
nem kértem mást megtörten esdve hőn.
De ő, kit kértem én, így szólt:
Mert élted bűnnel telve volt,
Lelkedben bűnös volt a vágy.
Ott éltél Vénus hegy ölén
Azért hát átok szálljon rád!
Mint ez a bot kezembe itt
Nem hajt többé már rügyet
Úgy többé üdv terád nem száll
az átkom súlya szálljon rád!
A földre hulltam akkor megtört szívvel,
erőm is elhagyott.
Leszállt a nap és elmúlt álmom,
Csöndes volt az éj,
a hálaének zendült messze halkan.

Hogy utáltam ekkor én ezt a dalt!
E hang ének álnok üres szó
A hálaadal, mely rideg és hazug
vad borzalommal üzött innen el.

Most arra visz, hol gyönyör s kéj vár rám,
hol üdvöt ád a legszebb égi nő.
Te hozzád Vénus vissza térek,
Te hozzád vonz a csöndes éj;
leszállok, lásd rád vágyom ismét,
hol engem bűnös álom vár!
Ah hozzám jöjj, óh szánj meg engem!
Mily könnyen leltem egykor rád!
Ah lásd emberek átkaront rám:
Jöjj hozzám, jöjj hát drága nő!

Énekli: *Pilinszky* Zsigmond, operaénekes, a beyreuthi Wagner-ünnepi játékok közreműködője.

*

4. **Rimszki-Korszakov** (1844 Tisvin — 1908 Szt. Pétervár.). *Spanyol Capriccio* (34. mű.)

Rimszki-Korszakov a mult század utolsó évtizedében nagyobb utazást tett több ízben Európa nyugati és déli államaiban. Járt Párisban, Madridban, bejárta Északolaszországot és huzamosabb ideig tartózkodott a Rivierán is. *Spanyol capriccio*-jának benyomásait is ilyen utazása alkalmával szerezte. Levelezéséből tudjuk, mennyire meglepte őt — a vigasztalan sivár orosz telek után — a délvidék napsugaras azurkék ege, a piniák és pálmák zöldje, az emberek derűs, dalos gondtalansága, ruházatuk tarka sokszínűsége.

Öt tételből álló capricciója szinte újjongva tobzódik mindabban a sok szépségben, amit Spanyolországban magába szívott. Már az *A*-dur hangnem derűje, a tonika és dominánsi hangzatok sok ismételgetése, gitárok és mandolinok pengetése, utcai énekesek egyhangúan behízelgő dala, kacér táncosnők észbontó tánca, lármás tömegek utcai felvonulása és a híres nemzeti tánc, a páratlan ritmusú *fandango* buja ritmikája, mind együttesen adják meg a mű jellegzetes hangulatát. Szinte látjuk magunk előtt a komor arcú szláv mestert, amint csodálkozással szívja magába egy teljesen idegen világ pezsdülő jókedvének szilaj megnyilatkozását.

A dalformában szerkesztett tételek (Vivo e strepitoso. — Variazioni. — Vivo e strepitoso. — Scena e canto gitano. — Fandango) megállás nélkül, *attacca*-szerűen kapcsolódnak egymásba.

*

Kilencedik hangverseny. — 1930 november 30-án.

—≡ NÉPSZERŰ LEHÁR-HANGVERSENY. ≡—

Vezényel: Donáth Jenő.

C bérlet.

LEHÁR FERENC

hatvanadik születésnapját ünneplik most Európa minden operettszínpadán. Jókai szülővárosában Komáromban töltötte gyermekkorát, első zenei impresszióit is itt szerezte atyja katonazenekarában; míg más gyermek csak távolból gyönyörködhetett, mint valami tündérálomban a szárnykürtök, tubák, helikonok rezes csillogásában, a nagy dobot vontató pony lovacska jámbor türelmességében, a dobok és réztányérok pattogó ritmusában, addig a kis Lehár számára mindez *kézzelfogható* valóság volt, hiszen közöttük botorkálhatott, s mikor még gügyögni is alig tudott, csillogó szemekkel hallgathatta a hetvenes évek divatos indulóit, operaegyvelegeit és Strauss-keringőit. Nemcsoda, ha ezt a miliőt annyira lelkébe zárta, hogy pályaválasztási gondok nélkül maga is apja nyomdokaiba lép, amint elvégezte a prágai konzervatóriumot.

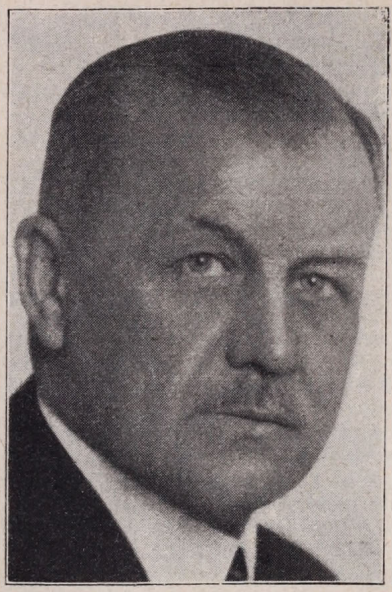

LEHÁR FERENC
sz. 1870 április 30. Komáromban

De mielőtt végkép eljegyzi magát az operett könnyűvérű, graciózus muzsájával, előbb egy komoly súlyosvértezetű operát ír, mely Kukuska címen nálunk is színrekerült 1899 április 30-án. Bár nem volt közönségsikere, minden hozzáértőt kellemesen lepett meg Lehár jelentős zeneszerzési tudása és az a fölényes biztonság, mellyel zenekarának színeit keverte. A század elején azonban végkép búcsút mond az operának mint műfajnak és egymás után írja operetteit, melyek közül nem egy járta be diadallal az egész kultúrvilágot.

Lehár nagy zenei készültsége mellett szinte természetes, hogy operetteinek zenei felépítésében a klasszikus operett-tradiciókat követi. Formás áriák, duettek és tercettek váltakoznak bennük sokszor virtuózitással felépített finálékkal; érdekes szövésű harmóniái ép oly egyéniek, mint meleg, buja szinekben tobzódó zenekara. Partitúrái iskolapéldái annak, hogyan kell táncokat — régieket és moderneket — praktikusan, de mindig jólhangzóan hangszerelni. Különös érdeméül tudhatjuk be, hogy műveiben sohasem hódol az utca ízlésének, gondosan el tudja kerülni azt a »Gassenhauer«-stílust, mely sok operettkomponista darabjának meghallgatását kínossá teszi. Hangja nobilis, tematikája választékos. Termékenységét talán alig jellemezhetjük jobban, mint azzal, hogy leközöljük legfontosabb operettjeinek kronológikus rendjét.

Wiener Frauen (Bécs 1902), később Berlinben »Die Klavierstimmer« címen, majd Lipcsében teljesen átdolgozva »Der Schlüssel zum Paradiese« címen (1906.) Budapesten a városligeti Nyári Színkörben »Pesti asszonyok« címen (1907.)

Der Rastelbinder (Bécs 1902.) Nálunk ugyanebben az évben »A drótostót« címen a Magyar Színházban.

Die Juxheirat (Bécs 1904.) Budapesten »Mókaházasság« címen (1906) a Népszínházban.

Der Göttergatte (Bécs 1904.) Nálunk »Mulató istenek« címen játszották a Magyar Színházban (1905.)

DONÁTH JENŐ
karmester

Die lustige Witwe (Bécs 1905). Budapesten a Magyar Színházban »A víg özvegy« címen igen nagy sikert aratott (1906.)

Mitislav, der Moderne (Bécs 1907.)

Edelweiss und Rosenstock (1907, magánkörben mutatták be).

Peter und Paul reisen ins Schlaraffenland (1906.) Nálunk »Petykó és Palkó« címen ment a Magyar Színházban.

Der Mann mit den drei Frauen (1908.) Budapesten a Népszínházban került színre »Három feleség« címen.

Das Fürstenkind (1909.) Az Operaházban mutatták be »A hercegkisasszony« címen (1910.)

Der Graf von Luxemburg (1909). Nálunk »Luxemburg grófja« címen a Király Színházban (1910.)

Zigeunerliebe (1910.) Budapesten ugyanez évben a Király Színházban »Cigányszerelem« címen.

Eva (1911.)

Die ideale Gattin (1913.) Nálunk »A tökéletes asszony« címen a Király Színházban.

Endlich allein (1914.) Budapesten a Király Színházban ugyanezen évben »Végre egyedül« címen.

OROSZ JULIA
a m. kir. Opera tagja

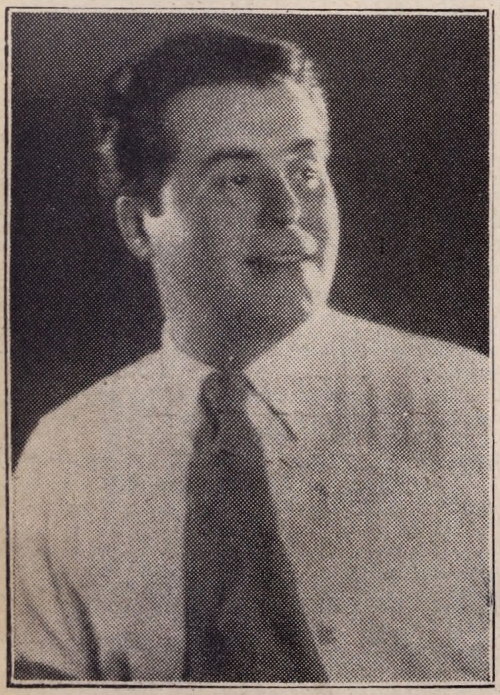

Dr. SZEDŐ MIKLÓS
a Városi Színház tagja

Der Sterngucker (Bécs 1917.) Nálunk a Népoperában (1917) »A csillagok bolondja« címen.

Wo die Lerche singt (Bécs 1918.)

Die blaue Mazur (Bécs 1920.) Nálunk »A kék mazur« címen a Király Színházban (1921.)

Frühling (1922.)

Az utolsó években »A sárga kabát« (Király Színház 1923), »Apukám« (Fővárosi Operettszínház 1924), »Frasquita« (Városi Színház 1925), »Paganini« (Városi Színház 1926), »A cárevics« (Városi Színház 1928) és a »*Friderika*« (Király Színház 1930) kerültek bemutatóra.

E hó végén Berlinben lesz a premierje »Das Land des Lächelns« című operettjének, melynek zenei anyagát nagyrészt »A sárga kabát«-ból vette át. Nálunk még ebben az évadban hozza színre az Opera »A mosoly országa« címen, új számokkal kiegészítve.

*

1. »*Cigányszerelem*«. — Nyitány.
2. »*Hercegkisasszony*«. — Keringő.
3. »*A Cárevics*«-ből áriák:
   a) Sonja belépője. Énekli: *Orosz* Julia, a m. kir. Operaház tagja.
   b) Volga-dal«. Énekli: dr. *Szedő* Miklós operaénekes.

4. *a)* Walzer-rondo, a »*Luxemburg grófja*«-ból.
   b) Walzer-intermezzo a »*Víg özvegy*«-ből.
   Éneklik: *Orosz* Julia és dr. *Szedő* Miklós.
5. »*Messze a nagy erdőn . . .*«. Dal és csárdajelenet. Énekli: dr. *Szedő* Miklós.
6. »*Éva*«. — Előjáték.
7. »*Paganini*«-ből:
   a) Hegedűszóló. Előadja: *Neuman* László.
   b) Duett: »*Nem szeret úgy senki más !*«
   Éneklik: *Orosz* Julia és dr. *Szedő* Miklós.
8. »*Friderika*«-ból:
   a) Menuett.
   b) »*Itt a kedves Pünkösd már*«. Friderika belépője. Énekli: *Orosz* Julia.
   c) »*Ó lányka, ó lánykám !*« Goethe áriája. Énekli: dr. *Szedő* Miklós.
9. »*Arany és ezüst*«. — Keringő.
10. *Horthy-induló.* (Őfőméltósága vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úrnak hódolattal ajánlva).

VANNAY JÁNOS:
a nagykanizsai
Városi Zeneiskola igazgatója

A MAGYAR VIDÉK ZENEPEDAGÓGIÁJA AZ 1929—30. TANÉVBEN

Köztudomású, hogy kultúréletünk egyetlen egy területén sem olyan széteső és ellentétes felfogású a közvélemény, mint a vidéki zenekultúra területén. Sokszor egyenesen csodálatos az a tájékozatlanság és az a közömbösség, melyet még hivatásos zenészek is tanusítanak akkor, ha a vidék zenei gócpontjairól, vagy azok különféle életmegnyilvánulásairól van szó. Pedig maga az a lendület és az az előretörés, mely a vidéki zenekultúrában jelentkezik, egymagában is figyelmet érdemel. Éppen azért felbecsülhetetlen jelentőségű szaklapjainknak ama törekvése, mely a vidéki zenekultúra széleskörű megismertetésére és életük figyelemmel való kísérésére irányul. E cél szolgálatában a jelen sorok a vidéki zeneiskolák 1929—30.-as tanévéről szóló adatait tárják fel, összehasonlítva az előző iskolai év statisztikájával, mellyel a *Zene* 1929 november 1-én megjelent 3. száma kimerítően foglalkozott.

Az 1929/30-as tanévvel a vidéki zeneiskolák száma két új iskolával gyarapodott, amennyiben 1929 szeptember havában a *Bajai Liszt Ferenc-kör* és a *Makói Róm. Kath. Egyházközség* is megnyitotta tervezett zeneiskoláját, úgyhogy az említett tanévben már 14 olyan vidéki zeneiskola működött a mai határokon belül, melyet városok, egyesületek, vagy pedig egyéb közösségek tartanak fenn. Ezen iskolák egyrészt szervezettségük és növendékeik létszámuk révén, másrészt pedig tanáraik szakképzettsége következtében a vidéki zenekultúra legjelentősebb tényezői.

Megalakulásuk idejét követve ezen iskolák a következők:

1.	Soproni Zeneegyesület áll. eng. Zeneiskolája	101 éves
2.	Győri Ének- és Zeneegylet áll. eng. és városilag segélyezett Zeneiskolája	84 «
3.	Debrecen szabad kir. város Zeneiskolája	68 «
4.	Szegedi Városi Zeneiskola	49 «
5.	Kecskemét th. város Zeneiskolája	36 «
6.	Pécsi Városi Zeneiskola	30 «
7.	Miskolci Városi dr. Hubay Jenő Zeneiskola	29 «
8.	Szombathely város Zeneiskolája	21 «
9.	Székesfehérvári Zenekedvelők Egyesületének áll. eng. Városi Zeneiskolája	17 «
10.	Veszprémi Városi Zeneiskola	13 «
11.	Nagykanizsai Városi Zeneiskola	4 «
12.	Áll. eng. városilag segélyezett Esztergomi Zeneiskola	2 «
13.	Bajai Liszt Ferenc Kör áll. eng. Zeneiskolája	1 «
14.	Makói Róm. Kat. áll. eng. Zeneiskola	1 «

Az állam tehát vidéken az elmúlt tanévben sem állított fel vagy tartott fenn zeneiskolát. Városok viszont 8, egyesületek 5 és a róm. kath. egyházközség egy iskola felett rendelkeztek. Örvendetes tény az, hogy a világháború lezajlása óta négy új iskola keletkezett és hogy egyházközség is vállalta zeneiskola fentartásának terhét.

* * *

Ha az 1929/30. tanévre beiratkozott *rendes növendékek* számát tekintjük, összehasonlítva az előző év ily adataival, úgy az alábbi táblázaton feltüntetett sorrendet nyerjük:

	Beiratkozott	1929/30 tanévben	1928/29 tanévben	az előző tanévnél több	az előző tanévnél kevesebb
1	Debrecenben	720	762	—	42
2	Szegeden	319	334	—	15
3	Miskolcon	282	281	1	—
4	Nagykanizsán ...	202	193	9	—
5	Kecskeméten	197	223	—	26
6	Győrött	190	211	—	21
7	Sopronban	184	185	—	1
8	Székesfehérvárott	182	199	—	17
9	Pécsett	171	169	2	—
10	Szombathelyen ..	126	114	12	—
11	Veszprémben	109	110	—	1
12	Baján	90	—	90	—
13	Esztergomban ...	44	59	—	15
14	Makón	44	—	44	—
	Összesen növendék	2.860	2.840	158	138

Az elmúlt tanévben végeredményben tehát 20 fővel többen látogattak a vidéken zeneiskolát, mint az 1928/29. tanévben. E 20 főnyi többlet azonban csak a két újonnan felállított iskola növendékei révén jelentkezik, mert ha csak az 1928/29. évben is fennállott iskolák növendékeit tekintjük, úgy ezen iskoláknál 114 főnyi apadás állt be. Ha az 1927/28. tanévben is fennállott 11 iskola akkori 2780 főt kitevő növendéklétszámát szembeállítjuk ezen iskolák 1929/30. tanévi 2682 főnyi létszámával, úgy kitűnik ebből, hogy ezen intézetek végeredményben három tanév alatt 98 növendéket vesztettek. Ennek okát egyrészt a gazdasági helyzetben, másrészt — és igen jelentékeny mértékben — a kontárok virágzó magánoktatásában kell keresnünk.

A fenti táblázatból kitűnik az is, hogy tulajdonképen csak négy iskola nyert növendéket az előző tanévvel szemben, a többiek mind növendékcsökkenéssel fejezték be az 1929/30-as tanévet. A legnagyobb vesztességet a debreceni iskola mutatja, míg a legnagyobb emelkedés a Szombathelyi iskolánál volt. A fenti kimutatás végösszege azonban arra is rávilágít, *hogy a vidéken aránylag igen kevesen látogatnak zeneiskolát*, hisz az *összes* vidéki zeneiskolák növendékei számban nem haladják meg a négy legnagyobb fővárosi ily tanintézet növendékeinek számát.

Ha azonban az utolsó három tanév vidéki iskoláinak *összlétszámát* tekintjük, úgy meg kell állapítanunk, hogy a zeneiskolákba járó növendékek számban, ha lassan is, de állandóan tért nyernek és hogy a fejlődés, ha hellyel-közzel megállást vagy visszaesést mutat is, mégis állandó.

Ugyanis az 1927/28. tanévben 2780
« 1928/29. « 2840
« 1929/30. « ..... 2860 fő járt zeneiskolába. De nem szabad figyelmenkívül hagyni azt sem, hogy ezen emelkedés csak az iskolák számának szaporításával jelentkezik.

* * *

Ha az egyes iskolák főtanszakait vizsgáljuk, úgy azt találjuk, hogy újabb főtanszakokat az alábbi iskolák állítottak fel:

Győr, Székesfehérvár és Miskolc a mélyhegedű oktatását vezette be, *Nagykanizsán* a gordonka is tanszéket kapott. *Sopronban* főtanszakként a kamarazenét is beiktatták.

Az előző tanévvel szemben az 1929/30. tanévben főtanszakot a veszprémi (magánéneket és a cimbalmot), valamint a debreceni iskola (harmóniumot) szüntetett meg.

Az egyes iskolák főtanszakait a beiratkozott növendékek számával egyetemben — az előző tanévvel történő összehasonlítás mellett — az alábbi táblázat mutatja:

Növendéklétszám

		zongora		hegedű		magán-ének		gor donka		gordon		orgona		harmónium		fuvó és ütő		zene-szerzés		cim-balom		egyéb		összesen	
		főtanszakon																							
		1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.	1929/30.	1928/29.
		tanévben																							
1	Szombathelyen	103	101	23	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	126	114
2	Baján	71	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	—
3	Makón	26	—	9	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	44	—
4	Veszprémben	94	90	15	15	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	109	110
5	Kecskeméten	93	125	53	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51	41	197	223
6	Győrött	135	148	39	42	—	—	15	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	190	211
7	Pécsett	100	99	46	44	14	13	11	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	171	169
8	Szegeden	182	199	97	106	21	13	19	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	319	334
9	Székesfehérv.	117	130	55	57	4	2	5	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	182	199
10	Esztergomban	26	31	9	17	7	9	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	44	59
11	Nagykanizsán	103	106	37	36	22	19	7	—	—	—	—	—	—	—	33	32	—	—	—	—	—	—	202	193
12	Sopronban	67	76	50	55	2	9	3	10	3	4	—	—	—	—	40	31	—	—	—	—	19	—	184	185
13	Miskolcon	161	161	55	53	18	19	11	13	5	4	6	4	—	—	25	27	—	—	—	—	1	—	282	281
14	Debrecenben	446	470	151	173	46	43	19	16	3	2	—	—	—	2	44	46	6	5	5	5	—	—	720	762
	Összesen	1724	1736	658	668	139	130	91	100	11	10	6	4	—	2	142	136	7	6	5	7	77	41	2860	2840

E táblázat azt is mutatja, hogy a *zongoratanszak* — a két új iskola növendékei mellett is — *veszített* látogatottságából (12 főt). E vesztesség különösen szembeszökő akkor, ha arra gondolunk, hogy az 1927/28. tanévben, 11 iskolában 1775-en tanultak zongorázni, míg az 1929/30. tanévben 14 intézetben már csak 1724-en, vagyis a vesztesség 51 fő, jóllehet azóta három városban nyujtottak — iskola keretében — újabb lehetőséget a zongoratanulásra. Az 1927/28. tanévben is fennállott 11 iskolát e tanévvel a zongora tanszakon 123 főnyi vesztesség érte. Az elmúlt tanévvel szemben a legnagyobb vesztesség a *kecskeméti* iskolára esik (32 fő), míg a legmagasabb emelkedést a *veszprémi* iskola mutatja (4 fő). De még így is a zongora maradt a legelterjedtebb hangszer, melyet a növendékek 60%-a tanult az előzőévi 62%-al szemben. (1927/28. évben 64%.)

A *hegedűtanszak* az előző évvel szemben 10 növendéket *vesztett*. A legnagyobb veszteséget itt is a *debreceni* iskola mutatja (22 fő), míg a legmagasabb emelkedés a *szombathelyi* iskolát érte (10 fő.) E tanszakot is egyre kevesebben látogatják. Ugyanis az 1927/28. évben is fennállott 11 iskolában az 1929/30. tanévben 49 fővel *kevesebben* iratkoztak be, mint 3 évvel azelőtt. E hangszer tanulói az összlétszám 23·2%-át mutatják az 1929/30. tanévben az előző tanévi 24%-al szemben.

A *magánének* tanóráit 9 fővel *többen* látogatták, mint az előző évben és 14 fővel többen, mint 3 évvel ezelőtt. A legnagyobb emelkedés e tanévben a *szegedi* iskolára esik (8 fő) míg a *soproni* iskola 7 főnyi vesztesége mint legnagyobb csökkenés szerepel. Ez évben is, mint az előző tanévben, a növendékek 4·8%-a tanult énekelni.

A *gordonka* tanszak növendékeinek száma szintén csökkentés mutat, mert míg 1928/29. tanévben 100 volt a gordonka tanszakos növendékek száma, addig 1929/30-ban csak 91-en tanultak gordonkázni, jóllehet az elmúlt tanévben azon iskolák száma, melyekben a gordonka is tanszékkel bir, 8-ról 9-re emelkedett. A 1927/28. évben még csak 79 növendék tanult a vidéki iskolákban gordonkázni, így a 3 év előtti létszámmal szemben az elmúlt tanév 12 főnyi emelkedést hozott. Az előző évben viszonyitva az elmúlt tanévben valamennyi iskola veszteséggel zárta e tanszékon növendék-mérlegét. A legnagyobb vesztességet (7 főt) *a soproni* iskola mutatja. Az eddigi 3·6%-os arányszám 3·1%-ra csökkent.

A *fuvóhangszerekre* jelentkezett növendékek száma az elmúlt tanévben is emelkedett (6 fővel.) Ezen emelkedés, — úgylátszik — állandósulni fog, mert két tanévvel ezelőtt 30-al kevesebb fuvónövendék volt, mint a most mult tanévben. E létszámemelkedést eredményező érdeklődésnek állandosuló fokozódása annál inkább figyelemreméltó, mert köztudomású, hogy a vidéken a zenekari élet fellendülésének, zenekari műveket is tartalmazó hangversenyek játszókban jelentkező nagymértékű hiány. Ennek leküzdésére már 4 vidéki iskola (1 egyesületi és 3 városi) tart fenn fuvótanszakokat is. E négy iskola mindegyike létszámemelkedést mutat ki az előző tanévvel szemben. A legnagyobb emelkedés (9 főnyi) a *soproni* iskolára esik. E hangszerekre a növendékek 4·9%-a jutott.

A *cimbalom* egyre veszít érdeklődéséből. Az elmúlt tanévben már csak egy iskolában — a debreceniben — tanították, itt is csak 5 növendéket oktattak. A veszprémiben, mely a második olyan iskola volt, hol a cimbalom is tanszékkel bírt, a most mult tanévvel beszüntették e hangszer oktatását. Az érdeklődés csökkenése különösen akkor válik szembeszökővé, ha tekintetbe vesszük azt, hogy 2 évvel ezelőtt még 20 növendék részesült cimbalom-oktatásban.

A *gordon* tanulása iránt is fokozódó kedv mutatkozik, ami a zenekar iránti növekvő érdeklődésre vezethető vissza, — jóllehet az elmúlt tanévben csak 3 iskolában oktatták. Három évvel ezelőtti 6 főnyi növendéklétszám az elmúlt tanévvel 11-re emelkedett, tehát csaknem megkétszereződött két tanév leforgása alatt.

Orgonát csak egy iskolában, a miskolciban tanítanak többé-kevésbé állandó létszám mellett (5—4—6 fő volt a három utolsó év létszáma.)

Harmoniumot már egy iskolában sem tanítottak, jóllehet eddig a debreceni iskolában e hangszer is tanszékkel bírt.

Ama közismert tényen, hogy a nők inkább látogatnak zeneiskolát, mint a férfiak (fiúk) az elmúlt tanév sem hozott változást. A leány (asszony) növendékek változatlanúl az össznövendékek 60%-át alkotják.

* * *

A vidék kulturális fejlődése, mely egyebek mellett azt is eredményezte, hogy egyre több városban törekszenek a zeneoktatás intézményes biztosítására, magával hozta azt is, hogy a vidék tekintélyes és egyre növekvő mértékben nyujt elhelyezkedési és megélhetési lehetőséget oly teljes készültségű muzsikusok számára, kik tanári képesítésüket az egyedül hivatott fórumtól, az Országos Zeneművészeti Főiskolától nyerték. *Az állami felügyelet alatt álló vidéki zeneiskolák tanárai ugyanis ma már a legtöbb esetben teljes képzettségü muzsikusok.* Ezzel kapcsolatban azonban le kell szögeznünk azt is, hogy *az állami képesítésü tanerők még korántsem merítették ki a vidék felvevőképességét*, hisz az egyre fokozódó tanárszükséglet, mely új iskolák felállítása, majd meg — különösen az utolsó 5 évben létesített — iskolák kiépítése révén jelentkezik, az utolsó tanévben sem szünt meg. Szinte érthetetlen, hogy ma még tanárszükségletről, sőt tanárhiányról is beszélhetünk, amely nemcsak újabb állások szervezését és megüresedett helyek betöltését, hanem még új iskolák felállítását is igen megnehezíti.

Az 1929/30. tanévben a fentebb felsorolt iskolák tanárainak száma az alábbi táblázatot mutatja:

	Az iskola székhelye	Az igazgató neve	Rendes tanár	Óraadó tanár	Az igazgatóval együtt összesen	Megjegyzés
1	Debrecen	P. Nagy Zoltán	11	17	29	
2	Miskolc	Koller Ferenc	9	4	14	
3	Szeged	Kőnig Péter	11	1	13	
4	Sopron	Horváth József	2	8	11	
5	Székesfehérvár	Jámbor Zsigmond	8	1	10	
6	Győr	Hermann László	3	5	9	
7	Nagykanizsa	Vannay János	3	4	8	
8	Pécs	Kürschner Emánuel	6	.	7	
9	Szombathely	Csikor Elemér	5	.	6	
10	Veszprém	Gaál Sándor	.	5	6	
11	Baja	Karig Emil	2	2	5	
12	Makó	Szögi Endre	.	4	5	
13	Kecskemét	M. Bodon Pál	3	.	4	
14	Esztergom	Buchner Antal	1	.	2	
	Összesen		64	51	129	

E tanévben tehát a 14 iskolában 129-en foglalkoztak zeneoktatással, ami az előző évhez mérten — jóllehet az iskolák száma 2-vel emelkedett — 3 főnyi többletet mutat.

E helyzetkép teljességének érdekében figyelemre méltó az is, hogy az 1927/28. tanévben *11 iskolában 133-an*, az 1929/30. tanévben *14 intézetben 129-en* tanítottak, anélkül hogy a növendék-összlétszám csökkenést mutatott volna.

*

Minden iskola a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrtól pontosan előírt *tananyagot* tanította. Bizonyos szabadság csak a növendékek előadási darabjainál áll fenn. Ha a növendékhangversenyek műsorait vizsgáljuk, úgy örömmel kell tapasztalnunk, hogy ezekben a magyar komponisták egyre nagyobb mértékben nyernek tért. Ennek igazi jelentősége csak akkor domborodik ki, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy növendékek előadási darabjai felette alkalmasak a honi szerzők munkáinak széleskörű propagálására. Így pl. a miskolci iskola 14 hangversenyén 28 magyar komponista 72 művét adták elő. Győrött 9 koncerten 26 honi szerző 94 munkáját játszották. Baján a 3 hangverseny 126 darabjában 53 darab 14 magyar komponista tollából való volt. Nagykanizsán 4 hangversenyen előadott 111 kompozició 58%-a (20) magyar komponista munkája volt.

*

A vidéki fejlődés lendülete hozza magával azt is, hogy e helyzetkép keretében külön fejezetet szentelhetünk a jövőre vonatkozó terveknek is, melyek közül a legtöbb soraink megjelenésekor már valóra is váltak.

Így az ország legrégebbi iskolájának, a soproninak, melyet 101 éven át a soproni Zeneegyesület tartott fenn, városi iskolává történő átszervezése és ezzel a város közönsége részéről való fenntartása küszöbön áll.

A *veszprémi* iskola az 1930/31. tanévben megvalósítja a fuvóhangszerek már tervezett oktatásának bevezetését.

Nagykanizsán a gordon is tanszéket kap.

Szombathelyen egyéb reformok mellett a kamarazenét is tanítani fogják.

*

A fenti helyzetkép végeredményében azt mutatja, hogy az 1929/30-as tanév — a nyomasztó gazdasági helyzet mellett is — a vidéki zeneoktatás és ezen keresztül a vidéki zenekultúra újabb izmosodását eredményezte. Ez annál inkább örvendetes, mert az izmosodás, a fejlődés, az elmúlt 5 év eredményeit vizsgálva állandónak bizonyult. Újabb iskolák, újabb tanszékek létesültek, mely életerő jelenlétét bizonyítja. Az ideális állapot — mely minden kisebb-nagyobb városban *jó zeneiskola* működését feltételezi — még a megvalósítandó célok között lebeg, azonban a kitartó munka és a tökéletesedés iránti vágy minden esztendőben haladást és fejlődést fog eredményezni.

ELAVULT HANGSZEREK

A »RACKETT«

Ebben a cikksorozatban csak azokat a furcsa hangszereket ismertetem, amiknek úgyszólván magva szakadt az elmúlt legutolsó két évszázad folyamán; hirtelen tüntek fel a középkor hajnalán, rövid ideig tartott dicsőségük, mert a hangszeres zene fejlődésével adódott egészséges kiválasztódás valamilyen okból leszorította ezeket a haladás nagy versenyében: amilyen váratlanul jelentek meg, oly gyorsan sodródtak félre, ma már csak hangszermúzeumok vitrinjeiben huzódnak meg szerényen, rövid pályafutásukról álmodozva.

Ilyen rég elfelejtett hangszertípus volt a »*Rackett*« is. Szinte mosolyognunk kell láttára. Képzeljünk el egy körülbelül húsz-harminc centiméter magas és 12—15 cm átmérővel bíró hengeralakú dobozt, vagy tokot, oldalfalában 8—15 hanglyukkal, melynek fedeléből kacskaringós cső mered ki, a végén fagótszerű kettősnyelv-fúvókával. Pedig ezt a hangszert úgylátszik, elég sűrűn használták a 16. és 17. században. Erre vall, hogy elméleti forrásművek sokszor emlegetik, azonkívül legalább 60-ra becsülhető az

európai hangszergyüjtemények rackett-állománya. Legtöbbször keményfából faragták, puszpáng-, jávor- vagy diófából, sokszor — hogy a faanyagát védjék — bőrrel vonták be, de a Heyer-féle kölni zenetörténeti múzeumban, valamint a bécsi Ambras-gyüjteményben elefántcsontból faragott és gondosan csiszolt rackettet is láttam, melynek gazdagon vésett címer-diszéből következtethejtük, hogy valami nagyonnagy úr rendelhette meg saját úri passziójára.

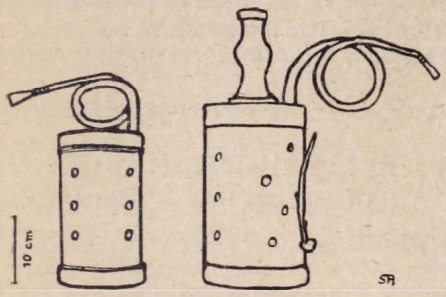

Alt- és basszus-rackett

Hangja elég különös. Fagótfúvókával úgy hangzik, mintha valami mélyebbhangú víziszárnyas — liba, kacsa, gém — gágogna, csendesen, önmagának, az elfogyasztott hüllőuzsonnával elégedetten. Azok után, amit Kölnben és Berlinben hallottam, bizony alig tudom *Praetorius*-nak a 17. század egyik legnagyobb teoretikusának a *Rackett* ismertetése közben elejtett megjegyzését megérteni: »... nagyon csendes hangszer, úgy szól, mintha fésűfokán át fújnánk ... de ha gambával, clavicembaloval, vagy valami fúvóhangszerrel egyidőben játssza a hangszeres együttes basszusát, igen kellemesen hangzik.«

Egyetlen erénye a Rackettnek, hogy kicsisége mellett viszonylagosan igen mély hangot ad. Hengerszerűen egyenletes átmérőjű csöveknek, ha azokat kettősnyelvvel szólaltatjuk meg, az a különös akusztikai sajátosságuk, hogy — miként az orgona fedett ajaksípjai — egy nyolcaddal mélyebben hangzanak, mint az ugyanolyan hosszúságú, de nem hengeres furatú sípok. Azonkívül a Rackett belsejében a tetejéből kiálló, már előbb ismertetett fémcső, belül kígyómódjára tekeredzik tovább, legtöbbször kilencszeres csavarodással. Csakis igy lehetséges, hogy a berlini Főiskola irigylésre méltó hangszergyüjteményének 21 cm. magas Rackettjén a legmélyebb hang ugyanaz a kontra *B*, amelyet a zenekari fúvóhangszereken csak a közel másfélméter hosszú fagót tud megszólaltatni. Mithogy a hangsor kiegészítésére szolgáló átfujás lehetetlen, hangterjedelme igen kicsi. A hangszer oldalfalába fúrt hanglyukak száma ugyan sokszor tíznél is több, de ezek közül legfeljebb csak kilencet lehet hangképzésre használni, a többi a hang elillanására szolgál.

Rendszerint négyféle nagyságban gyártották. A »*Diskantrackett*«, legmélyebb hangja *G* volt, hengerének nagysága csak 12—15 cm; az »*Altrackett*« 21 cm magas tokkal már a gordonka legmélyebb hangjáig a *C*-ig ért le. Még mélyebb hangja volt a »*Bassrackett*«-nek, ez már a kontra *F* hangot — a basszustuba legalsó hangját — is meg tudta szólaltatni. Végül a »*Grossbassrackett*«, melyet csak *Praetorius* leirásából ismerünk, bár hengere csak 35 cm. magas, mégis könnyen adta meg a kontra *C* hangot, tehát azt a mélységet, amelyre ma valamennyi zenekari hangszer közül csak a kontrafagót képes.

Kurt *Sachs* szerint a *Rackett (Ranket)* név a svájci és elszászi dialektusban ma is használt *ranklik, rankig* jelzőkből származik, igy jelölik azokat a tárgyakat, miknek sok a görbülete. Valószínű, hogy a *Rackett* nem is terjedt túl Németország határán, legfeljebb Svájcba és Franciaország északi

és keleti megyéibe szívárgott be. Körülbelül a 17. század végére tehetjük hanyatlási korszakát. Ekkor még Denner, a klarinét szerencsés feltalálója, hogy megmentse a hangszer elkerülhetetlen sorsát, abban az irányban kísérletezett vele, hogy fagótalakúvá formálta, redukálta a csavarulatait és osztóbillentyűkkel tette lehetővé az addig lehetetlen átfúvást. Így alkotta meg a *Stockfagott* (vagy *Wurstfagott)* nevű hangszert. De ennek se volt kelete. Ma már valamennyien, a Rackettekkel együtt, rég letűnt évszázadok zenei ízlésének néma tanui.

A HARMÓNIÁK VILÁGA

IV. HÁRMASHANGZAT-KOMBINÁCIÓK

Bármennyire iparkodtak is a középkor végének teoretikusai a moll hármashangzatot egyenjogúvá tenni a durral, ezt a tizennyolcadik század közepéig nem sikerült egészen a gyakorlatban keresztülvinniök. Valami félénkség, bizalmatlanság mindig volt a moll-akkorddal szemben. Legékesebb tanubizonysága ennek a moll-hangnemekben irt kompoziciók csaknem általánosan használt dur befejezése, még Bachnál és kortársainál is. Nem érezték tökéletes befejezésnek a szerintük disszonáns, ki nem elégítő moll-hangzatot, ezért alakították át durrá, minden végső záradékban.

Mint említettük, a hármashangzatot egy tercből és kvintből rakom össze. Az egymás tetejébe helyezett terc és kvint — ha csak a nagy és kis tercet, továbbá a tiszta, szűkített és a bővített kvintet válogatom ki — összesen hatféle kombinációt ad. Ezek :

nagy terc és tiszta kvint : *c—e—g,*
kis terc és tiszta kvint : *c—esz—g,*
nagy terc és bővített kvint : *c—e—gisz,*
kis terc és bővített kvint : *c—esz—gisz,*
nagy terc és szűkített kvint : *c—e—gesz,*
kis terc és szűkített kvint : *c—esz—gesz.*

E hatféle hármashangzat közül csak *négy* szerkeszthető meg a duális hangrendszerben, kettő kivül esik rajta és csak mint alterált (módosított) hármashangzat jöhet tekintetbe. E négy hármashangzat a dur hármas *(c—e—g)*, a moll hármas *(c—esz—g)*, a szűkített hármas *(c—esz—gesz)* és a bővített hármas *(c—e—gisz)*. Az első kettőnek fizikai szerkezetével és lélektani hatásával már előző cikkeimben részletesen foglalkoztam.

A szűkített hármashangzat nagyon különös akkord. Így önmagában a hiányosság, a befejezetlenség hatását kelti. Ebben a formában — úgynevezett alaphelyzetben — nem is használják. *Weber* a »Bűvös vadász«-ban Max áriájában különös, titokzatos, félelmetesen nyugtalanító hatást ér el a *h—d—f* hosszasan kitartott szűkített hármashangzattal, melyet a fagót és klarinét között osztott el. Ennek a különös hatásnak talán abban találjuk magyarázatát, hogy a *h—d—f* hármashangzatot szinte csonka akkordnak érezzük, melyet lefelé vagy felfelé egészithetünk ki egy-egy terccel :

g—**h**—**d**—**f**—*a*

A lefelé való kiegészítéssel *g—h—d—f* domináns-funkciójú szeptimakkordot nyertük, a felfelé való kiegészítéssel a *h—d—f—a* szeptimhangzatot, melynek — ezzel még egy későbbi cikkben tüzetesebben kell foglalkoznunk! — C-durban domináns funkciója van, de *a*-mollban szubdomináns. Ennek a kiegészítésnek a hiánya és a belőle kialakult funkcióknak bizonytalansága okozza a szűkített hármashangzat tökéletlen, befejezetlen, majdnem azt mondanók : misztikus hatását.

Sokkal pregnánsabb, határozottabb a bővített hármashangzat. A középkor nem ismerte, de a mult század közepéig a klasszikus és romantikus mesterek se használták. »Triviális« és »világias« jellege miatt az egyházi zene tiltotta alkalmazását. Tudatosan, dramatikus erő kifejtésére és humoros hatások elérésére Wagner és vele egyidőben Liszt Ferenc kezdte használni ; utóbbi »*Fauszt*« szimfóniájában, előbbi a »*Walkür*«-ben és a »*Nürnbergi mesterdalnokok*«-ban.

Míg a szűkített hármashangzat, mint kifejtettük, kiegészítésre szorul, hogy funkciója jobban kidomborodjék s ezért érezzük hiányosnak, addig a bővített hármashangzat nyugtalanító, ingadozó jellegét egy egészen más jelenség — az atonalitás, illetőleg a duális rendszertől való látszólagos eltávolodás érzése — adja meg. Üssük le zongoránkon például a *c—e—gisz* bővített hármashangzatot. Ha nem tudom pontosan a hangok nevét, ha nem

látom a *c*, *e*, *gisz* hangokat hangjegyekben leírva, nem érzem pontosan a három hangnak sem az ortografiáját, sem a hangnemi hovatartozóságát. Hallhatom *c—e—asz*-nak (*f*-mollban), *c—fesz—asz*-nak (*desz*-mollban), *hisz—e—gisz*-nek (*cisz*-mollban). Azonkívül elképzelhetem különféle hangnemek alterált hangzataiként (például *c—e—gisz*-t, *F*-durban, *E*-durban, *C*-durban stb.) és végül, miként *Debussy* szokta feloldani: az egészhangú skála egyik alkatrészeként.

Fauszt komor tépelődését, lelki küzdelmeit, valóban alig jellemezhette volna találóbban Liszt Ferenc, mint a bővített hármashangzat felbontásával megszerkesztett motívummal. A walkürök ideges, nyugtalan »Hojotoho!«-ja annyira jellegzetes harmónia, hogy Wagner mint motívumot használja fel az egész dalművön át, ötletes enharmónikus modulációk eszközeként. De a bővített hármashangzat nemcsak dramatikus erővel bír, hanem ép atonális ízű disszonáns hatásánál fogva valóságos grimasznak szimbóluma. Ezt a fintort érezzük ki *Beckmesser* motívumából és azokból a humorosan ható pizzicatokból és fojtott kürt harmóniákból, melyekben Wagner oly mesteri találékonysággal helyezte el a bővített a hármashangzat enharmónikus változatait.

ANTOS KÁLMÁN:

SZEGED ÜNNEPI HETE

Lezajlottak Szegeden a nagy ünnepségek, melyek elé már hónapok óta nagy érdeklődéssel tekintett az egész ország közönsége. Impozáns volt az ünnepségek sorozata, melyen résztvett a főváros és az egész ország egyházi és világi kiválósága és közönsége; lélekemelő napok voltak ezek, felejthetetlenek mindazok számára, akik jelen voltak. Sokan, akik nem lehettek ezeken a napokon Szegeden, talán nem is tudják, hogy *Szeged sokszoros ünnepet ült*, amennyiben az ötven év előtti katasztrofális árvíz emlékére emelt gyönyörű fogadalmi templom felszentelésén kívül ezekben a napokban folyt le Szegeden a jubileumi Szent Imre-ünnepség, a csanádi egyházmegye alapítása 900-ik évfordulójának megünneplése, a Szent Gellért-ünnep (Szt. Gellért Olaszországból hazahozott ereklyéjének elhelyezése a Fogadalmi templomban), a VII. Alföldi Katolikus Nagygyűlés, s ezeken az egyházi ünnepségeken kívül a szegedi Ferenc József tudományegyetem zárókövének letétele, Nemzeti Nagyjaink Emlékcsarnokának felavatása és a nemzeti megújhodás emlékművének leleplezése.

Nem lehet célunk, hogy a nagy napok lefolyásáról ezen a helyen részletesen beszámoljunk, csak az ünnepségek egyházzenei részéről és a hangversenyekről emlékezünk meg. Mindenekelőtt egy általános megjegyzés: az egyházzenei műsor megválasztása és összeállítása igen szerencsés volt, mert amellett, hogy minden esetben az alkalomhoz méltó és úgy apparátus, mint a teljesítmény művészi értéke szempontjából impozáns keretül szolgált, igen változatos volt.

Október 22-én, szerdán délután »Veni Sancte« nyitotta meg az egyházi ünnepségek sorát az alsóvárosi templomban, melynél az Alsóvárosi Egyházközség Énekkara énekelt, Mayer Antal vezénylete alatt.

Október 23-án, csütörtökön volt az ifjúság Szent Imre- és Szent Gellért-ünnepe. Ez alkalomból reggel a Fogadalmi Templom előtti nagy térségen (a szegedi »Szent Márkteren«) mise volt a szabad ég alatt, melyen az ifjúság régi magyar Szent Imre-énekeket dalolt. Nehéz leírni azt a nagy hatást, amit ez az ének a hallgatóságból kiváltott, mikor a nemesveretű, szép régi dallamok többezer lelkes gyermek ajkán megcsendültek. Magasztos élmény volt.

Pénteken, 24-én reggel ½7 órakor kezdte meg dr. *Glattfelder* Gyula csanádi megyéspüspök egyházi asszisztenciával a Fogadalmi Templom egyházi felszentelését. A hosszú liturgikus szertartás, melyen világi hívők nem vehettek részt, tíz óra után ért véget. Ezután következett az első szentmise a felszentelt templomban, melyet Angelo Rotta pápai követ celebrált nagyszámú papi segédlettel. A mise alatt a belvárosi polgári iskola 400 növendéke a *Missa de Angelis*-t énekelte *Magyar* Rezső tanár vezénylete mellett, kit a legfőbb elismerés illet azért, hogy az iskola hittanára által támogatva a latin nyelvben egyébként teljesen járatlan kis polgárista fiúkkal önfeláldozóan fáradozott, míg azok a hibátlan szövegkiejtést és helyes intonálást elsajátították. A változó részeket és a Te Deumot a Tanítóképző növendékei énekelték ugyancsak choraliter — Kapossy Gyula vezényletével. Orgonán e sorok írója játszott.

Pénteken este volt az első hangverseny, melyen a budapesti *Palestrina-kórus*, *Antos* Ilona hangversenyénekesnő és e sorok írója működött közre. A kitünő Palestrina-kórus — mint mindig — ezúttal is minden számával tökéleteset nyujtott. Nagyon szépen érvényesült a templomban Antos Ilona puha, csengő szopránja és énekének előadásbeli finomságai.

Jól hangzottak a színes regisztrációjú orgonaszámok és a kitünő orgona mellett a templom akusztikáját dícséri, hogy leggyorsabb futamok és a legkisebb frazeálásbeli finomságok is kifogástalanul érvényre jutottak. A hatalmas templomot zsúfolásig megtöltő előkelő közönség igaz áhitattal hallgatta a művészi hangversenyt.

Szombaton, 25-én délelőtt ½10-kor a kormányzó és nagyszámú előkelőség részvételével ünnepélyes Szentmise volt, melyet *Serédi* Jusztinián bíboros-hercegprímás celebrált. Ezen a misén került bemutatásra dr. *Dohnányi* Ernő pályadíjnyertes *Szegedi miséje*, a szerző vezénylete mellett. A misét a Szegedi Dalárda és a budapesti Palestrina-kórus egyesített, több mint 200 tagú énekkara, a Szegedi Filharmónikus Zenekar és a Melles-vonósnégyes adta elő. A magánszólamokat *Cholnoky* Margit, *Felsmann* Emília, *Kertész* Lajos és *Arany* József énekelték; orgonán e sorok írója játszott. A kompozíciót külön cikk keretében ismertettük már e lap hasábjain. Az előadás gyönyörű volt. Nem emelhetjük ki sem egyik-másik szereplőt, sem ezt vagy azt a tételt: az egész együttest a legnagyobb dícséret és elismerés illeti, mert a mise előadása tökéletes szép és művészi volt. A gyönyörű mű kitünő előadásban, a fenséges, méltóságteljes szertartás, az ünnepélyes alkalom ritka lélekemelő, magasztos hangulattal árasztotta el a jelenlevők lelkét.

Ugyanaznap délután *Schmidthauer* Lajos orgonaművész díszorgonahangversenyt tartott, melynek műsorán Bach Esz-dur praeludiuma, Haydn »Jöjj el óh tavasz« áriája az »Évszakok« oratóriumból Bossi átiratában, Schmidthauer saját szerzeményű változatai egy régi magyar dal felett, s végül Bossi a-moll orgonaversenye szerepelt, melyet a Szegedi Filharmónikus Zenekar kísért *Fichtner* Sándor karnagynak a szólistához kitünően alkalmazkodó, brilláns vezénylete mellett. Az előkelő közönség, mely ez alkalommal is teljesen megtöltötte a templomot, élvezettel gyönyörködött Schmidthauer mester lendületes, virtuóz játékában és a változatos regisztráció hangszineiben.

Vasárnap, 26-án ismét ünnepélyes szentmise volt a Fogadalmi templomban, melyen a choraliter énekelt Introitus és Communio kivételével csupa König-kompozíció került előadásra. *König* Péter nemcsak Magyarországon, de külföldön is ismert és elismert zeneszerző, kinek nagyszámú szebbnél-szebb egyházi műve között előkelő helyet foglal az ez alkalommal előadott »Fogadalmi mise«, melyet a szerző 1924-ben írt. Gazdag invenció, kitünő rutin és kontrapunktikus művészet jellemzik ezt a szép művet, melynek minden egyes tétele tökéletesen fejezi ki a szöveg hangulatát. A Kyrie kifejező zenéje után friss, lendületes Gloria következik. Igen hatásos a Credo végén fellépő »Boldogasszony Anyánk« Cantus firmus, az »Et especto resurrectionem« szavakra. Sanctus, Benedictus, Agnus csupa értékes, komoly kifejezésteli zene. A misét a Fogadalmi templom és a Szegedi Dalárda egyesített vegyeskara és a Filharmónikus Zenekar adta elő. A szólórészeket *Sz. Ladányi* Mária, *Felsmann* Emília, *Kertész* Lajos és *Sántha* László énekelték, a hegedűszólót Belle Ferenc tanár játszotta értékes művészettel. A »Fogadalmi mise«-n kívül *König* Péternek egy szép Graduale és Offertóriuma került előadásra, azonkívül König: Változatok és fuga a »Boldogasszony Anyánk« témára (orgona, zenekari kísérettel), egy nagyon szép és hatásos, kitünő felépítésű mű, melyet *Wehner* Géza orgonaművész pompás készültséggel adott elő. A zenekart *Fichtner* Sándor karnagy biztos kézzel vezette.

Az ünnepségek egyházi része vasárnap délután körmenettel és Te Deummal zárult. Ez alkalommal König Péternek magánének, vegyeskar, zenekar és orgonára írt komoly értékes Te Deuma ragadta meg lelkünket; a magánrészeket *T. Szent-Tamási* Alma, *Felsmann* Emília, *Kertész* Lajos és *Sántha* László énekelték.

Este ismét orgonahangverseny volt, melyen *Wehner* Géza orgonaművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára *Bach* g-moll fantázia és fugáját, *Franck* Grande pièce simphonique-ját, *Antalffy* Karácsonyi dalocskáját, saját szerzeményű, színes és változatos variációit egy Szent Imre-ének dallama felett és K. Pikéthy Tibornak igen sikerült, nagykoncepciójú B-A-C-H Introductio és fugáját játszotta. Wehner komoly művésze hangszerének, kinek játékát elsőrangú technikai készség, gondos kidolgozás és felette színes, változatos regisztráció jellemzi. Az orgonaszámok között *Felvinci-Takács* Alice hegedűművésznő, Hubay mester kitünő növendéke Veracini Air-jét és Pugnani-Kreisler Praeludium és Allegro-ját adta elő mélyen átérzett, szép meleg tónusú, kristálytiszta játékkal; *T. Szent Tamási* Alma hangversenyénekesnő Händel: Care Salve-jét énekelte és egy Pergolesi áriát a »Stabat Mater«-ből szép csengő hangon, sok finomsággal az előadásban.

Ez a nagy, tartalmas és értékes zenei program, mely az ünnepségek jelentékeny részét képezte, nagyban emelte azok fényét és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szegedi ünnepi hét örökké emlékezetében éljen a jelenvoltaknak.

SZÍNHÁZ

***

Kamara-operája lesz Hamburgnak. Eddig csak drámákat adtak kamaraszínházában; legközelebb megkezdik az operák sorozatát, *Haydn* »Der Apotheker« című darabjával.

A newyorki Metropolitan Operában Gatti-Casazza most kezdi 23. évadát; hat hónapig fog tartani; közben személyzetét hetenként egyszer Philadelphiában játszatja, egy-két hetenként Brooklynban, majd három heti turnéval Washington, Baltimore, Richmond, Atlanta, Cleveland, Rochester közönségének játszik. Műsorához megrendelte Deema Taylornál »Peter Ibbeston« operát; kitűzte Muszorgszki »La fiera di Sorocinski« (a s.-i vásár) c. operáját; felújítja a Bolygó Hollandit, sőt *Boccacciot*, *I raconti di Hoffmann-t*, *Il pipistrello*-t (a Denevért). Személyzete: 34 szoprán, (tudni kell: van külön angol, külön német, illetőleg olasz társulata!) 16 mezzoszoprán, 19 tenór, 15 bariton, 14 basszista; köztük ilyen nagy nevek: Elisabeth *Rehberg*, Else *Schumann-Heintz*, Beniamino *Gigli*, Giacomo *Lauri-Volpi*, Laurids *Melchior*, Rudolf *Laubenthal*, Giovanni *Martinelli* tenórok; Friedrich *Schorr* (nagyváradi szül.), Arturo *Scotti*, Giuseppe *de Luca* baritónok; Michael *Bohnen*, Adam *Didur*, Paolo *Ludicar* basszisták. Karnagyok: Tullio *Serafin*, Vincenzo *Bellezza*, Giuseppe *Sturani*, Arthur *Bodanzky*, Luégi *Hasselmans*.

Olasz staggione Bécsben. A Theater an der Wien-ben a minap Arturo *Lucon* karnagy két olasz társulatot mutatott be egymásután, tagjai mind szerepeltek a milanoi Scalaban. A »Sevillai borbély« és »Rigoletto« művészei voltak: Toti *dal Monte* (szoprán), Gina *Pedroni* (alt), Enzo *de Muro Lomanto* (tenor), Meriano *Stabile* (bariton), Fernando *Autori* (baszszista); a »Traviata« és »Pillangó kisasszony« művészei: Rosetta *Pampanini*, Tina *Paggi* (szoprán), Roberto *d'Alessio* (tenor), Riccardo *Stracciari* (bariton.)

A newyorki Metropolitan Opera megnyitotta szezonját »Aida« előadásával.

Élő emlék a Keringőkirálynak az a színpadi mű — a színlap nem nevezi meg műfaját; daljátéknak mondhatni — amelyet »*Walzer aus Wien*« cím alatt október 30-án mutatott be a bécsi Stadtheater. Szövegét dr. A. *Willner* és Heinz *Reichert* írták; emennek halála után Ernst *Marischka* fejezte be. Ahogyan Schubertet vitték színpadra a »Három a kislány« (meg a »Médi« és »Tavasz és szerelem«) operettekben az ő saját zenéjével, úgy jártak el Johann *Strauss*-szal ezek az írók is; a zenét Strauss műveiből Julius *Bittner* operairó nemcsak egyszerűen összeállította, hanem művészi egységekbe forrasztotta és korszerűen hangszerelte. »Tiz estére való zenei kincsesbányából merítettem«, mondja Bittner. És nem kisebb karnagy dirigálja, mint Erich Wolfgang *Korngold*, az egykori csodagyermek s azóta súlyos operák szerzője. A szépségektől duzzadó mű szövege nem ragaszkodik szorosan a történeti igazsághoz, de romantikus és hatásos; úgy hősénél fogva, mint dallamkincse alapján a képzelhető legnagyobb sikert aratta s előreláthatóan sokáig élő emléke lesz Straussnak, akit Bécs egyik kedveltje ábrázolt: Hubert *Marischka*. Ünnepelt öreg színész játszotta idősb Johann Strausst: Willi *Thaller*.

»**Beethoven**« c. drámát, sok zenével melodramatikus módon fűszerezve, mutattak be szeptemberben Brüsszelben. A francia szerző, René *Fauchois*, ügyesen állított össze hatásos jeleneteket nagy hősének ifjúkorától haláláig.

Hubay Jenő, a Cremonai hegedűs, Alienor, Falu rossza, Moharózsa, Lavotta szerelme és Karenin Anna című operák világhírű szerzője *Álarc* című legújabb művének partitúráját nyujtotta be az Opera igazgatóságának. A tenor szerepet a Bécsben leszerződött Pataki Kálmán fogja kreálni.

HANGVERSENYEK

***

Új vonóshármassá alakultak Julius *Wolfsthal* hegedűs, Paul *Hindemith*, a zeneszerző, mint violás és Emanuel *Feuermann* gordonkás — megannyi nagysága a maga hangszerének. Együttes művészetük bizonyára nem fog Berlinre szorítkozni.

Bach-ünnepet rendezett a Neue Bach-Gesellschafft Kiel észak-német városban; az egyik napon (október 19-én) 4 előadás 10 óra hosszat tartott. A hallgatóság egy 17. századbeli Berliozt fedezett fel *Buxtehude* rég elfeledett s most napfényre hozott Abendmusik-jában, főleg az utolsó ítéletről szóló drámai, de sok gyöngéd részlettel is ékes ének- és zenekari művében. A legszebbnek Bach 2 zongorára *c*-mollban irt hangversenydarabját itélték. Orgonán Hermann *Koller* stuttgarti művész játszott Bach-korálokat; kiásták a feledésből Nikolaus *Bruhn* (1665—97) két hatásos kántátéját is. Palestrina misetételeit és egypár motettjét Bach hangszerelésében (a miserészeket fúvókartól) hallhatták, de volt színpadi előadás is: »Ein Bach'scher Familientag« címmel, ebben előfordult a híres kávé és a paraszt-kántáte s Bachnak egy ifjúkori »Quodlibet« című humoros

műve. A londoni Bachtól egy Mozart-szerű szimfónia szerzett kellemes meglepetést. Az »új« Bach-társaság e 18. ünnepének lelke dr. Fritz *Stein* karnagy volt.

Richar Strauss Párisban dirigál. Nagy hangversenyét a Théâtre des Champs Elysées-ban a Strarom-féle zenekarral tartotta meg saját műveiből összeállított, gazdag műsorral: »Don Juan« szinfóniai költemény,»Also sprach Zarathustra«, Couperin-suite, Burleszk (az obligát zongorát Alfred *Blumen* játszotta.) »Halál és megdicsőülés«. Nagyon ünnepelték. Majd Brüsszelbe ment néhány napra, de november elején visszatér Párisba — itt a német követ vendége — s a nagy operában »Salome«-t és a «A rózsalovagot«- fogja vezényelni. A nagy német zeneköltőt a francia társadalom is ünnepeli.

MINDENFELŐL

***

1931-ben egy és háromnegyed százada lesz Mozart születésének (január 27-én) és 140. évfordulója halálának (december 5-én.) Ausztria ezt a Mozart-évet nagy ünnepléssel akarja megülni; kormánya pénzt veret Mozart képével: Schillinget. Az utána következő évben 200 esztendeje lesz, hogy Haydn született. Erre is már most gondolnak, de Haydn összes műveinek kiadása nem akar előre haladni.

Wagner-múzeum keletkezik leghivatottabb helyén: Bayreuthban. Az 5 nagy kötetből álló Wagner-életrajz elhúnyt írójának, Karl *Glasenapp*-nak munkatársnője, Helene *Wallen*, rendezi be az úgynevezett új kastélyban. Anyaga: ifjúkori szerzemények, rigai karmester- és vőlegénykori emlékek az 1848-as rendőri körözőlevél, kiadókhoz írt levelek, fényképek és emléktárgyak.

Meddő operapályázat nemcsak nálunk lehetséges. A római *Teatro Reale* operaház most hirdeti ki a maga pályázatának eredményét: benyujtottak 47 operát; ezek közül 4 volt érdemes behatóbb tárgyalásra; a díjra azonban egyik sem volt méltó . . .

A rádió és gramofón katasztrófális térhódítása arra készteti az amerikai zongoragyárosokat, hogy *a tömeggyártás terére* lépjenek. Dr. C. N. *Hickman*, a *Bell Telephone Company* laboratóriumának vezetője, hosszú kísérletek után *új zongoratípust* szerkesztett, melynek alkatrészeit *gépi úton* nagyban fogják előállitani. Az új zongoragyártásban *hét nagy amerikai cég* fog résztvenni és remélik, hogy ezáltal *a zongora 25 százalékkal olcsóbb lesz.*

»Das musikalischr Opfer«, Bachnak Nagy Frigyes hódolatára írt remeke most Erhard *Krieger* ismert Bach-búvár és zeneelméletudós új sorrendjében és a gyakorlat számára való hangszerelésében megjelenik nyomtatványban s a thüringiai Mühlhausen városnak ajánlja.

Akusztikai tanszék nyilt meg Berlin műegyetemén, tulajdonképpen ennek függelékéül szolgáló *Institut für Raum und Bau* keretében, amelynek vezetője Johann *Biehle*, a technikai főiskola tanára, asszisztense pedig fia. Ennek az intézetnek búvárkodásai kiterjednek a templom- és orgonaépítésre s a harangöntésre is; tanterme egyszersmind zeneterem, van benne vetítőkészülék is; van másik, kísérleti és hangszerkészítő terme, valamint bemutató (demonstráló) terme különleges modelekkel. Van lármaellenes osztálya: a többékevésbbé rossz hangvezető anyagok, hangtompító készülékek, hang-fotografáló szalagok s több féle láthatók ott.

Broulik Ferenc, a m. kir. Opera egykori hőstenorja a lengyelországi Staniszlauban 77 éves korában családja körében elhúnyt. Csehországban született 1853-ban. Szép hangjával és jelentős énektudásával csakhamar az első sorba küzdötte fel magát és Európa minden operaházában szívesen látták vendégül. Vele költözött el az utolsó azok közül a volt operaházi tagok közül, akik annakidején még a régi Nemzeti Színház operaelőadásain is felléptek. Podmaniczky Frigyes báró intendáns hozta őt először ide, majd 1884-től kezdődően az Operaház állandó vendégei közé szerződtette. Hosszú időn át a legkedveltebb énekesek egyike volt a fővárosban, ragyogó hangú, nagy intelligenciájú hőstenor s különösen Wagner-alakításai: Siegmund, Siegfried, Lohengrin és Tannhäuser maradnak felejthetetlenek azok előtt, akik hallották. Az idősebb operalátogató nemzedék sorában ugyanis még elég sokan vannak, akik ismerték és szerették. De nemcsak a wagneri hősöket ábrázolta kiválóan, hanem kitűnő Bánk bán, pompás Asszad és nagyszerű Bibliás ember is volt. Huszonhat év előtt vált meg Operaházunktól és azóta jóformán kizárólag énektanítással foglalkozott. Életének utolsó éveiben is állandóan szeretettel beszélt Magyarországról és Operaházunkról, ahol húsz évet töltött el. Jóbarátságban állott a régi nagyokkal, Liszt Ferenccel, Mahler Gusztávval, Erkel Sándorral és Erkel Ferenccel, akiktől nem egy írása maradt meg. Ezeket az emléktárgyakat hozzátartozói az ő intenciói alapján a most megnyilt operaházi múzeumnak adják.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 11810

A Népművelési Bizottság 1930/31. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
December 21 vasárnap	Händel: Concerto grosso Chopin: Zongoraverseny Liszt: Hungária Karnagy: Jemnitz Sándor		
December 28 vasárnap			Wagner-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 4 vasárnap		Mendelssohn: V. (d-moll) szimfónia Mahler: Adagietto az V. szimfóniából Dvorak: Scherzo capriccioso Karnagy: Bor Dezső	
Január 11 vasárnap	Mozart: Szimfónia Busoni: Rondo Arlecchinesco Csajkovszky: Zongoravers. Liszt: Mazeppa Karnagy: Bor Dezső		
Január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 23 péntek este 1/2 8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
Január 25 vasárnap	Sibelius: Tuonelai hattyú Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Goldmark: Falusi lakodalom szimfónia Karnagy: Unger Ernő		
Február 1 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Február 8 vasárnap		Siklós: „Tükör"-fantázia Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Liszt: Amit a hegyteton hallunk Karnagy: Bor Dezső		
Február 23 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet **1930 november 30-án, vasárnap d. u. 5 órakor** C. bérlet

NÉPSZERŰ

LEHÁR-HANGVERSENY

Közreműködnek:

OROSZ JULIA operaénekesnő, a m. kir. Operaház tagja

SZEDŐ MIKLÓS operaénekes, a Városi Színház művésze

és a

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

Vezényel: **DONÁTH JENŐ** m. v.

MŰSOR

1. „*Cigányszerelem*" — Nyitány
2. „*Hercegkisasszony*" — Keringő
3. „*A Cárevics*"-ből
   a) Sonja belépője (Ária)
   b) „Volga-dal"
4. a) Walzer — Rondo, a „*Luxemburg-grófja*"-ból
   b) Walzer — Intermezzo, a „*Vig özvegy*"-ből
5. „*Messze a nagy erdőn . . .*" Dal és csárdásjelenet

Szünet

6. „*Éva*" — Előjáték
7. „*Paganini*"-ből
   a) Hegedűszóló (játsza: NEUMAN LÁSZLÓ)
   b) Duett: „Nem szeret úgy senki más!"
8. „*Friderika*"-ból
   a) Menuett, b) „Itt a kedves pünkösd már! Friderika belépődala, c) „Ó lányka, ó lánykám!" Goethe áriája
9. „*Arany és ezüst*" — Keringő
10. Horthy-induló

A. bérlet **1930 december 7-én, vasárnap d. u. 5 órakor** A. bérlet

KODÁLY: Psalmus hungaricus

RADNAY: Orkán vitéz

Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, a m. kir. Operaház tagja,

EGYETEMI ÉNEKKAROK

és a

Wesselényi-utcai polgári fiúiskola énekkara

közreműködésével

Felemelt helyárak.

Vezényel: **VASZY VIKTOR** karnagy

Felemelt helyárak.

C. bérlet **1930 december 9-én** C. bérlet

kedden este ½8 órakor

EITNER IRÉN ÉS VARGHA IMRE

operaénekesnő — a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekari kísérettel

A NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

1930 NOVEMBER ELEJÉN

BUDAPEST, IV., SZÉP-U. 5. ½ EM. 2. SZÁM ALÁ KÖLTÖZÖTT

TELEFON: AUTOMATA 845-29.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 11810

300182

13

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 5. szám
1930 december 1

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Kepler János. — Beethoven »Fidelio«-ja. — Elavult hangszerek. A »Trumscheit«. — A harmóniák világa. (V.) — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — HALÁLOZÁS.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

A. bérlet.

1930 december 7-én, vasárnap

Közreműködnek:
Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, a m. kir. Operaház tagja, HIR SÁRI zongoraművésznő, Egyetemi Énekkarok és a Wesselényi-utcai polgári fiúiskola Énekkara

1. ERKEL: Hunyadi László — Nyitány
2. RADNAI: Orkán vitéz. (Zenekar és tenorszóló.) Előadja: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC

Szünet

3. LISZT: Zongorafantázia. Előadja: HIR SÁRI
4. KODÁLY: Psalmus Hungaricus. Előadják: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, EGYETEMI ÉNEKKAROK és a Wesselényi-utcai Községi polgári fiúiskola Énekkara

Karnagy: VASZY VIKTOR

Felemelt helyárak

B. bérlet.

1930 december 14-én, vasárnap

Közreműködnek:
GREGOR VILMOS operaénekes, SEFCSIK MAGDA operaénekesnő és Felvinczi TAKÁCS ALICE hegedűművésznő

1. BRUCKNER: I. szimfónia
2. KORNGOLD: Holt város, Pierrot táncdala Énekli: GREGOR VILMOS

Szünet

3. THOMAS: Hamlet, Ophelia áriája Énekli: SEFCSIK MAGDA
4. GLAZUNOV: Hegedűverseny Előadja: Felvinczi TAKÁCS ALICE
5. VERDI: Rigoletto duett. Énekli: SEFCSIK MAGDA és GREGOR VILMOS
6. BEETHOVEN: Fidelio — Nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

Az 1930. december 9-én, keddre (C. bérlet) hirdetett

MAGYAR NÓTAEST-et

közbejött akadályok miatt

1931. február havában tartjuk meg

A. bérlet.

1930 december 21-én, vasárnap

Közreműködnek:
KOÓS MARGIT operaénekesnő és RAGYÓCZY JOLI zongoraművésznő

1. BEETHOVEN: Egmont — Nyitány
2. RÉGER: Hangversenyária Énekli: KOÓS MARGIT
3. CHOPIN: E-moll zongoraverseny Előadja: RAGYÓCZY JOLI

Szünet

4. CSAJKOVSZKY: IV. (f-moll) szimfónia

Karnagy: VASZY VIKTOR

C. bérlet.

1930 december 28-án, vasárnap

WAGNER-HANGVERSENY

Karnagy:
VASZY VIKTOR

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 5. szám Budapest, 1930. december 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

Tizedik hangverseny. — 1930 december 7-én. — Vezényel: Vaszy Viktor.

A bérlet.

1. **Erkel Ferenc** (1810 Békésgyula—1893 Budapest): Hunyadi-nyitány.

Erkel Hunyadi László című dalműve korszakalkotó állomása a magyar dalmű történetének. 1844 január 27-én került bemutatásra a Nemzeti Színházban. Nyolc operája között ez a második, melynek előadásai meghaladták a harmadik százas jubileumot.

Panaszos klarinétmotívummal kézdődik a nyitány, ebből fejleszti Erkel a hegedűkben felcsillanó főtémát. A középrészben nyugodt induló-tempóban jelenik meg a »Meghalt a cselszövő« ismert dallama, ezt pedig a negyedik felvonás finálejának drámai illusztrációja követi. A visszatérő melléktéma után ismétlődő Allegro-t igen gyors, élénk *stretta* zárja le.

*

2. **Radnai Miklós** (1892 Budapest —): Hősi fejezetek tenorszólóra és nagy zenekarra. 19. mű. 1917.

I. Találkozás Százszorszéppel.

II. A szerelmes vitéz.

Kis Százszorszép! Bús kicsi rabgalambom te!
Láncát rabságodnak széttöröm majd én!
Vitézi szablyám, vitézi tette vált ki!
Várj Százszorszép, csak várj reám,
Jövök érted és viszlek messzi hozzánk.
Szent szavad köt, hogy vélem jössz te
Az ősi trónnak leszel királynője.
Boldog ország határa lesz az otthonod,
Boldog ország szépe szolgáló rabod.
Nincs messze már az óra, felvirrad egyszer hősi harcos szómra.
Kürtöd majd felbúg a vár előtt,
Nyitják elé a vaskaput,
Nyitják néked is a tömlöcöd zárját,
És áldva szent nevedet kiáltják.
Akkor majd tedd a kezembe kezed, csókolj meg:
Ölelj meg és menjünk felejteni mind, amit szenvedtünk!
Várj Százszorszép, csak várj reám!
Jövök érted és viszlek messzi hozzánk.
Szent szavad köt, hogy vélem jössz te,
Nálam leszel boldog ország királynője . . .
Szép lesz ott az élet, de csak egyedül érted,
Jó lesz ott az élet, de csak egyedül véled,
Rabságodért vigasztalód leszek,
Várjon örök szerelem reád!
Vitézi szablyámra esküszöm:
Gyönge kezed súlyos láncát szétverem, én,
Minden szépek százszorszépe lesz az enyém.

III. A sárkányölő.

Halljátok mind, mi módon történt!
Táltos lovam hátára ülök és véle indulok vészes nagy útra:
Bús Százszorszép védjen imád!
Száguld a táltosom, repülve visz,
Alig éri a földet vágtató patája;
Elmarad mögöttem a határ, porba és ködbe vész minden;
Rövidebb a pillanatnál, elhagyom mind az erdőket,
Mezőket, folyókat alig hiszek látó szememnek és máris oda érek.
A sötét odu szája kitátva, fullasztó párák,
Perzselő hőség, tikkasztó szélvész tódul ki belőle —
Bús Százszorszép imádkozz értem, a párodért! —
Izeg mozog, mérgezem a sárkányt,
Reped, ropog verme körül a föld.
Apró lángok libbennek tova, egymást űzik táncolva,
Fújja őket szerteszét szuszogása a szörnynek.
Bús Százszorszép, imádkozz értem, a párodért! —

De végre hallgat, csend van, most állok én vele szembe.
Kuszom előre a sziklafal mentén, mind beljebb érek a barlang mélyébe.
Egyszerre azonban szemközt áll a sárkány,
Bőszen bőgve, bámulva rám,
Ismétli völgy és bérc a szörnyű ordítást.
Bátran megállok, tüzét okádja bár,
Mégsem tágítok odább, állok, nézem, várom.
Percekig tart ez így, dühe forrani kezd;
Ugrik felém, vigyázok én
Süvöltő nyilam a sárkánynak szívébe fúródik.
Tajtékzó száját tátja rám, rettentő farka sujt felém,
Majd bömbölés rázza lomha testét,
Liheg, botlik, reszketni kezd, —
Vergődve tántorog — patakzik vére — összerogy.
Áldott Százszorszép, adj hálát párodért!
Utolsó kegykép torkát metszem ketté,
Rándul egyet még, aztán behunyja szemét.
Így volt, Te érted történt Százszorszép,
Neked köszönje mind e nép, hogy kimúlt.

IV. A győzelmes vitéz.

Leküzdve mindent, jöttem én ide,
Mögöttem harcok éjszakája,
A vérvirágos rétek, a vérharmatos erdők,
Ahova érted bujdokoltam, hogy láncod széjjelzúzzam . . .
Így jöttem én most, hogy végre látlak,
Feledve már is minden régi bajt.
Sok sóhaj, szorongás, sok bánat, türelem,
Törött reményem, amely érted hamvadott,
Árva szerelmem, mely érted hervadott.
Minden már a multté.
Viszlek a két karomban, messzi nagy országomba,
Tündöklő szép párom, szerelmemnek éke,
Könnyesszemű álmom, bánatomnak tükre,
Minden asszonyok legszebbike te,
Csillagos egyetlen Százszorszép arám!

V. Hősi nászinduló.

Dr. SZÉKELYHIDY FERENC
a m. kir. Operaház tagja

A tenorszólót énekli: Dr. *Székelyhidy* Ferenc, a m. kir. Operaház örökös tagja.

*

3. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján—1886 Bayreuth): Magyar Fantázia zongorára, zenekari kísérettel.

Ez az 1852-ben Weimarban komponált »Fantasie über Ungarische Volksmelodien« 1853 június elsején került bemutatóra a budapesti Nemzeti Színház egyik előadásán. A zongoraszólamot *Bülow* — Liszt leányának, Wagner Cosima asszonynak első férje — játszotta kéziratból, a zenekart pedig *Erkel* Ferenc vezette.

Előbb a »Magasan repül a daru . . .« kezdetű népdal töredékei jelentkeznek a különböző hangszerekben, majd a zongora és aztán a zenekar szólaltatják meg, hatalmas akkordtömbök majd brilliáns figurációk kíséretében. Fantáziaszerű *adagio* következik, melyben a komponista ismert kuruc tárogatódallam fölött mereng, de az ábrándozást gyujtó hatású à la Zingarese váltja fel, mely a kódában szédítő gyors csárdásba torkollik.

Előadja: *M. Hir* Sári zongoraművésznő.

*

4. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét—): Psalmus Hungaricus. 13. mű.

Első előadása a Filharmonikusok Budapest székesfőváros félszázados jubileuma alkalmából rendezett hangversenyén volt 1923-ban. Szövegét *Kecskeméti Vég* Mihály írta a 16. században.

A tenorszólót énekli: dr. *Székelyhidy* Ferenc. Közreműködnek az Egyetemi Énekkarok és a Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.

Mikoron Dávid nagy búsultában, baráti miatt volna bánatban,
Panaszolkodván nagy haragjában, Illyen könyörgést kezde ő magában:
Istenem Uram, kérlek tégedet, fordítsad reám szent szemeidet.
Nagy szükségemben ne hagyj engemet, mert megemészti nagy bánat szívemet.
Csak sívok, rívok nagy nyavalyámban, elfogyatkoztam gondolatimban,
Megkeseredtem nagy búsultomban, ellenségemre való haragomban.
Hogyha énnékem szárnyam lett volna, mint az galamb elröpültem volna
Hogyha az Isten engedte volna, innét én régen elfutottam volna.
Akarok inkább pusztában laknom, vadon erdőben széjjel bujdosnom
Hogynem mint azok között lakoznom, kik igazságot nem hagynak szólanom.

Éjjel és nappal azon forgódnak, engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak, hogy fogságomon ők vigadhassanak.
Egész ez város rakva haraggal, egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhiresedett az gazdagsággal, hozzá fogható nincsen álnoksággal.
Gyakorta köztük gyülések vannak, özvegyek-árvák nagy bosszúval vallnak
Isten szavával ők nem gondolnak, mert jóságukban felfuvalkodtanak.
Keserűségem annyi nem volna, ha ellenségestül nyavalyám volna.
Bizony könnyebben szenvedtem volna, magamat attól megóhattam volna.
De barátomnak az kit vélek volt, nagy nyájasságom kivel együtt volt,
Jó hirem neve, tisztességem volt, főellenségem most látom, hogy az volt.
Keserü halál szálljon fejére, ellenségemnek ítéletére,
Álnokságának büntetésére, hitetlenségének kijelentésére.
Én pedig Uram hozzád kiáltok reggel és délben, este könyörgök,
Megszabadulást Tetőled várok az ellenségtől, mert én igen tartok.
Te azért lelkem gondolatodat Istenben vessed bizalmadat,
Rólad elvészi minden terhedet és meghallgatja te könyörgésedet.
Igaz vagy Uram ítéletedben, a vérszopókat ő idejökben
Te meg nem áldod szerencséjökben, hosszu életök nem lészen a földön.
Az igazakat Te mind megtartod, a kegyeseket megoltalmazod.
A szegényeket felmagasztalod, a kevélyeket alálhajigálod.

M HIR SÁRI
zongoraművésznő

Ha egy kevéssé megkeseríted az égő tűzben elbétaszítod.
Nagy hamarsággal onnét kivonszod, nagy tisztességre ismét felemeled.
Szent Dávid írta az zsoltárkönyvben ötvenötödik dicséretében.
Melyből az hívek keserűségben vigasztalásért szörzék így versekben.

*

Az 1930. évi december hó 9-ére hirdetett magyar nóta-estet közbejött akadályok miatt 1931 február havában tartjuk meg.

*

Tizenegyedik hangverseny. — 1930 december 14-én. — Vezényel: Bor Dezső.

B bérlet.

1. **Bruckner** (1824 Ansfelden — 1896 Bécs): *I. szimfónia, c-moll.*

1868 május 9-én mutatták be Linzben Bruckner első szimfóniáját; a vidéki városok katolikus templomaiban kántoroskodó, kistermetű, szerény kis köpcös muzsikust akkor még alig ismerték. Ma egyre-másra alakulnak Ausztriában és Németországban *Bruckner-Verein*-ok, melyek halhatatlan műveinek terjesztését tűzik ki feladatul. Kétségtelen, hogy a mult század utolsó évtizedeiben élt három bécsi mestert — *Brahmsot, Brucknert* és *Mahlert* — egyaránt igazolta az idő. Háborún, forradalmakon, trónfosztásokon, művészi forradalmakon keresztül is, műveik népszerűsége, megértése és méltatása még fokozódott az utóbbi években.

Bruckner kilenc szimfóniát írt, az utolsót azonban már nem tudta befejezni. Szimfóniáin kívül jelentősek még miséi, kantátái és kisebb egyházi művei. Egyetlen kamarazeneműve — vonós ötöse — is sokat szerepel külföldi kamarazenetársulatok műsorain.

Műveiből Wagner stílusának imádatán kívül mély, őszinte érzés, vallásos áhitat, nagy formakészség és a zenekar színeinek brilliáns felrakóképessége árad felénk. Egy szellemes bécsi kritikus azt írta róla egyszer: »Bruckner minden műve egy nehéz belső küzdelmek árán kivívott *Credo*.«

Jelen első szimfóniájának első tétele hatalmas szonátaforma, melynek főtémáját a mély vonósok szívdobogásra emlékeztető lüktetése és a fölébe épített nemes hegedűtéma jellemez. Kontraszt gyanánt a melléktéma nyugodt, átszellemült, előbb a hegedűk szólamában bukkan fel, később a mélyhegedű- és gordonkaszólamban. Viharos zárótéma fejezi be az expoziciót, melyből plasztikusan bontakozik ki a trombiták és puzónok hatalmas uniszónója. A kidolgozás, melynek végén a timpani tremolója készíti elő hosszú G-orgonaponton a főtéma visszatérését, kalandos modulációkon át vezet a főhangnembe, *c*-mollba. A reprizt élénk kóda egészíti ki. Az *adagioban* kis rondóformában írt bensőséges ének száll a magasba, egy áhitatos hívő lélek imája.

Beethoveni és Schuberti hangulat árad a *scherzo*-ból, a szimfónia legsikerültebb tételéből. A háromszakaszos fődalformát igen bájos trió követi, ebben a kürt, az óboa és a fagót váltakozó, jellegzetes témáját a hegedűk *staccato* nyolcadai ellenpontozzák. A fődalforma visszatérése zajos kódába torkollik.

Vidám indulótempóval kezdődik az utolsó tétel, melynek nyugodt melléktémájában a gordonka veszi át a szót. Igen szellemes az expozició kidolgozása, különösen abban az epizódban, ahol a Mester a vonósok trillás motívumába ágyazza az expozició témáinak apró mozaik darabjait. A reprízt hosszabb kóda követi és az ujjongó *C*-dur derüs hangzataival végződik a nagyszerűen koncipiált mű.

*

2. **Korngold**: *Pierrot táncdala a »Holt város« c. operából.*

(Gregor Vilmos fordítása)

Csak hozzá, csak hozzá hív vissza a vágy . . .
A tánc lett a sorsom, a tánc űz tovább.
Egy szép holdas éjt
A Rajna mesélt
És tánc közben két lányszem vágyódva kért,
Oly féltő volt bennük a gond:
»Nem hagysz el, maradsz, nos mondd!
Csak itthon vár örömtelt boldogság rád!«
Csak hozzá, csak hozzá hív vissza a vágy . . . !
Csábított a »távol«, lelkemben lángolt a láz,
Csábított a tánc varázsa. Bohóc vigyázz,
Vonz a szép tündérálom,
Könnyes a csókja fájón!
Fény és árny, öröm és sírás:
Ez a sorsod komédiás!
Csak hozzá, csak hozzá hív vissza a vágy.

Énekli: *Gregor* Vilmos.

*

3. **Thomas**: *Ofélia áriája a »Hamlet«* című operából.

Kérlek engedjetek barátim, hadd vegyek részt
Ez ünnepen!
Láttatlanul hagyám el
Kora hajnalhasadtával a királyi várt.
Könnyárral öntözé virágimat az éjjel
És a pacsirta dalolva üdvözölte
A napsugárt.
De lám, miért hallgassam el?
Ime tudjátok meg nevem:
Hamlet a jegyesem és én arája Ofélia.
Szerelmi vallomással adá nékem szívét,
Én viszont az enyémet.
S bárki ha mondja is:
»Szíve hogy elfelejtett« ne higyjétek!
Nem, Hamlet a jegyesem, és én
Arája, Ofélia.
Ha megszegné szavát, megőrülnék talán!
Osszuk virágimat!
Tiéd eme kis ága, zöldelő rozmaringnak.
Tiéd ím ez örökzöld!

Most figyelem, hallgassátok dalom!
Hol az árnak habjai lejárnak
Villi áztatja hajzatát.
Szép leányom ott a partvirányon
Meg ne várdd a nap alkonyát.
A nő milyen boldog férje hű ölén!
Ennyi boldogságot mint irigylek én!
Ott szép leány ne várdd, ah meg ne várdd
A napnak alkonyát.

Ah, drága férj, ah kedvesem!
Boldog vagyok én.
Ah szeretlek, érted halok!

Énekli: *Sefcsik* Magda operaénekesnő.

*

4. **Glazunov** (1865 Szentpétervár—): *Hegedűverseny, a-moll*, 82. mű.

Rimszki-Korszakov növendéke volt és már 16 éves korában írta meg első szimfóniáját. Hegedűversenye kéttételes, de a két tétel egymásba fonódik, megállás nélkül. Az *első* tétel hangulata panaszos, lemondó. A markáns főtémát a szólóhegedű intonálja. Rövid átvezető rész készíti elő a nyugodt, dallamos melléktémát (*F*-dur), melynek visszatérését figurációkkal gazdagon telített rövid kidolgozás teszi változatossá. Egy nagyon nehéz, de kitűnő hangszerismerettel megszerkesztett *cadenza* után következik az újjongó *Allegro*, melynek főtémáját két trombita fanfárja alkotja. Ezt a négyütemes motívumot szövi tovább Glazunov rondószerűen, két epizóddal. Hatalmas dinamikai és tempófokozással bontakozik ki a kóda, melyben a főmotívumot a hegedű hárfakísérettel alátámasztott üveghangfutamai szakítják meg.

Előadja: *Felvinci Takács* Alice hegedűművésznő.

*

5. **Verdi**: *Gilda és Rigoletto duettje a Rigoletto c. operából.*

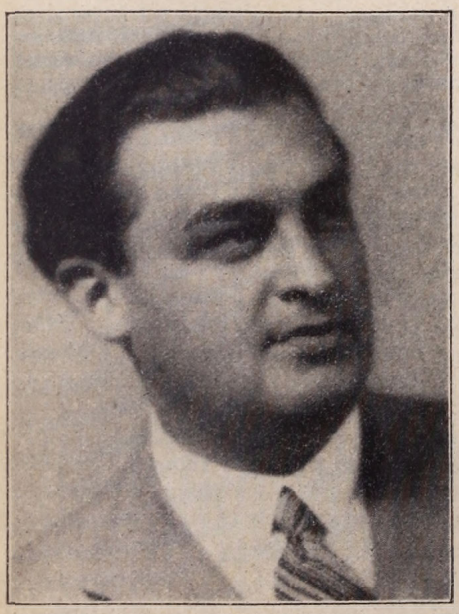

GREGOR VILMOS

Rig. Jól összeillünk! Én szóval sebzek, ő éles tőrrel.
Tréfából áll az éltem, ő meg gázol vérben!
A vén ember megátkozott!
Óh emberek, óh természet! Aljas gonosszá
ti tevétek engem!
Oly szörnyű ily rútnak lenni! Oly szörnyű
bohócnak lenni!
Szörnyű sors: csak mosolyt tűrnek az arcomon!
Tiltva van énnekem a sírás, a könnyek!
Gazdám az ifjú herceg, ifjú hatalmas, csinos
arcú és vig
Unatkozva így szól hozzám: jöjj bohóc és
mulattas!
S fogadnom kell parancsát!
Oh átkos élet!
Oh, hogy gyűlölöm a sok léha udvari népet!
Mért nem fojthatom meg őket?!
Hogyha rossz vagyok, ők tettek engem azzá!
Újra élek ím ez áldott helyen . . .
A vén ember megátkozott!
Miért üldöz e rémes gondolat?
Miért nem hágy nyugton?
Talán veszélyt hoz énrám?
Oh nem! Én nem bánom!
Lányom!
Gil. Atyám!
Rig. Ha téged látlak, eltün szivemből minden
gond és bánat!
Gil. Oh milyen jó vagy drága atyám!
Rig. Én drága lányom, nélküled lelkem fénye,
éltem mit érne?
Gil. Miért e sóhaj? Oh mond ki nyiltan!
Ha szenvedsz, a szived búját hadd lássam!
Tárd föl a titkot, mely lelked nyomja,
Hadd tudjam végre a származásom!
Rig. Családod nincs!
Gil. Hogy hivnak téged?
Rig. Mi gondod arra?
Gil. Nem méltatsz engem őszinte szóra?

Rig. Sehova se mégy!
Gil. Templomba olykor.
Rig. Jól teszed azt.
Gil. Ha neved atyám hiába kérdem,
Ki volt az anyám, azt mondd el nékem!
Rig. Ah! Csak föl ne tépd a multam, égből
a porba hulltam!
Megszánt egy tiszta lélek, ki látta mily
kínban élek!
Árva, nyomorgó, rút valék, megszánt
a drága lény!
Ah, de meghalt, nem él már, pihenjen békén ő,
ne zavarjuk nyugalmát!
Csak te vagy nékem vigaszom üdvösségem!
Jóságos Isten hálám ezért fogadd!
Gil. Ah, a szörnyű bú, keserves kín
Hogy tépi, marja kebled jó atyám!
Ne keseregj édes atyám, a szívem fáj, ha látlak!
Oh, mondd meg nékem már neved,
A búdat oszd meg vélem!
Rig. Miért mondjam azt? Hiába! Atyád vagyok:
elég az!
Ha van, ki tán irigyel, ki gyűlöl és ki retteg,
Rám mások átkot mondanak!
Gil. Hűség, barátság, reménység mind ismeretlen
néked?
Rig. Hazám, családom, barátim?!
Üdvöm, családom, hazámat és az egész
világom benned bírom én!
Gil. Oh, ha nyugtot lelsz te bennem,
akkor boldog az életem!
Három hó óta e puszta házba
Szomorú rabként vagyok bezárva!
Úgy vágyom egyszer a várost látni!
Rig. Nem! Nem! Leányom sehová se mégy!
Gil. Nem!
Rig. Vigyázz!
Gil. (Oh, ha tudná!)
Rig. Vigyázz magadra!
Tán még kilesnék és törbe csalnák,
bohócnak lánya, senkise bánja, ha rútul
szégyenbe esnék!
Oh jaj! Oh jaj!
Rig. Ah! Légy hű gondos ápolója
e reád bízott virágnak,
bűn legétől a világnak
oh, e lányt tisztán megóvd!
Védd az élet viharától,
mi sok szép bimbót letépe!
Az atyjának majd kezébe
oh, a lányt szeplőtlen add!
Leányom, Leányom!
Az ég megáld!
Gil. Ah! Jó atyám mért aggódol?
A sötét, a sötét borul, ah üzd el!
Az Istennél a magasban
ott fenn van őrző angyalom!
Atyám! Az ég megáld!

Előadják: *Sefcsik* Magda és *Gregor* Vilmos.

*

6. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): *Fidelio-nyitány. E-dur.*

Kétszer dolgozta át Beethoven eleinte balsikerű Fidelio című operáját, melyhez tudvalevően négy nyitányt írt. Az elsőt (I. Leonora-nyitány. *C*-dur), úgy látszik, sohasem játszották, mert a bemutató előadáson (1805 november 20-án) a második Leonora-nyitányt adták elő bevezetőül. 1806-ban írta meg Beethoven a III-ik Leonora-nyitányt, egyik legepikusabb mesterművét. Mikor 1814 május 23-án ismét új átdolgozásban került színre — két felvonásra összevonva — a *Fidelio*, Beethoven még egy új nyitányt komponált hozzá, a jelen *E*-dur uvertürt; ez jobban megfelelt akkor a színházi közönség ízlésének.

Négyütemes, élénk, daktilikus motívummal megszakított lassú bevezetés előzi meg a főtémát, mely a kürt szólamában bukkan fel. Mozgalmas átvezető rész készíti elő a rövid melléktémát, majd az ismét zajosabb zárótémát. Az expozició befejezése után kidolgozás következik, melyben a Mester a főtéma daktilikus témáját halmozza, átcikkáztatván minden fúvó- és vonóshangszeren, sőt az üstdobon is. A repríz a három témát mégegyszer a főhangnemben idézi, majd gyorsütemű kóda fejezi be az olasz operák nyitánysablónjára emlékeztető művet.

KEPLER JÁNOS

halálának háromszázadik évfordulóját ünneplik e hó végén az egész kultúrvilágon. Szomorú korszakba helyezte őt a végzet.*) Kegyetlen vallásüldözések, pusztító háborúk, törökdúlás és a gondolat szabadságának bilincsekbeverése kísérik fátumként viszontagságos életfolyását. Csoda, hogy a gyenge szervezetű, jóságos lelkű tudóst, a mai tudományos csillagászat megalapítóját még sem törték meg a sors kegyetlen csapásai. Fanatikus munkakedvvel, törhetetlen akaraterővel dolgozott élete főművén, bolygórendszerünk titkának megfejtésén; a híres három kepleri törvény, mely a bolygók pályáját, keringési idejüket és a Naphoz való viszonyukat állapította meg, nemcsak azért volt úttörő, mert *Copernicus* fanatizmussal üldözött rendszerét igazolva előkészítette *Newton* gravitációs elméletének kiépítését, hanem azért is, mert a csillagászatot a naptárkészítések és babonás csillagjóslások ingatag mellékösvényéről a természettudomány szilárdan megalapozott útjára terelte.

*) Szül. Weil der Stadtban (Würtenberg) 1571 december 27-én, meghalt Regensburgban 1630 november 15-én.

Sokoldalúsága csodálatraméltó. Korszakalkotó asztronómiai felfedezésein kívül a fény visszaverődésének, sebességének és törésének törvényszerűségét is megállapította, azonkívül hosszas kísérletezéssel sikerült egy korához képest tökéletes csillagászati távcsövet szerkesztenie.

A matézisen kívül zenével is tüzetesen foglalkozott és ez adta meg az impulzust ahhoz, hogy e tricentennárium alkalmával róla e lap hasábjain megemlékezzünk. *Harmonices mundi libri* V. című 1619-ben megjelent művének harmadik és ötödik könyvében részletesen tárgyalja a zenéről vallott nézeteit. Ezek sokszor általánosak és az esztétika területén mozognak, sokszor pedig az akusztika birodalmába vezetnek és matematikai úton közelítik meg az akkor még vajudó temperált hangolás kérdésének megoldását. Kepler, mint a középkor csaknem minden természettudósa és matematikusa, nem tudott szabadulni a pythagorasi iskola szám-miszticizmusától. Különösen az ötös és a hetes szám kerítette hatalmába. De utal arra is, hogy a hét napjainak és az év hónapjainak száma pontosan megegyezik az oktávközben elhelyezett diatonikus skála *hét* és a kromatikus skála *tizenkét* félhangjával. »Isten bölcsesége teremtette meg a világ harmóniáját, melynek csak kínlódás árán fejthetjük meg titkát. De ezeknek a titkoknak mélyére hatolni megéri több halandó életének feláldozását . . . Hol a kezdet és hol a vég? Ahogy a tér végtelen, úgy végtelen az idő is, sőt végtelen a hangok sora, mit különböző instrumentumainkkal elő tudunk állítani . . . Az a kérlelhetetlen szabályszerűség, mely a csillagok mozgását irányítja pályájukon, az befolyásolja a hangok magasságkülönbségét is. Az ember mit sem tehet hozzá, csak levonhatja belőlük adott tények lélekemelő megállapításait . . .« Kepler úgy látszik, jól ismerte mindazokat a kísérleteket és elméleti meghatározásokat, melyek a 17. század elejéig a hangmérséklés (temperált hangolás) terén történtek. Tudomása volt Bartolomeo de *Ramis* kezdeményezéséről, aki a nagy tercnek 4 : 5 arányából keletkezett ingadozását a negyedik kvint 64 : 81 arányával akarta helyrehozni. Kétségtelenül ismerte *Schlick* Arnold, *Mercator*, *Fogliani* Ludovico és *Zarlino* idevonatkozó kísérletezéseit. Előbb elméleti úton fogott hozzá a probléma megoldásához. Két kvintsort állított fel természetes kvintekből *(f-c-g-d-a ; e-h-fisz—cisz—gisz)*, úgyhogy a közbeeső *a-e* kvint egy kommával szűkebb, a *gisz-disz* kvint pedig ugyanannyival nagyobb lett. Így rendszerében ugyan hat kifogástalanul tiszta tercet nyert, de ezzel szemben csak a *c*-hangtól felfelé haladó durhármasok voltak tiszták *(c-e-g, g-h-d, d-fisz-a)*, míg *C*-dur szubdomináns harmóniája *(f-a-c)* már hamis volt.

Prágában, II. Rudolf császár udvarában kísérleti úton is foglalkozhatott a temperált hangolás kérdésének megoldásával. Ma is őriznek egy két manuálos cembalot, melynek hangolásával Kepler az előbb vázolt nem épen kifogástalan egyenlőtlen lebegésű tizenkétfokú hangsorát akarta gyakorlati úton megvalósítani. Mint tudjuk, az egyenlő lebegésű temperált hangolás vitáját csak a 17. század vége dönti el végérvényesen.

Főművét, a »Harmonices mundi«-t így végzi Kepler: »Kiderítettem tehát és minden reményemen és várakozásomon felül helyesnek is találtam, hogy a harmóniák összesége meg van az égi mozgásokban, a legtökéletesebb módon. Örvendek, ha megbocsátanátok tévedésemet, de ha neheztelnétek rám, azt is elviselem. Ime elvetettem a kockát és könyvet írtam, nem kérdezvén, hogy az én kortársaim olvassák-e vagy majd csak az utókor: de be fogja várni évszázadokon át is olvasótáborát, hiszen Isten maga is hat évezredig várt arra, ki alkotásait megtekinthette.«

BEETHOVEN »FIDELIO«-JA

pontosan százhuszonöt évvel ezelőtt — 1805 november 20-án — került színre Bécsben a *Theater an der Wien*-en. Midőn kegyelettel emlékezünk meg erről a nevezetes jubileumról, idézzük fel pár sorban ennek a tragikus premiernek néhány mozzanatát.

Nottebohm, egy jeles bécsi zeneelmélettanár és Beethoven-kutató, aki a halhatatlan Mesternek a mult század elejéről való vázlatkönyvét adta ki elemezve, az 1803-ik év tavaszára teszi azokat az első feljegyzéseket, melyek a Fidelio partiturájának csírái. Együvé kerülnek ebben a nagyon tanulságos *Skizzenbuchban* az ötödik szimfónia harmadik tétele, a *Waldstein* (*C*-dur), az *Appassionata* (*F*-moll) szonáták első ötletvillanásai, a *G*-dur zongoraverseny tematikus anyaga, végül Leonora nagy áriájának és az első Leonora-nyitánynak (*C*-dur) motívumtöredékei. E sárgult fakó kótapapírosokról izgalommal olvashatjuk le, miként küzdött a Mester *Sonnleithnernek* egy francia szövegkönyv (*Bouilly: Léonore ou l'amour conjugal*) nyomán készült három felvonásra tagolt librettójával.

Lassan bontakoznak ki a továbbiakban Marcelline, Rocco és Pizarro áriái; látjuk, hányszor fogott bele Florestán gyönyörű áriájába. Elkezdte 8—10 taktusát, áthúzta, mást írt helyette, ebbe beleszőtte az első, áthúzott motívum másik felét, majd ezt is törölte és újra kezdte az egészet ötször, hatszor egymásután. Instrumentális közjátékok váltakoznak recitativo-részletekkel. Egy-egy odavetett téma, egy fanfár-töredék, mellette a kormányzó egy-egy kitörése, majd Leonora sóhaja . . . oly szeszélyes váltakozásban, hogy az olvasó szinte elszédül láttára. Valóban csodálatos, hogyan ismerte ki magát Beethoven ebben a séta közben vastag, lapos, ácsceruzával odavetett, csaknem olvashatatlan szarkaláberdőben.

Két év alatt mégis elkészült a nagy mű és alighogy kitépték a másoló kezei közül, máris megkezdődtek a próbák. És ezzel megindult a harmincötéves Mester kálváriája. A zenekar tagjai renitenskedtek; a kürtösök zúgolódtak a nagyária nehéz kürtszólamai miatt; a fagótista játszhatatlannak jelentett ki egy állást. Hát még az énekesek. A zúgolódások sorából csak egyet-kettőt akarok kiemelni: *Meyer* Sebastian, Mozartnak sógora, aki Pizarro szerepét kreálta, sehogysem boldogult a kormányzó áriájának középtételével. És amikor egyik bevágását még az utolsó próbák egyikén is elvétette, méltatlankodva jelentette ki: »Solchen verfluchten Unsinn hätte mein Schwager nie geschrieben!« A premieren Florestan szerepét — melyet lírai tenórhangra gondolt el a komponista — egy *Demmer* nevű buffo-baritonista énekelte! Folyton elégedetlenkedett, szerepkönyvét a földhöz is csapta, kijelentette, hogy aki nem tud énekhangra írni, az csak írjon tovább is hangszerekre!

És eljött a bemutatóelőadás nagy napja.

*

Ezalatt különös dolgok játszódtak le Ausztria földjén.

A korzikai ügyvéd fia, ki 1804 december 2-án Párisban a pápa jelenlétében a franciák császárává koronáztatta magát, már a következő évben a háborúk lavináját zúdította Európa népeire. Óvatosan lemondván a legkérlelhetetlenebb ellenfélnek, Angliának a La Manche-csatornán át való megtámadtatásáról, a *grande armée*-val szárazföldi ellenségeire vetette magát. Átkelt a Rajnán és a Dunán és Mack tábornokot kapitulációra kényszerítette Ulm mellett. 1805 november 13-án *Murat* hadserege már elérte Bécset és főútvonalain tüntetőleg végigvonulva, megszállta a császárváros legfontosabb stratégiai pontjait. Napoleon hadseregének közeledése hírére a bécsi arisztokrácia kereket oldott, a polgárság pedig elzárkózott lakásába és csak a lezárt ablakok zsalugáterei és függönyei mögül kémlelte a francia muskétások jövés-menését.

Képzelhetjük most már e helyzetkép nyomán, hányan voltak kíváncsiak Beethoven dalművére.

Egykori híradások szerint a földszinten gyér közönség. Egy-két bátor benszülött polgár, néhány francia katonatiszt és a helybeli lapok tudósítói. A nézőtér hangulata dermesztően közömbös. Sőt a második felvonás után a várakozásukban csalódottak egy része el is távozik.

Még két előadást ért meg a mű a következő két napon, 21-én és 22-én, azután levették a műsorról.

És a sajtó? A *Zeitung für die Elegante Welt*, a *Freimütiger* — Kotzebue lapja — és az *Allgemeine Musikalische Zeitung* ugyancsak elbántak a komponistával. Megláapítják, hogy Beethoven a szokatlannak és újnak keresése közben megint csak a művészi

szép rovására alkotott valamit ; hogy a rabok kórusa unalmas, szétesö és nem adja vissza a szabad levegőt belehelni vágyók örömét ; hogy a dallamok nem eredetiek, sokszor ismétlődnek ; hogy a zenekar féktelenül lármázik és állandóan túlharsogja az énekeseket, akik egész este reménytelenül küzködtek azokkal a nehézségekkel, amiket a komponista rájuk rótt . . .

*

Még ugyanezen év decemberében gyűltek össze Beethoven barátai a Lichnovszky-palotában, hogy törlések és átdolgozások eszközlésével megmentsék a halhatatlan mesterművet.

És a Fidelio további sorsa nekik adott igazat.

ELAVULT HANGSZEREK

»A TRUMSCHEIT«

Egyike a középkor legkülönösebb és rendeltetésére nézve legtöbbet vitatott hangszerének. A 12. század elejéről valók a legrégibb róla szóló híradások, alkalmazása pedig átnyúlik a mult század első két évtizedéig. Bár vonóshangszer, fejlődésében megakadt, hiszen mai vonóshangszereink egyike sem belőle alakult ki.

Két típusváltozatát ismerjük. Egyiknek igen megnyúlt gúlaformája van, oldallapjait jávor-, lúc- vagy jegenyefenyőből vágott keskeny deszkalapok alkotják. Húrtartója éles szögben mered hátra. A másiknál a koporsóalakú rezonátorszekrény egy vékony nyakba — markolatfába — torkollik, melynek felső végén olyasféle stilizált ember- vagy állatfejet ábrázoló »csiga« van, mint a régi vonóslírákon. Többségük embermagasságú, de vannak kétméteres, sőt ennél is magasabb hangszerek. Vagy tízféle néven emlegeti a középkor irodalma, leggyakrabban a *Trumbscheid*, *Marintrompete*, *Trompetengeige*, *Nonnengeige*, *Trompette marine* (francia), *Tromba marina* (olasz) és *Trumpet marine* (angol) néven.

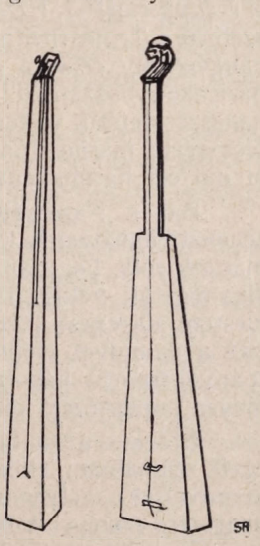

Húrozása igen primitív. Legtöbbször egyetlen vastag, a gordon *D* húrjának vastagságával vetekedő bélhúrja egy olyan nyergen fut át, melynek csak egyik pillére tapad szorosan a fedőlapra, a másik ellenben lazán érintkezik vele, ennek következtében hangos zörgéssel követi a húr rezgését. Ennek a zajnak fokozására sokszor kis csontlapot tettek a szabadon lengő pillér alá. Egyik-másik Trumscheiton a hangszer egész hosszában végigfutó vastag húr mellett még egy-két vékonyabbat is feszítettek ki a rezonancia fokozására.

Legjellegzetesebb azonban a Trumscheit játékmódja : csak üveghangokat fogtak rajta, oly módon, hogy a balkéz középső három ujjával érintették felváltva a húr felényi, harmad, negyed, ötöd, hatod stb. metszőpontjait, tehát a húr alaphangjának természetes felsőhangjait. Az alaphang oktávján, duodecimáján és az utána következő dúrhangzaton kívül megszólaltatták rajta a természetes hangsort, tehát összesen 14—16 hangot. A vadászíjj formájára emlékeztető vonót nem a nyereg közelében helyezték a húrra, hanem a balkéz fogási helye és a húrtartó közé. Azt a régibb, gúla-

formájú Trumscheitot, melyet e cikk elején ismertettem, felső végénél a mellhez szorították és kissé felfelé tartották, így a gúla alapja lendült a magasba. Játékmódját szemléltetően figyelhetjük meg *Memling* Hans németalföldi festőnek az antwerpeni múzeumban őrzött Krisztus-triptichonján. A másik típust ezzel szemben egyszerűen a földre állították s úgy játszottak rajta, mint a gordonon, azzal a különbséggel, hogy a vonó nem a nyereg közelében súrolta a húrt, hanem a nyak felső részén!

A Trumscheitot legelőször *Wace* ófrancia költő említi abban a verses regényében (»Geste des Bretuns«, más néven *Roman de Brut)*, melyben II. Henrik angol király megbízásából a normannok történetét mondja el a középkor krónikás modorában. Kétszáz évvel később — a 14. sz. elején — Guillaume de *Machault* németalföldi költő és zeneköltő említi egyik »chanson«-jában, felsorolván benne korának csaknem valamennyi húros és fúvós hangszerét. *Virdung* és *Zarlino* a 16. század zeneírói részletesen ismertetik műveikben és azt állítják róla, hogy a hangszerek együtteséhez »kellemesen alkalmazkodik.« Már nem olyan hizelgő, amit *Praetorius* mond róla : ». . . und lautet von fernen viel anmuthiger, als wenn man nahe darbei ist.« Dom Philippe *Caffiaux* benedekrendi szerzetes, kinek a 18. sz. elejéről kelt zenetörténeti kéziratát Fétis találta meg a párisi Nemzeti könyvtárban, azt írja a Trumscheitról, hogy »hangja bizony éles és kibírhatatlan« *(»aigre et insupportable«)*. Ezzel szemben *Moliére* a vígjáték nagymestere, úgy látszik, szerette a Trumscheitot. Midőn a »Bourgeois gentilhomme«zenetanára a házihangverseny céljaira a clavecin, theorbák és violák együttesét ajánlja, a házigazda hozzáteszi : »Még egy Trumscheitot kellene hozzávenni ; ez a hangszer tetszik nekem, nagyon kellemesen szól! (»Il y faudra mettre une trompette marine. La trompette marine est un instrument, qui me plaît et qui est harmonieux«).

Bár a Napkirály egyik hivatalos számadási könyvében a felsorolt zenekari hangszerek között egy »trompette marine« is szerepel, nincs tudomásunk róla, hogy az udvar fényűző színielőadásainak zenekari kíséretében alkalmazták volna. Egyetlen egyszer említik : *Cavalli* a velencei iskola mestere »Xerxes« (Serse) című operájának egyik jelenetében alkalmazta. Ezt a dalművet előbb 1654-ben játszották Velencében, majd 1660-ban a spanyol-francia háborút lezáró pireneusi béke alkalmával ismételték meg fényes ünnepségek között a *Louvre* Grand Galerie-jában.

Érdekes az a hirdetés, mely 1674-ben jelent meg a *London Gazette* egyik számában ; ebben az olvasóközönséget egy »szenzációs« hangversenyre verbuválják, melyen »négy trumpet marine, eddig Angliában ismeretlen hangszer« szerepel több műsorszámban.

Trombitaszerű hangja és a természetes trombita felsőhangjainak megfelelő flageolethangsora szinte magától utal a hangszer eredeti rendeltetésére, valamint a *Nonnengeige* és *Trompetengeige* nevekre. Apácakolostorokban, nagyobbszabású zenésmiséken, a trombitaszólamokat intonáló férfimuzsikosok hiján, apácák játszották két Trumscheiton a trombiták szólamait. A nürnbergi *Germanisches Museum* egyik példányán állítólag még nyolcvan évvel ezelőtt is játszottak a marienthali kolostorban. A régi kölni Heyer-gyüjtemény egyik karcsú Trumscheitját, melyet pár év előtt a lipcsei egyetem gyüjteményébe olvasztottak be, egy évszázaddal ezelőtt Bajorországban az eichstadti dómban használták. A *Nonnengeige* név tehát egészen világos. Annál zavarosabbak azok a magyarázatok, miket a *Marintrompete, Tromba*

marina és *Trompette marine* nevekhez fűznek. Bár hangja elég recsegő és átható, mégis valószínűtlen, hogy az angol és németalföldi tengerészek hajózási jelzésekre vagy viharok alkalmával vészjelek leadására használták. Sokkal elfogadhatóbb az az elmélet, mely szerint ennek a rejtélyes hangszernek *Tromba mariana*, vagyis *Marientrompete* volt a neve, ami meg is felel kolostori rendeltetésének. Talán valami furcsa dialektus alakította csak át a szót és egy betű kihagyása teremtette meg a különös legendát a Trumscheit tengerhajózási kapcsolatáról.

Európa hangszergyüjteményeiben csaknem százra tehető a különféle »hiteles« Trumscheitok példányszáma. A kölni Heyer-féle múzeum 11 példánnyal dicsekedett, a nürnbergi *Germanisches Museum* 6 példánnyal, hét Trumscheitot láttam a berlini *Hochschule*-n, ötöt a párisi *Conservatoire* gyüjteményében és négyet a kopenhágai zenetörténeti múzeumban. Rejtélyes pályájukat hat évszázad alatt futották be; ma csendesen, némán álmodoznak régi dicsőségükről.

A HARMÓNIÁK VILÁGA

V. TONALÍTÁS. HARMÓNIÁK FUNKCIÓJA

A hármashangzatok legutóbb felsorolt kombinációit a zenei szerkesztés foglalja egységbe. Vertikális zenének mondjuk a szerkesztés ama fajtáját, melynél a függőleges vonal, tehát a hangok egyidejű megszólalása, a harmóniák egybecsengése lép előtérbe. Ebben a vertikális zenében a zenei szerkezet pilléreit az egymásba fűződő harmóniák alkotják.

Ennek a »fűződés«-nek, a harmóniák kapcsolatának azonban kérlelhetetlenül logikus a folyamata, vaskövetkezetességgel történik itt minden, a harmóniák felsorakozásában. Hogy azonban ennek a törvényszerűségnek okszerűségét megértsük, két fogalmat kell tisztáznunk: a *tonalitás* és a harmóniák *funkciójának* kérdését.

Képzeljünk el vegyesen dur és moll hármashangzatokat szeszélyes összevisszaságban, különböző alaphangokon felépítve. Ezekben a hangzatokban (pl. *g—h—d, a—c—e, f—a—c, c—e—g*) ha felületesen meghallgatjuk valamennyiüket, semmi logikus kapcsolatot sem tudok felfedezni. De ha valamennyiüket egy főhármasra a *c-e-g*-re vonatkoztatom, ha e köré az egy hármashangzat köré csoportosítom, akkor rögtön megváltozik e hangzatok jelentősége, mert okszerű összefüggést fedezhetek fel közöttük. Magát a főhármast, a *c-e-g* hármashangzatot *toniká*-nak nevezem el, a felsorolt akkordoknak ezzel a tonikával való logikus kapcsolatát pedig tonalitásnak. A tonalitás fogalmát már *Rameau* határozta meg (*Traité d'harmonie* c. 1722-ben megjelent művében), de azzal a különbséggel, hogy míg a modern összhangzattan, melynek *Fétis* a megteremtője, mint az előző mondatokból kiviláglik, a tonilitás gyökerét a dur- vagy a moll-hangsor első fokára épített hármashangzatban látja meg, addig Rameau a tonalitás lényegét csak a hangsor alaphangjában érezte meg. A két meghatározás között nagyon finom, szellemesen határolt eltérés van. A tonika, mint *alaphang* csak különböző hangnemeket állít egymással szemben, mint *alaphármas* nemcsak hangnemeket választ el egymástól, hanem logikus kapcsolatba hozza egyazon hangnem harmóniáit egymással, valamint szembeállítja őket más hangnemek harmóniáival.

Harmóniák *funkciójá*-val azt a szerepet, rendeltetést jelölöm meg, melyet egy adott akkord egy bizonyos hangnemben a tonikával kapcsolatban betölt. Három funkciót ismerünk: tonikait, domináns és szubdomináns funkciót. *Riemann* Hugó, ki összhangzattanait az akkordok funkciós kapcsolatára építette fel, e három legfontosabb funkciót a T, D, és S betűkkel jelöli meg. Hangzatok logikus kapcsolatából szerkeszthető leg-

egyszerűbb záradékokat (kadenciákat) épúgy állíthatok össze ebből a három funkcióból, mint bonyolult disszonáns akkordhalmozásokat, hiszen valamennyit vissza tudom vezetni a tonikával való kapcsolatra. A fentemlített *g-h-d* és *f-a-c* hangzatok logikus kapcsolatát rögtön felismerem, ha a *c-e-g* hármashangzatra vonatkoztatom őket. Utóbbi a C-dur hangsor tonikája, előbbi kettő pedig ugyanezen hangsor dominánsa és szubdominánsa. T, D és S hangzatokból *C*-durban a következő egyszerű akkordfűzéseket nyerem. A szub-

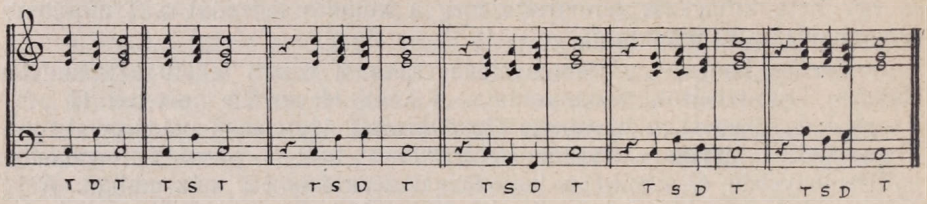

domináns funkció lényegét könnyen megértem a 4. kadenciából, hol a hatodik fok tölti be a harmadik kadencia szubdomináns hangzatának helyét; itt tehát a hatodik foknak szubdomináns funkciója van. Ugyanígy domináns funkciót tölt be a hetedik fokú *h-d-f* hármashangzat, majd tonikai funkciót a hatodik fokú *a-c-e* hangzat.

Ezek a kadenciák persze szinte a végtelenségig fejleszthetők, kiegészithetők, akkordjaik felcserélhetők egymással, csak az akkordok funkciójának értelmezése állandó és — feltéve, hogy nem modulálunk át más hangnembe — tonalitásuk, vagyis a tonikai hangzattal való kapcsolatuk szilárd.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Feltámasztott operák. Verdinek Shakespeare »Macbeth«-jéből irt operáját, Essen után, Dortmundban is előadták. Zenéje még »számokból«, kerek, lezárt áriákból áll, mint a »Troubadour«-é, de egyes fordulatai a 30 évvel későbbi »Otello«-ra emlékeztetnek s az egész mű nagyon drámai, magával ragadó. »A sevillai borbély« előtt tiz évvel 1806-ban irta Edouard *Dupny*, a maga korában méltán hirneves svejci zeneköltő, »Fiatalság és vakmerőség« cimü vigoperáját, mely tárgyánál fogva is, zenéjének pezsgő üdeségénél és gazdag fioritúráinál fogva is hasonlit Rossini remekéhez: itt egy huszártiszt, nem borbély segitségével, hanem leleményes szolgájának ügyességével, szintén álöltözék és hasonló cselek útján szöktetik meg a vén gyám elől a gazdag árvalányt. A kieli opera intendánsa, Georg *Hartmann*, az énekkar nélküli, hatásos vigoperát némileg átdolgozta és nagy sikerrel hozta színre »Ravaszság és szerelem« cimen. Ugyanő a a »Varázsfuvola« folytatását képező, »Labyrinth« cimü, ma már nem életképes operának egy részéből kerek egészet alkotott; *Schikaneder* szövegéből »Papageno házasságá«-t vette ki, Peter *Winter* (százöt év óta halott) müncheni karnagy zenéjét egy *Süssmayer*-féle »Ländler«-rel s egy Pleyel zenéjére táncolt ballettel toldotta meg — egészen csinos dal- és táncjáték lett belőle. Tetszett is. A berlini Városi Operaház a pompás »Fra Diavolo« szerzőjének: Auber-nek egy szintén sikerült vig operáját adta elő. »*L'embassadrice* (A nagykövetné)« cimét »Fölcserélt szerepek«-re változtatta s a főszerepet Lotte *Schöne*-re bizta, akihez szereplőtársai nem voltak méltók. A 90 éves zene igy is tetszett; a szövegnek azonban a maga korában sokkal nagyobb volt a hatása, mert nyilt titok volt, hogy (más nevekkel) Henriett *Sontag* világhirű primadonna házasságát s a szinpadra visszatértét irta meg a termékeny és ügyes szinpadi iró, *Scribe*.

»**Hop Frog**«. Norvégül hagzó név, *Casanola* zeneszerző balletjének cime; műsorra tűzték Nápolyban, ahol a Shakespeare-ből Mario *Persico* által komponált »Makrancos hölgy« operát is be fogják mutatni.

Reinitz Béla, az »Ady-dalok« zeneköltője, melodramatikus zenét és énekszámokat irt a hires orosz emigrált *Oszip Dymow*-nak egy megrázó szinművéhez. Az »Árnyék Harlem felett« cimü darab a newyorki néger városrészben játszik s tárgya az a méltatlan, sokszor vérlázitó bánásmód, amellyel Amerikában még a hatóságok is a kulturált négert illetik. A darab Stuttgartban került színre, olyan hatással, hogy felsőbb intelemre le kellett venni a műsorról.

Róma királyi operája *Wolf—Ferrari* »Ravasz özvegyasszony« (La vedova scaltra) című operájára készül; szövege *Goldoni* »La vedova in solitudine«-jéből való. De bemutatásra kerül Rimszky-Korszakov »Sadkó«-ja is.

Gyermekoperát írt Paul *Hindemith* »Wir bauen eine Stadt« (Várost építünk) címen, egy Breisgau-freiburgi intézet falavatására. Kár, hogy közelebbi értesítést nem szerezhettünk; tudvalevőleg a gyermekvilág csak a legegyszerűbb harmóniák iránt megértő és fogékony, Hindemith zenéje pedig ezektől messze elrugaszkodott.

Molnár Ferenc »Liliomához«- kísérő zenét ír Kurt *Weill*, a divatos modern komponista.

A chicagoi opera ez évi műsortervén (december—április) a következő operák szerepelnek: Lohengrin, Mesterdalnokok, Trisztán és Izolda, Fidelio, Hegyek alján és a Rózsalovag.

Dargomiszky operáját (»A kőből faragott vendég«) Moszkvában újból színrehozták, persze új epilógussal megtoldva, melybe a szovjetgyönyörök glorifikációját iktatta be a színház rendezője.

A bécsi állami színház az elmult évadban 5,129.000 Schilling deficitet könyvelt el.

Parma operája megszűnt. Most ott az olasz színházigazgatók nagygyűlést tartottak, amelyen kimondták: erkölcsi kötelességévé teszik minden városnak, hogy színházait támogassa.

»**Vasantasena**« ős-indiai tárgyú opera, Hugo *Herrmann* zenéjével — főleg hatalmas karénekeivel — szép sikert aratott Wiesbadenben. Itt az intendáns, a Beethoven-könyvével híressé lett dr. Paul *Bekker*, épen most adta ki »Das Operntheater« című kisebb könyvét, mely a régibb operastílus mellett foglal állást. Ezt a hindú tárgyú újdonságot előadatta, mert megfelel az ő ideáljának.

Két operasikere volt Drezdának egy estén: a 70-ik évében még teremtő erővel dicsekvő, szépmultú Emil Nikolaus *Reznicek* »Spiel oder Ernst« című szellemes, víganpezsgő műve s a fiatal, de már egy sikert megélt Mark *Lothar* vígoperája, a »Lord Spleen«. Amaz féltékenységi drámát irányít komédiává, emebben örökségért folyik az alakoskodás, a szerelem fegyverével. — Érdekes találkozás, hogy mind a két zeneszerző írt egy-egy »Till Eulenspiegel« című operát.

A Kroll-Oper megszűnik. Berlin három operaháza közül ezzel volt legkevesebb baj: *Klemperer*, a nálunk is járt kitűnő karnagy, igazgatónak is elsőrendű volt, jeles erői voltak, magas színvonalú műsora, lelkes közönsége — de amely nem zsakettben jött el és nem fizetett magas helyárakat: a porosz állam nem tűrte a deficitet... *Tietjens* intendánst, aki 1933 nyaráig úgy ennek a színháznak (*Staatsoper am Platz der Republik*), mint az *Unter den Linden* állami első opera mellett még a charlottenburgi *Stadtische Oper*-nek is főintézője volt: most a porosz kultuszminiszter egyszerre csakis a pár éve újjáépített régi opera vezetésére szorította, egyszersmind kezében hagyván Wiesbaden és Kassel színházainak vezetését is. Hogy mivel kárpótolja majd a 80 tagú zenekart és az egész művészi és műszaki személyzetet — azt a berlini sajtó még nem tudja... Megjegyezzük, hogy az eddig közös intendantúrának megvolt az a haszna, hogy drága vendégszereplőkre nem kellett költenie: a három színház személyzete, a mai budapesti színfalakmögötti nyelven szólva: »pendlizett«, azaz ingalengés módjára hol egyik, hol másik színpadon működött.

A berlini Staatsoper most mutatta be Borodin »Igor herceg« című operáját, amelynek zenei betanítását Leo *Blech*, rendezésének munkáját *Hörth*, koreográfiai betanítását *Labans* végezték. A szereplők Elisabeth *Friedrich*, *Seidl*, a címszerepben a temesvári születésű *Schorr*, *Roswaenges* és két kisebb szerepben *Henkes* és *Helger* voltak. A közönség szívesen fogadta Borodin operáját.

A modern zeneszerzők ízlése a túlerős hatásokat, a borsos és bódítóan fűszeres tárgyakat szereti. A sok felháborodást keltett »Johnny« és »Háromgarasos opera« után most Hindemith választott olyan tárgyat »Sancta Susanna« című operája számára, hogy Drezdában még színrehozatala előtt olyan erősen tiltakoztak ellene, hogy az udvari opera igazgatósága félretette a művet s helyette a szintén hipermodern, francia Darius *Milhaud*-nak (ugyan szintén brutális tárgyú) »A szegény matróz« című egyfelvonásosát tűzte műsorára.

Amsterdamban a félszázados Wagner-egyesület kegyeletesen megőrzi nevét, de mert szerencsésen elérte eredeti célját: a bayreuthi mesternek széles körben meg- és elismertetését, elnöke, dr. Paul *Cronheim* az egyesület feladatának természetes fejlődését abban látta, hogy a modern zenésdráma iránt tegye fogékonnyá hazáját. Az ő fáradozásainak eredménye, hogy *Strauss* Richard »Salome«-ja, *Debussy* »Pelléas és Mélisande«-ja, sőt a még nálunk ismeretlen Alban *Berg* »Worzeck«-je is színre került és a műsoron tért hódít.

»**Fiatalság és vakmerőség**« cimét »Csel és szerelem (List und Liebe)«re változtatta s némileg átdolgozta Georg *Hartmann* inten-

dáns Kielben, ezt a bájos és ma is hatásos vígoperát, amelyet 1806-ban mint 36 éves férfi, Jean Eduard *Dupuy* szerzett Koppenhágában. Ez a francia-svájci születésű nagy tehetség Párizsban tanult s mint hegedűművész szerzett dicsőséget Svédországban és Dániában, majd karmester lett; operája egyetlen nagyobb műve, de életerejét a mostani kieli siker is bizonyítja.

»**A katonák**« operasiker Düsseldorfban. Zeneszerzője Manfred *Gurlitt*, aki pár évvel ezelőtt »Wozzeck« című operájával feltűnt. (Össze nem tévesztendő Alban Berg nagyobbsikerű, mert drámaibb »Wozzeck«-jével.) Szövegét egy jó száz évvel ezelőtt élt viharos lelkű, őrületében öngyilkos költőnek, Reinhold Lenznek végzet-tragédiájából ügyesen alakította át maga a nagytehetségű zeneszerző, aki nem átallott a mai furcsa törekvésű nemzedékkel ellentétben igazi zenét költeni, operájába dalokat is szőni.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Goldmark »Falusi lakodalom« szinfóniáját a bécsi rádióba fogja dirigálni Clemen-Krauss operaigazgató, úgyszintén Mozart »Don Juan«-ját is.

Tizenhét évvel fiatalabb a budapestinél a drezdai filharmónikus társaság. Most jubilálja, Beethoven IX. szimfóniájával, 60 éves fennállát.

Wanda Landowska, a finom művészetéről nálunk is ismert zongoraművésznő s a többszázéves zeneművek specialistája Párizsban megkezdte évi hangversenyciklusát: a *Salle Pleyel*-ben öt történeti hangversenyt ad, spinéten és cembalón.

A debreceni MÁV filharmónikusok együttese a Bika-szálló dísztermében adta első bérleti hangversenyét, ezen *Goldmark Károly*, a nagy magyar zeneköltő halhatatlan emlékének áldozott, születésének 100-ik évfordulóját ünnepelve. Az estet bevezető emlékbeszédet a debreceni kegyesrendi gimnázium igazgatója, *dr. Lukács* József mondotta. A műsor első számának a színekben és hangulatokban gazdag »Falusi lakodalom« című szimfóniát játszották a filharmónikusok Ábrányi Emil karnagy mesteri vezetése mellett. A hangverseny egyik külön nagy ékessége és eseménye volt a fiatal magyar hegedűművészgárda egyik legkiválóbb reprezentánsának, *Szentgyörgyi* Lászlónak szereplése. A műsor második számát képező »*A-moll hegedűversenyt*« adta elő a filharmónikusok zenekisérete mellett. A csodálatosan szép, színekben ragyogó hegedűverseny a *Szentgyörgyi* melegen szárnyaló, elmélyedő és a mű minden szépségét a maga hamvas poézisében megszólaltatni tudó játékában teljes pompájában érvényesült és a közönség, mely zsúfolásig megtöltötte a hatalmas termet, a lelkesedés extázisában ünnepelte a fiatal művészt. A műsor *utolsó* számának a forró keleti levegőt lehelő »Sakuntala« nyitányt játszotta a zenekar; a befejező akkordok után a közönség még sokáig a helyén maradt, hogy ünnepelje a filharmónikusokat és kitűnő vezérét, *Ábrányi* Emil karnagyot.

Két nagyszabású és nagyhatású karénekművet mutatott be a brémai tanítók énekegyesülete Zürichben, ahol az ilyen tömeges vendégszereplés megszokott jelenség. Svájc egyik legünnepeltebb zeneköltője, Hermann *Suter*, 50 éves; Weingartner előtt ő volt a baseli konzervatórium igazgatója; »Dem Sonnengott« c. karéneke is most teljes diadalt jelentett számára. Hans *Pfitzner*, Bajorország főzeneigazgatójának új műve, »Das dunkle Reich« Brahms Requiem-ére emlékeztet: maga választotta szövegét, de nem a bibliából, hanem a világirodalomból (Dehmel, Goethe, Michel-Angelo, Conrad Ferd. Mayer verseit). Hatalmas, mélyen megindító alkotása megnyugtató durban végződik.

»**A katolikus egyházi zene ünnepi hete**« folyt le Kölnben október 23—26-án. A bevezető nagy misén az olasz *Refice* prelátus, a német *Renner* és a magyar *Bárdos* Lajos műveit játszották.

Chicago mostanában züllött emberei, »alvilága« miatt sokat beszéltet magáról. A kultúra barátait jobban érdekli az, hogy a város, bebizonyítandó zenei haladását, október 12—16. kamaraneze-ünnepet rendezett 14 szerző műveibel. Ezeknek élén *Hindemith* állt; a magyar múzsát *Szántó* Tivadar képviselte.

A berlini »**Singakademie**«, mintegy 100 főnyi kitűnő vegyeskar, Georg *Schumann* vezetése alatt Skandináviában vendégszerepelt. Először a svéd főváros: Stockholm új hangversenyépületében (»amilyen még Berlinnek sincs«) adta elő *Beethoven* Missa Solemnis-ét és *Händel* »Izrael Egyiptomban« című oratóriumát; majd a norvég székváros, Oslo, remek akusztikájú *Freisers*-templomában *Bach h*-moll miséjét; a Kattegat tengerszoros mellett utazva, Kjöbenhaven *Thorwaldsen* szoborremekeivel ékes Mária-templomában zendítettek rá Bach *h*-moll miséjére. A nagyszerű műsor és méltó előadása mindenütt a legmagasabb élvezetet váltotta ki.

MINDENFELŐL

◆◆◆

Sauer Emilt, a francia becsületrend parancsnokává nevezték ki.

Sportteljesítménynek fogta fel Omaha és Kansas közönsége a »Walkür« I. felvonásában, hogy Siegmund a kőrisfa törzséből ki tudta rántani Wotan kardját: ujjongva megtapsolták . . .

Mahler Gusztáv kalischti szülőházát (Csehországban) Mahler-múzeumnak rendezik be.

A bonni Beethoven-múzeum 52 új társalgási füzet birtokába jutott, melyet Wilhelmine *Rau* mannheimi tanárnő, *Schindler* ükonukája ajándékozott a gyűjtemény kiegészítésére.

Vogel Wladimir két tanulmányt irt zenekarra; bemutató előadása jövő hónapban, Berlinben.

Perosi Lorenzo új oratoriumot fejezett be; tárgya: József Egyiptomban.

Hindemith Paul új zongoraversenyét *Fischer* Edwin fogja bemutatni.

Honegger Artur hat tételes karművet fejezett be *Bizet* René szövegére.

Ibsen Tankred, a nagy költő unokája hangosfilmre rendezte be a Peer Gyntet. Már megszerezte hozzá Grieg zenéjének sokszorosítási jogát is.

Boito Arrigo szülőházát emléktáblával jelölték meg Páduában.

Wagner Siegfried özvegye, Winifred asszony, Nussdorfban (nem a bécsi külkelen, hanem a bodeni tó melletti Überlingnél) házat vett; ide költözik családjával s úgy hírlik, hogy eddigi otthonát, a Wahnfriedet, Wagner-múzeumnak rendezi be. A bayreuthi Festspielhaust pedig kibővíti két oldalszínpaddal a próbák számára.

Cremona »Museo civico-jában a város legnagyobb szülöttjének, Antonio *Stradivari*nak, külön terme van. Itt október 26-án ünnepélyesen vett át egy páratlan gyüjteményt: az 1737-ben meghalt Stradivari szerszámait, mérőeszközeit, mindennemű modelljeit, rajzait, régi vonókat stb., összesen mintegy 1300 darabot. A nagy hegedűépítő legifjabb fia, *Paolo* posztókereskedő 1775-ben — mikor a háborúkban elszegényedett városban ezekkel senki sem gondolt — eladta egy hegedűrajongónak: Cozio di *Salabue* grófnak. A megbecsülhetetlen hagyaték utóbb *Dalla Valle* marchesa birtokába került Torinóba; ettől 1920-ban megvette Giuseppe *Fiorini* neves hegedűkészítő, aki most örök letétképen átadta a drága gyüjteményt Cremona múzeumának. — Ugyane teremben azonban a város más híres zenész-szülötteinek emlékei is láthatók: a Ceruti, Amati és Guarneri hegedűépítő családok, Constanzo *Porta*, Marco Antonio *Ingegneri*, Claudio *Monteverdi*, Amilcare *Ponchielli* kéziratai.

Thompson, a kiváló angol biológus, azt az érdekes felfedezést tette, hogy a *zene nagy mértékben befolyásolja a vérnyomást és így az ember hangulatára lényeges hatást gyakorol.* Ezt a tételét három példával bizonyította. A francia kormány már egy évvel ezelőtt a *marokkói útépítéseknél* zenekarokat alkalmazott és így a munka sokkal gyorsabban és jobban ment. *Moszkvában* egy ház építésénél állandóan szólt a zene és a mérnökök megállapították, hogy zeneszó mellett egy napon egyharmaddal több munkát sikerült végezni, mint a zenétlen napon. *Amerikai mérnökök* jazzbanddel fokozzák néger munkásaik teljesítményét, *Oxfordban* pedig legújabban a sport terén használják fel a zenét. *Thompson* professzor szerint már csak azt kell lemérni, hogy *milyen zene felel meg a munkák bizonyos fajtájának* és akkor a munkateljesítményeket zenekíséret segítségével nagymértékben fel lehet fokozni anélkül, hogy a munkás különösebb fáradságot érezne.

Bruckner Antal lángelméjű, nagyszabású alkotó volt; nagy vesztesége Budapestnek és zenei tényezőinek nagy mulasztása, hogy művének még felét sem adták elő nálunk. Az alacsony sorsban született és soká el nem ismert géniusz műveinek terjesztésére sokfelé alakultak egyesületek: ezek most összefogva nemzetközi Bruckner-szövetséget alakitottak s október 28-án kezdődött nagy Bruckner-ünneplést rendeztek Münchenben. Az elnök *Auer* tanár, nyitotta meg az ünnepi ülést; elmondta, hogy tagegyesületek Ausztrián kívül Német- és Csehországban s a Schweizban vannak, egyes tagok még Angolországban, Amerikában is. Sankt Florianból a honnan, került Bruckner Bécs napfényébe, dr. *Hartl* jött el s megemlékezett München nagy érdemeiről Bruckner elismerése, érvényesülése tekintetében. Majd *Millenkovich-Morold*, a bécsi Burgszínház volt igazgatója, lépett az emelvényre: elmondta Bruckner küzdelmes élete folyását; a szerény nagyember álmodni sem merte, hogy valaha igy fogják ünnepelni. August *Döllerich* egyébiránt, a nemrég elhúnyt Lisz-tanítvány, már 12 évvel ezelőtt hirdette a nemzetközi Bruckner-szövetség szükségét és tennivalóit. Az ünnepi ülést az ügyvezető nagygyülés követte. Walter *Braunfels* másod elnök, jeles zeneszerző, bejelentette, hogy a jövő évi Bruckner-ünnep színhelye Köln lesz, a következőé Dortmund. A linzi

egyesület azt indítványozta, hogy a regensburgi Walhallában állítsák fel Bruckner mellszobrát is a németség halhatatlanjai közé. Egyhangú lelkesedéssel elfogadták. Ugyancsak Linzből való *Pfund* kormánytanácsos: elmondta, hogy a St. Florián-kolostor templomának nagy orgonáját, hangszereinek megóvásával még ez évben elkezdik rekonstruálni; két kisebb oldalorgonáját, ahol Bruckner mint gyermek és ifjú beletanult művészetébe: a mai karénekesek közadakozásból restaurálták és villamoserőre rendezték be; ebbe fogják belekapcsolni a főorgonát is. A 120.000 schilling (100.000 pengő) költséget egyenlően fedezik: az osztrák kultuszminiszter, Felső-Ausztria és Linz városa.

Oskar Hammerstein neve az egész világon ismert volt; viselője mint egészen szegény berlini fiatalember, 1863-ban érkezett New-Yorkba, ott csakhamar színházi dolgokkal kezdett foglalkozni, olyan ügyesen, hogy nemsokára színházat épített, majd másikat, harmadikat, — 20 év alatt kilencet. Legnagyobbszabású volt köztük a *Manhattan Opera*, mely utóbb veszélyes versenytársa lett a Metropolitan Operának, úgy hogy emez 1910-ben szerződésben kötötte ki, hogy Hammerstein többé ne zavarja köreit... Ezért a nagysikerű vállalkozó kétmillió dollárt kapott. Átutazott Európába: Londonban épített operaházat 1910-ben, de egyetlen szezón majdnem egész vagyonát fölemésztette. Visszatért New-Yorkba, itt felépítette a *Lexington-Operahouse*-t, de nem nyithatta meg, mert a Metropolitan a szerződését bíróság elé vitte, mely megtiltotta Hammersteinnek az operai működést. Még maradt némi vagyona, mikor 1919 április 1-én meghalt, de özvegye kalandos és szélhámos vállalkozásokban mindenét elvesztette, — a minap egy uccasarkon mint almáskofát ismerték fel....

A Deutscher Bühnenverein, azaz német színigazgatók szövetsége belátta, hogy a színházvállalatok anyagi egyensúlyát az billenti fel, hogy egyes kiváló (»prominens«) művész, inkább művésznő ((»star«=csillag) rendkívül nagy fizetést élvez. November elején tehát összeült a szövetség választmánya és kimondta, hogy akármilyen nagy művésznek is egy fellépése díját (az eddigi 1000 márka helyett) 650, évi fizetését pedig 27.000 márkában maximálja; több nem lehet. (A budapesti színigazgatók siettek szintén egyetértőleg határozni, de csonka országunk viszonyaihoz mérten a fellépti díj maximumát 200 pengőben állapították meg.) Máris hallatszik primadonnák és karmesterek duzzogása, de a szükségparancsolta határozatot egyelőre nem lehet megmásítani.

HALÁLOZÁS

◆◆◆

Feleky Károly hírneves amerikai színigazgató New-Yorkban meghalt 68 éves korában. Budapesten született s előkelő nevelésénél fogva minden világnyelvet korán elsajátítva, 16 éves korában hajózott át Amerikába, miután gyenge karja miatt nem vették be kadétnak a Ludovika Akadémiába. A »nagy vizen« túl mint zongoraművész, majd mint karmester boldogult, utóbb színigazgató lett, olyan megérdemelt szerencsével, hogy öregkorára jó 40.000 dollár értékű vagyont gyűjtött — papírban: nem tőzsdei értékpapírokban, hanem a legnemesebb szenvedéllyel gyűjtött könyvekben, ritka hírlapokban, okiratokban, amelyek főleg az amerikai magyarság életének kezdettől fogva egykorú hű tükrei s megnyerték a *British Museum* elismerését is. Örök kár, hogy országunk mai szegénysége nem szerezheti meg ezt a szellemi kincstárat a nagyérdemű gyűjtő özvegyétől.

Bölöni Bölöny József, a Kolozsvári Nemzeti Színháznak évtizedeken át intendánsa, 81-ik évében november 18-án elhúnyt. A daliás férfi ideális színházvezető volt: rajongott a művészetért, szép vagyonából sokat áldozott is reá; munkatársait és művészeit kitűnően megválasztotta; igazgatója Ditrói Mór volt, aki drámai és operai művészeinek nagy részével Budapestre »avanzsált«.

Friedrich Ludwig, filológus és zenebúvár, 58 éves korában meghalt Göttingában, ahol még a mult tanévben az egyetem rektora volt. Becses könyveket írt az orgona, a mise-zene, a motett, a trubadúrok történetéről.

Camille Bellaigue, 72 éves párizsi zenei író, bevégezte tevékeny életét. Mozart- és Mendelssohn-életrajzain kívül számtalan kisebb tanulmányt írt, úgy a *Revue des Deux Mondes*-ba, mint más tekintélyes folyóiratokba és szaklapokba; összegyűjtve mintegy 15—20 kötetben jelentek meg.

Werner Wolffheim zenebúvár, Bach-kutató, meghalt Berlinben. 53 évet élt; egyik alapítója volt az *Internationale Gesellschaft für neue Musik*-nak s a *Verband Deutscher Musik-Kritiker und Verfasser* elnöke.

Kotraschek Lipót, ismert budapesti zenészcsalád széniora, 80 éves korában elhúnyt Diósdon. Operaházunknak virtuóz készségű fuvolása volt.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 12454

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Január 4 vasárnap		Mendelssohn: V. (d-moll) szimfónia Mahler: Adagietto az V. szimfóniából Dvorak: Scherzo capriccioso Karnagy: Bor Dezső	
Január 11 vasárnap	Mozart: Szimfónia Busoni: Rondo Arlecchinesco Csajkovszky: Zongoravers. Liszt: Mazeppa Karnagy: Bor Dezső		
Január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 23 péntek este 1/2 8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
Január 25 vasárnap	Sibelius: Tuonelai hattyú Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Goldmark: Falusi lakodalom szimfónia Karnagy: Unger Ernő		
Február 1 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Február 8 vasárnap		Siklós: „Tükör“-fantázia Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Liszt: Amit a hegytetőn hallunk Karnagy: Bor Dezső		
Február 22 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

LÉPJEN BE

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG „TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁBA“

1. A Bizottság Tanulmányi Társaságának *tagja lehet* minden tankötelés koron túllévő férfi, illetve nő, aki nyugta ellenében a Bizottság pénztárába *évi két pengőt* (félévenkint 1 P-t) fizet. A tagsági év **első fele** január 1-től június 30-ig, a **másik fele** július 1-től december 31-ig szól.

2. A félévi 1 pengő tagsági díj 10 db tíz filléres bélyeg alakjában is megküldhető a Bizottságnak. A jelentkező tag egyúttal *nevét, foglalkozását és pontos lakcímét is közölje.*

3. A Tanulmányi Társaság tagjai

a) a Bizottság által rendezett tanfolyamokon *tandíjkedvezményben* részesülnek;

b) tagsági nyugtájuk *esetenként egy kedvezményes belépőjegy* váltására jogosít a Bizottság vasárnapi vigadói hangversenyein;

c) postán, bérmentve kapják meg a Bizottság *nyomtatott havi munkatervét;*

d) a zártlétszámú tanulmányi kirándulásokon a jelentkezés sorrendjében *elsőbbségi joguk* van;

e) *résztvehetnek* a zártcsoportok részére rendezett múzeumlátogatásokon is;

f) esetenként 10 fillér részvételi díj lefizetése ellenében *résztvehetnek* a »*Szabad Lyceum*«-nak és az »*Erzsébet Népakadémiá*«-nak a Népművelési Bizottság támogatásával rendezett *tanulmányi* és *turisztikai kirándulásain.*

4. *A Népművelési Bizottság hivatali helyisége:* **IV. ker., Szép-utca 5. félemelet 2.** *Hivatalos órák köznapokon d. e. 9—2-ig és pénteken délután 5—7-ig.* Telefon: Aut. 845—29.

LEGKÖZELEBBI KIRÁNDULÁSOK:

December 7. vasárnap d. e. 9 órakor.

a) **Új Magyar Képtár** (Andrássy-út 69.) Vezető: *Paál Ákos* festőművész. tanár.

b) **Szépművészeti Múzeum d. e. 9-kor.** Szinnyei-Merse — Paál — Munkácsy. Vezető: *Krivátsy Szücs György.*

c) **Néprajzi Múzeum d. e. ½11-kor.** (X., Tisztviselőtelep. Hungária-körút 347.) Vezető: *Ébner Sándor* múz. őr. (Zártcsoport.)

d) **Nemzeti Múzeum d. e. 11-kor.** Az Árpádházi és Vegyesházi királyok korából származó művészi emlékek a Nemzeti Múzeumban. Gyülekezés ¾11-kor Arany János szobránál. Vezető: *Kampis Antal* dr. egyet. tanársegéd.

e) **Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. budapesti studiójának és lakihegyi leadóállomása d. e. 9 órakor.** Részvételi díj 2·50 P. Találkozás a studiónál (VIII., Főherceg Sándor-utca 7.) Előzetes jelentkezés, december 3-ig.

December 8. hétfő (ünnep egésznapos.) **Vác történeti-, művészi emlékeinek és intézményeinek megtekintése.** Gyülekezés a Nyugati p. u. III. osztályú jegyváltócsarnoka előtt reggel 8 ó. 20 p-ig. Étkezés hátizsákból. Visszaérkezés: este ½8 órakor, esetleg már d. u. 5 órakor. A szakvezetőkről való gondoskodást Pest vármegye Központi és Vác Népművelési Bizottsága volt szíves elvállalni. Részvételi díj 3 P 20 fillér. Előzetes jelentkezés december 4-ig.

December 8-án (hétfő ünnep) **Szabad Lyceum** kirándulása. **Székesfővárosi Sertésközvágóhíd és Lóhúsüzem megtekintése.** Találkozás reggel ¾8 órakor IX. ker., Gubacsi-dűlő, a Sertésközvágóhíd főbejárata előtt.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 12454

300182

14

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 6. szám
1930 december 15

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — KERESZTY ISTVÁN: Wagner útja hazánkban. — SZITA OSZKÁR: Róma zenei élete. — HANGVERSENY-KRÓNIKA. — SZÍNHÁZ. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

A. bérlet.

1930 december 21-én, vasárnap

Közreműködnek:

KOÓS MARGIT operaénekesnő és RAGYÓCZY JOLI zongoraművésznő

1. BEETHOVEN: Egmont — Nyitány
2. REGER: Hangversenyária
   Énekli: KOÓS MARGIT
3. CHOPIN: E-moll zongoraverseny
   Előadja: RAGYÓCZY JOLI

Szünet

4. CSAJKOVSZKY: IV. (f-moll) szimfónia

Karnagy: VASZY VIKTOR

C. bérlet.

1930 december 28-án, vasárnap

WAGNER-HANGVERSENY

Közreműködnek:

KORENEK VALÉRIA és LOSONCZY GYÖRGY operaénekesnő a m.kir. Operaház tagja

1. Egy Faust nyitány
2. Siegfried idyll
3. Dalok
   Énekli: KORENEK VALÉRIA
4. Enzio nyitány

Szünet

5. Tannhäuser nyitány
6. Wotán búcsúja és a tűzvarázs
   Énekli: LOSONCZY GYÖRGY
7. Rienzi balettzene

Karnagy: VASZY VIKTOR

B. bérlet.

1931 január 4-én, vasárnap

Közreműködnek:

ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő, Szabóné FÜZI MATILD operaénekesnő és VINKOVICH LÁSZLÓ a Városi Színház művésze

1. MENDELSSOHN: V. szimfónia
2. CORELLI: La folia
   Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE

Szünet

3. MAHLER: Adagietto az V. szimfóniából
4. MASCAGNI: Parasztbecsület. *a)*Ária.
   Énekli: Szabóné FÜZI MATILD. *b)* Duett.
   Éneklik: Szabóné FÜZI MATILD és VINKOVICH LÁSZLÓ
5. DVOŘAK: Scherzo capriccioso

Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1931 január 11-én, vasárnap

Közreműködnek:

S. GERVAY ERZSI operaénekesnő és UNGER ERNŐ, zeneművészeti főiskola tanára

1. MOZART: D-dur szimfónia
2. BUSONI: Rondo arlechinesco
3. *a)* STRAUSS R.: Morgen
   b) MAHLER: Ich atmet' einen Lindenduft.
   Énekli: S. GERVAY ERZSI

Szünet

4. CSAJKOVSZKY: B-moll zongoraverseny
   Előadja: UNGER ERNŐ
5. GÖTZ: Ária a „Makrancos hölgy" c. operából. Énekli: S. GERVAY ERZSI
6. LISZT: Amit a hegytetőn hallunk — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet **C.** bérlet

1931 január 18-án, vasárnap

PUCCINI-HANGVERSENY

Karnagy: VASZY VIKTOR

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 6. szám Budapest, 1930. december 15

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

Tizenkettedik hangverseny. — 1930 december 21-én. — Vezényel: Vaszy Viktor.

A bérlet.

1. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): *Egmont-nyitány* (1810.).

Goethe a németek halhatatlan költője klasszikus tragédiában örökítette meg Egmont Lamoral grófnak a történelem egyik legvitézebb katonájának emlékét, akit II. Fülöp álnok módra tőrbe csalt és megöletett. Az izgalmas jelenetekben bővelkedő szomorújáték inspirálta Beethovent e nyitány megkomponálására; azóta Goethe darabjának bevezetéséül is szolgál. Lovagias, hősi, de egyben tragikus hangulat vonul végig a szonátaformában megkonstruált művön. Már a 24 ütemes lassú bevezetés sejteti velünk a hős tragikumát. De ennek tetőfoka az expozició visszatérésének zárótémájában jelentkezik, hol a kürtök izgalmas ritmusa a hegedük felsikoltása, majd a fúvók misztikusan halk harmóniái érzékeltetik hősünk sorsának beteljesedését. Hatalmasan felfokozott kiengesztelő apoteózis zárja le a költői szépségekben bővelkedő mesterművet.

*

2. **Reger**: An die Hoffnung.

O Hoffnung! holde! holde! gütig geschäftige! die du das Haus der Trauernden nicht verschmächst O Hoffnung! O Hoffnung! und gerne dienend, Edle zwischen Sterblichen waltest und Himmelsmächten! Wo bist du? Wo bist du? Wo bist du o Hoffnung! wenig lebt ich, doch atmet kalt, atmet kalt mein Abend schon, und stille, den Schatten gleich, bin ich schon hier, und schon gesanglos schlummert das schauernde Herz im Busen. Im grünen Tale, dort, wo der frische Quell vom Berge täglich rauscht, und die liebliche Zeitlose mir am Herbstlicht aufblüht dort, dort in der Stille, du Holde, Holde, Holde, will ich dich, will ich dich suchen, oder wenn in der Mitternacht das unsichtbare Leben im Haine wallt, und über mir die immer frommen Blumen, die sicheren Sterne glänzen, o du Holde, Holde, dich, ja dich will ich finden. — O du, des Äthers Tochter erscheine dann aus deines Vaters Gärten und darfst du nicht mir sterblich Glück verheissen, schreck; o schrecke mit anderen nur das Herz, das Herz, mir, O Hoffnung, O Hoffnung, holde, holde, holde Hoffnung.

Énekli: *Koós* Margit operaénekesnő.

*

3. **Chopin** (1810 Zelazova Vola—1894 Páris): *Zongoraverseny*, *e*-moll, 1. mű. (1830.)

A kis formák halhatatlan mestere: *Chopin* mindössze hat zenekari művet komponált, de ezekben a művekben is a zongora játsza a főszerepet, a zenekar csupán keretet és kíséretet ad a koncertáló magánszólamokhoz. A nagy lengyel zongorapoéta minden érzésének és gondolatának a zongora volt a tolmácsa és közvetítője. Tizenhét lengyel dalától és néhány gordonkára írt darabjától eltekintve, mind a 74 műve zongorakompozició. És ezen az egyetlen hangszeren mindenkinél kifejezőbben tudta visszaadni

a lengyel néplélek örömét, bánatát és sóvárgásait. Ezek a lelki vibrációk csendülnek meg stilizált táncaiban és az álmodozó noktürnök, impromptuk, fantáziák és balladák ütemeiben, sőt a nagyobb formákra szabott három szonátában és két zongoraversenyben is.

Összmunkásságnak egyik legértékesebb drágaköve az e-moll koncert, amely egyébként a zeneirodalom három legszebb zongoraversenyének egyike. Az *első tételt* a zenekar nyitja meg az expozició teljes bemutatásával, amelyet újabban rövidítve, akként szoktak előadni, hogy az első főtéma bemutatása után a zongora kezdi meg az expozíciót. A tétel tematikus anyaga — bár végig *E*-dur és e-moll — rendkívül gazdag : *két* főtémája van, átvezető részének szinte önállóságot kívánó szenvedélyes a karaktere, amely folyton növekvő dinamikával vezet át a rendkívül gyöngéd és szentimentális melléktémára. A kidolgozásban és a rövid reprízben bőséges alkalom nyílik a virtuózhatások csillogtatására. — A *második tétel :* Románc. Kis zenekari bevezetés után forrón epedő téma csendül fel a zongorán, — mint kortársai írják : itt Chopin szerelmes szíve nyilatkozik meg bálványa : *Gladovska* Konstanzia iránt . . . A *harmadik tétel* brilliánsan tagolt kéttémájú rondó, több szellemes epizóddal, amelyek keretében lázas ütemben kergetődző, gyönyörűen kidolgozott passzázsok kínálkoznak a technikai bravúr bemutatására.

*

4. **Csajkovszky :** (1840 Votkinszk—1893 Szt. Pétervár.) *Negyedik szimfónia*, *f*-moll, 36. mű.

Első három kevéssé jelentékeny szimfóniája után a »*Negyedik*« nyitja meg a sorát *Csajkovszky* nagy szimfónikus alkotásainak. 1877-ben fejezte be komponálását, életének talán legsorsüldözöttebb esztendejében, feleségétől való elválása után. Első előadása *Rubinstein* Nicolaj vezetése mellett volt a párisi világkiállítás »orosz hangverseny«-én. Művét legjobb barátjának, *Meck* asszonynak ajánlotta. Egyik hozzáintézett levelében a nagy zeneköltő maga írja meg a kompozíció tartalmi ismertetését.

Első tétel : *Andante sostenuto.* A bevezetés témája, melyet először kürtök és fagótok szólaltatnak meg, alkotja az egész szimfónia alaphangulatát. A sors hatalmát ábrázolja a zene, — a Sorsét, amely megakadályozza az embert abban, hogy célját — a boldogságot elérje. A főtéma sötét, reménytelen hangulatot fest, amely mind lángolóbbá válik. A melléktéma olyan, mint egy álomkép, — álom a boldogságról. A Sors témája azonban előzi az álomképeket. Ilyen az egész élet : »Ide-odahánynak a hullámok, míg a tenger el nem nyel.«

A második tétel : *Andantino in modo di canzone*, már más formában tárja elénk a szenvedés képét. Olyan a hangulata, mint a fájó visszaemlékezés melankólikus érzése ; siratjuk az elmult, soha vissza nem térő fiatalságot — az ember belefáradt az élet terheinek a viselésébe. Fölcsendül emlékezetünkben a mult minden vidám és szomorú emléke.

A harmadik rész : *Scherzo : Pizzicato sostenuto*, — brilliáns tétel. A hangulat sem vidám, sem szomorú. Szeszélyes arabeszkek szaladgálnak végig a vonóshangszereken. Nem gondolunk semmire sem, fantáziánk szabadon csapong (fődalforma.) A trióban két új kép is jelentkezik. Az egyik olyan, mintha utcai dal szólna hozzánk, a másik pedig távoli katonazenéhez hasonlít. A vonószenekar az egész tételt pizzicato (pengetve) játssza.

Az utolsó tétel : *Finale. Allegro con fuoco*, — a nép közé viszi a hallgatót. Pajzán jókedv és temperamentum árad minden taktusából. »És te még azt hiszed, hogy az egész világ komor és szomorú? Mégis csak van még öröm, — örülj a mások boldogságának!« Ezekkel a szavakkal fejezi ki a Mester a tétel alaphangulatát. A szimfóniát a benne előforduló népies dallamok miatt, Csajkovszky »*orosz*« szimfóniájának is nevezik.

*

Tizenharmadik hangverseny.—1930 december 28-án.—Vezényel: Vaszy Viktor.

C bérlet.

1. **Wagner :** *Fauszt-nyitány* (1840., átdolgozva 1855.).

A Fauszt-zene gondolata párisi tartózkodása idején, nagy lelki megpróbáltatások között született. A nyitány keletkezésének történetét Wagner következőképen beszéli el irataiban : »Mélyen feldúlt háborgó lelkem megnyugtatására külso művészi tevékenységben kerestem vigaszt« — írja 1839 telén Párisban. — »Gyorsan terveztem és megírtam egy zenekari darabot, amelynek *Nyitány Goethe Fausztjához* címet adtam, de tulajdonképen egy nagy Fauszt-szimfónia első tételének szántam.« — Liszt Ferenc később átnézte a partitúrát és arra biztatta Wagnert, hogy dolgozza át művét. Wagner eleinte vona-

kodott, de 1855-ben már ezt írta Lisztnek: »Átdolgoztam Fauszt-nyitányomat. Teljesen új partitúrát írtam, az egyes motívumoknak nagyobb terjedelmet és jelentőséget adtam és a hangszerelést is egészen megváltoztattam. Művem új címe: *Egy Fauszt-nyitány.*« — Az átdolgozott nyitány bemutatása 1855 január 23-án volt Zürichben — Wagner vezénylete alatt.

Terjedelmes *Lento sostenuto*-bevezetés után a kétségbeesés jajveszékelésével tör fel az *Allegro molto*, amely a magányos Fauszt töprengéseit s lelki vívódásait rajzolja meg drámai vonalakban. Margit személyét nem jeleníti meg a zene, a goethei költeménynek csak két híres sora: »Ein unbegreiflich holdes Sehnen trieb mich durch Wald und Wiesen hin« — jut kifejezésre egy gyönyörű fafúvó témában. Hatalmas kontrapunktikus elemző részében a vadul száguldó kromatikus futamok Mefisztó-garázdálkodását jelzik s a reprizben földresujtottan, a lelki küzdelmekben összeroppant hőst látjuk, amint beteljesedett egyetlen reménye és vágya: *a mindent feloldó, örök békével jutalmazó — halál.*

*

2. **Wagner:** *Siegfried-idill.* (1870.)

A Luzern melletti Tribschen egyik kastélyában lakott Wagner abban az időben, amikor a »Mesterdalnokok«-at befejezte és Liszt Ferenc leányát, Cosimát nőül vette. Házasságának második esztendejében, fiának Siegfriednek születése után, titokban komponálta Wagner ezt a finom lírájú, kamarazeneszerű művet Cosima asszony harmincadik születésnapjára. A Siegfried-idill alkalmi darab, amely egy ó-német bölcsődal motívumainak földolgozásával a családi boldogságot idillikus közvetlenséggel sugározza felénk. Semmi vonatkozásban nincs a tetralogia »Sigfried«-jével, legfeljebb annyi, hogy kölcsönvette a Sigfried-motívumot a kisfiú nevének szimbolizálására.

A titokban komponált zenedarab első előadására is titokban készültek. Cosima asszony születésnapja 1870 december 25-én volt. Wagner két partitúrát írt, a díszesebbet feleségének szánta, az eredetit december 4-én *Hans Richternek* adta, aki azonnal lemásolta a szólamokat. A próbákat a régi városi színházban tartották, a főpróba a Hotel du lac-ban volt 24-én, szombaton délután. Másnap kora reggel becsempészték a verandalépcsőkre a hangszereket és kótaállványokat és fél 8-kor megkezdődött az előadás. A felsőlépcsőn Wagner, négy hegedűs és egy mélyhegedűs, a középfokon 2 kürtös, Richter, mint trombitás, a fuvolás és az oboista, alul két klarinétos, 1 fagótos és a mély vonósok. A hatás leírhatatlan bensőséges volt. A »Treppen-Musik«-ot (így nevezték lépcsőházban történt bemutatása után) természetesen még az nap néhányszor megismételték.

*

3. **Wagner:** Dalok.

a) **Az angyal.**

Mikor zsenge gyermek voltam, hittem én az angyalokban, kiktől éden bűve, bája, áradt szét a földi tájra. S hol egy árva szív nagy búban, senyved félve, elvonultan, amíg csöndben hull a vér, könnybe fúlva, könnyben égve, hol a buzgó, hő fohász egyetlen vigasztalás: ott az angyal szárnya leng és a szívre vár a menny. Lám hozzám is jött egy égi angyal, szárnya fénylő mint a hajnal; mind elűzi azt mi fáj, véle lelkem égbe száll.

b) **Ne tovább.**

Csendesen álljatok, várjatok forgó évek, századok! Fénykörök fénytelen űrbe mind, álljatok meg, az óra int; ős, végtelen élet állj meg, állj, ne forogj egyre, hagyj élni már. Zárjad be szárnyaidat ősi alkotó gondolat Múljon a lázad tomboló ár, csönd legyen most, csak egy percre bár. Nyugtalan vérnek árama szűnj, féktelen vágyak napja tűnj Hogy a mámor szűzi kéje most elnémít bódulat érje Ha két szem lágyan egybe mélyed, eggyé vál két túl boldog lélek, egymásra várva és egymásra lelve, az üdvök teljével csordultig telve és néma az ajk, csak ámulva sóhajt és a szív már semmi, semmit nem óhajt, az ember érti a Végtelent és megfejt téged ó Lét, te szent!

c) **Melegházban.**

Égnek ívelt karcsú pálma, gyémánt fényű csuda lomb, messzi délnek titkos álma mért hull könnyed, mért, óh mond? Búsan földre bókol ágad, míg a szél tétova jár. S mintha élne búd és vágyad, róla édes pára száll. Vágyod álmodom, sóvárom azt a távol ős hazát, karod kérve, híva tárul puszta szürke ködön át. Óh én értlek árva pálma: egy balsorsban osztozunk, bár ha itt az éden várna, ah de másutt van honunk, Lám a napnak arca fénylő, ha a földtől válni kell De a szív, a mélyen érző, búját némán rejti el. Semmi nesz, a lég se reszket, csak az árnyak zöldje zsong, súlyos csöppek halkan esnek, mintha sírna most a lomb.

d) **Fájdalmak.**

Sír a nap ha jő az este, arca véres könnybe gyúl és a tengert rőtre festve ifjú teste sírba hull. Ám a régi fénybe kél, győztesen az éjszakán, minden újnak hajnalán, mint egy büszke hős vezér! Ah, mert szenvedés a sorsod, árva szív ne sírj, ne szólj, hisz a napkirály se boldog, őt is várja bús halál. Lásd a sírból kél új élet és a kín is kéjre gyújt: hála néked nagy Természet, mert te adsz a szívre bút.

e) **Álmok.** *(Träume.)*

Mond, mily földöntúli álmok
tartják titkon fogva lelkem.
Mért, hogy semmivé nem válnak,
mint a tengerár a szirten?

Álmok, melyek tiszta fénye
egyre szebben, hőbben ég,
melyeket e szív üdvére
drága percben küld az ég?

Álmok, melyek holdas éjen
csillagként a földre hullnak
és kigyujtnak benne mélyen
eljövendő rég rég elmultat?

Álmok . . . mintha téli hóra
tavasz napja csókot ejt
s mire jő a déli óra
már a zsenge fű kikelt.

Közte rózsák szirma sarjad
rózsák illatálma száll —
kebled lángján mind elhalunk
rájuk sírhant csöndje vár.

Énekli: *Korenek* Valéria operaénekesnő.

KORENEK VALÉRIA
operaénekesnő

*

4. **Wagner:** *Nyitány* az »Enzio király« c. drámájához.

Még lipcsei diák korában, 18-ik évében komponálta meg Wagner — *Weber* és *Mendelssohn* nyitányainak hatása alatt — *Raupach*-nak a lipcsei Hoftheaterben színrekerült szomorújátékához ezt az ifjúkori művét, melynek 1832 február 3. volt a bemutatóelőadása. Két éven át elég sűrűn játszották, majd hét évi megszakítással újból előszedték.

Enzio, II. Frigyes császár kedvenc fia, Bologna fogságába került. Sikertelen szökési kísérletei után csak úgy tud menekülni, hogy egy meghalt szolga helyén koporsóban csempészteti ki magát a várból. Már-már sikerül a csele, de a tetemnéző, aki guelf-párti katona, elárulja Enziot s a szerencsétlen ifjú az ellenség bosszújának áldozata lesz.

Wagner nyitányában lassú bevezetés előzi meg az *Allegro con brio* főtémát. Úgy látszik, hogy a mester a fogság keserveit ecseteli benne sötét színekkel. Szabályos nyitány- (szonáta-) formát hallunk, melynek különösen zárótémája árulja el az oroszlánkörmöket. Érdekes az a kiforratlan ingadozás, tétova, szünetekkel megszakított szakadozottság, ami az expozició visszatérését előzi meg. A kóda a tragédia bekövetkezését hirdeti s komor harmóniákkal zárul az érdekes kompozició.

*

5. **Wagner:** *Tannhäuser-nyitány.* (1845.)

Wagner mesterműve 1845 október 19-én került színre Drezdában, lelkes siker kíséretében. Nyitánya nagy szonátaforma, melyet a zarándokok karából konstruált prológus és epilógus fog közre.

Wartburg völgyében leszáll a tavaszi alkony. Távolról közeledő ájtatos zarándokok dalát hozza a szellő. A vezeklők Róma felé tartanak, s amint elhaladtak közelünkben, az újra távolodó orgonaszerű dallam az éj sötétjébe vész. Hirtelen támadt klarinétfutam ráz fel merengésünkből s a hegedűk lágy tremolója Vénusz rózsaszínű barlangligetébe ragadja képzeletünket; szirének, nimfák, hableányok mámoros érzéki bacchanálja tobzódik a zenekarban. A suttogó pianóban egyszerre csak szenvedélyes dalba kezd a klarinét és egy magánhegedű — de hiába, Vénusz csábítása nem sikerült, Tannhäuser magasztaló himnusszal búcsúzik szerelmétől: Elég volt a gyönyörből, vissza, visszavágyik a földre, a szenvedés, a küzdelem honába s a varázs megtörik, a viharzó szenvedély lecsendesül s mire végére érünk a nagy decrescendonak, újra felcsendül a Rómából visszatért zarándokok kara, amely most már kiszélesített formában zárja le a színes fantáziával komponált alkotást.

*

6. **Wagner**: Wotan búcsúja.

Az Ég veled most drága leány,
Szivemnek büszke bálványa te
Álmodj, álmodj, álmodj.
El kell ma válnunk és nem köszönthet többé hős szerelmem,
Nem lovagolhatsz velem a harcba, nem nyujthatsz nékem méhsert.
Im elveszítlek lelkemnek lelke, mosolygó derüje szememnek.
Oly máglya lobogjon násznyoszolyádnál, minő soha senkinek még!
Égjen a tüz és izzon a szirt, hogy rémület üzze vissza a félőt, a gyáva fussa szirtlakodat
Kérőd csak egy jusson eléd, ki nem rab, mint én, az Úr!
Két bűvös fénylő szemed, mit ajkam dédelgetett, ha harc után egy csókra vágytam, ha boldog gyermeki ajkaid dicsérték hőseimet. Ez édes szép szemeket, mik gyakran csillantak rám, ha vágy s reménység epeszté szivem, ha földi gyönyörre vágyakoztam a vad gyötrelmes gyászban. A szép szemet ajkaimról legutolsor éri most a csók. Majd boldogit fényük egy eljövendőt: a boldogtalan Isten búsan zárja le pilláid. Így fordul az Úr tőled el, lecsókolja égi erőd.

Loge halld! Rám figyelj most. A tüzes parazsat, a lánglobogást, melyet egykor a földben bilincsre kötöttem, lángodat im, feloldozom.
Fel hát izzó sziporka, lobogj fel e szikla körül! Loge, Loge, elő
Az, ki e dárda ércét féli, ne jusson e tűzön át!

Énekli: *Losonczy* György, a m. kir. Operaház tagja.

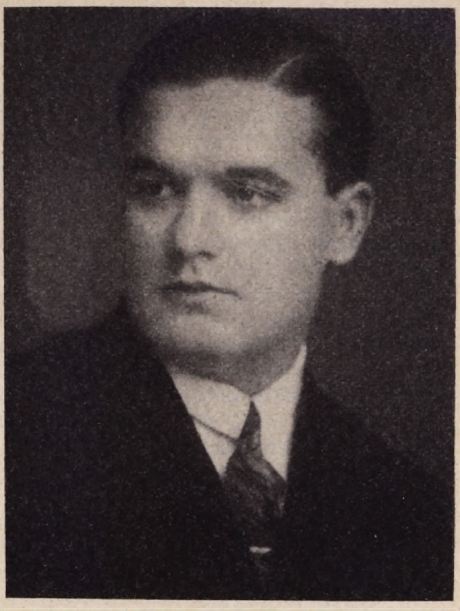

LOSONCZY GYÖRGY
a m. kir. Operaház tagja

*

7. **Wagner**: *Rienzi*, ballet-zene.

Rienzi (vagy helyesebben: *Nicola Lorenzo Gabrini)* a híres római néptribun a 14. sz. közepén a nemesség számüzetésével jutott uralomra, de zsarnok önkényuralma miatt hamar elvesztette népszerűségét, majd midőn a pápa akaratának vak eszköze lett, a *Colonna*-ház egyik felbérelt orgyilkosának esett áldozatul. Rienzi érdekes izgalmas élettörténetét, sokan dolgozták fel már a középkor végén regénynek, majd drámának; a 18. sz. folyamán több opera is készült Rienzi sorsát tárgyaló szövegkönyvvel. Wagner 1837-ben — tehát 24 éves korában — kezdte meg a szövegkönyv vázolását, mellyel egy évre rá készült el. A teljesen kész partiturát 1840 telén nyujtotta be a drezdai intendaturának; csak 1842 október 20-án hozták először színre és a bemutatóelőadás nagy dicsőséget és népszerűséget szerzett a komponistának.

*

WAGNER ÚTJA HAZÁNKBAN

Még sokan vagyunk, akiknek fiatalkorában mindenfelé hevesen vitatták: vajjon Wagner zenéje élvezetes-e, érthető-e, egyáltalában van-e jogosultsága és a merész újító őrült-e vagy lángelme? Ma már elült a vihar; nemcsak a zenészvilág és a kritika, hanem a közönség művelt rétege is a legnagyobb zeneköltők közé sorozza Wagnert, sőt akadnak olyanok is, akik a XIX. századot Wagner századának nevezik, ahogyan például Michelangelo és Voltaire századáról beszélünk. Voltaképen e századnak első harmada már elmult, mikor a »Gesammtkunstwerk« későbbi hirdetője még csak kezdte bontogatni szárnyait. »A bolygó hollandi« (1840) előtt még nem is alakult ki Wagner egyénisége s mikor aggkori művét a »Parsifal«-t befejezte (1881-ben), még hátra volt két évtized a XIX. századból; de épen ez a pár évtized érlelte meg az elméket a zenésdráma dúságazatú művészete számára.

Wagner életrajzából ismeretes, hogy színpadi művei nagyon lassan törtek utat még Németországban is, igen sokáig azért, mert a szerző mint az 1848.-iki forradalom szereplője száműzöttként tengődött; a »Lohengrin« már tiz év óta volt készen, mikor

atyai barátja és lángelméjének rajongója, *Liszt* Ferenc, mint új operaigazgató Weimarban, egyáltalán először színre hozta (1860-ban). Magyarországnak, ahová a külföldi szellemi áramlatok az 1860-as évek előtt (főleg a gyarló közlekedési viszonyok miatt) későn szoktak érkezni, nem kell restelni holmi hátramaradottságot : hiszen megelőztük Bécset, mikor 1866-ban nálunk is megjelent a »Lohengrin« s azonnal gyökeret is vert. A magasabb műveltségűek aztán egymásután megkapták és élvezték a többi Wagner-műveket is ; hogy a 80-as években a »Mesterdalnokok« még nem tudott állandó műsordarabbá válni : az a zeneileg kultúráltabb réteg akkori kicsiségének tudható be. De tartsunk időrendet.

1853 december 8-án, az épen megalakult budapesti filharmónikus társulat második hangversenyén hallotta hazánk az első Wagner-akkordot — *Erkel* Ferenc dirigálta el »Tannhäuser« lenyügöző megnyitóját, óriási sikerrel. Közkívánatra megismételte a filharmónia már három hónap mulva, egyszersmind a »Zarándokok karát« is műsorra tűzte — s emezt a közönség megismételtette. A pesti német *Stadttheater* a »Tanhäuser-ouverture«-t 1859 tavaszán játszotta, az egész operát azonban csak két év mulva adta elő. És nemsokára még jótékonycélra is elővette. Közben a filharmónikusok a »Lohengrin« túlvilági zengésű előzenéjét mutatták be (1858 február végén).

Reményi Ede, világhírű hegedűsünk akkoriban Európát járta keresztül-kasul és wagneri művekből maga készítette átiratokat játszott hangversenyein.

1862 elején Pozsony egyházi zeneegylete a »Lohengrin« III. felvonás bevezető-zenéjét mutatja be ; ugyanezt a pesti német színházban a következő év egy jótékonycélú hangversenyén *Dubez* József katonazenekara adja elő. »Valóságos Wagner-láz vett erőt a zenekedvelőkön«, állapítja meg az egykori sajtóból *Haraszti* Emil (a M. Tud. Akadémia kiadásában 1916-ban megjelent Wagner-könyvében).

Akkoriban a nyarat nem tekintették holt évadnak ; a Nemzeti Színház első évtizedei számos júliusi bemutatóelőadást láttak. Ezért nem volt szokatlan időpont 1863 júliusa ahhoz a nevezetes eseményhez, hogy a Nemzeti Színház meghívására *maga Wagner jött el*, műveit megismertetni két hangversenyen. Eredetileg mind a két estére ugyanegy műsort terveztek : július 23-án tehát a »Tannhäuser-«, »Lohengrin«- és »Tristan«-megnyitók, a »Lohengrin« II. felvonásából Elza magánéneke és a III-at bevezető menyegzői zene, továbbá »Izolda halála«, a »Mesterdalnokok«-ból a céh gyülekezése (I. felvonás) és Pogner felszólalása, a »Walkür«-ből Sigmund tavaszi szerelmi dala és a walkürök lovaglása, a »Siegfried«-ből a kovácsdalok kerültek előadásra — nagyszerű magánénekesekkel, akikről persze ma már csak a zenebúvár tudja, hogy milyen nagyok voltak : *Rabatinszky* Mari, *Stéger* Ferenc tenor, *Kőszegi* Károly basszista. A július 28.-iki estén a »Tannhäuser«-megnyitót és »Tristan« részleteit a »Faust-ouverture« és a »Mesterdalnokok« megnyitózenéje helyettesítette ; mottoul a színlapra nyomtatták az első, Nagy István-féle »Faust«-fordítás néhány sorát : *Faust panaszolja Mephisztophelesznek, hogy lelkében Isten lakik, de a külső világra ennek nincs hatalma s ezért meggyűlölte életét ; ezt a lelki háborgást öntötte Wagner zenébe.* Mind a két hangversenynek óriási volt a hatása ; az »Eine Faust-Ouverture«-ről is hódolattal írja egyik kritikus : »a metaphysikai töprengéseket úgy festi, hogy ennél többre zene már alig képes . . .« A sajtó egyhangúan óhajtotta, hogy a Nemzeti Színház egész Wagner-dalművet adjon elő. De ez a várakozás csak három év mulva teljesült, a Lohengrin bemutatásával. Csak öt év multán, 1871-ben, kaptuk »Tannhäuser«-t.

A »Császárinduló« 1871-ben újdonság volt : a porosz-francia háború után a győztes porosz király felvette I. Vilmos néven a német császári címet. Magyarországban hamarosan bemutatta egy katonazenekar — Pozsonyban, Budapest csak tizenhat év mulva jutott hozzá a filharmónikusoknál ; utóbb *Nikisch* Artur dirigálta.

1872-ben a »Hódolati induló«-t Richter János dirigálta ; a Filharmóniai Társulat helyett ő szervezte akkoriban a pesti zenekari hangversenyeket.

Ugyancsak Richter mutatta be »Az apostolok Úrvacsorája« nagy karénekművet, mely mintegy előtanulmány a »Parsifal« hasonló tárgyú jelenetéhez (1890 tavaszán a Filharmóniai Társulat új fordításban hozta ki.). S egy-egy év multán ő dirigálta a Nemzeti Színházban »A bolygó hollandi«-t és a régies, ma már elhalványult »Rienzi«-t.

Maga Wagner jött el a következő évben, hogy a »Walkür« nagyszerű zárójelenetét és »Az Istenek alkonya« remek gyászzenéjét bemutassa Budapestnek. Az 1872 februárjában alakult pesti Wagner-egyesület hívta meg a mestert, aki időközben megérhette azt a

nagy boldogságot, hogy megvalósitotta élete álmát: felépithette saját bayreuthi mintaszínházát. Az 1875 március 10-i hangverseny azonban nem kizárólag Wagner ünneplése volt: több és szebb, mert — akkor még ritka vendégünk — *Liszt* is közreműködött, úgy a zongorán (Beethoven *Esz*-dur koncertjével), mint egy saját nagy karénekművének vezénylésével (»A strassburgi harangok.«). Wagner a »Siegfried« kovácsdalai mellett két újdonsággal szerepelt: a halálra szánt Siegfriedet *Glatz* Ferenc énekelte bariton színezetű tenorjával (a későbbi Stolzing), Wotan búcsúját pedig *Láng* Fülöp (a későbbi Beckmesser). A Vigadó rendkivül magas helyárai ellenére is megtelt, a közönség lelkesedése hatalmas volt — Wagner utóbb forróhangú levélben ilyeneket irt Lisztnek: »Ezt a hangversenyt valóságos ajándékul kell tekintenem, amelyet Te nyujtottál nekem; teljes szivemből mondok érte köszönetet.«

Az óriás ciklikus alkotást, a Nibelung-triológiát, vendégművésztársulat ismertette meg fővárosunkkal. Az első, 1876-i bayreuthi ünnepi játékok a mindennünen odasereglett kritikusok tollából minden országban harsány pro- és kontra-csatákat idéztek fel; az egész világ kíváncsisága fel volt csigázva; Wagner ugyan eredetileg nem akarta nagy művét Festspielhaus-on kívül előadatni, de egyrészt anyagi okokból kényszerült erre, másrészt eszméinek és eszményének végleges diadalát nem érhette el más módon, mint azzal, ha zenésdrámáit mindenütt megismerik. Néhány, éven keresztül azonban nagyon kevés színpad merte megszerezni előadási jogukat: mert az a hirük járta, hogy betanulásuk nagyon fáradságos, előadásuk, díszletezésük, gépeik pedig nagyon költségesek. Ezeket az előitéleteket lerombolni, a művek meghallgatásának alkalmát s az utánuk vágyódást elevenné tenni egyetlen mód kinálkozott — odavinni a műveket és egész nagy apparátusukat a szélrózsa minden irányában fekvő nagy színpadokra. Ez a bátor gondolat egy volt baritonénekesnek jutott eszébe, *Neumann* Angelonak, a későbbi híres prágai német színigazgatónak, aki sok tehetséget fedezett fel s iskolázott a nagy színházak számára. Szervezett is megfelelő társulatot jeles énekesekből, nagy zenekart, élén kitünő karmesterekkel; egyiküket a budapesti *Seidl* Antal volt. Wagnernak teljes bizalmát birta, később a new-yorki Metropolitan Opera karnagya lett — s körülbelül egy év alatt száz előadásra vitte »A Nibelung gyűrűje« négy estére terjedő ciklusát. Budapesten — a mai Báthory-utca 24. sz. a. 1889 végén leégett — gyapjú utcai német színházban 1883 május 23-án kezdte meg előadásait; a nagy színház majdnem megtelt; a »Walkür«-t — »a világ legszebb zenéjét« — utólag mégegyszer színre hozta, egy hangversenyestét is rendezett Wagner-művekből. S mondhatom: apostoli működése elérte célját; sokan lettünk — tudnivágyó elfogulatlanokból — a negyedév óta halott Wagner őszinte hivei. Nagyon fájlaltuk, hogy két rendkivül nagy művét, a »Tristan«-t és a »Parsifal«-t, csak zongorakivonatból ismerhettük meg.

Részleteket a bayreuthi mester nagyobb műveiből persze azóta is gyakran hallottunk a filharmóniai társulattól; például Izolda halálát a nagy Rosa Sucherrel, Brünnhilde végbúcsúját a nem kevésbbé nagy Amalie Maternával, Wilt Máriával, Lilli Lehmannal, Anna Bahr-Mildenburggal ... (nagyszerű emlékek!); de egészében »A nürnbergi mesterdalnokok« csak a Nemzeti Színház utolsó opera-évadában 1883 őszén jutott birtokunkba. (Első Hans Sachsunk a felejthetetlen Ódry Lehel volt.) A nagyobb közönség azonban csak egy évtized mulva kezdte megbecsülni, mikor Nikisch Artúr karnagyi pálcája divatba hozta az operaház látogatását. Egy hasonló nagy karmesternek, *Mahler* Gusztávnak köszönhetjük »A Nibelung gyűrűje« idetelepülését is: 1889 elején búgott először »A Rajna kincse« bevezető mély orgonapontja, másnap gyönyörködtünk a »A walkür« elragadó zenéjében; a folytatást csak három év mulva hallottuk: 1892 áprilisban »Siegfried«-et, decemberben »Az istenek alkonya«-t. A főalakokat ugyanazok a nagy művészek kreálták: Brünnhildet *Szilágyi* Arabella, Wotant *Ney* Dávid.

Egy Burrian Károlynak kellett jönnie, hogy valahára »Tristan és Isolde« is megjelenhessen a magyar színpadon. A női címszereplő sem volt magyar: *Vasquez-Molina* Italia grófné. Ugyan annál dicséretesebb, hogy mind a ketten magyar szöveggel vitték a páratlan művet olyan még sehol el nem ért diadalra, hogy (1901 novemberétől — 1902 áprilisáig) 13 telt házat vonzott.

Wagner művészete már régen diadalmas volt, mikor a mester halála után letelt harmincadik év (1913.) végén megszűnt a nagy örökösnő *Cosima* hatalma, mellyel — férje akaratához hiven — Bayreuth ünneplő mintaszínházához láncolta »Parsifal«-t, az utolsó,

az egykori remeket. Ennek szövege le volt már fordítva, ki is nyomtatva (a Fővárosi Színházak Műsora c. többszáz darabot felölelő sorozatban), de a M. Kir. Operaház akkori vezetősége nem bízott a sikerben — engedte, hogy az előadás dicsőségét elhalássza előle (a mai Városi Színház) a Népopera. Ennek igazgatója, *Márkus* Dezső — ma is ott főzeneigazgató — eléggé művészi lélek volt ahhoz, hogy a világias operalátogatók esetleges közönyével nem törődve, nagyszerű munkával már 1914 újévkor színre hozta »Parsifal«-t; megérdemelt nagy sikerrel, aminek jelentős tényezői voltak a főszereplők: az operaházból kivált két nagy művész, V. *Krammer* Teréz (Kundry) és *Anthes* György (Parsifal), s Gurnemanz szerepében egy fiatal basszista: *Bihar* Sándor, akinek a világháborúban hősi halált kellett halnia . . . Volt ugyan a számos előadást ért népoperai »Parsifal«-nak egy árnyoldala: hogy nem magyar szöveggel énekelték, hanem az eredeti némettel; a közvélemény azt hihette, hogy Wagner iránti kegyeletből; mondják azt is, hogy a magyar szöveg létezéséről a színháznál ép úgy nem tudtak, mint tizenegy évvel később az operaházban; a valódi ok az volt, hogy a főszerepekre magyar »másodlatot« nem lehetett találni, s az igazgató bármely incidens alkalmából kénytelen lett volna Németországba sürgönyözni, megfelelő művészért — s épen az ájtatos hangulatával rabul ejtő »Parsifal«-zenében elmélyedést nagyon zavarta volna a kétnyelvű előadás.

Végre 1925 húsvétkor a M. Kir. Operaházban is elfoglalta helyét »Parsifal« — kereszt a ragyogó koronán, a Wagner-műsoron. Most már régen hozzá nevelődött egész nagy zeneközönségünk a Wagner-stíl eszmei tartalmához és zenei szövevényéhez; költészete, alakjai mindnyájunk szívéhez nőttek.

Az érés kissé soká tartott; »gut' Ding braucht Weil'«, mondja a német — de az eredmény annál tartósabb: maradandóbb. *Kereszty István.*

SZITA OSZKÁR:

RÓMA ZENEI ÉLETE

Minden főváros zenei életének megvan a maga sajátos jellege, rendszere, arculata és stílusa, amelyre az illető kapitális kultúrtörténeti élete és ennek hátramaradt hangulata nyomja rá a bélyegét. Ez főleg oly városokban érezhető, amelyek a zenetörténelemben fontos, néha vezetőszerepet játszottak.

Tévedés azt hinni, hogy az olasz zenekultúra nívója *csak* a nép messziről csodált és megbámult muzikálitásának tulajdonítható. A muzikalitás a saját tényezőiben (jó fül, hallás, ritmus és formaének stb.) az olaszoknál semmivel sem erősebb, mint akár a szlávoknál, germánoknál vagy épen a mi fajtánknál.

Egy művészet fejlődési élete és tartalma vele párhuzamosan alakuló minden oly tényező kölcsönhatásában determinálódik, amelyekbe az ember a maga világérzékét belefektette (politika, világnézet, filozófia, irodalom és más művészetek stb.), úgyhogy az olasz zene például az egyházi középkor, Petrarca, Giordano Bruno, Lionardo da Vinci ismerete nélkül, a német zene a minnesängerek, Luther és Leibniz ismerete nélkül, a francia zene a provencal irodalom, Medici Katalin, Watteau stb. ismerete nélkül csak kuriózum marad.

Az olasz zene óriási erejét és primáciáját két dolog biztosította: vallási multja és a reneszánsz. Az emberi lélek és a természet mögött rejlő istenség, a világ nagy jelentőségei vallás által érzett összefüggésének a kifejezésére a vokális polifonikus zenében találta meg a legnagyszerűbb allegóriát. A reneszánsszal pedig kiépítette maga körül a földi atmoszférát, a természetet és saját poézisévé és nyelvévé tette annak tárgyalkotó gondolati eszközét: színeket és tiszta vonalakat. Ekkor kezdett canzonettákat énekelni és ez volt az első »tenórária«. Tehát az olasz muzikalitás varázsa és fénye ebben keresendő: *atmoszféra és ízlés.* Ez utóbbi kizárólagosan latin örökség.

Tévedés azt hinni, hogy az olasz zenei élet középpontja ma Milano. A lombard főváros ma *csak* gazdasági központ és ezzel a jelentőségével kapcsolódik bele a világéletbe. A »Scala« csak egyoldalú (teátrális) eredménye annak az életfolyamatnak, amely a délebbre eső városokban játszódik le s melynek a főfókusza Róma. Az olasz zene hihetetlen sokoldalúságát és gazdagságát az magyarázza, hogy a különböző hercegségek, grófságok, fejedelemségek, önálló politikai autonómiában saját hatáskörükön belül egymástól teljesen függetlenül, külön-külön önálló művészetet termeltek ki. Úgyhogy a nagy századokban történelmi szempontból külön fejezet alá tartozik például Velence, Lucca köztársaságok, Firenze, Róma, Torino, Bologna, Napoli stb. élete. S mennél inkább vissza-

megyünk a történelemben, annál parciálisabbá válik ez a felosztottság (Urbino, Rimini, Pistoia, Pisa, Verona, Mantova) annyira, hogy a reneszánszban udvarok, sőt egyes családok autonómiájában él minden (a Viscontiak, Sforzák, Scalák, Esték, Valatestáik, Gonzagák stb.). A nagy együtteshez a stílustörvényeket azonban mindig a pápaváros tanította. Az »Unita Italia« létrejöttekor ez a sok különböző élet egyszerre Rómába esett bele. A kisebb városokban a régi szívdobogás azért tovább lüktet, de Róma a modern életstílus követelményeinek megfelelően ugyanazzal a fenhatósággal rendelkezik, mint a pápaság nagy századaiban. Mindeféle modern kultúrmozzanat csak Román keresztül nyer szélesebb jelentőségű érvényesülést s az egész olasz szellemi életnek, így *az olasz* zenének is ma Róma a középpontja és fővárosa.

Róma zenei élete ma a legszélesebb horizontú igényeket is kielégíti s a legintenzívebb és sokoldalúbb életfolyamat áradatára talál az ember abban, ami itt történik.

A közelmult viharokba az emberek mindenütt belefáradtak ; multat, jövőt, ideált, megnyugvást keresnek, közvetlenebbek lettek, komolyabbak lettek ; modernebbek lettek. Ez különösen Rómára illik rá, amely város egyedül nagyobb drámákon és viharosabb multon esett keresztül, mint sok más egész ország. Az első impresszió, amely meglepi az embert, a társadalomnak az otthoni és a házonkívüli életben érezhető spontán *komolysága*, amely rányomja a bélyeget a művészeti életre is. Valami bámulatraméltó komolysággal éli át és csodálja a római közönség a régi, nagy századok műveit és őszinte meghatottsággal tesz tanuságot arról, hogy számára ez élő valóság a saját multjából. Emellett az új művekkel szemben is állást foglal, tudatosan és határozottan. A modern külvilággal szemben kissé eklektikus, (a magyar dolgok iránt nagyon érdeklődik), de ami az övé, ami a saját, latin multja, jelene vagy jövője, abban odaadó rajongással felolvad. Ehhez ragaszkodik, újra és újra felidézi, ez az övé, az ő gondolatvilága, a vére, a lelke., ez evangélium előtte.

Ez a viselkedésmód nagyon megszívlelendő, különösen a magyar közönségnek, amely undorítóan tud lelkesedni minden ringy-rongyért, ami idegen és másé és kétségbeejtő módon porba dobja és lebecsüli a saját kincseit, szánalomra méltóan hagyja éhezni, fázni, elmenni, golgotát járni a saját emlőjén nőtt tehetségeket.

* * *

A római zeneélet megismertetésére nem lesz haszontalan, ha némileg párhuzamot vonunk a pesti élet arányaival, hogy szemléletünk kicsit objektiválódjék. Rómában a zenei szezón november közepén kezdődik, mint Pesten szeptemberben. Ilyenkor jelennek meg az első koncerthirdetések és nívósabb színlapok. Ezt az időbeli rövidséget ellensúlyozza a felfokozott intenzitás és egyházi, világi, színházi és szimfónikus, új és régi művészet kultuszában a legnagyszerűbb élményekben van részünk az alig hat hónapig tartó szezon alatt. A mult iránti csodálat és tudatos ragaszkodás — és a haladás feltartóztathatatlan igénye ; az egyházi és történelmi tradíciók biztonságának a tekintélye — és az örök reneszánsz újító követelményei egy eszményibb, kollektívebb, pártállás nélküli ideál felé vezető úton csendülnek össze.

Ilyen zenekultúrát megvalósító intézmények közül a legfontosabbak (Ecclesia precedit) a pápai egyházzeneművészeti főiskola és ezzel együtt működő »Società polifonica romana«, vagyis a pápai énekkar. Ez utóbbinak a története visszanyúlik a XV., XVI. századba, amikor is virágkorát élte. A cinquecento egyházi zenészei (Allegri, a Gabrielik, sőt maga Palestrina) mind tagjai voltak ennek az énekkarnak.

A reneszánsz vokális műveinek éneklési modorára sehol semmiféle írásbeli elméleti utasítás nincs és az éneklés titkai nemzedékről nemzedékre szállottak át egészen a mai napig. (Ismeretes Allegri világhíres, csak itt Rómában és csak nagypénteken hallható misezenéjének a története.) 1919-ben Rafaello Casimiri, a főiskola igazgatója, tanára és az énekkar vezetője modernné szervezte az énekkart olymódon, hogy a nagyobb római bazilikából szintén százados hagyományokon élő kórusok legjavát válogatta össze. Az énekkarnak mai, tehát végeredményében mégis genetikus formájában az a szerepe és rendeltetése, hogy a nagy századok egyházi vokális művészetét eredeti stílusában ápolják azoknak a tradícióknak a szellemében, melyeket valamikor a Sixtini kápolnában oly féltékenyen őriztek.

Ez évadban november 22-én adták az első hangversenyt, előkelő, válogatott közönség előtt a »Sala acc. di S. Cecilia«-ban. Öt nagy művet énekeltek Palestrinától, egyet Firmin de Bel-től (frank-flammand iskola, nehézkesebb, antik hangulatok), kettőt Vittoriától (spanyol iskola).

Ezenkívül a római templomélet is számos alkalmat nyujt arra, hogy az ember egyházi zenét hallhasson. A különböző templomokban az istentiszteletek rendjét hétről-hétre hirdetmény jelzi és akad köztük számos mise régi egyházi zenével, vagy gregorián vesperák.

*

A világi zeneélet az »Accademia di S. Cecilia« termeiben, az Accademia Nazionale di Musica« termeiben és az »Augusteo«-ban zajlik le. Ez utóbbi Olaszország legnagyobb hangversenyterme.

Az »Augusteo« Rómában ugyanazt a szerepet tölti be, mint Pesten a »Filharmóniai társaság« és zenekari koncertjei ugyanazt a szerepet játszák a főváros zenei életében. Csakhogy az Augusteo nem az operaházból nőtt ki, hanem mellérendelt, összeforrott társulati minőségben működik az »Accademia di S. Cecilia«-val (amely megfelel a pesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolának), amely kizárólagos fókusát képezi Róma zenei kultúrájának.

Az »Augusteo«, mint zenélő társaság attól a helytől kapta a nevét, ahol a koncertjeit tartja. Ez a legrégibb létező zenei intézmény, melynek alapitója még maga Palestrina volt. Ennek is a története tehát visszanyúlik a nagy olasz zenei századokba. A nagyobb hangversenyek három teremben játszódnak le. A »Sala d'Accademia« és a »Sala Sgambati«, amelyek az intimebb, szóló jellegű (hegedű, zongora, ének, kamarazene) és az »Augusteo«, amely nagyobb akusztikát követelő zenekari vagy korális művek előadására van berendezve (mint például a IX. szimf., oratóriumok). Mind a két hely állami szubvencióban részesül és ma már óriási nivóra emelkedett koncertjein Itália legjobb energiái bontakoznak ki.

Az »Augusteo« valamikor Augusztus császár mausoleuma volt. Külső falai eredeti erős megépitésükben fennmaradtak és hatalmas rotundusszerű belseje nagyon alkalmas volt arra, hogy modernné berendezve és átépítve Olaszország legnagyobb koncertterméül szolgáljon.

A társaság elnökkarnagya Bernardino Molinari. Egy-egy évadban körülbelül ötven koncert hangzik el. (A jelen évad 59 hangversenyre készül november 4-től május 3-ig). Négy-öt naponként, úgyhogy egy-egy hónapra átlag 8—10 koncert esik. E koncertek kivitelében és külsőségeiben némi eltérés van Pest és Róma között, amellett, hogy a koncertek száma is aránytalanul eltér.

A hangversenyek jórésze itt délután négy órakor kezdődik (ritkábban este kilenckor); igy a közönség nem estélyi ruhában jelenik meg. Ennélfogva az egész koncert nem megy annyira emelkedett élményszámba és a délutáni miljő nem biztosit oly pompás hangulatot, mint az esti órák előkelő csendje, selyemtől, bársonytól, elegáns ruháktól ragyogó, illatos atmoszférája.

A november 9-iki koncert első száma Mendelssohn Italiai szimfóniája volt. Közismert mű és ez megengedi, hogy a zenei élvezésen túl a zenekar játékbeli teljesítményét objektivebben megfigyelhessük. És tényleg, egészen az objektiv összehasonlítás hangulatában végtelen jóleső, felemelő érzéssel gondoltam arra, hogy mit tud a mi Filharmóniai Társaságunk Dohnányinak elegáns, varázslatos kezei alatt.

Ami talán olaszoknál tanulságos, az, hogy a legváltozatosabb dinamikai hullámzások átmeneteiben nem lehet érezni, hogy az elhaló vagy kitörve szétáradó hangtömeget anyagból, fából, húrból vagy rézből teremtik elő, annyira vigyáznak a hangok szeplőtelen, folttalan tisztaságára. S mivel ez az egyetlen titka annak, hogy a dinamikai emelkedések és halkulások változataiban a közeledés és távolodás, szóval térbeli diszpoziciók illusióját keltsen, hihetetlen finom pianókat crescendókat és decrescendókat tudnak létrehozni. Ez különben Molinari mesternek a specialitása, aki maximumot talán nem tud oly erősen szuggeráini, mint például az északi emberek, de bámulatos érzéke van ahhoz, hogy tömeget, fortét majdnem anyagtalanul szubtilis pianókba tudja feloldani. Az olasz temperamentum inkább ebben éli ki magát.

A műsort Respighi: »Római piniák« c. négy összefüggő képből álló szimfónikus költeménye tetőzte be. A »priniák«-nak itt ugyanaz a jelentősége, mint a magyar poézisben a szomorúfűznek vagy a nyárfának. A négy tétel »Piniák a ville Borghesé-ben«, »A katakombák mellett«, a »Janikuluson«, »a via Appián«.

Első tételben: gyerekek eszeveszett hancurozása, éktelen lármája... A zaj egyszerre megáll. S mint a pillanat alatt változó filmkép: ... künn a melankolikus Campagnán egy katakomba bejáratát néhány pinia árnyékolja be. Tompított, lassú, sötét hangok búgnak s ez a mélyből jövő szomorú dallam szétárad a zenekaron. A párhu-

zamos méretekben húzódó akkordoknak oly archaikus szinezete van s mikor a tompított hegedűk is megszólalnak, mintha odalenn, a katakombákban mécs világánál szűzek énekelnének. A szomorú zene nehéz akkordokba tömörül, mintha a katakombák fanatikus keresztényeinek éneke zsoltárban szárnyalna. És lassan elhal és a szenvedő arcok eltünnek a földalatti fülledt, szűk folyosókon. A Campagnán szellő suhan át, a bejáratot árnyékoló álmodó karcsú piniák meglengenek ... valahol messze pásztorsíp szól ...

Janikulus ligete holdfényben ... a vonósok lágyan énekelnek ... Egy csalogány megszólal.

A via Appiát szegélyező piniák. A nagydob tompa, kemény ütései ... mintha messziről dübörgő lépések ütnék az országutat. Párás hajnalon a költőnek a régi dicsőség víziószerűen jelent meg: egy római légió közeledik. Előbb tompán s mind erősebben hallatszik a buccinák nyers fanfárja. A zene nő s a légió teljes vaspáncélfegyverzetben vonul el ... Ez Respighinek egyik legnagyobb műve.

November 15., 16., 20. és 21-iki koncerteket W. Mengelberg vezényelte. Az idegen karmesterek közül ez a hollandi a legnépszerűbb az olaszok előtt. Bach Chr. egy kis B-dur szimfóniáját premiérben szólaltatta meg. A tónuson még erősen érezni a nagy barokk apától való legkésőbbi kinövést, még sokkal erőteljesebben szól, mint Mozart, de érzésvilágában már rokokó ember. Hajlik az ornamentika felé s már gálánsan beszél (II. tétel csodaszép oboaszólója), ami Glucknál subtilis melankóliává (Orfeus Eliziumi mezőkön, tercett e-moll), Mozartnál aztán egészen elfinomult selypítéssé válik.

Az estélyek egyik legérdekesebb száma Ravel Bolerója volt. Lehelletfinom zene szinezete, felépítése olyan, hogy hatásának különös hangulati diszpozicióval kell alávetnünk magunkat. Hiába, Spanyolország, Andaluzia forró buja levegője, szépsége misztérium marad.

Casella »La giova« című Pirandello komikumhoz irt zenéje nem találta meg a hatást, mert színpadi- és »komikum-zene.«

Ilyen változatos műsorú koncerteken alkalma nyílik az embernek megfigyelni az olasz közönség mindenkitől eltérő műélvezését. A hallgatóság egész spontán módra foglal állást a zenével szemben, tekintet nélkül mindenre, szerzőre, karnagyra stb. és a legszélsőségesebb érzelmeinek szégyen vagy tartózkodás nélkül ad őszinte kifejezést. Például megesett, az V. szimfónia II. tételénél és a VI. szimfónia I. tételénél a halálos csendben valaki egész hallhatóan felzokogott az elmélyedéstől, vagy a természet tiszta derűje utáni vágytól. Vagy például, ha egy darab monoton és hosszú, egy alkalmas pianorésznél egész bátran odakiáltják: »Basta !« (elég volt már!). Casella »Giora«-ja után a tapsokban nagy lagunák voltak érezhetők. Észrevették az egyik páholyban a szerzőt és feléje tapsoltak. Casella felkelt és hajlongott. Erre fülsiketítő pisszegés és fütyülés támadt egyesek részéről. Nem azért, mert a zene nekik nem szép, hanem mert ma nem tetszett és ezt vegye tudomásul a szerző ! A páholyban Casella barátai Respighi, Zandonai kedélyesen tapsoltak: »Jól van öregem !«

A negatív tetszést is kinyilvánítják s így a taps és fütyülés minden erőszakos szándék nélkül szépen megfér egymás mellett.

November 23-án Jehudi Menuhin játszott. A külföldi szenzációs világsikerek híre után, a római közönség elragadtatással hallgatta. De semmi más. A lelkesedés más külföldi országokhoz képest nem volt egetverő. Beethovent, Bachot és klasszikus olaszokat játszott.

November 30-án Feruccio Calusio a milánói »Scala« karnagya vezényelt. Újdonság gyanánt Iditta Parpaglindo 25 éves zeneszerzőnőnek egy »Tema con variazioni« nagy zenekari darabját adták. A téma a részleteiben kissé szétesö, ami az egész mű egységes képét befolyásolta. Néhol elég férfias hangszerelés, melyen saját egyéni ízlésén kívül főleg Respighi szelleme érezhető.

*

A római »Opera Reale« csak december vége felé nyílik meg. Ez a színház és a milanói »Scala« Olaszország két *állandó* operaháza. Volt »Teatro Constanza« és még a nagy Puccini szorgalmazta azt az eszmét, hogy ez a színház állandó jellegű intézménnyé váljék. A jelen szezon repertoirja 26 operából áll, közülük 19 olasz.

A »Teatro Adriano«-ban november 15-én egy »Staggione« társulat kezdte meg a szereplését a »Turandot«-tal; műsoron vannak még Butterfly, Ractliff (Mascagni), Traviata, Lucia di Lammermor. A karmester Umberto Berrettoni. Jellegzetes az ilyen staggionek szereplésére, hogy egy-egy darabot 6—7-szer játszanak, egymásután követő napokon, telt ház mellett.

Róma, 1930 decenber 8.

HANGVERSENY-KRÓNIKA

Budapest, 1930 december.

Évtizedes tradició, hogy a pesti hangversenyszezón mindig a filharmónikusok első bérleti hangversenyével nyílik meg hivatalosan. Ami ezt megelőzi, az csak olyan előfutamféle, ügyes kitapintása a helyzetnek. Egy-két bátor zongoraművész és énekes egyéni akciója. Rajtuk figyelik meg szívszorongva kollégáik és az érdekelt koncertrendezők, hogy mit hoz a jövő? Javul-e a helyzet vagy rosszabbodik?

Október havának szeszélyes időjárása bizony rossz bolométernek bizonyult; mert míg a hivatalos szezónt megindító első filharmónikus hangversenynek még a Zeneakadémián tartott főpróbáján is sűrű turnusokban távoztak el a pénztártól a jegyigénylők, addig a szólista-produkciók legnagyobb része sivár ürességtől tátongó széksorok előtt zajlottak le. Pedig az általános gazdasági depresszió, melynek szakértők véleménye szerint ebben a szezónban kinlódjuk át mélypontját, ha nem is hozott semmi jót, egyben mégis hálára kötelezhet bennünket, abban, hogy egészséges szelekció törvényének következményekép végleg kiirtotta a dilettántizmus dudváját a hangversenyélet pompázó télikertjéből. Ma, mikor egy hangverseny rendezése teremmel és a hozzátartozó költségekkel együtt 750 pengőbe kerül, bizony rossz üzlet a nyilvános szereplés, hiszen a hangversenyzőnek, ha ennyi árú jegyet sikerült is nagynehezen elhelyeznie a megpumpolt barátok és rokonok között, ezzel csak a legszükségesebb költségei térültek meg.

Hazai művészeink közül *Kentner* Lajos, *Engl* Iván és *Basilides* Mária fellépéseit emelhetjük ki az októberi előszezón produkcióiból. A két ifjú pianista készségeit már méltattuk e lap hasábjain. Ezúttal *Kentner* aratott zajosabb tapsokat, jól egybeállított Liszt-műsorával. *Basilides* népdalestje kelta, olasz, orosz, német és francia mezők illatos vadvirágait kötötte tarka színpompás csokorba.

A külföldi művészek sorából mint szenzáció bontakozott ki a 13 éves *Yehudi* Menuhin bemutatkozása. Ezt a szőke, bájos, szerény, közvetlen csodagyermeket lehetetlen elemezni. Úgy kell venni, mint a természet egyéb bámulatos megfejthetetlen jelenségeit. Hogyan is magyarázhatnók meg tökéletes, öblös, meleg báronyos tónusát, öreg, tanult és tapasztalt muzsikusokat sokszor felülmuló hibátlan frazirozását, csak hosszú évek fáradságos munkájával elérhető bámulatos formai felépítését, energikus vonóvezetését és balkezének szédületes technikáját? Ahogy *Bach E*-dúr partitáját játszotta, behúnyt szemmel hallgattuk: mintha hosszú művészi multra visszatekintő, férfikora delén túlhaladt mester játszanék a dobogón, a deresedő *Thomson* Caesar, vagy *Ondriček*, vagy *Isaye*. A közönség meghatódottan, majd tomboló tapsokkal ünnepelte a gyermekművészt és egy nagy zenei élmény kitörülhetetlen emlékével távozott a teremből.

Világotjáró hegedűművészek látogatásában az őszi évad másik részében sem szűkölködtünk. Eljöttek hozzánk *Milstein*, *Enesco* és *Hubermann*, utóbbi kétízben is, hogy őszinte, zavartalan zenei gyönyörűséget szerezzenek hallgatóságuknak. Vajjon lehet-e összehasonlítani hármukat? Lehet-e valami fokozatot megállapítani közöttük? A »céhbeliek« — hegedűművészek, hegedűtanárok — szinte egyhangúan Milsteinra esküsznek. Őt tartják a legnagyobbnak, legtökéletesebbnek. Ő a született »hegedűzseni«, aki teljesen lelkileg és fizikailag összeforrva hangszerével, mindent tud, amit csak halandó elképzelhet magának. Káprázatos technikája ép olyan adottság, mint csalhatatlan zenei ösztöne. Milsteint nem lehet bírálni: csak lélekzetvisszafojtva kell lesni vonójának minden kis rezdülését, istenáldotta balkezének minden legcsekélyebb megmozdulását. Hubermann azonban népszerűbb. Ő a nagyközönség kedvelt művésze. Nemcsak hangszerének négy húrja, hanem a hallgatóság ezerszálú idege is újjai alatt vibrál. Úgy játszik rajtuk, ahogy akar. Mint a mesebeli varázsló, elfeledtet környezetével minden földi vonatkozást, hogy csak akaratának engedelmeskedjen mindenki, öntudatlanul. Annál számítóbb és józanabb *Enesco*. Hidegvérrel építi fel szinte a hallgatóság szemeláttára műsorának minden számát. Témát-témára halmoz, ékesít, dekorál, kiszámítja minden dinamikai és tempóbeli fokozás pontos valőrjét. Csak annyit ad belőle, amennyire bizonyos hatás elérésére épen szükség van; szemernyivel sem többet. Szinte átérezzük, amint fékezi kitörő temperamentumát. Közönsége Enesconak volt legkevesebb, de műsora viszont a legizlésesebb. Kár, hogy Hubermannéról ezt nem mondhatjuk el.

Két magyar hegedűművész is szerepelt a novemberi koncertáradatban. *Zathureczky* Ede, a Főiskola művészképzőjének fiatal tanára és *Kálmán* Mária, a Nemzeti Zenede tanára. Zathureczky ismét magával ragadta hallgatóságát szuggesztív játékával, páratlanul nemes tónusával és nobilis, elmélyedő és a Hubay-iskolát annyira jellemző frazeálá-

sával. Változatos műsorát lelkesen tapsolta végig előkelő közönsége. Kultúrát, lelkiismeretes elmélyülést és nagy stílusérzéket éreztünk ki *Kálmán* Mária játékából is, ki műsorában már több koncessziót tett hallgatóságának.

A filadelfiai *Curtis Institute of Music* két művésznövendéke, *Machula* Tibor és *Grobani* Benjámin rendeztek együttes hangversenyt a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Machula Tibor régi ismerősünk. Mint rövidnadrágos kisfiú *Schiffer* Adolf tanár gordonkaosztályának egyik legértékesebb tehetsége volt. Meleg tónusát, biztos technikai megalapozottságát még előbbi világhírű tanáránál nyerte. Amit azóta haladt, azt inkább a csodagyermekkorból való kibontakozással járó érettségnek tulajdonítjuk, mint további tanulmányainak. Műsorának muzikális előadásával sok bátorító tapsot váltott ki régi pesti híveiből. Második hangversenyén még tetézte sikereit, műsorának komoly színvonalával. Partnere, Grobani, érces, meleg baritonnal rendelkezik, de hangképzésén még sok a csiszolnivaló. Ennek a technikai fogyatékosságnak tudható be, hogy nagyon kiskeretű a dinamikai skálája.

Felejthetetlen műélvezetet szerzett híveinek *Dohnányi: Bach, Clementi, Schubert* és *Brahms* műveinek elmuzsikálásával. Tudatosan használjuk *ezt* az igét, mellyel mesteri játékának ösztönös közvetlenségét akarjuk jelezni. Ebben a produkcióban mellékes volt, hogy Dohnányi milyen hangszer előtt ült. Muzsikált a szó legköltőibb értelmében.

Közben három külföldi zongoraművész is járt nálunk: *Sukoenig* Sidney, *Shattuck* Artúr és *Cortez* Leonóra. Hármuk közül az elsőnek játéka elégítette ki a hozzáértők kis csapatát. Intelligens, képzett pianista, színes billentéssel és fantáziával telített előadókészséggel. Utóbbi kettőnek játékában csak a becsületes szorgalmat és a szolid készültséget állapíthattuk meg.

Kétségkívül a külföldi művészek listájából ma *Horovitz* Vladimir a legnépszerűbb. Hangversenyén a Vigadó nagyterme zsúfolásig megtelt. Szédítő karriert futott be ez a fiatal zongoraművész, kinek tudása, muzikalitása, ízlése, fantáziája és temperamentuma minden bírálat fölött áll. Egyformán uralkodik minden kor, minden komponistája, minden stílusa és műfaja fölött. Nem ismer lehetetlent, nincsenek megoldhatatlan problémái. Nem is *zongora* az, ami az újjai alatt megszólal, hanem valami univerzális hangszer, mely szédítő kaleidoszkóp-játékban vetiti a zenekar minden hangszerét. Érdekes ellentéte Horovitznak *Lamond* Frederic, a régi gárda egyik legjelentősebb oszlopa. Bár a hetven felé közeledik, nem éreztük játékát avultnak, halványnak, öregesnek. Hatalmas fizikumával, no meg a dobogón gyüjtött óriási tapasztalatainak birtokában, ma is versenyre kelhet akármelyik ifjú titánnal. Beethoven műveiből állította össze műsorát, ezzel is igazolva, hogy olcsó babérok hajhászását mellőzve, csak a legtisztultabb művészetet akarja hallgatóságának tolmácsolni.

Csalódás volt *Nyiregyházi* Ervin fellépése azoknak, akik őt 25 évvel ezelőtt, mint csodagyermeket hallották. Akkoriban Beethoven G-dur zongoraversenyének eljátszásával valósággal lázba ejtette hallgatóságát, hasábos cikkeket, sőt könyvet is írtak róla. Azóta megjárta Amerikát, talán voltak sikerei is, de hazájába visszatérve, valahogy az volt az érzésünk, hogy elvesztette a művészi kontaktust az itteni közönséggel. Ennek okát leginkább hűvösen objektív játékának tulajdoníthatjuk. Ez a hidegvér, ez a flegma már szinte az affektáltság benyomását keltette. Pedig játéka elmélyedő, technikája brilliáns, de közönsége mégsem tudott egész este felmelegedni.

Közel nyolcvanéves fennállásuk alatt filharmónikusaink a Nemzeti Múzeum kupolatermén, a Nemzeti Színház színpadán, a Vigadó nagytermén, a Városi Színház színpadán és a Zeneakadémia hangversenytermén át jutottak el az Opera színpadára; igen szerencsés, ötletes megoldás! A közönség szereti az Opera nézőterét, magának a hangversenynek külső képe igen szép, impozáns, az akusztika pedig ideális, a legtökéletesebb valamennyi felsorolt helyiség hangtani tulajdonsága között. Reméljük, hogy ezzel a szerencsés választással új korszak nyílik meg a Filharmóniai Társaság krónikájában, egy új éra, melynek sikergörbéje ismét állandó erkölcsi és anyagi emelkedést rajzol meg. Az első koncert a legszebb kilátásokkal indult. Zsúfolt ház, megértő lelkes közönség, érdekes változatos műsor, egyhangúan lelkes kritika. Ritkán játszott a zenekar ilyen egybevágóan. Két magyar újdonság — *Siklós:* Előjáték fantázia és fuga egy református magyar ének dallamára és *Szántó* Tivadar: Katona szvitje — azonkívül a váratlanul megbetegedett (?) Rubinstein Erna helyett *Dohnányi* a zongora mellett és befejezésül *Beethoven* ötödik szimfóniája töltötték ki a gondos egybeállított műsort. Mély hatást váltott ki *Siklós* magasan szárnyaló, bensőséges áhitattal és utolérhetetlen zenekari technikával megírt alkotása. Ennek éles ellentéte *Szántó* Tivadar opusza, szándékosan triviális, talán perszifláló alaptónusával. Kis szvitjének talán az első tétele a legértékesebb. Dohnányi ismét bámulattal töltötte el közönséget: fáradságos vidéki szereplésről hazaérkezve, próba nélkül »ugrott be« és játszotta a zongora mellől dirigálva Mozart zongoraversenyét.

A második estén egy *Bach*-tokkáta — Weiner hangszerelésében — és *Bartók* táncszvitje voltak az est legérdekesebb számai. *Cassado* bravurral játszotta Schubertnek arpeggionera komponált szonátájából átírt gordonkaversenyét. *Haydn* londoni *D*-dúr szimfóniája tetőzte be a változatosságában gyönyörködtető estét.

A harmadik est műsorának legértékesebb pontja kétségkívül *Strauss* Richárd »Simfonia domestica«-ja volt. Valaha ijedt ámulattal hallgattuk Strauss úttörően merész hangfestéseit; ma már — Stravinszky és Hindemith korszakában — annyira hozzászoktunk bizonyos szörnyűségekhez, hogy Strauss egykori forradalmi muzsikáját néha szürkének, avultnak éreztük. *De Falla* cembalo-versenye érdekes alkotás, de a cembalo hangját — mely csak a régi cembalo-irodalommal való kapcsolatban elégíti ki más hangszínek változásaihoz hozzászoktatott idegrendszerünket — már az első tétel után semmitmondóan egyhangúnak éreztük. Maga a kompozíció is különböző stílusok konglomerátuma. Marcelle *Mayer* jobb ügyhöz méltó odaadással játszotta a cembaloszólamot. Az est második újdonsága, Kodály Marosszéki táncainak zenekari átirata, csak mérsékelt sikert aratott. Annál jobban tetszett Dohnányinak szellemes, meleg szívvel megírt »Változatai egy gyermekdal felett«. A ragyogó kompozíciót ugyancsak Marcelle Mayer játszotta a közönség zúgó tapsaitól kísérve.

Schalk Ferenc karmesteri bravúrját ünnepelte a Vigadó közönsége azon a hangversenyen, melyen a bécsi Opera világhírű dirigense *Beethoven* nyolcadik szimfóniáján kívül még *Casella* Partitájának és a *Csajkovszky*-hegedűversenynek zenekari kíséretét irányította. A Partitát — egy ötletes, klasszikus formákat mímelő, néha hosszadalmas kompozíciót — maga az illusztris szerző játszotta zongorán. Mischa *Elmann*, ki egykor zajos sikereket könyvelhet el pesti hangversenyein, ma csodálatos módon alig tudta felmelegíteni hallgatóságát.

Lichtenberg Emilt, a »Budapesti Ének- és Zeneegyesület« agilis igazgató-karnagyát örömmel láttuk viszont a Zeneakadémia dobogóján. Három gyönyörű, csodálatosan magas régiókban mozgó *Bach*-kantáta lenyűgöző előadásával érdemelte ki a közönség zajos ovációit.

Dohnányi Ernő szegedi miséjét már méltattuk e lap hasábjain, Szeged ünnepi hetének és a Fogadalmi templom felszentelésekor előadott művek ismertetése alkalmával. A mise pesti előadása, melyen *Bodó* Erzsi, *Budánovits* Mária, *Székelyhidy* Ferenc és *Székely* Mihály énekelték bensőséges áhitattal a magánszólamokat, őszinte, mély hatást váltott ki az előkelő hallgatóságból. A kettős vegyeskart a Palesztrina kórus és a szegedi dalárda vegyeskara szólaltatta meg művészi kidolgozottsággal és tökéletes dinamikával. *Antos* Kálmán, a szegedi templom karnagya ízlésesen és rutinos alkalmazkodással játszotta az orgonaszólamot. Ugyanazon a héten még két másik magyar szerző miséjét is hallottuk. *Demény* Dezsőét és *Harmat* Artúrét. Minthogy előbbinek miséje a szegedi Fogadalmi templom felavatására kiírt pályázaton a második díjat nyerte el, a hallgatóság azzal a téves lelki diszpozícióval hallgatta meg a kompozíciót, hogy annak minden mozzanatában folyton párhuzamot vont Demény és Dohnányi miséje között. Ennek az összehasonlításnak nincs semmi értelme, hiszen egészen más kornak, más stílusnak és más művészi elgondolásnak következménye úgy az egyik, mint a másik. Dohnányi a késői romantikusok formanyelvén szólt hozzánk, megtöltvén adott egyházi formák merev kereteit saját inspirációjának megnyilatkozásával. Demény ezzel szemben »népszerű« misét akart írni, egy olyat, melyet a különböző társadalmi rétegekből összeverődő sokféle kultúrájú és zenei műveltségű közönség minden egyes csoportja egyformán meg tud érteni és átérezni. És ha sok fugatót is told bele művébe, hogy ezzel eleget tegyen az egyházi zene polifón követelményeinek, mégis látszik, sőt feltűnően kiérzik, mennyire törekedett minden áron dallamosan, tisztán, könnyen érthetően szólni a hívőkhöz. *Sugár* Viktor karnagy rutinos áttekintéssel vitte diadalra kollégája művét. *Harmat* Artúr, a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakának nagytudású tanára ugyane hangversenyen bemutatott »Szent Gellért«-miséjében ismét bebizonyította, hogy a magyar egyházi zenének egyik leghivatottabb művelője. Ezt az opuszát is, mint zsoltárait és többi egyházi műveit formaképzésben és harmonizálásban megnyilatkozó érdekes modernség jellemzi. Stílusának újszerűsége azonban nem keresett, hanem mint a mai olasz egyházzenekomponisták alkotásainál érdekesen olvad be a középkor lineáris szólamvezetésébe és az egyházi hangnemek gyorsan változó modulációiban magától adódó »mérsékelt« atonalitásba. Mindkét komponistát tomboló tapsokkal ünnepelte egész este a zsúfolt terem hallgatósága.

Megizmosodva, új erőkkel táplálkozva, friss energiával kezdte meg a *Székesfővárosi Zenekar* is idei hangversenysorozatát. Ma már komoly tényezője a főváros zenei életének. Igen változatos műsorából emeljük ki azokat a kompozíciókat, melyeket másutt soha sincs alkalmunk hallani: *Wagner* Tannhäuser nyitányának párisi átiratát, *Stamitz*

Esz-dúr szimfóniáját, *Schubert* két bájos nyitányát *(Die beiden Freunde von Salamanka, Die Zwillingsbrüder)*, *Goldmark* Prometeusz-nyitányát, *Frank* Cézár egyik szimfónikus költeményét, *Rimszky-Korzakov* Spanyol Capriccio-ját és Borodin második szimfóniáját. Érdekes ujdonságokat is hallottunk. *Vaszy* Viktor rapszódiáját gordonkára és zenekarra, valamint *Szabó* Ferencnek tanulmányait vonós zenekarra. Vaszy rapszódiája nagyvonalúan elgondolt sokszor érdekesen hangzó kompozíció, melynek kvalitásait a kellő próbák hiánya okozta zavaros előadásból nehéz értékelni. Szabó vonós zenekari tanulmánya intim műhelytitkok nyílt szellőztetése. Ilyenfajta dolgozatok rendszerint érdekes kisérletezések, miket minden alkotóművész asztalfiókjában szokott gondosan elzárni — de soha sem hozza idő előtt nyilvánosságra. A dirigensek *Bor* Dezső, *Siklós* Albert, *Fleischer* Antal és *Vaszy* Viktor lelkesedéssel álltak a kitűnően simuló, rutinos zenekar élére, hogy nagy műgonddal megszerkesztett műsorukat a közönség előtt szólaltassák meg. *Molnár* Alice, *Krausz* Ilonka és *Vincze* László *Beethoven* hármasversenyét vitték a dobogóra gondos, egybevágó előadásban. Ugyanazon hangverseny keretében *Krausz* Ilonka *Liszt* Esz-dur zongoraversenyével, *Molnár* Alice *Tartini* Ördögtrilláival aratott jelentős sikert. *Micsey* Józsa meleg mezzoszopránja *Gluck* Alceste-áriájában bontakozott ki minden szépségében. *Pilinszky* Zsigmond, *dr. Székelyhidy* Ferenc, dr. *Győri* Pál és *Báthy* Anna énekkultúrájáról alig írhatunk újat. Művészetük legjavát nyújtották a lefolyt hangversenyeken és a közönség szeretettel ünnepelte valamennyiüket. Kiss Erzsi és Horvai Erzsébet egy-egy operaária előadásával terelték magukra a hozzáértők figyelmét. A hegedűművészek közül említsük meg *Zipernovszky* Fülöpkét, *Országh* Tivadart, *Neumann* Lászlót és *Temesváry* Jánost; utóbbi kettőnek brilliáns előadásában Mozart ritkán hallott hegedűre és mélyhegedűre írt Symphonica concertante-ját élveztük. A zongora-irodalom néhány súlyosabb alkotásait vitték diadalra a Kotányi-nővérek, azonkívül *Hőger* Mária, *Földessyné* H. Lula és M. *Hír* Sári. Végül számoljunk be lelkiismeretesen a kitűnő hangulatban lefolyt *Lehár*-jubiláris hangversenyről, melynek dirigense Donáth Jenő avatott kézzel vitte diadalra az operett ma legnagyobb mesterének dallamos keringőit, polkáit. A közreműködők: Orosz Júlia és Szedő Miklós dr. tehetségükkel és temperamentumukkal érdemelték ki a közönség hálás tapsviharát.

A Székesfővárosi Zenekar működött közre az Országos Magyar Dalosszövetség Miklós napján tartott díszhangversenyén is. *Erkel* Ünnepi nyitányának, *Goldmark* Tavasz hálójának, *Dohnányi* Szent Imre himnuszának és a *Berlioz*-féle Rákóczi indulónak lendületes előadásáért kitűnő karnagyával *Bor* Dezsővel együtt percekig tartó ünneplésben volt része. A magyar dalosegyesületek közül a patinás *Budai Dalárda*, a gyönyörűen fejlődő *Egri Dalkör* és az *Acélhang* dalegylet a vezénylő karnagyok közül *Szeghő* Sándor, *Huszthy* Zoltán és *Noseda* Károly szolgáltak rá a közönség elismerő tapsaira.

Új zenekar is mutatkozott be e hó elején. A Zeneművészeti Főiskola vonós és fuvótanszakát végzett ifjú művészek tömörültek, hogy a mai mostoha gazdasági viszonyok között új jövedelmi bázist biztosítsanak maguknak. Annak fejtegetésébe nem bocsátkozunk, hogy van-e szüksége a fővárosnak még egy új zenekari alakulatra. Ha a zenekar jó, akkor ez a kérdés magától omlik össze. Már pedig ez az orkeszter — melynek minden egyes tagját, mint jeles szólistát ismerjük a Főiskola nyilvános hangversenyeiről — igazán elsőrangú. És ha hozzátesszük, hogy avatott vezetőjük ezt a nemes anyagot igen gondos studiumok, alapos, lelkiismeretes próbák során gyúrja, csiszolja, ezzel egyszersmind bírálati votumunkat is leadtuk. Csak ne veszítsék kedvüket a közönség pártfogásának elmaradása láttára. A Leonora-nyitány és a Nyolcadik szimfónia lendületes előadása mellett különösen a Mendelssohn scherzo tökéletes interpretálása igazolta a zenekar elhivatottságát. Hubay mester egyik ifjúkori, romantikus hangulatokkal telített gordonkaversenyében *Kerpely* tanár bravuros technikáját, nemes tónusát és közvetlen előadásmodorát élveztük.

Dr. L. H.

SZÍNHÁZ

***

Huszonöt éve lett november 17-én, hogy Berlin második operaháza megnyilt: a Komische Oper, *Gregor* Hans alapítása, aki pedig alig volt zenésznek nevezhető, de olyan született színházi ember, szervező és rendező volt, hogy erről az évfordulóról az egész berlini sajtó megemlékezik, holott Gregor csak öt évig állt sikeres vállalata élén s elfogadta a bécsi udvari opera igazgatását. Kitűnően tudta megválasztani munkatársait. Nagysikerű premiérjei voltak többek közt: *Massenet* »Le jongleur de Notre-Dame (Der Gaukler unserer lieben Frau)«, *d'Albert* »Tiefland (A hegyek alján)«, *Leoncavallo:* »Bohème«, *Wolff:* »Der Corregidor« — de a »Figaro lakodalma«, »Hoffmann meséi«, »Don Pasquale« stb., régibb művek új, életteljes rendezése is

jelentős érdeme volt. Amerikai farmer-életéből nemrég tért vissza Gregor Berlinbe — s bizonyára átveszi valamelyik színház vezetését.

»**Armer Columbus!**« Szánnivaló rajongónak, a későn győzelmesnek tünteti fel a nagy tengeri utast. A most lefolyt berlini bemutató tartotta voltaképen keresztvízre a *Zweiniger* Arthur sikerült szövegére írt operát; zenéjét a ma 20 éves *Dressel* Erwin még 1927-ben írta! (»Die Vorgeschichte einer Entdeckung« alcímmel; a darab 8 képre van osztva.) Olykor operettszerű a zene, de csak hiven a szöveghez, mely a folyton előszobázó, üres ígéretekkel tartott és végre is uzsorás karmai közé került nagy Kolumbus Kristóf történetét hozza színre. A zene sokszínű, olykor szertelen, de mindig ügyes, tudást és alkotóerőt is mutató.

A Covent Garden Londonban ezentúl évadonként kétszáz előadást fog tartani. Ebből hatvanat az *Angol Rádiótársaság* finanszíroz.

Zádor Jenő Csipkerózsika feltámadása című új operájának a tavasszal lesz Németországban bemutatója.

Széll György, a Prágában működő karnagy St. Louisba kapott meghivást és ez alapon hosszabb amerikai művészkörutat fog megtenni.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Szaxofón a kamaraegyüttesben. A szaxofón bevonult a komoly literatúrába: a bécsi *Musikvereinssaal* kistermében a *Schloth-vonósnégyes* a minap *A. Stögermayer* szaxofón-quintettjét mutatta be. A kompozíció *E*-durban van a program szerint; ez természetesen csak annyit jelent, hogy annak kezdetén egy sokszorosan alterált és az e-hangsorból *is* leszármaztatható akkordot hallunk, amellyel együtt azután minden tonalitás eltűnik egy bonyolult szólamvezetés sűrűjében. A szonátaformában tartott *első tétel* markáns rubatofőtémáját a vonósok adják elő, a szaxofón vagy középszólamot hoz, vagy unisono, illetőleg oktávában erősíti az együttest; mint *szólóhangszer* csak akkor lép ki, mikor rövid átvezetőrész után ariózus melléktétel kezdődik. A feldolgozásban nem vesz részt a többi hangszerrel egyenlő mértékben, leggyakrabban eltűnik a mély vonósok között — színte észre sem vehető, hogy az együttesben fúvóhangszer is szerepel; — erősebben a visszatérésben van kihasználva, ismét a melléktétellel kapcsolatban. Formai szempontból ez a tétel a kompozíció legsikerültebb része. Az andante a »*Szerenád*« címet viseli; természetes, hogy itt mindenki a szaxofón domináló szerepét várja, ami viszont még oly mértékben sem következik be, mint az előző tételben; pedig a szerzőnek itt volna alkalma előcsalnia mindazt a *poétikus meleg színt*, amely ebben a szép hangszerben rejlik. Különben is a tétel kissé fáradtabb az előzőnél, még inkább az »*Allegro strepitoso*«, melynek tematikája nem szimpatikus és formailag sem elégit ki. Összegezve mindezt, meg kell állapitanunk, hogy *Stögermayer* szaxofón-quintettje, tekintettel annak *kisérleti* jellegére, sikerült munka, hiszen ebben az esetben nem csupán arról volt szó, polgárjogot szerezni az exkluziv kamaraegyüttesben egy hangszernek, amely eddig csak szalónorkeszterekben jelenhetett meg sekélyes mondanivalókkal, hanem meggyőzni bennünket arról is, hogy az mély zenei gondolatok kifejezésére hivatott. *Lukács György*

A Budapesti Egyetemi Énekkarok a napokban tartotta 25. évi tisztújító közgyűlését dr. *Putnoky* László tanárelnök jelenlétében. Az elnöki megnyitó után *Záborszky* Árpád alelnök tartotta meg a mult évi működésről szóló jelentését. Az egyesület az elmúlt év folyamán 51 alkalommal szerepelt, melyek közül hat izben az Operaházban, a Boris Godunov című operában, négy izben önálló hangversenyként a Rádióban, azonkívül három zenekari és három vidéki hangversenyt bonyolitott le. A beszámoló után megejtették 1930/31. évre a tisztújitást. Elnökök lettek közfelkiáltással: a Műegyetem részéről *Láng* Elemér okleveles gépészmérnök, a Tudományegyetem részéről *Fixl* János; alelnökök *Záborszky* Árpád, illetőleg *Bierner* Géza. A lelépő dr. Zsingor Béla alelnöknek, aki hétesztendős elnöksége alatt páratlan hozzáértéssel intézte az énekkar ügyeit, a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. Ezután az elkövetkező esztendőre ismét karigazgatóvá választották Vaszy Viktor zeneszerzőt, a Zeneművészeti Főiskola tanárát. A nívós közgyűlést, amely mindvégig a negyedszázados jubileumra való komoly felkészülés jegyében zajlott le, társasvacsora követte, melyen megjelentek az énekkar első elnökei is.

Meisel Edmund német zeneköltő fiatalon, 35 éves korában húnyt el. Nevét különösen jellegzetes film-kisérőzenéivel (»A nagyváros szimfóniája«) tette ismertté.

Mangiagalli Riccardo olasz zeneköltő tárgyalásokat kezdett *Szép* Ernő »Azra« című színművének megzenésitése ügyében.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 13041

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Január 18 vasárnap			Puccini-hangverseny Karnagy: Vaszy Viktor
Január 23 péntek este 1/2 8 órakor		Esti hangverseny Karnagy Bor Dezső	
Január 25 vasárnap	Moussorgszky: Egy éj a kopasz hegyen Beethoven: Esz-dur zongoraverseny Liszt: Mazeppa Karnagy: Unger Ernő		
Február 1 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Február 8 vasárnap		Siklós: „Tükör“-fantázia Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Február 22 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust-szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

LÉPJEN BE

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG
„TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁBA“

1. A Bizottság Tanulmányi Társaságának *tagja lehet* minden tanköteles koron túllévő férfi, illetve nő, aki nyugta ellenében a Bizottság pénztárába *évi két pengőt* (félévenkint 1 P-t) fizet. A tagsági év **első fele** január 1-től június 30-ig, a **másik fele** július 1-től december 31-ig szól.

2. A félévi 1 pengő tagsági díj 10 db tíz filléres bélyeg alakjában is megküldhető a Bizottságnak. A jelentkező tag egyúttal *nevét, foglalkozását és pontos lakcímét is közölje.*

3. A Tanulmányi Társaság tagjai

a) a Bizottság által rendezett tanfolyamokon *tandíjkedvezményben* részesülnek;

b) tagsági nyugtájuk *esetenként egy kedvezményes belépőjegy* váltására jogosít a Bizottság vasárnapi vigadói hangversenyein;

c) postán, bérmentve kapják meg a Bizottság *nyomtatott havi munkatervét;*

d) a zártlétszámú tanulmányi kirándulásokon a jelentkezés sorrendjében *elsőbbségi joguk* van;

e) *résztvehetnek* a zártcsoportok részére rendezett múzeumlátogatásokon is;

f) esetenként 20 fillér részvételi díj lefizetése ellenében *résztvehetnek* a »*Szabad Lyceum*«-nak és az »*Erzsébet Népakadémiá*«-nak a Népművelési Bizottság támogatásával rendezett *tanulmányi* és *turisztikai kirándulásain.*

4. *A Népművelési Bizottság hivatali helyisége:* **IV. ker., Szép-utca 5. félemelet 2.** *Hivatalos órák köznapokon d. e. 9—2-ig és pénteken délután 5—7-ig.* Telefon: Aut. 845—29.

C. bérlet **1931 január 18-án, vasárnap** **C. bérlet**

PUCCINI-HANGVERSENY

Karnagy: VASZY VIKTOR

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 13041

300182

15

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 7. szám
1931 január 1

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — KÁLMÁN MÁRIA: A mesterhegedű. — KERTÉSZ GYÖRGY: Musikkollegium Winterthur. — Elavult hangszerek: A forgólant. — Sándor Erzsi jubileuma. — Dinamika a zenében. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

B. bérlet.

1931 január 4-én, vasárnap

Közreműködnek:

ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő, Szabóné FÜZY MATILD operaénekesnő és VINKOVICH LÁSZLÓ a Városi Színház művésze

1. MENDELSSOHN: V. szimfónia
2. CORELLI: La folia
   Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE

Szünet

3. MAHLER: Adagietto az V. szimfóniából
4. MASCAGNI: Parasztbecsület. *a)*Ária.
   Énekli: Szabóné FÜZY MATILD. *b)* Duett.
   Énekli: Szabóné FÜZY MATILD és VINKOVICH LÁSZLÓ
5. DVOŘAK: Scherzo capriccioso

Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1931 január 11-én, vasárnap

Közreműködnek:

S. GERVAY ERZSI operaénekesnő és SALGÓ ALICE zongoraművésznő

1. MOZART: D-dur szimfónia
2. BEETHOVEN: C-dur zongoraverseny
   Előadja: SALGÓ ALICE

Szünet

3. *a)* GÖTZ: Ária a „Makrancos hölgy" c. operából. Énekli: S. GERVAY ERZSI
   b) STRAUSS: Morgen
   c) MAHLER: Wer hat dies Liedlein. Énekli: S. GERVAY ERZSI
4. KODÁLY: Háry János szvit

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet

1931 január 18-án, vasárnap

PUCCINI-HANGVERSENY

Közreműködnek:

KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr., a Városi Színház művészei

1. Capriccio sinfonico (Budapesten először)
2. Áriák. Énekli: SZEDŐ MIKLÓS dr.
3. Intermezzo a „Manon" c. operából
4. Kettős a „Pillangó kisasszony" c. operából. Énekli: KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr.

Szünet

5. Áriák. Énekli: KOVÁTS ILONKA
6. *a)* Kettős a „Tosca" c. operából
   b) Kettős a „Bohémélet" c. operából. Énekli: KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr.
7. Induló

Karnagy: VASZY VIKTOR

A. bérlet.

1931 január 25-én, vasárnap

Közreműködnek:

UNGER ERNŐ, a Zeneművészeti Főiskola tanára és U. SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja

1. MUSZORGSZKY: Egy éj a kopasz hegyen
2. CSAJKOVSZKY: Zongoraverseny
   Előadja: UNGER ERNŐ

Szünet

3. WAGNER: Rienzi nyitány
4. MOZART: Ária a „Szöktetés a szerályból" c. operából. Énekli: U. SZABÓ LUJZA
5. LISZT: Mazeppa

Karnagy: UNGER ERNŐ

B. bérlet

B. bérlet.

1931 január 23-án, pénteken este 1/2 8 órakor

1. WAGNER: Nürnbergi mesterdalnokok előjáték. Vezényli: KOZMA JÓZSEF
2. BEETHOVEN: VIII. szimfónia. Vezényli: ERÉNYI JÁNOS

Szünet.

3. MOZART: Constanza áriája a „Szöktetés a szerályból" c. operából. Énekli: Katonáné SASKÓ HILDA. Vezényli: KENESSEY JENŐ
4. LISZT: Haláltánc. Előadja: SACHS RENÉ. Vezényli: KOZMA JÓZSEF
5. LISZT: Les preludes. Szimfónikus költemény. Vezényli: KENESSEY JENŐ

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 7. szám Budapest, 1931. január 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

◆◆◆

Tizennegyedik hangverseny. — 1931 január 4-én. — Vezényel: Bor Dezső

B bérlet.

1. **Mendelssohn** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): *Reformáció*-szimfónia, *d*-moll 107. mű.

Öt szimfóniát írt a fiatalon elhúnyt termékeny komponista. Közöttük a Skót- és az Olasz-szimfóniák a legnépszerűbbek. Ritkán hallhatjuk igaztalanul mellőzött Reformáció-szimfóniáját, melyet olaszországi útján 1832-ben fejezett be. Bemutató előadása ugyanezen évben Berlinben volt a zenészek nyugdíjalapja javára rendezett hangversenysorozatban.

Luther élete és alkotása lebegett Mendelssohn képzeletében, midőn négytételes szimfóniáját megalkotta. Tépelődést, gyötrődést, majd harckészséget árul el a bevezető andante, melyben feltűnő a Wagner Parszifáljában is feldolgozott »megváltás«-motivum jelentkezése. A szonátaformában írt *Allegro con fuoco* energikus akcentusai alig szorulnak magyarázatra; kiérzik belőlük Luther harckészsége, amint Leó pápa bűnbocsátó leveleinek árulásán felháborodva (1517 okt. 31-én) az augsburgi vártemplom falára kiragasztja híres 95 pontból álló hadüzenetét. Még a tétel melléktémája is, eltérően a melléktémáknál szokásos ellágyulástól, szenvedélyes, akaraterős. A zeneszerzéstechnikai szempontból igen jelentős kidolgozás befejező akkordjaiban még egyszer megjelenik a »parszifali« téma, majd ismét elvonulnak előttünk az expozició főbb motivumai.

Összetett dalformában írta meg a Mester a *második* tételt, melynek pasztorális triójában talán »Luther példás családi életének egyszerű keresetlen hangulatát« akarta ecsetelni.

Rövid dallamos *andante* után, melyben a hegedűk hamisítatlanul »mendelssohnos« tematikát szólaltatnak meg, a fafúvókban ünnepélyesen felcsendül az »Erős várunk a mi Istenünk« gyönyörű lélekemelő koráldallama. Hatalmas felfokozás készíti elő a harcias utolsó tételt, melynek kódájában ismét diadalmasan, győzelmesen harsog minden rézfúvó szólamában a Luther-korál és a befejező ütemek augmentációjában alakul át templomi áhítattal telített zsolozsmává.

*

2. **Corelli**: *La Folia* (Max Reger hangszerelése.)

Előadja: *Zipernovszky* Fülöpke hegedűművésznő.

*

3. **Mahler Gusztáv** (1860 Kalist — 1911 Bécs): *Adagietto* az ötödik szimfóniából.

Cisz-moll szimfóniáját 1904-ben fejezte be *Mahler*. Ez a műve már maga mögött hagyta a mult század zenei romantikáját és a zenei expresszionizmus felé hajlik. Különösen áll ez a szimfónia első tételére. Az *Adagietto* igen egyszerű eszközökkel él. Csak húroshangszereket — vonószenekart és hárfát — szerepeltet benne a komponista. A dallam nemes vonala a hegedűk és a gordonkák szólamában hullámzik végig, a hárfa pedig tört hangzatokkal arpeggiókkal élénkíti néha a harmóniák mozdulatlan merevségét. Mesteri a háromszakaszos dalformában (A-B-A) írt tétel középtétele, valamint a *Gesz*-durból *E*-duron át *F*-durba visszavezető epizódrész.

*

4. *a)* **Mascagni:** *Parasztbecsület.* Santuzza áriája.

Még mielőtt Turiddut katonának elvitték, csak
Lólán csüggött s igérte, hogy néki lesz a hive,
Szentül igérte, néki lesz a hive
De hát mikor megjött Alfió, elébe vágott
S elfeledve a hűtlent, más szeretőre vágyott,
Mi egymást szerettük, szerettük, ah szerettük,
De irigyelt Alfió élte párja
Újra bírni akarta őt s hálót vetett ki rája,
Hálót vetett ki rája s elvette tőlem,
Meg van ölve a hirem, nincsen, óh nincs, aki védjen
Lóla megint Turiddué,
Ah, végem, szivem szakad, jaj végem.

Énekli: *Szabóné Füzy* Matild.

SZABÓNÉ FÜZY MATILD
operaénekesnő

*

4. *b)* **Mascagni:** *Parasztbecsület.* Turiddu és Santuzza duettje.

T. Santuzza itt vagy?
S. Ép téged várlak.
T. Húsvétkor te nem mégy misére?
S. Nem én. Szóm van ma hozzád.
T. Láttad anyámat?
S. Szóm van ma hozzád.
T. De itt ne szólj.
S. Hol jártál, mond meg?
T. Hol jártam volna, bort kellett vennem.
S. Nem, nem igaz.
T. Santuzza higyjed el, Santuzza higyjed el!
S. Nem, ne hazudjál, lekanyarodtál az útról, tudom! Ma hajnaltájban láttak itthon, nem messze az Alfió-háztól.
T. Ah, leskelődtél?
S. Nem! Istenemre! De ép a Lóla férje, maga Alfió mondta itten el.
T. Szerelmemért ez a hála, te csalfa, vesztemre törsz hát?
S. Óh, kérlek, ezt ne mondjad.
T. Menj hát utadra, menj hamar. Engesztelni hiába igyekszel, hiába kérsz, rimánkodol.
S. Hát szeretőd lett?
T. Nem!
S. Sokkalta szebb a Lóla.
T. Halgass, ha mondom!
S. Az lett! Az lett! Verjen meg Isten!
T. Óh, Santa!
S. Óh, az a céda, tőlem téged elrabolt.
T. Haljad, Santuzza, ne haragits meg! Kezdem el unni e hiú féltést.
S. Hát verj meg! üss meg, tűröm, mert szeretlek, de ezt a nagy kint nem birom im már, de ezt a nagy kint nem birom im már.
T. Halljad, Santuzza, ne haragits meg, kezdem elunni e hiú féltést.
S. Hát verj meg! üss meg! tűröm, mert szeretlek, de ezt a nagy kint nem birom im már, nem birom im már.
T. Ah, no látod, mit beszéltél?
S. Te akartad! Úgy kell neked!
T. Óh, gonosz!
S. Tépd össze testem!
T. Nem!
S. Turiddu, figyelj rám!
T. Menj!
S. Turiddu, figyelj rám!
T. Menj!
S. Óh, jaj, figyelj rám! Óh, jaj, Turiddu, maradj, óh, maradj idekünn még, ah, ha te elhagysz, vélem mi lészen?
T. Hát mért leselkedsz?
S. Nem, nem Turiddu!
T. Mért kémlelődöl.
S. Maradj, maradj még, hogyha te elhagysz, vélem mi lészen! Óh, jaj, Turiddu, maradj, óh, maradj idekünn még, nem Turiddu. Turiddu maradj! Óh, maradj még!
T. Hát mert hogy űzöl és kémlelődöl?
S. Hát azt, aki hozzád hű volt mindég, azt így eltaszítod, elhagysz egészen ?
T. Menj újra mondom, menj és ne kinozz! Ha sérteni tudtál, ne állj elémbe.
S. Nem, Turiddu! Maradj, maradj még! Óh Turiddu!
T. Menj, menj s ne kinozz!
S. Nem, Turiddu, maradj, maradj!
T. Menj!
S. Nem!
T. Menj!
S. Turiddu!

T. Menj!
S. Ah, nem, Turiddu, óh, maradj még, óh, jaj, maradj még! Maradj!
T. Menj újra mondom, menj s ne kínozz! Ha sérteni tudtál, ne állj elémbe, ha sérteni tudtál, ne állj elémbe! Menj!
S. Nem!
T. Menj!
S. Nem!
T. Menj!
S. Nem! Hogyha te elhagysz, vélem mi lészen? Óh, ne taszíts el!
T. Menj, újra mondom!
S. Halljad, óh, halld esdeklésem.
T. Menj! Ha sérteni tudtál, ne állj elémbe!
S. Óh, ha te elhagysz, vélem mi lészen! Óh, ne taszíts el!
T. Menj!
S. Halld esdeklésem!
T. Menj! újra mondom, menj! ah!
S. Óh, ne taszíts el, ah! Halld esdeklésem, óh, jaj, ne hagyj el! Ah, jaj, Turiddu, maradj, óh, maradj idekünn még! Óh, jaj, hát el akarnál hagyni, Turiddu. Várj csak!
T. Fenyegetésed sohse bánom.
S. Legyen húsvétod átkos, te csalfa!

Éneklik: Szabóné *Füzy* Matild és *Vinkovich* László.

*

5. **Dvořak** (1841 Mühlhausen — 1904 Prága): *Scherzo capriccioso.* 66. mű.

Dvořak e scherzóját eredetileg egy szimfóniája harmadik tételének szánta, de komponálása közben annyira túlméretezte, hogy inkább önálló orkeszter-darabnak tette meg. Rövid bevezetés után, melyben a kürtök vázlatszerűen jelzik a főtémát, a teljes zenekar intonálja a rondó-formában tartott érdekes ritmikájú scherzo-témát. A keringőízű epizódtéma a hegedűk szólamában csendül fel. Hosszabb visszavezetőrész készíti el a főtéma visszatérését. A trióban az angolkürt idillikus dallamát előbb halk fúvó- és vonósharmóniák támasztják alá, majd amidőn a dallamot az óboa és kalarinét ismétlik, a hegedűk oktávközös figurái fonják át. Szellemes kidolgozás után — melyben a bevezetésben hallott kürttéma minden hangcsoportban egymásután csillan fel — halljuk ismét a főtémát a keringőszerű epizódtémával együtt. Rövid hárfakadencia után hatalmasan felfokozott kóda fejezi be a lendületes kompozíciót.

*

Tizenötödik hangverseny. — 1931 január 11-én. — Vezényel: Bor Dezső

A bérlet.

1. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *D-dur szimfónia.* 35. *sz.* (Köchel-jegyzék: 385. sz.)

Bécsben 1782 július havában írta Mozart e szimfóniát, legderűsebb, legkiegyensúlyozottabb műveinek egyikét. Pregnáns, pattogó ritmussal és jellegzetes oktávugrásokkal kezdődik az első tétel. Főtémája, mint hálás kontrapunkt-ellentéma ott settenkedik állandóan a tétel minden epizódjában, az átvezető témákban ép úgy, mint a mellék- és záró-témákban. Különösen felhívom a hallgató figyelmét az expozició megismétlésére visszavezető részre, hol a főmotivum kánonszerűen lép be a vonósok szólamaiban.

Az *andante*-t szonatina-formában írta meg a Mester, lassú tételeknél gyakori módszerével: a főtéma dallamos, kantilénaszerű, míg a melléktéma mozgalmasabb, harmincketted figurákkal telített. *Menuetto*-ja egyike a legismertebb Mozart-menuettóknak, mert sokféle átiratban *(arrangement*-ban) forog közkézen. Bájos az óboa és a fagót tercelése a trió első periodusában és annak visszatérésében. A *Finale* magasabb rondóformában íródott, melynek gyönyörű konstrukcióját bűnös kezek azzal szokták lerontani, hogy egy formafelépítés tekintetében képtelen ugrást jelölnek ki a melléktéma kétszeri visszatérése között (h-moll és *D*-dur). Ezzel kimarad a főtémának közbeeső megismétlődése, ami teljesen felborítja a rondóforma plasztikus szerkezetét.

*

2. **Beethoven:** op. 15. *C-dur zongoraverseny.* (1795.)

Komponáló tevékenységének legjelentősebb opuszai között is tiszteletre méltó hely illeti a Mester zongoraversenyeit. Ezek közül kettő (Esz-dur) ifjúkori zsenge mű, még opuszszámuk sincsen, 1790 előtt, Bonnban komponálta Beethoven. Az irodalom ma öt zongoraversenyt tart számon: 1. C-dur, op. 15., 2. B-dur, op. 19., 3. C-moll, op. 37., 4. G-dur, op. 58. és 5. Esz-dur, op. 73.; különösen a 2., 4. és 5. népszerűek. Beethoven zongorakoncertjei a költőt életének különböző szakában, tehát különböző fejlődési fokán mutatja be.

A C-dur koncert, mint újabb adatokkal bizonyítják, a 2. versenymű után keletkezett s így az opusz-számjelzés nem jelenti egyúttal a befejezés sorrendjét. Egyébként mind a két zongoraverseny 1795-ből származik. Beethoven stílusa természetesen itt még nem nyilatkozott meg olyan határozott formában, mint későbbi műveiben. Azon felül alkalmi kompozició is, tanítványa: Rudolf főherceg számára írta. Három egyszerű tétele közül az első tiszta, világos szonáta forma, a második lassú menetű, közvetlen dallamú andante, a befejező tétel derűs, mozartias rondo. A zenekarnak egészen alárendelt szerep jutott.

Előadja: *Salgó* Alice zongoraművésznő.

*

3. *a)* **Götz:** *Ária* a »Makrancos hölgy« c. operából.

Katharine. Die Kraft versagt, des Kampfes bin ich müde. Und wie ein Schiff im Seesturm untergeht, so stirbt des kühnen Muthes letzter Schimmer in dem Orkane seines Zorns dahin. Sind Weibes Waffen doch Strohhalmen gleich! Wo ist mein Stolz? Wie bin ich jetzt so weich! Und hass'ich Ihn? o nein! welch Wort, Ihn hassen! mein Leben wollt für ihn ich lassen! O könnt ich ihn versöhnt und milde sehn! Sonst muss in seinem Zürnen, sonst muss in seinem Zürnen, in seinem Zürnen ich vergeh'n. — Es schweige die Klage! In Dehmut es trage, was noch so Schweres er dir beschliesst. In freundlichem Scheine winkt dir nur eine, nur eine Hoffnung die dir's versüsst: dass ihn die Arme, zu letzt erbarme, dass ihre Delmuth Ihn endlich rührt, O Wonnegedanke! O Glück ohne Schranke, dass ihn die Liebe an's Herz mir führt!

*

b) **Strauss R.:** *Morgen.*

Und morgen wird die Sonne wieder scheinen
und auf dem Wege, den ich gehen werde,
wird uns die Glücklichen, sie wieder einen,
inmitten dieser sonnenatmenden Erde
und zu dem Strand dem weiten, wogenblauen
werden wir still und langsam niedersteigen,
stumm werden wir uns in die Augen schauen
und auf uns sinkt des Glückes stummes Schweigen.

(John Henry Mackay.)

*

c) **Mahler** (1860) Kalist — 1911 Bécs): *Wer hat dies Liedlein.....*

Wer hat dies Liedlein erdacht?
Dort oben am Berg in dem hohen Haus!
Da gukket ein fein's lieb's Mädel heraus
Es ist nicht dort daheime
Es ist des Wirts sein Tochterlein,
Es wohnet auf grüner Heide.
Mein Herzle is wund!
Komm, Schätzle mach's g'sund!
Dein' schwarzbraune Äuglein
die hab'n mich verwund't!
Der rosige Mund macht Herzen gesund.
Macht Jugend verständig, macht Tote lebendig
Macht Kranke gesund.
Wer hat denn das schöne Liedlein erdacht
Es haben drei Gän's übers Wasser gebracht.
Zwei graue und eine weisse
Und wer das Liedlein nicht singen kann
Dem wollen sie es pfeifen! Ja!

(Des Knabes Wunderhorn.)

Énekli: *S. Gervay* Erzsi operaénekesnő.

*

4. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét —): *Háry János-szvit.*

A Háry c. daljátékot 1926-ban mutatta be az Operaház. Tavaly készített belőle a komponista hattételes szvitet.

Háry alakja Garay »Obsitosá«-nak egyik mulatságos figurája, a hencegő, szájhős füllentő, aki vakmerő kalandjait adja elő.

A hat tétel címe:

1. Kezdődik a mese. Prelude.
2. Bécsi harangjáték.
3. Dal.
4. Napoleon csatája.
5. Közjáték.
6. A császári udvar bevonulása.

Csak az első és utolsó tételben használ a szerző nagy szenekart. A másodikban csak magas fafúvók, harangjáték és zongora, a harmadikban kis zenekar, a negyedikben csak fúvózenekar szerepel. Érdekes cigányos szint adnak a 3. és 5. tételnek a cimbalom futamai és tremolói.

KÁLMÁN MÁRIA:

A MESTERHEGEDŰ

A 19-ik század elején házaló formájú furcsa szerzet járta be Olaszország kisebb városait, falvait. Portékáját — néhány madzagra fűzött hegedűt — nyakába vetve hordta. Hangos szóval köszöntött a házakba: »Hegedűket veszek, legmagasabb áron, kinek van eladó hegedűje?« Egyremásra kínálgatták hangszereiket a jámbor népek, többnyire hurtalan, rendetlen, használhatatlan állapotban lévő hegedűket. A házaló alapos vizsgálat után jó pénzért megvette, vagy becserélte a nála lévők valamelyikével: értéktelen, de felszerelt, játszható hegedűvel. Az útjába eső kolostorokba is elvetődött, hogy az ott lévő rozzant hangszereket tanulmányozza, javítgassa, csereberélje. Vándorlásai után a házaló kincseivel milánói szegényes szállására vonult, hogy csakhamar újabb felfedező utakra induljon, szerte az országban.

Ez a fáradhatatlan utas *Tarisio Luigi* volt, az olasz mesterhegedűk pompás ismerője, szenvedélyes szerelmese, az első valóban hozzáértő műgyüjtő.

Szegénysorban élő szülei az ácsmesterségre fogták, de csakhamar úrrá lett rajta a zene és hangszerek iránt való érdeklődése. Kezdetleges hegedűt faragott magának, de mindjobban vágyódott egy igazán jó hangszer után. Csalhatatlan ösztöne, éles szeme azonnal észrevette a hangszerek közötti különbséget. A hegedűk állandó tanulmányozása folytán hihetetlen biztos ítéletű műértő lett. Ebben az időben általában még nem vált köztudattá, egy mesterhegedű értéke, hiszen például, a nagy *Guarnerius* geniusát is csak később *Paganini* fedezte fel. (1820.) Így volt lehetséges, hogy az élénk zenei élet ellenére is, eldugott helyeken, avatatlan kezekben voltak olyan hangszerek, melyekért felkutatásuk után királyok vetekedtek. *Tarisio* érdeme, hogy megtalálta és kereskedelembe bocsátotta s úgyszólván közkinccsé tette ezeket a műremekeket. Párisba, Londonba is eljutott és nagyszámú pompás hangszert juttatott méltó kezekbe.

Ő maga egy remete életét élte, bár meggazdagodott ezeken az üzleteken; láthatóan a hangszerek esztétikai értéke jobban érdekelte az áruknál. Mikor a szomszédainak feltűnt, hogy *Tarisio* napokig nem mutatkozik, feltörték lakásának ajtaját. Nyomorúságos kép tárult eléjük. A szobában, melynek összes bútorzata egy asztal és szék volt, nyomorult fekhelyén feküdt, kinyúlva, holtan. Körülötte a földön, a falon, lógva, zsákban, tokban különböző hangszerek, főkép hegedűk tömege mintegy 100 darab, a ládában egy halom értékpapír és pénz. Mesés értékű hangszerek kerültek itt napfényre. *Amati*, *Maggini* stb. hegedűkön kívül egy féltucatnyi *Stradivarius*, közöttük a mester egyik, vonótól még nem érintett szűz hegedűje a »Várva-várt« a »Messiás« . . .

Manapság lehetetlenségnek tűnik, hogy egy valóságos beccsel bíró hangszer rejtve maradjon. Ez a szó »Mesterhegedű« fogalommá vált és nemcsak a zenésznek vagy kereskedőnek, de az amatőr műgyüjtőnek épen olyan féltve őrzött drágasága, mint bármely más műkincs.

Amíg a hegedű a 17. század műremekeinek a jelen időkben is érvényes felülmúlhatatlanul tökéletes formájáig eljutott, rendkívül érdekes és változatos fejlődési folyamaton és átalakulásokon ment keresztül.

Könnyen kezelhető alakja, kis méretei, kecses formája mellett a legnagyszerűbb hanghatás elérésére és a legbonyolultabb technikai problémák keresztülvitelére alkalmas és esztétikai gyönyörűséget is okoz. Talán ezek a tulajdonságok biztosították számára azt az előkelő helyet a hangszerek között, amelyet betölt.

Mint minden mai értelemben vett kultúrának, a hangszeres kultúrának is Ázsia volt a bölcsője. A hegedű eredetét a vonó keletkezése előtti időkig lehet visszavezetni, amikor még a pengető hangszerek korát élték. A vonót a hang rezgésének hosszabb időtartamra szóló lerögzítésének a szükségszerűsége teremtette meg, ennek alkalmazásával fejlődtek a pengető hangszerekből a vonósok. Természetszerűen ez a módosítás is elsősorban Ázsiából indult ki, a lótenyésztés hazájából, hol a szükséges lószőrt legkönnyebben előállíthatták. Az indusok *ravana hasra*-ja, a hegedű őse, a perzsáknál *kemangeh*, az araboknál *rebab* (rebec, rubab) néven hasonló formában volt használatos. A rebab ovális alakja ürücombhoz hasonlított, innen a francia gigot szóból levezetett *gigue*, giga elnevezés. Úgy vélik, hogy a Kelet zenészeinek vonókezelését

jellemző hintázó (germánul: geygan) mozdulatból származik a német *Geige* neve. (8—9. század.)

Másik ősforma a kelta *crwth* (kruth, crotta) mintájára alakult ófelnémet *fidula* volt (9. század). Állítólag a római fidiculából származik, melynek húrjait pálcikával verdesték. A német *Fiedel*, a francia joculatorok, jongleurök (igricek) *vielle*-jéből lett az olasz viola.

E hangszerek eredetileg széles oválja a 14. század körül lassanként megnyulik, a vonó mozgásának megkönnyítése végett a test közepét bemélyítéssel elkeskenyítik. A viola nagysága, illetve kezelése szerint voltak *viola di bracciok* (brácsa) *viola di gamba*-k stb. A legkisebb forma volt a *violino*.

A viola legrégibb és legfontosabb válfaja, melytől csak egy lépés a hegedű mai modern formájához a líra.

Ez közvetlen átmenet a viola és hegedű között. Nem azonos a görög lírával. A líra 5 húros viola, mérsékelten boltozatos testén a hegedűre jellemző két *f* alakú oldalnyílással, középen bemélyített oldalakkal. A 16. század elején alakult ki a hegedű véglegesen. A nehézkés violának kényelmesebbé, kisebbé tétele a franciák érdeme. A fedett, tompa hangot felváltja a hegedű főleg a magas fekvésben nagyobb terjedelmű átható, ragyogó hangja.

A líra di braccionak tökéletesített formája lett a hegedű. Érdekes, hogy az olaszok, kik ellentétben a franciákkal és németekkel, vonós hangszereket csak a 13. században kezdtek használni, milyen tüneményes gyorsasággal — aránylag rövid idő alatt — lendítették a hegedűkészítés művészetét a 16. század közepétől kezdve soha nem álmodott magasságba.

Ennek magyarázata az a hallatlanul mozgalmas, intenzív szellemi élet, mely Észak-Olaszország rendkívül gazdag városaiban a művészek betódulása következtében kifejlődött. A virágzó kereskedelem, általános gazdagság következménye a művészetek fellendülése volt. A zeneirodalom hatalmas fejlődése a művészekkel szemben új, bonyolultabb követelményeket támasztott. Az akkori rohamosan emelkedő zenei igényeknek megfelelően, szükségszerűen a hangszerek, nevezetesen a hegedű is, tökéletesedtek.

Bár a fejlődés módja nem írható egyetlen feltaláló javára, kétségtelen, hogy a hegedű tökéletesedésének érdeme a tiroli származású híres lant- és hegedűkészítőn *Magnus Tieffenbrucker*-en (Duiffoprugcar 1514) kívül a geniális *Gasparo Bertolotti* (alias *Gasparo di Salo* 1542) a bresciai iskola megalapítójának nevéhez fűződik. Ennek az iskolának a hírét csak a cremonai iskola tudta elhomályosítani. A Monteverdi szülővárosából Cremonából származó mesterek alkotásai túlszárnyaltak minden eddigi teljesítményt. Művészetük elérhetetlen álom maradt az utókor számára. »Titkukat« századok óta igyekeznek ellesni, mely az idők folyamán szinte misztikus varázslatnak tűnik.

Tény az, hogy a hegedű fáját minden hozzávaló anyaggal együtt, időt és pénzt nem kímélve válogatták össze és a legnagyobb gonddal, hozzáértéssel és türelemmel készítették elő. Északlombardia és a közeli és távoli külföld, Dalmácia, a Kárpátok, Felső-Bajorország erdei szolgáltatták a faanyagot. A legkitűnőbb és legszebben erezett jávorfát Erdély és Magyarország adták. A fenyő, citrom, körte, kőris, ében, sycomor érett száraz fáját használták fel a hegedűk készítéséhez. (Nem érdektelen, hogy azonkívül kisérletképen a legkülönbözőbb anyagokból is készültek hegedűk, üvegből, fémből, bőrből stb.)

A modern hegedűkészítők részéről annyira irigyelt tartós, kifogástalan lakk anyagát, összetételét, amely azonkívül, hogy védi és szépíti a hangszert, a hangot is befolyásolja, vegyileg sem sikerült pontosan megállapítani. Az eljárás, mellyel a régiek a lakkot boszorkánykonyhájukon főzték, az alkalmazás módja tulajdonképen felderítetlen maradt.

A lakkot a legkülönbözőbb gyantaszerű anyagok adják. Erre szolgál a borostyánkő, kopal, shellak, sandarack (Afrika) mastix, bensoe (Hátsóindia) stb. Ezeket az anyagokat szilárd olajokkal (len, terpentin) vagy illó olajokkal (kámfor) stb. alkoholban oldják, keverik. Színezésül a barnát az aloe termékével, a sötétvöröset a sárkányvérrel, a sárgát gummiguttival érik el. Valószínű, hogy az idők folyamán a régi mesterhegedűk eredetileg világosabb szine sötétedett. Az olasz lakk kifogástalan szépsége, tartóssága, ruganyossága, ellentétben például a merev és üveges francia lakkal az előnyös száraz klíma eredménye is lehet, mely a lakk gyorsabb száradását teszi lehetővé.

A különböző iskolák mesterei (Gagliani, Guadagnini, Landolfi, Testore, Bergonzi stb.) különböző színű lakkot használtak. Velencében rőt, Milanóban, Nápolyban sárgás színűt.

A cremonai iskola (1560—1760) tündökletes triásza: Nicola *Amati*, Antonio *Stradivarius* és Guiseppe *Guarnerius* (del Gesù) nemcsak az építés karakterében, hanem hegedűik színében is eltértek egymástól. Az ezüstös hangú boltozatos *Amati*-hegedűk erdei fenyő és csodásan erezett jávorfáján rőtbarna lakk tüzel. Nicola Amati tanítványa Antonio Stradivarius széles lapos modelljét sötétbarna mélytűzű lakk borítja. Az előkelő, gazdag cremonai *Stradivarius* család fia *Antonio* a patriarkák korát elérő életének munkájában kiteljesedve látjuk elődeinek, kortársainak és utódjainak minden törekvését. *Stradivarius* hallatlan intuicióval, az anyag, arányok, akusztikai törvények legaprólékosabb ismeretével érte el célját: a kivitel szépségével párosult legöblösebb, legtökéletesebb, az ideális hegedűhangot.

Kevésbé harmónikus — színte tragikus sorsú — egyetlen egyenértékű riválisa a nem kevésbé előkelő származású komor, tépelődő *Guarnerius* del *Gesù*. Kísérletező szelleme több egyenlőtlen tulajdonságú hegedű építése után megteremtette utánozhatatlan szépségű és értékű remekműveit. Felfedezőjének, *Paganininek* Guarnerius hegedűje, melyet »ágyú«-jának nevezett, a genuai múzeumban van kiállítva és némaságra kárhoztatva. Erőteljes felépítés, hatalmas nagyszerű hang, merész, elegáns kivitel jellemzi. A lakk szine sötétvörös, bár Guarnerius gyakran használt élénksárga lakkot is.

Az olasz mesterek mellett nagy hírre tett szert a tiroli származású *Stainer* Jakab (1621). Hegedűit, melyek a kor igényeinek nagyszerűen megfeleltek, egyidőben a Stradivariuséinál is többre értékelték. Egész egyénien dolgozott, bár modelljének erős boltozását a hang ereje nem igazolta. Munkája kifogástalan kivitelű, alkalmasint a velencei iskola hatásaként többnyire őttes lakkot használt. Az ő nyomán létseült a mittenwaldi iskola *(Klotz)*. Nem csoda, hogy az olaszok mellett a tiroli, a bajor erdők fúró, faragó népe is alkalmas hegedűkészítőnek bizonyult.

Magyarország is kiváló hegedűkészítőkkel dicsekedhetik, akik kitűnő érzékkel felismerték az olasz iskola előnyeit és a németek közeli szomszédsága ellenére is olasz, főleg *Maggini* és *Stradivarius* mintára dolgoztak. A magyar főurak birtokában lévő olasz hegedűket alkalmuk volt megismerni. A pozsonyi *Leeb* János György (1706 körül) és *Nemessányi* Sámuel (Eperjes

1837) hegedűi pompás hangszerek, melyeket különösen utóbbiéit eredeti olasz hegedűknek tartottak.

A 19. század folyamán, talán az elgyáriasodás következtében a hegedűkészítés dicsőséges korszaka hanyatlásnak indult. Ezután már csak utánzók akadtak, de teremtők nem. Sok modern hegedűkészítő azonban eredeti modellek mintájára kiváló hangszert készít.

Az utánzás sajnos sokszor közönséges hamisítássá fajul. Az antikizáló eljárásnak tapasztalatlan, hiszékeny vevők, amatőrök gyakran esnek áldozatul. Azonkívül hány »boldog örökös« van, aki apáról-fiúra szállt »ősi hegedűt« őriz féltve és nem sejti, hogy agyonpácolt, bekormozott, ütött-kopott füstös lomot tartogat. A legtöbb és legdurvább visszaélés a névjelző cédulák hamisításával és kicserélésével történik. Mennyivel tanácsosabb és célszerűbb úgynevezett »régi hegedű« helyett új, egészséges, ép hegedűt venni. Nem egy közülök olyan tartós, sikerült munka, hogy megérdemli a mesterhegedű nevet és komoly értékké válik annak a kezében, aki bánni tud vele.

MUSIKKOLLEGIUM WINTERTHUR

a neve annak a nálunk csak zenei körökben ismert intézménynek, mely ma talán Európa legrégibb egyesülete s mégis a modern zenei törekvések egyik legfőbb harcosa. Szeretném röviden megismertetni ennek a testületnek szervezetét, célját, munkásságát, mert sajnos nálunk — jóllehet nagyon elkelne ilyen, vagy csak ehez hasonló — teljesen hiányzik.

A winterthuri Musikkollegium 1629-ben alakult s azóta megszakítás nélkül működik. Hosszú időkön át csak az egyházi zene művelése, kórusok előadása, a polgárok kezdetleges, dilettáns házi zenélése volt az egyesület célja; hivatásos zenészek alkalmazásáról csak a mult század végén tesznek említést a kollegium feljegyzései. 1900 körül a hivatásos zenészek száma 17—20, akikkel együtt azonban a kollegium tagjai is részt vesznek a próbákon és hangversenyeken, később a létszám 25-re emelkedik s csak a háború után, az utolsó tíz esztendőben nyeri el a zenekar mai jelentőségét, éri el mai létszámát. Szinte bámulatos az az áldozatkészség, az a szeretet, amellyel ennek az aránylag kis városnak vezetősége, polgárai s főleg a Musikkollegium vezető tagjai a zenének, általában a művészetnek adóznak.

A *Musikkollegium* tagja lehet mindenki, aki vállalja az évi 20 fr. tagdíj fizetését. (Taglétszáma jelenleg 450.) Ennek fejében díjtalanul élvezheti hozzátartozóival együtt a kollegium rendezésében tartott összes ú. n. *Hauskonzerteket*, melyek keretében zenekari hangversenyeken kívül neves szólisták és kamarazenetársaságok lépnek fel, ezenfelül a többi hangversenyeken is kedvezményben részesül. A tagok közül sokan ezenfelül áldoznak a kollegium céljaira, a kottatár bővítésére egy részük önként vállalja az esetleges évi deficit egy-egy részét. Ugyancsak a kollegium vezetősége végzi a zenekar és a hangversenyek teljes adminisztrációját, teljesen díjtalanul. Minden tisztség: »nobile officium.«

A város is jelentékeny összeggel járul hozzá a kiadásokhoz, a városház nagytermét, — ahol a legtöbb hangverseny lezajlik, — igen csekély fűtés-világítási díj fejében bocsátja a kollegium rendelkezésére. Ellenszolgáltatásul a zenekar a szezon folyamán (okt. 1— ápr. 15.) minden vasárnap délelőtt *Freikonzert*-et ad, melyre nincsen belépődíj, bárki végighallgathatja. Műsoron a zeneirodalom nagy értékei, szimfónikus művek, szólószámok zenekari kísérettel szerepelnek. Érdemes megjegyezni, hogy ezek a hangversenyek állandóan zsúfolva vannak.

A zenekar törzse 45 tagból áll. Ezt a létszámot azonban a Freikonzertek kivételével állandóan megfelelő kisegítőkkel erősítik meg, amennyire a műsoron szereplő művek megkívánják (rendszerint a zürichi Tonhalle zenekarából, ahova igen sokszor viszont innen megy kisegítés). A zenekar tagjait nagy gonddal válogatják ki s mivel Svájcban kevés zenész van, a zenekar 70—80 százaléka külföldi, többek között német, cseh, osztrák, olasz, orosz, belga, holland, sőt Magyarország is két taggal van benne képviselve. Ennek ellenére a tagok között példás kollégialitás és a legteljesebb demokrácia uralkodik. Bármelyik zenekari tag szerepelhet, mint szólista, zenekari kísérettel a vasárnapi hangversenyek keretében ; az ilyen fellépésért külön honorárium jár.

A szezon folyamán a kollegium 14 bérleti, 8 népszerű hangversenyt, 4. ú. n. Studienaufführungot (műsorán ritkán hallható, egész modern művekkel) 2 ifjúsági konzertet, 39 Freikonzertet és 30 Hausabendet rendez. Ezeken kívül van igen sok rendkívüli, egyházi hangverseny és a zenekar két jutalomjátéka.

A hangversenyeken kiváló karmesterek vezényelnek és neves szólisták lépnek fel. Dirigensük : *Scherchen*, modern művek kitűnő interpretátora, *Stravinszky* egy szerzői est keretében, *Schoeck*, *Andrea* a Tonhallezenekar vezetője, *Arbos*, *Ansermet*,*Weingartner*, Fritz *Busch* ; szólisták : *Hubermann*, *Fischer* Edwin, *Busch*, *Wolfstahl-Hindemith-Feuermann* trió, *Elmann* Mischa, *Casadesus*, *Landowska*, *Durigó* Ilona ; *Pro Arte* (Brüxelles) *Capé-Rosé Wiener Streich quartett.* Csupa kitűnő művész, akik remek műsorokkal szerepelnek s kevés az a klasszikus vagy modern kompozíció, melyet még Winterhurban nem adtak elő.*)

Ebben azonban még nem merül ki a zenekar tevékenysége. Igen sokat hangversenyez más városokban is, a mult szezon folyamán 30 hangversenyt adott 8 városban s többízben volt külföldön is. Az utazásokat természetesen nagyon megkönnyítik a lényeges vasúti kedvezmények, melyet sajnos a magyar vasutakon lehetetlen megkapni. A zenekar tagjai turnékon külön díjazásban részesülnek.

Nem akarom ezt a kis ismertetést hosszúra nyujtani, de kissé rezignáltan jegyzem meg : mindez a kis Svájcban történik, ahol még *négy* nagy zenekar működik (Zürich, Basel, Genf, Bern) hozzá egy 50.000 lakosú kis városban. Nem akarom továbbá a gazdag és a háborútól mitsem szenvedett boldog országot szegény tönkretett hazánkkal összehasonlítani, de önkéntelenül vetődik fel a kérdés : nem lehetne ezt nálunk, a tehetségekben oly gazdag Magyarországon megcsinálni? Nem lehetne egy *Musikkollegium Szeged* vagy *Debrecen*, *Miskolc*, *Pécs*? Egyetemi városok, szépszámú lakosság, kultúremberek, művészetek iránti szeretet: meg volna itt egy jó zenekar létezésének minden előfeltétele. Nekünk nem kellene a világ négy tájáról összeszedni zenészeket, szólistákat, karmestereket, van otthon bőviben, nekünk nem kellene egy kitűnő zenekarért olyan hatalmas áldozatokat hozni, mint itt Svájcban, szerény anyagi eszközökkel, ügyes vezetéssel nagyszerű eredményt tudnánk elérni. Csak a művészet és művészek iránti szeretet kell ehhez, a hivatalos fórumok jóakaratú támogatása és eleinte egy kevés, egész kevés pénz. Meg vagyok róla győződve, hogy a zenekar a legrövidebb időn belül kifizetné saját magát, sok-sok fiatal művész talál művészi munkát és kenyeret, sok fiatal szerző jut majd szóhoz s kap kedvet fokozottabb munkához.

Winterthur, 1930 december havában

Kertész György

*) Ha valaki részletesebben érdeklődik a Musikkollegium multja iránt, olvassa el *Hunziker* idevonatkozó műveit («Zur Musikgeschichte Winterthurs«, »Das musikalische Leben in Winterthur während der letzten 50 Jahre« 1915.), továbbá *Fehr* zürichi tanár érdekes értekezését : »Unter Wagners Taktstock.« (1922.)

ELAVULT HANGSZEREK

A FORGÓLANT

Kevés hangszer futott be oly változatos pályát, mint a forgólant. Karrierje egy oly leányzó élettörténetéhez hasonlítható, aki külvárosi házak pince oduiból kerül a nagyváros forgatagába, majd pár esztendeig főúri társaságokban tündököl, hogy azután utcai koldusok szánalomra méltó társaságában fejezze be viszontagságos életét. A forgólant is előbb országcsavargók, kócevők, a középkor elején megvetett és a társadalomból kiközösített »Spielleut«-ok kedvelt hangszere volt. Később már a »menestrel«-ek játszanak rajta. Aztán bevonul a rokokó-korszak dámáinak szalonjába. Majd ismét koldushangszerré züllik; körülbelül száz évvel ezelőtt a dudával és a sípládával vívott élethalál harcában alul marad és helyét átengedi azoknak az újabb verkliféléknek, melyek nyomdokaiba léptek.

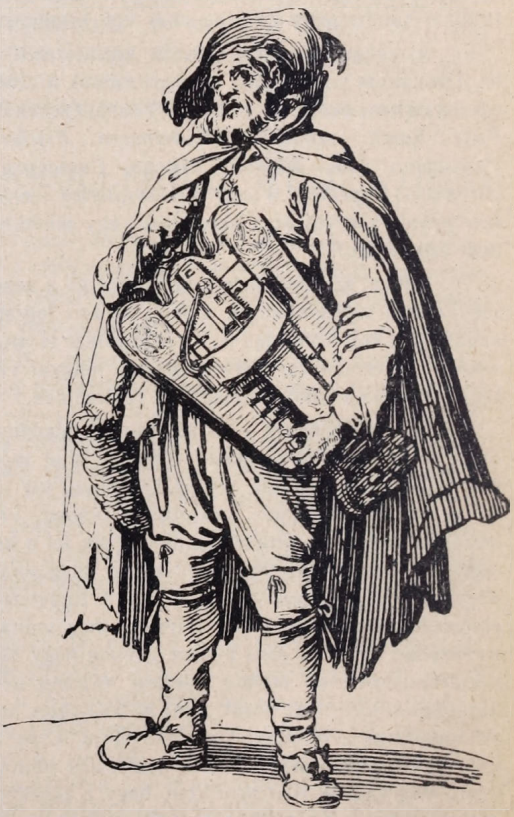

Callot Jacques (1592—1635) francia mester rézkarca: *Forgólanton játszó vándormuzsikus.*

Fél és másfél méteres nagyság között váltakozik külseje. Rezonátor szekrénye előbb trapézformájú, később a középkori fiduláéhoz hasonló. Már a 16. sz. végén lantra emlékeztet a korpusza, később pedig a hegedű, majd a gitár alakját utánozza. Mikor felfelé ívelő pályájának csúcspontját éri el, oly népszerűségre tett szert, hogy a hangszerkészítők a fokozódó kereslet kielégítésére régi gitárokat alakítottak át forgó-lanttá.

Szerkezetének leglényegesebb alkatelemei: 2—3 húr, melyet vonó helyett gyantázott korong szólaltat meg; ennek forgatására szolgál a hangszer alsó részébe csavart kurbli (forgattyú.) A húrokat a balkéz újjai helyett billentyűkkel kombinált érintők szorítják le. E hurokon kívül, melyek a dallamot szolgáltatják a forgókorong szabadon lengő bordóhurokat — számszerint kettőt, hármat vagy négyet — is érint, ezek, mint a duda orgona- pontos basszusa, alapra és kvintre vannak behangolva és állandóan belezúgnak a dallamba. Készítettek olyan forgó-lantokat is, melyeken az egyik húr külön nyergen nyugodott; ennek a nyeregnek egyik lába csak lazán érinti a hangszer fedőlapját, így a húr rezgése következtében egy különös harsogó recsegő hang keletkezik, mely a trombitáéra emlékeztet.

Legelőször a tizedik században említik. Egykori verses leírás szerint, akkor másfél méter hosszú volt. Ülve játszottak rajta és a két térdre fektették.

Nyolc billentyűvel összekötött érintői mindössze egy oktávát adtak diatonikusan. A *Chronique de Bertrand du Guesclin* szerint (a 14. században) a forgó-lant tipikus »csavargó-hangszer«, *(instrument truand)*, melyet leginkább vakok játszottak. *Mersenne* (1635) elég jóindulattal ismerteti, kijelentvén, hogy ha nemcsak az alsó néposztály játszanék rajta, hangját szebbnek találnák és a hangszert többre is becsülnék. *(»... si les hommes de condition touchaient ordinairement la sinfonie, elle ne serait pas si méprisée qu'elle est; mais parce qu'elle n'est touchée que par les pauvres, l'on en fait moins d'estime que des autres, quoiqu'ils ne donnent pas autant de plasir.«) Prætorius* már zordabbul bánik vele; szinte tiltakozik az ellen, hogy valaki feltenné róla, hogy a »parasztlant«-ot meg akarná említeni a többi húros hangszer között.

De a tizennyolcadik század különös divathóbortjai a forgólantot is kiemelték alacsony sorsából és olyan miljőbe helyezték, mely talán meg se illette. Tudjuk, hogy Rousseau *Le devin du village* című daljátéka, melynek szövegét és zenéjét is a nagyszerű filozófus írta (előbb 1752-ben a fontainebleaui udvarnak mutatták be, azután 1753-ban a párisi Nagyoperában), valami furcsa, beteges, bukolikus ábrándozást, rajongást váltott ki a főnemesség és a francia udvar krinolinos dámáinál. Népies ruhákba kezdtek öltözködni és a versailles-i parkokban felépített *hameau*-k (falusi házak, tanyák) zegzugos folyosóin bonyolították le idillikus flörtjeiket. Hangulataik fokozására a forgólantot használták fel, mely eddigi egyszerű szegényes köntösét levetve, most váratlanul díszes előkelő formaruhát ölt. A leghíresebb lantkészítők (Baton, Lambert, Fleury, Louvet) kezdenek sohasem várt értékes hangszereket gyártani, ébenfából, gyöngyház berakásokkal és elefántcsont díszítésekkel. Jeles komponisták írnak apró kis jellemdarabokat *(la Légère, l'Eveillée, la Follette)* forgólantra, *Boismortier* és *Chédeville* még duókat, táncszviteket és szonátákat komponálnak reá. Jóval később a népszerű *Donizetti* »Linda di Chamounix« c. operájában a szavojárdok énekét stílszerűen forgólanttal kísérteti. Mennyire dédelgették a rokokó asszonyai »vielle«-jüket, az abból is kitűnik, hogy az egyes húroknak külön nevet adtak. *Chanterelles*nek hívták a dallam képzésére szolgált két fő játszóhúrt, míg a négy basszust *La trompette, La mouche, Petit bourdon, Grand bourdon* nevekkel illették. Ugyanekkor 23-ra emelik fel a billentyűk számát, úgyhogy a két »chanterelles« két oktávát *(g^1—g^3)* fog át kromatikusan.

Dicsősége a forradalom alatt hanyatlik, a mult század elején pedig már ismét csak vándormuzsikusoknak lesz hű kísérője.

Ekkor még egy változáson megy keresztül: kis orgonaművel kombinálják *(vielles organisées)* oly módon, hogy a forgattyú redős fújtatót is hoz működésbe, míg a billentyűk egyidejűen 8—12 ajaksíp szelepeit nyitogatták. Ma már csak Délfranciaországban és a Pireneusokban hallatja néha kocsmákban és matrózlebújokban nazális, nyekergő hangját.

Hazánkban *tekerő* és *nyenyere* néven a század elejéig használt népi szerszám, melynek szerkezete nagy vonásokban megegyezett a cikk elején vázolt nyugat és déleurópai forgólanttal.

De hogy hová züllött ez a szerencsétlen hangszer, azt legjobban akkor látom, ha a Heyer- és Ambras-gyüjtemények káprázatosan díszes hangszereit összehasonlítom egy mai kolduslanttal.

SÁNDOR ERZSI

énekesnői működésének huszonöt esztendős évfordulóját ünnepelte meg a muzsikus világ, szoborleleplezéssel, szónoklatokkal és a m. kir. operaházban tartott díszelőadással.

Ritka eset, hogy valaki művészi kvalitásainak hervadatlan virágzásában érhet el hasonló, énekeseknél igazán kivételes jubiláris dátumot. Kolozsvárott kezdte meg énektanulmányait s Budapesten a Zeneakadémián fejezte be. Az évzáró vizsgán oly tüneményes sikert aratott páratlan csengésű hangjával, muzikalitásával és már akkor jelentős

koloraturatechnikájával, hogy az Operaház rögtön tagjai sorába szerződtette. Lakmé szerepében hóditotta meg akkor a pesti közönséget és ma, huszonöt év után ismét a Lakmé címszerepében ünnepelte őt tomboló tapsokkal a jubileumi előadás ünnepi hangulatú hallgatósága. E két végpont között különböző korszakok különféle stilusok dalműveinek több, mint félszáz főszerepét játszotta. Sokoldalúsága valóban imponáló, ha elgondoljuk, hogy a mult század divatos olasz operáiban (Lucia, Rosina) Verdi és Puccini dalműveiben, Mozart örökéletű gyöngyeiben, azonkívül Mayerbeer, Offenbach, Wolff-Ferrari

és Strauss operáiban ép oly nagyszerű, felülmulhatatlan volt, mint Erkel Bánk bánjában és Hunyadi Lászlójában. Sándor Erzsi azokhoz a kiválasztottakhoz tartozik, kiknél a természetnek pazar bőkezűségével adományozott hanganyaga mellé még nagyszerű színészi kvalitások is járultak.

Szobrának leleplezésére felvonultak zenei életünk vezető egyéniségei, hogy a jubiláló művésznőt köszöntsék. *Radnai* Miklós az Operaház nevében, *Hevesi* Sándor a Nemzeti Színház és *Hubay* Jenő dr. a Zeneművészeti Főiskola képviseletében tartottak ünnepi beszédet. Egymásután járultak még a művésznő elé *Dömötör* István, *Jármay* András, *Tolnay* Pál, *Bognár* Erzsi, *Bárdos* Artur, *Dalnoky* Viktor, *Ráskay* Dezső és *Székelyhidy* Ferenc; utóbbi Sándor Erzsi ujjára gyönyörű szavak kíséretében húzta fel a címeres aranygyűrűt, a színház magánénekeseinek ajándékát.

Nagy gonddal készült az Operaház a jubileumi előadásra, új díszletekkel, szereposztásokkal és felújított rendezéssel. *Sándor* Erzsi hangja ma is oly üdén, kristálytisztán csengett, mint negyedszázaddal ezelőtt. *Laurisin* Lajos, *Maleczky* Oszkár, *Somló* József, *Palló* Imre, *Orosz* Júlia, *Gere* Lola és *Bársony* Dóra tudásuk és művészi készségük javát állították a valóban gyönyörű előadás szolgálatába. *Berg* Ottó biztos kézzel hozta ki maradéktalanul a partitúra minden kvalitását. A közönség alig tudott betelni a mű szépségeivel és meleg szeretettel ünnepelte az est minden közreműködőjét.

DINAMIKA

a zenében a hang erősségének ingadozása; a zeneesztétika azon fejezetének címe, mely a hang erősségének változásaival foglalkozik. Alig tudnók elképzelni, hogy a muzsika, melynek színességét szinte a végtelenségig tudja fokozni a suttogásig letompított pianiszszimók és falrengető fortisszimók közét áthidaló százféle árnyalata, a középkorban szinte közönbösen állott a hangnak ezzel a moduláció-képességével szemben. Körülbelül a 16. század végéig nincs semmi adatunk arra, hogy a komponisták és előadók törődtek volna a hangok dinamikai árnyalat-különbségeivel. Ugylátszik, az egyházi zene azért mellőzte, mert világiasnak tartotta. Lehetséges, hogy a középkor orgonáinak egyenletes monoton hangja terelte el az énekesek figyelmét a dinamika lehetőségeitől. Az csak feltevés, hogy a 16. század végén már ismerték a dinamikai árnyalatoknak bizonyos »természetes« fajtáját, melynek módosulásait az előadott vokális művek szövegei sugalltak, de erre vonatkozóan nincsen semmi pontos adatunk.

Csak a 17. század elején találkozunk először előbb a vokális, majd az instrumentális zenében azzal a tudatos dinamikai effektussal, amit *echo*-hatásnak neveznek. Ennél a komponista ugyanazt a motivumot ismétli meg halkabban, esetleg egy oktávval mélyebb, vagy magasabb regiszterben. Mondhatnók kedvelt játékszer volt valaha ez az *echo*-zás, melyet sokszor túlzásba is vittek. Énekeltek például chansonokat, madrigálokat, amikben minden mondat záradékát megismételte egy másik kórus halkan, visszhangszerűen. A hangszeres zenében sokszor úgy érték el az echo-hatást, hogy a megismételt zenei témát az egész zenekar helyett 4—5 szólóhangszer játszotta. Különösen alkalmas volt az orgona berendezése ilyen echo-hatásokra, mert a főmanuálon játszott motivumot egy másik manuálon (*echo*-mű) bármikor meg lehetett ismételni éterikus finomsággal, megfelelő regisztrálás mellett.

Általában az orgona réteges dinamikája, — mely minden átmenet nélkül minden fokozás mellőzésével állít mereven egymás mellé pianot, mezzofortet és fortet — volt a dinamika fejlődésének további stádiuma. Ekkor a 17. század elején — találkozunk már elvétve a *forte* és *piano* szavakkal; az *f* és *p* betűk alkalmazása csak a századlegvégére tehető.

Míg a hangszeres zene csak jóval később sajátítja ki a dinamikai fokozatok áthidaló formáit, addig az opera fokozott népszerűségével járó primadonna-versengés tekinti meg a bravur-áriák egyik leghatásosabb eszközét, a hosszan kitartott hangok, vagy ismétlődő stakkátók vagy hosszú taktusokon keresztül tartó trillák erejének felfokozását és lehalkítását. *Caccini* híres énekiskolája már ismeri a *crescendo* és *decrescendo* határokat és tudatosan alkalmazza őket, sokszor a szövegtől is függetlenül. Domenico *Mazzocchi*, több opera és népszerű madrigál szerzője ír először *c* betűt az énekszólamokba, a *crescendo* jelölésére. Mai hangjegyírásunk »villás« crescendoi és decrescendoi, melyek egy-két ütemes motivum keretében kívánnak erősítést és halkítást, csak a 18. század közepén terjednek el. Közben más kísérletekkel is találkozunk: egy-egy szólam alá írt állandó hullámvonallal, mely a barométernek a légnyomás változását jelző grafikus rajzára emlékeztet, vagy felfelé és lefelé irányuló ékalakú jegyekkel, mint Francesco *Geminiani* szonátáiban. A zenekari *crescendo*-t a mannheimi iskola teremtette meg. (Vívmányait ismertettem »A Zene« jelen évfolyamának első számában *Stamitz* Esz-dur szimfóniájának elemzése alkalmából.)

A dinamikai szembeállítás két alappillére a *forte* és a *piano*. Előbbi a nagynak, fenségesnek, erőnek hatását kelti, de ha méretei emberfelettivé válnak, lenyom, megrémít, lenyűgöz és félelmet gerjeszt, a *pianisszimo* pedig olyan, »mintha a természetet mikroszkóppal vizsgálnám: életet és művészi formákat látok a legkisebb sejthalmazban«. (Riemann.) Másképp hat a *forte* a hangrendszer mély regiszterében, másképp a magas regiszterekben. *Engel* Gusztáv berlini esztétikus szerint, a hang erőssége a mélységben súlyos, tömegszerű, míg a magasságban az intenzív hatását kelti.

Azt a lélektani tényt, hogy a halkság sötétséget asszociál a hallgatóban, míg a hangosság fényt és derűt, alaposan kihasználták a komponisták zenei illusztrálásaik keretében. *Haydn* pl. a »Teremtés« című oratóriumában a világkeletkezés sötétségét előbb pianiszimóval jelképezi (. . . »és Isten szelleme lebegett a vizek felett . . .«), majd a Teremtő szavai után: »Legyen világosság« váratlanul fortisszimóban ujjong az egész zenekar. *Strauss* Richárd is a hallgató asszociáló képzeteire appellál Alpesi szimfóniájának elején, midőn az éjszakát ecsetelő mindvégig igen halk, komor bevezetésben hatalmas *crescendo*-val ecseteli a hajnal pirkadását, majd ragyogó fortisszimóval az izzó napkorongnak a láthatáron való megjelenését. A forte fenségét, erejét használja fel *Wagner* Wotan megjelenésekor (Walkürök), vagy az óriások fellépésénél (Rajna kincse) a Mesterdalnokok felvonulásakor és Siegfried fenséges gyászindulójában a fájdalom nagyságának jelképezésére.

Notturno viszont alig tűr meg fortet. Ezért végig *pianissimo* a »Nyáréji álom« noktürnje, valamint a »Sába királynője« második felvonását bevezető éji zene. Szordinót követel a hold fátyolos színe is. (L. a »Mesterdalnokok« második felvonásának poétikus befejezését és *Strauss* »Salome«-jának hold-illusztrációját.) De van még a pianisszimónak egy különös tulajdonsága: misztikus csodákat varázsol elénk, olyanokat, mik fantáziánkban élnek. Ezért *pianissimo* minden tündértánc, minden szilfidtánc. (*Mendelssohn* híres g-moll scherzo-ja a »Szentiványéji álom«-ban, *Berlioz* »Mab tündér« scherzo-ja és a szilfidek tánca a »Fauszt elkárhozása«-ban.)

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Heine, mint színdarab hőse jelenik meg legközelebb: stílszerűen francia szövegírók viszik színpadra, René *Blum* és Georges *de la Guys*, zenéjét pedig a német Schubert és Schumann remekeiből válogatják ki; szó van Liszt-kompozícióiról is. A nagy érdeklődésre számító daljátékot Monte-Carloban fogják bemutatni »Költőszerelem« címen.

Bábszínház operaelőadásai a legújabb események Zürich művészi életében. *Tobler* Max bábjai klasszikus értékű zeneművekre mozognak, persze a kulisszák mögött igazi énekművészek hallatják szép készségüket, kamarazenekar kíséretében, amelyet felváltva dirigálnak *Jelmoli* Hans (zeneszerző) és *Schaichet* Alexander. A bábszínház idei műsora: *Pergolesi* »A hű zenetanár« című operája, 3 szereplővel -; ép oly könnyed, bájos, dallamos, koloratúrákkal csillogó, mint a »Serva padrona (Urhatnám szolgáló)« csakhogy hosszadalmasabb. Méltó párja a »Livetto e Tarnollo« című kis szerelmi játék, szintén 3 énekszereppel. De még hatásosabb volt *de Falla* új remeke: »Pedro bábszínháza«; meséje Cervantesből való. Don Quixote a hadakozó bábokat élő embereknek tarja, nekik rugaszkodik és »tönkre silányitja« a bábszínházat . . . A zene mesteri, az énekesek s a rendezés elsőrangúak.

»A koldusoperát« (a Brecht és Weill ujjáalkotta »Dreigroschenoper«-t) Szovjetoroszország magához méltónak ítélte; változtatás nélkül fogják legközelebb előadni Moszkvában, a világhírű Tairow rendezésével.

Gurlitt művészcsalád neve Európaszerte ismeretes: festőművész, költő, zeneszerző tették híressé; a mi fiatal zongorázóink is emlékeznek rá gyermekdarabokból. Most *Gurlitt* Manfred lépett fel »Soldaten« című operájával Düsseldorfban; egy százéves, nagyhatású szerelmi végzet-tragédiából írta szövegét, Goethe fiatalkori barátjának, a lázadozó természetű s végre öngyilkos *Lenz* Reinhold színdarabjából. Az új opera nyeresége a zeneirodalomnak.

Spohr Louis nevét a mai közönség csak előkelő ízlésű hegedűkoncertjeiből ismeri, pedig nagyobbszabású műveket is írt, néhány operát is: a »Faust« című híres volt arról, hogy hegedűszólamai eljátszhatatlanul nehezek. Most dr. *Kieefeld* ezt a nagy dalművet némileg átdolgozta s Braunschweigben előadatja.

»Don Juan in der Fremde« című új víg-operának nagy sikeréről számol be a zürichi kritika. Nagy része van ebben Dominik *Müller* szövegköltőnek is; életteljes, igazi zenére ihlette Hans *Hang*-ot, a bazeli városi színház karnagyát, aki egyébiránt egy gordonkaverseny és »Te Deum« sikereivel igazolta sokoldalú szép tehetségét.

Senta: Jeritza Mária. A nálunk is nagyratartott bécsi primadonna ezt az új Wagnerszerepét a newyorki Metropolitan Operában fogja kreálni.

Huszéves, de már operaszerző és karnagy: Antonio *Modarelli;* Münchenben és Berlinben tanult, ma Pittsburgban a filharmóniai zenekar élén áll. A híres ősi »Sakuntála« hindu drámából a nemrég elhúnyt Julius *Hart* írt számára operaszöveget, kevéssé drámai, inkább lírai, de épen ezért felelt meg a fiatal zeneköltő tehetségének; művét most mutatták be Augsburgban szép sikerrel.

»**Louise**«, az 1900. évi párizsi világkiállítás nagy operai sikere, Párizsban ma is műsoron van; Berlinben most műsorára tűzte Charpertier-nek ezt az egyetlen nagy sikerét *a Staatsoper am Platz der Republik* (a mostanában sokat emlegetett egykori *Kroll*-Oper); a kritika megállapítja, hogy a mű ma is, külföldön is, életerős, mert őszinte lelkesedésből fakadt, igaz hangjai elegendő lírát és drámát szólaltatnak meg.

Oscar Wilde »Salome«-ja nem R. Straussban talált első zeneköltőjére, valamivel megelőzte a ma már 60 éves Florent *Schmitt*, a francia »új zene« egyik vezérférfia. Párisban már 1907-ben színre került »La tragédie de Salomé« c. balletpantomimja, címszerepében a Budapesten is járt világhírű Loïe Fullerrel. Felemlítését az teszi időszerűvé, hogy a jubiláns mű csak most lépte át Franciaország határait: bemutatták, színpad nélkül, mint szimfóniai költeményt, Düsseldorfban. Szép sikerrel.

Bayreuth ünnepi játékait 1931-ben egy szervezőbizottság vezeti, melynek elnöke Winifred *Wagner* asszony. Az előadások július 21-én kezdődnek és augusztus 19-én záródnak. Színrekerül: *Tannhäuser* (ötször), *Parsifál* (ötször), *Trisztán* (háromszor) és a *tetralógia* (kétszer négy estén).

Vándor operatársulatok Németországban. Egy »Deutschtum in der Kunst« nevű egyesület igen jó zenekari és énekegyüttest állított össze, amellyel a német nemzeti zenekultúrát akarja terjeszteni olyan városokban, ahol nincs operatársulat; műsor helyett egyetlen művet vissz mindenfelé: Mozart »Figaro lakodalmát«, nem tekintve azt, hogy ennek szövege olasz hősöket játszó francia színdarab kivonata. A berlini kritikának bemutatták a betanult művet s a társulat dícséretes osztályzatot kapott. — A berlini »Staatsoper am Platz der Republik« vagy hagyományszerűen egykori igazgatójáról, Krollról elnevezett operaház, mint már megírtuk, az évad végével megszűnésre van ítélve; vezetősége most azt tervezi, hogy a középnagyságú városok számára vándorszínházzá szervezi, föltéve, hogy elnyer az államtól 600.000 márka évi támogatást. A terv még függőben van.

A párisi orosz operatársulat a maga nemzeti művészetét törekszik megismertetni a nagyvilággal; eddig bemutatott orosz dalművei: *Sadko, Igor fejedelem, Saltan cár története. A láthatatlan város legendája, Ruszlan és Ludmilya.* Most Rimszky-Korszakofnak egy bágyadtabb művét: »A cár mennyasszonya« c. véres tragédiához írt eklektikus, kevésbé orosz zenéjű darabját mutatta be a Théâtre des Champs-Elységesben; miután az estet nem töltötte be: hozzávette Strawinsky »Petruska« c., nálunk is ismert pantomimját, amely már egészen más világ. Emennek koreografiáját Nizsinszki nővére, Broniszláva alkotta meg.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Zádor Jenő, Bécsben élő magyar zeneszerző, új, zenekarra írt rapszódiájával nagy sikert aratott. A bécsi állami opera egyik karnagya, *Reichwein* dirigálta az öthangú skálában szóló (a bécsi kritika szerint »cigányos«, de valószínűleg csak magyaros) főtémát; az egész mű gondolatokban gazdag, ritmikája eleven, harmóniái »apartok«, tehát nem mindennapiak, hangszerelése, színezése pompás — temperamentuma szinte vulkanikus. »Legszívesebben újra meghallgatták volna« írja a *Neues Wiener Tagblatt.* Pedig szerencsétlen helyre szorult a műsorban. Juan *Manén* két hegedűkoncertdarabja és *Bruckner* I. szimfóniája után, a fárasztó műsor végére.

»**Tristan et Yseult**« nemcsak ógermán monda hősei: a frank lovagköltészet is megörökítette, mint saját hagyományát. (Ugyan a frank nép is germán törzs volt, a római uralom ellatinosította, így lett franciává.) Wagner zenésdrámáját más-más francia fordításban adják elő a párisi nagyoperában, Bruxellesben és Lyonban, azonban, tekintettel a szerepek fárasztó voltára, meglehetősen rövidítve. Albert *Wolff*, a párisi Opéra-Comique karnagya, színházában most készül teljes előadására, egyelőre Pasdeloup-hangversenyek keretében ismertette meg a hatalmas művet törlések nélkül, sőt a zsúfolt teremből levonva a tanulságot, kétszer is. Lauritz *Melchior* a bayreuthi Tristan, Lilli *Hafgren-Dinkela*, a nálunk is járt Wagner-énekesnő s Kurvenal rokonszenves szerepében a nagyszerű müncheni *Rühr*, a kritika szerint sokkal különb

előadást produkáltak, mint a nagyopera szintelen zenekara és *Lubin-Germaine* asszony . . .

Orchestre Féminin néven művészi képzettségű hölgyekből alakított Párisban zenekart Jeanne *Evrard-Poulet*. A mindössze 24 tagból álló együttessel igen szép teljesítményeket produkál, de persze feladatai alig haladják túl a Mozart-féle Esti zenék mértékét.

A milánói Scala zenekara tavasszal vándorútra készül: maestro *Del Campo* vezényletével Párisban, Londonban, Bruxellesben és Svájcban ad hangversenyeket; utána a veronai antik arénában a »Tell Vilmos« és »A nürnbergi mesterdalnokok« előadásában működik közre.

60 új egyházi zeneművet mutatott be Frankfurtban az »Internationale Gesellschaft zur Erneuerung der katholischen Kirchenmusik«, köztük olyan nagyszabásúakat, minők S. *Lechthaler:* Stabat Mater, *Malipiero:* Szt. Ferenc-oratoriuma, E. *Desderi:* Jób-kántáte, Walter *Braunfels* miséje, Otto *Siegl:* Das grosse Halleluja, *Wöss:* Trinitatis-miséje. A mindenesetre szép tevékenységet kifejtő egyesület zenei választmányának elnöke: S. *Haas*, Münchenben.

MINDENFELŐL

***

Magyar művészek Spanyolországban. Nem Ember Nándorról szólunk, aki évekkel ezelőtt az iberiai félszigeten települt le és zongoraművészetét épen most itthon állította a spanyol zene újabb szépségeinek szolgálatába. Hanem két más, szintén elszármazottnak tekinthető művészünk szerez most dicsőséget a magyar névnek a gyönyörű Barcelona kikötővárosban: *Sebestyén* (a külföldön: Sebastian) György karnagy és *Anday* Piroska (a külföldön: Rosette), aki a bécsi állami opera tagja s ottani kartársaival vendégszerepel.

Bussmeyer Hans a müncheni zeneakadémia egykori igazgatója 77 éves korában elhunyt. Liszt növendéke volt és a zongorapedagógia terén eredményes munkásságot fejtett ki félévszázadon keresztül.

Elektroton orgonáját négyszólamú játékra tökéletesítette Jörg Mager, aki pár évvel ezelőtt az orosz Thereminnel együtt tűnt fel a frankfurti nemzetközi zenei kiállításon. Theremin »szféra hullámzenéje« azóta sem haladt tovább; Mager tavaly a hesseni kormánytól a darmstadti Prinz Emil-kastélyt kapta műhelyül, hangszerét három rövid billentyűs manualéval és pedállal látta el, a drága síprendszert egészen nélkülözi s kevés regiszterrel nagyon sok hangszínt produkál. Húsz éves már találmánya s csak anyagi erején múlik, hogy még nem érte el a szemei előtt lebegő tökéletességet. Maecenás kellene itt is, mint mindenütt . . .

Ignaz Paderewski, a nagy zongoraművész, november 20-án töltötte be 70-ik évét s ismét Amerikába készül, felújítani régi diadalait. Nálunk többízben járt s ő volt első, aki a Vigadó nagytermét (1905-ben) elsötétíttette játéka alatt. A nagy virtuóz nevét azonban néhány szerzeménye is fenn fogja tartani: *h-* és *a-*moll szimfóniái, »Manru« és »Sakuntala« című operái.

Két magaskorú zeneszerzőt jubilált Bécs. Kamillo *Horn* 70 éves lett; az állami zenei főiskolának, amikor még »conservatorium« néven volt híres, növendéke s most tanára, egyébiránt 30 éven át zenekritikus is volt. Operán kívül minden műfajban sok szépet alkotott; negyedszázad óta »K. Horn-egyesület« buzgólkodik műveinek népszerűsítésében. — Ritka jelenség, a bécsi állami operai és filharmóniai zenekarban négy fivér ül: Josef, Karl, Franz és Anton Klein; az első most lett 60 éves. Testvéreivel híres vonósnégyestársaságot alapított; minden műfajban értékes és népszerű szerzeményei vannak. Születése napján tisztelői nagy hangversenyt rendeztek műveiből s itt úgy az ünnepelt, mint főnöke, Klemens *Krauss* operaigazgató, mint dirigens szerepelt.

Új Mozart-misét fedezett fel Regensburgban a Bécs melletti Baden plébániatemplomának zeneigazgatója, Bernhard *Nefzger*; csak a szólamok voltak meg e felirattal: »Harmoniemesse in *C*-dur für Chor, Streichquartett, 2 Hörner, 2 Oboen, Pauken und Orgel. Autore W. A. *Mozart*.« Nefzger összeállította belőlük a partitúrát, zongorakivonatot is készített s a rég elfelejtett művet legközelebb eldirigálja.

Opera-múzeuma nemcsak a párisi nagyoperának és a milánói Scalának van; most ismerteti egy berlini napilap az ottani állami színházak múzeumát, amely már régebben fennáll (a Kronprinzen-Palaisban, bejárata az Oberwallstrasse felől), de a közönség alig ismeri. Ez a művészethajlék is, mint az Eszterházy grófok tatai színháza vagy a bécsi Bösendorfer-hangversenyterem, valaha istálló volt. Láthatni a rajnai sellők úszókosarától, a »Próféta« opera felkelő napjától stb. efelétől kezdve mindenfélét, olyan színlapig, amelynek fele: buffet étlapja . . . de a »Tannhäuser« kéziratát is.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 13529

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Február 1 vasárnap			Verdi-hangerseny Karnagy: Bor Dezső
Február 8 vasárnap		Siklós: „Tükör“-fantázia Mahler: IV. szimfónia Karnagy: Fleischer Antal	
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Február 22 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust-szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

B. bérlet B. bérlet

1931 január 23-án, pénteken este 1/2 8 órakor

PESTI VIGADÓBAN

FIATAL MŰVÉSZEK BEMUTATKOZÓ HANGVERSENYE

LÉPJEN BE

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

„TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁBA"

1. A Bizottság Tanulmányi Társaságának *tagja lehet* minden tanköteles koron túllévő férfi, illetve nő, aki nyugta ellenében a Bizottság pénztárába *évi két pengőt* (félévenkint 1 P-t) fizet. A tagsági év **első fele** január 1-től június 30-ig, a **másik fele** július 1-től december 31-ig szól.

2. A félévi 1 pengő tagsági díj 10 db tíz filléres bélyeg alakjában is megküldhető a Bizottságnak. A jelentkező tag egyúttal *nevét, foglalkozását és pontos lakcímét is közölje.*

3. A Tanulmányi Társaság tagjai

a) a Bizottság által rendezett tanfolyamokon *tandíjkedvezményben* részesülnek;

b) tagsági nyugtájuk *esetenként egy kedvezményes belépőjegy* váltására jogosít a Bizottság vasárnapi vigadói hangversenyein;

c) postán, bérmentve kapják meg a Bizottság *nyomtatott havi munkatervét;*

d) a zártlétszámú tanulmányi kirándulásokon a jelentkezés sorrendjében *elsőbbségi joguk* van;

e) *résztvehetnek* a zártcsoportok részére rendezett múzeumlátogatásokon is;

f) esetenként 20 fillér részvételi díj lefizetése ellenében *résztvehetnek* a »*Szabad Lyceum*«-nak és az »*Erzsébet Népakadémiá*«-nak a Népművelési Bizottság támogatásával rendezett *tanulmányi* és *turisztikai kirándulásain.*

4. *A Népművelési Bizottság hivatali helyisége:* **IV. ker., Szép-utca 5. félemelet 2.** *Hivatalos órák köznapokon d. e. 9—2-ig és pénteken délután 5—7-ig.* Telefon: Aut. 845—29.

A napokban jelent meg a Bizottság Tanulmányi Társaságának **január-február havi** munkaterve, amely részletesen ismerteti a szakvezetéses múzeum-, gyár- és intézménylátogatások, az értelmiség részére rendezett közérdekű esti előadássorozatok, tanfolyamok és szemináriumok munkarendjét, helyét, idejét. *Baktay Ervin* **Indiáról,** *Felvinczi Takács Zoltán* **Kína művészetéről,** *Kampis Antal* **a festészet történetéről,** *Kőszeghy László* **a képzőművészeti stílusok felismeréséről,** *Fekete József* **az újabb magyar irodalomról,** *Soltészné Szilárd Kató* **a magyar művelődésről a török hódoltság korában,** *Magyary Kossa Aladár* **a perzsa szőnyegek felismeréséről** tartanak szemináriumszerű tanfolyamokat. Ezeken kívül a Bizottság a **szoba-, balkon- és ablakvirágápolási, torna-**tanfolyamokat rendez. A program ismerteti a Bizottság támogatásával működő **Erzsébet Népakadémia, Szabad Lyceum** munkatervét és a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége »**Háziasszonyok Iskolájának**« részletes tervezetét is. A részletes program délelőtt 9—2 és péntek délután 5—7 között a Bizottság hivatalában IV., Szép-utca 5., félemelet 2. kapható.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 13529

300182 12

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 8. szám
1931 január 15

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Puccini Giacomo. — Modern táncok a műzenében. — A mosoly országa (Lehár operettje a m. kir. Operában). — Elavult hangszerek: A szeges harmonika. — A harmóniák világa. (VI.) Hangzatok megfordítása. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet

1931 január 18-án, vasárnap

PUCCINI-HANGVERSENY

Közreműködnek:

KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr., a Városi Színház művészei

1. Intermezzo a „Manon" c. operából
2. *a)* Cavaradossi áriája a „Tosca" I. felv.-ból. Énekli: SZEDŐ MIKLÓS dr.
   b) Ária a „Pillangókisasszony" II. felv.-ból. Énekli: KOVÁTS ILONKA
3. Kettős a „Pillangókisasszony" c. operából. Éneklik: KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr.

Szünet

4. *a)* Levélária a „Tosca" III. felv.-ból. Énekli: SZEDŐ MIKLÓS dr.
   b) Tosca áriája. Énekli: KOVÁTS ILONKA
5. *a)* Kettős a „Tosca" c. operából
   b) Kettős a „Bohémélet" c. operából. Éneklik: KOVÁTS ILONKA és SZEDŐ MIKLÓS dr.
6. Kinai induló a „Turandot" c. operából

Karnagy: VASZY VIKTOR

A. bérlet.

1931 január 25-én, vasárnap

Közreműködnek:

SÁNDOR MÁRIA a m. kir. Operaház tagja, és STEFÁNIAI IMRE zongoraművész

1. BEETHOVEN: VI. szimfónia
2. *a)* MOZART: Susanne áriája a „Figaró házassága" c. operából.
   b) LAVOTTA: Valahol messze. Énekli: SÁNDOR MÁRIA

Szünet

3. BORTKIEWICZ: Zongoraverseny. Előadja: STEFÁNIAI IMRE
4. BERLIOZ: Benvenuto Cellini — Nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

B. bérlet

B. bérlet.

1931 január 23-án, pénteken este 1/2 8 órakor

1. WAGNER: Nürnbergi mesterdalnokok. Előjáték. Vezényli: KOZMA JÓZSEF
2. BEETHOVEN: VIII. szimfónia. Vezényli: ERÉNYI JÁNOS

Szünet.

3. MOZART: Constanza áriája a „Szöktetés a szerályból" c. operából. Énekli: Katonáné SASKÓ HILDA. Vezényli: KENESSEY JENŐ
4. LISZT: Haláltánc. Előadja: SACHS RENÉE. Vezényli: KOZMA JÓZSEF
5. LISZT: Les preludes. Szimfónikus költemény. Vezényli: KENESSEY JENŐ

C. bérlet.

1931 február 1-én, vasárnap

VERDI-HANGVERSENY

Közreműködésre felkértük:

SZABÓ LUJZÁT, LAURISIN LAJOST és SVÉD SÁNDORT a m. kir. Operaház tagjait

Műsoron opera részletek, áriák, duettek és triók szerepelnek

Karnagy: BOR DEZSŐ

B. bérlet.

1931 február 8-án, vasárnap

Közreműködik:

NEUMAN LÁSZLÓ hegedűművész

1. MAHLER: IV. szimfónia

Szünet

2. MOZART: A-dur hegedűverseny. Előadja: NEUMAN LÁSZLÓ
3. SIKLÓS: „Tükör"-fantázia

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 8. szám Budapest, 1931. január 15

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

Tizenhatodik hangverseny. — 1931 január 18-án. — Vezényel: Vaszy Viktor
C bérlet.

PUCCINI-HANGVERSENY

PUCCINI GIACOMO

a legutóbbi három évtized legnépszerűbb zeneköltője. Dallamait öt világrészben éneklik operái a földkerekség minden legkisebb staggionejének állandó repertoárdarabja. Egy olasz zenekritikus állítása szerint művei ma, hat évvel halála után is oly elképzelhetetlenül populárisak, hogy a színház, a rádió, a gramofón és a hangversenypódium produkcióit összegezve, a nap 24 órájának minden 1·3 percére jut egy-egy Puccini-ária és 29·45 percére egy-egy teljes opera.

Sikereinek titka sok-sok eredőből tevődik össze. Elsősorban dallamkitalálásának ritka adottságával hódította meg a világot. Gazdag invenciójának bőségszarujából pazar kézzel ontja zenei témáit, sokszor oly bőkezűen, hogy még azokat a bírálóit is le tudja fegyverezni, akik néha rideg szigorúsággal ítélkeznek fölötte. Sikerének másik kulcsa az a biztonság, mellyel a színpadi hatás eszközeit műveiben fel tudta használni. Valami egészen különös teátrális ösztönnel ismerte fel azokat a titkokat, miknek birtokában szinte száz százalékos valószínűséggel tudta elhelyezni melódikus és orkesztrális effektusait ott, ahol épen szükség van reájuk. Szövegeinek megválasztásában is mindig szerencsés kézzel operált. Mintaszerűen kitűnőek a Manon, a Bohémek, a Tosca, a Butterfly és főként a Gianni Schicchi librettói; ahol tévedett, mint a Nyugat leányánál, a Fecskénél és az Angelica nővérnél, ott elmaradhatatlanul a bukás balsorsa érte művét. Szédítő rutinnal öntötte hangokba szövegkönyveit. Technikája — mely sokszor téved a modorosság mesgyéjére — még a kótasorok közé látó szakmuzsikust is meg tudja vesztegetni egyrészt azzal a fölényes biztonsággal, ahogy bölcsen alkalmazott ökonómiával elő tudja készíteni az egyes felvonások zenei csattanóját, másrészt káprázatos orkeszter-technikájával, midőn a dinamikai fokozásokat ép oly hidegvérrel számítja ki ütemről-ütemre, mint ahogyan mindig ki tudja választani céljainak megfelelően azt a hangszert vagy hangszercsoportot, melyre ép szüksége van egy bizonyos hangulat zenei illusztrálására

Ezzel szemben nem hallgathatjuk el, hogy Puccini, aki *Bizet*, *Debussy*, *Massenet* és *Wagner* partitúráit szorgalmasan forgatta, épen mert ismerte színházi közönségének lélektanát, igen sok koncessziót tett a biztos siker érdekében, sokszor a józan, artisztikus érzék rovására. Szövegkönyveinek megválasztásában már az a cél lebeghetett szemei előtt, hogy annak moziszerűen brutális drámai jelenetei minél sűrűbben váltakozzanak szentimentálisan lírikus részletekkel. Tosca, A köpeny és a Nyugat leánya rémdrámaízű librettójának megzenésítése nála ép olyan tudatos számítás, mint a Manon, Bohémek és a Pillangó kisasszony érzelgős, sokszor émelygős lírizmusa, melynek húrjait sokszor a kelleténél jobban is túlfeszíti. Puccini annyira birtokában volt a színpadhatások minden eszközének, hogy még zenei közhelyeiben sem tévedt meg egy pillanatra sem.

Ha fejlődését össze akarnók hasonlítani Verdiével vagy Wagnerével, azt a meglepő felfedezést tehetjük, hogy Puccini tulajdonkép alig haladt előre pályáján. Míg *Verdi* a Nabuccotól és az Ernanitól az Othellóig és a Falstaffig, vagy *Wagner* a Rienzitől a Parszifálig hallatlanul meredek pályát futottak be, melynek végső állomásáról, mint hóborította hegyóriás csúcsáról pillanthattak a mélységbe, az első kísérletek szédítő völgykatlanába, addig *Puccini* a Bohémekkel, egyik legfrissebb, legüdítőbb művével kezdte meg európai sikereit, utána hegyen-völgyön át váltakozva jutott el a Tosca és a Pillangó kisasszony bérceiig, legutolsó műveinek, különösen a Turandotnak zenei értéke korántsem mérkőzhetik főműveinek az irodalomban kijelölt előkelő pozíciójával. Pucciniből a muzsikust első sorban az ábrándítja ki, hogy mindent feláldoz a tömegsiker érdekében. Nyelvezete folyékony ugyan, de témáinak felsorakozását mindig rögtönzésnek érezzük. Sokszor messzire túlment azon a határon, melyet a színpadi művek zenei formájának rugalmassága kibír. Mikor érezte, hogy melódikus invenciója apadásnak indult, exotikus miljők felé orientálódott, hogy japáni és kínai hangsorokból kombinált motívumgyüjteményével frissítse fel önmagát. Nem hisszük, hogy valamennyi, ma még divatos Puccini-opera ki fogja állni az idők rozsdamarását, de a Bohémek és a Gianni Schicchi sziporkázó, üdítő szépségekkel telt partitúrái az örökkévalóságé.

*

1. *Intermezzo a Manon c. operából.*
2. *a) Cavauradossi áriája a Tosca I. felvonásából.* Énekli: *Szedő* Miklós dr.
   b) Ária a Pillangókisasszony II. felvonásából. Énekli: *Kováts* Ilonka.
3. *Kettős a Pillangókisasszony c. operából.* Éneklik: *Kováts* Ilonka és *Szedő* Miklós dr.
4. *a) Levél ária a Tosca III. felvonásából.* Énekli: *Szedő* Miklós dr.
   b) Tosca áriája. Énekli: *Kováts* Ilonka.
5. *a) Kettős a Tosca c. operából.*
   b) Kettős a Bohémélet c. operából. Éneklik: *Kováts* Ilonka és *Szedő* Miklós dr.
6. *Kínai induló* a Turandot c. operából.

*

Tizenhetedik hangverseny. 1931 január 23-án., pénteken este 1/2 8 órakor B bérlet.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság lankadatlan energiával valósítja meg régebben körvonalozott zenei programját. A Székesfővárosi Zenekar közreműködésével népszerű hangversenyek sorozatában mutatja be a klasszikus mesterek örökbecsű alkotásait, megismerteti azonkivül hallgatóságával a jelenkor komponistáinak műveit is. Népszerű elemzések segítségével iparkodik az egész zeneirodalmat a koncertlátogatókkal megértetni, hogy ezzel zavartalan műélvezetűket fokozza. Fellépteti bérletsorozatain nemcsak a beérkezett előadóművészek és dirigensek tekintélyes táborát, hanem arra is van gondja, hogy az ifjú generációnak is nyujtson alkalmat a pódiumon való bemutatkozásra. Számtalanszor voltunk tanui annak, hogy fiatal énekeseink, pianistáink és hegedűművészeink bátortalan szárnybontogatásuk után innen, a Székesfővárosi Zenekar délutáni hangversenyeiről jutottak ki a nagyvilágba, hol ma már jelentős sikerekről számolhatnak be. Fiatal tehetségeinknek évek sora óta rendszeresített bemutatkozó estélyeit most egy érdekes kísérlettel toldja meg: felléptet *három ifjú karmestert*, hogy az egész műsort kizáróan ők vezényeljék el a halgatóság előtt. Aki ismeri a magyarországi zenei viszonyokat, nem méltányolhatja eléggé ennek a kísérletnek életre-

valóságát, mikor tudja, hogy a Zeneművészeti Főiskola karmestertanfolyamának évzáró vizsgáján kívül — melyen azonban csak az abituriens zeneszerzőnövendékek vehetnek részt — ma sehol sincs alkalma az élet forgatagába kikerült végzett ifjú dirigensnek, hogy képességeiről nyilvánosan beszámolhasson. A Székesfővárosi Népművelési Bizottság egy kitűnő, fegyelmezett zenekar rendelkezésére bocsátásával ezért missziót vél teljesíteni akkor, midőn ezt a bemutatkozót megrendezi. Ennek a hangversenynek sikerét még a két kitűnő közreműködő művésznő: K. *Saskó* Hilda operaénekesnő és *Sachs* Renée zongoraművésznő is biztosítja.

Kenessey Jenő, a három fiatal karmesterjelölt egyike, a M. Kir. Opera korrepetitora. Tanulmányait előbb a Nemzeti Zenedében végezte, hol Sugár Viktor tanár volt az orgonajátékban és Fleischer Antal karnagy a dirigálásban a mestere, három év előtt a Zeneművészeti Főiskolába került, sikerrel abszolválva Siklós Albert tanár zeneszerzési tanfolyamát..

Erényi János, ugyancsak Siklós növendéke, zeneszerzési tanulmányainak befejeztével a bécsi *Hochschule*-ba vétetett fel, hol Dirk-Fock tanár tanfolyamán 1926-ban karmesteri oklevet nyert. Azóta énekkorrepetitor volt Milánóban és másodkarmester a karlsruhei operánál. Most a súlyos anyagi zavarokkal küzködő Városi Színház korrepetitora.

Kozma József zeneszerzési tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán fejezte be Siklós professzor osztályában. Unger tanár vezetése mellett a karnagyképzőt is látogatta. A M. Kir. Opera korrepetitora; tavaly mint a Madzsar Alice-féle mozgásművészeti iskola karmestere, Bethlen Margit grófnő pantomimjének megzenésítésével aratott jelentős sikert.

Kísérőzenét írt még *Strindberg* Haláltáncához, *Shakespeare* Hamletjéhez (Renaissance-színház) és az *Ufa* több hangosfilmjéhez.

*

1. **Wagner** (1813 Lipcse—1883 Velence): *A nürnbergi mesterdalnokok*. Nyitány.

Vezényli: Kozma József

Hat éven keresztül dolgozott Wagner e sokak ítélete szerint legtökéletesebb dalművén: 1862—1868-ig Münchenben és a Luzern melletti Triebschenben. Bemutató előadása 1868 január 21-én volt Münchenben. Nyitányából igen ötletes szonátaformában foglalta össze a Mester a dalmű legfontosabb motivumait: a dalnokok bevonulását, Walter mesterdalát és Beckmesser kigúnyoltatásának humoros fugátóját.

Nagy ünnep van Nürnbergben, a mesterdalnokok díszes öltözékben vonulnak ki a nép elé. Viszik a »Tabulaturát«, régi költői forma ősi törvényeit. A menetben lépdel a város egyetlen valóban népszerű férfialakja, Hans *Sachs*: a nép saját dalaival üdvözli a poétalelkű cipészt. A mester szép leányának halk sóhajtása száll felénk, aki szerelmesét keresi a tömegben. Az ifjú, aki költő, de nem mesterdalnok, utat tör magának a leányhoz a népen keresztül; hangja, szíve, tekintete az örök szerelem dalát susogja ideálja felé. A mesterek huncut, csínytevő inasai gyerekes pajzánságból megzavarják a két szív megnyilatkozását: tolongás keletkezik. De akkor Hans *Sachs*, aki megértette a szerelmesek dalát, segítőkézzel ragadja meg az ifjú dalnokot és kedvese mellett átadja neki saját helyét az ünnepi menet élén. A nép lelkesen köszönti őket. A szerelmi dal a mesterdalokkal együtt csendül föl. »Üdv Hans Sachsnak!« harsogják mindenfelől.

*

2. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): *VIII. szimfónia, F-dur, 93. mű.*

Vezényli: Erényi János

Beethoven e művét a hetedikkel egyidőben írta és 1813 elején fejezte be, a legszomorúbb, legtragikusabb életviszonyok közt. Bemutató előadása egy évvel később, 1814 február 27-én volt.

Minden bevezetés mellőzésével vídám, élénk témával kezdődik ez a szimfónia, Wagner szerint: »a zenei humor apoteózisa.« Főtémája 12 ütemes bővített periódus, melynek záróütteme egybeesik az átvezető rész kezdetével. A fagót humoros stakkatói kísérik a tercrokonságban (D-durban) írt bájos melléktémát. Misztikus szűkített hetedhangzaton felépült motivum vezet át az energikus zárótémába. A csupa derűs, de amellett fenségesen magasztos tematikus anyagot mesteri kidolgozással vezeti tovább a Mester. Különösen a főtéma első motivumát aknázza ki. Hatalmas fokozással készíti elő a főtémának a basszusokban megjelenő visszatérését. Az expozició megismétlése után szinte egy második »kidolgozási rész« indul meg a hatalmas kódában, ahol a főtéma harmadik és negyedik üteme kerül túlsúlyra.

Második tételének főtémáját Beethoven egy tréfás társas-kánonából merítette, melyben Maelzel akkoriban feltalált metronómjának egyhangú ketyegését gúnyolta ki. Ezt a ketyegőkísérő mozgást a fúvóhangszerekben halljuk, mialatt a témát a hegedűk hozzák. A szonatinaformában írt rövid tételt (Allegro scherzando) Beethoven korában igen gyorsan játszották, amiért a komponista sokszor bosszankodva fakadt ki.

Bukolikus hangulatú a menuetto-tétel, melynek triójában a kürt és a klarinét szellemes felelgetéseit élvezhetjük.

A mű súlypontja az utolsó tétel (Allegro vivace), ebben a zenei humor minden válfaját, a nyugodt derüs hangulatot, az epés gúnyt, ép úgy megtalálhatjuk, mint a nevetésbe fojtott tréfás csattanót. Ha valaki megírná egyszer a zenei humor kifejező eszközeit, elég ha ezt a tételt elemzi végig. Milyen szellemesek a fagót oktávugrándozásai az üst-doboktól támogatva, milyen isteni derű árad a triószerű epizód szextoláiból. Utolérhetetlen, ahogy Beethoven az egész zenekar harsogó nevetését jellemzi az unisono ciszhanggal, vagy ahogy tréfásan ingadozik a téma visszatérésekor fisz-moll és F-dur között. A kóda tercugrándozásai ép olyan mulattatók, mint a zárótémának megszakításai a mű befejező részében.

*

3. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Constanza áriája a »Szöktetés a szerájból« című operából.* Énekli: Katonáné *Saskó* Hilda.

Vezényli: Kenessey Jenő

Álljon bár a máglya, várjon hóhér kardja, azt se bánom, bármi jő. Nem, nem fáj a szívem, ha kell tűrök hiven, sohse lennék hütlen csalfa nő. Im esdve várom egy szódat még, törd szét a láncom, megáld az ég. Már a szó itt gyenge, bárha összetörne, lelkem bizton bátran áll. Lágy szivet nem érsz el, tűzzel, tőrrel, vérrel, megvált a drága jó halál.

Katonáné Saskó Hilda operaénekesnő az ifjú énekesgenerációó egyik legtehetségesebb tagja, kinek nemes orgánuma és biztos muzikálitása igen szép jövőt ígér.

*

4. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *Haláltánc.* (1849.)
Előadja: *Sachs* René.

Vezényli: Kozma József

Richard Potzl, Liszt műveinek szellemes magyarázója szerint a »Haláltánc« megírására Hans Holbein-nek »Totentanz« című híres rajza ihlette Liszt Ferencet. Ez az egykori fametszet borzalmas képet tár elénk a középkorban egész Európán végig száguldó pestis szörnyű pusztításairól. Egész képsorozatot vonultat el szemünk előtt, amelyben a halál korra és rangra való tekintet nélkül váratlanul és kiméletlenül tépi szét a mitsem sejtő emberiség életfonalát.

Ramann szerint Liszt úgy nyilatkozott a műve felől, hogy annak eszméje akkor született meg benne, amikor a pisai Campo Santo-ban meglátta Andre Orcagna-nak »A halál diadala« c. világhírű falfestményét.

Végül mások szerint a »Haláltánc« Lisztnek harmadik zongoraversenye, egyúttal variáció formában írt parafrázis egy VI. századból származó Dies irae gregorián dallam fölött. A témát a zongora kadenciával háromszor is megszakított rövid bevezetés előzi meg. Az első három variációban a téma passacaglia-szerűen a basszusban van s föléje épülnek az eleinte szeszélyes, később mind harciasabbá váló zenei periódusok. A harmadik variációban az eredetileg páros ütembeosztású téma fölé $^3/_4$-es ellentéma kerül. A lassú tempójú negyedik variációban a zongora kánont épít a téma motivumaiból, majd a kánon egy lírai intermezzó- szerű kadenciába olvad bele, amelyben a szóló-klarinét is társul segődik a zongorához. Az ötödik, terjedelemben leghosszabb variáció vad fugátóval kezdődik, majd különböző modulációk után a dominánson előkészíti a második nagyobb kadenciát, melynek indulószerű fortisszimóihoz pompás kontrasztként járul a hatodik variáció scherzo-hangulata a Liszt zongoraversenyek hasonló részének jólismert hangszerelésével: a zongora magas regiszterben mozgó leggieró futamai párosulnak a fafúvók magas sztakkátóival s a triangulum jóleső csilingelésével, míg a vonósok szerepe jobbára a pizzicato-kíséret ellátására szorítkoznak. A »haláltánc« azonban mind vadabb lesz, míg a finálében a vonósok col legno-ja a zongora oktáv-glisszandójával egyesülve démonikus hátteret kölcsönöz az újra megjelenő témának s méltóan tetézi be Lisztnek ezt a még a szokottnál is nagyobb technikai felkészültséget igénylő művét.

Sachs René a Haláltánc interpretálója a Zeneművészeti Főiskolának tanárképző tanfolyamát végezte kitűnő sikerrel. Energikus billentése és hibátlan ritmusérzéke sok művészi sikernek volt kútforrása.

*

5. **Liszt Ferenc.** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *Les Préludes. Szimfonikus költemény.*

Vezényli: Kenessey Jenő

Liszt e legnépszerűbb szimfonikus költeményének eredete — maga a Mester tréfásan »Gartenmusik«-nak (kerti zenének) mondta, mert különböző jótékonycélú előadásokon szerepelt sokszor, szabadban tartott díszhangversenyeken — párisi tartózkodására nyúlik vissza. Akkoriban Aubray »Les quatre Éléments« c. költeménye foglalkoztatta, melyet négytételes karműnek szánt. De a költemény jelentéktelensége és homályos szimbólumai idővel kiábrándították, úgyhogy a negyvenes évek közepén csalódottan tette félre. Hugó Viktortól sem kapott alkalmas verset. Az ötvenes évek elején jutott kezébe Lamartin »Méditations poétiques«-je, melynek egy fejezete különösen megragadta: »Mi más az életünk, mint előjáték sora ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első és ünnepélyes hangját a halál adja meg? A szerelem a szív hajnali pirkadása. A boldogság gyönyörét azonban vihar zúgása szakítja meg, durva leheletével szétfoszlatja az illuziókat, halálos villámcsapásával szétszaggatja oltárát. A lélek megsebezve a falusi élet magányát keresi, hogy emlékeibe temetkezzék. De a jótékony pihenőt nem bírja soká az ifjú és ha megszólal a trombiták vészjele, mely harcra, küzdelemre szólítja, veszélyes helyére siet, a küzdők soraiba, hol a harc hevében visszanyeri erejét és önbizalmát .....«

Ez a gondolatmenete Liszt szimfónikus költeményének; teljes címe: »Az élet, a túlvilág praeludiuma« volt. 1853-ban komponálta, bemutató előadása 1854 február 23-án zajlott le a weimari udvari zenekar nyugdíjalapja javára rendezett hangversenyen. Liszt Ferenc e műve szerkezetében a legtisztább, orkesztertechnikájában mintaszerű, motivikus felépítésében szinte klasszikusan tagolt.

Előbb az ifjú témáját halljuk; félszegen és szégyenkezve jelenik meg előttünk az első Andante-ban eleinte ügyetlenül, bizonytalanul lép az élet porondjára, de mind energikusabban néz szembe az élet konfliktusaival. Az első poétikus epizód a korai boldogság rózsás álmait jelképezi; a kürtök expressivo témájából a szerelem mámora árad felénk. De a derűs élet horizontján már gyülekeznek a sötét felhők. Tompán hangzik előbb a közeledő vihar dübörgése, szél kerekedik, mely kromatikus bugásával szétfoszlatja a gyönyörű illuziókat. Az elemek tombolása nem akar szünni, az ifjút egymásután érik a sors kegyetlen csapásai; halljuk a kínzott lelkének jajkiáltását, az élet brutális erőszakossága befejezi pusztító munkáját és kíméletlenül vonul keresztül a földretiport emberen.

Lassanként elül a zivatar, bár zúgása még hallik a távolban. Könnyezve ébred ájultságából az ifjú és vigaszt keresve a természet szépségeinek szemléletébe merül. Az Andante pastorale bukolikus témái jelképezik a falusi élet harmonikus idilljét. Előbb a kürt, majd az óboa és a klarinét szövik tovább a pásztoréneket. Majd visszatér a boldogság témája, szimbolizálva, hogy a sorssujtotta ember lelki egyensúlya helyreállt. De a nyugalom nem tart soká. Megszólal a harci riadó, mely új tettek véghezvitelére sarkalja. Harcra készen áll a küzdők sorába. Ez az epizód a viharepizód szimmetrikus kiegészítője. A szerelmi témában most már nem érzelgős ábrándozás, hanem egészséges akarat nyilatkozik meg. Előttünk áll a hős, győzedelmes életösztöneivel. És ezzel a harmonikus apoteózissal zárul a kolorisztikus szépségekben gazdag mű.

*

Tizennyolcadik hangverseny. — 1931 január 25-én. — Vezényel: Bor Dezső

A bérlet.

1. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): *VI. szimfónia* (Pastorale).

1808 nyarán fejezte be Beethoven Heiligenstadtban, Bécs mellett a pasztorálszimfóniát, a falusi idillnek ezt az örökszép himnuszát. Nem a romantikusok elgondolásában megalkotott programzene, hanem hangulatfestő zene, melynél a hangfestés nem öncél, hanem eszköz a szimfónikus forma kereteinek kitágítására.

Beethoven, a nagy természetrajongó, alighogy kitavaszodott, rögtön felpakkolta cókmókját és kiköltözött a városból, ki a szabadba, Bécs környékének valamelyik csendes nyaralójába. E szimfónia első tétele is azokat az érzéseket festi, melyek megragadták lelkét, mikor elhagyta a zajos fővárost. (Erwachen heiterer Empfindungen bei der Ankunft auf dem Lande.) Reggeli szellő üdítő langyossága, frissen kaszált széna illata árad ennek a tételnek minden üteméből. Az életörömöt, a természet egyszerű báját nemcsak az F-dur és C-dur hangnemek váltakozásával jelképezi, hanem a szándékosan egyszerű harmóniákkal, melyek a tonika és domináns akkordokat alig hagyják el. Ugyancsak ennek a derült pasztorális hangulatnak fokozására való a sok orgonapontos basszus és a témáknak 8—8 ütemes szakaszokban való sűrű ismétlése.

A második tételnek — Scene am Bach — hangulatát a Mester, barátjának Schindlernek elbeszélése szerint egy ritkán látogatott heiligenstadti völgy gyakori bejárásánál élte át. »Látja, itt irtam a patakmenti jelenetet, ezeknek a fáknak árnyékában és ott fönn a pacsirták, fürjek és a kakukmadarak segítettek a komponálásban.« Ennek a tételnek minden taktusában a természetimádó művész áhitata árad. A triolák és a hullámosan mozgó szextolák rendeltetését épúgy nem kell bővebben magyaráznunk, mint a cirpelő trillákat, a kakukmadár tercstaccatoit, a pacsirta trilláját és a fürj hivogató motivumát. Mindezeket egy főmotivum fogja át, amit a gyönyörködés, elragadtatás motivumának nevezhetnénk.

Vidám scherzo a harmadik tétel ; élére Beethoven a következő címet irta : Lustiges Zusammensein der Landleute. A falusi parasztok vidám tereferéjét előbb a kocsma kétnegyedes tánczenéje szakitja meg, majd elsötétül az ég, távoli mennydörgés hallik, az enyelgő párok szétszaladnak, már csepeg az eső, mindig sűrűbben és sűrűbben, mig aztán elemi erővel tör ki a zivatar. Villámok cikkáznak, hatalmas dörrenéssel csap le a villám, a szél kromatikája kisértetiesen sivit bele az elemek tombolásába. De lassan ismét kiderül, a felhők elvonulnak, feltűnik a béke szimbóluma : a szivárvány és a természet visszanyerte előbbi derűs képét. A nap leszáll és a hálaadó ének hallatszik a zenekar minden hangszerén.

*

2. *a)* **Mozart** : *Susanne áriája a »Figaro házassága« c. operából.*

Végre itt van az óra
Mikor édes szerelmem
Enyém lehetsz egészen
Félre ti gondok, el innen aggodalmak!
Ne zavarja semmi a boldog órát,
Óh mily szelid, milyen derült az égbolt
Csillagsugár ragyog le a homlokomra.
Óh jaj szerelmem virraszt a menny fölöttünk.
Jöjj karjaimba hát imádott hivem
Jöjj és pihenj e boldogságos szíven!

Nem kél a hold, nem csillan még a fákon
Még homály ül a nyugvó világon.
Szerelmet suttog a patak moraja,
Édes könnyet hullat, aki hallja.
Virág illata árad szerte széjjel
Üdvre vár a magányos csöndes éjjel.
Óh jer imádott, várlak szerelmes párom
Jöjj imádott, fontam virágból szép koszorút
Virággal várlak, virággal várlak
Karom kitárom.

b) **Lavotta** : *Valahol messze.*

Énekli : *Sándor Mária* a m. kir. Operaház tagja.

*

3. **Bortkievicz Szergej** (1877. Charkov.) : *Zongoraverseny B-dur.* 16. mű.

Bortkievicz, ki tanulmányait Lipcsében fejezte be és előbb Berlinben majd Konstantinápolyban működött, most Bécsben él, mint zongora- és zeneelmélet tanár. Öt zongoraversenyt komponált, köztük leggyakrabban balkézre irt *Esz*-dúr versenyművét és a jelen *B*-durt játsszák. Ennek bemutató előadásán, 1913-ban Berlinben szintén *Stefániai* Imre tanár játszotta a zongorarészt a berlini filharmóniai zenekar kiséretével. A nagyon dallamos versenymű, mely a 19. sz. második felének nemes romanticizmusát tükrözi vissza, a hagyományos hármas tagolást tartja be. Rövid *Lento* bevezetés után halljuk a szonátaformában megszerkesztett *Allegro deciso*-t ; hangulatos *Andante sostenuto* ékelődik a két sarokpillérként felépitett gyors tétel közé. Rondóformával *(Molto vivace con brio)* zárul a színes kompozició, mely sok alkalmat nyujt a szólistának pianisztikus erényeinek bemutatására.

Előadja : *Stefániai* Imre, spanyol kir. kamaraművész, Zeneművészeti Főiskola tanára.

*

4. **Berlioz** (1803 Cote St. André — 1869 Páris) : *»Benvenuto Cellini« c. opera nyitánya.* (1838).

A programzene megteremtője, Berlioz Hektor rengeteg zeneszerzői és irodalmi munkásságának kevésbé jelentős epizódja négy operája és ezek között az első, az 1837-ben irt »Benvenuto Cellini«. Az opera párisi balsikerét semmivel sem enyhitette az egy évvel később hozzákomponált »grande ouverture«, amelyet Berlioz pártfogójának : Liszt Ferencnek unszolására irt. Az eredmény mindössze az lett hogy a nyitány túlélte az operát.

Lendületes, ragyogó főtéma vezeti be a nyitányt, amely álarcos római karnevál forgatagába ragad bennünket. Az allegro deciso elcsendesül és a fúvók szerelmes dallamot intonálnak a vonósok pengetett kisérete mellett. Elvonulnak szemeink előtt az opera romantikus jelenetei, Balducci Theresa és Cellini szenvedélyes kettőse, végül visszatér az allegro ragyogó színpompája és a farsangi mámor tobzódásának megérzékítésével fejeződik be a fényesen csillogó orkeszterdarab.

MODERN TÁNCOK A MŰZENÉBEN

Különös jelenségnek vagyunk tanui a tánc fejlődése terén a háború óta eltelt évtizedben. Valahonnan messziről, a tengeren túlról indult el egy új tánc-stilus, új ritmikával, új mozdulatokkal, sőt merőben új zenei nyelvezettel, mely szinte teljesen kiszorította az évszázados tradiciókon felépült európai táncok sablónjait. Azokat a lélektani okokat, melyek létrehozták ezt a forradalmi átváltozást, e vázlatos cikk szűk keretében nem elemezhetem, kétségtelen azonban, hogy a modern táncok térhódításában az a tervszerűség is közreműködött, amely minden tradició lerombolásával a primitív ember dallam- és ritmusötleteinek civilizáltabb átidomításával akarta a már-már sablónokban elposványosodott európai táncot új elemekkel felfrissíteni. Nem nagyon hízelgő a fehér fajra, hogy a legalacsonyabb értelmi fokon álló néger-rassz primitív táncai felé orientálódott. A régi táncok graciózusan forgó mozdulatait így barbár ritmikus toporzékolás, a régi körtáncok nemes vonalait az egyirányú »tologatás« (Schiebertanz) váltotta fel, de a táncmozdulatok hajlongó kecsessége is brutálisan érzékies gesztusokká alakult át. Mindez magával hozta a tánc kíséretéül szolgáló muzsikának gyökeres átformálódását. Előbb — mint a primitív népek zenéjében — a ritmust markirozó lármás ütőhangszerek veszik át a vezetőszerepet. Majd megváltozik a zenekar alapszíne. A megszokott »szimfónikus« zenekar tónusa átalakul a néger hangszereket utánzó nyávogó, hörgő, nyafogó és bömbölő hangszínné, amit a jazz-band szakszofónjával, szordinált trombitáival és puzónjaival, banjoival és a különleges erre a célra készült hangszerek egész sorával (susaphon, flexaphon, stb.) érnek el. Újszerűek bizonyos tekintetben a modern táncok zenei formái is, valamint azok a páros ütem keretében kiagyalt merész ritmikai kombinációk is, melyeket később részletesebben fogunk elemezni.

*

A tánc- és indulózene átszivárgása a műzenébe a 16. századig nyúlik vissza. A hangszeres zenének kibontakozási korszakában az olasz lantkomponisták fordultak a népi táncokhoz, hogy azokat művésziesen variálják, vagy hogy azokból stilizált alakban egész sorozatot állítsanak össze. Így keletkezik a *variáció*-forma és a *szvit*. A legrégibb két tánc, mely a műzenében tért hódított: a *pavane* és a *galliarde*. Ezeket követték azok a középkori táncok, miket már Bachnak és kortársainak szvitjeiből ismerünk: az *allemande*, a *courante*, a *sarabande*, a *gavotte*, a *bourrée*, a *menuet*, a *passepied*, a *branle*, a *rigaudon* és a *gigue*. Közülük a *menuet* átment a Stamitz-féle szimfóniába, mint obligát harmadik tétel, megtartván pozicióját *Haydn*, *Mozart* és *Beethoven* mesterműveiben is. A népi táncok közül a 18. század végén a legnépszerűbb lett a *Ländler* és a belőle kialakult *Walzer*. Valószínű, hogy legelőször *Martini* »Una cosa rara« című 1787-ben színrekerült dalműve révén lépett át a műzenébe. *Schubert* és *Strauss* keringőinek lendülete, de különösen az a romantikus fátyol, mely ezt a szép táncot *Chopin* és *Schumann* halhatatlan keringőiben vonja be tette oly páratlanul kedveltté ezt a táncot, hogy ritmusában átalakulva, átstilizálva még a *ma* muzsikájában is előkelő helyet foglal el. *Csajkovszky*, *Glazunov* és *Mahler* szimfóniáiban sokszor a menuettot, illetőleg a scherzot helyettesíti. A klasszikus mesterek contredanse-a és écossaise-e, valamint a 19. század népi táncai a polka, a galopp, a mazurka, a polonaise, (*Weber*, *Chopin*,

Liszt műveiben) a spanyol táncok sorozata (a bolero, a seguidilla, a fandango) és a mult század híres csárdása, melynek már Beethovennél és Schubertnél van visszhangja, de Liszt és Brahms műveiben bontakozik ki szilaj ritmusában, mind értékesen tarkították a hangszeres zene műformáit. Szláv muzsikusok szimfónikus és kamarazeneműveiben pedig lépten-nyomon találkozunk cseh és orosz táncok stilizálásával. *(Csajkovszky, Glinka, Borodin, Stravinszky, Smetana, Dvořak,* stb.)

*

De a tánczenének a műzenébe való átszivárgása nem zárult le a jelen század küszöbén. A világháború előtt a macsics *(matchiche)* nevű brazíliai eredetű tánc nyitotta meg az exotikus táncok beáradásának zsilipeit. Midőn Párisban 1902-ben először hallottam egy női táncospár produkcióját kísérő zenének különös színkópáit, soha sem gondoltam volna, hogy ez a furcsa muzsika húsz éven belül át fogja itatni az európai műzenét. Vele csaknem egyidőben jelent meg a porondon a *Cake walk*, mely érdekes, szakadozott ritmusával erősen hangsúlyozott színkópáival gyorsan népszerű lett, legalább a tánclokálok parkettjén. Debussy ötletes, bájos *Golliwogg's cake walk* c. zongoradarabja (a *Children's corner* 6. száma) bizonyítja legjobban, milyen gyors visszhangja volt rögtön a néger-zene újszerű ritmikájának a század elején. (1908.) Közben, még a háború előtt két indulószerű páros tánc tűnik fel, a *onestep* és a *two step*, mindkettő telítve szinkópákkal és a súlytalan ütemrészek erős kihangsúlyozásával. Előbbinek egyik változata a ma már elfelejtett *paso doble.*

Mialatt Európa kultúrnépei gyilkos robbanószerekkel, gázokkal és lángvetőkkel öldösték egymást, a dollárjaiért szórakozást hajszoló amerikait élelmes üzletemberek a *ragmusic*-kal ismertetik meg. Ezen gyüjtőnév alá foglalták azt a tánczenét, mely színkópák alkalmazásával és egyes ütemrészek kihagyásával szinte ronggyá tépte a zene egyenletes ritmusát (*rag* = rongy). *Ragtime* — tehát, »fecni«-vé szakadozott ütemméret — volt a neve egy kétnegyedes középgyors táncnak, mely mint első fecske, még a foxtrottot is megelőzve jött át a tengerentúlról a háború elején. *Stravinszky* a »Histoire du soldat«-ban 1917-ben komponálta meg a »Trois danses« egymásba torkolló befejező táncát, a szeszélyes ritmusváltozásokban tobzódó *ragtime*-ot, melynek elképesztő linearitását még fokozza a hangszerek furcsa összeállítása: hegedű, gordon, klarinét, fagót, pisztón, puzón és ütőhangszerek. Általában Stravinszkynak kapóra jött ez a *ragmusic*, melynek ritmusorgiáiban kedvére kitombolhatta magát. Ilyen *ragtime*-szerű ritmizáció van fúvósoktettjének egyik variációs tételében, írt azonkívül »Piano-Rag-Music«-ot és egy »Ragtime«-ot tizenegy hangszerre. *Milhaud* Darius, kinek stílusa közelebb áll Schönberghez mint Debussyhöz, szintén elkövetett egy »Trois Rag-Caprices« c. kis ragtime-sorozatot, melynek eljátszására azonban nálunk még, tudtommal, senki sem vállalkozott.

A mult század habanera nevű kétnegyedes táncára emlékeztet a szentimentális, igen dallamos *tango*, mely húsz évvel ezelőtt Argentiniából indult ki. Dallamossága főként abban leli magyarázatát, hogy érzelgős szövegekre délamerikai *tanguistas* (tangószerzők) komponálják és maguk kísérik gitárukon. Nálunk a *tango milonga* a népszerűbb, ennek tempója körülbelül megegyezik a *Carmen* híres habanerajával, míg a *tango argentino* lassúbb, áradozóbb, de gazdagabb táncfigurák kombinációjára ad alkalmat. A legtöbb tango kétszakaszos dalforma (moll-hangnemben), melyet egy

8—16 ütemes periódusú dúr-refrain követ. A refrain után a dalforma többi versszakai ismétlődnek, míg a refrain legtöbbször változatlan marad. Csak kivételesen állapítottam meg, hogy a refraint néha táncos utójáték követi, ennek tematikus anyagát ismételve. Az utóbbi két évtizedben írt sok-sok jelentéktelen langyosan szentimentális tangok sorából — különösen a spanyol komponisták követték el legtöbbjüket — emeljük ki a »Histoire du soldat« hegedűre, klarinétre és ütőhangszerekre gondolt eredeti tangoját, melyet a hercegnő lejt az ámuló katona előtt.

Legjellegzetesebb tánca az utolsó két évtizednek mégis a *foxtrott.* (Szószerint: rókaügető.) Baresel szerint az európai világháború kitörésének időszakában úgy terjedt el Amerika nyugati partvidékein, hogy európai zenészek a sanfranciscoi matrózkocsmák néger muzsikusainak tánczenéjében felismerték annak export-üzleti értékét és a néger zenekarok mintájára jazz-band-et szerveztek, táncosokkal együtt, kik előbb a floridai partokon üdülő milliárdosokat szórakoztatták, de 1918-ban már a párisi *Casino de Paris*-ban jelennek meg, hol a győzelemtől elkápráztatott francia és angol tiszteket valósággal mámorba ringatták. *Berlin* Irving, az első nagyobbszabású jazz-band megszervezője »Pack up your sins« c. hallatlan sikert aratott foxtrottjával indítja meg e táncfajta diadalútját. *Whiteman* Paul és *Hilton* Jack zenekarai, melyek az utóbbi években egész Európát bekalandozták, ismertették meg velünk a jazz-zene furcsaságait. Nemcsak foxtrottokat és ezeknek később említendő fajtáit játsszák, hanem a műzene népszerű darabjait is jazz-átiratban: *Chopin, Schumann, Grieg* zongoradarabjai *Bizet, Verdi* és *Puccini* operarészletei ép úgy nem kerülhették el sorsukat, mint a »Lohengrin« nászindulója és a »Tannhäuser« zarándokkara.

Igen változatos a ritmikája ezeknek a foxtrottféléknek. Indulószerű négynegyedes alle breve lüktetésében a legfurcsább ritmikai trükköket is elbírja. Ilyenek első sorban azok a kihagyások, miket a pápuák tom-tom ütéseivel kapcsolatosan jegyeztek le exotikus földrészek felfedő utazásaiban (a); azonkívül színkópák, minden elképzelhető ütemelosztásban (b); hangsúlyeltolódások, melyek triolákat, kvintolákat és szextolákat adnak (c). Formája,

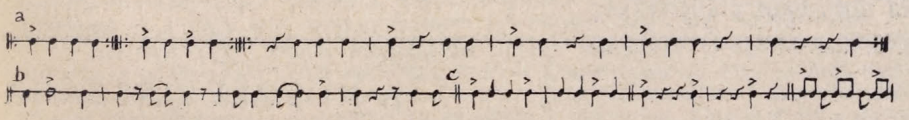

mint a tangóé, refraines dalforma, melynek refrainja taktus-számában rendszerint hosszabb, mint maga a dalforma, bár szerkezetében csak egy nagyobb periódus. Vannak foxtrottok, mikben a fődalformát minden visszatérésnél variálják. Sokszor a refrain hangszerelése is változik, mert megismétlésével nem éneklik, hanem csak eltáncolják. Nagyon sok fajtája ismeretes, hiszen az utolsó 8—10 esztendőben minden szezón meghozta a maga divatos tánclépéseit, táncfiguráit. Több mint ezer foxtrottot átlapozgatva megállapítható, hogy a ma már háttérbe szorult *charleston* volt a legszilajabb valamennyi közül. Florida félszigete tövében fekvő Charleston nevű tengerparti várostól vette nevét, innen terjedt el a közelében sorakozó tengeri fürdőkön. Utána a *black bottom* következik, mely valamivel szelidebb. Gyorsabb menetelő ütemméretük van a tulajdonképeni foxtrottoknak, melyek már épen higgadtabb ritmizációk következtében tűrik meg a nyolcad értékeket és a belőlük kombinálható pontozott nyolcad figurákat és nyolcad-

tizenhatodos színkópákat. Még lassúbb a *fox-blues* és a *slow-fox*, utóbbit túlnyomó többségben moll-hangnemben írják és csak a refrainje alakul át sokszor tercrokonságú dúrrá. Majdnem a tangó szentimentális hangulatát közelíti meg a *blues*, vontatott, de mindig nagyon dallamos refrainjével. Épen dallamossága miatt éneklik, muzsikálják és táncolják egyszerre a bluesféléket, mint az exotikus népek mai legtöbb táncát. Inkább csak táncfiguráikban, mint kísérőzenéjük jellegzetességében térnek el a felsoroltaktól a ma már alig ismert *shimmy*, *camel-walk* és *chicago* táncok, valamint a $^{6}/_{8}$-os *spanish-fox*.

Az európai műzene népszerű zongoradarabjainak és operarészleteinek »elfoxosítása« mellett amerikai komponisták külön jazz-literatúra megteremtésén fáradoznak, melynek tematikus anyaga független az európai műzenétől és egyenesen a jazz ritmusából fakad. *Gershwin*, *Sowerby* és *Gruenberg* komponálnak ilyesfajta darabokat; legnagyobb népszerűséget Gershwinnek »Rhapsody in blue« c. zongoraversenyműve érte el. Ebbe a kategóriába sorolhatók *Satie*, *Auric* és *Casella* klasszikus foxtrottjai, *Herbert* Viktor »Suite of serenades«-ja, *Kool* jazzritmusú »Concerto grosse«-ja, *Wiener* szonatinája. *Toch* táncdarabjai a nálunk is hallott *Wiener* és *Doucet* pianisták zongora-négykezes jazz-darabjai és átiratai, valamint itt említhetjük fel azokat az újabb operakísérleteket, melyekben a jazz-zene a drámai cselekmény rugója, köztük *Křenek* »Jonny«-ja és *Weill* Kurt »Mahagonny«-ja. De erős jazzhatások érezhetők ki *Hindemith*, *Ravel*, *Gieseking* és *Bliss* kompozicióiból és Bartók zongoraversenyének lassú tételéből.

Lehet, hogy a mai mondain táncok ép úgy el fognak halványulni, mint az előző század sok egykor divatos táncfajtája, de a műzenében akkor is mély nyomot fog hagyni a háború utáni táncőrület korszakának négerritmikája. Érdekes kísérleteket figyelhetünk meg oly irányban, hogy a *páratlan* ütemnemű mazurkát és keringőt hogyan alakítja át a jazz-mentalitás saját céljaira, midőn a *yawa*-ban a mazurka jellegzetes figuráit tólja el egynyolcad értékkel színkopákká, vagy midőn a *hesitation-waltz*-ban a régi boston keringő-jellegét tarkítja a foxtrottból kölcsönzött színkópákkal és sántítgató átkötésekkel.

A MOSOLY ORSZÁGA

LEHÁR OPERETTJE A M. KIR. OPERÁBAN

Az operettet a mult század elején a párisi színházigazgatók és az anyagi spekulációik szolgálatába szegődött komponisták ama csoportja teremtette meg, mely a francia *charme* és *esprit* jelszavával az olasz és német *opera buffa*-k és *Singspiel*-ek népszerűségének oly társadalmi rétegeket akartak megnyerni, melyek eddig távol tartották magukat a »zenés« színházaktól. Hogy tervük sikerüljön, a kereslet színvonalához alkalmazkodtak. Lefokozták a vigjátékizű szövegkönyvet közönséges bohózattá és a hozzávaló zeneszámok megkomponálásában is könnyen-érthetőségre, dallamosságra, szóval népszerűségre törekedtek. A század közepén virágzott bombasztikus »nagyopera«-i sablón ellenhatásaként mintegy annak kigúnyolására alakult ki annak patétikus hangját karrikirozó burleszkszerű új operettstílus, mely *Hervé*, *Offenbach*, *Lecocq*, *Audran*, *Planquette* és követőiknek hallatlanul népszerű alkotásaiban szinte klasszikus magaslatra emelkedett. Sikereik utánzásra sarkalták az osztrák mestereket is; *Suppé*, *Strauss Johann*, *Millöcker* teremtették így meg a bécsi operettstílust. Midőn a mult század végén hanyatlásnak indult az operett, új gerendákkal támasztották alá a rozoga épületet, hogy az összeomlástól megmentsék. Így indul meg már a jelen század elején a bécsi operett másod-

virágzása a »Víg özvegy«-típusú operettek során, melyekben a dallam érzékisége és a hangszerelés színessége szinte vígoperai magaslatra tolja fel a műfajt. Lassacskán felszívja azonban magába azokat az elemeket, melyek orfeumok artistaprodukcióiban, valamint a modern táncok ritmikájában mutatkoztak. Átalakul előbb *táncosoperetté*, a háború előtt divott mondaintáncok — one step, Cake walk stb. — lázrohamában, később *revüoperetté*, a mulatóhelyeken ünnepelt görlcsapatok artistamutatványainak sikerein felbuzdulva, végül behódolt a háború utáni jazzjárványnak nemcsak a műfaj táncszámaiban, hanem egész szellemében, aminek az volt főkép a külső megnyilatkozása, hogy még az addig használt vígoperai kis zenekart is *jazz-banddal* cserélték ki.

Ezt a fokozatos elzüllését az operettnek próbálták meg a legutolsó évtized részben a régi stílusok korszerű felújításával, részben különböző faji muzsikáknak beoltásával megakadályozni. A nagyon tehetséges *Yvain* a régi Offenbach-típusú operettet modernizálja, *Kálmán* Imre a lassú és gyors csárdás ritmuselemeivel tarkítja, míg *Lehár* részint az orosz iskolának, részint Puccini exotikus tárgyú dalműveinek harmóniáival és színhatásaival éleszti fel a már-már kihalásra ítélt műfajt.

Így halad most a két típus egymással párhuzamosan: a modernizált bécsi és francia operett az egyik oldalon és a jazz-operett a másikon. Melyik fog előbb a gyilkos iramban kifulladni, azt bajos megjósolni. A »Sachlichkeit« jelszavú *ma* emberének mentalitásához közelebb áll az utóbbi. Eszközei brutálisak, de frissek, elevenek, ötletesek. Ezzel szemben a modernizált bécsi és francia operett korszerűtlenül a mult század romantikájának szentimentalizmusát hígítja fel és csak lelkiismeretének megnyugtatására kacérkodik néha — nagyon óvatosan — a modern táncok ritmusséмáival. Minthogy ezeknek partitúrái a muzsikus számára nem mondanak semmit, mert sablónosak, érdektelenek, sikerük jórészt a szövegkönyv ügyes megválasztásán múlik. Ezért van itt a szövegíróknak sokkal fontosabb szerepük, mint a jazzoperettnél, ezért kapott lábra az a furcsa szokás, hogy a komponisták két-három bukott operettjeikből egy negyediket gyúrnak össze újabb, várhatóan jobb szövegre, majd ha ez sem vált be, ismét átdolgozzák és régebbi számokkal kiegészítve új címen tálalják fel a gyanutlan közönségnek.

A klasszikus operett mesterei — ezt történeti tények igazolták — az örökkévalóságnak dolgoztak. A *ma* operettkomponistái csak a jelennek.

Mindezt előre kellett bocsátanunk, hogy a »Mosoly országa« partitúrájának helyzeti energiáját pontosan lemérhessük.

Leon Viktor szövegére »Sárga kabát« címen már találkoztunk vagy nyolc év előtt ezzel a zenei anyaggal. Akkor a Király Színházban került bemutatóra. Azóta a *Friderika* szövegírói alaposan átgyúrták librettóját és tőlük telhetőleg mozgalmasabbá tették a fehér és sárga faj drámai összeütközésére épített cselekményt. Lehár muzsikájának kvalitásait fölösleges ismét felsorolnunk. Harmónikus és melódikus invenciója most sem hagyta cserben, zenekara pedig elejétől végig oly ragyógóan szól, hogy ez a folytonos csillogás szinte fárasztó a hallgatóra. Nagyon sikerültek a betoldott új számok is, köztük különösen az a nagy ária, amit a második felvonásban Szu-Csong herceg énekel.

Harsányi Zsolt rutinos fordításában, ünnepi hangulatú látványos előadásban mutatta be az Operaház Lehár operettjét. *Márkus* László főrendező nagy tudását, széleskörű tapasztalatait és nemes ízlését most két irányban érvényesíthette. Színesen artisztikusan csoportosította a szereplőket és mozgatta a tömegeket, kihasználván a gyönge szövegkönyv minden kínálkozó hatását; azonkívül az operasablónokhoz szokott szereplők játékába és beszédébe beleidegezte a nekik szokatlan modern operettstílust. Ifj. *Oláh* Gusztáv díszletei gyönyörűen megtervezett pazar keretet szolgáltattak a színpadi akciónak.

A bemutató előadás »primadonnája«, *Székelyhidy* Ferenc dr. előkelő, nemes alakításával és páratlan énektudásával állott a siker központjában. Csaknem minden számát meg kellett ismételnie. *Nagy* Margit üde hanggal énekelte végig szerepét, de mint operettsztár nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Nagy sikere volt a többi kisebb szerepekben *Orosz* Júliának, *Laurisin* Lajosnak, *Komáromy* Pálnak és *Szügyi* Kálmánnak. A második estén fellépett garnitúrában *Relle* Gabi alakítása tünt fel. Temperamentumos játéka, illuziót keltő megjelenése és nemes orgánuma viharos tetszést váltott ki a közönségből; *Roessler* Endrének színészi alakítását és kellemes énekét, *Maleczky* Oszkár és *Fekete* Pál közvetlen természetes humorát kell az együttesből kiemelnünk. A zenei részt *Fleischer* Antal karnagy tanította be egybevágó kidolgozottsággal. Munkájának gyümölcsét majd csak akkor fogjuk igazán élvezni, ha az előadást is ő maga fogja vezényelni

ELAVULT HANGSZEREK

A SZEGES HARMONIKA

Szeges harmonikának vagy szeges hegedűnek *(Nagelgeige, Nagelharmonika)* is mondják. Körülbelül száz esztendeig élt: a 18. század közepétől a mult század közepéig és főként Németországban és a skandináv államokban használták. Egy régi híradás szerint *Wilde* Johann nevű Szentpétervárott működő bajor muzsikus találta fel véletlenül, azzal, hogy vonóját a falbavert szegről leakasztva, annak szőrözete beleakadt a kampóba és súrlódásával megszólaltatta a szeget, mely a hegedű üveghangjához hasonló finom zizegő hangot hallatott. Előbb kísérletképen egy kis fadobozba vert be néhány szeget félköralakban és vonójával játszott fajta; később eladta találmányát egy német hangszerkereskedőnek, aki félköralakú rezonátorszekrénybe tüzdelt előbb diatonikusan, később kromatikusan felhangolt különféle nagyságú acélszegeket, miken erősen tapadó feketeszőrű vonóval játszottak.

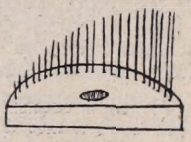

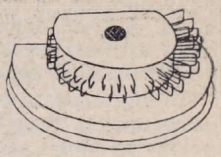

Európa hangszergyüjteményeiben többszáz példányt katalogizáltak el belőle. Legrégibb közöttük az a kis primitív kidolgozású kilenc rozsdás vasszegből álló szegesharmonika, melyet az eisenachi *Bach-múzeum*-ban láttam. A 18. század végéig alig változott meg szerkezete, legfeljebb a szegek számát szaporították meg. Vannak 24, 36 és 48 szeggel bíró szeges hegedűk, sőt a new yorki *Metropolitan Museum of Art* múzeumnak katalógusában egy hatalmas háromnegyedkör-alakú hangszert leltároztak 66 kromatikusan felhangolt szegsorral. Mikor ez a különös hangszer műkedvelő körökben jobban terjeszkedni kezdett, a merőlegesen álló szegek helyett kengyelalakú rudacskákat helyeztek el, amiken a vonó könnyebben és biztosabban szaladt végig. A legtöbb szeges harmonika az egyvonalú *c* hangtól kezdve 2—3½ oktávát fogott át.

Hangjának fokozására előbb a rezonátor-szekrényt nagyobbították meg, majd pedig szabadon lengő húrokkal látták el, miknek nem volt más rendeltetése, mint az, hogy a szegek tranzverzális rezgéseit erősítsék. Ilyen hangszeren játszott a 18. század vége felé egy *Senal* nevű muzsikus, ki játékát — egykorú leirások szerint — a virtuozitásig fejlesztette és hangversenypódiumokon is produkálta magát. Később ezt a hangszerfajtát *Violinoharmonico* néven említik. Egy kopenhágai ujság bizonyos *Sandbeck* testvéreket is említ, akik három különböző nagyságú hangszeren játszottak: operaáriákból és táncegyvelegekből készült trio-átiratokat. Ebből a korból való a berlini *Hochschule* hangszergyüjteményének gyönyörű, mahagóni fából készült példánya, melyet valószínűen hangversenyzés céljára készítettek. Szekrénye hengeralakú 31 cm átmérővel és 6 cm magassággal, fedőlapján gitárszerű rozetta, a félkörbe sorakoztatott 49 acélszeg közül a zongora felső billentyűinek megfelelő hangok kifelé vannak görbítve. Magában a dobozban 17 háromszoros rezonátorhúr feszül, a hang erősségének fokozására.

Mint minden életképtelen hangszer, a szeges harmonika is rövid 5—6 évtizedes pályafutás után már annyira veszített népszerűségéből, hogy a mult század elején alig tudunk valamit róla. Hogy valamikép meghosszab-

bítsák életét, kieszelték, hogy a vonós zongora akkor még primitív szerkezetének mintájára a szeges harmonikán is pedálszerkezettel hajtott, erősen gyantázott vászon-szalagot vezetnek végig, mely állandóan körbefutva, szólaltassa meg a négy sorban egymásfölé vízszintesen elhelyezett szegeket. A zongorabillentyűk lenyomására a megfelelően hangolt szeg kiemelkedik a sorból és odatapad a forgó szalaghoz. Ezt a szerkezetet egy *Träger* nevű rajztanár találta ki még 1791-ben, utána sokan tökéletesítették, anélkül, hogy sikerült volna a hangszert népszerűsíteni.

Legutolsó fellobbanása az az *Aliquot-Streichflöte* nevű hangszer, melyet még a Heyer-féle kölni múzeumban láttam — ma a lipcsei egyetem gyüjteményében helyezték el — modernizált szeges harmonika, billentyűsorral két és fél oktáv terjedelemben. *Brambach* Ph. készítette Marburgban, 1888-ban. Hangja erős, átható és inkább a fuvola magas regiszterére emlékeztet, mint a hegedű üveghangjaira.

A HARMÓNIÁK VILÁGA

VI. HANGZATOK MEGFORDÍTÁSA

Amíg nem ismerték fel a zenei tételben a harmónikus szerkezetet, nem kerülhetett sor természetesen a hármas és szeptimhangzatok okszerű felépítésére; de amint megjelentek az első tudatosan alkalmazott akkordok, azonnal hozzájuk szegődtek megfordításaik is, bárha ez utóbbiak természetrajzát eleinte nem figyelték meg.

Mint egyik előző cikkünkben már kifejtettük, a 17. század beköszöntésével esik egybe a generálbasszus korszakának hajnalhasadása. Forradalmi átalakulás volt a muzsikában az, mikor az egymással egyidőben párhuzamosan haladó dallamok — egymástól független szólamok — kitalálása helyébe lép az akkordikus gondolkozás, melynél a zeneköltő és a hallgató figyelme az egyes szólamok önálló, polifónikus mozgásáról lassan átterelődik a harmóniák összetételére és logikus kapcsolatára. Ma sem derült még ki, hogy mikor indult meg pontosan ez a folyamat, de az kétségtelen, hogy a 17. század elején felvirradt *Stilo rappresentativo*, mely az opera megteremtéséhez vezetett, már nagy vonásaiban készen kapta.

A generálbasszus, mely a zenei gondolkodást teljesen átforgatta, leegyszerűsítése a hangjegyirásnak olykép, hogy a zeneköltő csak a zenei szerkesztés fundamentumát: a *basszust* írja le hangjegyekkel, míg a hozzákomponált harmóniákat a basszus fölé vagy alá írt számjegyekkel (2—9) érzékelteti. Ez a basszus állandó, folytonos, sohasem szünetel, ezért nevezték *Basso continuo*-nak is. Az eddig ismert legrégibb generálbasszus-írásmód *Banchieri* Adriano *Concerti ecclesiastici*-jében jelentkezik (1595-ben); a dalmű-irodalom 1600 után megjelent első fecskéi már mind számozott basszussal jelentek meg.

Az a zenei reneszánsz, mely csak azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a művészetben és a tudományban az *antik* világ csodáit támassza fel, egész más eredményekre jutott, mikor egy új korszakot varázsolt a régiek helyére. Hiszen abban az évben, melyben *Palestrina* és *Orlando di Lasso* elköltöztek az élők sorából, 1594-ben, akkor játszották el Firenzében a *Corsi*-palotában Jacopo *Peri* »Dafne«-ját, egy mitológiai pásztorjátékot, melyet a legelső operának tekintünk. Szándékosan mellőzve az előző évtizedek kontrapunktikus túlhajtásait, ezek voltak az első kísérletek, melyekben a dallam, a melódia veszi át a vezető szerepet az alája helyezett harmóniákkal együtt. Ez a *monódia* terelte rá az akkord fogalmára a teoretikusok figyelmét.

Nem fárasztom az olvasót annak felsorolásával, hogyan egyszerűsítik le egy évszázadon keresztül a *basso continuo*-k fölé írt számokat; csak arra utalok, hogy a számjelzés elve mindenkor ugyanaz volt; *a basszushangtól számított hangközöket számjegyekkel érzékeltetni.* A 3-as szám tehát tercet, a 4-es kvartot, a 9-es nónát jelentett, több egymás fölé helyezett szám pedig a kívánt akkord tartozékaira utalt. Eleinte igen bonyolult számoszlopokkal dolgoztak a dalmű úttörői: *Cavaliere, Caccini, Gagliano* és *Cesti*, később törlik a felesleges és zavaró számjeleket, úgyhogy a század végén a hármashangzat jelölésére már előbb 0-át írnak, később még ezt is mellőzik, megegyezés szerint azzal a basszussal, mely fölé nem írtak semmiféle számjegyet, egyidejűleg mindig alap-

helyzetű hármashangzatot játszottak — spinéten, cembalon, lanton és orgonán — a hármashangzat nemét pedig részint az előjegyzett, részint a basszus fölé írt módosító jelek döntötték el, utóbbiak mindig a basszus tercére vonatkoztak. Tehát pl. egy *D* basszushanggal egyidőben *d—f—a* hármashangzat szólalt meg, de ha egy keresztet előjegyeztek, vagy a basszus fölé írtak keresztet, akkor *d—fisz—a* hármashangzatot kellett hozzáfűzni.

Hármashangzatok megfordításait ebben az értelmezésben *Rameau* fellépéséig nem ismeri még a zeneelmélet. Az az elgondolás, hogy a harmóniák sora egy-két alapvető hangzatra *(accords fondamentaux)* vezethető vissza és hogy az *e—g—c* vagy a *g—c—e* hangzatok mindannyian a *C*-dur hármashangzat *(c—e—g)* fordításai, nála jelenik meg először. *Rameau* alapvető elméletéből le is vonhatjuk a harmóniák megfordításának definícióját: megfordítás keletkezik, ha a basszusban a hangzat alaphangja helyett annak tercét vagy kvintjét — szeptimakkordoknál pedig annak szeptimjét — helyezem el. Hármashangzatoknak ily módon *két* megfordítása képezhető, egyiknél a *terc* kerül a basszusba, másiknál a *kvint*. Előbbinél így terc és szext, illetőleg kvart és szext hangközök keletkeznek; ezért nevezzük a hármashangzat első megfordítását terc-szext, vagy röviden: *szexthangzatnak* (számjelzése: $\frac{6}{3}$ vagy 6), második megfordítását pedig *kvartszexthangzatnak* (számjelzése: $\frac{6}{4}$).

Ha a hármashangzat ötödéhez még egy tercet fűzök, alaphelyzetű szeptimakkordot nyerek *(g—h—d + f . . . : g—h—d—f)*. Ennek a szeptimakkordnak is ugyanúgy nyerem megfordításait, mint az alaphelyzetű hármashangzatéit. Ha tercét helyezem a basszusba, akkor a *h—d—f—g* hangzat intervallumai (a basszusban levő *h* hangtól számítva: terc, kvint és szext $\frac{6}{3}$ $\frac{6}{5}$. Ennek az első megfordításnak rövidítve *kvintszextakkord* a neve $\frac{6}{5}$. Ha a szeptimhangzat kvintjét helyezem a basszusba, akkor a *d—f—g—h* intervallumai (a basszusban levő *d* hangtól számítva): terc, kvart és szext $\frac{6}{4}$ $\frac{6}{3}$. Ennek a második megfordításnak rövidítve *terckvarthangzat* a neve $\frac{4}{3}$. Végül pedig ha a szeptimhangzat szeptimáját helyezem a basszusba, akkor az *f—g—h—d* intervallumai (a basszusban nyugvó *f* hangtól számítva): szekund, kvart és szext $\frac{6}{4}$ $\frac{6}{2}$. Ennek a harmadik megfordításnak rövidítve *szekundhangzat* (2) a neve.

Összegezvén a mondottakat, a harmóniák világában csak két alaphelyzetű hangzattal van dolgunk: a hármashangzattal és a szeptimhangzattal. Előbbinek *két* megfordítása van: a 6 és $\frac{6}{4}$ akkord, utóbbinak *három:* a $\frac{6}{5}$, $\frac{4}{3}$ és 2 akkord.

Semmi különös gondot nem okozott a generálbasszus korszakában a *maestro al cembalo*-nak, hogy az elébe tett számozott basszust így oldja meg:

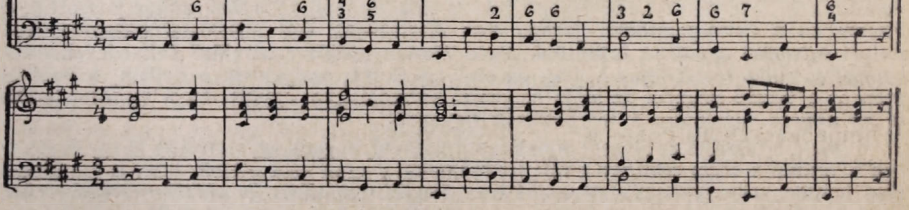

Hasonló számozott basszusok olvasását a mai zeneszerzést tanult generáció is könnyen old meg, minthogy az akkordok összefűzésének törvényszerűségét megértető elmélettanulás ma is használja — pedagógiai célzattal — a generálbasszust.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Korngold Violantájának bécsi felújításában mindkét főszereplő magyar: *Németh* Mária és *Pataky* Kálmán. A zenekart *Krauss* Klemens dirigálta.

Strauss Oszkár csaknem egy évi távollét után tért vissza Bécsbe Hollywoodból, hol több hangos filmhez komponált kísérőzenét. Új operettje — *Parasztgenerális* címen — a Theater an der Wienben kerül színre.

Hubay Jenőnek »Álarc« című operájából már megkezdődtek a próbák az Operaház gyakorló termeiben. A világhírű komponista művének főszerepeit *Tihanyi* Vilma, *Bodó* Erzsi, *Szabó* Lujza, és *Pataky* Kálmán tanulják.

Reznicek »Spiel oder Ernst?« című zenei vígjátéka, mely technikájában és hangulatában a »Susanne titká«-ra emlékeztet, nagy sikert aratott a drezdai Operában.

Dosztojevszki megzenésítve. Tavaly hírt adtunk arról, hogy egy német zeneszerző a »Karamazoff testvérek« óriási regényből zavaros operaszöveget írt és kevés alkotóhetséggel megzenésítette; most a nagy író szibériai raboskodásának emlékeiből írt mű került színre Mannheim operájában: »Aus einem Totenhause (Egy halottasházból).« Utolsó műve ez a 74 éves korában elhúnyt Leos *Janaček*-nek, akinek kéziratából nehezen lehetett a teljes partitúrát összeállítani. Komor mű, inkább oratórium hatását teszi, mint operáét; festői zene, nagyon szétmorzsolt dallamossággal; külső sikerét az előadók bámulatos munkájának köszönhette. *Rosenstock* dirigálta, aki tavaly a new-yorki Metropolitan Operánál volt, de ezt évad közepén elhagyta, mert a színház vezetését művészietlennek találta.

»**Ruszalka**« *Dargomirsszky* Alexander Szergejevics orosz meseoperája 1856-ból, Párisban már 1900-ban színre került a fiatal *Baklanoffal* és a nálunk szintén járt *Litvinnel*, a »Théâtre Sarah Bernhardt«-ban; most Saljapin aratott vele sikert magának — s nem az eredetiséget nélkülöző műnek a »Théâtre des Champs Elysées«-ben. Az előadószemélyzet nem volt méltó az est hőséhez, de a mű kiállítása fényűző volt, mint már az előbb itt színrekerült öt orosz műé. A hazátlan oroszság külföldön támasztja fel kultúráját, amelyet régi hazájának urai most lábbal taposnak.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Antos Kálmán orgonaművész a szegedi Fogadalmi templom karnagya december havában igen sikerült hangversenyt adott a Fogadalmi templom új, hatalmas orgonáján. Bach *d*-moll preludiumán és fugáján kívül Frescobaldi, Frank Cézár és Bossi kisebb kompoziciót játszotta biztos technikával és színes regisztrálással. A magyar komponistákat *König* Péter képviselte sok tudással és meleg szívvel megírt »Praeludium és fugá«-jával, valamint a hangversenyző művész orgonára és zenekarra írt *Concertino*-jával; utóbbit *Fichtner* Sándor karnagy vezényelte lendületesen. A nagyszámú előkelő közönségből mély hatást váltott ki az ízléssel és szaktudással egybeállított műsor és annak tökéletes interpretálása.

Operák hangverseny gyanánt, ez van most a levegőben. Párisban a »Tristan« (felvonásonként, kihagyás nélkül), Köln híres Gürzenich-hangversenyeinek egyikén *Gluck* »Alceste«-je, átdolgozott (párisi) alakjában került színre, mély hatással; legközelebb pedig egy még régibb remekművet: *Monteverdi* 325 éves »Orfeo«-ját a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde fogja bemutatni.

MINDENFELŐL

♦♦♦

1931: Mozart-év, mert jubiláris számokban: egy és háromnegyed százada lesz január 27-én, hogy született, másfélszáz éve március 16-án, hogy Bécsben települt le és 140 éve lesz december 5-én, hogy meghalt Mozart, a zenei lángelmék egyik elismert legnagyobbja. Ünneplésére bizottság alakult, amelynek nevében most dr. *Jelasich*, *Schalk* és a salzburgi Mozarteum elnöke dr. *Romek* felhívást intéznek a zeneegyesületekhez, iskolákhoz és színházakhoz, hogy ne egy-egy fényes ünneppel emlékezzenek meg a halhatatlanról — tekintve a mai áldatlan viszonyokat, — hanem intenzívebb Mozart-kultusszal, műveinek terjesztése és stílusos előadása útján értessék meg mindenkivel Mozart nagyságát.

Nedbal Oszkár, a Bécsben, majd Pozsonyban élő cseh karmester és zeneszerző, december végén idegrohamában öngyilkos lett: a zágrábi színház második emeletének egyik próbatermében a hirtelen felrántott ablakon át az utcára ugrott ki s összetört tagokkal, holtan terült el a kövezeten. Izzó temperamentummal rendelkező vérbeli muzsikus volt Nedbal, ki mint a felejthetetlen cseh-kvartett mélyhegedűse és tanítómestere, később mint a

bécsi *Tonkünstler Orchester* dirigense sok zenei élményben részesítette a háború-előtti két évtized hallgatóságát. Az utolsó években mindjobban visszavonult a dirigensi tevékenységtől és sokat komponált, főként operetteket. Közülük a »Polenblut«-ot (»*Lengyelvér*«-t) nálunk is sikerrel játszották 1913-ban. Legutóbb egy vígoperája járta be a cseh és német színpadokat: *Bauer Jakob* címen. Csodálatos, hogy a klasszikusokért lelkesedő *dirigens* Nedbal ízlése sokkal magasabb régiókban mozgott, mint a *komponista* Nedbálé, ki néha a legalantosabb eszközöktől sem riadt vissza, hogy műveinek átütő sikerét kisajtolja az operett-látogató közönségből.

Dostal Hermann bécsi karmester egy hangversenyről való hazatérése közben hirtelen rosszul lett és mire orvosi segítség érkezett, szívszélhüdés érte. Neves muzsikuscsaládból származott; egyetlen huga zenetanító egy szegedi zárdában.

Tarnay Alajos, a kiváló dalkomponista két füzetre való újabb dalciklusát bocsátotta szárnyra. Mindegyik új dala méltó az előzőkhöz. Meleg, szívből jövő melódiái közvetlen hatásúak, finom, választékos harmóniái pompás találékonysággal teremtik meg a szöveg hangulatát. Muzsikáján keresztül a versek új életet, erőt és színt nyernek.

Hangosfilm készül Schubertről Berlinben, természetesen Schubert bűbájos zenéjének köritésében. Címe: *Schubert tavaszi álma.*

Berlinben minden vonalon a takarékosság elve diadalmaskodik, mégis a Staatsoper legutóbbi bemutatója a »Kolumbus Kristóf« kétszázezer márkájába került a színháznak. A minisztérium keményhangú leiratban utasította az igazgatóságot, hogy a jövőben tartózkodjék ilyen horribilis összegnek egy-egy operára való pazarlásától.

Rádió-városrészt tervez New-Yorkban John D. *Rockefeller* és az *American Radio Corporation* az 5. és 6. Avenue közt; a létesítendő nagy épületcsoportban a régi, kopott *Metropolitan Opera* helyett egy új, nagyobb és igen díszes operaház és még 3 színház, 27 studió, (televizió = távolbalátás számára is!), valamint hangosfilmeket produkáló 10 studió fog helyet találni.

A würzburgi és a mannheimi hangversenyigazgatóság leszavaztatta a két város hangversenylátogató közönségét, hogy milyen komponisták műveit kívánja hallani ebben az évadban. A leadott szavazólapok lesujtó bírálatot mondanak a »modern« muzsikáról. Az eredmény: *Beethoven* (127 és 89), *Bruckner* (61 és 72), *Brahms* (56 és 69), *Mozart* (49 és 31), *Schubert* (43 és 28), *Strauss* Richárd (40 és 76), *Wagner* (39 és 48), *Pfitzner* (27 és 15), *Reger* (23 és 39), *Mahler* (21 és 32), *Dvořak* (19 és 7), *Berlioz* (17 és 11) és *Debussy* (12 és 5). A többi komponistára ötnél kevesebb szavazat esett.

A párisi zenei szezón műsorairól teljesen eltűnt az »atonális« zene, állapítja meg a *Matin* zenekritikusa.

Múló sikert érnek el az újkeletű operák. *Altman* Wilhelm, akinek hangyaszorgalma már számos hasznos művet hozott létre — most jelent meg az általa összeállított »Kammermusik-Katalog seit 1841« bővített, 4-ik kiadása — áttanulmányozta a mult évi német operaelőadások statisztikáját, s azt találta, hogy a közel félszázad óta halott *Wagner* »vezet«, mellette *Puccini* és *Strauss* Richard érvényesülnek leginkább: Pillangó kisasszony 58 színpadon 281 estén

Bohémélet	37	«	230	«
Tosca	43	«	222	«
Turandot (1924)	17	«	99	«
A rózsalovag (1911)	12		217	«

előadást ért meg tavaly, míg újabb operák »sikerét« ezek a számok világítják meg:

Křenek: Johnny	4	színpadon	18	estén
Křenek: Schwergewicht	7	«	29	«
Strawinszky: Pacsirta	2	«	2	«
Strawinszky: Oedipus Rex	3	«	6	«
Schönberg: Erwartung	1	«	2	«
Schönberg: Glückliche Hand	1	«	1	«
Rabaud: Marcouf	1	«	1	«
Toch: Prinzessin auf der Erbse	1	«	1	«
Wolf-Ferrari: Sly	19	«	33	«
Wolf-Ferrari: Négy házsártos	3	«	11	«
Korngold: Das Wunder der Heliane	1	«	2	«

szerepelt. Pedig ezek közül nem egynek eleinte nagy sikere volt (Johnny!) — s hihetőleg úgy fog járni *Brand* Max »Maschinist Hopkins«-ja is, ez az újdonság 20 színpadon 120-szor ment. A *d'Albert*-féle »Hegyek alján« tüneményes sikerével vetekszik a cseh ritmusokban tobzódó, vaskos zenéjű »Schwanda, a dudás«-é: *Weinberger* Jaromir 66 színpad 490 előadásából meggazdagodhatott. A német operaközönség jó ízlése mellett szól például az az adat, hogy *Schillings* Max magas művészi értékű »Mona Lisa«-ja 15 év óta állandóan a tavalyi siker színvonalán mozog: a mult évben 16 színpad 81-szer adta elő.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 291

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Február 15 vasárnap	Bortkiewicz: Zongoraverseny Beethoven: VI. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Február 20 péntek este 1/2 8 órakor			Magyar nóta-est cigányzenekarral
Február 22 vasárnap			Grieg-hangverseny Olaf Trygvason (szólók, vegyeskar, zenekar) Karnagy: Bor Dezső
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy: Vaszy Viktor	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust-szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet **C. bérlet**

1931 február 20-án, pénteken este 1/2 8 órakor

EITNER IRÉN és VARGHA IMRE

operaénekesnő **a Városi Színház művésze**

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekar kísérettel

CSATLAKOZZÉK

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁHOZ

A Bizottság kirándulásain, múzeumlátogatásain, szemináriumain stb. részt-vehet minden tanköteles koron túllevő férfi és nő, aki általános műveltségének emelésére, tervszerű ismeretszerzésre törekszik.

A BIZOTTSÁG JANUÁR—FEBRUÁR HAVI MUNKATERVE:

A tandíj mértéke óránként 20 fillér.

ÚJABB MAGYAR IRODALOM*) — Jan. 7—febr. 25-ig minden szerdán. Előadó: FEKETE JÓZSEF tan. képz. int. tanár

A MAGYAR MŰVELŐDÉS KÉPE A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBAN — Jan. 13—márc. 3-ig minden kedden a Bolyovszky-u. 10. sz. leányintézetben. Előadó: Dr. SOLTÉSZNÉ SZILÁRD KATÓ dr.

A FESTÉSZET TÖRTÉNETE*) — Jan. 5—március 30-ig minden hétfőn. Előadó: KAMPIS ANTAL egyet. tanársegéd

RÉGI MAGYAR NÓTÁK — Jan. 9—febr. 27-ig minden pénteken 6—8-ig a Pedagógiai Szemináriumban VIII., Mária Terézia-tér 8., III. Vezető: MURGÁCS KÁLMÁN

A KÉPZŐMŰVÉSZETI STÍLUSOK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE*) — Jan. 8—márc. 11-ig minden csütörtökön. Előadó: KŐSZEGI LÁSZLÓ az iparművészeti főiskola tanára

PERZSA SZŐNYEGEK FELISMERÉSE*) — Január 10. 17 és 24, szombaton délután 1/2 7. Előadó: MAGYARY-KOSSA ALADÁR

A Bizottság vasárnap délelőttönként a Szépművészeti, Nemzeti, Hopp F. Keletázsiai, Néprajzi múzeumok, valamint különböző intézmények ismertetésére szakvezetéses látogatásokat rendez.

Péntek délelőttönként szakvezetéses gyárlátogatások.

INDIA TÖRTÉNETE, NÉPÉLETE, VALLÁSAI ÉS A MAI INDIA*) — Jan. 12—febr. 23-ig minden hétfőn (február 2. kivételével). Előadó: BAKTAY ERVIN író

KÍNA MŰVÉSZETE*) — Jan. 31—márc. 7-ig minden szombaton. Előadó: Dr. FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN egyet. m. tanár

ESZPERANTO*) — (Haladók részére) Jan. 7—február 25-ig minden szerdán. Előadó: MIHALIK FERENC tanár

VIRÁGÁPOLÁS*) — Szoba-, balkon-, ablakvirágok ápolása. Jan. 8—febr. 26-ig minden csütörtökön. Előadó: Dr. PETRÁNYI FERENC tanár

FÉNYKÉPEZÉS — Jan. 10—febr. 28-ig minden szombaton 1/2 7—8 a Török Pál-u. 1. sz. iparrajziskolában. Előadó: VASS ERNŐ szakoktató

TORNATANFOLYAM NŐK RÉSZÉRE — Jan. 7-től minden szerdán este 6—8 óráig a Dohány-u. 32. polg. leányisk. tornatermében. Vezető: SZEMESNÉ HOMOLA ADÉL

A *)-gal jelzett szemináriumokat a IV. kerület, Reáltanoda-utca 7. sz. főreáliskolában estenként 1/2 7—8-ig rendezi a Bizottság.

A Bizottság hivatalos helyisége:

IV., SZÉP-U. 5

Telefon: Automata 845—29.

Hivatalos órák: d. e. 9—2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig

A Bizottság a »Tanulmányi Társaság«, a Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia és a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége részletes havi munkatervét az előfizetőknek postán küldi meg.

Előfizetési díj 2 pengő.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 291

300182 13

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 9. szám
1931 február 1

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Verdi Giuseppe. Újabb kísérletek a hangjegyírás terén. — Hangverseny-krónika. — Elavult hangszerek: Az üvegharmonika. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet. **1931 február 1-én, vasárnap** **C.** bérlet.

VERDI-HANGVERSENY

Közreműködnek: SZABÓ LUJZA, LAURISIN LAJOS és SVÉD SÁNDOR, a m. kir. Operaház tagjai

1. Sicíliai vecsernye — Nyitány
2. a) Románc az „Aida" c. operából
   b) Stretta áriája a „Trubadur" c. operából
   Énekli: LAURISIN LAJOS
3. Gilda áriája a „Rigoletto" c. operából
   Énekli: SZABÓ LUJZA
4. Gilda és a herceg duettje a „Rigoletto" c. operából. Éneklik: SZABÓ LUJZA és LAURISIN LAJOS
5. Végzet hatalma — Nyitány

Szünet

6. Balettzene az „Othello" c. operából
7. Renato áriája az „Álarcosbál" c. operából
   Énekli: SVÉD SÁNDOR
8. Nagy ária a „Traviata" c. operából
   Énekli: SZABÓ LUJZA
9. Gilda és Rigoletto duettje a „Rigoletto" c. operából. Éneklik: SZABÓ LUJZA és SVÉD SÁNDOR
10. Nabukodonozor — Nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

:-: **Felemelt helyárak** :-:

B. bérlet.

1931 február 8-án, vasárnap

Közreműködnek: HANKE MÁRIA, a Városi Színház művésznője és NEUMAN LÁSZLÓ hegedűművész

1. MAHLER: IV. szimfónia.
   A szoprán szólót énekli: HANKE MÁRIA

Szünet

2. MOZART: A-dur hegedűverseny.
   Előadja: NEUMAN LÁSZLÓ
3. SIKLÓS: „Tükör"-fantázia

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

A. bérlet.

1931 február 15-én, vasárnap

Közreműködnek: UNGER ERNŐ, a Zeneművészeti Főiskola tanára és U. SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja

1. MUSZORGSZKY: Egy éj a kopasz hegyen
2. CSAJKOVSZKY: B-moll Zongoraverseny
   Előadja: UNGER ERNŐ

Szünet

3. WAGNER: Rienzi nyitány
4. MOZART: Ária a „Szöktetés a szerályból" c. operából. Énekli: U. SZABÓ LUJZA
5. LISZT: Mazeppa

Karnagy: UNGER ERNŐ

C. bérlet **1931 február 20-án, pénteken este 1/2 8 órakor** **C.** bérlet

EITNER IRÉN operaénekesnő és **VARGHA IMRE,** a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTAESTJE
cigányzenekar kísérettel

1931 február 22-én, vasárnap **C.** bérlet. **GRIEG-HANGVERSENY**

Közreműködnek: FARAGÓ GYÖRGY zongoraművész. Kreszné SZTOJANOVITS LILY operaénekesnő, ELEK SZIDONIA, a m. kir. Operaház tagja, GREGOR VILMOS operaénekes és a PALESZTRINA-KÓRUS

1. Ősszel — Nyitány
2. A-moll zongoraverseny
   Előadja: FARAGÓ GYÖRGY
3. a) Solvejg dala. b) Szeretlek
   Énekli: Kreszné SZTOJANOVITS LILY

Szünet

4. Lírai suite 4 tételben
5. Olaf Trygvason — Zenedráma
   Közreműködnek:
   Kreszné SZTOJANOVITS LILY, ELEK SZIDONIA, GREGOR VILMOS, PALESZTRINA-KÓRUS és a Zenekar

Karnagy: BOR DEZSŐ

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát **CHMEL J. és FIA** zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 9. szám Budapest, 1931. február 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Tizenkilencedik hangverseny. — 1931 február 1-én. — Vezényel: Bor Dezső

C bérlet.

VERDI-HANGVERSENY

VERDI GIUSEPPE

(1813 RONCOLE — 1901 MILANO)

az olasz opera legnagyobb mestere, kinek szédítő pályafutása őszinte csodálatot kelthet a színpadi zene minden ismerőjében. Hatása hazájának zenei fejlődésén messzire túl terjed, géniuszának nyomait megtaláljuk minden nemzet operáján és ami a legmeglepőbb: Verdi alkotásait nem halványította el az utolsó évtizedek egymásra torlódó mindenfajta —izmusa, Verdi ma, mikor a modern opera lassan döcögő szekere végleg kátyúba zökkent, sokkal aktuálisabb, mint valaha. Valóságos Verdi-renaissancenak vagyunk szemtanui és joggal vélik sokan Verdi műveiben meglátni a jövő fejlődésének egészséges életerős gyökereit.

Ha jelentőségét fel akarjuk ismerni, nem ragadhatjuk ki csak egy-egy periódusát művészete kialakulásának, hanem fejlődésének *egészével* kell foglalkoznunk. Nem tagadhatjuk például, hogy pályafutásának első szakaszában alkotott művei — mint a *Nabucco* és az *Ernani* — sekélyesek, sokszor banálisak, de azt sem tagadhatjuk el, hogy az olasz opera dicső multjából táplálkozó olyan őserő van bennük, ami önmagából volt képes kirobbantani a további alkotások meteorjait. Második periódusában már egy újabb Verdi szól hozzánk. És ha a Rigoletto, a Troubadour és a Traviata partitúrái sohasem születtek volna meg Donizetti és Rossini kihatása nélkül, mégis megfigyelhetjük, hogy ebben az érettebb korszakában Verdi régi bárdolatlan nyersesége őszinte pátosszá, langyos szentimentalizmusa igazi lirává alakult át, sőt megváltozik technikája is: gyerekes, sokszor a dilettantizmus szélén mozgó figuratív-homofon szerkesztési modorát színes, művészies polifonia váltja fel, hol a színpadi együttesek — kvartettek, kvintettek, kórusok — szövevényében mindegyik szólamot a szereplő érzésvilágának megfelelő tematikájával látja el. A hatvanas évek elején ismerkedik meg *Boito* Arrigoval a »Mefistofele« c. opera szerzőjével, kinek nagy látóköre, műveltsége és biztos ízlése kétségkívül nagy hatást tett a Mesterre. Shakespearenek és Wagnernek ez a fanatikus rajongója ismerteti meg

Verdit ideáljainak alkotásával. Ezek az impressziók alakítják át Verdi stílusát és ragadják felfelé abba a régióba, ahonnan az Otello és a Falstaff vetítik felénk éltető sugaraikat az idők végtelenségéig.

Ime Verdi színpadi alkotásainak teljes sora, a premierek pontos dátumaival és szövegíróinak megnevezésével :

A dalmű címe	A szövegíró neve	A bemutató előadás helye	ideje
	I.		
Oberto, conte di San Bonifazio	*Solera*	Milano	1839 nov. 17
Un giorno di regno [1])	*Romani*	Milano	1840 dec. 3
Nabucco [2])	*Solera*	Milano	1842 márc. 9
I Lombardi alla prima crociata	*Solera*	Milano	1843 febr. 12
Ernani [3])	*Piave*	Velence	1844 márc. 6
I due Foscari	*Piave*	Róma	1844 nov. 3
Giovanna d'Arco [4])	*Solera*	Milano	1845 febr. 15
Alzira	*Piave*	Nápoly	1845 dec. (?)
Attila		Velence	1846 márc. 19
Macbeth [5])	*Cammerano*	Firenze	1847 márc. 14
I masnadieri [6])	*Maffei*	London	1847 júl. 22
Jerusalem [7])	*Roger* és *Waëz*	Páris	1847 nov. 26
Il corsaro		Trieszt	1848 ápr. 7
La battaglia di Legnano	*Cammerano*	Róma	1849
Luisa Miller [8])	*Cammerano*	Nápoly	1849 dec. 8
Stiffelio	*Piave*	Trieszt	1850 nov. 16
	II.		
Rigoletto [9])	*Piave*	Velence	1851 márc. 11
Il trovatore	*Cammerano*	Róma	1853 jan. 17
La traviata [10])	*Piave*	Velence	1853 márc. 6
Les vêpres siciliennes	*Scribe* és *Duveyrier*	Páris	1855 jún. 13
Simone Boccanegra	*Piave*	Velence	1856 márc. 12
	III.		
Un ballo in maschera [11])	*Somma*	Róma	1859 febr. 17
La forza del destino [12])	*Piave*	Szentpétervár	1862 ápr. 9
Don Carlos [13])	*Mery* és *Du Locle*	Páris	1867 dec. 5
Aida	*Ghislanzoni*	Kairo	1871 dec. 24
Otello [14])	*Boito*	Milano	1887 febr. 5
Falstaff [15])	*Boito*	Milano	1893 febr. 9

[1]) Később *Il finto Stanislao* címen adták. [2]) Az első előadásokon *Nabucodonoser* néven ment. [3]) Előbb *Il proscritto* címen adták. [4]) *Schiller* »Die Jungfrau von Orleans« c. drámája nyomán. [5]) *Shakespeare* drámája nyomán. [6]) *Schiller* »Räuber«-jének átdolgozása. [7]) Francia átdolgozása az »I Lombardi alla prima crociata« c. opera serianak. [8]) *Schiller* »Kabale und Liebe« c. drámája nyomán. [9]) L. *Hugo* Viktor »Le roi s'amuse« c. színművét. [10]) L. *Dumas* »Kaméliás hölgy«-ét. [11]) Scribenek *Auber* számára készült librettójának átdolgozása (eredeti címe : Gustave III.). [12]) *Saavedra de Rivas* spanyol drámája után. [13]) *Schiller* szomorújátékának átdolgozása. [14]) *Shakespeare* tragédiája nyomán. [15]) *Shakespeare :* »A windsori vig asszonyok« c. vígjátéka után.

*

1. *Sziciliai vecsernye.* — Nyitány.

2. a) *Románc az »Aida« című operából.*

b) *Stretta a »Troubadour« című operából.* Énekli: *Laurisin* Lajos.

3. *Gilda áriája »Rigoletto« című operából.* Énekli: *Szabó* Lujza.

4. *Gilda és a herceg duettje, »Rigoletto« című operából.*
Éneklik: *Szabó* Lujza és *Laurisin* Lajos.

5. *Végzet hatalma.* — Nyitány.

6. *Balletzene az »Othello« című operából.*

7. *Renato áriája az »Álarcosbál« című operából.* Énekli: *Svéd* Sándor.

8. *Nagyária »Traviata« című operából.*
Énekli: *Szabó* Lujza.

9. *Gilda és Rigoletto duettje a »Rigoletto« című operából.*
Éneklik: *Szabó* Lujza és *Svéd* Sándor.

10. *Nabukodonozor.* — Nyitány.

*

SZABÓ LUJZA
a m. kir. Operaház tagja

LAURISIN LAJOS
a m. kir. Operaház tagja

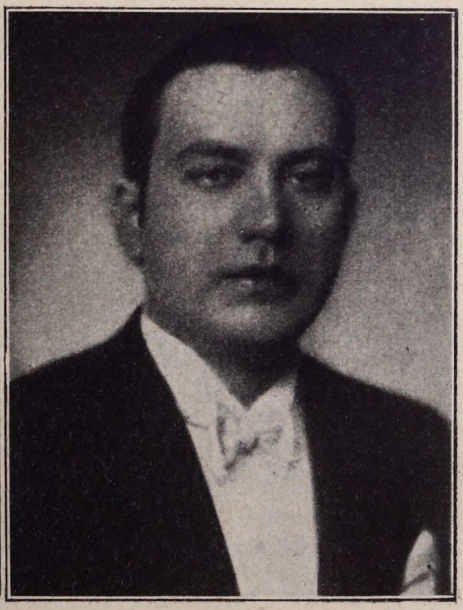

SVÉD SÁNDOR
a m. kir. Operaház tagja

Huszadik hangverseny. — 1931 február 8-án. — Vezényel: Fleischer Antal

B bérlet.

1. **Mahler Gusztáv** (1860 Kalist—1911 Bécs): IV. szimfónia.

Egyike a legérdekesebb művészi egyéniségeknek. Mint karmester — minden idegessége és szertelen túlfűtöttsége mellett is — a mult századvégi legelső orkeszter-művészek közé sorolható, *Richter*, *Nikisch*, *Löwe* és *Mottl* mellé; mint komponista ma talán népszerűbb, mint valaha, hiszen sok esztétikus Mahler szimfóniáiban fedezi fel a modern *expresszoinizmus* csíráit. Kétségtelen, hogy Mahler szimfóniái ma, Strauss Richárd és Stravinszky diadalának fényében több megértésre találnak, mint a mult század utolsó évtizedeiben, amikor még csak egy nagyon kis lelkes tábor tartott ki Bécsben Mahler agyonszidalmazott, sőt sokszor kifütyült művei mellett.

Ezek a szimfóniák egészen különös, egyéni alkotások. Ha közelebb akarunk hozzájuk férkőzni, nem szabad Beethoven szimfóniáira gondolnunk, de még a romantikusok — *Schumann*, *Mendelssohn*, *Schubert*, *Volkmann*, *Brahms* — szimfónikus műveire sem. A »Mahler-szimfónia« már külső kereteiben is szakit a hagyományos négytételes beosztással; vannak öt-hat, sőt héttételes szimfóniái, melyekben a legjellegzetesebb formának, a szonátaformának legtöbbször még külső nyomait sem fedezhetjük fel. Tematikus anyaguk is egészen sajátos: maguk a témák egyenkint rendszerint jelentéktelenek s csak kidolgozásukkal kapnak súlyt. Mahlernél nem a dallam a lényeges, hanem az a szimbolika, amit a dallam képvisel. Valami furcsa heterofón őserő tombol, feszül minden ópuszában: motivumok kergetik egymást, szeszélyesen, látszólag összefüggés nélkül, témák halmozódnak egymás tetejébe rendszer és okszerűség nélkül, hangszercsoportok felelgetnek, néha énekhangok szólalnak meg, anélkül, hogy ebben a tarka össze-visszaságban megtudnók fejteni az örök rejtvényt: mire gondolt a komponista, mi célja volt vele, hova ragadta csodálatosan szárnyaló fantáziája? Partitúráinak lapozgatása közben, ha sokszor megdöbbentenek is nála bizonyos primitív, barbár, sokszor dadogó gondolatmenetek, egyet nem lehet tőlük elvitatni: azt a bizonyos geniális vonást, mely minden tételén átvonul. Témáit bizony nem nagyon válogatta. Triviális, sokszor jelentéktelen, majd Brucknerre és Wagnerre valló reminiszcenciákra úton-útfélen akadhatunk műveiben; de nála a melódia, a téma nem is végcél, csak eszköz annak a célnak szolgálatában, mely érzések és szimbolikus gondolatok legmélyebb kifejezését akarja elérni. Sokszor tapasztaljuk nála, hogy mondanivalója szétforgácsolódik, mert oly intenzív erőt fejt ki arra, hogy a tétel hangulatát leszögezze, hogy már nem is jut energiája gondolatainak szisztematikus elrendezéséhez. Ami pedig zenekari technikáját illeti, arról a legnagyobb csodálattal beszélhetünk. Takarékosabb eszközökkel hangulatokat alig tudott valaki nálánál jobban megrögzíteni, hangfestő technikája pedig vetekedik a legnagyobb mesterek hangszerelési művészetével.

Kilenc szimfóniát írt Mahler; íme hangnemeik és keletkezési idejük:

I. *D*-dur (1891). Ezt Budapesten írta, mint operánk igazgatója. (1888—1891.)
II. *c*-moll (1895).
III. *d*-moll (1896). Programszimfóniának is nevezik.
IV. *G*-dur (1901).
V. *cisz*-moll (1904).
VI. *a*-moll (1906). Tragikus szimfónia.
VII. *e*-moll (1908).
VIII. *Esz*-dur (1910). Kéttételes mű, szólókkal és énekkarokkal.
IX. *D*-dur (1911). Ezt Mahler hagyatékában találták.

Ide sorolhatók még: *Das Lied von der Erde* c. szimfónikus műve (kínai szövegekre tenór- és althangra zenekarral) és *Das klagende Lied* c. szimfónikus elégiája, szólókkal ének- és zenekarra.

A most előadásra kerülő negyedik szimfónia (*G*-dur) a nyugalom, a boldogság, a derült ég apoteózisa.

Háromütemes bevezetés után, melyet fafuvók csörgők kíséretében intonálnak, szólal meg a nemes főtéma a hegedűkön. Később kánonszerűen ismétlődik ez a téma és egy élénkebb átvezető rész áthidalása mellett visz át a szélesen felépített háromrészes melléktémába. Előbb a gordonkák szólaltatják meg. később a fúvók veszik át, végül

erős fokozással a hegedűk. Ebbe kapcsolódik a zárótéma: egy kis párbeszéd az óboa és fagót között, mely lassan elhal a gordonok szólamában. A kidolgozás elején az expozíció főtémáját halljuk, de hirtelen félbeszakítva, mert az átvezető és a zárótémák derűs stakkatói kerülnek felszínre. Mesteri módon tér vissza a főtéma az óboák és klarinétek augmentációjában. A többi motivum ugyanúgy sorakozik fel egymás után, de dinamikus átalakításokkal, míg végre a főtémából vett motívumtöredékből szőtt kóda zárja le a tételt.

Scherzójában, ami Mahlernél gyakori, különös fantasztikus félhomály borong, melyben ijesztő rejtelmek vegyülnek gúnyos grimaszokkal és bécsiesen kedélyes keringőtémákkal. A szokásos összetett dalforma helyett a komponista a variációs rondóformát választotta, egyik középső epizód helyett *F*-dur trióval. Az egész tételt érdekesen fonja át a bevezető ütemek hivogató kürtszava.

Két témára felépített variációk sorából tevődik össze az ellentétes hangulatokkal átszőtt *adagio*. Egyik témát a gordonkák kezdik, a gordonok *pizzicato* kíséretével, a másikat előbb az óboák, majd a vonósok éneklik el. Egyszerre fellángol az egész zenekar, előre vetíti árnyékát az utolsó tétel kezdő motívuma. De hirtelen ismét elcsendesedik minden és ünnepélyes titokzatos harmóniákkal zárul a harmadik tétel.

Különös újítása Mahlernek, hogy e szimfónia utolsó tétele gyanánt egy egyszerű dalt dolgoz fel. Szövegét a »Des Knaben Wunderhorn« ciklus *Der Himmel hängt voll Geigen* kezdetű bajor népdalízű kis remeke szolgáltatta. Ennek strófikus feldolgozását követi zenekarában, még a párhuzamos oktávákkal és kvintekkel tarkított refrént is pontosan ismételgeti. Bájos a báránybégetés és az állatok összegyűlekezésének illusztrációja. A szöveg tartalmát követi a szimfónia szokatlan befejezése is: egymásután távolodnak el a messzeségbe a szólamok, végül csak a hárfa mély basszusai hallhatók és a legvégén a gordonok hosszan kitartott *E* húrja.

A szoprán szólót (Kern Aurél fordítása) énekli: *Hanke* Mária a Városi Színház művésznője.

*

2. **Mozart Wolfgang Amadé** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *A-dur hegedűverseny*.

Hat hegedűversenyt írt Mozart, az *A*-dur az ötödik. Valamennyi közül a legsűrűbben játszott, leghálásabb és legnépszerűbb, 19 éves volt, mikor komponálta.

Az első tétel szonátaforma, melyet a 18. század versenyműveinek szokásos szerkezete értelmében, a teljes expozíció előz meg, zenekari bevezetés formájában. A szóló hangszer belépésekor előbb 8 ütemes adagiót hallunk, csak aztán indul meg az allegro aperto. Mozart géniuszának minden nagyszerűsége ragyog minden ütemében. Ahogy a melléktéma hangulatát előkészíti, ahogy a főtéma motívumait ellenpontozásszerűen felhasználja a hegedű kantilenája aláfestéseül — mesteri minden ízében. A kódában szokásos kadenciát Mozart csak jelezte partitúrájában, de nem komponálta meg. Akkoriban az előadó maga rögtönözte fantáziaszerűen, az expozíció motívumainak felhasználásával vagy pedig, legjobb esetben, előre megkonstruálta magának, gondosan ügyelvén arra, hogy hegedűjátékának bizonyos különleges kvalitásait (arpeggiók, kettősfogások, staccatok stb.) ragyogtassa benne.

A második tétel dallamos adagio, tipikusan mozarti melódiával. A reprízben ismét kadenciát hallunk, a kódát azonban a zenekar intonálja.

Strassburg-vidéki népdalok töredékeit használta fel Mozart a harmadik tételben. (A versenyművet azért nevezik a többiektől való megkülönböztetésül strassburgi koncertnek.) Ötletesen formálta meg a virtuózszerűen kezelt hegedűszólam variációit, melyek plasztikusan kötik egybe a különféle hangulatú epizódokat.

Előadja: *Neumann* László hegedűművész, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere.

*

3. **Siklós Albert** (1878 Budapest): *Fantázia »A Tükör« című pantomimből*.

Siklós Albertnek dr. Mohácsi Jenő szövegére írt nagysikerű pantomimjét 1923. évi március hó 28-án mutatta be Bajor Gizivel a főszerepben az akkor állami kezelésben igazgatott Városi Színház; később a m. kir. Opera repertoárján is szerepelt. Az egyfelvonásos izgalmas drámai cselekmény a Pierrot-Pierette-Harlequin háromszög commedia del arte-szerű elgondolásban, sok alkalmat nyujtott a zeneszerzőnek a némejáték legfinomabb mozzatainak zenei jellemzésére. Siklós hatalmas apparátussal, tudásának legjavával

végezte el feladatát. Ez a fantázia szinte rövid mondatokban kívánatosan ismerteti az eredeti pantomim tartalmát. Pierrette únja az öregedő Pierrot-t, aki kétségbeesetten ragaszkodik szerelméhez. Míg ez féltékenységben felelősségre vonja, Pierrette a nagy tükör előtt nevetve kendőzi magát. Haragja főként egy bábu ellen irányul, melyet Pierrette az ifjú Harlequintől kapott ajándékba. Egy alkalommal rajta kapja Pierrettet, amint a bábut a tükör előtt öleli, csókolja. Féltékenységi dührohamában nekirohan és kegyetlenül megfojtja. De lelkiismereti furdalásában mindig a haldokló Pierrette csukló hangját hallja. Mikor eltorzult arccal szétvonja a függönyt, ott látja őt víziójában, amint pontosan utánozza minden mozdulatát a tükör előtt. Pierrot tört ragad, Pierret képmása is tört fog kezébe és felé sújt. Ekkor az őrület frenezisében az a gondolata támad, hogyha önmaga ellen fordítja a tőrt, Pierrette is önmagát szúrja le. Mikor haldokolva összerogy, Pierrette víziója eltűnik. A dráma utolsó jelenete: Harlequin mit sem sejtve belép és meglátva Pierrot holttestét, kómikus borzadással menekül. A fantázia gazdag zenei anyagából ragadjuk ki Pierrette könnyed keringőritmusú belépőmotívumát, Pierrot fájdalmas kérlelő témáját és a Harlequin-baba grimasz-szerű furcsa táncát. Színesen illusztrálja Siklós a tükör csillogását, a holdfény kísérteties beszüremlését, majd Pierrette csábító táncát, mely azonban végzetesen felkelti Pierrot féltékenységét. A fantázia kezdetén hallott fájdalmas, szimbólikus motívummal végződik a kompozíció, melynek megszólaltatásához Siklós a modern nagy zenekar minden rekvizitumát vette igénybe.

*

Huszonegyedik hangverseny. — 1931 február 15-én. — Vezényel: Unger Ernő

A bérlet.

1. **Musszorgszky Modeszt** (1839 Karewo — 1881 Szt. Pétervár): *Egy éj a Kopaszhegyen. Szimfónikus költemény.*

Musszorgszkyt általában a modern zene előfutárjának tekintik. Munkásságát életében nem méltányolták, műveinek zenetörténeti súlyát csak tíz évvel halála után fedezték fel. Ezt a szimfónikus költeményt is — mely Musszorgszky legjelentősebb alkotása — hagyatékában találták meg. Rimszky-Korszakoff dolgozta át és talán át is hangszerelte. A kéziratban a következő programmagyarázat vezette be a partitúrát:

»Természetfölötti hangok zúgnak fel a mélységből . . . A sötétségben szellem jelenik meg, majd a sátáné . . . Sátán glorifikálása, fekete mise . . . Boszorkányszombat . . . Az orgia tetőpontján megszólal a távolból a falu templomának harangja, mely megzavarja a mulatságot és szétkergeti a gonosz társaságot . . . Hajnalodik.«

A szimfónikus költemény tagozódása teljesen megfelel ennek a programnak. Motívikusan kötik össze a témák az egyes részeket, anélkül, hogy a klasszikus formák valamelyikében formálódnának ki. Ez akkor, Musszorgszky életében, dekadens jelenség volt, ma, 70 esztendő távolában: erény és dicsőség. Egyébként Liszt szelleme lebeg az egész kompozíción, csak hiányzik belőle Liszt jóságosan meleg szíve, invenciója, nyugateurópai kultúrája, nagy műveltsége és meggyőző újító készsége. Az illusztráció eszközeinek analizálásából pedig kiderül, mennyire nincs igazuk azoknak, akik minden szláv, főként orosz zeneköltőben vadzsenit szimatolnak és a barbár, műveletlen, szűk látókörű Berlioz-, Liszt- és Wagner-utánzókat felelőtlenül félisteneknek teszik meg.

Legsikerültebb része a szimfónikus költeménynek a Sátán megjelenése, valamint a Boszorkányszombat kezdete. Erőszakolt ezzel szemben a főtéma visszatérése és ügyetlen a harangszót bevezető kóda előkészítése. (előbb suhannak el a szellemek s csak aztán hallik a harangozás: d-orgonapontra felépített bourrée-ízű hegedűmotívum). A hajnalhasadást hárfa-arpeggiók sejtetik, valamint a lassan kivilágosodó *D*-dur hangnem.

*

2. **Csajkovszky Péter** (1840 Votkinsk — 1893 Szentpétervár): op. 23. *B-moll. — Zongoraverseny.* (1875.)

Az oroszok Beethovenje eredetileg Rubinsteinnek szánta ezt a versenyművet, aki azonban megjegyzéseket tett a hálátlan nehéz szólam ellen. Erre Csajkovszky kitörülte Rubinstein nevét a címlapról és a koncertet Hans Bülownak ajánlotta, aki Amerikában óriási sikerrel mutatta be. Kevés zenei kompozíciót ért annyi elismerés és lelkesedés mint e *B*-moll koncertet. Legnagyobb diadalát mégis Rubinstein aratta az 1878-iki párizsi kiállítás orosz estéjén, mire a szerző 1889-ben hálából alaposan átdolgozta az egész hangversenyt. Mint a koncertek általában, ez is három tételből áll, formai tökéletessége mellett rendkívül hálás szerepet juttat a magánhangszernek. Szélesen ömlő andante vezeti be a versenyművet,

amelyet előbb káprázatos futamok, majd a fúvókon felhangzó lágy téma követnek. A 2. tétel egyszerű lírikus hangulatú andantino, középső részében szellemes ötletekkel. A finale — szabályszerű rondo — jellegzetes orosz táncmotívummal kezdődik. Különösen érdekes. hanghatást keltenek a középrészben oktávákban alkalmazott hegedük.

Előadja: *Unger* Ernő, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

*

3. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *Nyitány a »Rienzi« című operához.* (1840.)

Mint az évszám is mutatja »Rienzi az utolsó tribun«, Wagnernek ifjúkori operá ja Az opera vázlatai Rigában készültek, ahol Wagner már erősen foglalkozott a vezérmotívum problémájával s a »Rienzi« már bővelkedik emlékeztető és folyton visszatérő zenei frázisokban és motívumokban. A nyitány tematikus anyaga is ilyen mitívumokból készült. Már a bevezetés felharsanó trombitaszignálnak is van gondolati háttere: Róma felszabadítása. Utána Rienzi imáját halljuk a vonósok fokozásszerű ismétlésében. A lassú bevezetés elhangzása után harsány harci riadóba kezdenek a rézfúvók, amelynek energikus témája visszhangzik az egész zenekaron. Egyszerű, bár dinamikus erőben tobzódó zárótétel, rövid Durchführung és tradícionális ismétlés után káprázatos orkeszterszínekben ér véget a nyitány.

*

4. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Constanza áriája a »Szöktetés a szerájból« című operából.*

Álljon bár a máglya, várjon hóhér kardja, azt se bánom, bármi jő. Nem, nem fáj a szívem, ha kell tűrök hiven, sohse lennék hűtlen csalfa nő. Im esdve várom egy szódat még, törd szét a láncom, megáld az ég. Már a szó itt gyenge, bárha összetörne, lelkem bizton bátran áll. Lágy szívet nem érsz el, tűzzel, törrel, vérrel, megvált a drága jó halál.

Énekli: U. *Szabó* Lujza.

*

5. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *Mazeppa.* Szimfónikus költemény. *Hugo* Viktor költeménye nyomán.

Mazeppa Ivan Stepánovics a 17. század második felében élt ukrán vitéz, mint ifjú került a lengyel király udvarába. A nők körében számos gáláns kalandja volt, de midőn egy lengyel főnemes feleségét elcsábította, ez bosszúból mezítelenül egy ló farkához kötötte és a pusztába kergette. Mazeppa súlyos sebekkel ért a kozákok földjére, hol megmentették, besorozták katonának és oly vitézül harcolt török és tatár ellen, hogy a legmagasabb katonai rangot nyerte el. Romantikus élettörténetét *Bulgarin* regényben irta le, *Byron* pedig epikus költeményben. Liszt Ferencet már 15 éves korában foglalkoztatta Mazeppa sorsa, helyesebben az a szimbólum, mely benne megnyilatkozik: a féktelen vágtatás a pusztaságban az Ismeretlen felé. Előbb egy zongora-tanulmányt irt *(Mazeppa-Studie,* 1826.) ilyen címen, ebből alkotta meg brilliáns *d*-moll hangversenyetüdjét (1837). Pár évvel később szimfónikus költeménnyé alakítja át, majd *Hugo* Viktor ragyogó költeménye nyomán újra átgyúrja. 1854 április havában játszották először a weimari udvari színházban. Emlitsük meg, hogy Liszt művét a weimari sikeres bemutató után Lipcsében a »Gewandhaus«-koncertek egyikén kifütyülték, sőt a sajtó is csúnyán lehurrogta.

A fúvók rövid akkordja és a réztányér csattanása jelzi azt az ostorsuhintást, mellyel a paripa vágtatásnak indult. Vad hajsza következik: triolás *unisono*-futamok a vonósokban, izgatott tizenhatodfigurák, *col legno*-hanghatások (a vonósok egy része a vonó fájával üti a húrt!) tremolószerű hangismétlések, ezek illusztrálják a bizonytalan végtelenségbe kergetett paripa vágtatását, nyerítését, majd prüszkölő megtorpanását. Mazeppa szenvedésének motívuma hol a fúvókban, hol a mély vonóshangszereken szólal meg. De a ló fáradt s száguldozása meglassul. Károgó varjak jellennek meg. Ismét egy réztányérütés, majd üstdob dübörgés, mely pianisszimóban hal el: a szegény paripa fáradtan rogyott össze. Várakozásteljes pillanatok, fájdalmas sóhajok, a kürt andantetémája ecseteli a hős testi és lelki szenvedését. De hirtelen mozgolódás támad. Trombitafanfárokat hallunk. Közeledik a megváltás pillanata. Élénk indulóval vonulnak fel a kozákok, körülveszik Mazeppát, tánccal és kardcsörtetéssel hódolnak előtte, majd diadalmenetben viszik a vezér sátrába.

ÚJABB KÍSÉRLETEK A HANGJEGYÍRÁS TERÉN

Mai hangjegyírásunkhoz az ókor betűhangjegyírásán, a középkor neumajelein és menzurális hangjegyein át jutottunk el. Hosszú, fáradságos út volt, míg az ötvonalrendszer a hozzátartozó kulcsokkal a hang magasságát és ritmikai értékét feltüntető mai jelzésmódunkkal együttesen kialakult. Ha vannak is hibái, mégis a legtökéletesebb és legszemléltetőbb valamennyi más idevonatkozó kísérlet közül, mert a magasság és mélység képét geometrikusan vetíti elénk azzal, hogy a koordinátarendszer elgondolásában a magas hangokat a vonalrendszer felső régióiban rögzíti meg, a mély hangokat pedig az alsókban.

E hangjegyírásnak reformátorai sokféle irányban kísérleteznek.

Téves utakon csak azok járnak, akik azzal az indokolással, hogy a mai kótaírásnak megtanulása a népiskolákban és a munkástovábbképző tanfolyamokon nagy nehézséget és ezzel járó elkedvetlenedést okoz, azonkívül a hangjegyek sokszorosítása (szedés vagy metszés útján) még mindig igen költséges: a tabulatúraíráshoz hasonló betűhangjegyrendszert propagálják, azt állítván, hogy ezzel sokkal kitűnőbb eredményeket érnek el, mert a betűhangjegyírás alkalmazásával a tonalitás átfogó egységét és a hangnemeket áthidaló modulációkat jobban meg tudják értetni hallgatóikkal.

Mások a reformokat a kulcsok kiküszöbölésére koncentrálják. Mások viszont a hangjegyírás egyszerűsítését az ötvonalrendszer gyarapításával akarják keresztülvinni. Sokan a hangrendszer oktávismétlődésén alapuló szakaszos beosztást akarják szemléltetően papírra vetni. Végül vannak, akik abban az irányban kísérleteznek, hogy több vonalrendszer egyesítésével rögzítsék le a zongora, orgona és a hárfa teljes hangsorát, minden kulcsváltozás mellőzésével.

Mai hangjegyeinknek betűkkel való helyettesítése tulajdonképen visszafejlődés: a betűk nem tárhatják elénk oly szemléltetően a hangmagasság változását és helyzetét, — például oktávugrásokat, többszólamú tételek párhuzamos és ellenmozgásait — mint a vonalrendszerbe írt kóták, azonkívül a hangjegyeink mai szemléltető értékjelzéseit új, bonyolult jelek helyettesítik, miknek megtanulása legalább is annyi fejtörést okozhat a kezdőnek, mint a mai zászló- és pontrendszerű írásmódunk. A következő betühangjegyírást csak Angliában alkalmazzák a *Tonic-Solfa* énekoktatási módszer hívei, akik a szokott szolmizációs szótagok *(doh, rey, me, fah, soh, lah, te)* rövidítéseit (d, r, m, f, s, l, t) úgy alkalmazzák, hogy a *doh* nem a *C* hangot jelenti, hanem a mindenkori hangnem tonikáját (első fokát). Mellékelt, mutatóba közölt két ütemünk alig szorul bővebb magyarázatra. E betűírásmód fogyatékosságait az olvasó maga is könnyű szerrel megállapíthatja.

Key A:

M . r : d . t_1	l_1 : —. l_1	s_1. d : r	d : — ‖
a . s_1 : s_1	f_1 : —. f_1	M_1. s : t_1	a : — ‖
s . f : M . r	a : —. a	a . M : f	M : — ‖
d_1 : M_1	f : —. f_1	s_1 : s_1	d_1 : — ‖

Megfejtése:

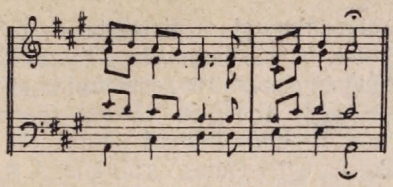

Stephani Hermann német zenetudós kezdte meg e század elején az »Einheitspartitur« elvének propagálását azzal, hogy zenekari vezérkönyvekben — egyszersmind zongora- és kamarazeneművekben — használt sokféle kulcs helyett, melyek szerinte az olvasást megnehezítik, kizáróan oktávjelekkel ellátott hegedűkulcs alkalmazását ajánlja. Mintaképen ki is adta Schumann Manfred nyitányának vezérkönyvét; ebben valamennyi hangszer szólamát hegedűkulcsban nyomatta, megjelölvén benne a szükséges oktávszakaszokat.

Striby W. amerikai zeneíró ötletes módon akarta a violin és basszuskulcsokat »közös nevezőre« hozni. A zongoraírásmód két vonalrendszerét egy-egy vonallal toldja meg, így mind a két hat-hatvonalú rendszerben e-g-h-d-f-a a vonalak neve és a basszuskulcs használata felesleges. A két vonalrendszer között két oktáv a távolság. Hátránya ennek a kísérletnek a hatvonalú rendszer, mely bizony nagyon elkápráztatja a szemet és megnehezíti a vonalrendszer közepén álló hangok gyors leolvasását.

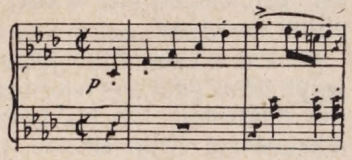

Striby egységes határvonalas rendszere. A vonalak neve: *e-g-h-d-f-a.*

Bonyolultabb ennél *Meerens* Charles belga akusztikus és zenei író hangjegyírása. Az ötvonalú rendszer megtartásával csak *C*-kulcsot használ; az oktávközök megjelölésénél pedig számokat. Abból indul ki, hogy a hangrendszer elképzelt és valósággal használt *C* hangjai az egységből kiindulva a következő rezgésszámokat adják, oktávonként felfelé haladva:

Rezgésszámok: 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512, 1024 stb.

Oktávszakaszok: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 stb.

Minthogy a zongora billentyűsora csak a hatodik oktávszakasznál, a szubkontra *C*-nél kezdődik és a tizenharmadik szakasznál (a négyvonalú *C*-nél) végződik, a következő (*C*-kulcsban elképzelt) hangokból kiindulva háromszor írja le a törzshangokat, hogy a kilencedik szakasznál ismét alulról kezdje el. Mondanunk sem kell, hogy ez a rendszer azzal bukik meg, hogy a kulcsként használt számok sok tévedésre adnak alkalmat és a hangjegyek elrendezése nem mindig mutatja meg, hogy egymás fölé vagy alá kerülnek, különösen a 8., 9. és a 11., 12. szakaszok között.

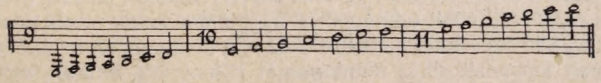

Müller Braunau hamburgi zeneíró is Meerens most vázolt rezgésszámelméletéből indult ki, de ő az ötös vonalrendszer első és ötödik vonalát vastagabban rajzolja meg, szükség esetén a vonlarendszereket egymás mellé tolja és a *C*-dur hangsor hét hangját az öt vonal közé illeszti.

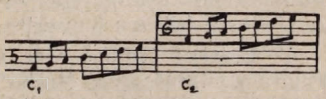

Jelen tájékoztató cikkem egész nyomtatott ívre terjedne, ha felsorolnám az utolsó két-három évtized minden hangjegyírási találmányát. Még csak

egyet akarok közülök olvasóimmal megismertetni, talán a legészszerűbb valamennyi közül. Ennek a rendszernek *Thomastik* Franz a szerzője »Diagramm-Tonschrift« néven ismertette zenei szaklapokban. Négy ötvonalas szisztémát kapcsol össze igen ötletesen két-két (pontozott) segédvonallal. Valamennyi vonalrendszer hegedűkulcsban olvasandó és a hová a kulcsot helyezte, ott van a szokásos egyvonalas oktávköz. A négy vonalrendszerben elhelyezett *C* hangok a szubkontra *c*-től az ötvonalas *c*-ig terjednek, tehát átfogják a zongora egész billentyűsorát. Thomastik diagramm-hangjegyírása valóban alkalmas többszólamú és a regisztereket sűrűn változtató zongora-, orgonadarabok áttekintő leírására, amit mellékelt példánkban meg is állapíthat az olvasó.

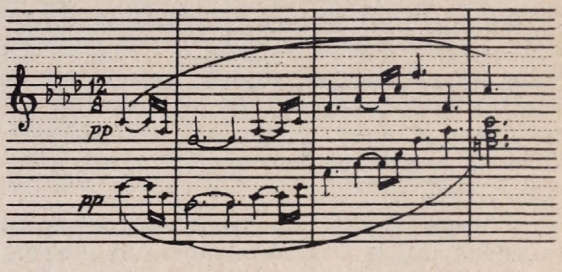

Thomastik Diogramm-hangjegyírása, egységes violin-kulccsal.

Van-e valami jövőjük ezeknek a kísérleteknek? Szükséges-e mai hangjegyírásunk gyökeres reformja? Erre a kérdésre kategórikus *nem*-mel alig mernék válaszolni. Egy kis egyszerűsítés, különösen a különböző kulcsok tömeges alkalmazása terén elkelne, főként a zenekedvelők körében, akiknek nincs alkalmuk arra, hogy a partitúraolvasás terén megszerezzék a gyakorlati zenész rutinját. Az kétségtelen, hogy a mai zeneköltőket teljesen kielégíti a kótaírás mai, igen fejlett foka; inkább a ritmikai és a módosító jelek alkalmazásánál lenne szükség egy-két kisebb reformra.

HANGVERSENY-KRÓNIKA

Legutóbbi beszámolónk óta két szerzői estet is hallottunk a Zeneművészeti Főiskola termében. *Farkas* Ferenc és *Jemnitz* Sándor mutattak be egy-egy sorozatot régibb és újabb dolgaikból. *Farkas* Ferenc a legifjabb generáció szimpatikus tagja; három év előtt már találkoztunk néhány sikerült apróságával a Főiskola zeneszerzési növendékeinek évzáró vizsgakoncertjén. Siklós professzor növendéke volt, két éve pedig a római *Collegium Hungaricum* ösztöndíjas hallgatója; Respighi előadásait látogatta. Kompozícióban — különösen vonós triójában és kétzongorás fantáziájában nagy formakészséget, érett dologbeli tudást és sok invenciót fedeztünk fel. Komolysága és becsületes akarása igen szép reményekre jogosít. Sokat várunk még tőle. Műveit *Kadosa* Pál, *Elek* Szidi, *Hannover* György, *Jotischky* Leó és *Hütter* Pál tolmácsolták nagy művészettel és sok szeretettel. A szépszámú közönség megértő tapsokkal bátoritotta az ifjú komponistát további munkásságra. *Jemnitz* Sándornak kompozitórikus munkásságát itthon alig ismerik, művei külföldi hangversenyeken azonban sűrűn szerepelnek. Egyik tehetséges képviselője a német Schönberg-féle stílusnak, annak minden erényeivel és hibáival együtt. Legnagyobb sikert triószerenádjával és gordonkaszonátájával aratta. *Hoehn* Alfréd, *Scholz* János, a *Garay*-kvartett és *Basilides* Mária igaz művészettel szólaltatták meg a gazdag műsor minden egyes számát. A közönség lelkesen ünnepelte valamennyiüket, valamint a szerzőt, Jemnitz Sándort.

Érdekes vendége volt a legutolsó filharmonikus hangversenynek: *Hindemith* Paul a »Zeitgenössische Musik« német vezére, kinek *Oda-vissza* című zenei grimasza az Opera múlt évi műsorán szerepelt, látogatott el hozzánk, hogy mélyhegedű-versenyét személyesen játssza el a Filharmoniai zenekar élén. Mint előadóművészről a legszebb jelzőket irhatnók le egymásután: brilliáns technikájú művész, eszményien szép tónussal, . .

stb. A négy rövid tételből álló kompozicióról alig lehet véleménye a zenekritikusnak. Ha azt írom le, hogy a mű érdekes, bizarr, merész, nem mondtam vele semmit. Hindemith mai stílusát — melyben messzire eltávolodott hangulatos dalaitól és ízmos tehetségre való kamarazene műveitől — vagy elfogadom ellenmondás nélkül és megkísérlem rejtett értékeit kibányászni, vagy elvetem és napirendre térek fölötte. A hangverseny bevezető műsorszáma *Frid* szvitje volt. Jelentéktelen alkotás; a közönség elég hidegen vette tudomásul. Mindkét számért bőven kárpótolt *Brahms* grandiózus *c*-moll szimfóniája, mely Dohnányi mester varázsvesszeje alatt tökéletes szépségében bontakozott ki. A hangverseny végén a közönség ülve maradt helyén és lelkesen ünnepelte a kitűnő zenekart és dirigensét.

Egy idealista művészember »hőstette« zárta le 1930-as esztendő koncertsorozatát. *Lichtenberg* Emil, a Budapesti Ének- és Zenekaregyesület lelkes igazgató-karnagya *Bach* »Kunst der Fuge«-jét szólaltatta meg *Graeser* átdolgozásában. Beavatottak jól ismerik Bachnak ezt a minden időkre szóló titáni alkotását, ezt a »legnagyobb világcsodát«, melynek minden hangjegyét olyan patina vonta már be, mint a szentírás ígéit. Csak a kiválasztottak férkőzhetnek közel Bach ciklopsz-alkotásához, akik ennek a fugagyüjteménynek rejtett szépségeibe nagy szellemi munka árán tudnak behatolni. Ép mert az átlagképzettségű zenész számára alig nyujt őszinte gyönyörűséget e példatárnak szánt fugasorozat, azért mondottuk hőstettnek előadását. Annál örvendetesebb, hogy a Lichtenberg-hangversenyek törzsközönsége megértette a kitűnő karmester nemes intencióit és egész este lelkesedéssel és megérteni akarással követte őt a kánonok és fugák misztikus labirintusain keresztül. Az előadás méltó volt a fenséges műhöz. Elismerés illeti a kitűnő fegyelmezett zenekart, továbbá *Sándor* Renéet és *Zalánfy* tanárt a két spinétre írt kánon, illetőleg a magasztos záró korál stílusos interpretációjáért.

Failoni Mozart-Beethoven estje kellemes meglepetés volt a vokális mesterművek rajongóinak. Tökéletes előadásban hallottunk olyan klasszikus műremekeket, amikre nálunk alig szokott sor kerülni. Felejthetetlen élmény marad számunkra Mozart négy motettájának bemutató előadása, valamint Beethoven karfantáziájának lendületes tolmácsolása. *Sándor Erzsi* és *Kentner* Lajos stílusosan illeszkedtek a szólószerű részek előadásával a bravúrosan vezetett együttesbe. Szuggesztív tűzzel pattogtatta Failoni mester az »István király«-nyitány magyaros színkópáit is.

A Budapesti Hangversenyzenekar második estje még zajosabb ünneplések között zajlott le, mint a bemutatkozó előadás. *Zsolt* Nándor ezúttal is lelkesen, biztos kézzel egybevágó előadásban prezentálta a tartalmas műsor minden egyes számát, köztük *Siklós* Albert igen nehéz feladatokat kitűző »Tükör«-fantáziáját. Weber elcsépelt »Bűvös vadász«-nyitánya újszerű rubatóival és jól átgondolt tagolásával lepett meg mindnyájunkat. Igen finoman dolgozta ki Zsolt zenekarával *Weiner* ötletes Szerenádját is. A szólisták: *Radó* Magda és *Bontó* Ilonka megérdemelt tapsvihart keltettek muzikális, nemesen átgondolt játékukkal.

Zsolt Nándor zenekara működött közre *Fischer* Edvin zongoraestjén is, hol bravúrosan hozta ki elsőrangú játékosaival együtt a Brandenburgi koncertet és a 3. Leonóra nyitányt. Fischer Edvin Beethoven *Esz*-dur és Mozart *d*-moll versenyműveinek előadásával ismét bebizonyította, hogy a zongorának ma ő a legnagyobb német klasszikusa. Játékával szinte oktatói hivatást teljesít, de egyben gyönyörködteti hallgatóságát, mely ezen az estén is hálásan ünnepelte minden egyes száma után.

Ifjúságunk legszebb élményei közé sorozhattuk azt a nemes versengést, mely akkoriban a Royal-szálló hangversenytermében zajlott le minden szezónban a három nagy korifeus: Sauer, D'Albert és Stavenhagen között. Szalónok leghevesebb zenei vitái csaknem mindig akörül forogtak: ki a legnagyobb a három titán között. Azóta több mint harminc esztendő mult el. *Stavenhagen* már rég elköltözött az élők sorából; *D'Albert* visszavonult a pódiumszerepléstől és több sikerült operával gyarapította a dalműlitteratúrát. Csak *Sauer* maradt egyedül hű mesterségéhez: ma is lankadatlan energiával járja sorjában három világrész metropolisait, hogy közönségét felüdítse színes és temperamentumos játékával. Kerek 50 évvel ezelőtt tartotta első nyilvános koncertjét és most ünneplik őt végig mindenütt ahol eddig diadalait aratta. Vajjon meg tudná-e mondani Sauer, hogy ezalatt a

félszázad alatt pontosan hányszor lépett a dobogóra? Hányszor játszotta el Beethoven, Schumann, Chopin és Liszt mesterműveit? Évek sora óta annyiszor elemeztük pianisztikus kvalitásait e helyen, hogy arról ma, jubileumi hangversenyével kapcsolatosan csak annyit jegyezhetünk meg: az ősz mester fiatalokat megszégyenítő technikai bravúrral és olyan hallatlan temperamentummal dübörögte le kedvelt műsorszámait, hogyha nem tudnók lexikális adatként elregisztrálni a valóban letűnt 50 esztendőt, alig hinnők el a mai jubileum valódiságát. Mondanunk sem kell, hogy hűséges törzspublikuma milyen óvációban részesítette kedvencét az ünnepi est keretében.

Hoehn Alfréd férfias egyéni játéka, kemény gerinces dinamikája, egészséges, minden szentimentális elérzékenyüléstől mentes frazírozása jóleső változatosság a koncerttermekben sokszor hallható ábrándozó ellágyulások között. Olyan szonorikus fortisszimókat ritkán hallani mint Hoehnnél. Különösen élveztük bevezető *Bach*-számát és a *Schumann*-fantázia ragyogó középső tételét.

Élvezetes estét nyujtott előkelő hallgatóságának a *Kerntler—Országh—Friss* zongoratrió. Mind a hárman egyenrangú művészei hangszerüknek, azonkívül mint kamarazenészek is szép karriert futottak be eddig, ha más-más elhelyezkedésben is; produkciójuk teljesen megfelelt a hozzá fűzött várakozásnak. *Beethoven*, *Rameau*, *Leclair* és *Franck* egy-egy zongorahármasából állították össze igen nivós műsorukat, melynek minden egyes számát tökéletes, gondosan csiszolt előadásban vitték a közönség elé. Megérdemelt nagy sikerben volt részük.

Négy éve már annak, hogy *Antalffy-Zsiross* Dezső utoljára szólaltatta meg a Főiskola sokszor rakoncátlankodó orgonáját; közben megjárta Amerikát, hol sokféle tevékenysége között a rochesteri egyetem tanára is volt. Örömmel állapithatjuk meg, hogy az újvilágnak legalább is Európában rosszhírű zenei furcsaságai nem ártottak meg neki, ezek nyomát egyáltalán nem fedezhettük fel játékán. Műsora, valamint annak interpretálása ma is a régi Antalffyt mutatták, azt a szolid képzettségű, művelt, ízléses, komoly művészt, aminőnek régóta ismerjük őt. Úgy a klasszikusokkal, mint jól hangzó dallamos saját kompozícióival igen zajos sikert ért el szépszámú hallgatóságánál.

Wehner Géza a Székesfővárosi Zenekar kíséretével adta elő Bossi orgonaversenyét, színes regisztrálással, pompás technikával. Nagy sikere volt *König* Péter variációinak is valamint műsorára tűzött *Saint-Saens*, *Bonnet* és *Widor* kisebb alkotásainak. *Micsey* Józsa drámai szopránját ép oly lelkesen tapsolták meg mint *Bor* Dezső karnagy rutinosan alkalmazkodó, lendületes vezénylését.

Alaposan rácáfolt azokra *Bender* Paul, akik a daléneklésnek a koncertpódiumon való csődjét hirdetik: zsúfolt ház, izzó hangulat ismétlések és végnélküli ráadások jegyében folyt le az emlékezetes hangverseny. Igaz, hogy *Schubert*, *Schumann*, *Brahms* és *Wolff* dalainak ma kevés hivatottabb tolmácsolója van nálánál. Őszinte meleg líra, valami lovagkorra emlékeztető romantika, költői átérzés csendül ki minden egyes számából. Hálás közönsége volt két kitűnő magyar művésznőnek is: *Báthy* Annának az Opera nagykultúrájú énekesnőjének és *Basilides* Máriának. Stílusos előadásukkal most is őszinte élvezetet nyujtottak hallgatóságuknak.

A Székesfővárosi Zenekar utóbbi öt hetének kitünően sikerült hangversenyei közül emeljük ki a *Vaszy* Viktor vezényelte Wagner-koncertet, valamint a *Bor* Dezső karnagy vezényelte 14. és 15. bérleti hangversenyt. Utóbbi kettőn mesterien játszotta a zenekar *Mendelssohn* fenséges Reformáció-szinfóniáját, *Mozart* isteni derűvel átszőtt *D*-dur szinfóniáját, *Dvořak* szellemes Scherzóját és *Kodály* népszerű Háry-szvitjét. A közreműködött szólisták közül említsük meg *Korenek* Valériát és *Losonczy* Györgyöt, a Wagner hangverseny nagy sikert aratott művészeit, *Szabóné Füzy* Matildot, ki Mascagni Parasztbecsületével váltott ki zúgó tapsvihart és a hatalmas orgánummal rendelkező nagyon muzikális *S. Gervay* Erzsit, egyikét legkultúráltabb énekesnőinknek; Götz, Mahler és Strauss műveit tolmácsolta kivételes művészettel. Megérdemelt ünneplésben volt részük még *Zipernovszky* Fülöpkének és *Salgó* Alicenak. Előbbi *Corelli* La Foliáját játszotta bravúrosan, utóbbi Beethoven *C*-dur zongoraversenyét, komoly stúdiumra valló dicséretes elmélyedéssel.

Dr. L. H.

ELAVULT HANGSZEREK

AZ ÜVEGHARMONIKA

Orfeumok műsoráról ismerjük ügyes artisták és zenebohócok egyik régi kedvelt produkcióját, mellyel különböző nagyságú, vízzel szabályozott hangolású poharak peremét megnedvesített újjakkal dörzsölik boszorkányos gyorsasággal és élénk tempójú operaáriákat és népdalokat, vagy az ügyesebbek kétszólamú tételeket is varázsolnak elő rajta. Ez a »hangszer« — melyet már a mult század elején is *Glasspiel*-nek, *Verillon*-nak, *Musical glasses*-nek mondtak — immár kétszáz éves. A 18. század harmincas éveinek elejéről szól az első tudósítás, mely egy farsangi mulatság ismertetésének keretében emlékszik meg egy hollandus bűvészről vagy ezermesterről, ki »kedvelt kánonok« poharakon való ütésével és dörzsölésével szórakoztatta színes dominókban pompázó álarcos hallgatóságát.

Gluck Kristófról, az »Orfeusz« és az »Alceszt« nagynevű szerzőjéről, az opera reformátoráról jegyezte fel a krónika, hogy 1750 április 19-én, mint a kopenhágai olasz operatársulat karmestere nagysikerű hangversenyt rendezett, melyen a hallgatóság különös megelégedésére egy üvegekből álló eddig ismeretlen hangszeren játszott. *(» . . . ein sehr schönes und applausibles Concert, bei welchem er sich in Sonderheit zum grössten Contentement des Auditorii auf einem aus lauter Glas bestehenden und bislang unbekannten Instrument hören liess«.)* Gluck példáját: nyilvános hangversenyen zenekarkísérettel játszani dörzsöléssel megszólaltatott poharakon, úgylátszik, sokan követték a tizennyolcadik század második felében, mert több ízben számol be ilyen produkciókról az északnémet és az angol sajtó. A berlini *Hochschule* páratlan hangszergyüjteményében ma is őriznek egy ilyen régi rendszerű *Gläserspiel*-t. Huszonhét közönséges ivópohár sorakozik több rendben egymás mellett, mindegyiknek talpa egy kis szekrény alján elhelyezett mélyedést tölt ki, az egyes sorok hátrafelé terraszosan emelkednek.

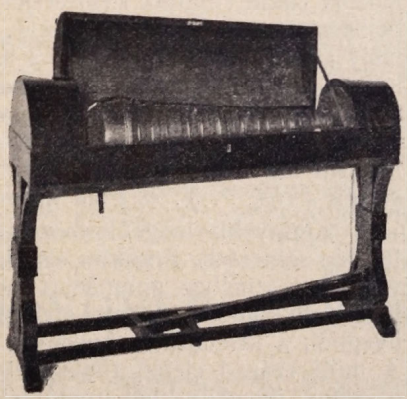

Pedálos üvegharmonika a 18. század végéről. Fényezett mahagoni szekrény 37 üvegburával, három oktáv terjedelemben.

Ez a fajta *verrillon* persze nagyon kezdetleges volt. A poharak elcsorbultak, a játék biztonsága nem engedte meg a hangterjedelem bővítését, a víz töltögetése miatt a hangolás hosszadalmas volt és az újjak állandó benedvesítése és gyors körbemozgása sok ügyességet követelt. *Franklin* Benjámin (1706—1790), a villámhárító feltalálója, a viszontagságos életpályát kitöltött amerikai fizikus, író és politikus jutott arra az eredeti gondolatra, hogy poharak helyett üvegbúrákat alkalmazzon, ezeket középen átlyuggatva vízszintes, forgatható tengelyre tűzze, úgyhogy csak a legszélső üvegbúra látható egészen, a többit egymáshoz tolta, persze anélkül, hogy érintkeztek volna s csak a súrlódásra szánt szélük maradt szabadon. Tengelyük körül pedálnyomásra forogtak, minthogy alsó részük állandóan vízbe merült, elmaradt az újjak ismétlődő megnedvesítése, a forgatás gyorsí-

tásával és lassításával azonkívül könnyűszerrel volt elérhető egy kevés dinamikai színezés is. 1763-ban, londoni utazása alkalmával fedezte fel Franklin ezt az üvegharmonikát, Miss *Davies* ismertette meg 1766-ban északeurópai hangversenykörútján s híre hamar eljutott a kontinensre.

Kristálytiszta hangja, felsőhangoktól csaknem mentes éterikus, de érdekesen misztikus színezete a Werther-korszaknak szinte szimbóluma lett. Érzékeny szentimentális lelkek betegesen rajonganak érte. *Wieland*, *Schubert*, *E. T. Hoffmann* és *Jean Paul* versekben dicsőítik, általában a mult század első két évtizedének minden regényében a szerelmes leányzó üvegharmonikán játszva ábrándozik lovagjáról. Még Mozartot is elfogja az üvegharmonikaláz kezdő járványa. Két kompozíciót is ír a divatossá vált új hangszerre: egy rövid *Adagio*-t (*C*-durban, a Köchel-jegyzék 356. száma) csak szólószerűen, ebben a hangszert a c^1—e^2 keretben használja és egy *kvintettet* harmonikára, fuvolára, óboára, mélyhegedűre és gordonkára (*Adagio und Rondo*, *c*-moll és *C*-dur, a Köchel-jegyzék 617. száma) ebben a hangszert már a kis *f* és f^3 keretekben mozgatja. Érdekes, hogy ez utóbbi művét Mozart Bécsben 1791 május 23-án, tehát két hónappal halála előtt írta. Egyik műben sem találja el az üvegharmonika tónusának megfelelő igazi hangot. Beethoven is írt egy kis, *Prohászka* Leonórának ajánlott kompozíciót harmonikára, utána *Dussek*, *Naumann*, *Reichardt*, *Onslow* és még sokan írtak alkalmi célokra szonátákat és kisebb hangulatképeket reá. *Berlioz* a hárfával együtt használja Shakespeare »Vihar«-jának kísérőzenéjében; ma rendszerint harmóniumon játsszák ezt a szólamot.

Se szeri, se száma azoknak a művészeknek, kiket a mult század írói és ujságtudósítói dicsőítenek. A vak *Kirchgessner* Marianne volt közöttük a legnépszerűbb, játékáról és annak impresszióiról hasábos leírások jelentek meg. *Mendelssohn* a lipcsei *Gewandhausban* 1844-ben adatta elő egy ízben Mozart előbb említett kvintettjét, sőt a híres konzervatórium tantervébe is beillesztette az üvegharmonikát. Egy empire stílusban készült hangszert, mely a konzervatóriumé volt, a háború előtt a kölni Heyer-féle múzeumban láttam. 40 üvegbúrája (halványzöldre és violettre színezve) *disz*-től $fisz^3$-ig terjedt. Úgylátszik, hogy a harmonika leginkább a nők körében terjedt el, — egyik leglelkesebb rajongója a szellemességéről és olvasottságáról híres *hesszeni Lujza* hercegnő, — de voltak férfiművészek is, kik közül sokat emlegettek *Frick* P. T. és *Pohl* harmonikaművészek nevét.

Könnyebb megkülönböztetés kedvéért az üvegbúrákat előbb különféleképen színezték. Franklin első hangszerén a hét diatónikus búra a szivárvány hét színében pompázott (vörös, narancs, sárga, zöld, kék, indigó és ibolya), később a zongora fehérbillentyűinek megfelelő törzshangsort tejüvegből, a kromatikus hangokat pedig halványzöld üvegből állították elő. A mult század elején tömegesebben gyártott üvegharmonikák rendszerint egyszínű üvegbúrákból készülnek, csak a fekete billentyűknek megfelelő 5—5 búra szegélyén fut aranyozott csík végig.

Az üvegharmonikán való játék a mult század elején az orvosokat is foglalkoztatta. Sokat írtak róla, hogy sajátosan zizegő hangja, de különösen az a bizsergő érzés, mely a játszó újjainak közvetítésével egész testén áthaladt, idővel megtámadta az idegrendszert. Egykori leírások szerint az előadó kedélyállapotát is súlyos depressziónak tette ki. *Roger* például azt állítja róla: »*Son timbre mélancolique nous plonge dans un profond abattement, et relâche tous et les nerfs du corps, au point que l'homme le plus robuste ne*

saurait l'entendre pendant une heure sans se trouver mal.« (*Traité des effets de la musique sur le corps humain.* Paris, 1803.) Hogy az újjaknak a forgó üvegbúrákkal való közvetlen érintkezését kiküszöböljék, azok a művészek, kik évek mulva idegrendszerük kezdő összeroppanását észlelték, előbb kis rövid vonók alkalmazásával kísérleteztek. *Mazzucchi* apát a vonónak viasszal és terpentinnel való bedörzsölését ajánlotta a pontos megszólalás elérésére. De ezek a kísérletek nem váltak be. Ekkor jutottak arra a gondolatra, hogy a korongokra szivacsvégű kis kalapácsokat helyezzenek el, miket zongorabillentyűk lenyomásával hozzanak működésbe. *Nicolai* nevű görlitzi orgonaművészé és egy *Röllig* nevű bécsi hangszerkészítőé a feltalálás dicsősége, de csak a pozsonyi *Klein* Henriknek (1756—1832), *Erkel* Ferenc akkoriban országos hírű tanárának sikerült az első kifogástalan billentyűsoros üvegharmonikát készíttetnie. Hangszerét a lipcsei »Allgemeine Musikalische Zeitung« első évfolyamának (1799) 42. számában ismerteti részletesen. (»*Beschreibung meiner Tastenharmonika*«.) A mult század első évtizedeiben egymásután eszelik ki a legötletesebb módozatokat a billentyűsoros üvegharmonika tökéletesítésére. De ekkor már megszületett a félelmetes versenytárs, a harmónium egyik előfutója: a fiszharmonika, mely tartósságával és olcsóságával a Biedermeier-kor folyamán egyszerre kiszorította a veszedelmesen törékeny és költséges üvegharmonikát a zenei piacról.

Hiába helyettesítik falemezekkel (*Buschmann:* Uranion), majd vékony fémlapokkal (*Dietz:* Mélodion) az üvegbúrákat, hiába kombinálják sípokkal (*Müller:* Harmonikon, *Zink:* Célestine), majd zongorával, hárfával és orgonával (*Whitaker:* Cherubine Minor), az üvegharmonika pályafutása pontosan száz év előtt lezárul és már az sem segített rajta, hogy pár évvel ezelőtt *Strauss* Richard »*Schlagobers*« c. balletpantomimjének zenekarában a celesta mellett mint új színfoltot használta fel.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Lothar háromfelvonásos operán dolgozik. Címe: »Münchhausen«; szövegét Treichlinger dr. írta.

A veronai amfiteátrumban a nyáron a »Nürnbergi mesterdalnokok«-at adják elő szabad ég alatt, német énekesekkel, ezer főnyi statisztériával *Del Campo* vezetése mellett.

Tailor »Peter Ibbetson« című operája kerül bemutatásra a newyorki *Metropolitan Operá*-ban. A dalmű Angliában és Franciaországban játszik és a miliő változása szerint egyik képben angol, a másikban francia szövegre énekelnek, nemcsak a szólisták, hanem a kórus is.

Křenek ismét új operán dolgozik, mely a *Jonny*-hoz hasonlóan napjainkban játszódik le egy délamerikai kikötővárosban.

»Idomeneo«-t *Mozart* mesterművét ismét előadják a müncheni *Residenz-Theaterben* abból az alkalomból, hogy épen 150 év előtt volt ugyanitt a bemutató előadása.

Königsbergben *Stravinszky*-ciklust rendeznek. Színre kerülnek: *Petruska*, *A katona története*, *Rossignol* és *Mavra*.

Bach I. S. opera előadását jelzi a *Courrier Musicale*. Zenéjét Paul *Joxe*, szövegét P. *Lothar* írta.

A madridi Calderon-színház ebben az évadban Mozart nyolc dalművét játssza, legtöbbször a Don Juant és a Figarot.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

A berlini filharmónikusok Furtwängler vezényletével februárban két hangversenyt adnak Brüsszelben. Ez az első eset a háború óta, hogy német zenekar Belgiumban játszik.

St. Gallenban volt jan. 15-én az első svejci előadása *Schoeck* Ottmar, a neves zeneszerző »der Fischer un syner Fru« című kantátéjának, mely Busch vezényletével nagy sikert aratott Drezdában. A teljesen egyéni veretű kompozíció hattételes, a zenekaron kívül három énekest, szopránt,

tenort, baritont foglalkoztat. Szövegül egy Grimm-mese szolgál. A st. galleni előadást maga a szerző vezényelte, akit az előkelő közönség lelkesen ünnepelt.

A milanói Scala zenekara Maestro *Del Campo* vezetése alatt 14 hangversenyt rendez Németországban.

Toscanini európai hangversenykörútja egy millió márka deficittel zárult. Ezek után a maestro aligha ismétli meg turnéját. Most New Yorkban tartózkodik és a nyáron Bayreuthban dirigálja Trisztánt és Tannhäusert.

Winterthurban igen érdekes ú. n. »Studien aufführung« volt jan. 10-én. Műsoron *Braunfels* »der gläuserne Berg«, *Walton* »Konzert für Bratsche u. Orchester« és a korán hősi halált halt *Stephan* »Musik für Orchester« című művei voltak. Braunfels mesejátéka nyolc rövid tételre oszlik, invenciózus ragyogóan hangszerelt, nagyon ötletes kompozíció. Walton brácsakonzertje erősen a jazz-muzsika hatása alatt áll s ha nem is nagyon jelentékeny, de mindvégig érdeklődést keltő mű. Oscar *Kromer*, a winterthuri zenekar szóló brácsása ragyogó technikával és kiváló muzikalitással játszotta a nehéz és nem nagyon hálás szólamot. A műsor legkiválóbb száma kétségtelenül Stephan műve volt. Melódiában gazdag, harmonizálásban választékos, virtuózan hangszerelt kompozíciója sejteni engedi, mivé fejlődött volna ez a nagy tehetség, ha 28 éves korában egy orosz golyó pontot nem tesz rövid, de sokat ígérő pályafutása után. A hangversenyt Ernst *Wolthers* karnagy vezényelte dicséretre méltóan.

A debreceni MÁV filharmónikus zenekar, ez a ma már 80 taggal rendelkező és komoly művészi föladatok megoldására képes zenei együttes január hó 11-én tartotta meg az idénybeli II. bérleti hangversenyét egy nagyarányú és sokatígérő *klasszikus-est* keretében. Az est vendégművésze *Hajdú István* gordonkaművész volt, ki Európa zenei metropolisaiban szerzett már elismerést a magyar művészetnek. *Beethoven* fölségesen szép VI. *szimfóniáját* játszották első számnak a filharmónikusok s a természetimádat forró himnuszát kizengő, színekben és hangulatokban gazdag mű minden fejedelmi szépsége érvényesült *Ábrányi Emil* nagyszerű vezényletével pompásan együtt tartott és egységbe fogott előadásában. A magasra szárnyaló fohászos befejező tétel után a hangversenytermet színültig megtöltő nagyközönség forró lelkesedéssel ünnepelte a kitűnő filharmónikusokat. Második számnak *Mozart* »*Don Juan*« operának nyitányát játszotta a zenekar bravúrosan. Ezután Hajdú István előadása következett, ki *Haydn* örök szépségű *D-dur gordonkaversenyét* játszotta érett művészettel. *Weber* varázslatos szépségű *Oberon nyitányának* lendületes előadásával zárult az est.

Erkel Ferenc halhatatlan Bánk bánját a német *Rundfunksender*-en át hallhattuk. A berlini Studió ünnepélyes keretek között továbbította Erkel operáját. Megjelent a magyar követség és a német zenei élet nehány előkelő reprezentánsa. Melinda szerepét *Szabó* Lujza, operánk széphangú koloratúrénekesnője, Ottó szerepét *Fehér* Pál, a berlini városi operaház ifjú tenoristája adta; a karmester is magyar ember volt: *Széll* György, a neves dirigens. Igen nagy érdemei vannak az előadás megszervezésében *Mohácsi* Jenőnek, több külföldi német lap agilis pesti tudósítójának, számtalan opera- és pantomimlibretto kitűnő írójának. Erkel szövegkönyvét *Lothar* Rudolf dolgozta át a rádióközvetítés céljaira; ő írta az előadást bevezető beszédet is, melyet *Dronsgeet* rendező mondott el hatásosan. A közvetítés kitűnően sikerült és nagy erkölcsi sikert könyvelhetünk el a magyar zenekultúra javára.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Wagner zenedrámáit mint hangjátékot zene nélkül adja le kísérletképen a bécsi Studió.

Hindemith fiú-karra írt dalai — *Schnog* Karl szövegére — most jelentek meg *Schott* kiadásában.

A Max Hesse-féle »Musikverlag« fennállásának 50. évfordulóját ünnepli.

Fodor Izsó hangversenyrendező, a m. kir. Opera volt mélyhegedűse és a Filharmóniai társaság igazgatója tíz esztendei betegeskedés után 58 éves korában hirtelen elhunyt.

Mendelssohn egyik ifjúkori munkája, a berlini természetkutatók kongresszusára (1828) komponált kantátéja most jelent meg Breitkopf és Härtel kiadásában.

A bécsi Jankó-egyesület (Wien 18, Canongasse 19) kéri mindazokat, kiknek birtokában Jankó-klaviaturával felszerelt zongora van, hogy címüket és a zongora adatait (gyáros neve, opus-szám stb.) fenti egylet vezetőségével közöljék.

A világháború katonadalainak gyűjtését most fejezték be Németországban. Kétezernél több szöveget és közel 900 dallamot lajstromoztak el.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 415

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Március 1 vasárnap		Brahms: II. (D-dur) szimfónia Perényi: Parafrázis Karnagy:	
Március 8 vasárnap			Strauss J. hangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 12 csütörtök este 1/28 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust-szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 5 vasárnap		Évadzáró-hangverseny Berlioz: Fantasztikus szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet C. bérlet

1931 február 20-án, pénteken este 1/28 órakor

EITNER IRÉN és VARGHA IMRE

operaénekesnő — a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekar kísérettel

C. bérlet **1931 február 22-én, vasárnap** C. bérlet

GRIEG-HANGVERSENY

KÖZREMŰKÖDNEK:

Kreszné STOJANOVITS LILI + **ELEK (Ekker) SZIDI**
operaénekesnő — a m. kir. Operaház tagja

GREGOR VILMOS + **FARAGÓ GYÖRGY**
operaénekes — zongoraművész

és a

PALESTRINA-KÓRUS

Karnagy: **BOR DEZSŐ**

CSATLAKOZZÉK

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁHOZ

A Bizottság kirándulásain, múzeumlátogatásain, szemináriumain stb. részt-vehet minden tanköteles koron túllevő férfi és nő, aki általános műveltségének emelésére, tervszerű ismeretszerzésre törekszik.

A BIZOTTSÁG JANUÁR—FEBRUÁR HAVI MUNKATERVE:

A tandíj mértéke óránként 20 fillér.

ÚJABB MAGYAR IRODALOM*) Jan. 7—febr. 25-ig minden szerdán
Előadó: FEKETE JÓZSEF tan. képz. int. tanár

A MAGYAR MŰVELŐDÉS KÉPE A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBAN Jan. 13—márc. 3-ig minden kedden a Bulyovszky-u. 10. sz. leányintézetben
Előadó: Dr. SOLTÉSZNÉ SZILÁRD KATÓ dr.

A FESTÉSZET TÖRTÉNETE*) Jan. 5—március 30-ig minden hétfőn
Előadó: KAMPIS ANTAL egyet. tanársegéd

RÉGI MAGYAR NÓTÁR Jan. 9—febr. 27-ig minden pénteken 6—8-ig a Pedagógiai Szemináriumban VIII., Mária Terézia-tér 8., III. Vezető: MURGÁCS KÁLMÁN

A KÉPZŐMŰVÉSZETI STÍLUSOK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE*) Jan. 8—márc. 11-ig minden csütörtökön
Előadó: KÓSZEGI LÁSZLÓ az iparművészeti főiskola tanára

PERZSA SZŐNYEGEK FELISMERÉSE*) Január 10, 17 és 24, szombaton délután ½7
Előadó: MAGYARY-KOSSA ALADÁR

A Bizottság vasárnap délelőttönként a Szépművészeti, Nemzeti, Hopp F. Keletázsiai, Néprajzi múzeumok, valamint különböző intézmények ismertetésére szakvezetéses látogatásokat rendez.

Péntek délelőttönként szakvezetéses gyárlátogatások.

INDIA TÖRTÉNETE, NÉPÉLETE, VALLÁSAI ÉS A MAI INDIA*) Jan. 12—febr. 23-ig minden hétfőn (február 2. kivételével)
Előadó: BAKTAY ERVIN író

KÍNA MŰVÉSZETE*) Jan. 31—márc. 7-ig minden szombaton
Előadó: Dr. FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN egyet. m. tanár

ESZPERANTO*) (Haladók részére)
Jan. 7—február 25-ig minden szerdán
Előadó: MIHALIK FERENC tanár

VIRÁGÁPOLÁS*) Szoba-, balkon-, ablakvirágok ápolása
Jan. 8—febr. 26-ig minden csütörtökön
Előadó: Dr. PETRÁNYI FERENC tanár

FÉNYKÉPEZÉS Jan. 10—febr. 28-ig minden szombaton ½7—8 a Török Pál-u. 1. sz. iparrajziskolában
Előadó: VASS ERNŐ szakoktató

TORNATANFOLYAM NŐK RÉSZÉRE Jan. 7-től minden szerdán este 6—8 óráig a Dohány-u. 32. polg. leányisk. tornatermében
Vezető: SZEMESNÉ HOMOLA ADÉL

A *)-gal jelzett szemináriumokat a IV. kerület, Reáltanoda-utca 7. sz. főreáliskolában estenként ½7—8-ig rendezi a Bizottság.

A Bizottság hivatalos helyisége:

IV., SZÉP-U. 5

Telefon: Automata 845—29.

Hivatalos órák: d. e. 9—2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig

A Bizottság a »Tanulmányi Társaság«, a Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia és a Katholikus Háziasszonyok Országos Szövetsége részletes havi munkatervét az előfizetőknek postán küldi meg.

Előfizetési díj 2 pengő.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 415

300182

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 10. szám
1931 február 15

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — SZITA OSZKÁR: Eduard Grieg. — KÁLMÁN MÁRIA: A hegedűtechnika történeti fejlődése. — Mozart (1756–1791). — Fúvóhangszerek Mozart szimfóniáiban. — Mozart ítélkezései leveleiben. — Sly. Wolf—Ferrari új dalművének bemutatása az Operaházban. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet — **1931 február 20-án, pénteken este 1/2 8 órakor** — **C.** bérlet

EITNER IRÉN és VARGHA IMRE

operaénekesnő — a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTAESTJE

cigányzenekar kísérettel

C. bérlet. — **1931 február 22-én, vasárnap** — **C.** bérlet.

GRIEG-HANGVERSENY

Közreműködnek: FARAGÓ GYÖRGY zongoraművész. Kreszné SZTOJANOVITS LILY operaénekesnő, ELEK SZIDONIA, a m. kir. Operaház tagja, GREGOR VILMOS operaénekes és a PALESZTRINA-KÓRUS

1. Ősszel — Nyitány
2. A-moll zongoraverseny
   Előadja: FARAGÓ GYÖRGY
3. *a)* Solvejg dala. *b)* Szeretlek
   Énekli: Kreszné SZTOJANOVITS LILY

Szünet

4. Lírai suite 4 tételben
5. Olaf Trygvason — Zenedráma
   Közreműködnek:
   Kreszné SZTOJANOVITS LILY, ELEK SZIDONIA, GREGOR VILMOS, PALESZTRINA-KÓRUS és a Zenekar

Karnagy: BOR DEZSŐ

B. bérlet.

1931 március 1-én, vasárnap

Közreműködnek:
GERE LOLA, a m. kir. Operapáz tagja és RADÓ ERZSÉBET zongoraművésznő

1. GÁRDONYI ZOLTÁN: Suite 4 tételben (Kézirat, első előadás)
2. *a)* SCHUBERT: Ave Maria
   b) BRAHMS: Wehe so willst du mich wieder
   Énekli: GERE LOLA
3. MOZART: A-dur zongoraverseny
   Előadja: RADÓ ERZSÉBET

Szünet

4. BRAHMS: II. (D-dur) szimfónia

Karnagy: BOR DEZSŐ

C. bérlet.

1931 március 8-án, vasárnap

STRAUSS-HANGVERSENY

Közreműködnek:
P. TÓTH ERZSI
operaénekesnő
és a
BUDAPESTI FÉRFI DALEGYLET

Karnagy: BOR DEZSŐ

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam. 10. szám Budapest, 1931. február 15

AZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

Huszonkettedik hangverseny. — 1931 február 20-án, pénteken este 1/28 órakor

A bérlet.

MAGYAR NÓTAEST

cigányzenekar kísérettel

1. Nyitány. (Cigányzenekar.)
2. *Vargha Imre:* (Kuruc dalok) *a)* Kuructanya *b)* Bujdosók éneke *c)* Balog Ádám nótája *d)* Rákóczi kesergője.
3. *Eitner Irén:* XVII. sz. Virágdalai *a)* Amott kerekedik *b)* Hej búra termett idő *c)* Ellopták szívemet *d)* Ej, haj, gyöngyvirág.
4. *Vargha Imre:* *a)* Vörössipkás zászlóalj dala *b)* Honvédtüzér temetése *c)* Ezer esztendeje annak *d)* Legyen úgy mint régen volt.
5. *Eitner Irén:* *a)* Erdőkön, mezőkön járó *b)* Ha nékem szóltál volna *c)* Béborula, már elmula.
6. *Vargha Imre:* *a)* Késő ősz van *b)* Ha kimegyek a temető . . . *c)* Odahaza a falunkban *d)* Csárdás. (Víg dal.)
7. *Eitner Irén:* Újabb magyar dalok: Czobor, Lavotta, Murgács, Várady.
8. *Együttes:* Rákóczi megtérése.
9. Rákóczi induló. (Cigányzenekar.)

VARGHA IMRE
a Városi Színház művésze

EITNER IRÉN
operaénekesnő

*

Huszonharmadik hangverseny. — 1931 február 22-én. — Vezényel: Bor Dezső

C bérlet.

GRIEG-HANGVERSENY

1. **Grieg:** »*Ősszel*«. *Koncert nyitány.* (1865.) 11. mű.

Az egyetlen szóból álló cím egymaga is gazdag program, bár nem igér egyebet azoknál a spontán érzéseknél, amelyeket a sárgán hulló lombok, a kietlen szürke táj s a bánatosan zúgó szél, mint a természet fájdalmas búcsúzása keltenek szívünkben. De Grieg, az elégikus szavú északi poéta még ebben is újat mond, elhozza a fjordok sötét párás leheletét és komor éjszakáinak zordon misztikumát. A vonósok üres kvintpárhuzamai és melancholikusan eső futamai, a sivár fuvómotívok, később a hegedűk remegő tremolói, mind a lombokon átsüvítő szélnek panaszos, gyászos dallamait juttatják eszünkbe. Egyszerre csak metsző ritmusokat hallunk, jön a forgatag, de hamar átvonul a tájon, amely csakhamar egy »tranquillo« oboatémától visszhangzik. Később a nagy nyugalmat vadászkürt-kvartett zavarja meg. Átvonulnak a vadászok, követi őket a nép a közeli kocsmába. Csakhamar beesteledik s míg az őszi égbolt tovább siratja a nyár elmúlását, odabenn megkezdődik a facipőktől zajos, nehézkes, primitív falusi tánc.

*

2. **Grieg Ede:** *a-moll zongoraverseny* (1879.) 16. mű.

Hans Bülow a norvégek nagy nemzeti zeneköltőjét Észak Chopinjének nevezte el. Szellemes és találó ez a megjegyzés, Chopin és Grieg a kis formákban jelentkező lírai hangulatoknak voltak a mesterei s amellett mindketten karakterisztikus nemzeti elemeket szőttek többnyire táncformában komponált műveikbe, a lehetőségig kihasználva a tiszta faji jelleget úgy harmóniában, mint koloritban. Lelkük mélyén Schumannal, a harmadik nagy lírikussal mutattak rokonságot. Grieg tizenhatodik műve: egyetlen zongoraversenye s egyben legformásabb alkotása. Hatalmas zongoramenet visz át az első tétel gazdagon instrumentált főtémájához, melyet a zongora vesz át és fejleszt hatásos fokozással. Arabeszkszerű átvezetés után a gordonkák lírikus melléktémát hoznak, amelyet ismét a

zongora fejleszt tovább. Néhány ütemes kidolgozás után visszatér az expozíció s utána halk hárfaimitációval kezdődik a kadencia, amely dübörgő fff-ban hozza a zárótémát. Mélabús adagióba kezdenek a szordinált vonósok, ez a 2. tétel, voltaképen egy egyszerű kis dal. A bevezetés után szabad improvizációszerüen lép fel a zongora, amelyet egy-egy hangszercsoport megszakit, de az első téma csakhamar visszatér a teljes orkeszter pompájában, majd sejtelmesen elhaló akkordokkal. Allegro, arcato a jelzése a 3. tételnek. Szerkezete: magasabb rondóforma. Markáns főtémáját a zongora, utána a zenekar mutatja be. Rövid átvezetéssel jutunk a második témába, mire ff-ban tér vissza a főtéma. Utána édes fuvoladallam csendül fel a vonósok tremolója fölött, mire ismét a főtéma, majd egy $^3/_4$-es quasi Presto következik. Végül méltóságteljes Andante maestoso fejezi be a koncertet.

Előadja: *Faragó* György zongoraművész.

*

FARAGÓ GYÖRGY
zongoraművész

3. *a)* **Grieg:** *Solvejg dala.*

Elmúlhat a tél, a szép kikelet,
Elhervadhat a nyár,
El az év velek, az év velek!
Te, hozzám, tudom jól, visszatérsz,
Enyém lész, az enyém lész.
Itt várlak híven én! Ah!
Megígértem várlak itt, várlak híven én.
Ég áldjon a földön,
Ha még napod ég, ha még napod ég!
Ó áldjon odafönn,
Ha az üdv a tiéd, ha az üdv a tiéd.
Megvárlak, megvárlak eljössz,
Tudom én, eljössz tudom én.
Ha fönn vagy a mennyben,
Úgy ottan lész enyém, úgy ottan lész enyém!

3. *b) Szeretlek.* (Andersen.)

Te vagy a gondolat, mely szült, mely éltet,
Szívemben első boldog Érzelem!
Mint senki mást, én úgy imádlak téged
Rád vágyom én, szerelmem végtelen,
Rád vágyom én s a vágyam végtelen!
Látom az arcodat, bármerre nézek,
Egyetlen üdvöm itt s az égben fenn,
S bár tőled messze eldobott a végzet
Rád vágyom én, szerelmem végtelen,
Rád vágyom én s a vágyam végtelen!

Énekli: *Kreszné Sztojanovits* Lili operaénekesnő.

*

4. **Grieg:** Lirikus szvit, *a*-moll, 54. mű.

Régi kedves ismerősünk, a zongorára komponált »Lyrische Stücke« átdolgozása zenekarra.

Először a *pásztorfiú* novellaszerű rajzát nyujtja a komponista. A dalformában tartott dallamos tételt csak vonós zenekarra és hárfára hangszerelte.

A *norvég parasztinduló* témája előbb a klarinétban szólal meg, tőle veszik át a vonósok. A dalforma visszatérésénél a fuvola, a hárfa és a magas hegedűk igen érdekes hanghatását figyelhetjük meg; a kódában a téma a mély vonósok markáns ritmusában jelenik.

Igen költői hangulatokat tartalmaz a *notturno*, triójában a hárfa arpeggiókkal kisért fafúvó-felelgetésekkel. Nagyon hatásos a repríz befejezése.

Törpék felvonulása az utolsó tétel címe. Szinte haljuk a hegyek titokzatos barlanglakóinak topogását és magunk előtt látjuk őket, amint mind nagyobb és nagyobb tömegben érkeznek. A tétel induló ritmusának groteszkségét a folytonos szinkópák és a fúvóhangszerekben, valamint a hegedűkben váltakozva felvillanó »schleifer«-ek fokozzák. A *D*-dur triót, nyugodt derűjével átmenő hangulatellentét gyanánt illesztette be a komponista. A fődalforma visszatérésében újból megjelennek a jellegzetes szinkópák. A sikerült zenei kép végére illesztett *diminuendo*, mintha a törpesereg fokozatos eltávolodását jelképezné.

*

5. **Grieg Eduard:** *Olav Trygvason.* Jelenetek Björnsterne Björnson befejezetlen drámájából. Szólókra, énekkarra és nagy zenekarra. Magyarra fordította: *Gregor* Vilmos. Betanította és vezényli: *Zsasskovszky* József, a Palestrina-kórus karnagya.

SZEMÉLYEK:

Egy pogány áldozópap
Egy asszony
A Wölwa
Férfiak és asszonyok.

A cselekmény Drontheimban egy ó-északi templomban, Trygvason Olaf megérkezésekor játszódik.

Idő: a tizedik század vége.

✝

Pap:

Bölcseknek bölcse, hatalmas varázsló,
titkosan rejtelmes mágus,
akivel együtt termett a föld
és, ki Lidskalfból látsz mindent!

Férfiak:

Halld most! Halld most!

Egy asszony:

Nagy ősanyánk Frigga,
ki siratod Baldert,
ki szívedben hordasz
minden bút és bajt!
Vígasztalod Odint,
minden élőt táplálsz
s gondok közt éled
Fensalban élted!

Asszonyok:

Halld most! Halld most!

Pap:

Trudwangi Hlorride, Bilskirni villám,
bűvös szerszámú Isten,
Ázok és Normannok oltalma,
Jötunheim vészthozó réme!

Férfiak:

Halld most! Halld most!

Egy asszony:

Harmatszép istennő,
elhagyott, bús, Vanadis,
benned égőn dúl a
fájdalmas vágy!
A mi bajunk könnyei
szállanak im hozzád:
félig a tiéd minden e földön!

Asszonyok:

Halld most! Halld most!

Pap:

Kürtszavu Heimdal,
és te nagy Ull is,
Njörd ott fenn északon,
halld most!
Alfhoni fény,
Landvidnek csendje,
dushaju dalnok, és te Tyr:

Férfiak:

Halld most! Halld most!

Egy asszony:

Örökifju Ydun,
aranyszőke, szép Sif,
boldogító Saga,
hegyilakó Skada,
mindnyájan ti Aznők
Wánok és Walkürök
jertek e földre,
jertek el hozzánk!

Asszonyok:

Jertek! Jertek!

Férfiak és asszonyok:

Más istenek jöttek hozzánk,
hős erővel, győzve jöttek!
Védjetek meg, reszket népünk,
védelmet csak ott remélünk!

(Mindnyájan térdepelve.)

Urdarforrás éltereje
tőletek jön el a földre,
napsugárban fürdő Gimle
óhaját csak ti tudjátok!
Minden napon Odin mellett
bölcs tanácsban összejöttök,
voltatok már minden előtt
s lesztek is még minden után!
Kérünk, kérünk, égi jelzést kérünk!
melyik az isten, akit várunk,
az isten, akit várunk?
Mutassátok meg az utat nékünk!
Kérünk!

II. JELENET.

A Wölwa (az előtérben egy emelkedésen):

Hasztalan hívjuk csak a
Nornákat és Ázokat!
Bűvös varázslat kell még!
Istenekhez jutni akartok,
tűnjön az útból, mi rossz!
Föntt tanyáznak ők együtt
fenséges körben tanácsot
ím ott ülnek:
Jöjjön hát bűvös varázslat!

Férfiak és asszonyok:

Óh! Látnoki Wölwa
Rajta! Varázsolj!
Ég és föld zengje
Odin szavát!

A Wölwa (fölemelkedik, úgyhogy magasan áll mindenek fölött):

Álnok lények, rút szellemek!
Délről hoztok ti romlást!
Biz, Hel ünnepe int csak néktek!
Átkom rátok!
Érjen kínzó kígyó marása!
S ti Hel kutyái marcangoljátok,
törjön veszettség rátok
hogy a vérét szívjátok!
Csak ez legyen lakomátok Helnél!
Semmi más!
Álnok lények, rút szellemek!
Délről ti hoztok romlást!
De Hel éhsége vár itt rátok minálunk!

Férfiak és asszonyok:

Óh látnoki Wölwa
nagy a varázsod!
Ég és föld zengje
Odin szavát!

A Wölwa (aki mágikus jeleket vésett egy vesszőre, most igyekezettel tovább vési azokat):

Álnok lények, rút szellemek!
Délről ti hoztok romlást!
Csak Helheim felé leltek utat!
Pusztuljatok rút szellemek!
És Thor tüzes villáma érjen!
Csak Helheim felé leltek utat!
Bűvös vesszőt faragtam,
Odin oltára adta,
hogy Helnél hatalmát lássátok!
Lássátok!
Bűvös szó, Loki lángja
szálljatok Helhez bátran,
hogy ott érje el őket a végzet,
a végzet!

(a bűvös vesszőt a szent tűzre dobja, amely hirtelen fellángol, úgyhogy a lángok a tetőt nyaldossák. Borzasztó robbanás, amely dörgésszerűen a távolban elhal, rázza meg a templom falait.)

Férfiak és asszonyok (megrémülve hátrálnak):

Odin bűvös szózatát
hallják ott föntről és alant!
Bús lesz mindenkép a válasz!

A Wölwa:

Itt a válasz Heltől, föntről!
Tán féltek, de nem én!
Szálljon imátok,
tiszta az út már!
Első az én imám!
Fényes, szentséges istenek!
Választ várunk, ha itt vagytok!
Hol találjuk az utat?
Merre kövessük azt?
Merről int nékünk
a biztos sors?
Én úgy esdek:
mutassátok meg,
hol rejtőzik az álnok Olaf?
Hol? Hol?
Istenek, ti előttetek semmi sem rejtett!
Én úgy esdek!
Odinnak szenteltem éltemet!
Farkas szívének, holló nyelvének
áldoztam sok virrasztott éjen!
Én úgy esdek:
mutassátok meg,
hol rejtőzik az álnok Olaf?
Hol? Hol?

(Mennydörgés. A templom hátfala beomlik: mintha a templom füstben és lángban a távolban lenne. Szakadatlanul hallatszik a dörgés, ameddig csak a templom látható.)

A Wölwa (miután a látomás eltűnt):

Itt, itt, látják az égiek őt!
Itt, itt, állnak az istenek bosszút!

Férfiak és asszonyok:

Itt, itt, látják az égiek őt!
Itt, itt, állnak az istenek bosszút!

A Wölwa:

Jöjjön hát ide e körbe!
S ha eljön ő,
nem távozhat innen már!

Férfiak és asszonyok:

Jöjjön hát ide e körbe!
S ha eljön ő,
nem távozhat innen már!

A Wölwa:

Lássuk a hatalmát:
hiszünk mi néki,
ha épen távozna.

Férfiak és asszonyok (gúnyosan):

Hiszünk mi néki,
ha épen távozna!

A Wölwa:

Lássuk a hatalmát:
jöjjön az új isten hozzánk!

Férfiak és asszonyok:

Jöjjön az új isten hozzánk!

A Wölwa:

Lássuk a hatalmát:
hiszünk mi néki,
ha épen távozna!

Férfiak és asszonyok (az istenek felé):

Üdv, Üdv,! Üdv a jó szóért,
hasznos e jel nekünk!
Üdv! Üdv! Újra szilárd
a hit bennetek!
Jöjj el királyunk,
jöjj, kit úgy várunk már!
Jöjj hát királyunk,
Áhít a nép!
Boldogan vesznek részt
istenek útjukon,
össze is gyűltek már,
együtt a kör!
Útját vezéreljék
lángok e földről!
Érje el lángokban
Hel országát!

(Az istenek képei körül gyülekeznek.)

Harmadik éjjel kérjük
istenek kegyelmét,
harmadik éjjel
s íme a jel!
Harmadik éjjel kérjük
istenek kegyelmét,
harmadik éjjel
s íme a jel,
itt a jel!

(Az áldozó pap egy magaslatról, Thor képmása mellől szarukürtöt vesz elő. A legöregebbek hasonlóan cselekednek és a pappal az élükön körüljárják mind a három szent tüzet. Majd ezután előrejönnek, ahol az öregek kétoldalt elhelyezett üléseikre letelepszenek. A pap a kürt fölött Thor kalapácsjelét rajzolja és az előzőek folytatásaképen a következő dalt kezdi el.)

A pap:

Szóljon a kürt most,
Odinnak kürtje ez,
hirdesse hanggal
Odin szavát!
Oltári tűzláng,
Akethor fénye rajt.
Oltári tűzláng
szentelte azt!

Férfiak és asszonyok:

Ünnepi játék
fénye köszöntse őt!
Ünnepi játék,
Ünnepi fény!

(Az ifjúság tánchoz készül. A férfiak a szent tűz fölött ugrálnak és az asszonyokat oldalt átemelik. Templomi tánc kezdődik a tüzek körül a következők figyelembevételével: 1. Körtánc, melyben az asszonyokat állandóan váltják. 2. Kardtánc, amelyben az asszonyok fölé pajzsokat tartanak és kardok a tüzek fölött keresztezik egymást. Az asszonyok viszont kardokat tartanak a harcosok elé, akik váltakozva előremennek és hátrálnak.) (Miután fegyvereket csak a szent játékok tartamára szabad a templomba vinni, a kellő időben gyerekek hozzák be azokat, akik a fegyverek átadása után és a tánc utolsó részének megkezdése után azonnal eltávoznak. Az összes fegyvereket a szent tűz fölé tartják, hogy azok használatra tiszták legyenek. A tánc alatt az öregek két oldalt ülnek, énekelnek és egymásnak nyujtják a borral telt kürtöket.)

Szóló a kórusból:

Éltessük borral
istenek ünnepét,
áldozat bárányt
vár az oltár!

Férfiak és asszonyok:

Éltessük Thort
és mennydörgő hatalmát,
éltessük erejét,
harcban mit ád!

Ünnepi játék
fénye köszöntse őt!
Ünnepi játék,
ünnepi fény!
Éltessük Njördöt, Fröyt,
szép őszt és haltermést,
éltessük Njördöt, Fröyt,
szép őszt és haltermést!
És Njördöt és Fröyt!
És éljen a béke
és éljen a béke,
a dicsőség és béke!

Szóló a kórusból :

Ünnepi játék
őket köszöntse hát,
ünnepi játék,
ünnepi fény!

Férfiak és asszonyok :

Ünnepi játék
őket köszöntse hát,
ünnepi játék,
ünnepi fény!
Szent fogadalmat
Bragara most tegyünk,
kelyhünk ürüljön
eskünkre im!
Olaf halálára
szent fogadalmunkat
vérünkkel fogadjuk!
Vérünkkel fogadjuk meg
Olaf halálát!
És vérrel fogadjuk,
hogy Olaf meghal!

Szóló a kórusból :

Ünnepi játék
őket köszöntse hát,
ünnepi játék,
ünnepi fény!

Mindnyájan :

Ünnepi játék stb.

Asszonyok :

Hódolva Áznők
szálljon a könyörgés,
hódolat Áznők,
Áldás és üdv!
Tápláljon minket
isteni anyatej,
óvjon meg minket
isteni szív!
Ifjak és szüzek,
asszony és aggastyán,
tisztelet nékik,
kik örökké élnek!
Ünnepi játék stb.

Férfiak és asszonyok :

Tündéri Dizek,
vándorló galambraj!
Tündéri Dizek,
mulandó vágy!
óvtok ti védőn
életünk folyásán,
légyen ez úton
áldás és üdv!
Törzshöz a törzstől
visztek ti szerencsét,
áldást csak tőletek
vár a család!

Asszonyok :

Hódolva Áznők
szálljon a könyörgés,
hódolat Áznők
áldás és üdv!
Tápláljon minket
isteni anyatej,
óvjon meg minket
isteni szív!
Ifjak és szüzek,
asszony és aggastyán,
tisztelet nékik,
kik örökké élnek!
Ünnepi játék stb.

Férfiak és asszonyok (szóló) :

Alfok és törpék
véditek földünket,
Alfok és törpék
néktek is üdv!

Mindnyájan :

Üdv neked óriás,
fenséges nemzetség!
Üdv neked gyönged,
törpe kis nép!
Üdv neked védő
őrzője házunknak,
üdv, kire bízva
tenger és föld!
Üdv neked védő
őrzője házunknak!
Üdv, aki megvédted
házunk és családunk!
És üdv neked védő
őrzője házunknak (a háznak)
s üdv, aki megvédted
a tengert és földet!

Szóló a kórusból :

Ünnepi játék stb.

Mindnyájan :

Ünnepi játék stb.

Férfiak :

Végtelen istenség,
dicső Az nemzetség,
végtelen istenség
mindent betölt!

Asszonyok :

Végtelen istenség,
hódolat, dicsőség,
végtelen istenség
áldás és üdv!

Férfiak :

Végtelen istenség, stb.

Mindnyájan :

Végtelen istenség, stb.

Mentsük meg véled
őseink országát!
mentsük meg véled
népünk jövőjét!
mentsük meg véled
jókedvünk, bánatunk,
mentsünk meg téged
győzelmes sors!
Három éjen át kértük
istenek kegyelmét,
három éjen át és
íme a jel!
Az elsőn vérrel telt
szent kehely állt
az oltár előtt,
s hőn esdve áldoztuk
a megszentelt vért!
Ünnepi lakomát
adtunk az Ázoknak
s pompázó kincseket
a második éjt!
És eljött ím most
az üdvhozó látomás!
Szállt a dal, ujjongott
ének és tánc!
Ünnepi játék hirdette
istenek hatalmát!
Ünnepi játék, . . .

SZITA OSZKÁR:

EDUARD GRIEG*)

»Úgylátszik, hogy Németországgal nemzetek emancipálni akarják magukat a német zene uralma alól. Ez a törekvés egész természetesnek tűnik oly ember számára, aki éles szemmel lát, aki gondolkodik és aki ideális tudatában van az emberiség eszméjének. Senki sem csodálkozhatik, ha a nemzetek megkísérlik, hogy fájó érzéseiknek sajátos kifejezést keressenek.« — Schumann mondta ezt olyan korban, amikor a romantikus világnézet végleges kialakulása felé közeledett.

A népi értékek tudatos művelésére még a 18. században Delaborde (»Essay sur la musique.«) és Herder (»Stimmen der Völker«) hívták fel először az emberiség figyelmét, de csak majdnem száz év mulva jöttek rá, hogy a világművészet tovabontakozásában a népies értékek tudatos kiaknázásának és kultiválásának milyen jelentősége lehet.

Ez a meglátás és öntudatraébredés a szükségszerű fejlődés révén néhány fontos történeti tényezőnek szimultán kinövéséből való eredmény. Ilyen tényező pl. a programzene gondolata, amely csak romantikus világnézetben nőhetett ki. Beethoven is használt néha népi motivumokat. De nála pl. az op. 59. No. 3-ban előforduló orosz népdaltöredék csak mulandó érdekességet jelentett és akár kirgiz vagy magyar népdalt épen olyan ügyeszen tudott volna felhasználni kozmopolita quartettjének egyik mellékes témája gyanánt. Beethoven után a romanticizmus tudatosan a népi felé fordult. A szimfónikus költemény pedig már tartalmi jellege szerint a programrészletek konkrét illusztrálására határozottan igényelte a faji zene, ritmus, hangszerek stb. figyelembevételét. Ez azonban a népi sajátságoknak még csak alkalomszerű használata. Csak egy lépés volt még hátra, a faji zene egészen szeparált értelmű művelésére és kiépítésére.

Ezt pedig a második fontos történeti tényező, a nemzetek öntudatraébredése vonta maga után. A romantika hullámain a zeneművészet egy nagy expanzióval minden nemzetre vonatkoztatta magát és értelmében demokratizálódott. A nemzetek felújhodása, mint egy önmagából való kirobbanás és a romantikával demokratizálódott külső hatóerők: ennek a két motivumnak szerencsésen egy időbe eső közreműködése magyarázza meg, hogy a történelemben eddig csak passziv szerepet játszó nemzetek egyszerre nyugateurópai nivóra emelkedtek. Ez az átoltódás abszulut világértékű nemzeti irodalmakat és művészeteket hozott létre. Ebből a talajból és korból nőttek ki a skandináv népek, az oroszok (általában a szlávok) és a magyarok.

Wagner és Brahms lezárt karakterű jelenségek, Debussy pedig *már* az oroszoktól sokat tanult. Mert ekkor ömlött szét a világon ez az óriási új kincsestenger, melynek atmoszférájában ma is sokan csodálkozó megnemértéssel állanak.

Ez pedig egyrészt a legerősebb tiltakozás volt a korabeli modern esztétikában mindjobban általánossá vált és elharapódzott objektiv szempontok tanításai ellen, melyek talán hamis útra vezettek volna. Másrészt demonstrálása volt annak, hogy minden faj, vagyis egy emberi közösséget átfogó öntudat teljesen sajátos formanyelvet alakitson ki magának és a jövő számára kodifikálja a saját harmonia, melódia, ritmus és formabeli kincseinek rendszerét. Ez természetes és megváltó eredményű reakció volt a 19. században Európában örvénylő, felvilágosult abszolutizmussal szemben, amely szörnyű méreteket kezdett ölteni. És a feléledő nemzeteknek művészi autonómiájukért, érzésvilágúk önállósulásáért vívott forradalma új korszakot teremtett, a felszabaduló népek saját adottságaikat elfogult rehabitálással az egyenrangúságig és elismerésig küzdötték fel. Csodálatosképen egy nagy lehajló koszorúban helyezkednek el ezek a forradalmi népek, melyeknek erőforrása épen abban állott, hogy századokon át determináns (földrajzi, történelmi) tényezők vágták el az útjukat a nyilvánosság és érvényesülés felé és igy biztositották szeparált életüket. Ezek a skandináv népek, a szláv népek, a magyarok, bolgárok és a törökök. A törököknél**) a népzenét, illetőleg ma az átkopirozásig pontosan ugyanazok a problémák állanak fenn, amelyek a skandinávoknál a negyvenes években, a szlávoknál az ötvenes években, a magyaroknál a hatvan-hetvenes években.

Szóval az északi népek kezdték meg a nagy harcot és belőlük fakadt ki az a tiszta forrás, amely maga után bontotta a többit, szétömlött a nagy emberi folyóba és átdeterminálta az izlést és gondolkodást. Mert ezeknek a népi inspirációból fakadó forrásoknak értéke különböző. A különbség értékét pedig épen az tudja megérezni és méltányolni, »aki ideális tudatában van az emberiség eszméjének« és akiben megvan a határozott

*) *J. B. Foerster:* »Eduard Hagerup Grieg.« Praha. 1890. — *E. Closson:* »E. Grieg« et la musique scandinave«. Paris. 1892. — *A. T. Fink:* »E. Grieg«. London 1906. — *Stein:* »Grieg. Sein Leben und werke«. Leipzig. — *E. Schjelderup—W. Niemann:* »Grieg. Biografie und Würdigung seiner Werke«. Leipzig 1908.

**) Berrel: »A propos de la musique orientale« Le monde musical 1928. juin.

hajlam arra, hogy az itt fennálló szempontok szerint semmi különbséget se tegyen pl. a 17–18. század nagy klasszikusai, Gluck, Lully, Rameau, Händel, a nápolyiak, a klavicembalisták között. És e szempontok alapján, a különbségérzés tudatában kritérium gyanánt épen a népi, vagyis a nemzeti zene állhat, amely a többi művészetnél áthatóbban vetíti ki a nép pszihéjét. Az orosz melankólia nem annyira Verescsagin képein, mint Csajkovszky vagy Liadoff zenéjének bánatában érezhető. Palmgren vagy Dahl képein talán sötétebbek, meseszerűbbek a tájak, de Sibelius vagy Grieg muzsikájának néhány őszinte szomorúságán meghatóbban suhan át rajtam annak a csodálatos, borongó, misztikus világnak a hangulata.

A népzenék különös, vonzó harmóniáikkal, ritmikáikkal és ezeken alakuló speciális formáikkal új utakat nyitottak. A régi formák értelmükben átépültek és ezek a szétömlő, tiszta friss, üde hangulatú gondolatok új harmóniákat, új formákat követeltek. Ezeknek a megjelenítésében a norvégek adták meg az első mintákat, mert a skandináv nemzetek közül bennük élt legelfogultabban a nép történelmi sorsának visszafojtott hangulata, ami rányomta bélyegét népdalaikra és tánczenéjükben a legkarakterisztikusabb akcentusokat mintázta ki. Ezt a belső megerősödést egy századokon át tartó történelmi végzet determinálta. Norvégia a 14. századbeli rémséges polgárháború vad összecsapásai alatt összeesett és idegen uralom hatalmában kábultan várta a felébredést. A nép fáradtan undorodott el a politikától. de befelé élt izzó akaratok tüzes fanatizmusával. És a szellemidézők halálos rajongásával idézte fel a régi történetek vallását, a fjordok, hómezők, havas erdők szomorú ódon regéinek víziót, daloknak és táncoknak ősi ízét. Mert fatális akarattal izzott benne az a tudat, hogy ez az övé, az ő hite és evangéliuma, mely egyszer majd szétömlik és kiárad. És négy évszázad ködös álma után megtörtént a nagy feltámadás ; Gade »Ossian énekei«-nek megjelenése után Griegggel az észak zenéje borongós, fájdalmas, de valami csodálatosan egészséges romantika szentimentálizmusának hangulataival bevonult a világművészet egyetemességébe.

* * *

Minden probléma egyszer megtalálja a maga zsenijét, amely azt megoldja. Grieg olyan korba született bele, amely ihletvilágában a forradalmian önállósuló fiatal kultúrák kibontakozása felé indult. És a felidézett mondanivalók benne öltöttek változatlan, határozott formát és hitvallásszerű jelleget. A fajiság ízét és az északi kedélyvilág színét dolgozta át modern klasszicizmusába. Szellemtörténeti előzményeinek erkölcsi hatása alatt állott, amely hatás énjét épen olyan imperativikus erővel kényszerítette apostoli hivatásának teljesítésére, mint nemrég előtte a csodálatos nagy Chopint. Csakhogy Grieg idegen hatások módosító befolyásától mentesen kizárólagosan és teljesen norvég volt. A német romantikus iskolától fiatalkorában csak a dologbeli ügyességet tanulta meg, de faji egyéniségének visszhangja, mint harmóniáiba beleoltódott öntudat : *énjének legmisztikusabb idegrendüléséig a norvégség világképletére ismerünk benne.* »Én norvég vagyok és ez különbözik a többi testvérnéptől.« E nemzeti jelentősége miatt eleinte inkább az északi népeknél ismerték.

Ibsen mellett ő mutatta meg a világnak az észak varázslatos szépségeit. Művészete a hómezők néma melankóliája, ó-skandináv mitoszok, Ibsen fantasztikus világa valamivel szelidebb képekben. Sötétkék éjszakák suhanó lidérce, ködös árnyékai kisértenek . . . Csakhogy Ibsen szörnyű tagadása Griegnél elsimul és csendesen könnyező, borongó, mélázó vágyakozás élményévé engesztelődik ki. Ez a különbség őket ellentétes helyzetbe állítja, ami életükről gondolkodásmódjukra átvetítődött világnézeti magyarázatokban kereshető. Sokban megegyező ideálok felé ellentétes utakon közeledtek és ezért valami ösztönszerű kölcsönös idegenkedésből nem alakult ki közöttük intimebb barátság, ami a kiszabott udvariasságon túl melegedett volna. És nem hinné az ember : ha találkoztak, sohasem mosolyogtak egymásra, hanem nyakig begombolták kabátjaikat, merev kalapemeléssel üdvözölték egymást és tovább mentek . . . — A folyton tépelődő, gyűlölködő, duzzogó Ibsen nem tudta megérteni, hogy Grieget nem bántják társadalmi kérdések és világproblémák. Grieg viszont szeretetreméltó volt, végtelenül finom kedélye és egyénisége idegennek érezte magától Ibsen haragvó, vigasztalan, arisztokratikus gőgjét, embergyűlölő pesszimizmusát. Annál melegebb viszony, egész családias barátság fűzte őt az optimista és demokrata Björnsonhoz. Szerette azokat, akik nem kételkednek az emberiségben.

Nem tette fantasztikussá hétköznapi életét, hogy inspirációt nyerje. Mert a művésznek emberszámba való megítélése ma már mind természetesebb s ennek megfelelően a művész magánélete is más, emberibb tartalmat nyer.

Az alázatos odaadás, gyermekiesen hinni és csodálkozni tudó felolvadás pontjáról, szépségekbe merülő világszemléletének megismerése révén látjuk csak tisztán lelkének csendes legendáját, szenvedélyeinek történetét, képzeletvilágának gyönyörű, meseszerű

kozmologiáját. Griegnek csodálatosan tiszta, harmonikus élete volt, amely történetében magában foglalja a három ihletforrást, amelyekből formához juttatta álmait, népe iránti kétségbeesett, halálos rajongás, hazája, annak története és tájai iránti maniákus csodálata és az a tiszta, áhitatos, leboruló szerelem, mely őt feleségéhez fűzte.

Már gyermekkorában kialakul benne a veleszületett világ fantasztikus ábrándja. Az otthontól az iskolába vezető hosszú utat sokszor tette meg esőben, zivatarban. Tanárától és iskolatársaitól kapta meg az első lebecsmérlő gúnyt, érzéseinek pellengérre állítását. (Óh, ha tanárok és szülők tudnák, mily szent egy gyermeki szív vágya a napsugár felé, mennyire szent neki az első belőle nőtt alkotás . . .!) Idegennek érezte magát barátaival szemben és a kékszemű szőke gyermek egyedül volt, szívében tele a bántódás fájdalmával. Ilyenkor elbolyongott a fjordok között a sötét sziklás, mohos mélyutakon, a fenyvesek és hegyek magányában . . . Félénk lett és szégyenlős, ami megmaradt benne egész életében.

Lipcsében felizgulva a kusza benyomások tömegétől, bezárkózott szerény otthonában és órákon át csendesen zokogott. A teljes elhagyatottság fájdalmától elszenderülve, álmaiban megjelennek neki a norvég hegyek, a sötét, szomorú fjordok képe . . . és elvarázsolt erdők muzsikájának látomásán ébredt fel. És ekkor, a nagy reveláció mámorában, megváltva ébredt tudatára, hogy szívében lezárult a keret és ezerszeres hittel érezte a hivatás és minden történés elkerülhetetlen végzetszerűségét. És túl a nagy vajúdáson, problémái és fájdalmai megtalált összefüggéseikben posztulátummá lettek benne.

De csak Nordraakhoz fűződő szokatlanul mély és harmonikus barátságában ismer végleg önmagára. Nordraak erőteljes művészegyéniségében Grieg félénk, álmodozó, szemérmes természete jóleső támasztékot talált. Gyermekien szerették egymást, együtt rajongtak a norvég tájakért, a norvég történelemért és a legendákért. Barátja meghal és mélységes gyászában még öregkorában is gyakran hivogatja őt.

Társ nélkül marad, elviselhetetlen lett volna számára, ha lelkében az egyedüllét diszharmoniáját a nő odaadása fel nem oldja. Feleségéhez való viszonya meghozza neki azt az élményt, amely költészetté bontotta benne minden álmát. Viszonyát a nőhöz mély homály borítja és semmi nyoma sincs annak, hogy idilli történetek tarkították volna életét. Néha talán álmodozott, de felesége iránt érzett mély szerelme mellett az ábrándok rikító színei szétfoszlottak. Feleségét végtelenül szerette és ez betöltötte egész életét. Élettársa néhány hónappal idősebb volt nála, alacsony, mint ő, kicsit félénk, bátortalan, néha kicsit vidám. Tüneményszerűen énekelt és férjének szellemét senki sem tudta oly megértően visszaadni, mint az ő éneke. Imádó szerelemmel vette körül férjét, küzdött érte szóval, énekkel és gondos szerelme gyengédséggel azon volt, hogy urának napjai necsak zavartalanok, hanem boldogok is legyenek.

Kicsi gyermeküket eltemették és elvonultak a világtól egy fjord magányába, a hegyek közé. Önön benső látomásai és a körülvevő természet összeolvadó harmoniája itt vált benne kozmosszá. És az egymásután következő napok, a hosszú erdei magányos séták a természetbe és a nép közé való beleolvadás és az otthoni boldog álmodozások ezerszínű élményéből itt írta meg egész liráját.

Mindent alázatos, tiszta áhitattal szemlélt és a Lyrische Stücke-ben teljesen feloldja énjét, amely kizárólag lirai élmények összefüggéséből áll. — Nem volt spekulativ, eszmélődő; temperamentum sem viharzott benne és ebben különbözik a lélekben hozzá legközelebb álló Chopintől. Chopin, végtelen világfájdalmában néha gigantikus erővel az egekig emelkedik, ahová, ha vannak, csak saját élményeinken át megértve tudjuk őt követni. Grieg sohasem vágyott tomboló viharok magasságaiba. — Álmodozott, elégikusan vágyakozó fel nem dult lelkivilág idilli hangulatában . . . »Látod a hegyeket, a tavakat, siklók között csobogó patakokat, a fjordokat, a sötétkék eget, az éjszakát, az alkonyatot . . . ezek írták az én zenémet. Ha szellőben virágokat látok ringatódzni a mezőn, úgy hallom, mintha halkan csilingelnének . . . és a friss fű hullámzásában a vonósok szomorú énekét hallom . . .«

Harmóniáiból beteges természetimádat beszél, északi tájak, vagy hangulatok, vagy a nép életének ritmusába való beleolvadás. Az északi vidékek misztikus sajátságai, hegyek, tavak, fjordok, sötét fenyvesek, viharok, felhős borús ég atmoszférája árad felénk. »Én hazám népzenéjét nyilatkoztattam meg . . . kitermeltem hazám népdalainak gazdag kincsesbányáját és nemzeti művészetté formáltam a norvég népléleknek eddig kiaknázatlan emanációját . . .«

Bámulatos a költői felfogása oeuvrejének lirai részében. Sajátságos, satírozott, lágy tónussal írta meg ezt a részt. Tisztára lirai volt és önmagukban lezárult hangulatképekbe formálta gondolatait. Abszolut lirai természeténél fogva mindig önmagáról beszél direkt vagy közvetve. És ekkor a legtisztább. A »Lyrische Stücke« egy embernek önmagával való intim levelezése. — Különös zongorastilusa akkor forrott ki benne, mikor órákon át, álmodozva improvirált lágy pianókban. Ő maga ilyen improvizálásszerű ábrán-

dozásban élte ki magát és ekkor zongorázott leginkább úgy, ahogyan őt interpretálni kell. Szeretett volna egy nemzeti operát írni, amelynek tárgyában a népi élet és a mesevilág egybeolvad. »Ez mindég vágyam és ideálom volt.« Egy népi legendákból merített oratóriumot is tervezett. De sírba vitte e terveit; nem bizott magában, hogy lírai természete meg tudjon küzdeni a drámával.

Kis háza messze, egy északi fjord mélyén kiálló sziklán, fenyvesekkel körülvett tó mellett áll »Itt csendet, tisztaságot és elmélyedést keresek és egészen megtalálom önmagamat.« Évek hosszú során egyformán telnek a napok, összeforrva a természettel és a néppel. Néha napokig messze elbarangolt az erdők közé, túl a hegyeken. Otthon este a parasztokkal kártyázott . . . Aztán kinyitotta az ablakot, a parasztok köréje csoportosultak és ő népi táncokat játszott nekik. Majd lassabb lett a zene . . . »és a parasztok köréje gyülekeztek és Grieg muzsikájában mindegyik a maga vágyát álmodta . . .«

Máskor hetekig esett az eső és a nap nem bujt elő. Ilyenkor napokon át nem beszélt semmit. Ablaka előtt ült és a szemergő eső fátyolán át nézte-nézte a távoli hegyeket. És önön életének szeplőtelen, áttisztult víziójától megírta azt, amiért csak hálával lehetünk eltelve, hogy ő élt és közöttünk járt: a Solvejg-dalt, a kiengesztelődés boldogságának és a hűségnek a költeményét: *mindenkit el lehet felejteni, de van valaki, egyetlen, akire örökké várunk, aki iránt egész életünk örökkétartó szerelemnek vagy hű várakozásnak alázatos odaadása.* »Térdrehullva kérem Istent, vezessen utadon és én várok reád hűen, várok reád . . .«

Öreg ember magányát homály vette körül. Valamikor voltak talán nagy lelki szenvedései, meghalt barátjáért és gyermekéért érzett gyász, fájdalmai, melyeket szive mélyére zárt és így mindig csendes szomorúság volt az intim tudat mások előtt való megnyilatkozásának a reflex érzése. Most egy beteljesült érzés árasztotta el. Felesége iránt érzett hálás szerelem félelme, mely áhitattal és köszönettel töltötte el boldog lelkét. Gyermekkori emlékeinek szelid hangulatai jöttek vissza. Gyermekkora után vágyott, a boldog elszenderedés örök álma után . . .

Szembe vele a kék hegyeken túl, az alkonyodó őszi ég álma remegett teljes szépségében . . .

Oly szomorú itt minden . . . délen talán melegebb a napsugár . . . Aeses meghalt már elhagyatva . . . az árnyak eltűntek és a fekete hollók felszálltak a hegyekbe . . . Nemsokára én is elmegyek oda . . . a hegyekbe . . . Halljátok . . .? ott . . . nem halljátok . . .? ott énekel Solvejg . . . drága hű leány . . .!

Elszenderedett felesége karjai között, szeliden, csendesen, mint ott északon szoktak meghalni az emberek . . . Mikor elkísérték a temetőbe, lassan hullottak a falevelek . . . ősz volt. A hegyekben megjelentek a kisértetek és Aeses halálát sirta a szél . . .

Pihenője Troldhangenben van. Egy fjord sziklanyílásában nyugszik. Mély csend veszi körül a helyet, csak néha egy-egy madár röpke éneke száll át a levegőn. Lenn a sziklák alatt muzsikál a tenger valami egyhangú, szomorú gyászzenét.

A nép babonás képzeletének látomása volt. Azt mondják, ha viharfelhők gomolyognak és szél süvít át a sziklák között, akkor megjelenik, látni őt a hegyeken hajadonfővel magányosan bolyongani. Hallgatja a süvöltő szél muzsikáját . . . éjszaka eltűnik a hegyek között.

És lenn a hegy lábánál a nagy tenger lassan, álombamerülve zúg . . . szomorú melódiák sírnak a sötét vizek felett . . .

Az ő szelleme jár ott.

Róma, 1931 február 27.

*

Huszonnegyedik hangverseny. — 1931 március 1-én. — Vezényel: Bor Dezső

B bérlet.

1. **Gárdonyi Zoltán** (1906 Budapest): *Szvit.*

Gárdonyi főiskolai tanulmányainak befejeztével a főváros ösztöndíjával 1927-ben a berlini *Collegium Hungaricum* hallgatója és *Hindemith* növendéke lett. Vonóstriója és kantátája Berlinben és Münchenben került bemutatóra.

Jelen szvitjét 1930-ban komponálta. Négytételes mű, melynek különösen két szélső pillére tanuskodik szerzőjének izmos tehetségéről. Emeljük ki az első tétel *(Allegro robusto)* finoman kidolgozott középtételét, a *Lento* többször visszatérő kürt-témáját a pasztorális hangulatú *Allegretto* hatásos, markáns trióját és a *Sostenuto*-bevezetéssel induló, gavotte-izű *Allegro* ötletes főtémáját, valamint trióját követő sikerült visszavezető részét.

*

2. *a)* **Schubert:** Ave Maria. Hymne an die Jungfrau. (Walter Scott.)

I.

Ave Maria! Jungfrau mild, erhöre einer Jungfrau Flehen, aus diesem Felsen, starr und wild, soll mein Gebet zu dir hin wehen. Wir schlafen sicher bis zum Morgen, ob Menschen noch so grausam sind. O Jungfrau, sieh der Jungfrau Sorgen, o Mutter hör' ein bittend Kind! Ave Maria!

II.

Ave Maria! Unbefleckt! Wenn wir auf diesem Fels hinsinken zum Schlaf, und uns dein Schutz bedeckt, wird weich der harte Fels uns dünken. Du lächelst, Rosendüfte wehen in dieser dumpfen Felsenkluft, o Mutter, hör' des Kindes Flehen, o Jungfrau, eine Jungfrau ruft! Ave Maria!

III.

Ave Maria! Reine Magd! Der Erde und der Luft Dämonen, von deines Auges Huld verjagt, sie können hier nicht bei uns wohnen! Wir woll'n uns still dem Schicksal beugen, da uns dein heil'ger Trost anweht, der Jungfrau wolle hold dich neigen, dem Kind, das für den Vater fleht! Ave Maria!

b) **Brahms:** Wehe so wilst du mich wieder.

Énekli: *Gere* Lola.

*

3. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *A*-dur zongoraverseny.

Huszonöt versenyművet, egy kis koncertrondót és kettős és egy hármas versenyművet írt Mozart két, illetőleg három zongorára. Jelen *A*-dur versenyművet, mely a Köchel-féle jegyzékben a 488-as sorszámot viseli, 1782-ben komponálta; ez az esztendő jelentős dátum a Mester életében: ekkor mutatták be a bécsi Nationaltheaterben a császár parancsára a »Szöktetés a szerályból« c. dalművét és ugyanabban az évben vette nőül ifjúkori szerelmének nővérét, *Weber* Constanzát, kinek pénzügyi dolgokban tanusított könnyelműsége és pazarlása miatt sokszor élt át gondterhes napokat az ifjú házaspár.

A háromtételes versenyműnek mindegyik tételéhez maga Mozart írt egy-egy kadenciát. *Allegro*, *Andante* és *Presto* a tételek felirata, az első nagy szonátaforma elég terjedelmes kidolgozással; a zongoraszólamot gazdag figurációval diszítette a Mester. A második tétel szonátinaforma, melynek főtémáját a koncertáló hangszer exponálja. Víg, *alla breve*-rondó az utolsó tétel, ennek triószerű epizódjában sokat szerepelnek szólószerűen az óboák helyett használt klarinétek.

Előadja: *Radó* Erzsébet.

*

4. **Brahms:** *Második szimfónia D-dur* (73. mű).

Meleg napsugaras derü árad Brahms második szimfóniájából. A ködös, felhős germán lélek egének egy tiszta, üde azurkék sávja ez (csak a lassu tétel üt meg elégikus hangokat). Egy évvel a heroikus »első« után írta, 1878-ban került a nyilvánosság elé.

Az első tétel (Allegro non troppo) főtémáját a basszusok kezdik kürtök és fafuvóhangszerek támogatásával. Tőlük a vonósok veszik át a lefelé lépdelő dallamot halk diminuendóban, mire csendes rezignációval válaszolnak piano a puzónok. Élénkebb ritmikájú másik főtémát hallunk az első hegedűktől. Ez az átvezető részbe fokozódik. A melléktémát gordonkák és mélyhegedűk dalolják. A lendületes és grandiózus záró-gondolat után mégegyszer felhangzik a melléktéma. A földolgozási rész a zeneirodalom gyöngye; kürt kezdi sejtelmes hangulatban. Nagy kitörések után, melyekben a főtéma izekre tépve szerepel, halljuk a reexpozíciót. A kódát szintén a kürt szólója vezeti be.

Második tétel (Adagio non troppo) dacára a világos és meleg H-dur hangnemnek, mégis fájdalmas hangulatú. Fődallamát a gordonkák kezdik — távoli idők emlékeiről beszélnek. A kürt poetikus hangja vezet a második témához, amely a fafuvókon szólal meg. Még egy téma tör fel a zenekarból, de ez is néhány taktus után beolvad a fődallam visszatérésébe. A tétel piano ér véget.

A harmadik tétel (Allegretto grazioso) formailag frappánsan van megoldva. Menuetto és scherzo elemek bámulatos ügyességgel és leleménnyel játszadoznak egymással.

A »Finale« Brahmsra igen jellemző tétel. Fojtott hangon kezdik a vonósok a főtémát. Lendületes átvezető rész visz a vídám, életerőről duzzadó melléktémákra. A feldolgozási rész sok érdekes ritmikus és melodikus kombinációt hoz (hatnegyed négynegyeddel szembeállítva, témamegfordítás). A visszatérés nagy dinamikus ereje minden bizonnyal tetőpontja a nagyszerű kompozíciónak.

KÁLMÁN MÁRIA:

A HEGEDŰTECHNIKA TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

Paganini és hegedűtechnika! Ez a két fogalom elválaszthatatlanul egybeforrott egymással a köztudatban, amióta a nagy génuai boszorkánymester legendás alakja először tünt fel a hangversenydobogón. Ebben a névben a nagyközönség a hegedűlés művészetének csúcspontját látja. Ennek a művészetnek az elképzeléséhez méri legtöbbször bírálatát, amikor a jelenkor egy-egy nagy virtuózát van alkalma hallani. E bírálatokban első helyen áll a hangszer kezelésének készségét illető elragadtatás vagy elégedetlenség.

Mi is a hegedűtechnika voltaképen? Milyen tényezőkből áll a mótorikus erőknek ez az együtthatása, melyet technikának neveznek? A hegedű- és vonókezelésének szolgálatában a felső végtagok egymástól elütő (divergáló) mozdulatainak összehangolása és azok gondosan fejlesztett természetes módon működő mechanikája: a hegedűtechnika. A mozgásokat nagyjából megállapítva, a balkarnak és vállnak tartó, a balkéznek, nevezetesen a hüvelyknek támasztó és irányító — az ujjaknak ejtő mozdulatai vannak. A jobbkarnak emelő és húzó, a csuklónak és a kéz ujjainak irányító és hangképző feladatuk van. A végtagok mozgása szervesen kapcsolódik az egész test céltudatos beállítottságába. Modern értelemben vett zenei feladat sikeres megoldására már a tartás elhatározó. Hasonlítsuk össze egy modern hegedűművész játékrakész tartását valamely középkori kép vagy freskó muzsikáló figuráéval. A tartás, mozdulatok, a hangszer kezelésének különbözősége szembeszökően illusztrálja azokat a korlátolt adottságokat és lehetőségeket, amelyekkel a mult zenésze rendelkezett, szemben a jelen emberének hatalmas feladatok megoldására való felkészültségével. A modern zeneigényeknek első és fő követelménye az úgy vívő, mint kifejezőerőben képzett hang. Ez a hang lehetetlenség volt a régiek játékmódján. A hegedű helytelen, hanyag tartása a kezdetleges, rosszul fogott vonó, a balkéz nehézkes, gátlásokat előidéző elhelyezése csak kis területen mozgó nehézkes dallamot és vékony cirpelő hangot eredményezhetett. A modern hegedűs elhelyezkedése széles mozgások kivitelére alkalmas. Lehetőleg legyen mérsékelt terpeszállás az elavult, de még ma is divó tánclépéshez hasonlatos állás helyett. E szilárd pontból kiindulva a test szabadon követheti az affektusszülte mozgások hullámzását. A hegedű a bal váll és áll közé van helyezve (nem szorítva), a balkar könyökizülete a test felé fordul (ez az egyetlen természetellenes, de nélkülözhetetlen mozdulat). A balkéz nem tartja a hegedűt, működését ne akadályozza a hegedű súlya, igy gyors és független mozgásokat végezhet a fogólap, illetve húrozat bármelyik pontján. A jobbváll nyugodt helyzetben marad, míg a jobbkar emelőmozdulattal szabadon követi a húroknak a nyergen félivben való elhelyezését. A szörnyű kor lejárt, amikor a szerencsétlen tanulónak könyvet szorítottak a hóna alá, melyet nem volt szabad kiejtenie gyakorlás közben. Az alkar a csuklóval és kézzel együtt a különböző vonásnemek kivitelére hivatott. Legfontosabbak a kötött (legato), lökött (détaché, martelé), ugrasztott (spiccato) és stakkato (egy vonásra vett élesen megszakitott hangok sora). A kéz ujjai szilárdan, de nem mereven, mozgékonyságukat megtartva, olykép helyeződnek a vonó legalsóbb része, a kápa köré, hogy a hüvelykujj a középsőujjal szembehelyezkedik. A vonó technikai feladatainak elvégzésénél a mutatóujjnak hangképző, az eddig alárendelt gyűrűs- és kisujjnak egyensúlyozó szerepe van. A mozgások beidegzése ne legyen azonban gépies, hanem átgondolt, hogy idővel automatikussá válván, biztos alap legyen a modern hegedűjáték bonyolult apparátusában.

Ez a végső pont azonban nem a multtól független vívmány, hanem nemzedékről-nemzedékre átszármazott, tanulságokból leszűrt és szerzett eredmények összesége.

Érdekes figyelemmel kisérnünk a hegedűtechnika fejlődését a Paganini által megteremtett játékmód elképesztő bravurjáig, sőt ami ennél sokkal több, addig a fokig, amikor jelenlétét már észre sem vesszük. A technika műhelyének motorberregése a munka verítékszaga nem zavar többé — a gép — az emberi test, e legzseniálisabb gépezet melyet az ihlet tüze hajt és a lélek ereje kormányoz, észrevétlenül lenditi az előadót és hallgatót a megszólaltatott műremek elvonatkoztatott és mégis olyan meghitt szféráiba, mikor eltűnik az akrobatamutatvány és megjelenik a művészet.

A hangszertechnika fejlődésének az első és legdöntőbb lökést a 16-ik század elején a vokalis és instrumentális zene különválása adta. Addig a különböző hangszereknek, nevezetesen a lantnak és a hegedűnek csak alárendelt kisérőszerep jutott, úgy az egyházi zenében, mint a trubadurok éneke és a különböző táncok mellett. Az énekhang összekeveredett a hangszerekkel például sok 16-ik századból származó egyházi és világi

dallam jelzés szerint: »énekelhető vagy bármiféle hangszeren játszható«, ami az énekhang különböző magasságának megfelelő díszkant, alt, tenor és basszus hangszereken könnyen keresztülvihető volt.

Lassanként az egyházi stílus többszólamúságával ellentétben a monodikus (egyszólamú) stílus kezdett kifejlődni, melynek egyik első művelője *Rossi* Salamon (El ebreo) velencei komponista volt. Két hegedűre írt generálbasszussal kísért »symphoniáiban« kimondott önálló melódiával dolgozik.

A cremonai Merula »Sonate concertantéiban« már a hegedű speciális technikája érvényesül (például kettősfogások, tercek stb.) Az első hivatásos hegedűs és zeneszerző *Marini* Biagio szóló hegedűdarabjaival a hangszeres monódia véglegesen előtérbe jut.

A 17-ik század elején a szabadabb moduláció sokfélesége, a szigorú egyházi hangnemeket felváltó kromatika újabb technikai elemeket hoz a stílusba. *Vitali* és *Veracini*, majd a század egyik legjelentékenyebb komponistája és hegedűvirtuóza Arcangelo *Corelli* (1653—1713) művei, a »Concerti grossi« világosan mutatják a hegedű és gordonka szolisztikus jellegzetességét a kísérő zenekarral szemben. A zeneszerzők és egyben hegedűvirtuózok egész serege támad, különösen Olaszországban, akik a szonáták, táncszvittek halmazát írják. (Vivaldi, Geminiani, Giardini, a francia Leclair, Pugnani, a virtuóz Tartini stb.).

A 17-ik század végén a koncertforma is kifejlődik. A szóló hangszer szabad rögtönzései, a főtéma mellett fellépő különböző melléktémák, figurák, a barokkstílus hatása ornamensek, díszítőművészet alakjában, mind szabadabb, fejlettebb játékkészséget tételeznek fel és igényelnek. Mindjobban előtérbe lép a modern stílus szubjektivizmusa. Különösen az adagio tételeket, melyeknek dallama csak egész vázlatosan volt jelezve, az előadó saját ízlése szerint díszítette. A technikai különlegességeket a komponálási módba is belevitték. Az ornamentika, amely még Mozartnál is egyrészt játékos, másrészt a főtémák között átvezető (passage) jellegű volt, Tartininél sokszor az affektus erősítésére szolgáló kifejező eszköz is volt. Szerkezeti jelentőséget azonban első sorban Beethovennél ért el, amikor a futam vagy más, a főhangot körülíró és összekötő hangcsoport tematikus értékűvé, a művel szervessé válik, megtelik élettel, átlényegül.

Mielőtt azonban a zenei ízlés a Beethoven-i elgondolás érlelő, tisztító tüzén keresztül új szépségideál felé törekedett, a kézügyesség rohamos fejlődésével, melynek elősegítője nem utolsó sorban a vonó tökéletesítése volt, a hegedűtechnika más irányt szabott magának. Feltűnő, hogy míg a hegedűépítés művészete már a 17-ik század végén Stradivarius személyében csúcspontját érte el, addig a vonókészítés aránylag sokkal kezdetlegesebb fokon állott. A vonó formájából és az akkori zenei irodalomból következtetni lehet az annak megfelelő technikai fejlettségre. A nagy Corelli vonója rövid, a csúcsnál erősen ívelt, nem elég rugalmas, nehézkes kivitelű, alig alkalmas hosszabb-lélegzetű kantiléna vagy hangszinek, árnyalások finomabb kifejezésére. Szinte érthetetlen, hogy a csak harminc évvel később élő Bach J. S. tartalmi súlyosságon kívül technikailag is kemény próbáratevő magánhegedűre írt szonátáit is hogyan tudták ezekkel a kezdetleges vonókkal kielégítően előadni. Az ezekben a művekben előforduló akkordjáték, speciális készséget és erőt igényelő szólamvezetés ellentmondásba kerül a rendelkezésre álló eszközökkel. A vonótechnika raffináltabb különösségeit még nem ismerték. Például: az ugrasztott vonásnemet a modernebb technika vívmányát. Ennek előfeltételét, a vonónak a csuklóval és ujjakkal szabályozható rugalmasságát Bach idejében még nem használhatták ki. (Nem követ el azonban okvetlenül stílushibát, aki Bach műben könnyedebb frázis előadásához olykor a mérsékelten ugrasztott vonást (spiccatot) használja.) Már Tartini szerencsés változásokat eszközölt. Könnyebb fából vágott bonójának a rudja hosszabb és egyenesebb, a kápa kifejlesztésével a kéz biztosabban tarthatta a vonót. Tartini pedagógiai utasításai már fontos technikai tanácsokat tartalmaznak, nemcsak a balkéz mozgékonyságára, fekvés változtatás stb.), de a hangszépség fejlesztésére, dinamikai hatásokra és a vonásnemek változatosságaira vonatkozóan is.

Viotti, korának egyik legismertebb hegedűvirtuóza és zeneszerzője, már az ideált megközelítő vonót használt. Ezt az ideált csak a párisi születésű *Tourte* Francois (1774—1835) a vonókészítők Stradivariusa valósította meg. Az olasz belcanto mestereinek finoman árnyalt énekmódja a hegedűvirtuózokat is tökéletesebb, kifejezőbb színezésű hang kifejlesztésére buzdította, mely addig legfeljebb csak a forte és piano változtatására szorítkozott. Ezt azonban csak a vonó tökéletesítésével érhették el. Tourte felismerte a céltszolgáló eszközöket. Hogy nagyobb kézügyességre tegyen szert, eleinte hordók dongáiból faragta ki a rudakat. Hosszas kísérletezés után kiválasztotta a legalkalmasabb anyagot, a braziliai pernanbuk fát. Ennek a fának könnyűsége, tartóssága és rugalmassága páratlan. A rudakat hevítéssel hajlította. A vonók hosszát, súlyelosztását, egyensúlyát pontos mérésekkel állapította meg; nemcsak szépítésül, hanem a súly gyarapítására

is, a vonó csúcsát és kápáját gyakran arany, teknősbékahéj és gyöngyház díszítéssel látta el. Az alkalmas lószőr kiválogatásának nagy gondotigénylő hamupipőke munkájában leánya segítette. Csak a hengeralakú egyforma hosszúságú szálakat alkalmazta, melyeket megfelelő gondos kikészítés után laposan elosztva húzott fel. Ezzel sokkal nagyobb hang előállítása vált lehetővé.

Még a szőrök számát is megállapította. Ez az idők folyamán, amikor a minél nagyobb hang elérése lett fontos, 150—250 között váltakozott. A szőr és a vonó rúdja közötti távolságot is szabályozta, ezzel elérte a vonóvezetésnél szükséges erőt, ellenállást és rugalmasságot. A technika fejlődésének hullámhegye magasra csapott, a terep elő volt készítve: Paganini megjelent.

Paganini Nicola (1782—1840) alakját a tömegnek csodákra berendezett képzelete az emberfölötti, a varázslatos ködében látja, pedig Paganini művészete már előkészített reális talajon virágzott ki. Azonkívül, hogy átvette virtuóz elődeinek technikai eredményeit, fantáziája újat is alkotott. A duplafogások, tremolók, glisszandók, staccatók, trillák, a kettős, nevezetesen a tizedhangfogások tökéletesítésén kívül a mesterséges és dupla üveghangok, a balkéz piccikatóival, különböző zenei szaltomortálékkal ámulatba ejtette korát. Vonókezelésének, de különösen balkéz technikájának speciális trükkjei, melyek kétségtelenül fizikai adottságainak is voltak köszönhetők (hosszú, igen mozgékony ujjai voltak) bűvészmutatványként hatottak. Ám az idő megmutatta, hogy Paganini nemcsak kora tömegízlésének megfelelő virtuóz volt, hanem egészséges leleménnyel megáldott muzsikus is. Néhány hátrahagyott műve, különösen a nagyon tanulságos és érdekeús technikai problémákat felvető 24 Caprice tanulmány igazolják ezt a véleményt. Paganininek sok riválisa, stílusának sok utánzója akadt, technikai szempontból utolérhetetlen előadását azonban nem igen érték el. Az erre való törekvéseknek azután az lett a következménye, hogy jobbsorsra érdemes művészek a virtuózitás utáni hajszában a technikát mint öncélt fogták fel. Egész légiója támadt a selejtes kompozicióknak, melyben nehány vérszegény zenei ötleten kívül csak elkápráztató bombasztikus technikai mutatványok voltak az uralkodók. Hogy nem mindig dolgoztak tiszta eszközökkel »a virtuózok« és hogy gyakran művészietlen, gondatlan, hanyag előadásban, pillanatnyi hatásvadászatban lelték örömülket és rontották az ízlést, arról számos feljegyzés tanuskodik. A technikai tökély nemcsak a gyorsaságban, hanem főkép a kivitel tisztaságában rejlik.

Paganini kortársa, a német klasszikusok bűszkesége, *Spohr* Louis (1784—1859) puritán jelleme, biztos alapokon nyugvó technikája, szigorú önkritikája a hegedűművészetet tisztább utakra vezette. Mint termékeny komponista számos operán, oratóriumon kívül 15 hegedűversenyt is írt. Ezek a pedagógiai szempontból is igen tanulságos művek nagy technikai felkészültséget, a kantilena előkelő szellemét, preciz kivitelt igényelnek. (A Spohr-féle stakkato példaképül szolgál.) Spohr, aki előharcosa volt Beethoven muzsikájának, mintegy előkészítője volt annak a nagy stílusnak is, mely később *Joachim* József klasszikus, minden hatásvadászattól mentes nagyvonalú művészetében megnyilvánult. Mindketten igen ökonomikusan használták az érzelmi életet leplezetlenül feltáró eszközöket például a vibratót. Úgy a 18-ik mint a 19-ik század művészei a vibratoval igen csinján bántak és azt különösen a passage játékban mint ízlésellenest elvetették volna. Az izgalomban levő szenvedelmes emberi hang remeg. A hegedűvibráto azonban nemcsak a felfokozott érzelmek kifejezését segíti elő, hanem mint elsőrendű hangfejlesztő a tónus ható és vivő erejét is gyarapítja. A régies vibráto a húrra szorított ujjperc gyors remegtetése által jött létre. A mai modern vibráto széles rezgésű. (Speciális vibráto jellemzi Kreisler játékát, melynek minden egyes hangja telítve van annak lüktetésével és azáltal a tónus különösen vérbő, érzéki színezetet kap.) A múlt század virtuózai újat a technika terén nem alkottak. A hegedűjáték virtuóz művelőinek azonban ragyogó sorával találkozunk. Beriot, Vieuxtemps, Wieniavsky, Hubay stb. személyében. Mindannyiuk játékában a franco-belga iskolát jellemző széles meleg tónus, lendületes előadás érvényesült. Közülük is kimagaslott Pablo de Sarasate korának egyik legédesebb szavú, technikai szempontból leglelkiismeretesebb virtuóza.

A hegedűs technikájának elérését szolgáló rendszeres módszerrel dolgozó gyakorlati irodalom csak a 19-ik században kezdett kifejlődni. Töméntelen étude, caprice, hegedűiskola származik (*Rode, Baillott, Kreutzer, Massart, Spohr, David*, legújabb időkben *Wieniavsky, Bloch, Hubay, Sevcik* stb.) kiváló művészek és pedagógusok tollából. A 17-ik és 18-ik század mestereinek hozzávetőleges pegadógiai kísérleteit csak egyes levelezésből és a zeneirodalomból állapíthatjuk meg. A modern zeneirodalom hasonlatos a modern festői irányhoz, mely széles ecsetkezeléssel, színfoltokban, a részletezés mellőzésével dolgozik. Az alkalmazható technika törvényeit mindig az előadandó mű stílusa és tartalma szabja meg, mint különálló öncélú jelenség ma nem képzelhető el. A mű szerkezeti és hangzásanyaga különböző technikát követel. Ezért beszélhetünk a mozarti kicizellált,

vagy Brahms robusztus hangelgondolásának megfelelő technikáról. Gyakorlati szempontból nem tanácsos egy neo-modern mű előadása után közvetlenül például egy, úgy intonációban, mint hangadásban kifinomodott technikát igénylő klasszikus kompozició előadása. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy a nehezebben ellenőrizhető újmodernek elnagyolt előadásban is érvényesülnek.

A modern hegedűművészek sorában a már nem működő belga Isayen kívül első helyen az oroszok (*Hubermann*, valamint *Auer* Lipót magyar származású nemrég elhúnyt kíváló pedagógus iskolájából *Heifetz* stb.) és a magyarok (Hubay mester iskolájából például *Szigeti* stb.) vezetnek. Egyik legkiválóbb képviselője a modern művészpedagógiai munkásságnak *Flesch* Károly hazánkfia, ki elméletileg is, hasznos gyakorlati példákkal illusztrált könyvében nagyszerű útmutatással szolgál a hegedűművészet kérdéseiben. Célja a technika gátlások okának éles megvilágítása után az orvoslás módjának megkeresése. Az eredmény titka nem a kétes technikai területek lélektelen gépies ismétlése, hanem a mozgások tudatossá tétele. Ezt a programot valósítja meg *Jacobsen* is nagyszerű hegedűgyakorlataiban. Ez az elv végeredményben nem ujság, mert a régi jó magyar közmondás is azt tartotta, hogy többet ésszel mint erővel.

MOZART

(1756 SALZBURG — 1791 BÉCS)

Születésének negyedszázadát már többizben ünnepelték meg világszerte, a hetediket — a 175. évfordulót — most január 27-én ülték meg mindenfelé. Bécs, mely magáénak vallja az osztrák hallhatatlant, — noha bécsi sírját nem tudja felmutatni — az állami opera »Don Juan« előadásával adózott Mozart emlékének. A zenei főiskola pedig ünnepi üléssel, amelyet a pozsonyi születésű *Schmidt* Ferenc dirigálta intézeti énekkar nyitott meg a »Varázsfuvola« imájával (»O Isis und Osiris«); *Marx* József elnök emelkedett beszédét azzal kezdte, hogy amióta Mozart nincs többé, hatalmas államalakulatok szűntek meg, sok országban erős rázkódások megváltoztattak világnézetet és életigényeket, de Mozart alkotásai ma is változatlanul ragyognak s akár klasszikus, akár romantikus szempontból, akár a formatökély, akár a dallambőség, szépség s eredetiség szempontjából vizsgáljuk, minden irány mesterére ismerünk benne. Még az egészen más módon dolgozó Gounod és Reger, Debussy és Rimsky-Korsakof vagy R. Strauss is igaz Mozart-tiszteletüket és szeretetüket hirdetik. A mai zeneszerzők úgyszólván csak észmunkát végeznek; Mozart művei a legjobb kritériumai annak, hogy a zenének is, mint minden művészetnek, a természetességhez, a közvetlenséghez kell visszatérnie. A berlini állami opera »Figaro lakodalmá«-val ünnepelt. — A m. kir. Operaház kénytelen volt az influenzajárvány miatt a »Szöktetés a szerályból« előadását elhalasztani.

A nemzetközi sajtó is visszhangozza Mozart nagyságát.

Egy pár érdekes apróságot szegezünk le az alkalmi cikkekből. A Berliner Tagblattban egy kjöbenhaveni (kopenhágai) tárcaíró arról tudósít, hogy Mozartnak egy régibb zongorája, gyerekkori hangszere az, amelyet a világ a salzburgi Mozarteumból ismer; utolsó zongorája ott van Dánia fővárosában, a Levendula-utcában, előkelő polgárcsalád kegyeletes őrizetében. Mikor ugyanis a zeneköltő özvegye, Constanze, *Nissen* dán követségi titkárnak nejévé lett: új férjét az elsőnek zongorájával együtt követte Kopenhágába; ezen a hangszeren tanult az ifjú Wolfgang Amadeus is, aki nagy atyjának pályájára lépett s akit a nagy név súlya elnyomott... Mikor Nissen, mint államtanácsos nyugalomba vonult, feleségével utazni ment (végre is Salzburgban települtek meg, ott nyugszanak is), a kiöregedett zongorát a többi bútordarabbal együtt eladták, így került egyik kegyeletes kézből a másikba, harmadikba...

Einstein Albert, a jeles berlini zeneíró végre eldönt egy sokat vitatott kérdést. A közönséget mindig megrázza a »Don Juan« végén a kőszobor-vendég beléptekor felbúgó harsonaszó: 2 púzón, a kritika magasztalta Mozart ismét megnyilatkozó drámai zsenijét, mely a helyzetet ilyen jellemző zenei nyelven fejezi ki, mert az egész műben előbb nem

fordult elő a harsona, még eme végjelenetet előrevetítő ouverture-szakaszban sem ; más, agyafurt kritikusok épen erre az egyszeri használatra hivatkozva, azt állították, hogy a púzón : Mozart-ellenes, brutális hangszer, a partiturába bizonyára az a Süssmayer írta bele, aki a befejezetlenül maradt Requiembe is beledolgozott. Az eredeti partiturából nem lehetett megállapítani, hogy a púzónszólam utólagos betoldás-e. Julius Rietz, neves karnagy kijelentette ugyan, hogy ő 1837-ben a híres offenbachi zeneműkiadónak Johann André udv. tanácsosnak birtokában látta Mozart kezeírásában a két harsona-szólamot, nem akartak neki hinni . . . Einstein most megírja, hogy Donau-Eschingenben, Fürstenberg herceg könyvtárában megvan a »Don Juan« még be sem fejezett partiturájának egykorú másolata — a pelagai kótamásoló ép úgy utólag ragasztotta be — mert utóbb készült! — az I. felvonás megnyitó Leporello-áriáját és a II-at kezdő Leporello Don Juan-duettet, mint ahogyan a színház partiturapéldányában történt s ebben az eredeti kompozícióval egyidejű másolatban már ott van a kőszobor-vendéget jelző két harsonaszólam, az egyfolytában írt kótaanyagban, nem mint betoldás! Tehát a harsonák hiteles tanui Mozart drámai alkotóerejének.

*

Január 27-én dr. *Czermak*, Ausztria kultuszminisztere, a rádió útján az egész kontinensnek szóló dícsbeszéddel ünnepelte meg Salzburgban, a halhatatlan zeneköltő múzeummá alakított szülőházában pedig a volt kancellár, dr. *Ramek* (a Mozarteum nemzetközi alapítvány elnöke) jelentős beszéddel nyitotta meg az ünneplést, majd a Mozarteum igazgatója dr. *Paumgartner* mondta el prózában írt ódáját, a salzburgi énekkarok pedig az ünnepeltnek egy fiatalkori művét adták elő. 29-én este a rádió a bécsi filharmónikusokkal *Reichenberger* vezénylete alatt, ünnepi Mozart-hangversenyt rendezett. +y

FÚVÓHANGSZEREK MOZART SZIMFÓNIÁIBAN

Ennek az értekezésnek megírására egy szorgalmas olvasómnak az a kérdése inspirált, hogy *a Mozart-korabeli fúvóhangszerek voltak-e oly tökéletesek, mint mai hangszereink?*

Aki csak megközelítően ismeri azt a hatalmas fejlődést, melyen fúvóhangszereink az utolsó száz esztendőben keresztül mentek, egyszerű »nem«-mel válaszolhat fenti kérdésre. De ne elégedjünk meg annak megállapításával, hogy tökéletlenebbek voltak mai instrumentumainknál, hanem vizsgáljuk sorra *Haydn* és *Mozart* szimfóniáiban legtöbbször előírt hat fúvóhangszert : *a fuvolát, az óboát, a klarinétot, a fagótot, a kürtöt* és *a trombitát*, milyen volt a szerkezetük, mik voltak technikai lehetőségeik. Még a fenti, kissé általánosító címmel sem elégszem meg, hanem szeretnék pontosabb időpontot meghatározni, hogy ennek keresztmetszetében vázoljam az említett hangszerek akkori képét. Tegyük fel, hogy ez a korszak 1780 és 1790 közé esik. Haydn ekkor áthaladt férfikora delén és a kismartoni zenekar karmestereként vetette papírra legérettebb szimfóniáit. A harmincas évek körüli Mozart ezekben az években alkotja meg halhatatlan *g*-moll és Jupiter- (*C*-dur) szimfóniáit. Lássuk sorjában, milyenek is voltak azok a hangszerek, melyek gazdag fantáziájukat foglalkoztatták.

*

Nagyon meglepődnék az a fuvolás, akinek egy a »mai technika minden vívmányával felszerelt« ragyogó Böhm-fuvola után, kezébe adnék egy Mozart-korabeli (1784-ből keltezett) régi *Queerflötét*. Alig tudna mit kezdeni vele. Szerkezetének lényege még *Quantz* Joachimtól, Nagy Frigyes fuvolatanárától ered. Ő eszelte ki a mozgatható dugócsavart, valamint a kicserélhető középhengereket. A *D*-durban megszólaló alaphangsort hat hanglyuk szolgáltatta; a közbenső kromatikus hangokat vagy a lyukak félig kinyitásával, vagy pedig villafogásokkal érték el. De, hogy a leggyakrabban használt *D*-dur hangnemen kívül az *A*-, *G*-, *C*- és *F*-dúrok valamint párhuzamos moll-hangnemeik is tisztán szólaljanak meg, a hat hanglyuk közé négy billentyűt helyeztek el az *f*, *gisz*, *b* és *c* hangok képzésére, ami pedig hangjának tisztaságát illette, bizony ez a fuvola nem volt épen tökéletes. Intonációs

ingadozások, bizonytalanságok még akkor is jelentkeztek rajta, ha temperaturakülönbségek nem is befolyásolták. Eleinte úgy segítettek rajta, hogy három részből állították elő és a középső hengerbetétet szükség esetén nagyobb vagy kisebb méretűre cserélgették ki. Mozart korában már ismerték azt a szerkezetet, mely lehetővé teszi, hogy a fuvola középrészét távcsőszerűen kihúzzák vagy betolják, ily módon változtatva meg a cső hosszát. Quantz fuvolaművész találta fel 1752-ben a hangszer fejébe illesztett dugaszcsavart is, mellyel hangolási különbségeket egyenlítenek ki. Ugyancsak Mozart korában egészítik ki lefelé a fuvola hangsorát a *cisz* és *c* hangok képzésére szolgáló billentyűkkel, de ez a berendezkedés nem terjedhetett nagyon el, mert a 18. század mesterei még nem írnak mélyebb hangot az egyvonalú *d* hangnál.

Valamennyi fúvóhangszer között az *óboa* vezetett népszerűség és technikai tökéletesség dolgában a 18. században. Se a fuvola se a klarinét nem versenyezhetett vele. E kétségkívül francia eredetű hangszer — ezt neve is mutatja : *hautbois* = magas fa(fúvó) — mai ismert alakját már a 17. században vette fel. Alaphangsorának képzésére itt is, mint a fuvolánál eleinte csak hat hanglyuk szolgált. A *cisz-* és a *disz*-billentyű volt az első kettő, amit reászereltek ; de minthogy még a 18. század közepén, sem játszottak egységesen az óboán, hanem hol a jobbkéz volt felül, hol a balkéz, a *cisz-billentyűnek* rendszerint fecskefark alakúan két emelőkara volt, hogy a játszó akármelyik kézzel érinthesse. Akkoriban fúrták rajta a *h*-hang képzésére szolgáló hanglyukat, valamint a hüvelykújjal befogott átfúvólyukat is. Mozart korában a felsoroltakon kívül még csak a *gisz* és *b*-billentyűt használták. A többi segédbillentyű felszerelése már a 19. századba nyúlik át.

Míg az óboa már Händel korában is olyan tökéletességi fokot ért el, hogy a mester elég nehéz versenyműveket komponálhatott reá, addig a *klarinét* jóval később nyert polgárjogot a zenekari hangszerek sorában. Ennek egyik főoka abban a technikai sajátosságában rejlik, hogy a klarinét kvintelése következtében — az alaphangok átfúvásánál nem közvetlenül azok nyolcada szólal meg, hanem a duodecima, tehát az oktáv felső kvintje! — már az alaphangsor folytatásának képzésénél sokkal több hanglyukra és billyentűre volt szükség, mint a fuvolánál vagy az óboánál. Feltalálójának *Denner* Kristófnak legelső kezdetleges hangszerein (1700 körül) hét hanglyuk mellett csak két billentyű volt az *a*- és *b*-billentyű, de ezzel szemben a félhangokat a szájnak visszahúzódásával és az ajkak meglazításával kellett elég bonyolult és bizonytalan módon képezni. A 18. század folyamán helyezik el az *esz*- és *desz*-billentyűket, ugyanekkor kezdenek különféle hangolású hangszereket gyártani, hogy a bé és keresztelőjegyzésű hangnemek váltakozása szerint lehetőleg a legegyszerűbb hangnemeket (*C*-, *G*- és *F*-dur) írhassák elő a klarinétszólamban. *C*-durban komponált szimfóniánál Mozart korában valóban *C*-klarinétet használtak, *B*-dur szimfóniában *B*-klarinétet — amint persze a klarinétjátszó ugyancsak *C*-durban fújt hangszerén — *D*-dur szimfóniában pedig *A*-klarinétet. Utóbbi esetben a klarinét szólamát *F*-durban írta le a komponista. Míg Mozart korában a különböző előírt hangolás-variációkat (*C*, *B*, A) valóban betartották, ha kényszerűségből is, minthogy *B*-klarinéten például nagy nehézségeket okozott már egy *D*-dur darab lejátszása is (a klarinétes ekkor *E*-durban játszik hangszerén!) addig a mai 15—20 elmésszerkezetű billentyűvel ellátott hangszereken a sok előjegyzésű hangnemek intonációja semmiféle gondot nem okoz a játszónak. Említsük meg végül, hogy Mozart csak 22 éves korában hallott először klarinétet, mannheimi utazása alkalmával, 1778 december 3-áról keltezett, atyjához intézett levelében írja nagy elragadtatással : » . . . *Ach, wenn wir nur auch*

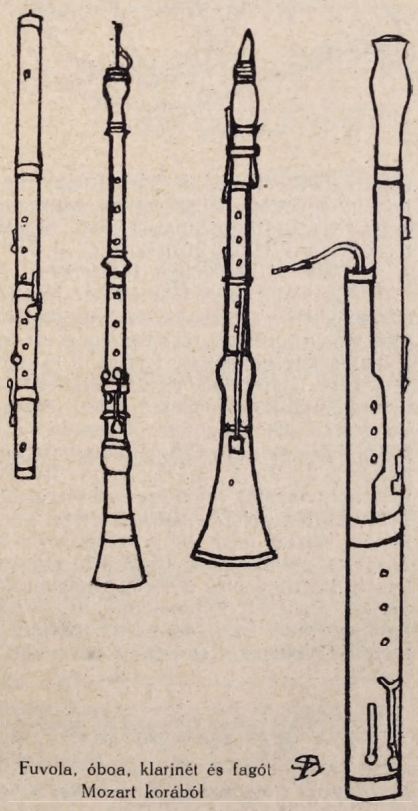

Fuvola, óboa, klarinét és fagót Mozart korából

Klarinette hätten! Sie glauben nicht, was eine Sinfonie mit Flöten, Oboen und Klarinetten für einen herrlichen Effekt macht. Ich werde dem Erzbischof bei der ersten Audienz viel neues erzählen und vielleicht auch einige Vorschläge machen . . .«

Annak a bonyolult problémának megvitatásába, hogy a fagót valóban a *Basspommerből* ered-e, nem térhetek ki részletesen e cikk keretében. Az kétségtelen, hogy a nyalábszerűen egymás mellé helyezett csövű legrégibb fagótokon tizenegy hanglyuk volt, közülük három hanglyukat (a 7-et, a 9-et és a 11-et) billentyű zárta és nyitotta. A 18. század közepén már öt billentyűt szereltek fel reá *(B, D, Esz, F* és *Asz)*, ezt a berendezkedést ismerték Mozart idejében is. Partitúráiban B1-től g^1-ig ír reá, az egyvonalú *g*-hangot csak egy-két kivétellel lépi át; de a kontra *H* és a nagy *Cisz* hangok akkoriban használhatatlanok voltak, ezeket legfeljebb tuttikban merte alkalmazni, a mély vonóshangszerekkel *unisono*.

Mai zenekarunk egyik legfontosabb és legnemesebb hangú instrumentumának a ventilkürtnek Mozart korában még hírét sem hallották. Őse a *vadászkürt* (corno da caccia) vagy *természetes kürt* (Waldhorn, Naturhorn) szerepel Bach korától a 19. század közepéig minden klasszikus és romantikus mester vezérkönyvében. Tölcséres fúvókájába szorította a játszó ajkát s feszültségének fokozásával szólaltatta meg sorjában a természetes felsőhangokat, a másodiktól egészen a 12. ritkábban a 16. felsőhangig. E hangok száma — a 7. felsőhang mellőzésével — összesen tíz volt, ennyi hangra írtak *Bach, Händel, Haydn* és *Mozart* kürtszólamaikban. A legrégibb kürtöket *D* és *Esz* hangolásban gyártották, innen magyarázható a sok *D* és *Esz*-dur mise, szerenád és szimfónia Haydn, Stamitz és kortársaik partitúráiban. A 18. század elején jelenik meg a *C*- és a *B*-kürt, majd az *F*-, *E*-, *Esz*- és *G*-kürt; feltalálják a rátétkönyököt, amit közvetlenül a fúvóka alá illesztenek, hogy ezzel toldják meg a vadászkürt csőjáratát és így mélyítsék egy-két félhanggal az alaphangját. 1748-ban készült az első »Inventionshorn« *Hampel* drezdai kürtös elgondolása nyomán. Ennek a találmánynak az volt az előnye, hogy a zenekari kürtösnek nem kellett állandóan három-négy különböző hangolású hangszert magával cipelnie, hanem egyetlen hangszerének alaphangját a közepére illesztett betétkönyökkel *(Einsatzbogen)* tudta pillanatok alatt megváltoztatni. Ilyen különböző nagyságú toldalékkal felszerelve, 1790 körül mély *B, C, D, Esz, E, F, G* és *A* kürtökre írhattak a komponisták. A *H, Gesz, Asz* és magas *B*-kürtöket csak a 19. század elején kezdték alkalmazni.

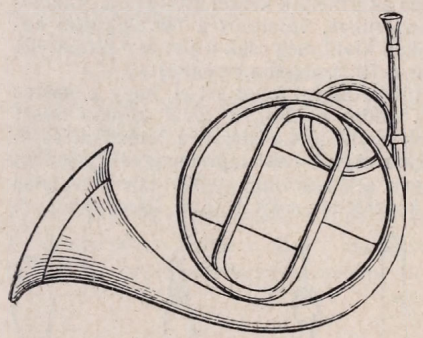

Vadászkürt 1785-ből

A vadászkürt természetes hangsorának hiányosságain a kürtösök már a 18. század közepe tájától kezdve úgy segítettek magukon, hogy jobbkezüket ökölbe szorítva illesztették a tölcsér torkolatába és az úgynevezett fojtással *(Stopfen)* korrigálták részben a hamis felsőhangokat, részint a hiányos hangsort diatonikussá és kromatikussá egészítették ki. Háromféle fojtást használtak a kürtösök. Egyiknél alig közelítették öklüket a tölcsér szűkületének szájához; ezt a fojtást csak arra használták, hogy a temperált hangsorba sehogyan sem illeszkedő 7., 11. és 14. felsőhangokat korrigálják. A másodikfajta fojtás már erősebb, ennél a hangerősség nyiltsága is szenved. Ezt akkor alkalmazták, mikor a 2., 3., 4., 5., 6., 8., 9., 10., 12. stb. felsőhangokat egy kromatikus félhanggal mélyíteni akarták (mollterc és alsó váltóhangok alakjában). Végül a fojtás harmadik neménél a kürtös egészen beleszorította öklét a tölcsér mélyébe. Ezzel ugyan tompa, rekedt hangot hozott létre, de a természetes felsőhangot egy nagy másoddal tudta leszoritani. A klasszikus mesterek közül nem mindenki használta fel egyöntetűen e fojtott hangokat. Gluck, Beethoven és Weber a legmerészebbek, míg Stamitz, Haydn és Mozart óvatosabbak voltak. Mellékelt kótapéldánkon a fojtás nélkül fújható természetes felsőhangokat félhangjegyekkel írtam le, +-tel jelöltem a második fojtásnemmel képzett, kis szekonddal mélyített hangokat és †-tel a harmadik fojtásnemmel nagy másodnyira mélyített hango-

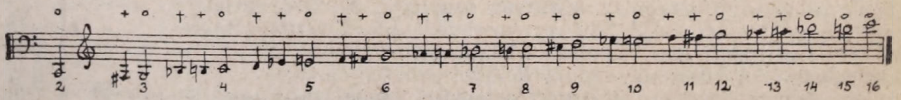

A vadászkürt természetes és fojtással megszólaltatott mesterséges hangsora

kat. Mozart csak az előbbieket használja elvétve műveiben az utóbbiakat mellőzi. Csak Beethoven lépett fel, mint tudjuk, zsarnoki követelményekkel műveiben — különösen a Fidelióban, kétkürtös szextettjében és a kilencedik szimfónia *adagió*-jában — olyan nehéz kürtállásokkal, hogy a szegény muzsikusok ereiben megfagyott a vérük, mikor szólamaikat először meglátták. Mai ventilkürtjeink hangszínének kiegyenlítettségén át szemlélve a dolgokat, alig tudjuk elképzelni, hogyan elégítette ki a 18. század utolsó évtizedeinek mestereit a fojtással kombinált egyenlőtlen szinezetű és bizonytalan intonációval rendelkező hangsor. Csak egy példát: a 4. és 8. felsőhangok közé eső *C*-dur skála (F-kürtön: *F*-dur, *E*-kürtön *E*-dur stb.) szinezeti különbsége a következő volt: *c* (nyilt hang) *d* (egészen fojtott, rekedt hang) *e* (nyilt hang) *f* (egészen fojtott) *g* (nyilt) *a* (félig fojtott, tompa hang) *h* (félig fojtott) *c* (nyilthang). Ennek a játék módnak az esztétikai eredménye alig állott arányban azzal a technikai nehézséggel, amit a komponista az előadó művészre rótt.

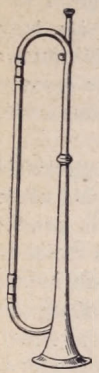

Trombita a 18. század végéről

A Mozart-korabeli *trombitáról* alig van mit mondanunk. Minthogy a tompitással vagy fojtással elérhető hangokat mint technikailag kivihetet leneket mellőzték, csak azokat a hangokat irták reá a mesterek, amelyek biztosan szólaltak meg. Ezek: a 3., 4., 5., 6., 8., 9., 10., 11. és 12. felső hangok. Közülük csak a 11. volt bizonytalan, valamivel magasabb a kelleténél, de ezt a kis különbséget a trombitások az ajkak lazításával korrigálták. A 18. század elején csak *C* és *D*-trombiták készültek. Ezért komponáltak csaknem mindent Bach és Händel *C*- és *D*-durban, miserészletet, kantátét, operaegyüttest, ahol trombitát is alkalmaztak. A kürtök hangváltóinak sorrendjében irnak a további évtizedek folyamán fokozatosan *Esz*, *B*, *E* és *F* trombitákra.

Mindezekből megállapithatjuk, hogy a barok- és rokokókorszak muzsikusainak sem volt valami rózsás a sorsuk.

MOZART ÍTÉLKEZÉSEI LEVELEZÉSÉBEN

Mozartot az embert leginkább művein keresztül ismerjük — elég felületesen. Bach, Beethoven, Schumann, Liszt és Wagner személyével sokkal többet foglalkoztak eddig az irodalomban, mint Mozartéval; egyéniségének, érdekes lelkivilágának pontos megrajzolása még a jövő feladata. Pedig Mozart portréja sem marad változatosságával bonyolult leki diszpoziciójával, kalandosságával és markáns egyéni beállitottságával a felsorolt mestereké mögött. Csak ha atyjával, anyjával, Nannerl nővérével és később feleségével folytatott levelezését átlapozzuk, ezekből kiragadott mondatok mozaikszerűen összeillesztve már egymagukban is hű képet adnak Mozart érzésvilágáról, szellemességéről, nagyszerű itélőképességéről, humoráról s »gyermeki kedély«-ének minden megnyilatkozásáról.

Tegyünk egy kisérletet és hámozzuk ki levelezéséből mindazt, amit ismertebb kortársairól és a nagy elődökről ir.

»*Bach fugáit elasztikus kifaragottságukban mindenek fölé kell helyeznünk*« — irja egy izben testvérének.

»*Händel tudja legjobban közülünk, mi hat legjobban a hallgatóra; ott csap be tüzes menykő módjára, ahol akarja. És ha korának izléséhez mérten, néha oda is vet valamit csak úgy könnyelműen, azért abban mindig van tartalom.*« Händelt nagyon becsülte Mozart, csaknem kótanélkül tudta minden jelentősebb mesterművét. Annyira szerette, hogy a Don Juanban egy Händel-stilű áriát is irt, (az ária végére állitólag oda is irta: »Händel-stilusában«) azonkivül egy nyitányt is Händel modorában.

1782-ben (április 10-én) irja édesatyjának: »*Arra is kérem, ha elküldi a kért rondót, mellékelje Händel hat fugáját és Eberlin tokkátáit és fugáit, — minden vasárnap 12 órakor Swieten báróhoz megyek — itt mást sem játszanak mint Händelt és Bachot. —*

Bizonyára hallotta már, hogy az angol Bach meghalt, — ez nagy vesztesége a zenésztársadalomnak.«)

Erről az »angol Bach«-ról egy St. Germainből (1778 augusztus 27-én) keltezett és atyjához intézett levelében így nyilatkozik Mozart: »*Tizennégy napja, hogy itt van* (tudniillik Párisban) *Bach J. Chr., mert egy francia operán dolgozik. Azért jött ide, hogy meghallgassa az itteni énekeseket, azután elutazik Londonba, hogy megírja művét, majd visszatér ide, hogy színrehozassa .... Nagyon szeretem őt egész szívemmel, nagyrabecsülöm egyeneslelkűségét, őszinteségét és jól esett, hogy egyízben megdicsért, de nem áradozva, mint mások teszik, hanem őszintén kertelés nélkül.*«

Clementi-ről, kivel a császár jelenlétében egy ízben »párosviadalt« kellett rögtönöznie zongorán, mely eldöntse kettőjük közül ki a nagyobb muzsikus, többször nyilatkozik leveleiben, nem mindig a leghízelgőbben. Játékáról például ezt írja: »Clementi jól játszik, ami jobb kezének technikáját illeti. Erőssége a tercfutam; de nincs krajcárára érzése és ízlése, egyszóval nem más, mint jó mechanikus«. Kompozíciójáról igen találó amit mond, nővéréhez írt, 1777 november 20-áról keltezett levelében: »... *Most pedig néhány szót a Clementi-féle szonátákról. Hogy elgondolásuk nem ér semmit, azt mindenki át fogja érezni, aki játssza, vagy hallja őket. Feltűnő eredeti futamok nincsenek benne, legfeljebb szextek és oktávák és nagyon kérlek, ne bajlódjál sokat velük, nehogy nyugodt és biztos kéztartásodat elrontsák és elveszítse csuklód természetes könyedségét és hajlékonyságát. Mert mi hasznunk is van belőlük? ... Clementi egy Ciarlattano* (sarlatán), *mint minden olasz* (... wie alle Welsche!) *Azt írja egy szonáta fölé, hogy Presto, sőt Prestissimo alla breve és Allegro tempoban játssza négynegyedes ütemben! Én tudom, mert hallottam! Amit tényleg tud, az a tercfutam, de azon éjjel-nappal izzadt Londonban ...*«

Érdekesek még szigorú bírálatai Martiniről, kinek tudását azonban elismerte, Päesiellóról, az egykor népszerű vígoperaszerzőről és Jomelliről, a nápolyi iskola legnépszerűbb operakomponistájáról. Sokszor emlegeti Vogler apátot is, aki Mannheimban hallott és akinek komponálási technikáját kifogásolja.

SLY

WOLF—FERRARI ÚJ DALMŰVÉNEK BEMUTATÁSA AZ OPERAHÁZBAN

Izzó drámai erő lüktet abban az eléggé elcsépelt témában, hogy a herceg, (vagy a király, vagy egy középkori várúr, ha így jobban tetszik) a koldust (vagy a csavargót, vagy egy züllött poétát) kastélyába viteti, legtöbbször alkoholos delíriumban, hogy amikor magához tér, a maga és vendégei mulattatására megajándékozza álmainak beteljesülésével. Csak befejezni nehéz a témát! Milyen költői igazságszolgáltatással lehet a pünkösdi királysága végén az utcára kitett szegény »drámai hős« további sorsát úgy megrajzolni, hogy attól ne legyen a hallgatónak kesernyés a szájaíze. A *Sly* librettistája *Forzano* Gioacchino a legkevésbbé szerencsés befejezést választotta: hőse az embertelen tréfától elveszti életkedvét és a börtönben egy összetört borosflaskó üvegcserepeivel felvágja ereit és elvérzik. A ragyogó első felvonás és a sikerült második felvonás után így sajnálatosan elbágyadt nemcsak a szövegkönyv, hanem vele együtt Wolf—Ferrari kísérőzenéje is. Pedig ebben a geniális, bár erősen eklektikus partitúrában sok szépséget fedeztünk fel, különösen a dalmű expozíciójában. Wolf—Ferrari, a *Madonna ékszere* és *Susanne titka* komponistája egykor sikerrel egyesítette a régi opera buffa tradicióit a wagnerutáni

*) Ebben a levélben említett *Eberlin* (Joh. Ernst) műveit a 18. század nagyon elismerte Eberlin a salzburgi érsek karmestere volt, kinek egyházi művei (12 oratóriuma, 37 miséje, 43 zsoltára stb.) valamint orgonafugái elég keresettek voltak. »*Angol*« *Bachnak* a »nagy« Bach egyik fiát Johann Christiant hívták, kit Mozart még gyermekkorában ismert meg 1764-ben Londonban.

muzsika vívmányaival. Ma új oldalról mutatkozott be, hangja elmélyült és olyan drámai akcentusokat produkált, melyből joggal következtethetjük, hogy a tragikus opera terén is maradandó alkotást várhatunk tőle.

A sikerült előadás szenzációja *Laurisin* Lajos. Színészi és énekesi produkciójával mindvégig izgalomban tudta tartani hallgatóságát. Kevés tenoristának van olyan értelmes szövegkiejtése, mint Laurisinnak, amiért ez esetben azért is hálásak vagyunk neki, mert külön élvezhettük *Lányi* Viktor izig-vérig magyar, költői szépségekkel telített nagyon sikerült fordítását. *Rékai* Nándor dirigenspálcája a partitúra minden szépségét maradéktalanul vetítette ki ; régen hallottunk operánkban ennyire egybevágó, becsületes munkával kiesztergályozott orkeszterjátékot. *Szemere* Árpád rendezői munkája hatásosan vegyült *Oláh* Gusztáv korhű jelmezeivel és színes díszleteivel. *Szende* Ferenc muzikalitása és ragyogó színészi adottsága ellenállhatatlanul vitte magával előre azokat a sikerült jeleneteket, miknek középpontjába került. *Tihanyi* Vilma, *Sándor* Mariska és *Maleczky* Oszkár alakításairól ép oly dicsérettel kell megemlékeznünk, mint a korcsmai és a kastélyjelenet epizód szereplőiről *Elek* Szidiről, *Orosz* Júliáról, *Diósy* Editről, *Fekete* Pálról, *Toronyi* Gyuláról, *Komáromi* Pálról, *Palotai* Árpádról és *Somló* Józsefről ; mindannyian tudásuk legjavát nyujtották. A közönség igen barátságosan fogadta az ujdonságot.

SZÍNHÁZ

***

A milanói Scala a mult hónapban kezdte évadát, de csak most hozott újdonságot, a már két szép sikert ért Ildebrando *Pizzetti* »Il Straniero (A külföldi)« című operáját. Egy bírálója szerint ez »abstract zene« lemond a dallamosságról, a líraiságról ; a zenekar szinte külön életet él., elszakad a cselekménytől : nem festi alá a szereplők lelkiállapotát. A mesés ókorban játszó történet morálja a részvét, a szeretet az önfeláldozásig ; sokkal lendületesebb, inspiráltabb zenét érdemelt volna. A közönség hűvösen is fogadta.

»**Wozzek**«, Alban Berg forradalmas zenéjű politonális operája, eddig 30 német színpadon került előadásra ; most Philadelphia is megvette.

A hírhedt Dreigroschenoper legutóbb készült filmváltozatait izetlenül lázító szövegkönyve miatt Németország területére betiltották.

Az állami színházak szubvencióját Németországban az 1930-ra előirányzott kilencmillió márkáról 1931-re nyolcmilliónégyszázezer márkára szállították le. Franciaországban ezzel szemben a nagyopera szubvencióját 3,200.000 frankról 4,800.000 frankra, az Opera Comiqueét 1,200.000-ről 1,800.000-re emelik, a Comoedie Francaise vezetősége az eddigi 1,000.000 helyett 1,440.000-et kap, az Odeonnak ezentúl 400.000 helyett 600.000-et utaltak ki és a Theatre National Populaire 200.000 frank helyett 300.000-et kap.

Lothar »Lord Spleen« című operája, melynek mult hónapban volt bemutatója Drezdában, átütő sikert ért el. Tárgya a lármától irtózó nemes ember, ki gyűlöli a »má«-t és elkeseredésében az Erzsébet-korszakot álmodja vissza. Zenéje kedves, szellemes és még viccelődéseiben is előkelő.

Egy délszláv zeneköltő jelent meg Brünn színpadán, *Gotavec*, »Morana« című, nemzeti zenéjű operájával. Eléggé tetszett.

Lehár *Szép a világ* c. operettjét a berlini Metropol Theater mutatta be. A főszerepeket *Alpár* Gitta és *Tauber* Richárd kreálták.

A debreceni színházban nagy sikert aratott Wolf-Ferrari Susanne titka című dalműve és Siklós Albert A tükör című pantomimje. Dalnoky Viktort, a két színpadi mű rendezőjét, Tarnay Gézát, Kováts Ilonkát, Háhn Margitot, valamint Ábrányi Emilt mint karmestert lelkesen ünnepelte a közönség. Az előadást megismétlik.

A párizsi Nagyoperában két magyar operaelőadás lesz a tavasszal. Az igazgatóság a tavasszal az opera együttesét turnéra küldi és ebben az időben a párizsi művészeket külföldi vendégek fogják helyettesíteni. Már folynak a tárgyalások olasz operaegyüttessel, németekkel és spanyolokkal is. Ennek a külföldi sorozatnak kapcsán került szóba a magyar operatársulat vendégszereplése. Mint értesülünk, előbb az anyagi dolgokat tisztázzák és azután kezdik meg a tárgyalásokat *Radnai* Miklós igazgatóval. Hír szerint a magyar együttes a Bánk bánt és a Farsangi lakodalmat játssza el Párisban.

A varsói Operaház válsággal küzd. Csupán annyi pénz áll az Opera vezetőségének rendelkezésére, hogy üzemét februárig fentarthassa Az állam minden szubvenciót beszüntetett.

A franciák Blahánéja *Virginie Déjazet* volt, akiről Párisban színházat neveztek el. Képességeit és népszerűségét legjobban jellemzi az, hogy még 68 éves korában is énekelt és táncolt. Most egy jeles író, *Duvernois* Henry »Virginie« című 3 felvonásos vígopera-szöveget írt róla ; zenéje olyan üde, bájos, stílszerű, hogy a 67 éves és wagneri nyomokon járt *Bruneautól* nem várták volna. Közönség-sikerét csak az tompította le, hogy a művet túlnagy keretben, a párisi Nagyoperában adták elő.

325 éves operát hallott most Bécs hangversenyteremben : *Monteverdi* történelmi nevezetességű »Orfeo«-ját. Ugyan »Orpheus«-nak is irhatták volna a műsoron, mert nem *Striggio* olasz eredetijét, hanem *Günther* Dorothea német fordítását énekelte a címszerepben *Anday*, Eurydiké szerepében Helletsgruber asszony, a hírnökében *Braun-Fernwald* asszony, a prológot előadó zene személyesítőjeként *Szánthó* Enid, valamint a »Zenekedvelők egyletének« vegyeskara : a Singverein. Azonban a zene némileg ki lett forgatva eredeti valójából : *Orff* nemcsak megrövidítette úgy, hogy Plutó, Apolló, Persephoné stb. szerepeit egészen elhagyta — hanem a zenekart is modernizálta, hiszen a háromszáz évvel ezelőtti hangszerek legnagyobb része már nincs is meg. A *Heger* Robert vezette Tonkünstlerorchesterben öt puzon, egy heckelphon, tamburin, triangulum stb. is szerepeltek, úgyszintén az orgona (a Monteverdi-korabeli »regal« nagyranőtt utódja). A fenséges dallamok, a nemes, dallamos recitatívók s az egésznek régies, előkelő bája mély hatást tett a közönségre.

1843 elején mutatta be a milánói Scala azt a Verdi-operát, amellyel most újévkor megnyitotta évadát : »I Lombardi alla prima crociata« (Lombardok az első keresztháborúban). Akkor nagy — politikai sikere volt, a lombardiai osztrák uralom ellen fűtötte a lelkeket. Ma csak mint művészi terméket, temperamentumos, bő dallamforrású, de nem épen elbájoló zenét barátságosan fogadták. Rendezőül a bécsi *dr. Wallerstein* működött, karnagy *Panizza* volt.

Donizetti-renesszansz kezd mutatkozni Verdi és Rossini régi dicsőségének felújítása nyomán : »Az ezred leányát« nemrég Rabenalt és Reinkirg átdolgozásában Berlin mutatta be szép sikerrel, most meg a francia *Nice* — megszokott olasz nevén : Nizza — előkelő nemzetközi közönsége gyönyörködött még újabb formájában : az eredetileg két felvonásból állott vígoperához egy középső felvonást írtak (Mari nevelésben nénjénél ; a vőlegény is itt mutatkozik, sőt énekel) ezt a francia karnagy, *Faucher*, komponálta meg ügyesen, stílusosan, ha nem is olyan gyujtón, mint hajdani zeneszerzőtársa.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Mozart-ciklus templomban. *Habel*, a bécsi Szent István-dómban Mozart összes miséit ciklikusan előadja, kezdve január 25-én azzal a *c*-moll misével, melyet a már akkor halhatatlanságra méltó zeneköltő 12 éves korában írt. Ugyanezt ugyanekkor Salzburg érseki székesegyháza is előadja.

Reiner Frigyes a Cincinnatiban élő magyar karmester a tavasszal *Beethoven* »Missa Solemnis«-ét dirigálja el a budapesti Filharmóniai társaság élén.

Új szimfóniai zenekarok keletkeztek München ben, Stuttgartban, Krefeldben — ahol pedig eddig is serény zenei élet folyt. Valószínű, hogy ennek a jelenségnek fő oka a hangos- illetőleg zenés film terjedése.

A Busch-kvartett Zürichben és Baselben 6—6 estén keresztül előadja Beethoven összes vonósnégyeseit. A kritika a legnagyobb elismeréssel ír az eddig már megtartott hangversenyekről s kiemeli, hogy a kitünő együttes állandóan telt ház előtt játszik.

Miskolc városa értékes kultúrintézménynyel gyarapodott : megalakult a Miskolci kamarazenekar, amely a napokban tartotta bemutatkozó hangversenyét. Az ötventagú zenekar *Hubay* Falu rossza nyitányának, *Bach* kettős hegedűversenyének és *Mozart C*-dur (Jupiter) szimfóniájának az előadásával jeles kvalitásokról tett tanubizonyságot és beigazolta, hogy életrekeltése kulturális érdek volt. A hangversenyt Koller Ferenc karnagy, zeneiskolai igazgató vezette, akit zenekarával együtt melegen ünnepelt a közönség.

Szigeti József a világhírű magyar hegedűművész a tavasszal Kínában és Japánban kezdi meg keletázsiai hangversenyturnéját.

Kreisler Fritz befejezte amerikai turnéját és visszaérkezett Európába. Január elején Prágában ad hangversenyt, azután Bécsbe megy és február körül nálunk is fellép.

A Farnadi-Szende-Radó női zongoratrió nagy sikeréről számolnak be a milánói és velencei lapok. Zeneművészeti Főiskolánk legifjabb három művésznövendéke egy csapással hódította meg a nehezen lelkesülő olasz közönséget magas kultúrájú játékával. Műsoruk — *Mendelssohn d*-moll, *Beethoven* »nagy« *B*-dur és *Bossi d*-moll triók — minden egyes számában hatásosan érvényesült *Farnadi* Edith muzikalitása és brilliáns technikája, valamint *Szende* Magda és *Radó* Magda szép vonós tónusa.

A szegedi filharmónikusok a harmadik bérleti estén *Fichtner* karnagy vezetésével Liszt-műsort játszottak végig. Az »Ideálok« szimfónikus költeményen és a *C*-moll rapszódián kívül előadták az Esz-dur zongoraversenyt, a zongoraszólamban M. Hir Sárival, a magyar zongorásgárda egyik legkiemelkedőbb tagjával. A művésznőt bravúros lendületű játékáért a muzikálisan dolgozó zenekarral s vezetőjével együtt melegen ünnepelték.

Orosz propaganda a kimondott célja Nikoláj Malkonak, a leningrádi filharmónikusok karnagyának, aki mostanában honfitársainak új műveit dirigálta Berlinbena rádió-zenekar élén. Az egyik mű: Mjaszkovszki-szimfónia, dur-ban van írva, amit erényéül kell kiemelnünk; Wagner- és Csajkovszki epigonnak mutatkozik be; zenéje jótékony ír gyanánt szolgált az előtte játszott operaegyveleg után. Sosztakovics (egy Gogoly-féle novellából írt »Az orr« című operája) kíméletlen támadás a hallgatók megalapozott zenekultúrája és idegzete ellen, hangzavar minden szellem nélkül. Az amerikai George Antheil futurista zeneműve hozzáillett. Annál inkább kirítt ebből a képtelen műsorból Mozart G-dur zongora-verseny darabja, azé a Mozarté, akit most jubilálunk mindenfelé s aki többek közt ezt hirdette: »Die Leidenschaft soll niemals bis zum Ekel ausgedrückt seyn; die Musik, auch in der schaudervollsten Lage, des Ohr niemals beleidigen.« A dirigens bizonyára csak karnagyi képességeinek sokoldalúságát akarta bemutatni. A zongoraszólamot Eduard Erdmann méltón tolmácsolta; ő épen a napokban egy kis zenekarra írt bájos szerenádjával aratott szép sikert a Gesellschaft für neue Musik kölni hangversenyén.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Smetana-díjat alapítottak morva-sziléziai zenészek számára. Most adták ki először, a kitüntetett: Josef *Bohuslav Foerster*, 71 éves sokoldalú zeneszerző, a bécsi opera egykori primadonnájának, Foerster-Lauterer asszonynak férje.

Anna Pavlova, a világ egyik legnagyobb táncművésznője meghalt 48 éves korában Hágában, néhány napos tüdőgyulladásban. 10 éves kora óta a híres szentpétervári cári balletiskola tagja, majd a balleté (a Marianski-színházban), de a csak Elsler Fannyéhoz hasonlítható légies könnyedségét csakhamar körútra vitte a kultúrállamokban; a m. kir. Operaházban is bemutatkozott Karsavina, Moszolova és más nagyságok társaságában, majd 1927-ben a Városi Színházban Nizsinszkivel (»A rózsa lelke«, »A hattyú halála« stb. pantomimekben); közben Londonban kiképzett balletkarával bejárta egész Amerikát, Indiát, Japánt, Egyiptomot is. Állandó lakása volt New-Yorkban is, de otthona Párisban, hol d'André szenátornak lett nejévé, ki őt Londonban temettette el (bebalzsamozva) s ezt a síriratot véseti emlékkövére:

Ô terre, ne pése pas sur elle —
Elle a si peu pesé sur toi.

(Föld, légy könnyű neki, hiszen ő is oly könnyű volt neked!)

Burmester Willyt, a világhírű hegedűművészt utolsó turnéjának sikertelensége bírta a nehéz elhatározásra, hogy 65 éves korára visszavonuljon hangversenykörutainak abszolválásától. Meránba költözött s itt, Európa legegészségesebb klimájában szándékozik élete alkonyát eltölteni.

Münchenben egy kávéházban működő magyar szalonzenekar ellen hevesen tüntettek. A demonstráció a lapok szerint nem a magyarok ellen irányult, hanem általában a *külföldiek* szereplése ellen.

A legnagyobb színpadi énekesek egyike volt *Niemann* hőstenor (meghalt 1917-ben); január 15-én századik születése napját megünnepelte a berlini állami opera, melynek 1866-tól 1887-ig dísze volt. Távozásakor *gr. Hochberg* intendáns ezt írta neki: »neve a színház évkönyveiben a legragyogóbbak között foglal helyet, amelyek valaha e művészi intézet keretében szerepeltek«. Hagyatékában tömérdek levelet találtak, melyet művészek és ismeretlen művészetkedvelők a legrajongóbb hangon, hódolatul írtak hozzá. Tristan-ábrázolása, főleg Wagner-hősei voltak fenségesek.

»**Lemez és film a mai jelszó**«. A chikagói »Civic Opera« vállalat azzal akarja fedezni deficitjét, hogy hangos filmre véteti »Parsifal«-előadását. Talán nem számít rosszul . . .

Respighi Ottorino új operát írt »A láng« címen. A cselekmény a bizanti Revannában játszódik le.

»**A nemzetek éneke**« versenyintézményéről már tud egyet-mást a magyar nagyközönség : a magyar kiküldöttek *Forray-Fischer* Annie és *Kőszegi* Teréz hangja és műsora egyaránt tetszett Nizzában. A nemzetközi bíróság az egyáltalán legszebb dalnak (Európa dalának) német szerzeményt ítélt, a berlini *Ernst* Adolf művét, a legszebb hangnak pedig ennek énekesnőjét, a szintén berlini *Boem* Charlotte művésznőét.

Mambriny Gyulának a Zeneművészeti Főiskola felejthetetlen hegedűtanárának emlékét minden kollégája és minden volt növendéke szeretettel őrzi. Minthogy sírhantja még jeltelenül domborodik a kerepesi temetőben, barátai, tisztelői és hálás növendékei elhatározták, hogy tavasszal méltó síremléket állítanak fel, mely szimbólikusan hirdesse a sok szenvedés után elhunyt kiváló művész és pedagógus nagyszerű érdemeit. A síremlékre szánt adományok Horti Gyula tanár, operaházi tag címére (VI., Izabella-utca 68/b) küldendők.

A német operaigazgatók konferenciája mult héten zajlott le Münchenben. A tárgyalások középpontjában a sztárgázsik kérdése állott, mely ma már egyenesen fojtogatja az egyes operák egzisztenciáját. Jóllehet, már előzőleg létrejött egy megállapodás, mely szerint énekes 1000 márka fellépti díjnál többet nem kaphat, ezt a megállapodást nem respektálták és voltak esetek, amikor 2400 márka felléptidíjat is adtak egy-egy énekesnek. A konferenciák a sztárgázsi újabb, most már véglegesen érvényes és kötelező maximálását szavazták meg. Az esti honorárium maximuma ezentúl 650 márka.

Bayreuth egyik erőssége : *Muck* karnagy, az idei ünnepi játékokon már nem működik közre. A 72. évében levő világhírű dirigens harminc éven át vezette a Festspiele-előadásokat.

Moszkvában műsorra tűzték a Bolygó hollandit. A matrózok gúnydalt énekelnek benne a proletárt kiszipolyozó hajótulajdonosokról, Senta fonódájában pedig a kollektív munka célszerűségéről énekelnek rokkapergetés közben. A végső apoteózisban, a tudósító szerint — Lenin (!) is megjelenik és áldólag terjeszti ki karjait a megdicsőült pár fölé.

1931 január végén a szerzői jog értelmében a következő komponisták »szabadultak fel« : *Herzogenberg*, *Flügel*, *Novacek* Ottokár, *Nietzsche*, a nagy bölcselő és *Sullivan*, a »Mikado« c. operett szerzője.

Az »American Piano Company« és hat vele szövetkezett zongoragyár a zongoragyártás gyökeres, szinte forradalmi átalakulását hirdeti. Öt évi kísérletezés után újszerű gyártási módot, új formát és új anyagokat eszeltek ki. Előnye a hang szépsége, a hibás alkatrészek könnyű kicserélése, az eddigivel szemben 25%-os árcsökkenés és a szállítás egyszerűsége, minthogy a tetemesen könnyebb új hangszerek szét is szedhetők.

Milhaud Darius, párisi híradás szerint, 220 volt elektromos feszültséggel megszólaltatott felhangolt csengőkre komponálta legújabb rapszódiáját. *Si non è vero . . .*

Brand Max, a »Maschinist Hopkins« szerzője, »Rekviem« címen új zenedrámát fejezett be.

Helsingfors Strauss Richard tiszteletére ünnepi hetet rendez a tavasszal. A gazdag műsoron a *József-legenda* és az *Ariadne* is szerepel.

Sinding, a norvég komponisták nesztora e hó végén tölti be 75. évét.

PÁLYÁZAT

♦♦♦

Debrecen szab. kir. város zeneiskolája Csokonai-vers megzenésítésére pályázatot hirdet. A vers szabadon választható *Csokonai* költeményeiből, azonban a már elterjedt dalok (Óh, Tihanynak . . ., A reményhez . . ., a Csikóbőrös kulacshoz . . ., Este jött a parancsolat . . .) szövege nem használható fel. A magyaros és könnyen énekelhető dal énekhangra írandó, zongorakísérettel. Első díj 300 P, második díj 120 P, a harmadik díj 80 P. Csak abszolút értékű művek vétetnek figyelembe. A pályázat határideje 1931 április 15. A *P. Nagy Zoltán* zeneiskolai igazgatóhoz (Debrecenbe) küldendő pályaművekhez jeligés borítékban a név és cím mellékelendő.

Mengelberg 60. születésnapjára pályázatot hirdetnek 15—30 perces zenekari műre A pályázaton csak holland állampolgárok vehetnek részt. A pályanyertes mű a maestro születésnapján kerül bemutatóra.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 1939

A Népművelési Bizottság 1931. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

Kelet	„A“ bérlet	„B“ bérlet	„C“ bérlet
Március 12 csütörtök este 1/2 8 órakor	Esti hangverseny Karnagy: Bor Dezső		
Március 15 vasárnap		Liszt: Faust-szimfónia Karnagy: Siklós Albert	
Március 22 vasárnap			Magyar dal- és operahangverseny Karnagy: Bor Dezső
Március 29 vasárnap	Csajkovszky: V. szimfónia Karnagy: Bor Dezső		
Április 11 szombat este 1/2 8 órakor		Beethoven: IX. szimfónia Karnagy: Bor Dezső	

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk.

C. bérlet C. bérlet

1931 február 20-án, pénteken este 1/2 8 órakor

EITNER IRÉN és VARGHA IMRE

operaénekesnő a Városi Színház művésze

MAGYAR NÓTA-ESTJE

cigányzenekar kísérettel

C. bérlet **1931 február 22-én, vasárnap** C. bérlet

GRIEG-HANGVERSENY

KÖZREMŰKÖDNEK:

Kreszné STOJANOVITS LILI operaénekesnő + **ELEK (Ekker) SZIDI** a m. kir. Operaház tagja

GREGOR VILMOS operaénekes + **FARAGÓ GYÖRGY** zongoraművész

és a

PALESTRINA-KÓRUS

Karnagy: **BOR DEZSŐ**

A. bérlet **1931 március 12-én, csütörtökön este 1/2 8 órakor** A. bérlet

FIATAL MŰVÉSZEK BEMUTATKOZÓ HANGVERSENYE

Jegyek: 1 pengőtől 5 pengőig

CSATLAKOZZÉK

A FŐVÁROSI NÉPMUVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁHOZ

A Bizottság kirándulásain, múzeumlátogatásain, szemináriumain stb. részt-vehet minden tanköteles koron túllevő férfi és nő, aki általános műveltségének emelésére, tervszerű ismeretszerzésre törekszik.

A BIZOTTSÁG FEBRUÁR—MÁRCIUS—ÁPRILIS HAVI PROGRAMMJA:

Február 14-től március 21-ig minden szombaton este 1/2 7—8-ig
(IV. kerület, Reáltanoda-utca 7. II. emelet)

KÍNA MŰVÉSZETE szemináriumszerű előadássorozat bemutatásokkal

Előadó: Dr. FELVINCI TAKÁCS ZOLTÁN egy. m. tanár.

Tanulmányi kirándulások: minden vasárnap délelőtt szakvezetéses múzeumlátogatások a Szépművészeti-, Hopp Ferenc keletázsiai-, Nemzeti-, Mezőgazdasági múzeumokba, Földtani- és Egyetemi Antropológiai Intézetbe. Március első három keddjén d. e. ugyancsak a Szépművészeti múzeumba műtörténeti kirándulás. Vidéki tanulmányi kirándulások a környező városok (Budafok, Pesterzsébet, Kispest, Rákospalota, Újpest) keletkezésének, történetének és közgazdasági jelentőségének megismerése céljából. Húsvét vasárnapján néprajzi kirándulás Mezőkövesdre. Ezenkívül Gödöllőre és Zsámbékra vezet a Bizottság tanulmányi kirándulást. Péntek délelőttönként szakvezetéses gyárlátogatások.

Részletes programmot félévi 1·— pengő befizetése ellenében a Bizottság havonként postán a lakásra küld. A Bizottság hivatala: IV., Szép-utca 5. félem. 2. Telefon: Aut. 845—29. Hivatalos órák: hétköznap d. e. 9—2-ig és pénteken d. u. 5—7 óráig.

B. bérlet **1931 április 11-én, szombaton este 1/2 8 órakor** **B. bérlet**

ÉVADZÁRÓ DÍSZHANGVERSENY

DOHNÁNYI ERNŐ,

A M. KIR. OPERAHÁZ TAGJAI

ÉS A

PALESTRINA-KÓRUS

közreműködésével

MOZART: zongoraverseny * BEETHOVEN: IX. szimfónia

Karnagy: BOR DEZSŐ

Jegyek: 1 pengőtől 5 pengőig

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 1939

300182 15

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 11. szám
1931 március 1

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Liszt Ferenc Faust-szimfóniája. — SEBESTYÉN EDE: Verdi Attila-operája. — Elavult hangszerek: A baryton. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet.

1931 március 8-án, vasárnap

STRAUSS JÁNOS HANGVERSENY

Közreműködnek: TÓTH ERZSI operaénekesnő
és a
BUDAPESTI FÉRFI DALEGYLET

1. Római karnevál — Nyitány
2. a) Ünnepi polonaise
   b) Perpetuum mobile — Zenei tréfa
3. Déli rózsák — Keringő
4. Denevér a) Rosalinda áriája, b) Adél áriája
   Énekli: TÓTH ERZSI
5. Cagliostro — Nyitány

Szünet

6. Denevér — Nyitány
7. Császár keringő
8. a) Rokonhangok — Polka. (A Bécsben tanuló magyar ifjuságnak ajánlva 1861)
   b) Éljen a magyar — Gyorspotka (A Magyar nemzetnek ajánlva 1869)
9. a) „Sängerlust" — Polka
   b) A szép kék Dunán — Keringő
   Énekli a BUDAPESTI FÉRFI DALEGYLET

Karnagyok: BOR DEZSŐ és DÖTSCH KÁROLY

A. bérlet

1931 március 12-én, csütörtökön este ½8 órakor

FIATAL MŰVÉSZEK

BEMUTATKOZÓ HANGVERSENYE

1. BEETHOVEN: III. Leonora nyitány
   Vezényli: PLESS LÁSZLÓ
2. HALEVY: Románc a „Zsidónő" c. operából
   Énekli: DENHOF MARGIT
   Vezényli: PLESS LÁSZLÓ
3. MOZART: Éji zene
   Vezényli: VARGA PÁL
4. MOZART: Concertrondo
   Zongarán előadja: WEHNER TIBOR
   Vezényli: PLESS LÁSZLÓ

Szünet

5. GOUNOD: Ékszerária a „Faust" c. operából
   Énekli: DENHOF MARGIT
   Vezényli: PLESS LÁSZLÓ
6. GUTORI FÖLDES LÁSZLÓ: Zongoraverseny
   Előadja: PETRI ENDRE. Vezényli a szerző
7. WAGNER: Tannhäuser nyitány
   Vezényli: VARGA PÁL

Esti helyárak

B. bérlet. **1931 március 15-én, vasárnap** **B.** bérlet.

MAGYAR-HANGVERSENY

Közreműködnek: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC, a m. kir. Operaház tagja, SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész, az EGYETEMI ÉNEKKAROK és a SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

1. ERKEL: Csobánc — Nyitány
2. BERETVÁS: Dalok
   Énekli: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC
3. VOLKMANN: Gordonkaverseny
   Előadja: SEBESTYÉN SÁNDOR

Szünet

4. LISZT: Faust-szimfónia
   (Tenorszóló, férfikar és zenekar)
   Éneklik: Dr. SZÉKELYHIDY FERENC
   és az EGYETEMI ÉNEKKAROK

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

C. bérlet

1931 március 22-én, vasárnap

„MAGYAR DAL"-HANGVERSENY

Műsoron **magyar népdalok** és Ádám, Bárdos, Balázs, Budai, Csiky, Dienzl, Erőss, Fráter, Hollossy, Hubay, Kazacsay, Kodály, Kokay, Kudela, Lajtha, Lányi, Lavotta, Meszlényi, Molnár A., Noszeda, Polgár, Révffy, Sauerwald, Siklós, Szabados, Tarnay, Thegze—Gerber, Váradi és Vaszy zeneszerzők egy-egy dala szerepel. Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1931 március 29-én, vasárnap

Közreműködik:
HALÁSZ GITTA,
a m. kir. Operaház tagja

CSAJKOVSZKY: V. szimfónia

Operaáriák és
egy XIX. századbeli zongoraverseny

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 11. szám Budapest, 1931. március 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

Huszonötödik hangverseny. — 1931 március 8-án.

C bérlet. **Vezényel: Bor Dezső és Dötsch Károly**

STRAUSS JÁNOS-HANGVERSENY.

Strauss János, a Strauss-dinasztia legnépszerűbb tagja, még édesatyját is túlszárnyalta, pedig a mult század elején — 1804-ben — született id. Strauss János, az apa, hódította meg először Bécset, a mulató császárvárost keringőivel. Nagyszerűen fegyelmezett zenekarát 1825-ben alapította. Fokozatosan bővítve és kitűnő muzsikusokkal kiegészítve ez a tánczenekar oly népszerűségre tett szert, hogy 1833-ban már európai körútra indulhatott. Megfordult Párisban és Londonban is, mindenütt hírnevet és tekintélyes jövedelmet juttatva népszerű karnagyának. 1835-ben szerződtetik le Strauss Jánost zenekarával együtt az udvari bálokon való közreműködésre. Az idősebb Strauss János kompozíciói ma már alig ismertek, pedig a Bajadér-keringő, Villamos szikrák, Cecilia-keringő c. táncsorozatok, valamint indulói, francianégyesei, egyvelegei és polkái (csaknem 300 opus) valaha egész Bécset lázba ejtették.

Fia, ifj. Straus János, már a negyvenes évek elején alapított egy atyja zenekarával párhuzamosan működő táncorkesztert, majd annak halála után, 1849-ben, mind a két zenekart vezényelte, felváltva. Igazi népszerűséget azonban kompozíciói biztosítottak neki. 479 műve közül a híres Kék Duna-keringő, Művészélet, A bécsi erdőség, Bécsi vér operettei; közülük az Ezeregy éjszaka (1871), Római karnevál (1873), Denevér (1874), A királyné csipkekendője (1880), Egy éj Velencében (1883), A cigánybáró (1885) és Pázmán lovag (1892) c. művei a legnépszerűbbek. Strauss keringői a császárváros fénykorának szimbólumai, a bécsi kedélyességnek, humornak és a romantikus természetimádatnak hangokba való átültetései. Speciális stílusuk van ezeknek a valcereknek, miknek kihatását a műzenében is megállapíthatjuk. A szimfónia és a szonátatételek menuettoinak lassú átalakulása keringővé — gondoljunk elsősorban két bécsi mester: Brahms és Mahler műveire — kétségkívül Strauss befolyásának tudható be.

1. Római karnevál. — Nyitány.
2. *a)* Ünnepi polonaise.
   b) Perpetuum mobile. — Zenei tréfa.
3. Déli rózsák — Keringő.
4. Denevér. *a)* Rosalinda áriája. *b)* Adél áriája. Énekli: *Tóth* Erzsi.

5. Cagliostro — Nyitány.
6. Denevér — Nyitány.
7. Császár-keringő.
8. *a)* Rokonhangok. — Polka. (A Bécsben tanuló magyar ifjúságnak ajánlva 1861.)
   b) Éljen a magyar gyorspolka. (A magyar nemzetnek ajánlva 1869.)
9. *a)* »Sängerlust«. — Polka.
   b) A szép kék Dunán. — Keringő. Énekli a *Budapesti Férfi Dalegylet.*

*

Huszonhatodik hangverseny. 1931 március 12-én, csütörtökön este ½8 órakor A bérlet.

FIATAL MŰVÉSZEK BEMUTATKOZÓ HANGVERSENYE.

A Székesfővárosi Népművelési bizottság ez évi január 23-án tartott hangversenyének, melyen öt ifjú tehetség — két előadóművész és három karmester — lépett első ízben a nyilvánosság elé, igen nagy visszhangja volt a hangversenylátogató közönségben és a napi sajtóban. Ez a siker indította a Népművelési bizottság titkárságát e bemutatkozó hangverseny megismétlésére, természetesen új erőkkel, új szereplőkkel.

Gutori Földes László a Zeneművészeti Főiskola neveltje ; tavaly fejezte be tanulmányait a zeneszerzési tanszakon, hol *Siklós* professzor osztályainak vizsgálati hangversenyén tűnt fel először, egyik sikerült kompozíciójával. *Unger* tanár karnagyképző tanfolyamát is kitűnő sikerrel végezte el. Most a tánc és a karének tanszakoknak korrepetitora.

Pless László zeneszerzési tanulmányait magánúton végezte, *Weiner Leó* tanárnál. *Fleischer* Antal karnagy irányítása mellett tanult dirigálni és két év óta a Városi Színház szólókorrepetitora.

Varga Pál, ki 1929 óta a Magyar Királyi Operaház korrepetitora, tanulmányait a Nemzeti Zenedében végezte, *Sugár* Viktor (orgona) *Lajtha* László (zeneszerzés) és *Fleischer* Antal (karnagyképző) tanárok irányítása mellett.

Petri Endre a Zeneművészeti Főiskolán tanult, *Senn* Irén tanárnőnél. Állami ösztöndíjat nyert. A tanár oklevél megszerzése után a *Budapesti Trió* kamarazenetanárságot szervezte meg s nagy sikerrel koncertezett Európa minden jelentősebb városában. Mikor *Dohnányi* felvette művészképző tanfolyamába, kilépett a triótársaságból ; most is a művészképzőosztály egyik legtehetségesebb növendéke.

Wehner Tibor mindössze 12 esztendős és a Nemzeti Zenede növendéke. Édesapjától, a kiváló orgonaművésztől nemcsak jóhangzású nevet, hanem muzsikus lelket és vért is örökölt. Nem szívesen használjuk a csoda-gyermek szót, mert ebben a nagyszerű gyermekben legfeljebb az a csoda, hogy vezetőinek »volt szívük« meghagyni fényes tehetségét az egyszerű, természetes, hozzáillő keretek között. Még sokat kell tanulnia, hogy technikai tudásban is kész művész legyen, de annyi benne a romlatlan, tiszta, angyalian naiv muzsikáló kedv, a csalhatatlan zenei érzék és ízlés, az önmagát kifejezni tudó és megértő képesség, más szóval gazdag művészi sikerek reményére jogosító őstehetség, hogy bemutatását e koncert keretében indokoltnak látjuk.

*

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *III. Leonóra-nyitány.* 27. mű.

Beethoven egyetlen operájához, a »Fidelio«-hoz négy megnyitózenét komponált: három »Leonóra-uvertürt« és egy »Fidelio«-nyitányt. Keletkezésük ideje nem azonos a számjelzéssel, így a műsoron szereplő »III-ik« tulajdonképen *másodiknak* született. A négy megnyitó között ez a legmagasztosabb, legtökéletesebb Leonóra-nyitány, amelyet drámai tömörségénél fogva méltán illetnek a »szimfónikus költemény« díszítő jelzőjével. Alapeszméjét ismerjük az opera tartalmából : rövid bevezető adagio illusztrálja Floreszton börtöni szenvedéseit és halálos vágyakozását megszabadulása után. E vigasztalan hangulatból tavaszi ragyogású gordonka-téma visz át az Allegro izgalmas lüktetésébe. A cselekmények forgatagában egyszerre csak felharsan a távolból a szabadulást jelző trombitahang, mely után gyönyörű fokozással érzékíti meg a hitvesi hűség diadalát és a kiszabadulás boldogságát Beethoven klasszikus muzsikája.

Vezényli : *Pless* László.

*

2. **Halévy** (1799 Páris — 1862 Nizza): *Románc a Zsidónő c. operából.*

Ő vissza tér, remegek, a szivem boldog.
Rám teríti az éj komor árnyát.
A lelkem balsejtelmek bántják,
Megnyugodni ah nem tudok,
Mert érzem én, Ő jönni fog,
Megnyugodni ah nem bírok.
Én várok, Rá várok,
Ő jönni fog.
Ott künn vad szelek zugnak,
A felhők tornyosulnak,
Oh jaj, úgy rettegek.
Ma mind felszabadulnak a gyászos szellemek.
Ő vissza tér, remegek, a szivem boldog.
Megcsaltam drága jó atyámat,
Bűnömre érzem nincs bocsánat,
Nem bánom már, nem elfutok.
S csak várok rá, Ő jönni fog,
Mint a tűz, gyötri szivem a titok.
Nem, nem bírom el, elfutok
S csak várok Rá, ah Ő jönni fog,
Megnyugodni nem bírok,
Ő vissza tér, ah Ő jönni fog hozzám.

Énekli: *Denhof* Margit operaénekesnő.

Vezényli: *Pless* László.

PLESS LÁSZLÓ

*

3. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Éji zene. G*-dur.

Egyike Mozart legbájosabb alkotásainak. Eredeti címe: *Serenade, eine kleine Nachtmusik für 2 Violinen, Viola, Violoncell und Contrabass.* Megrendelésre készült 1787-ben — a Don Juan komponálása évében! — Bécsben. Első tétele *(Allegro)* szonátaforma, rövid kidolgozási résszel. Második tétele *(Romanze; Andante)* kis rondóforma, melynek egyik epizódja: *minore* (azonos alaphangú moll-hangnemben komponált *trio)*. Harmadik tétele a szokásos *menuetto*. Tempóját maga Mozart *Allegretto*-nak írja elő. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert ezt a bájos tételt rendszerint túlgyorsan játsszák, meghazutolván vele a rokokó-korabeli menuetto középlassú táncjellegét! Végül magasabb rondóforma az utolsó tétel *(Allegro)*, utolérhetetlenül graciózus tematikájával.

Vezényli: *Varga* Pál.

*

4. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Koncertó-rondó* zongorára, kis zenekarkisérettel.

Huszonöt versenyművén kívül Mozart e koncertrondót bécsi tartózkodása alatt írta, 1775-ben, körülbelül az *Il re pastore* című daljátékával egyidőben. Méreteiben persze jóval kisebb, mint a versenyművek bármelyike, hiszen csak egyetlen tételre zsugorította összes kifogyhatatlan invenciójának gazdag tématermését. Különösen bájos és hamisítatlanul »mozarti« a rondó főtémája és az expozíciót követő epizód.

A versenyművet *Wehner* Tibor adja elő.

Vezényli: *Pless* László.

*

5. **Gounod** (1818 Páris — 1893 Páris): *Margaréta ékszeráriája a Faust c. operából.*

Ismerni vágyom ama ifjú embert,
Vajjon nagy úr-e és neve mi lehet?
Volt egy király Thuleban, aki sírig híven szeretett,
Annak kedvese halálán ada egy aranyserleget,
Nemes magatartása feltűnt keveset.
Becsesebbnek mindennél ezt vallá,
Ebből csak ünnepkor ivott és valahányszor kiivá,
Szemében mindig könny ragyogott.
Ah! mily büszkék a nagyurak s mégis oly nyájasak
Eh de félre ezzel! oh Valentin! bocsásd meg Isten, hozzad őt vissza
Oly elhagyatott itt minden! E virág. Bizonnyal Sziebel hozá, szegény fiú! Mit látok itt? honnan jöhet e drága kis szekrény? hozzá nyuljak-e? miért ne, mellette kulcs is van, felnyissam-e? Kezem reszket! Miért? Hisz azzal, úgy hiszem vétket nem követek el.

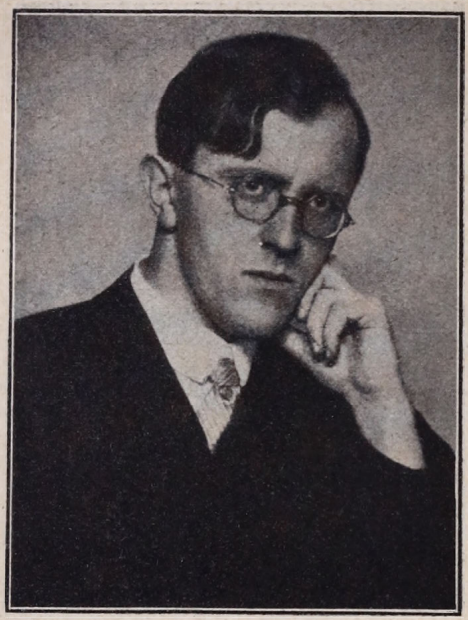

GUTORI FÖLDES LÁSZLÓ

Uram! Mit látok itt! vagy ez csak álom, mely elvakít, míly csuda dolgok, szemem soh se látott ily drágaságot.
Ha merném, percre bár feldíszíteni magam, mi szép lennék e függővel!
Ah! mit látok itt az ékszerek alatt? egy tükör! Kevés kacérkodás mit árthat, kevés kacérkodás mit árthat?
Ah! magam sem tudám mi bájjal birok én; Margit te vagy e tükörben? Te vagy-e, te vagy-e? felelj hát, felelj, felelj, felelj, gyorsan! Nem, nem az nem te vagy, nem a király leánya, az királylány, ki előtt térdet hajtanak. Ah, ő ha itt volna! és engem így látna! tán rám sem ismerhetne, szép kisasszonynak nevezne. Margaréta az nem te vagy, az a királylány, a király lánya, ki előtt térdet hajtanak!

Énekli: *Denhof* Margit operaénekesnő.
Vezényli: *Pless* László.

*

6. **Gutori Földes László:** *Versenymű* (*h*-moll) zongorára nagy zenekarkísérettel.

Földes versenyművén meglátszik, hogy szerzője maga is jeles készültségű pianista: igen hálás szólamot írt a zongorának. A *concerto* nagy szonátaforma, melynek kidolgozási helyét egy dalformában megszerkesztett *andante*-rész foglalja el. A szabályszerű reprizet sikerült kadencia, majd hosszabb *stretta* egészíti ki.

Előadja: *Petri* Endre zongoraművész. Vezényli a szerző.

*

7. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *Tannhäuser-nyitány.* (1845.)

Wagner mesterműve 1845 október 19-én került színre Drezdában, lelkes siker kíséretében. Nyitánya nagy szonátaforma, melyet a zarándokok karából konstruált prológus és epilógus fog közre.

Wartburg völgyében leszáll a tavaszi alkony. Távolról közeledő ájtatos zarándokok dalát hozza a szellő. A vezeklők Róma felé tartanak s amint elhaladtak közelünkben, az újra távolodó orgonaszerű dallam az éj sötétjébe vész. Hirtelen támadt klarinétfutam ráz fel merengésünkből s a hegedűk lágy tremolója Vénusz rózsaszínű barlangligetébe ragadja képzeletünket; szirének, nimfák, hableányok mámoros érzéki bacchanálja tobzódik a zenekarban. A suttogó pianóban egyszerre csak szenvedélyes dalba kezd a klarinét és egy magánhegedű — de hiába. Vénusz csábítása nem sikerült, Tannhäuser magasztaló himnusszal búcsúzik szerelmétől: Elég volt a gyönyörből, vissza, visszavágyik a földre, a szenvedés, a küzdelem honába s a varázs megtörik, a viharzó szenvedély lecsendesül s mire végére érünk a nagy decrescendonak, újra felcsendül a Rómából visszatért zarándokok kara, amely most már kiszélesített formában zárja le a színes fantáziával komponált alkotást.

Vezényli: *Varga* Pál.

*

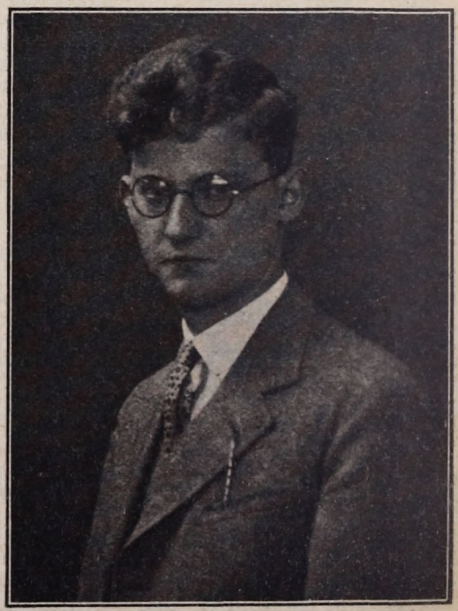

VARGA PÁL

Huszonhetedik hangverseny. — 1931 márc. 15-én. — Vezényel: Siklós Albert

B bérlet.

1. **Erkel Sándor**: *Csobánc-nyitány.*

A nagy Erkel Ferenc negyedik fia, 1846 január 2-án született Pesten, meghalt 1900 október 14-én Békéscsabán. Az Operaház karnagya, a Filharmóniai társaság elnöke és vezérkarnagya. Mint magyar zeneszerző, több irányban fejtett ki elismerésreméltó munkásságot. *Magyar-nyitánya, Csobánc* dalműve (bemutatták 1865. december 13.) kiváló képességeiről tesznek tanuságot. A magyar karirodalom terén is sok kimagasló művet alkotott. Nagy kvalitásai a világ legelső karmesterei sorába emelték.

Csobánc-nyitánya, mely az előbb említett dalműhöz készült, finom felépítésével és témáinak behízelgő erejével rögtön megfogja a hallgatót. A bevezetésben (andantino) gordonkák és a kürt uniszónója intonálja a témát, mélyhegedűk és fagótok kísérete mellett, melyhez rövidesen csatlakoznak a hegedűk és egy légiesen lágy dallamot szólaltatnak meg. Szép imitációs (utánzó) játék jellemzi az egész bevezetést a továbbiakban. Nagy fortisszimó után minden elhalkul, lecsendesedik és a gordonkák elhaló hangja átvezet az allegroba (2/4). Vonósokon váltakozva lép fel a főtéma, majd a melléktéma, amely nyugodt ritmusával ellentétje a főtéma ideges tizenhatodjainak. A melléktéma és rövid pár taktus zárás után a feldolgozási részt halljuk. Itt először a főtémát egyedül, majd a melléktémát és főtémát együtt kombinálja. Két forte-akkord után a vonósok, a fafúvók átvezetnek a visszatéréshez, ahol minden a hagyományos szonátaforma szimmetriája szerint tér vissza. A partitúra lapjaiból igazán nemeslelkű művész szól hozzánk, kinek ez a ma már alig hallható műve nem érdemli meg azt a mostoha elbánást és mellőzést, melyben most a magyar zene mind nagyobb térhódítása idején részesül.

*

2. **Beretvás Hugó** (1872 Budapest): Két dal zenekarkísérettel *Dutka* Ákos és *Ady* Endre verseire.

1. *Salome éje.*

2. *A halál automobilján.*

Énekli: *Székelyhidy* Ferenc, a m. kir. Operaház örökös tagja.

*

3. **Volkmann Róbert** (1815. Lommatzsch — 1883 Pest): *Gordonkaverseny*; 33 mű.

A szászországi születésű Volkmann Róbert 1841-ben költözött Pestre, hol rövid megszakítással haláláig élt várbeli lakásán. 1875-ben az akkor megnyilt Országos Zeneakadémián elvállalta a zeneszerzés tanítását. Lakóházát a budai várban emléktábla jelöli. Magyarországi tartózkodásának több »magyaros« művében találjuk nyomait. (*Visegrád, Ünnepi nyitány*, férfikórusok stb.)

Gordonkaversenyét 1855-ben fejezte be Bécsben. Egyetlen tételre méretezte a komponista, nagy szonátaformában. Minden bevezetés nélkül a gordonka intonálja benne a főtémát, melyet a teljes zenekar ismétel meg. *Recitativo* vezet át a dallamos melléktémába. Az expozíció lezártával nagy ellenpont-tudással megszerkesztett kidolgozási rész következik, hol állandóan két-három téma szól egyidőben, különböző megfordításokban. Dominánsorgonaponton készíti elő a főtéma hatásos visszatérését. Az *A*-durban jelentkező melléktémát hosszú, igen nehéz kadencia követi, majd a szintén *recitativo*-jellegű kóda. A versenymű egyébként egyik legjelentékenyebb műve Volkmann Róbertnek. *Schlesinger* Karl gordonkaművész játszotta először a bécsi bemutató előadáson (1857 november 22.), majd zeneakadémiánk világhírű gordonkatanára *Popper* Dávid a pesti bemutatón, a Nemzeti Színházban rendezett ünnepi hangversenyen, a hetvenes évek végén.

Előadja: *Sebestyén* Sándor dr. gordonkaművész, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere.

*

4. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján—1886 Bayreuth): *Faust-szimfónia.* Három jellemkép Goethe nyomán. Nagy zenekarra, férfikarra és tenorszólóra.

I. *Faust.*

II. *Gretchen.*

III. *Mephistoteles.*

A harmadik tétel tenorszólóját dr. Székelyhidy Ferenc, a m. kir. Opera örökös tagja, a *Chorus mysticus*-t az Egyetemi Énekkarok éneklik. (Betanította: *Vaszy* Viktor.)

(Elemzését l. a 182. oldalon.)

*

LISZT FERENC FAUST-SZIMFÓNIÁJA

A FAUST-LEGENDA

a tizenhatodik század második felében keletkezett. Hősét sokáig költött lénynek tartották, amíg kiderítették, hogy *Magister Faustus* valóban élt és a középkor végének egyik legérdekesebb, legmisztikusabb személyisége. *Melanchton* szerint 1480 körül született Knittlingenben és bár szegény földművesnek volt a fia, magasrangú pártfogói hamar felismerték nem mindennapos szellemi adottságát és tudományos kiképzésben részesítették. Még huszadik évét sem töltötte be, mikor teljes szellemi fegyverzetével megszerezte magának a *magister*-séget. Előbb Kreuznachban tanítóskodik, de már ekkor foglalkozik kabbalisztikus tudományokkal, majd teológiával, bűvészkedéssel és alchimiával. Valami fegyelmi vétség miatt elmozdítják állásából. Ettől kezdve vándorútra kel, bejárja egész Németországot s ügyesen használja ki az emberek babonás hiszékenységét. Sok kellemetlensége is volt a becsapottak feljelentései miatt. Koblenzből, Lipcséből és Mainzból ki is utasították. Valószínű, hogy Staufenben halt meg 1540 körül rejtélyes, eddig kideríthetetlen módon. Kortársai már életében hitték róla, hogy túlvilági erőket szegődtetett uralmába, ismerte a bölcsek kövének misztériumát és az ördöggel cimborált. Titokzatos halála után meg is kezdődtek a suttogások: eladta lelkét az ördögnek, hogy megismerje az aranycsinálás titkát. Évtizedek mulva a mondák légiója keletkezik érdekes élettörténetével kapcsolatosan. Reáruháztak olyan régebbi csodatetteket is, amiket előtte mások — különösen Simon mágus, Cyprianus mester, Paracelsus a kémikus csodadoktor — hajtottak végre.

AZ IRODALOMBAN

a legelső Faust-könyv a Spies János kiadásában 1587-ben megjelent népies ismertető, *(Historia von Dr. Johann Fausten dem weitbeschreiten Zauberer und Schwartzkünstler . . .)* melynek ismeretlen szerzője szerint Faust Wittenbergben tanult és teológiai doktor lett. Minthogy tudományszomja folyton járatlan területek felé hajszolta, kabbalisztikus jelekkel maga elé varázsolta az ördögöt, kivel 24 évre szóló szerződés kötött. Ennek értelmében az ördög köteles lelkének ellenértékéül minden kívánságát teljesíteni. Így meg is ismer minden élvezetet, megismeri a paradicsomot és a poklot, végigjárja az egész világot — még Budára is elvezeti őt az ördög! — és amikor közeledik a szerződés lejártának végzetes határideje, elbúcsúzik barátaitól; másnap összetört tagokkal, holtan találják meg Rimlich faluban egy elhagyott szemétdombon. Ennek az első népies műnek a későbbi századok folyamán több száz vásári kiadása, átdolgozása jelent meg. A ponyvairodalomnak leghálásabb témája volt századokon keresztül a Faust-legenda.

A SZÍNPADON

Angliában jelenik meg először Faust tragikus alakja. *Marlowe* írja meg 1590 körül népszerű drámáját, *(The tragical history of the life and death of Doctor Faustus.)* melyről Goethe elismeréssel és csodálkozással emlékszik meg. A 17. és 18. század vándorszínészei ebből a drámából gyúrták át maguknak azt a vásártereken előadott népdrámát, amit Frankfurt piacterén Goethe is látott még gyermekkorában. Később leszorul a színpadról és mint bábjáték mulattatja hálás közönségét. Mikor Lessing Faust tragikumát magasabb nézőpontból kiindulva kezdi elemezni, rámutatván bizonyos szimbólumokra, amik az ember felszabadulása és Faust tudásvágya között lappanganak, a 18. század poétái sorjában megkísérlik Faust alakját elmélyíteni és a középkori népies dráma témakörével szemben hősükben nemcsak az ördög személyének vak eszközét rajzolják meg, hanem az ember tragikumát, aki a végzet áldozata lesz, mikor zátonyra fut, ki akarván kémlelni a dolgok

belső lényegét. Lessing Faust-drámája elveszett. Goethét egész életén át foglalkoztatta a Faust-probléma, melynek megoldásával körülbelül negyven esztendőn át vesződött. Drámájának első része 1808-ban jelent meg, leírhatatlan hatást keltve a kultúrnépek szellemi életének minden vonatkozásában.

A FAUST-LEGENDA ZENEI FELDOLGOZÁSA

a 18. század elején kezdődik. A legelső egy angol pantomim, melyet »Harlequin Faustus« címen mutattak be Londonban 1715-ben. Szerzője *Galliard* I. volt, Anna királynő kamaramuzsikusa és házi karmestere. Utána Németország és Ausztria sajátítja ki maga számára ezt a hálás témát egy különös, akkor divatos műfaj, a *Zauberposse* (»varázslatos bohózat«) keretében. Faust életét, csodatetteit, szélhámoskodásait a humor oldaláról fogták meg és a *Doktor Faust's Zaubergürtel*, *Faust's Höllenfahrt*, *Der Schatten von Faust's Weibe* című és hasonló alaphangú több mint félszáz színpadi műnek még száz év előtt is hallatlan sikere volt. A komoly Faust-operák sorát *Spohr* rég elfelejtett mesterműve nyitja meg. (Frankfurt, 1818.) *Bishop*, *Béancourt*, *Bertin*, *Meyer*, *Kugler*, *de Pallaert*, *Gondigiani* dalművei csak egy-két előadást értek meg. Goethe drámájához csak *Boito* Arrigo írt méltó zenét (Milano 1868 és Bologna 1875), mert *Gounod* dalműve ugyan a legnépszerűbb, sőt ma az egyetlen állandó játékrenden levő Faust-opera, de látványos balletjeleneteivel, szentimentális lirizálásával inkább a tömegízléshez simul, mint Goethe elképzeléséhez. Kár, hogy Gounod operájának még ma is megállapítható tartós sikere elriasztja a komponistákat egy Goethe mesterművéhez stilusában is méltó színpadi mű megkomponálásától.

Goethe drámájának futólagos lapozgatása közben is megfigyelhetjük, hogy a nagy költő, tragédiájának színrehozatalánál majdnem minden jelenetben kísérőzenét kívánt. Előbb barátját, Zeltert, az ismert dalköltőt, a férfidalárdák megteremtőjét kérte fel a szükséges számok — különösen a husvéti ének és a bölcsődal — megkomponálására, de mikor Zelter elhárította magától a megbízatást, Eberweint, a weimari zenekar karmesterét kérte meg a kísérőzenének megírására. Hosszú névsort kellene lenyomatnunk, ha felsorolnók mindazokat, akik a Faust különböző német előadásaihoz megfelelő színpadi zenét komponáltak; legismertebbek: Radziwill herceg, Reissiger, Meyerbeer, Herbeck, Litolff, Petzold és Brahms. *Schumann* csak a Goethei dráma egyes jeleneteit dolgozta fel költői szépségekkel teli karművében. *Berlioz* dramatikus legendája »Faust elkárhozása« nem a legsikerültebb alkotása a programzene jeles apostolának. Groteszk ötlete volt Berlioznak, mikor Faustot Magyarországba is eljuttatja, csak azért, hogy a virtuózan hangszerelt Rákóczi-indulót elhelyezhesse kompozíciója keretében.

Wagner Richárd még párisi tartózkodása alatt (1840-ben) vázolja le egy Faust-kompozíció tervezetét. Négy tételes szimfóniát akart írni, melynek első tétele az a szonátaformában írt színes zenekari mű, melyet — ha átdolgozva is — Faust-nyitány címen ismerünk. Wagner és Liszt érdekes levélváltásából ragadhatjuk ki a következő sorokat: »Nagyszerű, hogy Faustoddal elkészültél« írja Wagner 1855 január 19-én, »képzelheted, hogy hihetetlenül kíváncsi vagyok reá. Furcsa, hogy ép most fogott el a vágy, régi Faust-nyitányomat újra átdolgozni. Egész más vezérkönyvet írtam: megváltoztattam hangszerelését, a mű középső részét kiszélesítettem és jelentősebbé tettem.« A kész partiturát február 16-án küldte el Wagner barátjának e megjegyzés kíséretében: »Ime mellékelem drága Ferencem átdolgozott Faust nyitányomat; a Te Faust-szimfóniád mellett elég jelentéktelennek fogod érezni.«

LISZT FERENC

valóban jobban merült el a Faust-probléma elemzésébe minden eddigi mesternél. Húsz éves volt, mikor először olvasta el egy barátnője társaságában Goethe halhatatlan drámáját. »Csak a Divina Comoedia hatott rám ennyire« írja egyik levelében. A svájci éjszakák

csendjében beszélik meg a költői mű minden részletét, sorjában elemzik az önmagával viaskodó Faust, a megkapóan bájos Margaréta és a pokolian gúnyos Mefisztó minden mondását, minden cselekedetét. George Sand biztatására fogott hozzá Liszt a Faust-szimfónia első vázlataihoz. 1840-ben már elkészült első tételével, de a közel hat évre terjedt európai művészi körútja akadályozta őt művének befejezésében. Újabb buzdítás volt számára Berlioz *Damnation de Faust*-jának párisi bemutató előadása (1846). De csak 1848-ban, midőn mint udvari karnagy, Goethe városában Weimarban telepedett le, fogott hozzá a második és a harmadik tétel megírásához. 1854-ben már elkészült hangszerelésével is, de az utolsó tétel *chorus mysticus*-át csak három év mulva illeszti hozzá. Wieland, Schiller és Goethe szobrainak ünnepélyes leleplezése alkalmából, *Les Idéales* című szimfónikus költeményével együtt volt a bemutató előadása 1857 szeptember 5-én.

A FAUST-SZIMFÓNIA

három tételét úgy fogta fel Liszt, mint Goethe három főszereplőjének lélektani rajzát. Behatol jellemük, érzésviláguk legrejtettebb zugaiba, hogy találóan öntse hangokba a dráma mozgató erőinek minden legapróbb megrezdüléseit. Céljának elérésére felhasználja a zeneszerzési tecnika minden elképzelhető eszközét. Témákat szerkeszt, mik önmagukban, konstrukcióiknál fogva pontos vetületei annak a *gondolatnak*, amikre utalni akar szimfóniájában. E témákat vezérmotívumként is alkalmazza nemcsak eredeti formájukban, hanem elmés, harmónikus és ritmikus kombinációkban, különféle regiszterekben, sokféle hangszerelésben. Különös hatást ér el velük, ahol reminiszcenciaszerűen lépteti fel őket, vagy ahol szimbolizál velük valamit. Néha a *dolce, amoroso* motívumot energikus ritmusokkal tűzdeli meg, a fortisszimóban harsogó témát andalító pianisszimóban idézi. Majd összekapcsol egymással kettős ellenpontszerűen motívumokat, amiket már előzően különkülön szólaltatott meg. Hangnemi áthelyezéseket is alkalmaz; másképen hangzik ugyanaz a téma a lágy, érzéki *Gesz*-durban, mint a nyilt, egyenes, határozott, bátor, őszinte *C*-durban. Vaskos könyvet adna, ha részletes esztétikai fejtegetésekbe bocsátkoznánk arról, hogy ugyanazon motívum egész és félzáradékainak, valamint álzárlatainak permutálásaival hogyan fejezi ki ugyanazon gondolat, állító, tagadó, imperatív és kérdő formáit, hogyan alakítja át ugyanazon téma szimbólikus jelentőségét a hangsúlyok eltolásával, milyen más értelmet tud adni egy motívumnak, ha annak valamelyik szakaszát enharmonikusan vagy félhanggal felfelé vagy lefelé harmonizálja.

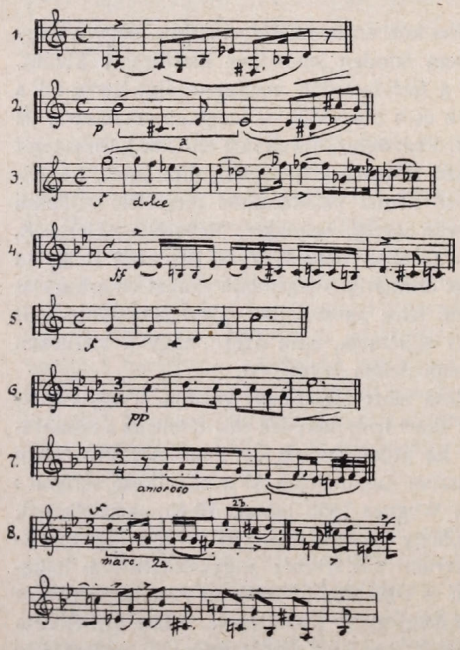

Liszt Faust-szimfóniájának tematikája

Az első tétel (Lento. Allegro agitato et appassionato.) lassú bevezetése Faust könyvtárszobájába vezet. A tépelődés, a kétkedés, a megismerés vágyának motívumával kezdődik a mű. (1.) Alig fejezhette volna ki találóbban Liszt ezt a hangulatot, mint a bővített hármashangzat szekvenciáival, illetőleg az ezzel elért atonalitással. Finom lélektani megfigyelés, hogy ép ez az atonalitás kelti a hallgatóban a nyugtalanság, bizonytalanság,

izgatottság érzését. Ennek a motívumnak szenvedélyes fokozásából, majd reszignáltan lemondó, fájdalmas akkordjaiból csendül ki Faust filozófiai szépségekkel teli monológjának gondolatsora. De a vigasztalan kétségeket a tettrekészség fellobbanása követi. Energikus fokozással bontakozik ki a szonátaforma főtémájaként jelentkező 4. motívum: az akarás, az elhatározás szimbóluma. Megkezdődik az igazság megismeréséért vívott harc. Mialatt a két motívum (1. és 4.) viaskodik egymással, megjelenik a vágyakozás témája (2.), mely újabb *crescendo*-val Faustban az emberi érzelmek változatos skáláját veti felszínre. Elnémul a kétkedés és a pesszimizmus; remény és létöröm kerekedik felül benne, elmerülvén »az önámítás jóleső varázsában«. Ezt illusztrálja a 3. motívum előkészítésének és beállításának geniális módja, valamint a vonósok szextoláival kísért 1. motívum folytonos ismételgetése. Ez az álmodozás nem tart soká: »Die Geisterwelt ist nicht verschlossen . . .« A makrokozmosz-jel megpillantásakor Faustot újabb vágyak szállják meg, lelke távoli világok végtelenségébe száll. Egy új érzés hatja át szívét (3.) az igaz szerelem megismerésének vágya. Lágyan dalol a klarinét, a kürt és a hegedű hangja: megjelenik Margaréta képe, a nőé, aki »mint elérhetetlen vizió lebeg előtte a végtelen térben«. De nyugtalan lelke szétfoszlatja a csábító délibábot. Erősen hangsúlyozott motívumfoszlányok után Faust öntudatos egyénisége bontakozik ki előttünk, azé a Fausté, ki dacosan, ellágyulásoktól és kételyektől mentesen vágja oda a titokzatos Földszellemnek:

Soll ich dir, Flammenbildung, weichen?
Ich bin's, bin Faust, bin deinesgleichen!

Ezt a magasztos gondolatot a trombitákban és puzónokban jelentkező 5. motívum fejezi ki. Mefisztóval folytatott párbeszédében a konfliktusok sora mardossa lelkét. Hit és kétkedés, a jó és a rossz, a határozottság és bizonytalanság váltakoznak benne; ezeknek témaszimbóluamit mesterien sorakoztatja fel Liszt, a kontrapunktikus tudás éa a költői átérzés minden eszközével. A küzdelemben Faust lett a vesztes fél: fájdalmasan felsikoltó akkordok kíséretében összetörten roppan össze: »Ich Ebenbild der Gottheit! Und nicht einmal dir!« Kísértetiesen idézik a trombiták Faust motívumát a vonósok félelmetes tremolóinak kíséretében. A tragédia beteljesedett és Faust elfáradva a céltalan küzdelemben, visszaemlékezve ifjú tettrekészségére, keserűen zokogja el: ». . . die Träne quillt, die Erde hat mich wieder!«

A második tételnek (Andante soave) »*Gretchen*« a címe. A tragédia hősnőjének alakját lirikusan, saját érzelmi életének megnyilatkozásából rajzolta meg Liszt. Míg az első tételben Faust prometeuszi küzdelmét, vívódását ecsetelte, addig a második tételt, jóleső kontrasztként Margaréta bájos, gyermeki ártatlanságú, mély szenvedélyt keltő egyéniségének szentelte. »Csendet, békességet és megelégedettséget lehel a szoba minden zuga.« A fuvolák és klarinétek halk bevezető ütemei készítik elő az óboában jelentkező főtémát (6).; ezt Liszt a legkeresetlenebb mélyhegedűfigurákkal támasztja alá. Később a fuvola és a klarinét, majd a hegedűk szólama veszi át a dallamot, kiegészítve a 3. motívum elejével. Egy bájos epizódban Liszt megható egyszerűséggel festi azt a jelenetet, midőn Margaréta a falevelek tépegetéséből akarja megtudni, hogy lovagja szereti-e. A remegő bimbó kinyílt, a szerelmes nő áll előttünk, teljes szépségében: ezt a gondolatot érzékíti meg a 7. motívum, előbb a vonósok mélyebb regiszterében, aztán a fafúvók magas fekvésében. De mintha a végzet sötét árnya vonulna el a fejünk felett, pillanatra felhangzik a rejtelmes 2. téma, majd három fuvolának poétikus, suttogó trioláinak kíséretében a gyönyörű 3. motívum. Elhalkul a végzet szava és kiengesztelően jelenik meg Faust motívuma (1.). Szebben, mint a Faust-szimfóniában nem öntötte még hangokba zeneköltő az első ölelés, az első csók reszkető mámorát, a boldogság határtalan gyönyörét. A főtéma visszatérése (6.) után, amit pusztán négy hegedű játszik, a tétel befejező részéhez (kóda) jutunk el. Faust távozott, Margaréta magára maradt a földöntúli boldogság érzésével. Halk, gyöngéd *Asz*-dúr akkordok vonul-

nak felfelé, éterikus magasságokba, a szerelem és az átélt gyönyörök emlékétől megittasulva. Poétikusan csendülnek meg a hárfa üveghangjaiban Faust motívumának elmosódott körvonalai.

Mefisztónak, a tagadás szellemének éles profilját adja a *harmadik tétel. (Allegro vivace, ironico.)* Csupa gúny, szatira, hátborzongtató kacagás itt minden. A »jónak negációját« Liszt azzal a szellemes eszközzel jelképezi, hogy az előző két tétel motívumait eltorzítja: staccato, kiélezett ritmusban jelentkezik a legato-dallam, bizarr előképet kap a legnemesebb téma is, a konszonáns hangközök grimaszos disszonanciókká alakulnak át. Mefisztó proteusz-természet, kinek nincs egyénisége, hanem más alakját és másnak tulajdonságát sajátítja ki, csak a pozitívumot tagadássá, az igazságot hazugsággá módosítja. Nincs is saját témája, hanem Faust motívumszimbólumait karrikírozza saját énjének megfelelően. Mindent kigúnyol: Faust kétségeit, tudásszomját, férfias elhatározását, szerelmi vágyát, álmainak beteljesülését. Kárörömmel szemléli a fiatalok boldogságát és gúnyos hahotával kíséri a fiatalok szerelmi vágyódását. Figyeljük meg, hogyan alakulnak át ebben a tételben a felsorolt motívumok új *scherzando*-témákká, hogyan modellálja Liszt a 2. témát a 8. motívummá, a mefisztói diadal pokoli fuga-témájává. Abban a pillanatban, mikor azt hisszük, hogy a jó végkép alámerült és csak a gonosz diadalmaskodik, megszólal a vonósok *pizzicato*-jában Faust motívuma, eredeti alakjában. Tehát nem veszett el minden. Mefisztó még megkísérli túlhangos nevetésével az igazság előtörését ellensúlyozni, de a mélységből ismét előtör a megváltás motívuma (a 6. téma átalakítása), mely mindjobban előtérbe lép és a zárókórus a C-dur hangzat templomi áhitatával zengi az örökszép igét:

Minden mi elmúló — Csodát teremt az ég
Látszat halálig. — S bánat altatón
Ám itt a szép, a jó — A bájos nőiség
Valóra válik. — Fensége von.

SEBESTYÉN EDE:

VERDI ATTILA-OPERÁJA

— SZÜLETETT VELENCÉBEN, MEGHALT PESTEN —

A húnok félelmetesen hatalmas királya kedvelt alakja volt az operaíróknak évszázadokon át, de tragédiát is írtak róla sokat. Az operák között voltak olyanok is, amelyek a maguk korában nagy sikert értek el és hosszabb ideig voltak műsoron, de nagyobb volt azoknak a száma, amelyek életképesség nélkül jöttek a világra és úgy eltűntek, hogy hírük sem maradt.

A komolyabb értékű Attila-operák között *Ziani* Pietro Andrea műve volt az első, amelynek 1672-ben volt a bemutató előadása Velencében. Tíz esztendővel utóbb *Frank* Johan Wolfgang vitte színpadra Attilát Hamburgban. A XVIII. századbeli Attila-operákról semmi emlékeztető sem maradt. A XIX. században *Seyfried* Ignác dalműve volt az első Attila-opera; 1809-ben került színre Bécsben, 1810-ben pedig *Farinelli* Giuseppe-et mutatták be Velencében. Ezt *Mosca* Giuseppe műve követte 1818-ban Palermoban, utána *Persiani* Giuseppe következett 1827-ben Parma színházában, végül *Malipiero* és *Verdi* lépett elő Attila-operájával, mind a kettő 1846-ban, Velencében. (Beethoven is szeretett volna operát írni Attiláról, de nem kapott szövegkönyvet.)

Ezen a helyen csupán Verdi munkájával akarunk foglalkozni, mert annak igen érdekes története, sőt előtörténete is van s mivel az utolsó fejezete Pesten játszódik le, 1852-ben.

I.

Az irredentista fia.

Verdi Attila-operájának szövegkönyvét *Solari* Temistocle írta, egy előkelő trieszti olasz család gyermeke. S a történet, amelyet megkonstruált, félreérthetetlenül célzatos: az író nem oda nézett, ahová ütni akart vele. Attiláról, a hún királyról beszélt, de az osztrák császárt értette, voltaképpen nem is az abszolutisztikus uralkodót, hanem az osztrák zsarnoki uralmat.

Az ifjú Solarit, nehogy apja nyomdokaiba lépjen, a bécsi Theresianumban akarta neveltetni családjának egyik jóakarója — diszkrét bécsi megbízás alapján. A fiú nem látta tisztán a helyzetet és ellenkezés nélkül, sőt örömmel ment Bécsbe. De hamarosan észrevette, mit akarnak vele: *osztrákot nevelni belőle.*

Ezt semmiképpen sem kívánta. Tiltakozott az ellen, hogy abba a táborba tereljék, amely börtönbe vetette apját. Elhatározta, hogy megszökik. Kereste az alkalmat. Egy vasárnapon kimenőt kapott és a külvárosokban őgyelgett. Az egyik téren komédiások sátrát pillantotta meg. Odament, megnézte és nagyon megtetszett. És úgy, ahogy volt, a Theresianum növendékeinek ünneplő ruhájában megállapodott a komédiások vezetőjével, hogy beáll a társaságba.

Nem is ment vissza többé az intézetbe, hanem a komédiásokkal maradt, akiknek ez volt az utolsó előadásuk Bécsben. Másnap fölszedték a sátorfájukat és útnak indultak. Mire a rendőrök megtalálhatták volna Solarit, a társulat már *Magyarországon* járt.

Néhány hónapig vándorolt az előkelő ifjú a komédiásokkal és kimondhatatlanul boldog volt. A szabadságért örömmel tűrt minden fáradalmat, megalázó mókázást, éhséget, kényelmetlenséget. És nagy boldogságában nem is gondolt rá, hogy egyszer mégis csak nyomára akadnak. Mert keresték, nagyon keresték a bécsiek. Idegesítette őket, hogy az oroszlánkölyök szabadon jár.

Egyszer aztán egy délmagyarországi szerb községben — elfogták. Valamelyik *császárhű* szerb ember megtudta az úri külsejű komédiásfiú titkát és föladta a zsandároknak. Jelentést küldtek Bécsbe, mit csináljanak vele s a parancs az volt: tartsák szigorú őrizet alatt, majd katonák mennek érte.

Jöttek a katonák és elvitték Milanóba. Nem zárták be, ahhoz mégis fiatal volt, csak őrizet alatt tartották.

A fiú unalmában írni kezdett. Megírta kóborlásának élményeit, prózában és versben. Színesen, élénken, szenvedélyesen. Írásai eljutottak hozzáértő emberekhez és egymás után megjelentek a milanói lapokban. Nagyon tetszettek. És fölfedezték az ifjú írói tehetségét.

Az elbeszélések, versek, vázlatok után operaszövegeket kezdett írni. Ezek egyelőre használhatatlanok voltak, de annyi mégis látszott belőlük, hogy a fiatalembernek erős színpadi érzéke van. Az is látszott a kísérletekből, hogy csak megfelelő téma kellene neki és bizonyára jobb librettót is tudna írni.

II.

Attila megjelenik.

A negyvenes évek egyik legnépszerűbb német regénye *Werner* Zachariás königsbergi író *Attila* című könyve volt. Werner könnyen elrajzolta a hún király alakját, hogy minél félelmetesebb, ördögibb legyen, elvadult tirannus, valóságos *Über-Unmensch.* (Az »Übermensch« fogalmát csak jóval később alkotta meg Nietzsche.).

Az ifjú Solarinak is kezébe került ez a könyv és rajongó örömmel olvasta el. Ezt várta, ez kellett neki! Attiláról fog operaszöveget írni és minden haragját, gyűlöletét, megvetését és átkát ennek a fülébe dörgi — *az osztrák zsarnokság címére . . .*

Hamarosan munkához látott és írásközben maga előtt tartotta apja arcképét, hogy a börtönben sínylődő apa szenvedései töltsék el a lekét keserűséggel, gyűlölettel és izzó szenvedéllyel.

A szövegkönyv rövid idő alatt elkészült. Censor nem láthatta, mert a fiatalember igen ügyesen titokban tartotta ezt a munkáját s nem postával küldte Verdinek Velencébe, hanem egyik pártfogója maga utazott el vele.

Temistocle türelmetlenül várta az eredményt: mit szól Verdi? Elfogadja-e munkáját? Néhány nappal utóbb megjött Velencéből a pártfogója. Jó hírt hozott: Verdit nagyon lelkesíti az Attila-opera, hamarosan meg is csinálja.

III.

Attila, az operai hős.

Fél esztendeig dolgozott Verdi az *Attila* zenéjén s amikor befejezte, átadta a velencei *Fenice*-színháznak.

Fenice: a név igen kedvező előjel. Főnix amely föléled hamvaiból. Az osztrák megszállástól szenvedő olasz területek népe ebből is reménységet merített.

Az *Attila* szereplői ezek:

Attila a húnok királya

Aetius római hadvezér

Izabella Aquileja parancsnokának leánya

Foresto aquilejai lovag

Uldin bretoni születésű, Attila rabszolgája

Leo római aggastyán.

A többi szereplő: Attila fejedelmi vazallusai, hún harcosok, papok és papnők, aquilejai nők, római harcosok és menekülők; nők, lányok, gyermekek, rabszolgák.

Az opera előjátékból és három felvonásból áll, mindegyik két képre osztva. Az előjáték helye: Aquileja romjai és a Rio alto az adriai lagunákban, ahol most Velence van; az első felvonás színhelye: Attila tábora és sátra Róma alatt; a második felvonásé: Aetius tábora és Attila tábora, a harmadiké: erdőrészletek Attila és Aetius tábora között.

A politikai és szerelmi motivumokból szőtt cselekmény nagyjában ez: Attila az általa romba döntött Aquilejában megszereti a megölt parancsnok leányát, Odabellát, fölszabadítja a rabszolgaságból és feleségül akarja venni. A leány, aki Forestonak, az aquilejai ifjúnak a jegyese, színleg viszonozza Attila szerelmét, hogy mellette maradhasson, mert megesküdött rá, hogy megbosszulja apja megöletését.

Az ifjú ezt nem tudja. Azt hiszi, hogy Odabella valóban Attiláé akar lenni, de a leány megnyugtatja.

Attila nászlakomája. Foresto mérget tett Attila kelyhébe, de a leány ellenezte, mert ő akarja megölni s nem méreggel, hanem — esküje szerint — karddal. A király ajkához emeli a kelyhet, de a leány rákiált:

— Ne hajtsd föl, méreg van benne!

Attila leteszi a kelyhet. Foresta szenvedélyesen kiált Odabellának:

— Nyomorult áruló!

Majd megvallja Attilának, hogy ő tett mérget a poharába.

Attila és Foresta kardot rántanak, de a leány közbeveti magát és megakadályozza a vérontást.

— Odabella — mondja Attila — te kivetted kezemből a méregpoharat és megmentetted az életemet. Mit kívánsz jutalmul?

— Add nékem ezt a merénylőt.

Attila gyanutlanul teljesíti a leány kívánságát és Foresto eltávozik.

Odabella királynői díszben közeledik Aetius tábora felé s az erdőszélen kedvesével, Forestoval találkozik.

Attila gyanakodni kezd. Látja hogy a két római nagyon jó barátságban van egymással.

Szelid szemrehányással kérdezi a nőtől:

— Miért futsz el attól, aki szeret?

Odabella most leveti álarcát és gyűlölettől szikrázó hangon vágja Attila arcába:

— Atyám a te gyilkodtól halt meg! Átkozott lenne az ölelés, mely engem a te nőddé tenne!

Tőrt ragad és leszúrja Attilát.

A történet politikai része nincsen szervesen belekapcsolódva a cselekménybe, éppen azért, mert a tendenciát a politikai epizódokban helyezték el. A leghatásosabb jelenet az, amikor Aetius, akinek szövetségi ajánlatát Attila hatalmának tudatában elutasítja, odadörgi a hún királynak:

— *Vedd magadnak az egész mindenséget, csak Olaszországot hagyd meg nekünk!*

Verdi operája 1846-ban, március 17-én kerül színre elsőízben. A Fenice-színház közönsége a darab tartalma felől tökéletesen informálva és hangulatilag jól előkészülve jelent meg az előadáson. A szerelmi jeleneteket türelmetlenül hallgatták végig, mert a nagy ágyú szavát várták. S amikor elhangzott Aetius mennydörgő szózata, a közönség fölugrott, tapsolt, dobogott, kendőt lobogtatott és önkívületben kiabálta minden egyes ember:

— *Nekünk Olaszországot, nekünk!*

Az első előadás olyan viharos sikerrel végződött, amilyent még nem látott a Fenice-színház. Egész Velencét fölverte a nagy siker, az emberek szinte őrjöngtek a lelkesedéstől.

A második előadáson már kevesebb elektromosság volt a levegőben. És előadásról előadásra lanyhult a hatás. A hetediken már nem volt közönség. Velence után még néhány városban előadták. Az első előadáson megbomlott a közönség a nagy mámortól, a másodikon már üres volt a színház.

Ragyogóan bukott meg a Habsburgok megdöntésére készült opera, az kétségtelen, de mégis megbukott. A Habsburgok túlélték ezt a támadást Olaszországban, ha nem is hosszú idővel.

IV.

Attila Pesten is megbukott.

Az ötvenes évek elején meglehetősen rosszul ment a színház Pesten. A Nemzeti Színháznak, a német színháznak vezetősége a rossz gazdasági helyzetet okolta, a sajtó egy része azonban nem fogadta el ezt a magyarázatot. Sokkal valószínűbbnek tartották, hogy a színháznál uralkodó protekciós rendszer idegeníti el a színháztól a közönséget. Az igazgató állandóan favorizál bizonyos tagokat s a közönség únja ezt az egyhangúságot; annál is inkább, mert a favoritok között gyengébb tehetségűek is vannak. Hol lappanghatott az igazság? Alkalmasint mind a két részen, ha nem is egyenlő mértékben. Bármiként is állt az igazság dolga, a helyzet lényege az volt, hogy az állam egyetlen színháza, a magyar színjátszás főszékesegyháza válságos helyzetbe jutott.

Ilyen volt a helyzet az 1852-ik esztendő nyarán, amikor *Merelli* olasz színigazgató kislétszámú vándortársulatával és *Orsini* karmesterrel Pestre jött. Merelli a német színház igazgatóságával tizenkét előadásra kötött szerződést. Műsorát az akkor legnépszerűbb olasz operákból állította össze: Szevillai borbély, Semiramis és Hamupipőke (Cenerentola) *Rossinitől*, Lammermoori Lucia és Lucretia *Donizettitől*, meg néhány Verdi-opera.

Június 22-én tartották az első előadást. A közönség és a sajtó meg volt elégedve velük, de a színház nem volt ilyen megelégedett, mert nagyon kevés volt a bevétel. A kritikusoknak *Gino* Lina kisasszony, egy abesszíniai leány tetszett legjobban, de csak mint női jelenség. Mint színpadi: kevésbbé. *Neufeld* és *Leichner* nevű művészek is jól voltak, bár nevükről ítélve nem lehettek olaszok.

A következő előadásokon váltakozó eredménnyel játszottak az olaszok. Egyszer kevés nézőjük volt, máskor még kevesebb . . .

Ilyen körülmények között érthető meglepetést keltett egyik lapnak az a bejelentése, hogy a Nemzeti Színház igazgatósága tárgyalást kezdett Merellivel a német színházi szereplés befejezése után való folytatólagos vendégjáték dolgában. Vagyis: a Nemzeti Színház átveszi a német színház vendégeit, a várható kudarccal és deficittel együtt.

A *Hölgyfutár* nem tudta elhinni, hogy az állami színház igazgatója nyitott szemmel beleugorjék ebbe a gödörbe.

»Nem hihetjük e hirt — írta — mert e társaság a német színházban is üres padok előtt énekelt, ugyan minek tehát őket nálunk fölléptetni? Hogy saját személyzetünk addig sétálhasson s e mulatságot aztán még meg is fizesse a pénztár? *Csak sok hírt tudnak ily nagy városban az emberek koholni!*«

Ezt július 6-án írta a Hölgyfutár. Harmadnap pedig ez a hír jelent meg hasábjain:

»Az olasz opera csakugyan működni fog színpadunkon, mint halljuk, fél jövedelemért. Sok szerencsét! Örvendeni azonban nem tudunk azon, midőn nemzeti színpadunkról rendkívüli műélv- és szükség nélkül idegen nyelv hangzik . . .«

Néhány nappal utóbb a Nemzeti Színház igazgatósága kommünikében jelentette be az olaszok föllépését. Azzal okolta meg, hogy újonnan szerződtetett tagjainak egy része még nem érkezett meg, más része pedig még nem tudja a szerepét magyarul s ezt az időbeli hézagot be kell töltenie vahalogyan. A bejelentés ezzel a mondattal végződik : »A kardalok magyarul énekeltetnek.«

Természetesen. Az olaszok ugyanis csak magánszereplőket hoztak.

A Nemzeti Színházban való vendégszereplés első napjául július 17-ét jelölték ki. A szerződés megkötése és az első föllépés dátuma között azonban nagyon rövid volt az időköz, tekintve hogy *cenzura is volt a világon.*

A szövegkönyvet természetesen be kellett küldeni a cenzurának. És ugyancsak sürgetni kellett a cenzorokat, hogy olvassák el minél hamarább. Ez meg is történt. Az olaszok idejében megkapták az engedélyt, a szövegkönyvön azonban kegyetlenül végigszántott a színes ceruza. Magától értődik, hogy a zsarnokság ellen irányuló kitörések mind áldozatul estek a ceruzának, valamint a nagy kitörés is : »Vedd magadnak az egész Mindenséget! . . .«

De nem csupán a cenzura tépázta meg Solari művét, hanem a Nemzeti Színház igazgatója is. Képtelenség lett volna ugyanis, hogy Pesten magyar közönségnek az eredeti befejezéssel adják elő az operát. *Pesten nem ölheti meg Odabella Attilát*! Más befejezés kell helyette, amely megmenti Attila életét. Mit tehettek volna az olaszok? Kénytelenek voltak az igazgató kívánságát teljesíteni, bár nem értették meg, miért fáj a magyaroknak a hún király halála?

Az *Attila* első előadását akadálytalanul megtartották július 17-én, nem nagyszámú hallgatóság jelenlétében. A hangulat nem volt egységes. Némelyek lelkesen tapsoltak mások fagyosan mozdulatlanul maradtak. A sajtó véleménye szintén nem volt egységes.

A *Hölgyfutár* volt a legszigorúbb :

»Az *Attila* gyöngébb művei közé tartozik Verdi mesternek . . . Még csak meglepő hangszerelést sem találhatni benne . . . Hogy semmi jellemzetes nincs a zenében az magától értetik s ha *Attila* helyett *Hong-Hing-Hung* címe volna e dalműnek szintúgy megjárná. *Szövege igen sületlen.*«

Dícséri az énekeseket, akiknek szép hangjuk van, de énekelni és játszani nem tudnak.

A *Magyar Hirlap* elnézőbben ítélkezik, sőt a közönség létszámát illetően is különvéleményen van. »Az *Attila* dalmű előadása — írja — az idő rövidségéhez képest, mely alatt e nehéz dalmű batanultatott, igen jól sikerült . . . Közönség a nagy hőség dacára szép számmal volt.«

A második előadáson olyan kevés hallgató jelent meg, hogy a Magyar Hirlap sem leplezhette a kudarcot, a harmadikon pedig épen csak hogy volt nehány elfoglalt hely is . . .

Az *Attila* Pesten teljesen, tökéletesen és véglegesen megbukott. Az olaszok sietve elhagyták Pestet.

Ezután a kudarc után Olaszországban sem adták elő többé Verdi és Solari közös remekművét. . . .

ELAVULT HANGSZEREK

A »BARYTON«

Midőn *Fleischer* Oszkár a berlini főiskola hangszergyüjteményének tudós őre húsz év előtt a múzeum egyik üvegszekrényéből mosolyogva emelt ki egy értékes *baryton*-t és a kezembe adta, hogy játszam rajta, bizony zavarba jöttem. Pedig gordonkás létemre volt már *tenor-viola* sőt *viola da gamba* is a kezem alatt és rövid kísérletezés után mind a két hangszerrel hamar összebarátkoztam.

De a *baryton*-tól szinte meghökkentem: zavart a csaknem egy síkban fekvő hat húrja, széles fogólapja, zavarba hoztak a szokatlan érintők, de még jobban megdöbbentett az a tucatnyi fémhúr ami a fogólap alatt lábatlankodott. Csak magával a tiszta behangolással vesződtem vagy tíz percig, aztán következett volna a játék: Fleischer professzor ravaszul mosolygott bajusza alatt, mikor elébem rakta *Haydn*-papa egy barytonra komponált *D*-dur szonátáját. Hideg verejték gyöngyözött homlokomon mindjárt az első szokatlan öt és hat hangból álló arpeggio-akkordok láttára, hát még, amikor a különös terc- és kvarthangolásban mozgó figurációk alá írt hangjegyeket a balkéz hüvelykével kellett játék közben pengetni! Néhány ütem után megelégeltem a mulatságot és boldog voltam, mikor a kínzószerszám visszakerült helyére.

Ha visszaidézem emlékezetembe idétlen formáját, különös menzuráját célszerűtlen húrozatát, csodálkoznom kell azon a történeti tényen, hogy ez a hangszer kétszáz éven át tudta pozícióját tartani és csak a mult század második évtizedében fejezte be szerény pályafutását. Játéktechnikája egészen sajátszerű volt. Mint rokonszerszámait, a *viola bastarda*-t és a *viola da gamba*-t, a barytont is két térde közé szorította a játszó. Aránylag rövid vonójával jó tenyérnyivel a láb felett súrolta a húrokat—tehát nem oly közel a lábhoz, mint a mai gordonkásaink—azonkívül a vonás iránya is eltért a ma megszokott nyugodt, csaknem egy síkban mozgó játékmódtól: a mély húrokon a vonót maga felé húzta, a magas húrokon pedig magasan fölfelé tartott könyökkel, kifelé. Legnehezebb volt a balkéz szerepe, mert négy ujjával két-három fekvés változással a 6—7 bélhúrt kellett a megfelelő érintőkhöz szorítani, közben hüvelykét nem támaszthatta meg a forgólap hátsó részén, hanem azzal a nyak belső vályújában elhelyezett fémhúrokat kellett időközökben pengetnie. A reánk maradt irodalomban olyan súlyos követelményekkel léptek fel e tekintetben a komponisták, hogy a baryton-művészek egykor sokat dícsért technikája előtt meg kell hajolnunk.

Nem kell csodálkoznunk azon, hogy a *baryton*-t ma már csak múzeumok vitrinjében tartják és senkinek se jut eszébe, hogy pódiumon szólaltassa meg ismét. Mennyi munkát adhatott a közel 40 húr állandó hangolása és mennyi gondot kellett a két kéz, de különösen a balkéz technikájára fordítani. Ezek a nehézségek mellett nem állottak arányban a hangszer művészi értékével, melyet még a technikai lehetőségek szűk korlátai is leszállítottak. Hangszíne sem felel meg mai ízlésünknek. Azt az édeskés, behízelgő, »limonádés« hangot, mely a baryton sajátossága, igen kedvelték a rokokó- és a directoire-stílus átmeneti korszakában; ez a hang szinte szimboluma annak a szentimentális irodalomnak, mely *Goethe* »Die Leiden des jungen Werther« című regényének nyomán fakadt. Ez a tónus ma, midőn a gordonka és a kürt hangját is elévültnek tartják és mikor a fojtott trombita és a szaxofón hangszíne az ideál, igazán régen túlhaladott valami.

Valószínű, hogy a *baryton*, mint minden olyan vonós hangszer, melynek rezonanciáját a fogólap alatt elhelyezett szabadon lengő húrok fokozták, keletről származott Európába. Angol kereskedők, kik Indiából és Perzsiából szállították gyarmatáruikat hazájukba, hozták magukkal az első modelleket a 16. sz. közepén. Onnan származott át Németországba és Ausztriába. Másutt, különösen a latin nemzeteknél alig ismerték. A rezonánshúrokat eleinte nem pengették ; csak a 17. század végéről szól az első híradás, hogy a húrokat rendszeresen diatónikusan vagy kromatikusan felhangolták és megpendítésével a lant és a térdhegedűjátékot egyesítették egy hangszeren. Szerkezetét a mellékelt ábrán elég jól láthatjuk. Csigájának helyén legtöbbször női fejet vagy angyalfejeket faragtak ki. Csavarjainak mennyisége a húrok számától függ. Feltűnő, hogy a fogólap nem helyezkedik el pontosan a hangszer közepén, minthogy az alatta futó pengetésre szánt húroknak, hagy szabad helyet. Miután ezeket a balkéz hüvelykujja szólaltatta meg, a nyak hátsó részét vályúszerűen kellett kivájni, hogy a *baryton*-játszó kényelmesen hozzájuk férkőzzék. Legtöbb hangszeren a különös rajzú *f*-lyukakon kívül még gitárszerű rozettával díszített kerek hangnyílást is faragtak ki. Hat-hét játszóhúrját sokfélekép hangolták. Sokszor lantszerűen : *E-A-d-g-h-e*^{1}, sokszor *D*-dúrhangzatban : *D-A-d-fisz-a-*^{1}*d*), néha a következő sorban : *A*$_1$*-D-G-c-e-a-d*^{1}. A szabadon lengő pengetésre szánt fémhúrok száma 8 és 42 között váltakozott. Ezeket néha diatonikusan *D*-durban hangolták, néha kromatikusan *E-a* hangterjedelemben.

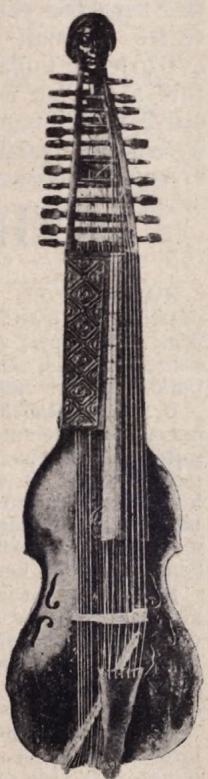

Baryton
a 18. sz. végéről

Európában ma körülbelül félszáz játszható állapotban tartott baryton-t őriznek a berlini, lipcsei, nürnbergi, kopenhágai, londoni és bécsi hangszergyüjteményekben. Legrégibb közöttük a kopenhágai múzeumben regisztrált gyönyörű példány, 1670-ből.

Ha topográfiai elterjedése kis térre is szorítkozott, azért — legalább a 18. század végén — elég népszerű hangszer volt. Minket magyarokat két adat érdekelhet a barytonnal kapcsolatosan. *Speer* Dániel, boroszlói városi zenész, azt írja 1687-ben Ulmban megjelent népszerű tankönyvében (»Grundrichtiger, kurz, leicht und nöthiger Unterricht der musakalischen Kunst«) : . . . *ich habe auf meiner Peregrination nicht mehr als am Bischofflichen Hofe zu Freysing einen angetroffen, auch der gleichen Instrument nirgends als zu Eperies in Ungarn, bey dem Stadt-Trompeter Musico, Adam Berslern, der als ein berühmter Geigenmacher solches selbsten gemacht, gesehen.*

Esterházy Miklós herceg, a magyar kir. testőrség kapitánya és a Mária Terézia-rend lovagja, a katonai erények mellett a zenét is rajongásig szerette. Kismartoni kastélyában jól javadalmazott zenekart tartott, melynek fenntartását Esterházy Pál Antal herceg halála után (1762-ben) vállalta. Ekkor veszi át Wernertől *Haydn* József a zenekar vezénylését s egy darabig Kismartonban, majd Eszterházán működik csaknem egyfolytában 28 éven át. Esterházy Miklós herceg a vonós hangszerek közül a viola da gamba-t és a *baryton*-t kedvelte. Utóbbin, kortársai állítása szerint, jelentős technikát

sajátított el és csendes téli estéken szívesen produkálta magát bizalmas barátai körében. Biztatására Haydn is megtanult barytonon játszani és gyakorlati úton megismerkedvén a hangszer technikai sajátosságaival, a herceg felszólítására előbb kisebb tanulmányokat és előadási darabokat, majd szonátákat, duókat, triókat és kis zenekarral kísért versenyműveket komponált, körülbelül 175 művet, miknek nagy része idők folyamán sajnálatosan elkallódott.

Haydn mellett a 18. század második felében élt osztrák és délnémet komponisták közül *Tomassin*, *Niemecz*, Karl *Franz*, *Burgsteiner*, *Pichl*, *Paëz*, *Eybler* és *Weigl* is írtak barytonra, sokszor olyformán, hogy a rendes vonósnégyest a barytonnal egészítették ki vonósötösé. Esterházy hercegnek, mint barytonművésznek sok sok versenytársa élt a 18. század végén. *Tomassin* és *Burgsteiner* egykori feljegyzések szerint Pozsonyban és Bécsben is koncerteztek és sokat emlegettek egy *Feil* nevű művészt, kit a 19. század első évtizedében ünnepeltek Bécsben és Münchenben. Egész a huszas évek elejéig tart a *baryton* népszerűségének utolsó fellángolása. *Friedel* Ludwig berlini művész 1820-ban és a bécsi *Hauschka* Vincenz 1823-ban lépett vele utoljára nyilvánosan pódiumra.

SZÍNHÁZ

◆◆◆

»Dafne«, a 300 év előtti első operák pásztorhőse, most is operaírásra ihlette *Mulè* Giuseppet, a római Santa Cecilia konzervatórium vezetőjét. Műve a génuai Carlo Felice színházban szép sikert aratott.

Dr. Zádor Jenő *X-mal Rembrandt* c. vígoperájának bemutatójáról a dortmundi sajtó igen meleg hangú cikkekben emlékezik meg. Dícsérik a szellemes szöveget, de különösen a zene eredetiségét és ötletességét hangsúlyozzák. A dortmundi bemutató után a vígopera Biefeldben, Darmstadtban és Saarbrückenben kerül színre.

Istel Edgar neves zeneíró otthon van a zeneszerzésben is. »Wie lernt man lieben?« című vígoperáját most adták Duisburgban ; szép spanyol népdalokat használ fel, szellemesen hangszerel, — de mikor a magáéból ad : száraz, akadémikus.

A müncheni opera igazgatósága megbízta *Strauss* Richárdot, hogy *Mozart Idomeneo*-jának átdolgozása után Weber *Euryanthe*-jét alkalmazza színre. E ragyogó dalműnek, a lovagi romantika egyik legszebb hajtásának, egyébként a »*Lohengrin*« előfutójának nyitánya minden évad hangversenyműsorainak egyik legfőbb ékessége. Magát az operát üres, hosszadalmas szövege törölte le az európai operaszínházak játékrendjéről. Talán Strauss ötletessége és Weber iránti rajongása fel fogja támasztani ezt a mesterművet százéves letargiájából.

A **Bajazzók,** Leoncavallo hatásos operája e hónapban kerül ötszázadszor színre Berlinben.

Hubay Jenő »Álarc« c. operájából már annyira előrehaladtak a próbák, hogy bemutató előadását e hó végére meg is tarhatják. A nagy sikerrel kecsegtető újdonság szövegét *Lothar* Rudolf nyomán *Góth* Sándor dolgozta át.

Boito Arrigo, a nemrég elhúnyt jeles zeneszerző és még jelesebb szövegköltő (Verdi »Ottelo«-jához és »Falstaff«-jához ő szolgáltatta a librettót.), most egy fiatalkori szövegével szerzett sikert *Pick Mangiagalli* ismert operaszerzőnek. Mulatságos, bohókás művük Hamburgban »Küsse und Keile« (Csókok és botok) cím alatt került színre.

A »Pillangó kisasszony« Tokióban színrekerült ; a darab japáni személyeit otthoni művészek, a külföldieket angol és német erők adták. A közönség a zenét túlhangosnak találta ; az idegen közreműködők viszont a japán énekesek hangját találták gyengének.

Siker 1707-ben és ma. Nagy tehetség volt a hamburgi operaház karnagya és házi zeneszerzője, *Keiser* Reinhold (1679—1730); 130 operát írt, legnagyobbrészüket a berlini állami könyvtár őrzi ; az egyiket most előadta Hamburgban a »Vereinigung zur Pflege alter Musik«, címe : *Der angenehme Betrug, oder der Carneval von Venedig*«. Hősei ez egyszer nem hősök, sőt ilyeneknek paródiái ; mulatságos, de ósdi intrikás szövegéhez pompásan jellemző, változatos zenét írt Keiser. Händelhez méltó témájú áriák és apró dalocskák bőven és kellemesen váltakoznak. Kétszáz évvel ezelőtt 28 éven át kasszadarab volt, most is nagyon tetszett.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Magyar művésznő sikere Szófiában. *Felvinczi Takács Alice* a magyar hegedűművész generáció fiatal tagja a mult hónapban hangversenyezett Bulgária fővárosában *Szófiában*. A fiatal művésznő sikeréről a hozzánk érkezett legnagyobb francia nyelvű bolgár lap a »*La Bulgarie*« így számol be: Női zongora vagy hegedű virtuózoknál általában nagy hiba az egységes elgondolás hiánya s tisztán a részletek kidolgozására való törekvés. *Felvinczi Takács Alice*, ez a bájos fiatal leány erős férfias vonóvezetéssel, öntudatos és komoly elmélyüléssel mondja el mindazt, amit akar. Vonókezelése könnyed és elegáns s játékának tónusa meleg, ami egymaga is elegendő ahhoz, hogy a hallgatóságot azonnal megnyerje. Az érdekesség erejével hatott *Bartók* egyik modern művének előadása, mert a magyar táncok és a mi saját nemzeti zenénk között sok hasonlatosságot vélünk felfedezni. Kiemeljük még a fiatal művésznő műsoráról *Sarasate* Zigeunerweisen-ját, amelynek romantikus nosztalgiáját és a másik rész pattogó tüzét és ördögi ritmusát külön gyönyörűséggel hallgattuk a jeles művésznő technikailag is kitűnő előadásában. A közönség virágokkal árasztotta el a nagytehetségű fiatal művésznőt, aki előtt — reméljük a munkán túl, — jelentős sikerekben gazdag művészi jövő áll és aki tőlünk is a legmelegebb elismerés emlékét viheti magával.

A nagysikerű hangverseny nyomán a szófiai rádió hívta meg másnapra egy önálló koncertre, amelynek műsorát a fiatal művésznő magyar zeneszerzők (Goldmark, Hubay, Bartók, Kodály, Zsolt) műveiből állította össze.

Stravinszky legújabb művét, egy zsoltárszimfóniát maga fogja dirigálni Párisban.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Ez év november 19-én lesz hétszáz éve annak, hogy II. Endre magyar királynak és hitvesének meráni Getrudnak harmadik gyermeke: *Szent Erzsébet* elhúnyt. Legendákkal teli élettörténete századokon át foglalkoztatta az írókat, festőket és zeneköltőket. Ausztriában és Németországban már megalakult bizottságok szervezik a centenáris ünnepségeket. Reméljük, hogy a pozsonyi várban született szentéletű asszony halálának 700. évfordulójáról nálunk is méltó keretek között fognak megemlékezni. Legalább Liszt Ferenc poétikus legendáját adná elő jelenetezve Operánk igazgatósága! Milanóban egyébként 1871-ben mutattak be egy operát *Elisabetta d'Ungheria* címen. Zenéjét *Saint-Georges* szövegére *Beer* komponálta.

Francia vészkiáltás. *Mercerau* Alexandra előadása a párisi Alliance Littéraire-ben: »Engedjük élni a hangversenyzenekarokat« (»Comment permettre aux concerts symphoniques de vivre ou: la crise de l'intelligence en France«) a franciaországi zenei műveltség válságát hangoztatja: az értelmiség nem elég gazdag, hogy a hangversenyeket látogathassa, a zenekarok deficittel küzdenek... (A gazdag és győztes országban! mit mondjanak a legyőzöttek?...) Mercerau csak egy életmentő módot tud és sürget: az amerikai *Ford, Blumenthal, Rockefeller*, a német *Krupp* és *Nobel* példáját, akik sokmilliós adományaik és alapítványaikkal ápolják a kultúrát: nem röstel neveket is említeni a dúsgazdag *Loucheur, Galette, Schneider*, az észak- és keletfranciaországi iparmágnások érezzék kötelességüknek, hogy óriási vagyonuknak egy hányadával hozzájáruljanak nemzetük szellemi életének felvirágoztatásához Az értelmiség pedig szervezkedjék, tömörüljön és bírja belátásra a vagyonosokat...

6200 hangversenyző tagja van a *Rechsverband deutscher Tonkünstler*-nek. Egy új szövetség, »Konzertgeberbund Musikvereinigung«, amazzal karöltve, olcsób helyárak, olcsóbb falragaszok útján több bevételt akar a művészeknek biztosítani, a hangversenyrendezőkkel is tárgyal.

Helvey Laura, Nemzeti Színházunkban a Dumas Fils-, Sardou- és Csiky Gergely-féle drámák ünnepelt hősnője, február 2-án meghalt. Testvérhuga volt Helvey Ilkának (aki a Nemzeti Szinház koloratúr énekesnője volt, de hamarosan lelépett a színpadról, nőül menvén Szentkirályi Alberthez; két éve halt meg); de maga is képzett énekesnő volt, 1874-ben Drezdában vendégszerepelt s ott szerződéssel is megkínálták, de szíve mégis a drámához vonzotta. Azonban hallottuk énekelni hangversenyen, valamint a Nemzeti színpadán az Ember Tragédiája

Hippia szerepében, a Don Carlos Eboli hercegnőjében. Volt egy testvérhuga is, Irén, aki Párisban képeztette ki szopránját, külföldön énekelt is, de csakhamar Hofhauser budapesti építész neje lett és visszavonult a színpadról; a mult ősszel húnyt el. Helvey Laura Ujváry Lajosnak, Kossuth nevezetes hívének s a Pesti Napló egykori szerkesztőjének volt özvegye.

Új kiállítás Berlinben: »Színház és zene a képzőművészetekben«, rendezte a Deutsche Kunstgemeinschaft. Csupa érdekes festmény és szobor — de rendszertelen és hiányzik belőle nagyon sok hozzáférhető nagy érték. Tulajdonképen öt kiállítást kellett volna rendezni: a modern színművészet, zene, tánc, varieté, film köréből-még pedig történeti sorrendben össze, állított anyaggal.

Demény Dezső pápai kamarás, a Szent István-Bazilika karnagya, a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakának tanára, a mult hó végén ülte meg hatvanadik születésnapját. Ez alkalommal a Bazilikában tartott ünnepi misén a közszeretetben álló, érdemdús jubiláns *E*-dur miséjét és *Ave Maria*-ját adták elő igen hangulatos keretben kitűnő előadásban. Zsasskovszky József dirigált rutinos lendülettel és Riegler Ernő Zeneművészeti Főiskolai tanár játszotta áhítattal az orgonaszólamot.

Dohnányi Ernő ragyogó sikeréről számol be a londoni sajtó. A jelenkor legnagyobb klasszikus pianistája az angol rádiótársaság díszhangversenyén játszott, olyan ünneplések középpontjában, aminőket ritkán könyvelhet el a meglehetősen tartózkodó közönség és kritika.

Ezer dollár a budapesti Operaház maximális fellépti díja. Ezt a józan határozatot hozta pontos kalkulációk megejtése után az Opera igazgatósága. Reméljük, hogy az elkényeztetett világhírességek be fogják látni, hogy a mai gazdasági viszonyok mellett még ez az összeg is nagy megterhelést jelent a színház büdzséjének.

Hylton Jack, az ismert jazz-karmester meghívást kapott, hogy a párisi nagyoperában hangversenyezzék egy estén át zenekarával.

Megszűnik egy bécsi híresség: az Augusztinusok templomának több mint százéves egyházi zenéje. Valamikor minden elsőrendű művész szívesen közreműködött a kóruson, az udvari opera énekesei, a filharmónikus zenekar tagjai is, de a háború utáni viszonyok elapasztották az alapítványokat, a társadalom adakozása is minimálisra csökkent, már régen próba nélkül, primavista adtak elő új misezenéket is, a derék karnagy, *Eder* Christian, hűségesen beérte az évszázadok előtt megállapított évi 6 garas fizetéssel . . .

Zenepedagógiai tájékoztató tanfolyamot rendez a *berlini Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht, Kestenberg* miniszteri tanácsos vezetése mellett június 22-től július 4-ig. A tanfolyam alkalmat nyujt résztvevőinek, hogy az iskolai zenetanítást és a legfontosabb állami és magánzeneintézményeket megismerje. Kívánatra a fenti intézet részletes tájékoztatót küld. A tanfolyam látogatói operai előadásokra és hangversenyekre kedvezményes jegyeket kapnak.

A berlini Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht dr. Reichenbach vezetése alatt az oderamelletti Frankfurtban ez évi július hó 6. és 26. között gyakorlati zenetanfolyamot nyit. *Munkarend:* Gyakorlati tanítás. Karének és hangképzőgyakorlatok. Kezdők tanítása *Tonika-Do*-rendszer alapján. Ritmikus torna. Részvételi díj 60 márka. Beíratás öt márka. Lakás és ellátás 4·50 márka naponta. Részletes tájékoztatót küld fenti intézet, Berlin W 35, Potsdamerstr. 120

Díszdoktorrá avatta a königsbergi egyetem *Scherchen* Hermannt, a még csak 40 éves, de máris hírneves karnagyot és zeneszerzőt. A jeles karmesternek nemrég jelent meg »Die Kunst des Dirigierens« című könyve; egy königsbergi zenekritikus ráfogta, hogy ezt a művet nem is Scherchen, hanem egy fuvolás írta; a karnagy természetesen pert indított rágalmazója ellen, akit el is ítéltek. Az egyetem kitüntetése is fényes elégtételül szolgál a megsértett művésznek.

Wolfsthal Josef, a berlini Hochschule für Musik hegedűtanára és az áll. operaház hangversenymestere, még csak 31 éves volt, mikor az egész Európában járványos influenzába esett s az ebből fejlődött tüdőgyulladás áldozata lett. Halálával csonka lett a trió, melynek mélyhegedűse: *Hindemith*, gordonkása: *Feuermann.*

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 2635

B. bérlet B. bérlet

1931 április 11-én, szombaton este 1/2 8 órakor

A Népművelési Bizottság

V. Hangversenyévadjának záró

DÍSZHANGVERSENYE

(150-ik vigadói hangversenye)

Dr DOHNÁNYI ERNŐ,

A M. KIR. OPERAHÁZ TAGJAI

ÉS A

PALESTRINA-KÓRUS

közreműködésével

MOZART: zongoraverseny

BEETHOVEN: IX. szimfónia

Karnagy:

BOR DEZSŐ

✡

Jegyek: 1 pengőtől 5 pengőig

Az április 5-ére hirdetett hangversenyt
április 11-én, szombaton este 1/2 8 órakor tartjuk meg

ISMERJE MEG

BUDAPEST MŰKINCSEIT, TÖRTÉNELMI EMLÉKEIT, KÖRNYEZŐ VÁROSAIT, KIRÁNDULÓHELYEIT.

HAZÁNK VÁROSAIT, TÁJSZÉPSÉGEIT, FÖLDJÉT, NÉPÉT ÉS ÉLETÉT

VEGYEN RÉSZT

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSAIN

MÁRCIUS—JÚNIUS HAVI MUNKATERV:

BUDAPESTEN: Hetenként többször szakvezetéses múzeum- és gyárlátogatás, középületek és intézmények megtekintése.

VIDÉKI KIRÁNDULÁSOK: Budafok, Pesterzsébet, Kispest, Rákospalota, Újpest, Szentendre, Ráckeve, Zsámbék, Boldog, Gödöllő, Vác, Esztergom, Eger, Székesfehérvár, Mezőkövesd, Balaton (Földvár-Tihany-Füred-Siófok), Győr, Veszprém, Pannonhalma, Zirc stb.

A Bizottság hivatalos helyisége:

IV., SZÉP-U. 5

Telefon: Automata 845—29.

***

Hivatalos órák: d. e. 9–2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig

TANFOLYAMOK:

FESTÉSZET TÖRTÉNETE
Előadó: Kampis Antal egyet. tanársegéd

KÍNA ÉS JAPÁN MŰVÉSZETE
Előadó: Felvinci Takács Zoltán egyet. m. tanár.

FÉNYKÉPEZÉS
Előadó: Vass Ernő szakoktató.

RÁDIÓSZERELÉS
kezdők és haladók részére.

AZ ÚJABB MAGYAR IRODALOM ISMERTETÉSE
Előadó: Fekete József tanítóképzőint. tanár.

BUDAPEST KIRÁNDULÓHELYEINEK ISMERTETÉSE
Előadó: Dr. Strömpl Gábor egyet. m. tanár

RÉSZLETES MUNKATERVET AZ ÉRDEKLŐDŐKNEK FÉLÉVI 1 P-ÉRT :-: POSTÁN KÜLD A BIZOTTSÁG :-:

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 2635

300182 16

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 12. szám
1931 március 15

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — KERTÉSZ GYÖRGY: Stravinszky »Apollon Musagetes« és »Le baiser de la fée« c. balettjeinek ismertetése. — SEBESTYÉN EDE: Hetvenéves Erkel Ferenc Bánk bán-ja. — »Az Álarc« Hubay Jenő új operájának bemutatója. — LUKÁCS GYÖRGY: A zene az antik filozófia tükrében. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENY. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

C. bérlet. **1931 március 22-én, vasárnap** **C.** bérlet.

„MAGYAR DAL"-HANGVERSENY

1. a) A tihanyi echohoz. b) Hej a mohi hegy bora
   Énekli: LIGETI DEZSŐ
2. a) MOLNÁR A.: Mindig
   b) KOUDELA: Oda nézzetek
   c) KAZACSAY: Felhők
   Énekli: VÁRY KLÁRA
3. a) TARNAY: Szent Margit galambjai
   b) LAVOTTA: Az én szívem
   Énekli: DULLIEN ELLA
4. a) BALÁZS: Szidnak engem az emberek
   b) EROSS: Vannak el nem csókolt csókok
   c) RÉVFFY: Asztalosék kapuláját
   Énekli: GAÁL JÓZSEF
5. a) NOSZEDA: Piros rózsák
   b) DIENZL: Liliomszál. c) VÁRADY: Hajlik a jegenye. Énekli: EYSSEN TIBORNÉ
6. a) POLGÁR: Haragusznak rám a cserei lányok . . .
   b) THEGZE—GERBER: Virág ének
   Énekli: MATUSKA MIKLÓS dr.

Szünet

7. a) KERÉNYI: Szól a kakas már
   b) KACSOH—HARMAT: Egy rózsaszál
   c) OTTO: Keskeny út . . .
   d) VÁSÁRHELYI: Szánt a babám . . .
   Énekli a Koronaőr-utcai községi polgári leányiskola énekkara
   Vezényel: MARKÓCZY IRÉN
8. a) KOKAY: Királyleány dala
   b) VÁSZY: Erdőben. c) CSIKY: Éjszakák
   Énekli: Sz. HODOS EDITH
9. KODÁLY: Fáj a szívem
   Énekli: MATUSKA MIKLÓS dr.
10. a) GESZLER: Őszi rózsa
    b) SAUERWALD: Altatódal
    Énekli: S. SZATHMÁRY MARGIT
11. a) SIKLÓS: Szerenád
    b) SZABADOS: Kelemen dala
    Énekli: LIGETI DEZSŐ
12. a) HUBAY: Rózsabokor a domboldalon
    b) KISZELY: Norvég halászlegenda
    Énekli: L. SEBEÖK MÁRTA
13. a) LÁNYI: Szeptember végén
    b) LAURISIN: Ködös álomösvényen
    Énekli: GAÁL JÓZSEF

Karnagy: BOR DEZSŐ

A. bérlet.

1931 március 29-én, vasárnap

Közreműködnek:
HALÁSZ GITTA,
a m. kir. Operaház tagja és
FARNADI EDITH
zongoraművésznő

1. HÄNDEL: Concerto grosso
2. a) HAYDN: „Az évszakok" c. oratóriumából
   Hanne nyári áriája
   b) HÄNDEL: „Acis és Galatea" c. operájából
   Galatea első áriája
   Énekli: HALÁSZ GITTA

Szünet

3. SCHUMANN: A-moll zongoraverseny
   Előadja: FARNADI EDITH
4. SCHÖNBERG: Verklärte nacht

Karnagy:
JEMNITZ SÁNDOR

Jegyek: 80 fillértől 3 pengőig

B. bérlet.

1931 április 11-én, szombaton este ½8 órakor

A Népművelési Bizottság

V. Hangversenyévadjának záró

DÍSZHANGVERSENYE

(150-ik vigadói hangverseny)

Dr DOHNÁNYI ERNŐ, A M. KIR. OPERAHÁZ TAGJAI ÉS A PALESTRINA-KÓRUS

közreműködésével

MOZART: Zongoraverseny

BEETHOVEN: IX. szimfónia

Karnagy: BOR DEZSŐ

Az április 5.-ére hirdetett hangversenyt április 11-én, szombaton este ½8 órakor tartjuk meg

---

A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 1 pengőtől 5 pengőig

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XII. évfolyam, 12. szám Budapest, 1931. március 15

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

Huszonnyolcadik hangverseny. — 1931 márc. 22-én. — Vezényel: Bor Dezső C bérlet.

„MAGYAR DAL"-HANGVERSENY.

A DAL

ősidőktől fogva a szubjektiv érzéseknek primitiv költői és zenei eszközökkel való kifejezése: kis hangulatkép, mely az ember művészi hajlamának legelemibb megnyilatkozása. Minthogy csakis érzelmek tolmácsolója, tehát a dal tulajdonkép mellőzni volna hivatva minden epikus (elbeszélő) és a drámai elemet; megállapitható azonban, hogy már bölcsőkorában vegyültek el a dalba ezek a nem kizáróan szubjektiv megnyilatkozások.

Keletkezése alapján népdalra és műdalra oszthatjuk ketté a dalt; valószínű, hogy az utóbbi a népdalból fakadt. Mindkettő monodikus volt úgy az ókorban, mint a középkor első tíz századában; ez a monódia mellőzött minden hangszerkíséretet. A hangszerkíséretes műdal első virágkorát a 14—15. század madrigál és rondóirodalomban éli át, abban a jellegzetes alakjában, amellyé a troubadourok dalaiból fejlődött. Rövid hanyatlási időszak után a 16. század hozza meg a tisztára vokális *(a capella)* többszólamú műdal korszakát; ez alatt, valamint a dal további alakulásának újabb mélypontjában, a hangszerkíséretes dal az opera keretében húzódik meg. Goethe, Schiller és Heine versei, valamint Schubert, Schumann és Mendelsohn dalai teremtették meg a dal 19. századbeli ujjászületését. Franz Róbert, Jensen, Cornelius Péter és Brahms léptek a nyomukba, újabb tartalommal és kifejező eszközökkel töltvén meg az adott kereteket. Liszt, Wolf Hugó és Reger kezdték meg az énekhang deklamálásának fokozását azzal, hogy a dallamot sokszor a hangszerkíséretbe helyezik át, vagy pedig utóbbival illusztrálják az ének recitatívikus szólamát.

Hazánkban a 19. század elején Haydn, majd Schubert dalainak dolgozási módját utánozzák komponistáink. Mindkét mesternek sok relációja volt az ország nyugati megyéivel, azonkívül Haydn tudvalevően Verseghy és Csokonai költeményeket is zenésített meg. Sok dala maradt fenn e korból *Verseghy* Ferencnek, *Horváth* Ádámnak, *Kisfaludy* Sándornak, *Spech* Jánosnak, *Winkler* Angyalnak, *Thern* Károlynak, *Fusz* Jánosnak, *Svastits* Nepomuk Jánosnak, *Faller* Jánosnak, *Tsukly* Mihálynak, *Batka* Jánosnak, *Podmaniczky*

Lajos bárónak, *Szilvási* Jánosnak és még másoknak, kik mindannyian a magyarországi »táblabíró« korszakot képviselik. *Lavotta*, *Csermák* és kortársait a palotás és verbunkós ritmusait viszik át dalaikba. *Mosonyi* Mihály és *Mihalovich* dalaiból Liszt és Wagner nagy kultúráját érezzük ki. A 19. század romantikus mestereinek stílusát követik: *Ábrányi* Emil, *Aggházy* Károly, *Angyal* Armand, *Antalffy-Zsíros* Dezső, *Beretvás* Hugó, *Berté* Henrik, *Buttkay* Ákos, *Chován* Kálmán, *Csiky* János, *Demény* Dezső, *Dienzl* Oszkár, *Dohnányi* Ernő, *Farkas* Ödön, *Herzfeld* Viktor, *Hubay* Jenő, *Járai* István, *Kacsóh* Pongrác, *Kern* Aurél, *Lányi* Ernő, *Lavotta* Rezső, *Poldini* Ede, *Radnai* Miklós, *Siklós* Albert, *Szabados* Béla, *Szeghő* Sándor, *Szendy* Árpád, *Tarnay* Alajos és *Vince* Zsigmond. Mahler, Debussy, Strauss Richárd, Schönberg és az új zene többi apostolának törekvéseit ültetik át dalaikban: *Bartók* Béla, *Jemnitz* Sándor, *Lajtha* László, *Kodály* Zoltán és *Reinitz* Béla.

*

1. *a)* A tihanyi echohoz.
   b) Hej a mohi hegy bora. Énekli: *Ligeti* Dezső.
2. *a)* *Molnár* A.: Mindig.
   b) *Koudela:* Oda nézzetek.
   c) *Kazacsay:* Felhők. Énekli: *Váry* Klára.
3. *a)* *Tarnay:* Szent Margit galambjai.
   b) *Lavotta:* Az én szívem. Énekli: *Dullien* Ella.
4. *a)* *Balázs:* Szidnak engem az emberek.
   b) *Erőss:* Vannak el nem csókolt csókok.
   c) *Révffy:* Asztalosék kapufáját. Énekli: *Gaál* József.
5. *a)* *Noseda:* Piros rózsák.
   b) *Dienzl:* Liliomszál. Énekli: *Eyssen* Tiborné.
   c) *Várady:* Hajlik a jegenye.
6. *a)* *Polgár:* Haragusznak rám a cserei lányok . . .
   b) *Thegze—Gerber:* Virágének. Énekli: *Matuska* Miklós dr.
7. *a)* *Kerényi:* Szól a kakas már.
   b) *Kacsoh—Harmat:* Egy rózsaszál.
   c) *Otto:* Keskeny út . . .
   d) *Vásárhelyi:* Szánt a babám.
   Énekli: a Koronaőr-utcai községi polgári leányiskola énekkara.
   Vezényel: *Markóczy* Irén.
8. *a)* *Kokai:* Királyleány dala.
   b) *Vaszy:* Erdőben.
   c) *Csiky:* Éjszakák.
   Énekli: *Sz. Hódos* Edith.
9. *Kodály:* Fáj a szívem.
   Énekli: *Matuska* Miklós dr.
10. *a)* *Geszler:* Őszirózsa.
    b) *Sauerwald:* Altató dal.
    Énekli: *S. Szathmáry* Margit.
11. *a)* *Siklós:* Szerenád.
    b) *Szabados:* Kelemen dala.
    Énekli: *Ligeti* Dezső.
12. *a)* *Hubay:* Rózsabokor a domboldalon.
    b) *Kiszely:* Norvég halászlegenda.
    Énekli: *L. Sebeők* Márta.
13. *a)* *Lányi:* Szeptember végén.
    b) *Laurisin:* Ködös álomsövényen.
    Énekli: *Gaál* József.

Karnagy: *Bor* Dezső.

MARKÓCZY IRÉN

*

Huszonkilencedik hangverseny. — 1931 márc. 29. — Vezényel: Jemnitz Sándor. A bérlet.

1. **Händel Georg Fr.** (1685 Halle—1759 London): *Concerto grosso.* 7. szám.

Händel, az oratórium nagymestere, a »Messiás« halhatatlan megalkotója, a hangszeres zene terén óriási kortársának, Bachnak méltó társa, bár művészete sok tekintetben elüt a lipcsei Thomasschule karnagyának instrumentális ópuszaitól. Ő is a polifónia világában élt, de stílusa tisztább, nyelvezete folyékonyabb, plasztikusabb. Händel 1740 körül írta meg 12 nagy *Concerto grosso*-ját; ezekben a Corelli-féle olasz hagyományos stílus minden jellemvonását felismerhetjük: a szólamok sokszor figuratív mozgékonyságát, a felsőbb szólamba került dallamnak kiemelkedését, valamint a tuttiknak és a szólószerűen felbukkanó vonóshangszereknek — néha óboának — váltakozását. Sokszor bizonyos alkalmakra készültek, mulatságokra, névnapi ünnepségekre, kerti szórakozásokra, vagy pedig oratóriumok előadása közben voltak hivatva a műsort élénkíteni.

*

2. *a)* **Haydn József:** »Az évszakok« című oratóriumából Hanne nyári áriája.

Recitatív:

Légy üdvöz most, sötét liget, hol százados tölgy alatt hűs árnyékot nyujt a lomb, hol karcsú nyárfán reszket most halk szóval a zöld levél! Mohlepte útján csörgedez a tiszta hűs patak, vidáman lengve ott kering a tarka lepkeraj. A sok szép virág illatát lágy szellő hordja szét s zöldelő bokrok sűrűjéből a pásztor sípja szól.

Ária: Minden szív most újra ébred,
minden vágy most újra éled!
Vérem frissen pezsdül ismét,
frissen pezsdül, várva-vár
és lelkemet boldog érzés hatja át.

Az élet felderül,
a szám kacajra áll,
a szívem tettre vágy,
mert új erőt talált.

b) **Händel G. Fr.:** »Acis és Galatea« című operájából Galatea első áriája.

Recitatív:

Ha tudnád, milyen kín nélküled élnem, nem hagynád el szerelmes párodat.

Ária: Mint árva gerle,
ha búval telve,
a párjáért zokog,
úgy sírok, rívok, szívemmel nem birok,
hol égő vágy dobog.

Jöjj vissza hát,
majd hallanád
e szív boldog dalát.
Együtt volnánk, turbékolnánk,
súgva-búgva, te meg én,
csendes éjben kettecskén.

Énekli: *Halász* Gitta.

*

3. **Schumann:** Op. 54. Zongoraverseny, *a*-moll. (1846.)

Schumann-nak ezt a koncertjét beethoveni mélységű tartalom jellemzi. Reinecke szerint a Beethoven utáni korszaknak ez a legszebb zongoraversenye, bár — a zenekar mindig alárendeltje a koncertáló zongorának.

A három részből álló versenymű 1. tétele szonátaszerkezetű Allegro. A 2. rész bájos Intermezzo, amelyet megszakítás nélkül követ a finále. Az egyes tételek témái, azok kidolgozása annyira világos, hogy kissé fokozottabb figyelemmel hallgatva, tisztán megérezzük a mű szerkezetét.

Előadja: *Farnadi* Edith zongoraművésznő.

*

4. **Schönberg Arnold** (1874 Bécs —): *Verklärte Nacht.* Vonóshangszerekre, *Dehmel* Richárd versére.

Schönberg az »új zene« egyik legérdekesebb egyénisége. Wagner és Liszt romantikájának hatása alatt bontakozott ki bravuros zenei technikája, mely őt a harmonizálás összefüggő merőlegesétől felszabadultan mindjobban a politonális linearitás felé hajtotta. Schönberg stílusáról még nem mondhatunk végleges ítéletet; mindenesetre imponáló az a semmi megalkuvást nem ismerő akaraterő, amellyel rögös pályáján halad. A nagyközönség talán csak első fejlődési periódusában alkotott műveihez férkőzhetik könnyebben hozzá, ezekben Schönberg még a Wagner utáni formanyelvet használja. Ebbe a periódusba tartozik — *Gurre-Lieder* c. kantátéja, *Pelleas és Melisande* c. szimfónikus költeménye és *d*-moll vonósnégyese mellett — *Verklärte Nacht* c. programm-kamarazene műve is; először vonós szextettre komponálta meg (két hegedűre, két mélyhegedűre és gordonkára), később vonószenekarra írta át.

Zwei Menschen gehn durch kahlen, kalten Hain; der Mond läuft mit, sie schaun hinein. Der Mond läuft über hohe Eichen kein Wölkchen trübt das Himmelslicht, in das die schwarzen Zacken reichen. Die Stimme eines Weibes spricht:

Ich trag ein Kind, und nit von Dir, ich geh in Sünde neben Dir. Ich hab mich schwer an mir vergangen. Ich glaubte nicht mehr an ein Glück und hatte doch ein schwer Verlangen nach Lebensinhalt, nach Mutterglück und Pflicht; da hab ich mich erfrecht, da liess ich schaudernd mein Geschlecht von einem fremden Mann umfangen, und hab mich noch dafür gesegnet. Nun hat das Leben sich gerächt: nun bin ich Dir, o Dir begegnet.

Sie geht mit ungelenkem Schritt. Sie schaut empor; der Mond läuft mit. Ihr dunkler Blick ertrinkt in Licht. Die Stimme eines Mannes spricht:

Das Kind, das Du empfangen hast, sei Diener Seele keine Last, o sieh, wie klar das Weltall schimmert! Es ist ein Glanz um Alles her, Du treibst mit mir auf kalten Meer, doch eine eigne Wärme flimmert von Dir in mich, von mir in Dich. Die wird das fremde Kind verklären Du wirst es mir, von mir gebären; Du hast den Glanz in mich gebracht, Du hast mich selbst zum Kind gemacht.

Er fasst sie um die starken Hüften. Ihr Atem küsst sich in den Lüften. Zwei Menschen gehn durch hohe, helle Nacht.

E különös hangulatú vers szakaszainak megfelelően tagozódik zenéje is. A lassú lépésekben haladó emberpár főmotivumából bontakozik ki az első epizód, mely a női vallomásnak misztikus szimbóluma. A szenvedélyek lassan lecsillapodnak és az első motivum jelzi a szakadatlan vándorutat az éjben. És megszólal a férfi. Szordinált üveghangok és erdőzsongásszerű szextola figurák jelképezik a gyermek szimbolikus megdicsőülését. Halk *D*-dur arpeggiókkal körülfont motivumok illusztrálják az emberpár továbbvonulását a titokzatos, holdfényes éjben.

KERTÉSZ GYÖRGY:

STRAVINSZKY: »APOLLON MUSAGETES« ÉS »LE BAISER DE LA FÉE«.

Ez a két igen érdekes és Pesten még ismeretlen mű került egyik legutóbbi koncerten előadásra Winterthurban a szerző vezénylete alatt. Alkalmam volt a Mesterrel a próbák alkalmával beszélni, ki igen előzékenyen adott műveire vonatkozólag felvilágosítást, sőt megengedte, *hogy »A ZENE« számára lefényképezzem.*

Az »Apollon Musagetes«-et 1928-ban komponálta *Coolidge* asszony, az ismert amerikai zenebarát és mecenás felkérésére. (Első előadása a washingtoni »Fehér Ház«-ban volt.) Mint Stravinszky legtöbb műve, ez is ballett (két képben), melynek szövegkönyve is tőle való. Cselekményről alig beszélhetünk ennél a darabnál: Apolló, a múzsák istene megajándékozza Kalliopét, Polyhymniát és Terpsichorét azzal a művészettel, melynek szimbóliumai lesznek.

Tíz rövid zeneszámból áll a balett. A rövid előjáték Apolló születését jelképezi. Változás: Apolló egyedül van, táncol *(Variation des Apollo)*. Tánca végeztével megjelenik a három múzsa, kiket Apolló egy-egy művészet szimbóliumává avat *(Pas d'action)*. Így lesz Kalliope a költészet, Polyhymnia a színészet, Terpsichore a tánc múzsája. Mind-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

három bemutatja művészetét. (A három múzsa variációi.) Apollo táncol az általa alkotott művészetek tiszteletére *(Variation des Apolló)*. Terpsichore elfoglalja a díszhelyet Apolló oldalán *(Pas de deux)*. A másik két múzsa is csatlakozik hozzájuk, a három múzsa táncol Apolló körül« *(Coda)*. Apolló a három múzsát a Parnasszusra vezeti, mely ezentúl állandó lakhelyük lesz *(Apotheozis)*.

A zene igyekszik a klasszikus cselekményt megfelelően aláfesteni. A szerző kizárólag vonóshangszereket használ, az egyes számok formailag egészen egyszerűek s harmóniákért is visszanyúl elmult századok akkordfűzéseihez, anélkül azonban, hogy ezzel magát megtagadná (épen úgy mint zongoraversenyében). A mű érdekes, eredeti, invencióban gazdag, azonban nem tagadhatom azt a véleményem, hogy ez a mű a színpad nélkül fárasztóan, néha fáradtan hat. Nélkülözzük a *Petruska*, a *Tűzmadár* hatalmas zenekarát, ragyogó hangszerelését, azt az élénkséget, színt, melyek ezeket a korábbi műveket felejthetetlenné teszik, s melyek inkább megállják helyüket a hangversenyteremben, mint az »Apollon *Musagetes*«. Kétségtelen azonban, hogy a műről végleges véleményt csak színházi előadás után lehet mondani.

Stravinszky legújabb fényképe. Kertész Gy. felvétele.

Le baiser de la Fée (A tündér csókja) szintén 1928-ból való, ballett négy képben, mint Stravinszky mondja: »balett-allegória«. A partitúrán a következő ajánlás áll: *Csajkovszky emlékének ajánlom ezen ballettet. Az ő múzsája és ez a tündér azonosak s ezért lett a balettből allegória. Őt is érintette ez a múzsa sorsdöntő csókjával, melynek csodálatos hatását érezzük a nagy Mester minden alkotásán.*

I. kép. Egy asszony siet a viharban, ölében egy gyermekkel. A tündér szellemei követik, elválasztják gyermekétől s azt megszöktetik. A tündér a gyermeket gyöngédségével halmozza el, homlokon csókolja s eltűnik. Az egyedül maradt kisfiút az arrajáró parasztok lelik meg. Az anyát keresik, de hiába, mire a gyermeket magukkal viszik.

II. kép. Falusi ünnepély. Az ifjú s menyasszonya táncolnak a parasztok között. Mindenki elmegy, lassanként az ifjú egyedül marad. A tündér cigányasszony alakjában megjelenik, megfogja a fiú kezét, tenyeréből jövendöl. Majd szerelmet vall neki s nagy szerencsét jósol. Az ifjú megvan bűvölve a vallomástól, azonban könyörög, hogy vezesse őt vissza menyasszonyához. III. kép. Az ifjú a tündér vezetésével a malomhoz ér, ahol megtalálja menyasszonyát társnői közepette. A tündér eltűnik. A menyasszony távozik a menyasszonyi fátylat felölteni, társnői követik. Megjelenik a tündér egy bő menyasszonyi fátyolba burkolódzva. Az ifjú, szerelmesének gondolva, eléje siet, elárasztja izzó vallomásokkal, mire a tündér ledobja fátylát. Megdöbbenve látja tévedését, azonban hiába igyekszik, a varázs földöntúli, elhagyja ereje, megadva magát sorsának, követi a tündért. Epilog. A tündér szellemei lassan úsznak a végtelen azúr mezőkön. Itt adja a tündér az ifjúnak csókját vissza.

Ebben a művében Stravinszky visszatér igazi eleméhez, a nagy zenekarhoz. Újra élvezzük azt a káprázatos színpompát és a legváltozatosabb ritmusok pazar bőségét, mely hiányzott az *Apollon*-ban. Melódiáit legnagyobb részben *Csajkovszky* műveiből veszi át, néhány taktusos dallamtöredékeket, melyeket azután átolvaszt, átalakít, áthangszerel, anélkül azonban, hogy az eredeti dallam eltorzulna, felismerhetetlenné válna. Ötletes, mint szorít bele például egy $^2/_4$-es dallamot egy valcer keretébe s milyen találóan jellemzi ezzel a parasztok suta, esetlen táncolását. Közben-közben egy nyekergő sípláda, harmonika hangzik fel, majd váratlanul átcsap egy vad, részeg orosz táncba. Szellemi sziporkákban kifogyhatatlan. Halljuk Csajkovszky melódiáit, mégis érezzük minden ütemben, minden ritmusban Stravinszkyt. S ezzel a szerző elérte célját, emléket állított nagy

honfitársának, az allegóriát alátámasztja hősének egy-egy szép frázisával, mint ahogy egy életrajzban is szívesen használ az író eredeti idézeteket.

Stravinszky mint dirigens is meglepően jó. Műveit kitűnően interpretálta, a partitura minden nehézsége ellenére plasztikusan és biztosan vezette zenekarát a bonyolult ritmusokon keresztül. Természetesen úgy szerzői, mint dirigensi minőségében nagy sikere volt

Winterthur, 1931 március 8.

SEBESTYÉN EDE:

HETVENÉVES ERKEL FERENC BÁNK BÁN-JA

Nevezetes és váratlan eseménye volt a magyar zenei életnek 1844-ben: *Erkel* Ferenc *Hunyadi László* című operájának bemutatása és addig szokatlan mértékű színpadi sikere. A magyar dalmű, amely akkor még gyermekcipőben is alig tipegett, egyszerre kiforrottan és éretten jelent meg első színpadunkon. Örömvihar száguldott végig az országon az új opera nagy sikerének hírére. Erkel Ferenc, aki 1840-ben csak mérsékelt eredményt tudott elérni első művével, a *Báthory Mária* operával, a másodikkal, mint hatalmas erővel megütött *Auftakt*-tal, feszült várakozást keltett az egész nemzetben újabb alkotásai iránt.

De egyik esztendő mult a másik után és Erkel hallgatott. Elkövetkezett a szabadságharc, le is zajlott, a levert nemzet csüggedten várta a *Hunyadi László* szerzőjének újabb bíztató, bátorító megnyilatkozását — de Erkel hallgatott.

Ezt senki sem tudta megérteni s az abszolutizmustól megnyomorított nemzet közvéleményében mindenféle föltevés, gyanusítás kezdett elterjedni. A szerencsétlen ember természetes bizalmatlanságával mindenki hitelt adott az abszurd találgatásoknak és gyanusításoknak, csak az nem jutott eszébe senkinek, ami a legvilágosabb oka és magyarázata volt Erkel Ferenc hallgatásának: az abszolutisztikus cenzura és rendőrség szigorú őrködése minden szón, minden gondolaton. A zeneszerző teljesen reménytelennek tartotta egy új nemzeti dalmű sorsán az osztrák uralom első éveiben; ezért nem tudott hozzáfogni újabb operához. Annál kevésbbé, mert terve volt már, még pedig merész: a *Bánk bán*. Még 1850-ben megbeszélte *Egressy* Bénivel, hogy *Katona* József tragédiájából csinálnak operát, 1851-ben el is készült a szöveg, de Erkel csak vázlatokat készített hozzá. Az igazi munkával várnia kellett, amíg az osztrák bitorló hatalom valamennyire megszelidül.

Minderről természetesen semmit sem tudott az ország, hiszen nagyon bajos dolog lett volna a nyilvánosság elé állni a tervekkel; de egyébként is önmagához méltatlan megalázkodásnak tekintette Erkel, hogy mentegetőzzék és mende-mondák ellen hadakozzék.

*

Erkel 1860-ban fejezte be a *Bánk bán* partitúráját. Ekkor már tudta mindenki, hogy nem töltötte az időt tétlenül és hogy nem fordult el a nemzeti iránytól, mint a hogyan rebesgették. S az invenciója sem apadhatott ki — amit szintén hireszteltek — ha ilyen hatalmas és sokat követelő tragédiához írt zenét.

Az egész ország fölajzott idegekkel várta a bemutató előadás napját.

A Nemzeti Színház igazgatósága nagy szeretettel fogadta népszerű első karnagyának monumentális új operáját. Természetesen Erkel maga tanította be s az ő intenciója szerint osztották ki a szerepeket is.

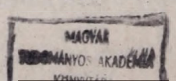

Az emlékezetes, zenetörténeti jelentőségű bemutató előadást 1861-ben, március 9-én tartották. Az egész város nagy izgalomban volt és este az utolsó zúgáig megtelt a színház. Az uccákon körülállták a Nemzeti Színház színlapját s a mű és az előadás sikeréről vitatkoztak.

Az első előadás szereposztása ez volt:

II. Endre	Bignio Lajos
Gertrud	Hofbaur Zsófia
Ottó	Telek Albert
Bánk bán	Ellinger József
Melinda	L. Hollósy Kornélia
Petur	Füredy Mihály
Tiborc	Kőszegi Károly
Biberach	Kaczvinszky János

Nem egy színházi előadás megszokott várakozásával, hanem egy nagy, emlékezetes esemény sejtésével foglalta el a közönség a helyét a színházban. Az első nagy emóciót a bordal idézte elő. Amikor Petur ajkáról elhangzott *Vörösmarty* biztató szava:

S ha bánat és a bor agyadban frigyre lép,
S lassanként földerül: az élet puszta kép,
Gondolj merészet és nagyot és tedd rá éltedet,
Nincs veszve bármi sors alatt, ki el nem csüggedett!

a nézőtéren minden ember fölugrott és fölvillanyozva, szent extázisban tapsolt és újjongott. S ez a túlfűtött hangulat mindannyiszor kirobbant, valahányszor elhangzott egy-egy szó, amely a nemzet helyzetére találó volt.

De nem csupán a politikai célzások hatottak a közönségre, hanem az érzelmes részletek is. Hollósy Kornélia poétikus Melindája megremegtette a szíveket. A tiszaparti jelenetben, amikor a meggyalázástól és családi életének összeomlásától elborult elmével elénekli a mérgezett nyillal szíven sebzett madárról szóló viziós dalt, hangos zokogás zárta meg az addig halotti csöndben figyelő közönséget. Egy nagy, örökös emlékű élmény hatása alatt hagyták ott a színházat azok a boldog emberek, akik végig nézhették a legszebb és legsúlyosabb magyar dalmű első előadását.

Erkel Ferenc hatalmas diadalt aratott ezen az estén s vele együtt szerzőtársa, a szereplők és maga a Nemzeti Színház is. A sajtó egyhangú lelkesedéssel számolt be Erkel zeneművéről, nem hallgatva el fogytékosságait sem. Csak a *Peti Napló* hallgatott róla.

Legérdekesebb és legilletékesebb bírálatot a *Zenészeti Lapok* mondott a *Bánk bánról*. Ábrányi Kornél, az egyik szerkesztő ezt írta:

»Nem hisszük, hogy a magyar színház fennállása óta valamely műnek színrekerülését nagyobb feszültséggel várta volna a közönség, mint Erkelnek *Bánk bán* dalművét. *Hunyadi László* költőjének hosszú hallgatását sem a művészvilág, sem pedig az összes haza nem tudta mire magyarázni; sok éven át számtalan nyilt s elrejtett gyanusításnak, megtámadásnak s kétkedést éreztető magyarázatnak volt művészi egyénisége kitéve . . .«

A cikk további része ezzel magyarázza a közvélemény ellenőrző magatartását:

»A világ kegyeltjeitől, kiket babérokkal elárasztott s kiket milliók fölébe emelt, hogy magasban szemlélhesse őket s élvezhesse működésük gyümölcseit, folytonosan új tényeket, műveket, élveket szokott követelni.

Hogy miként teremtik elő azokat s mennyi árba kerülnek, mindezzel nem sokat törődik. Magasabbra emeli őket, ha követeléseit kielégítni képesek s elejti, ha nem tudnak igényeivel versenyt futni.

Ábrányi Kornél cikke nem kritika volt, csupán az esemény méltatása. Bírálatot a másik szerkesztő: *Mosonyi* Mihály írt. Mosonyi megállapította, hogy a *Bánk bán* inkább változatos, mint egységes zenéjű mű, mert sok egyenetlenség van benne. Ez a kifogása azonban nem akadályozza meg abban, hogy valódi értéke szerint becsülje meg Erkel Ferenc operáját.

»Erkel legújabb dalművében — írja — nem kerülheti ki az észlelő hallgató figyelmét azon körülmény, hogy abban a magyar zenének mindinkább magasabb művészi régiók felé törekvő szellemszárnyai már erősen kifejlődve, hatalmasan kezdenek maguk mellett csapkodni, hogy nemsokára azok magaslataira felszálljanak. Amit szerzőnek korábbi műveiben e tekintetben még csak itt-ott, egyes részekben találiunk, azt a *Bánk bán*-ban már sokszor széles körvonalzatban is észlelhetjük. S ha így fog haladni továbbá is nemzeti dalmű-irodalmunk, úgy nemsokára minden idegen elemtől meg fog az végre tisztulni... E dalműre zeneirodalmunk méltán bűszke lehet, akár az alakok magas szabásait, akár a gondolatok bőségét, akár a zene hatásos kifdolgozását tekintjük.«

A *Bánk bán* száznál többször került színre a Nemzeti Színházban 1861-től 1884-ig, az Opera megnyításáig, az Operában pedig 1884-től 1931 hetvenszer.

*

Erkel Ferencnek ebben a klasszikus művében sok érdekes és kíváló magyar művész és művésznő szerepelt hét évtizeden át, sőt néhány jeles idegen is.

A bemutató előadás szereplői pedig olyan változatos művészi pályát futottak meg, hogy róluk részletesebben is érdemes szólani.

Bignio Lajos, Endre király megszemélyesítője nem csupán a pesti Nemzeti Színháznak volt tagja, hanem esztendőkön át a bécsi udvari Operának is. Nagy kegyeltje volt az udvarnak és a bécsi közönségnek. Többízben vendégszerepelt Londonban, Firenzében és Németország nagyvárosaiban is, mindenütt igen nagy sikerrel.

Hofbaur Zsófia, Gertrudis királyné szerepének kreálója, aki előkelő svájci családból származott, nagy külföldi sikerek után került a Nemzeti Színházhoz. Itt mingyárt kezdetben feltűnt althangjának csodálatosan szép zengése és nagy énektudása. Méltóságteljes alakja és kiváló színésztehetsége tökéletessé tették művészi megjelenését. Pályafutása, amelynek során Amsterdamban, Brüsszelben, Párisban, Londonban és Németország nagyvárosaiban sok diadalban volt része, természetszerűen gazdag volt érdekes epizódokban. Legérdekesebb élményét 1856-ban élte át Budán, *Albrecht* főhercegnek, a király helytartójának egyik zenei estélyén. A főherceg a Nemzeti Színháztól kért énekeseket és muzsikusokat s az igazgatóság a színház fiatal — húszesztendős — alténekesnőjét is ajánlotta. Hofbaur Zsófiának a műsor szerint három thüringiai dalt kellett énekelnie. Kettőt el is énekelt, sok tapsot kapott fenséges kezektől, a harmadikra azonban nem került sor.

Hofbaur Zsófia a harmadik thüringiai dal helyett a Himnuszt énekelte el. Persze zenekíséret nélkül.

Nagy megdöbbenés, zűrzavar, de csak pillanatokig. Albrecht főherceg nyugodt maradt és nyugalomra intette a megijedt kegyelmes cselédeket, akik azt hitték, most vége a világnak. A művésznő nagy hévvel énekelt, megfeledkezve a helyről és a közönségről s csak akkor eszmélt magára, amikor befejezte az éneket. De nem ijedt meg sem attól, amit tett, sem a mindenfelől rámeredő, ijedt és haragos arcoktól. A túlbuzgó rendőrség Albrecht tudta nélkül vizsgálatot indított, de a főherceg lefújta. Ő, aki magyar zenetanítókat tartott gyermekeinek és általában szerette a magyar muzsikusokat, nem engedte meg, hogy egy magyar énekesnőt a Himnusz miatt üldözzenek. Nyilván az is eszébe jutott, hogy a magyar király palotájában akkor is jogosan lehet a magyar Himnuszt elénekelni, amikor nincs magyar király . . .

Ellinger József, az első Bánk bán, zenészcsalád gyermeke volt : apja kocsmákban muzsikált. József a divatkereskedő szakmát tanulta ki, de művészi hajlama nem engedte ebbe beletörődni. Énekelt, ahogyan tudott s egy vendéglői kvartettel szerepelt este, amellett táncot is tanított.

Valahogyan feljutott Bécsbe. Ott is üzletben keresett alkalmazást, mert bázisnak az volt a legbiztosabb ; de kalapot csak nappal árult, este ráért énekelni. Színházi énekkarban alkalmazták és kapott ezért vagy tizenöt forintnyi bért . . .

Ez nem elégítette ki. Visszatért Pestre. Itt 1846-ban és 47-ben a Nemzeti Színház kórusában énekelt, 48-ban pedig beállt a szabadságharc katonájának. Megint Bécsbe ment szerencsét próbálni s most már nem az énekkarba szerződtették, hanem magánénekesnek. Fölfedezik hangját és nagy szerepeket kap, egyúttal igyekeznek elmulasztott kiképzését utólagosan pótolni.

Vendégszereplésre hívják Németországba, Párisba, a balti tartományok városaiba és mindenütt két kézzel aratja a babért. Pest mégis ellenállhatatlanul vonzza. Hazajön és 1855-től 1865-ig a Nemzeti Színházban énekel, azután elbúcsúzik, de egy esztendő mulva visszatér és 1880-ig el sem hagyja a színházat.

Hollósy Kornélia, az első Melinda, Hofbaur Zsófia heroikus szépsége mellett a költői szépség megtestesítője. Még gyermek volt, amikor tüneményes hangját felfedezték és tizenötesztendős korában már Bécsbe ment éneket tanulni. Bécsben megismerkedett *Donizettivel*, aki többször meghallgatta énekét és el volt bűvölve tőle. Milanóban folytatta a tanulást, onnan Torinoba ment, ott csatlakozott egy staggionetársulathoz, amelyet Korfuba követett. Tizenkilencesztendős korában mint kész művésznő jött haza és a Nemzeti Színházhoz szerződött. Sokat szerepelt külföldön ezután is, de csak huszonötéves koráig. Ekkor férjhezment *Lonovich* József földbirtokoshoz és véglegesen visszavonult a színpadtól.

Füredi Mihálynak, aki vérforraló hatással énekelte *Petur bán* bordalát az első *Bánk bán* előadáson, kisvárosi kovácsmester volt az apja. Mihályt papnak szánta, de a váci egyházmegye egyik kanonoka egyházi énekest akart belőle nevelni. A fiú nagyon kívánt éneket tanulni, de nem egyházit, hanem színpadit. Hogy a döntés tőle függjön, megtanulta a kovácsmesterséget (legyen miből megélnie), azonkívül elvégezte Pesten az *állatorvosi* tanfolyamot is. Huszonegyesztendős korában a Nemzeti Színház karénekese lett. Nem tetszett neki a helyzet, mert többre vágyott. Vidékre ment, ahol magánszerepeket énekelhetett s amikor visszajött Pestre, a Nemzeti

Színház előbb népszínművekben léptette fel, amikben vidéken gyakorlatot szerzett, azután operai szerepeket kapott, miután erre is kiképezték hangban és játékban. Ő volt fénykorában a Nemzeti Színháznak egyik legnépszerűbb művésze.

Kőszeghy Károly, Tiborc szerepének kreálója a teológiai pályára készült Bécsben. Hogyan, hogyan nem, megismerkedett az udvari Opera egyik művésznőjével és énekelt neki. Az énekesnő rábeszélte, hogy képeztesse ki a hangját. Kőszeghy megfogadta a tanácsot. Szorgalmasan tanult és gyakorolt s amikor visszajött Pestre 1843-ban s a Nemzeti Színházban Bellini *Alvajáró*-jában fellépett, döntő sikert ért el. Nyomban szerződtették. Főként buffószerepekben szerette a közönség.

*

A későbbi szereplők névsorában megtaláljuk két évtized legkiválóbb művésznőinek és művészeinek a nevét.

Gertrudis szerepében a következő nevesebb művésznők léptek föl: *Saxlehner* Emma, *P. Bartolucci* Viktória, *Diósiné Handel* Berta, *Fodor* Aranka, *Basilides* Mária, *Némethy* Ella és *Budanovics* Mária.

Melinda szerepében: *Nagyné Benza* Ida, *Pauliné Markovics* Ilka, *Wilt* Mária, *Bianchi* Bianka, *Krammer* Teréz, *Maleczky* Vilmosné, *Sándor* Erzsi, *Adler* Adelina, *Goda* Gizella, *Sebeök* Sarolta.

Bánk bán szerepét Ellinger után *Steger* Ferenc énekelte, azután *Broulik* Ferenc, *Prevost* Henrik, *Hajós* Zsigmond, *Környey* Béla, *Székelyhidy* Ferenc.

Petur bánt Ney Dávid, *Maleczky* Vilmos, *Odry* Lehel, *Váradi* Sándor, *Takáts* Mihály, *Rózsa* Lajos, *Farkas* Sándor.

Endre király kis szerepét Bignio után is mindig jónevű énekesek ábrázolták, legtovább *Dalnoky* Viktor.

Tiborc szerepét *Takáts* Mihály is énekelte, utána *Szemere* Árpád.

Ottó herceget *Székelyhidy* Ferenc, *Gábor* József, *Arányi* Dezső, *Pichler* Elemér, *Somló* József.

Erkel Ferenc születése napjának századik fordulóján ünnepi szereposztásban adták elő a *Bánk bánt*. *Környey* Béla, *Sándor* Erzsi, *Takáts* Mihály, *Székelyhidy* Ferenc, *Rózsa* Lajos és *Erdős* Richárd énekelték a főszerepeket s a *zenekart Kerner István vezényelte*.

Ilyen előadásban talán sohasem halljuk többé a *Bánk bánt* . . .

AZ ÁLARC

HUBAY JENŐ ÚJ OPERÁJÁNAK BEMUTATÓJA A M. KIR. OPERÁBAN

Közel negyven esztendeje annak, hogy *Hubay* Jenő, a Zeneakadémia ifjú hegedűtanára úgy nyilatkozott egy újságíró előtt, hogy életének legfőbb óhajtása, legforróbb vágya: színpadi siker az operaírás terén. »Mindent fel tudnék áldozni azért, a hangverseny pódiumon való ünneplést ép úgy, mint pedagógiai eredményeket!«

A sors generózusan bőkezű volt Hubay mesterrel szemben. Anélkül, hogy le kellett volna mondania hegedűművészi babérairól és arról a világhírnévről, melyet mint Európa egyik legragyogóbb tanára szerzett meg önmagának, egymásután aratta diadalait Operánkban és a külföldön színrehozott dalműveivel. És ami a legcsudálatosabb, ezek a sikerek minden egyes szinpadi opuszával fokozatosan növekedtek, hiszen eddigi alkotásainak kulminációs pontjához csak most jutott el, mikor betöltötte hetvenkettedik

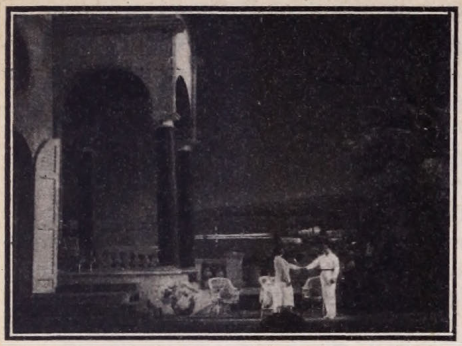

I. felvonás. Vajda M. Pál felvétele

II. felvonás.

életévét. Hubay, a magyar zeneköltők nesztora, valóban csodálatos természeti tünemény a hazai zenekultúra égboltján. Törhetetlen energiával, lelkes lendületes, csorbíthatatlan optimizmussal dolgozik, mintha rögös életpályáját kellene megalapoznia. A *munka* szimbóluma ő ma is mindnyájunk szemében, a becsületes küzdés, művészi alkotásvágy és az elhivatottságban való szilárd hit élő inkarnációja.

Operai pályafutása »Alienor« című dalművel indul el, melynek sikerült szövegkönyvét *Harancourt* Edmond írta. Hubay magas kultúráltságát, az irodalomban való alapos képzettségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy dalműveinek librettóját mindig a legszerencsésebben tudta biztos kézzel megválasztani. A külföldön is hatalmas sikert aratott »Cremonai hegedűs« szövegkönyve *Coppée* François poetikus alkotása, finom, hangulatos igen költői melodráma, melynek megkapó zárójeleneténél alig van megindítóbb befejezése a dalműirodalomnak. *Tóth* Ede és *Berczik* Árpád szövegkönyvei után *Tolsztoj* »Karenin Anná«-ja következett *Góth* Sándor brilliáns szcenirozásában, majd most »Az álarc« igen sikerült könyve, melyet ugyancsak *Góth* Sándor az átdolgozója, *Luthar* Rudolf németszövegű vázlata után.

Hubayt, a zeneköltőt szerencsésen inspirálta »Az álarc« témája. Fiatalos kedvvel merült el a szövegkönyv minden kínálkozó vidám jelenetének átélésébe. Megtalálta a hangját a nizzai karnevál parfőmös levegőjének, az arabs táncosnőkkel mulatozó tisztek életörömének, általában az egész miljőnek, amit a három felvonás bekeretez. Zenei eszközei artisztikusak, izlésesek, választékosak. Ahogy Hubay — a pesti legfelsőbb társaság egyik legnépszerűbb művészegyénisége — gondolkodásában, érzésvilágában a legpuritánabb és legtisztább lélek, olyan a zenei inspirációja, a muzsikálása is. Meggyőződés nélkül nem ír le egy kótafejet sem ; zenéjében semmi nagyképűség, semmi ízetlen hatásvadászat. Folyékony zenei nyelvezetét már előző opuszaiban is megcsodáltuk ; most még a beavatottakat is meglepte zenekarának csillogó színpompájával és érzésteli tematikus tartalmasságával.

Sikerült mindjárt a tenniszjáték illusztrációja a bevezető jelenetben. Megható az anya és leánya párbeszédének fojtott alaphangulata és a két nővér találkozása, amit hangulatosan szakít meg a halászok karéneke. Kitűnően sikerült a karnevál virtuóz zenekari ecsetelése, valamint Annie és Raoul megkapó, izgalmas találkozása.

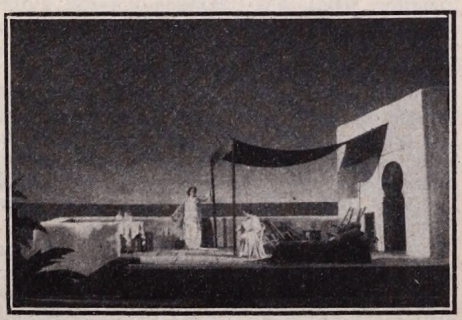

III. felvonás. Vajda M. Pál felvétele.

Súlyos feladat volt a zeneköltő számára a tisztek mozgalmas jelenetével hangokba öntése: ez igen találóan jut érvényre a partitúrában. Egyetlen zökkenése a darab folytonosságának a második felvonás változása; kár hogy ez — forgószínpad híjján — nem volt jobban megoldható. Megkapóan drámai Plantának és Raoulnak párbeszéde, melynek orkesztrális aláfestése a vezérkönyv egyik legszebb epizódja. Izzóan lírai muzsikára ihlette a zeneköltőt Annie harmadik felvonásbeli monológja és bámulatosan sikerült a férj örjöngő kitörésének gyászzenével való brilliáns keverése.

Operánk elsőrendű előadással biztosította Hubay mesterművének várható átütő sikerét. *Márkus* László nagy tehetségét, pazar tudását és kifogyhatatlan rendezői leleményességét vetette latba az újdonság érdekében. Az első felvonás karnevál jelenetének mozgalmassága és a tisztek kórusának változó átcsoportosítása olyan rendezői mestermű, amivel kevés külföldi színház dicsekedhetik. *Oláh* Gusztáv díszletei közül különösen a második felvonás pálmakertje bűvölte el a közönséget. *Fleischer* Antal a partitúra intencióit maradéktalanul hozta ki, bravuros lendülettel vezetvén a nagyon sok apparátust igénybevevő együttest. Külön érdeme, hogy a sokszor túlzsúfolt instrumentációt le tudta annyira tompítani, hogy a színpadi ének kellően érvényre jusson. *Bodó* Erzsiről és *Szabó* Lujzáról csak a legnagyobb dicsérettel és elismeréssel írhatunk. Kényes szerepükben muzikálisan, meggyőzően, ösztönös színjátszó tehetségükkel sokszor váltották ki az elragadtatás tapsorkánját a premier előkelő nézőközönségéből. *Halmos* János, ki a megbetegedett Pataky szerepét vállalta el az utolsó próbákon, derekasan állta meg helyét; különösen sikerült vizió-jelenete a második felvonás közepén. *Szende* Ferenc alakítása a sorhajókapitány szerepében méltán csatlakozik e kitűnő művész többi brilliáns emberábrázolásaihoz. A második felvonás végén, a dráma kulminációjának izgalmas jelenetében olyan magaslatokig jutott el, ahova csak a legnagyobbak érkezhetnek be. *Budanovits* Mária megkapó akcentusokkal fejezte ki az anya aggódását; *Kálmán* Oszkár, *Székely* Mihály, *Somló* József, *Maleczky* Oszkár, *Komáromy* Pál és *Losonci* Rezső kis szerepeiket is jelentőssé tudták tenni művészi kvalitásaikkal.

Ünnepi hangulat, kihívások, tapsviharok, koszorúk és virágok jegyében zajlott le az emlékezetes előadás: Hubay mesternek a hálás magyar közönség újabb babérokat font érdemdús homloka köré.

LUKÁCS GYÖRGY:

A ZENE AZ ANTIK FILOZÓFIA TÜKRÉBEN

Minden művészi megnyilatkozás között legkülönösebb a zene. Pozitív, de nem megfogható, mint a szobrászat, színes, de nem érzéki, mint a festészet, monumentalis, de nem mérhető, mint az építészet, tárgyilagos, de nem konkrét, mint a költészet. Nem véletlen tehát, hogy minden korszak minden nagy gondolkodója tudományos munkásságának egyik céljául tűzte ki, meghatározni eredetét, lényegét, fajait és helyét. Hogy e törekvések meddők maradtak, vagy nagyon is problematikus eredménnyel jártak, az természetes. Hiszen a zene minden egyes emberhez másként szól, mindenki számára mást jelent, de főként és legelsősorban hatást gyakorol mindenkire kivétel nélkül, akár *Kantot* olvassa, aki szerint alacsonyrendű és művelésre nem méltó művészet, akár *Nietzschét* aki minden magasztos érzelem eredőjének és eredményének tartja. Ám mindezek ellenére érdemes megismerkedni a reflexiókkal, melyeket a bölcsészettudomány mesterei a zenéhez fűztek és *kétszeresen tanulságos az ó-görög bölcsek felfogása*, akik nem egy wagneri hangorgiából, hanem egy monoton modern fülnek szegényes dallamkörből merítették zenei impresszióikat.

Az első filozófiai iskola, amely zenének mélységes jelentőséget tulajdonít, a Pythagoras körül csoportosult bölcselőké, akiknek rendszerét a tudomány pythagorizmusnak nevezi. A pythagorizmus lényege az a felfogás, hogy a világegyetem precíz számítások alapján van megkonstruálva, hogy a világtesteknek, azaz szféráknak pontosan meghatározott pályát kell megfutniok, szóval a lét principiuma a mérték, az összhang. *És ez az összhang*

egy titokzatos harmóniában fejeződik ki, a szférák zenéjében, amelyről nem tudunk, mert születésünk pillanatától kezdve szünet nélkül halljuk és amely a bolygók szabályos mozgásából szűrődik le. Ezek tudniillik Zeus tűzhelye, a *hesztia* körül forognak és a számok, melyek e tűztől való távolságukat fejezik ki, kifejezői egyszersmind a számviszonynak, mely a diatonika hét hangja között ott áll fenn ; innen származik a szférák zenéje.

A platoni filozófia behatóan foglalkozik minden problémával, mely a zeneművészet adott fejlettsége mellett fölmerülhetett. Elmélete szerint a lélekre vonatkozólag kétféle cselekmény lehetséges : olyan, mely higgadt megfontolás alapján előmozdítja annak üdvét és olyan, mely csupán gyönyört kelt benne, nem kutatva, éltetője lesz e gyönyör, vagy megrontója. *A zene — ez utóbbiak közé tartozik.* Precízen definiálva *a zene a dallamok szerzésének tudománya és ismerete azon indulatoknak, melyek harmonikában és ritmikában fejeződnek ki.*

Harmonia alatt a skála hangjainak minden összhangzása értendő. Ez összahangzások teoretikus bírálata az *összhangzattan. A hangzatok meghatározása* kétféle módon történhet : matematikai kombináció által és érzéki tapasztalat útján. A *gyakorlati* zenész az utóbbi módszer alapján jár el, amennyiben jóhallására támaszkodva hangszerén keresi meg a kívánt hangzatot. *Az interpretáló zene tehát merő találgatás, érzékeinknek gyakorlás és tapasztalás által való kiélesítése, természetadta készségünknek öntudatos felfokozása.* Ezért vegyül a zenébe oly sok homályos és tisztátalan elem ; de ha azt kívánjuk, hogy életünk tűrhető legyen, a kevésbé tökéletes elemeknek sem szabad belőle hiányozniok, tehát a zenének sem.

Négyféle hangzat létezik : a nagy hármas-, a tiszta négyes- és a nagy és kis ötöshangzat ; az összes többi ezek származéka. *A félhangnál szűkebb intervallumok kutatása meddő munka, mert az emberi fül azok felfogására nem képes.*

A harmónia úgy keletkezik, hogy a magas és a mélyhangok, melyek lényegükben ellentétes természetűek, közelednek egymáshoz. Minősége azoktól az elemektől függ, melyekből származik. Testtelen, láthatatlan és halhatatlan, ellentétben a hangszerrel, mely létrehozta. — *A ritmus úgy keletkezik,* hogy a lényegében ellentétes lassú és gyors közeledik egymáshoz. *A zeneművészet nem más, mint a megegyezés közvetítése magas és mély, lassú és gyors között.*

Kétféle zene létezik : egy magasztos, mennyei eredetű, mély erkölcsi tartalommal bíró és egy léha, közönséges, az aljas ösztönöket életrehívó zene. Mindkét zenefaj egy-egy Eros műve ; az előbbi Uranos leányának gyermekétől, *az égi Eros*-tól származik, a másik a *földi Eros*-tól, aki Zeus és a halandó Dione nászának gyümölcse. *A zene a maga mivoltában mint teória az égi Eros*-tól *ered, a gyakorlati művészetben azonban mindkét Eros érvényesül.*

A zenének teoretikus szempontból öt fő-faja van és mindegyik más és más hatással van az emberi lélekre. A *dór* zene ünnepélyes, komoly, a vad szenvedélyeket lehiggasztja, a férfiasságot életre kelti. A *frig* zene vallásos áhitatra indít, de kicsapongó lelkesedést is kiválthat. A *lyd* zene örömet és fájdalmat fejez ki. Az *ion* zene elpuhít. Az *aeol* zene túlzásokra ingerel. A zenefajok e hatásait találóan illusztrálja a *Damon*-ról szóló adoma. Damon, aki híres zenész volt, egy ízben alkoholmámorban őrjöngő ifjakkal találkozott, akiknek egy fuvolásnő frig dallamot fújt. Meghagyta neki, hogy dór melódiát játsszék : s az ifjak lecsillapultak.

Aki olyan férfiúvá akar fejlődni, akiben polgártársai igaz örömüket lelik : annak tanulmányi rendjéből a zene nem hiányozhat. A nevelésnek ugyanis a testre *és* a lélekre kell vonatkoznia ; a testi nevelés a tornázás, *a lelki nevelés a zenetanulás. A ritmus és összhangzat hatol leginkább a lélek belsejébe, innen ered a zene kitűnő nevelőhatása,* amelynek végső eredménye a szép magábanvaló szeretete. A zenei egyszerűség a lélekben önmegtartóztatást szül, ezért *az ifjú a zene útján törvénytiszteletet szív magába ;* ez okból igen óvatosnak kell lenni a zenei újításokkal szemben, mert *a régi zenefajták megváltoztatása magával vonja a törvények megrendülését. Aki tornázik, de nem zenél, eldurvul ; a tornát a zenénél előbbretenni : az elfajulás ismérve. Aki legszebben egyesíti zenével a testgyakorlást és leghelyesebb arányban viszi a lelkébe, az tökéletes ember a szó zenei értelmében ; igazibb zenész, mint aki csak a húrokat hangolja össze.* Ha valaki erényről vagy bölcseségről beszél és személye, tettei összhangban vannak beszédével : igazi zenész és zenéje *igazi hellén, tehát dór zene.* Ha a jó zenetanító oly emberrel találkozik, aki művésznek képzeli magát, mert talán tudja, hogy kell a húrokat megpengetni, nem rivall rá : »Megőrültél boldogtalan.« Hanem *zenészhez* illően, szelíden szól hozzá : »Valóban ezt *is* kell tudnia annak, aki zenész akar lenni, de ebből még nem következik, hogy csak valamit is ért az ember a művészetből. Ismered a művészet elemeit, de ez még nem művészet.« — *A nők alkalmasak minden hivatás betöltésére, tehát őket isi zenenevelésben kell részesíteni.*

A lélek, mely legtöbbet meglátott az *Igaz*-ból, ha újból testet kell öltenie, bölcselőbe kerül vagy zeneművészbe.

Aristoteles nem foglalkozott a zenével behatóan és a megjegyzések, melyeket e művészetről egyes munkáiban itt-ott elejtett, arra engednek következtetni, hogy nem is becsülte valami sokra. Ami különben érthető is, hiszen ő természettudós, fizikus és matematikus volt, tehát, *ellentétben Platonnal*, reális gondolkodású. *Legfontosabb zenei vonatkozású megállapítása: »Hellén földön használatos minden zenefajták között az elsőség a dór zenét illeti meg.«* Platon véleménye, amint láttuk, ugyanaz; *födi egyszersmind az akkori általános athéni felfogást.*

Ha maga Aristoteles nem is tuljadonított a zenének nagyobb fontosságot, *annál előkelőbb szerepet kapott tanítványainak, a peripatetikusok filozófiájában. Aristoxenos, az egyik legkiválóbb peripatetikus, egyszersmind első zene-teoretikus, akinek zenetörténeti jelentősége van. Igazi haladó szellem;* merészen szakít a pythagoreusok nagy tekintélyben álló elméletével, mely számításokon, absztrakt agymunkán alapszik és *a hallást ismeri el zenei problémákban egyetlen illetékes ítélőbirának. Aristoxenos iskoláját a zenetörténelem harmonikusoknak nevezi.*

Az antik filozófia zenetörténeti szempontból a peripatetikusokkal lezárult. A későbbi bölcsészek, a *sztoikusok, epikureusok, neoplatonikusok* a görög zenei ideológiát nem mélyítették ki és a görög élet is egyre kevésbé a harmónia jegyében játszódott le. Mikor pedig az utolsó rapsodos-szal Hellas függetlensége is megsemmisült, a római őrjáratok szignáljai képezték Athén zenei életének egyedüli megnyilatkozását.

SZÍNHÁZ

♦♦♦

Új Offenbach-mű. »Patvarba új! csak fejelés!« írja Arany. Elfeledett, igaz, hogy méltatlanul elfeledett Offenbach-dallamokból állított össze dr. Ernst *Rőmer* egy egész új vígoperát, amelynek szövegéből, sajnos, épen a víg elem, az élc érezhetően hiányzik, pedig a szöveget jónevű színpadi szerző írta: Karl *Roessler* (aki a Rothschild-család történetét »Az öt frankfurti« c. híres darabjában tette közismertté). »Das blaue Hemd von Ithaka« c. a. a berlini Admiralspalast-Theater adta elő a jobb sorsra érdemes művet.

Amerikai operát ismét nem sikerült megteremtenie Deems *Taylor*-nak, aki négy évvel ezelőtt »The King's henchman« c. angol tárgyú operával csak mérsékelt siker aratott; most »Peter Ibbetson« c., a francia *Du Maurier* (a »Trilby« szerzője) regényéből már drámává is, filmmé is feldolgozott tárgyú operáját a newyorki Metropolitan Opera mutatta be, a szerzőt 36-szor hívták a lámpa elé, — de ennek a kérészéletű dicsőségnek inkább a »lokálpatriotizmus« volt a forrása, mint a felhasznált francia népdalok és egyéb kölcsönzések, melyek pedig a szerzemény nemesebb részeit alkotják.

»**Galathea**«, a legjava német zeneköltők egyikének, Walter *Braunfels*-nek operája, szép sikert aratott Berlin Városi Operaházában. A csak egy felvonásos, de kiadós darab szövege nem kifogástalan; de zenéjét úgy művészi feldolgozása, mint inspirált volta magasbecsűvé teszi. Albert Einstein, az »új zene« előharcosa, a Berliner Tageblattban nem átallja kiemelni erényeit: »Am berückendsten die melodische Blüte... es ist schön, dass ein Musiker heute dergleichen noch schreibt.«

Jeritza Mária szerződését a newyorki Metropolitan Opera 1938-ig meghosszabbította.

HANGVERSENY

♦♦♦

Modern szerzők. Az utolsó winterthuri »Studienaufführung«-on három fiatal szerző műve került előadásra, köztük kettő először. *Werner Hübschmann*, leipzigi zeneszerző »Kleine Simfonie« című műve a legmodernebb irányt képviseli. Technikailag, hangszerelésben igen jó, dallamban, harmóniákban már sokkal szegényebb és szárazabb mű óriási feladatot ró a karmesterre és zenekarra, de sajnos sok helyen minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, a technikai fogások nem tudták pótolni, takarni a gondolatok szegénységét. *Conrad Beck*, a fiatal svájci komponista »Konzert vonósnégyesre és zenekarra« írt szerzeménye főleg a gyors I. és III. tételben, ha nem is mély, de szellemes és érdekes tematikájával, friss ritmusaival mindenesetre figyelmet érdemel Lehet, hogy még hallunk sokat róla. Az ugyancsak nehéz szólókat a »Winterthurer Streichquartett« tagjai kitűnően játszották. Harmadiknak a már beérkezett *Hindemith* »Prinz Eugen variációk fúvószenekarra« című szerzeményét hallottuk. Tagadhatatlanul tehetséges, szellemes mű, de nem haladja túl egy jó zenei vicc színvonalát. A hangversenyt dr. Hermann *Scherchen*, königsbergi főzeneigazgató vezényelte, a fiatalok iránti nagy lelkesedéssel s odaadással.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Kavarodás Debussy emléke körül. A napokban lesz 13 éve, hogy a nagy francia zeneköltő elhúnyt. Jóval később találták meg hagyatékában két nagyszabású, befejezett művét: »Ode à la France« nagy karénekmű zenekarral, és »Triomphe de Bacchus« c. szimfónia. Nem lehetetlen, hogy alkotójuk többé nem találta ezeket magához méltónak s azért nem hozta nyilvánosságra. Özvegye mostanában előadatta, nagy apparátussal, Debussynak emelendő szobor javára, külön hangversenyrendező bizottságot is toborzott, védnökül egy volt miniszterelnökkel. De a régebben létező szoborbizottság eleve parázs támadást intézett az özvegy ellen, hangoztatva, hogy a kitűzött művek megtépnék a zeneköltő babérjait s ezért jobb, ha ismeretlenek maradnak; a heves támadások el is értek annyit, hogy a védnök lemondott, a hangversenyre pedig csak gyér közönség gyült össze. Debussy özvegye most a szenvedett anyagi veszteségért kártérítési perrel támadta meg a harciaskedvű szoborbizottságot.

40.000 munkanélküli zenész van Németországban.

Bécsben a Zenekedvelők Egyesületének régi hírű konzervatóriumát évekkel ezelőtt az osztrák állam átvette és »Zenei és ábrázolóművészi főiskola« névvel ruházta fel, holott már akkor volt egy állami jellegű zeneakadémia Bécsben. A két kitűnő intézetnek több közös tanára volt; versengés és személyi ellentétek elmérgesítették a két nagy zeneiskola jó viszonyát. Most az osztrák kormány a konzervatórium egykori, rég nyugalmazott elnökét, Karl Wienert kinevezte a két intézet közös fejének s melléje adta művészi vezetőül a főiskola eddigi igazgatóját: a pozsonyi születésű Schmidt Ferencet, hogy reformálják, egészségesen egyesítsék az intézeteket.

Pavlova Anna árván hagyta halálával ballett-együttesét. Ezt most fenn akarja tartani Amsterdamban a régebben létező »Bizottság a táncművészet előmozdítására«.

New-Yorkban Bruckner-társulat alakult, mely azonban Mahler szimfóniáit is propagálni fogja.

»Leipziger Orchester-Gesellschaft« alakult a Lipcsében állás nélkül maradt zenészekből. Karnaggyá Günther Ramint választották, a dicső multú Thomaskirche orgonását.

A »Prix de Rome« utóda. Köztudomású, hogy a majdnem másfélszáz éves párisi Conservatoire legkitűnőbb végzett növendékei már Napoleon óta ösztöndíjat nyertek (az úgynevezett római díjat), hogy tudásukhoz a »legmuzikálisabb népnek«: az olasznak nagy művészetét a helyszínen szívják lelkükbe: Rómában, ahol Palestrinának és méltó társainak nagy hagyományait máig híven ápolják. De csak száz év óta is a zenei műveltség nagyot haladt, intenzitása nem épen a délvidéken nőtt. A francia kamarában most egy tájékozott képviselő azt indítványozza, hogy Róma helyett ezentúl a nagy zenei kultúrájú dicső multú és értékes jelenű Bécsbe küldjék az új francia nemzedék nagyreményű tehetségeit.

PÁLYÁZAT

♦♦♦

A Kormányzó Úr Őfőméltósága által jóváhagyott a 350—0—262/1930. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel rendszeresített állami zenei pályázatok közül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő pályázatokat hirdeti:

1. *Liszt Ferenc pályadíj:*

a) egy 5000 pengős díj többtételes *zenekari suitere,*

b) egy 5000 pengős díj *egytételes zenekari műre,* mely lehet szimfónikus költemény, nyitány, fantázia vagy hasonló — körülbelül 15—20 perces kompositio.

A díjnyertes zeneszerző műve első bemutatásának céljára a *teljes zenekari* anyagot a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak *díjtalanul* tartozik rendelkezésre bocsátani. A díjnyertes mű zenekari anyaga felett a bemutató előadás után a szerző szabadon rendelkezik. A pályázatok zenekari partitúrái 1932. évi március hó 1-én nyujtandók be. A pályázat bíráló bizottságába a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendes tagokul: *Bartók* Bélát, *Dohnányi* Ernőt, *Hubay* Jenőt, *Kodály* Zoltánt és *Weiner* Leót; póttagokul *Buttykay* Ákost, *Rékay* Nándort és *Siklós* Albertet kérte fel.

2. *Magyarországi Szent Erzsébet-pályadíj:*

Egy 5000 pengős díj a hivatalos róm. kath. gyászistentiszteleteken előadandó zenekarkiséretes gyászmise (requiem) Libera megkomponálására. A mű az egyházzenei Codex (X. Pius Motu Proprio) utasítása szerint legyen tartalmában szent, formájában művészi hatásában általános és

vallásos áhitat keltésére alkalmas. Minthogy az egyházi zene tulajdonképeni formája az ének és pedig a karének, azért a zenekar el ne nyomja, hanem ellenkezőleg emelje azt, a magánéneklés pedig lehetőleg szerény terjedelemre szorítkozzék. A zenekar összetétele tetszésszerinti, de nem haladhatja túl a normális szimfónikus zenekari művekéit. Tehát a maximum: két fuvola, két oboa, két klarinét, két fagót, négy kürt, két trombita, három harsona, egy tuba, egy pár üstdob és vonósötös. A mű terjedelme ne rontsa le és ne haladja meg a liturgikus kereteket. Ép ezért bár a pályázat nem akarja megkötni a zeneköltőt, mégis tájékozásul e keretek betartását tanácsolja:

Introitus és Kyrie ...	6 perc
Graduale és Tractus .	3 «
Sequentia	12 «
Offertorium	6 «
Sanctus	3 «
Benedictus	3 «
Agnus és Communio .	6 «
Libera	5 «

Ezek a maximális időtartamok. A mű latin szövege és magyar fordítása az Orsz. M. kir. Zeneművészeti Főiskola titkári hivatalában átvehető. A pályázat vezérkönyve és zongorakivonata 1932 március hó 1-én nyujtandó be. A pályázat bírálóbizottságába a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendes tagokul: *Bárdos* Lajost, *Demény* Dezsőt, *Dohnányi* Ernőt, *Harmat* Artúrt és *Kodály* Zoltánt; Póttagokul: *Koudela* Gézát, *Noszeda* Károlyt és *Sugár* Viktort kérte fel.

3. *Goldmark Károly-pályadíj kamarazeneműre.*

Egy 5000 pengős díj *zongorával kapcsolatos kamarazeneműre.* A pályamű lehet zongora — hármas, négyes, ötös és hatos, amelyben a zongorán kívül a többi vonós- vagy fúvóshangszer szabadon választható. A pályamű lehet többtételű, de lehet egytételű is, ha keretei több tétel anyagát fogják át.

A pályamű vezérkönyve 1932 március hó 1-én nyujtandó be.

A pályázat bírálóbizottságába a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendes tagokul: *Hubay* Jenőt, *Radnai* Miklóst, *Siklós* Albertet, *Stefániai* Imrét és *Zsolt* Nándort, póttagokul: *Kerntler Jenőt*, *Molnár* Antalt és *Weiner* Leót kérte fel.

4. *Erkel Ferenc-pályadíj.*

Egy 15.000 pengős díj egy *egész estét betöltő többfelvonásos dalműre.*

A szabadon választott magyarnyelvű, de nem feltétlenül magyar tárgyú, víg vagy drámai cselekményű szöveg mindvégig megzenésítendő, azaz kifejezetten dalműnek kell lennie, nem lehet például zárt zeneszámokból és prózából álló daljáték. A bírálóbizottság a pályaműveknek úgy zenei, mint általános színpadi értékét mérlegelni fogja. A zeneszerzőnek magának kell szövegről gondoskodnia, egyben a szerzői jog megosztására, illetve a pályadíjban való részesedés mérvére is már előzőleg meg kell állapodnia a szövegíróval, annál is inkább, mert a bírálóbizottság a zene és szöveg értékét egyaránt latbaveti ugyan, díjat azonban csupán a zeneszerzőnek juttat. E megállapodást, amelyben a zeneszerző a szövegíró minden igényével szemben felelősséget vállal, a díjnyertes zensezerzőnek be is kell mutatnia. Az esetre, ha a díjnyertes zeneszerző a felhasznált szöveg szerzői jogának tulajdonosától a megzenésítésre az engedélyt előzetesen nem szerezte meg, a díj fele összege mindaddig visszatartandó, míg ezirányú megállapodását be nem mutatja. A pályázat titkos mivolta nem terjed ki a szövegíró nevére is, a szövegírót tehát a pályaműn megnevezheti. A pályázat zenekari vezérkönyve, énekes zongorakivonata és szövegkönyve 1933 március hó 1-én nyujtandó be. A pályázat bírálóbizottságába a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendes tagokul: *Buttykay* Ákost, *Hubay* Jenőt, *Radnai* Miklóst, *Rékay* Nándort és *Szabados* Bélát, póttagokul: *Dohnányi* Ernőt, *Fleischer* Antalt és *Molnár* Gézát kérte fel.

A pályázatra vonatkozó általános szabályok:

A pályaművek a hirdetett határnapig az Orsz. M. Kir. Zeneművészeti Főiskola titkári hivatalába adandók, illetőleg küldendők be.

A pályázatok titkosak, tehát a pályaművek jeligével látandók el és a szerző nevét és lakását rejtő lepecsételt jeligés levéllel adandók be.

A pályázaton csak magyar zeneszerzők vehetnek részt.

A pályázaton csak a nyilvánosság előtt még be nem mutatott és még meg nem jelent művek vétetnek figyelembe.

Egyébként pedig a rendszeresített zenei pályázatokra vonatkozó a 350—0/262—1930 számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel a Budapesti Közlöny 1930. évi október hó 25-iki számában közzétett általános és különös szabályok érvényesek fent kiirt pályázatokra.

Budapest, 1931. évi február hó 19-én.

Gróf Klebelsberg Kuno.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931. — 3154.

B. bérlet B. bérlet

1931 április 11-én, szombaton este 1/2 8 órakor

A Népművelési Bizottság

V. Hangversenyévadjának záró

DÍSZHANGVERSENYE

(150-ik vigadói hangversenye)

Dr DOHNÁNYI ERNŐ,

A M. KIR. OPERAHÁZ TAGJAI

ÉS A

PALESTRINA-KÓRUS

közreműködésével

MOZART: zongoraverseny

BEETHOVEN: IX. szimfónia

Karnagy:

BOR DEZSŐ

✲

Jegyek: 1 pengőtől 5 pengőig

Az április 5-ére hirdetett hangversenyt április 11-én, szombaton este 1/2 8 órakor tartjuk meg

ISMERJE MEG

BUDAPEST MŰKINCSEIT, TÖRTÉNELMI EMLÉKEIT, KÖRNYEZŐ VÁROSAIT, KIRÁNDULÓHELYEIT.

HAZÁNK VÁROSAIT, TÁJSZÉPSÉGEIT, FÖLDJÉT, NÉPÉT ÉS ÉLETÉT

VEGYEN RÉSZT

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSAIN

MÁRCIUS—JÚNIUS HAVI MUNKATERV:

BUDAPESTEN: Hetenként többször szakvezetéses múzeum- és gyárlátogatás, középületek és intézmények megtekintése.

VIDÉKI KIRÁNDULÁSOK: Budafok, Pesterzsébet, Kispest, Rákospalota, Újpest, Szentendre, Ráckeve, Zsámbék, Boldog, Gödöllő, Vác, Esztergom, Eger, Székesfehérvár, Mezőkövesd, Balaton (Földvár-Tihany-Füred-Siófok), Győr, Veszprém, Pannonhalma, Zirc stb.

A Bizottság hivatalos helyisége:

IV., SZÉP-U. 5

Telefon: Automata 845—29.

Hivatalos órák: d. e. 9-2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig

TANFOLYAMOK:

FESTÉSZET TÖRTÉNETE
Előadó: Kampis Antal egyet. tanársegéd

KÍNA ÉS JAPÁN MŰVÉSZETE
Előadó: Felvinci Takács Zoltán egyet. m. tanár.

FÉNYKÉPEZÉS
Előadó: Vass Ernő szakoktató.

RÁDIÓSZERELÉS
kezdők és haladók részére.

AZ ÚJABB MAGYAR IRODALOM ISMERTETÉSE
Előadó: Pekete József tanítóképzőint. tanár.

BUDAPEST KIRÁNDULÓHELYEINEK ISMERTETÉSE
Előadó: Dr. Strömpl Gábor egyet. m. tanár

RÉSZLETES MUNKATERVET AZ ÉRDEKLŐDŐKNEK FÉLÉVI 1 P-ÉRT :-: POSTÁN KÜLD A BIZOTTSÁG :-:

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 3154

200182

10

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 13. szám
1931 április 1

ÜNNEPI SZÁM

a Székesfővárosi Zenekar
150. hangversenye alkalmából

TARTALOM

HUBAY JENŐ dr.: A magyar zenekari hangversenyek szükségessége. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: Amikor először játszották Bécsben a IX. szimfóniát . . . . . — HAVLIN KÁROLY dr.: 150-ik koncertünk. — NOVÁGH GYULA: Beszámoló. — ISOZ KÁLMÁN: Mosonyi Mihály. — RIEGLER ERNŐ: Orgonamozgalmak. — SEBESTYÉN EDE: A magyar Tannhäuser hat évtizede. — ANTOS KÁLMÁN: Prof. von Raatz-Brockmann mesteriskolája. — S. A.: Komponáló fenségek. — KÁLMÁN GYÖRGY: A Pleyel cembalo ismertetése. — Don Pasquale, Donizetti dalműve a m. kir. Operában. — KERESZTY ISTVÁN: Volkmann, a pesti nemzetőr. — HANGVERSENY-KRÓNIKA. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYE

B. bérlet B. bérlet

1931 április 11-én, szombaton este 1/4 8 órakor

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

150-ik

DÍSZHANGVERSENYE

1. WEBER: Rübezahl — nyitány
2. MOZART: D-moll zongoraverseny. Előadja:

Dr DOHNÁNYI ERNŐ

3. BEETHOVEN: **IX. SZIMFÓNIA**

BÁTHY ANNA
BUDANOVITS MÁRIA
Dr SZÉKELYHIDY FERENC
LOSONCZY GYÖRGY

a m. kir. Operaház tagjai

PALESTRINA-KÓRUS

Vezényel: **BOR DEZSŐ** karnagy

Helyárak: 1 pengőtől 5 pengőig. Kedvezményben 80 fillértől 3 pengőig

A STAINWAY-SOUS-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT-cég (IV., Bécsi-u. 3.) szállítja

XII. évfolyam, 13. szám Budapest, 1931. április 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

A MAGYAR ZENEKARI HANGVERSENYEK SZÜKSÉGESSÉGE

Körülbelül 120 éve annak, hogy a magyar zeneművészet levetve gyermekcipőit, a nagy kultúrállamok mellé sorakozva kezdett fejlődni s a mai magas színvonalra emelkedett fel.

Erkel Ferencnek, ki 1810-ben született, nemcsak azért vannak hervadhatatlan érdemei, hogy magyar tartalmú és irányú operáit megírta, de azért is, mert karöltve zeneszerzői tevékenységével más úton is nagy mértékben mozdította elő az akkori zenei viszonyok gyökeres megváltozását.

Erkel és Liszt születéseig a cigányzenekarok voltak letéteményesei a magyar zenének. Ők adták elő a Bihari-, Lavotta-, Csermák-szerzette dalokat, táncokat és magyar népdalokat, ezeket sem a maguk egyszerűségében, hanem saját ízlésüknek és véralkatuknak megfelelően. Ennek természetes következménye volt, hogy zeneművészetünk fejlődése lehetetlenné vált annak ellenére, hogy már akkor sok zenei tehetség jelentkezett a porondon, bárha megfelelő kiképzés híján érvényesülni nem tudtak.

Minthogy azonban olyan zenei heroszok mint Haydn, Mozart és Beethoven, Magyarország tőszomszédságában éltek és működtek, mi sem természetesebb, hogy fővárosunkban és nagyobb vidéki városainkban mégis csak megindult egy nagy zenei evolució, mely célul tűzte ki a kimagasló zenei alkotásoknak megismerését és terjesztését. E mozgalmat legtöbbnyire zenebarátok és műkedvelők tartották fenn. Persze a nagy tömegeket nehezen lehetett megingatni azon meggyőződésükben, hogy magyar embernek teljesen elegendő a cigányzenekarok által előadott népzene. Minél nagyobb volt a küzdelem a két felfogás között, annál nagyobb az érdeme azoknak, kik az akkori zenei analfabéták ellenére megingathatatlanul törtek előre azon az úton, mely a magyar zeneművészet felvirágozásához vezetett.

Erkel Ferenc használta fel a zenebarátok és műkedvelők mind jobban erősödő csoportját és a Nemzeti Zenede felállítása után csakhamar megalapította a Filharmóniai Társulatot, mely hivatva volt a klasszikus zenét terjeszteni. Persze nagy küzdelemmel járt a filharmóniai hangversenyek fenntartása, mert bizony csekély volt az érdeklődők száma. A zenekar összeállítása sem volt kis feladat. Sokszor betöltetlen maradt egy-egy fúvóhangszer. A vonósok között pedig igen sok műkedvelő foglalt helyet. Mindeme nehézség azonban csak átmeneti volt, mert a közönség ízlésének rohamos megváltozása lehetővé tette a Filharmóniai Társulat kialakulását. És milyen magaslatot ért el ez már pár évtized után. Mily rendkívüli benyomásokat váltottak ki a hetvenes évek végén azok a hangversenyek, miket például Richter János vezényelt és melyek magas színvonalukat máig is megőrizték. Filharmóniai Társulatunknak valóban elévülhetetlen érdemei vannak! Hivatását a mai napig híven és művészi lelkesedéssel töltötte be.

Azonban mikor e társulat egyeduralkodó volt, Budapest még nem volt milliós város! Akkor a Zeneművészeti Főiskola még nem állott mai magaslatán, mely évenként 80—90 okleveles kiképzett nagytehetségű zenészt bocsát el kötelékéből! Akkor még nem volt a Nemzeti Zenede és Fodor-iskola mellett még vagy 70 magánzeneiskolája fővárosunknak!

Ma, mikor a megcsonkított Magyarország a nagy nyugati államok mellett zeneileg elismert fontos tényezője a zeneművészetnek, lehetetlen beérni egy zenekarral. Zeneszerzők, előadó művészek egyaránt és méltán követelik e téren is a haladást: új zenekarok felállításával. Monopóliumok a művészet világában lehetetlenek.

Valószínűleg ez az eszmemenet, mely tudom sok vezetőállásban levő férfiút is áthat, indította a fővárosi Népművelési Bizottság vezetőségét arra, hogy átszervezze a Székesfővárosi Zenekart s mily sikerrel, ezt abból ítéljük meg, hogy rövid pár éven belül eljutott a 150-ik jubiláris hangversenyéhez!

Messze vezetne, ha mindenkit, kinek érdeme van a Székesfővárosi Zenekar alapítása és fejlődése körül, kiemelnék, de kell, hogy lerójuk hálánkat fővárosunk vezetői iránt, kik nehéz körülmények között is fenntartják zeneművészetünk e fontos szervét, melynek vezetése valóban szakavatott és lelkes férfiakra van bízva.

Nem kételkedem, hogy a Székesfővárosi Zenekarban is ugyanaz a fejlődési folyamat adódik, mint más hasonló művészi egyesületeknél, ahol a legfőbb cél a művészi színvonal állandó emelése. Örömmel látom, hogy az irodalom mesterműveinek népszerűsítését, magyar komponisták műveinek bemutatását és az említett zenei tanintézetek ifjúságának pódiumon való szerepeltetését a fővárosi Népművelési Bizottság jelentős feladatának tekinti és komoly tervszerűséggel igyekszik megvalósítani a Székesfővárosi Zenekarral. A zenekar eddigi kiváló működése máris garancia arra, hogy további produkciói is meg fognak felelni azoknak a magas igényeknek, melyeket vele szemben támasztunk.

A magyar zenekultúra fellendítését célzó becsületes és dicséretes törekvésében a Székesfővárosi Zenekar mindenkor számíthat a Zeneművészeti Főisokla igazgatóságának és tanári karának lelkes és jóindulatú támogatására.

1931 április 2.

Dr. Hubay Jenő

HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

Harmincadik hangverseny. — 1931 április 11-én. — Vezényel: Bor Dezső

B bérlet.

150. ÜNNEPI HANGVERSENY

1. **Weber** (1786 Eutin — 1826 London): *Rübezahl* — nyitány, *d*-moll.

Rübezahlnak, az Óriáshegység szellemének mondakörét igen sok romantikus opera dolgozta fel a mult század elején. Weber is kísérletezett egy *Rhode* szövegkönyvére komponálandó misztikus dalmű megírásával, de művét, melynek kidolgozásába 1805 tavaszán fogott bele, nem fejezte be soha. Nyitányát később nemcsak »Rübezahl«, hanem »Der Beherrscher der Geister« *(A szellemek ura)* címen sorozták Weber szellemi hagyatéka közé.

A szonátaformában komponált érdekesen koncipiált mű, igen viharos $^6/_4$-es főtémával kezdődik, melynek dallamos második felét a fuvola intonálja. Ismételten visszatérő tutti-rész után derűs *F*-durban jelenik meg a melléktéma az óboa szólamában. A korálszerű dallamot a fuvók teljes kara ismétli. Anélkül, hogy a főtémára visszatérne, a kidolgozás félzáradéka után ismét megszólal az előbbi koráltéma, de most a trombiták, kürtök és puzónok szólamában. Harsogó tuttival (zárótéma és kóda) végződik a hatásos nyitány.

*

2. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Versenyműi zongorára zenekarkísérettel*, *d*-moll, 466. sz. Köchel-jegyz.

29 éves korában irta meg Mozart e mély, tartalmas, borongós hangulatú mestermüvét, melynek dolgozási technikája a Don Juan és részben az Idomeneo stílusára emlékeztet.

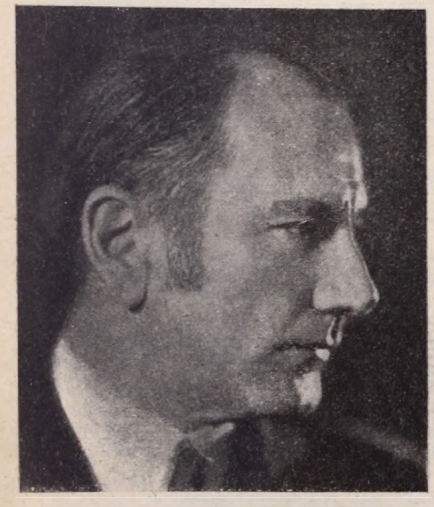

Dr. DOHNÁNYI ERNŐ

Allegro az első tétele; a szonátaforma-expozícióját a 18. századbeli koncertforma sablonja szerint előbb a zenekar intonálja, majd a zongora ismétli meg. Gazdag figurációdísszel támasztja alá a zongoraszólam a főtémának és a zárótémának a zenekarba helyezett motivikus anyagát. Modulációkban gazdag kidolgozás után ismétlődik az egész expozíció, a zárótéma végén elhelyezett szokásos kadenciájával.

Románc a második tétel (*B*-dur) címe. Főtémáját előbb a zongora egymaga intonálja s csak utána ismétli meg a zenekar. Az első dalformát triószerű középtétel követi, melyben a zongora szextolás figurái dominálnak. Az első dalforma visszatérését rövid, elhalkuló kóda fejezi be.

Az utolsó tételnek a *rondónak* főtémáját is a zongora kezdi el és a zenekar egészíti ki. Igen bájos melléktémája az expozícióban *F*-durban, a visszatérésnél *d*-mollban jelenik meg. A kadencia után hosszabb és futamokkal gazdagon tarkított váratlanul kivilágosodó *D*-dur kóda fejezi be a csodálatos szépségekben bővelkedő kompzíciót.

Előadja: *Dohnányi* Ernő dr.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): IX. szimfónia, d-moll, zenekarra, énekkarra és szóló-kvartettre.

A szóló-kvartettet *Báthy Anna, Budanovits Mária, dr. Székelyhidy Ferenc* és *Losonczy György* éneklik.

Ez a mesterműa »beethoveni szimfónia« betetőzése. Egyike a legcsodálatosabb műalkotásoknak, melynek kottái között megrendítő betekintést nyerhetünk a tragikus sorsú zeneköltő legrejtettebb lelki konfliktusába. Beethoven a szimfónia formáját és kifejezőképességét gigantikusan fokozta ugyan fel, de szédítő méretei mellett a tartalom és a forma mindig egyensúlyban marad benne. Azzal, hogy utolsó tételében a hangszerek zenéje mellett az emberi hang is megszólal, új műfajt teremtett a mester: az óda-szimfóniát.

Halálsejtelem és a végzetben való megnyugvás szól hozzánk minden taktusából: egy lángész küzdelme akaratának érvényesüléséért. Mikor Beethoven a »kilencedik« megalkotásába fogott, a sors kegyetlenebb volt hozzá, mint valaha. A süket emberek bizalmatlanságával riasztott el maga mellől mindenkit. Magára maradt minden bajával, betegségével és lelki vívódásaival. Zárkózottan élt és a legnagyobb exaltációban gyűjtötte magányos sétáin hatalmas művének tematikus anyagát. Kalap nélkül rohant el már a kora reggeli órákban a Bécset környező erdőkbe. Sokszor annyira elragadta az alkotás láza, hogy megfeledkezett otthonáról, háztartásáról. Megtörtént vele, hogy egy hirtelen rászakadt zivatarban bőrig átázva csak estefelé vetődött haza, mikor ebédje régen korommá égett. Mindenről megfeledkezve étlen-szomjan komponált estig.

Ha a kilencedik szimfónia keletkezését kronológikus rendben akarjuk figyelemmel kísérni, a következő adatokat kell feljegyeznünk:

1785-ben írta meg Schiller »An die Freude« c. ódáját, mely a Thalia 2. füzetében látott napvilágot. A költeményt Beethoven 1792-ben olvassa Bonnban és meg akarja zenésíteni. 1808-ban jelenik meg először az öröm témája 80-ik művében, zenekarra zongorára és énekkarra írt fantáziájában. Az első tétel főtémáját (l. a kótapéldát) 1809-ben

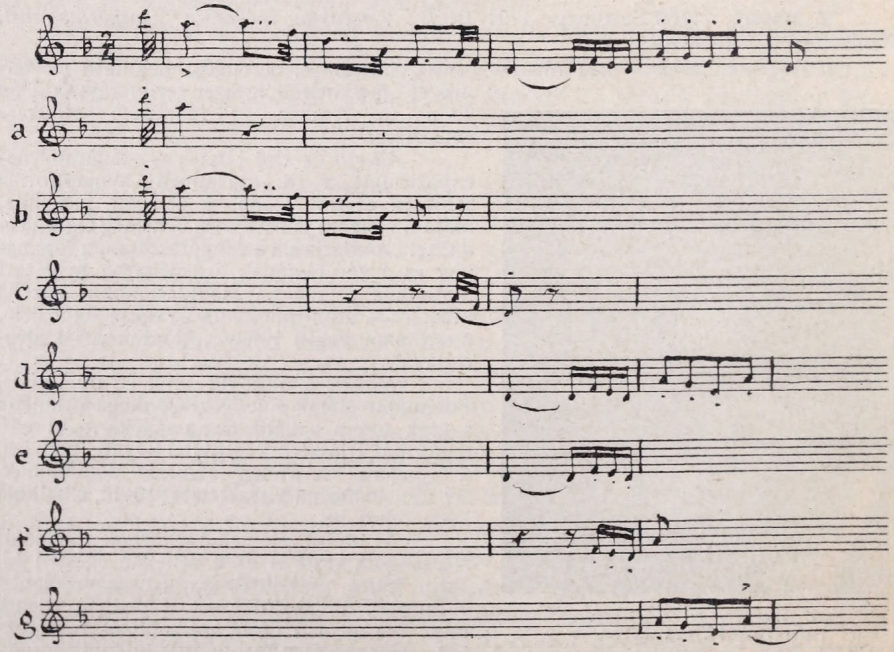

A kilencedik szimfónia első tételének főtémája és a téma felbontása hét különböző motívumra

írja le először vázlatkönyvébe. 1810-ben egy dalban bukkan fel ismét az öröm témája. Ezt Goethenek »Mit einem gemalten Band« című — *Kleine Blumen, kleine Blätter streuen mir mit leichter Hand* — kezdetű költeményére komponálta. Egy vázlatban, mit 1812-ben jegyzett le alig olvashatóan könyvébe, hasonló a zárótéma. Ezt egy nyitánynak szánta, bevezető zenének Shakespeare Machbetjéhez. 1822-ben jelenik meg »Namensfeier« c. nyitánya (C-dur, 115. mű). Kódájában $^6/_8$ ütemben az öröm témájának első két üteme ismétlődik, többször egymásután. 1822 tavaszán a londoni filharmóniai társaság rendel

meg egy szimfóniát a Mesternél. Schiller szövegével együtt csak 1822 őszén jegyzi le D-durban négy-negyedes ütemben. Később mint kettős ellenpont-témát egyesíti $^{6}/_{8}$-ban a »Seid umschlungen Millionen«-re komponált fugatémával. 1823-ban elveti a vokális szólamok felhasználásának tervét és tisztán hangszeres finálé-vázlatát veti papírra. De ez év júliusában meggondolja a dolgot és a hangszeres finálét egyik utolsó vonósnégyesében (132. mű) használja fel. Nem írja le sorjában a tételeket ; előbb az első tétel készül el, utána az utolsó. Közben elkészül a scherzo és utoljára az adagio. Hatalmas művét 1824 februárjában fejezte be. Bemutató előadása, mely 420 forintot jövedelmezett, 1824 május 7-én zajlott a Kärnthnertor-színházban, leírhatatlan sikerrel. Itt játszódott le az a megható jelenet, hogy a teljesen süket mester a zenekarban ült önmagába roskadva és az előadás végén csak akkor vett tudomást a tömeg tomboló tetszészajáról, mikor a karmester és a szólisták őt a közönség felé fordították.

Az *első tétel* (d-moll $^{2}/_{4}$) a kegyetlen, kérlelhetetlen sors elleni küzdelmet illusztrálja. Kétségbeesés szorongatja a költőnek öröm után vágyó szívét, a harc mindig viharosabb lesz, minden megváltás után kiált. Sötét, zabolátlan, dacos küzdelem : ez a tétel alaphangulata. A főtéma maga előbb annak kezdő kvintugrásából bontakozik ki. Ez a kvintugrás mindig sűrűbben halmozódik egymásra, míg végre a tizenhatodik ütemben a teljes zenekar unisonójában hangzik fel félelmetesen a változatos ritmikájú főtéma. Mellékelt hangjegypéldánkból figyelhetjük meg, hogy ennek egyes motívumtöredékeit hányféleképpen használta fel a mester. Később még egy új motívum lép fel a fúvókban, előkészítvén a melléktémát, mely úgy hangzik, mint egy szorongatott szívnek sóhajtása, panaszkiáltása. Alig hangzott el ez a téma, rövid derűs epizód után megint csak egy fájdalmas érzés kerekedik felül, melybe a basszusok minden csapással dacoló, bosszankodást szimbolizáló figurája vegyül. Csodálatos invencióval analizálja motívumait Beethoven a most

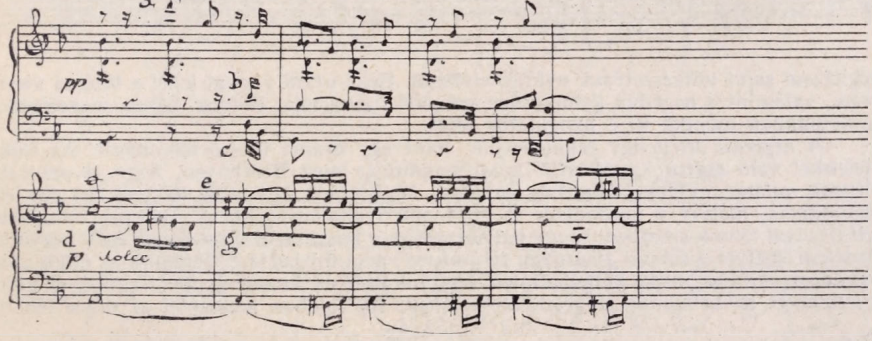

következő feldolgozási részben. Hol a fagótban, hol a fuvolában jelenik meg a főtéma, mialatt a hegedűk, a gordonkák és a gordonok a főmotívum különböző töredékeit halmozzák egymásra. A kidolgozási rész tetőfoka az a hatalmas, 38 taktusra kinyujtott fortisszimó, mely a főtéma előkészítését hidalja át, most elvonulnak előttünk mégegyszer az expozíció összes témái, lassan lecsöndesül minden, csak a kürt idézi mégegyszer D-durban a főtéma utolsó két ütemét, hogy lassan átengedje helyét a kóda titokzatosan sötét

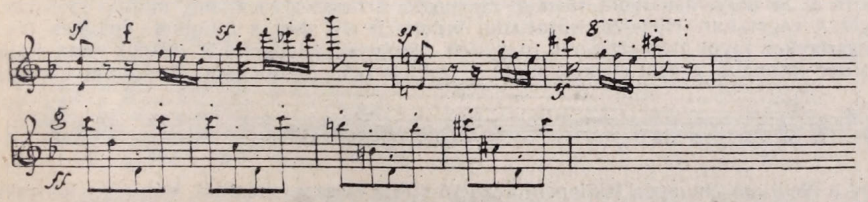

basso obstinátó-jának. Mégegyszer felhangzik a kétségbeesetten a létért küzdő unisono és a sors kegyetlenségeivel szembeszálló ember makacs harci szózatával végződik a tétel.

A *második tétel (molto vivace)* hamisítatlan beethoveni scherzo, melynek főtémáját már 1815-ben írta le vázlatkönyvébe azzal a céllal, hogy hangszeres fugát készítsen belőle. Úgy látszik, hogy előbb vonósnégyesre szánta. Itt is fugató lett belőle, de csak ötször

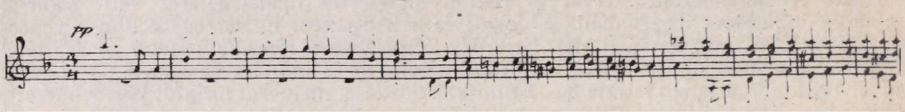

lépnek be váltakozva különböző szólamok a témával, utána bachanálszerű örömújjongással harsan fel a fúvókban a melléktéma, mialatt a vonósok a főtéma első ütemének daktilusát pattogtatják. Az expozíció halk befejezése után kis szünet következik, majd érdekes modulációk után dolgozza fel különböző ritmikai megvilágításban a főtéma fugatóját. A trióban a kürt érdekes dallamát előbb a fagót, majd a vonósok negyedkottás ellenpontját

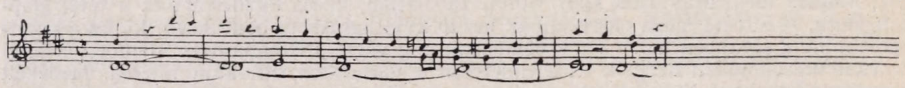

támasztja alá, de hirtelen megszakad a pasztorális hangulat és megint elölről kezdődik a scherzo őrületes körtánca.

Az *adagio*, a szimfónia *harmadik tétele*, egyike Beethoven legmélyebb, legtartalmasabb hangszeres tételeinek. Minden ütemében mélységes áhítat árad felénk, megható benne a záradékok visszhangszerű megismétlése, mintha a lélek visszatükrözné a templom vagy a természet áhítatos hangulatát. A középtételben Beethoven azt akarta kifejezni, — Schindler állítása szerint, — hogy a megkínzott lélek visszavonul a magányba, hol

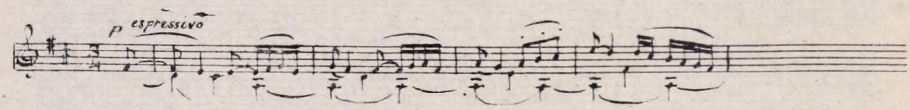

megittasul saját művészetének nektárkelyhétől. Béke utáni vágyat lehel a főtéma visszatérése, valamint a hegedűk gyönyörűen szövődő figurációja. Boldog, békés, megelégedett harmóniákban csendül ki e hangulatos tétel.

A *negyedik tételt* úgy tekinthetjük, mint egy dráma utolsó felvonását. Az előbbi tételekkel való szoros kapcsolatot azzal teremtette meg Beethoven, hogy elvonultatja előttünk valamennyinek tematikus anyagát. Majd, mint jajkiáltás hangzik fel egy éles disszonancia, melyet a gordonkák és gordonok recitatívója követ. Bárcsak hangszeres recitatívóval állunk szemben, szinte hallani véljük a hozzátartozó szöveget. Az a kegyetlen küzdelem, melyet a sorssal állandóan folytatunk, nem fojthatja el bennünk az öröm utáni vágyódást. Az élet maga kérlelhetetlen, hagyjuk cserben komor gondolatainkat és adjuk át lelkünket zavartalanul az öröm átérzésének. És valóban megszólal az öröm témája,

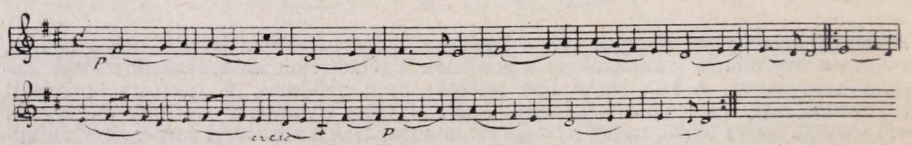

előbb halkan, bátortalanul a vonósok basszusaiban, majd folyton fokozódva egymásután veszik át az öröm diadalmas témáját egymástól a basszus énekhang, majd a szólisták s végül a vegyeskar. Hirtelen, váratlanul indulóféle üti meg a fülünket, melyben fúvóhangszereken kívül ütőhangszerek (nagydob, réztányér, triangula) is vesznek részt. Előbb a tenor intonálja a hősi éneket, majd a férfikar felel rá biztatón. Templomi hangulat

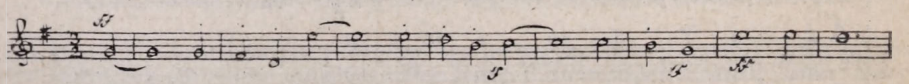

árad a »Seid umschlungen Millionen« kezdetű strófa megzenésítéséből. Mélységes hangokat talált Beethoven az »Ihr stürzt nieder Millionen? Ahnest Du den Schöpfer, Welt?« szavak zenei visszaadására, midőn Isten mindenhatóságának megsejtetésére a mixolid hangnemet használja. Ezeknél a szavaknál: »Über Sternen muss Er wohnen . . . « a zenekar

és énekkar hangterjedelmeiknek legmagasabb fekvéseiben tartják ki hosszan a főhangnem domináns-szeptim akkordját. Mesteri kettős fugával végződik a tétel, ebben a főtéma

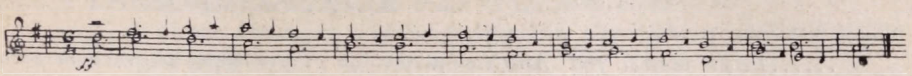

(az öröm témája) és az előbb vázolt liturgikus téma (Seid umschlungen Millionen . . egyesül mesteri polifóniában.

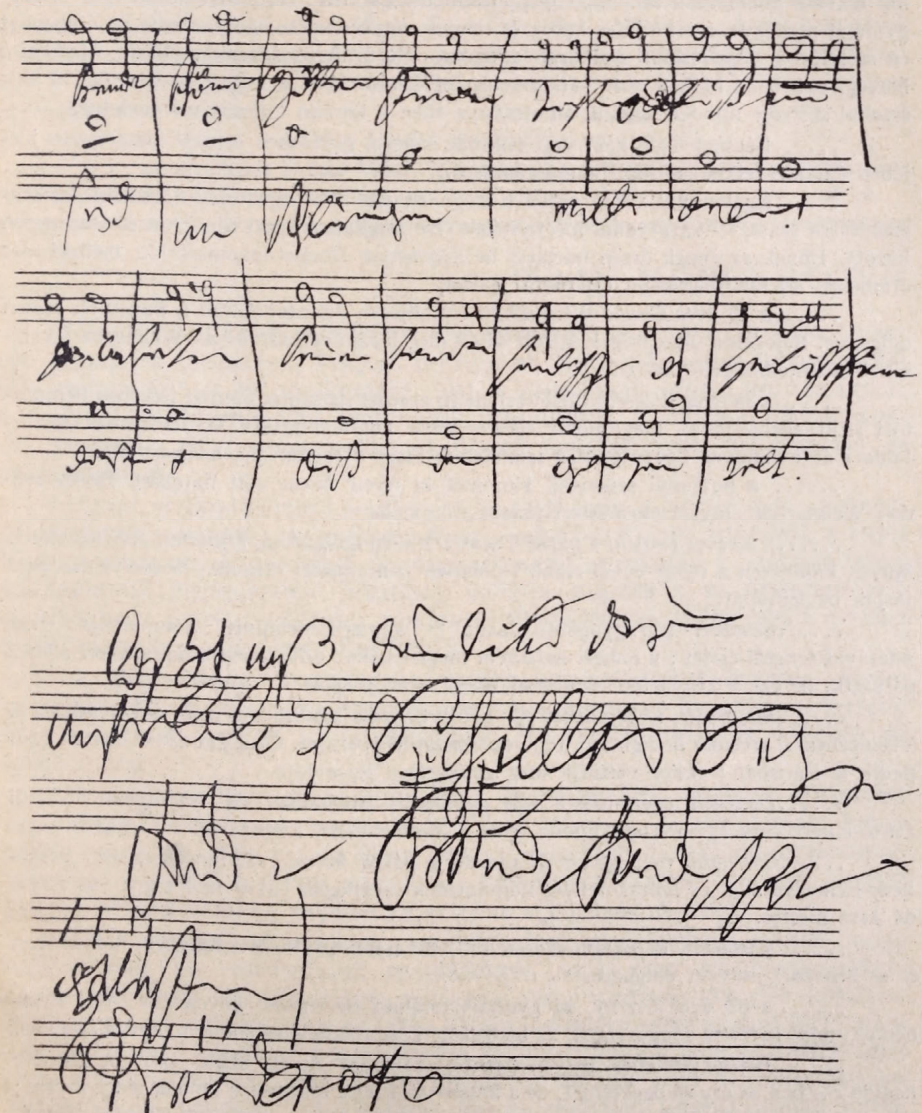

Egy oldal Beethoven vázlatkönyvéből: a »kilencedik« utolsó tételének kettősfugája, e vázlat szerint *alla breve*-ben. A baritonszóló mai szövege (*»O Freunde, nicht diese Töne!«*) helyett a Mester a következőket jegyezte fel: *»Lasst uns das Lied des unsterblichen Schiller singen . . .«*

AMIKOR ELŐSZÖR JÁTSZOTTÁK BÉCSBEN A IX. SZIMFÓNIÁT.....

.....*Ferenc* császár volt Ausztria uralkodója. Forradalmaktól való féltében minden igyekezete az volt, hogy a »rebellis« szellemi mozgalmakat elnyomja, a monarchiát elszigetelje a művelt nyugattól, a legszigorúbb cenzurával, titkos rendőrökkel és kémekkel fékezze államainak lappangó belpolitikai mozgalmait. Hazánk alkotmányos országgyűlését mellőzve, a tekintetes karok és rendek megkérdezése nélkül szedte az újoncokat és srófolta a vésztjóslóan nyikorgó adóprést. Mindenható államkancellárja *Metternich* herceg, ebben az időben volt hatalmának tetőfokán. Mint a külügyek vezetője, ő volt értelmi szerzője minden hazánk alkotmánya ellen e korban intézett merényletnek.

.....Bécsnek még nem volt félmillió lakosa. (1814-ben a bécsi kongresszus idejében 239.300 lelket számlált a császárváros.)

.....izgalommal várta egész Európa az első közforgalmú — személy- és áruszállításra szánt — vasútvonal megnyitását. Ez Angliában épült Stockton és Darlington között. Ennek az évnek őszén mutatta be *Stephenson* Rocket-lokomotívját, mellyel már óránkénti 40 km sebességet (!) tudott elérni.

.....a 75 éves *Goethe* Weimarban élt teljesen visszavonultan a Faust II. részén dolgozva. Fejedelmi ünnepségek között ülték meg a rákövetkező ősszel Weimarba érkezésének ötvenedik évfordulóját.

.....a 38 éves *Weber*, ki félévvel előbb aratott hatalmas diadalt Bécsben bemutatott »Euryanthe«-jával, megrongált egészségének helyreállítására Marienbadban tartózkodott és a londoni Coventgarden-színháznak szánt »Oberon«-ját hangszerelte.

..... a pozsonyi születésű Hummel, ki nyolc évvel volt fiatalabb Beethovennél, Weimarban udvari karmesteri tisztet töltött be.

.....a 32 éves *Rossini* a párisi Theatre Italien igazgatója, fejedelmi jövedelemmel. Művei, különösen a nyolc évvel előbb Rómában színrehozott »Szevillai borbély« diadallal járják be Európát.

.....*Schubert* legragyogóbb dalait és kamarazeneműveit komponálja. Órák adásával tengeti életét ; a Salieri halálával megüresedett udvari másodkarmesteri állásra pályázik, de ezt a kismartoni születésű *Weigl* nyeri el előle.

.....*Meyerbeer*, ki főműveit egy-két évtizeddel később írja meg, ekkor adatta el Velencében *Il crociato in Egitto* c. teljesen olaszstílű operáját. Csak két évvel ezután telepedik le Párisban ; ekkor változik meg gyökeresen írásmódja.

.....*Donizetti* egyre-másra írja dalműveit Milánóban és Nápolyban. Valódi átütő sikert csak egy évtized múlva ér el a lammermoori Luciájával.

.....*Cherubini* már három év óta ült a párisi konzervatórium igazgatói székében, ítélkezve élők és holtak felett. Főműveinek megírásán ekkor már régen túl volt a 64 éves mester.

..... *Clementi*, ki Beethovennel 1807 tavaszán találkozott Bécsben, Londonban él és zenekari művein dolgozik.

..... a 33 éves *Czerny*, ki gyermekkorában Beethoven növendéke volt, Bécsben élt, mint keresett zongoratanár és instruktív zongorakompozíciók szorgalmas szerzője.

..... *Berlioz* életének legválságosabb szakaszát éli át. Szülei akarata ellenére hagyja cserben az orvosi egyetemet, de a konzervatóriumi rendszeres tanulás sincs inyére ; mint kórista tengeti életét, közben egyre-másra írja később megtagadott ifjúkori dolgait, miséket, nyitányokat.

..... a 14 éves *Chopin* még Varsóban él, hol több ízben szerepel a nyilvánosság előtt bámulatos zongorajátékával és gyermekkori kompozicióival.

..... *Mendelssohn*, kit Zelter az előző évben mutat be Goethenek, atyjával Párisba utazik, hol megismerkedik a francia zenei élet notabilitásaival. Már ekkor (15 éves korában) írja első kamarazeneműveit és karkompozicióit.

..... a 14 éves *Schumann*, a zwickaui gimnázium növendéke, s pár évvel később atyja kívánságára jogot hallgat a lipcsei egyetemen.

..... *Erkel* Ferenc, a magyar opera megteremtője Pozsonyban végzi középiskoláit és Klein Henriknél tanul zongorázni.

..... *Liszt* Ferenc, kit az a kitüntetés ért, hogy egy évvel előbb — 1823 április havában — bécsi hangversenyén Beethoven is megjelent, Párisban a legfelsőbb körök kedvence, a bálványozott *petit Litz*, kit csak átmenően kedvetlenített el, hogy Chernbrini — azon címen, hogy Liszt külföldi — semmi szín alatt sem akarta a konzervatórium növendékei közé besorozni.

..... a 11 éves *Wagner* a drezdai Kreuzschule növendéke.

..... az ugyancsak 11 éves *Verdi*, Parma közelében Busettoban él egy kis tanyán; itt mutatkoztak csodás zenei adottságának első jelei. *S. A.*

150-IK KONCERTÜNK

Népművelési tevékenységünk oly kimagasló pontjához értünk, mely egy pillanatra megállásra késztet bennünket. Szemlélődésünk önkéntelenül is a multra szól, mely büszkeséggel tölt el bennünket, erősíti öntudatunkat és melyből erőt meríthetünk jövő munkásságunkhoz. A multban megelevenedik szemeink előtt nyolc esztendő összes nehézségeivel, szépségeivel és eredményeivel.

Három esztendő úttörő munkája után 1926 őszén a megkezdett vasárnap délutáni hangversenyek színhelye a Szent Gellért-szállóból áttevődik a Pesti Vigadó termeibe. A szervezés és rendezés nagy munkáját a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság vállalja magára s az újjászervezett és kibővített zenekar ezirányú gondoktól függetlenítve egész erejét a zenei teljesítőképesség növelésére fordíthatja.

A Népművelési Bizottsághoz való bekapcsolódással komoly munka veszi kezdetét. A téli szezónokban immár 5 éve, évenkint 30—30 hangverseny adja a keretet, melyet az értékesebbnél értékesebb műsorok töltenek ki tartalommal.

A felejthetetlen sikerű koncertek egymást érik, melyek elismerést sugároznak valamennyi közreműködő felé. Művészi kiválóságaink hiány nélkül jelennek meg dobogónkon, mely szereplések eredménye nemcsak végnélküli tapsorkánokban nyilvánul, hanem az őszinte szeretet lángját gyujtja művészeinkben akciónk és értékes közönségünk iránt.

Ezen ünnepi alkalommal nem haladhatunk tovább anélkül, hogy hálával meg ne emlékezzünk mindazokról, akik ezen hangversenyakció szervezésében és fenntartásában tevékeny részt vesznek. Az első köszönet dr. Sipőcz Jenő polgármester és Liber Endre alpolgármester urakat illeti, akik mindig megértő jóindulatot tanusítottak és tanusítanak a zene népszerüsítését célzó tevékenységünk iránt. Elismerésünk és hálánk száll a Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság felé is, melyben serény munka folyik nemcsak a zenei, hanem minden irányú kultúra népszerüsítése és terjesztése érdekében. A hangversenyakciónkkal kapcsolatos szervezési és rendezési munkálatok oroszlánrésze Novágh Gyula h. népművelési felügyelő, ügyvezető-

titkár vállain nyugszik, kinek hű segítőtársa Pályi Sándor középiskolai tanár buzgó odaadással és hozzáértéssel veszi ki részét a feladatok megoldásában. Az ő lankadatlan és lelkes munkájuk egyedüli biztosítéka annak, hogy e nemes akció a mai súlyos gazdasági viszonyok mellett is fenntartható, sőt fejleszthető.

Nem kisebb elismerést érdemel hűséges kísérőnk néhai dr. Sereghy Elemér alkotta »A Zene« című folyóirat Siklós Albert professzorral az élen, mely közönségünk elé tárja szóban mindazt, amit a zenekar hangokban kíván kifejezni.

Mindennek középpontjában a Székesfővárosi Zenekar áll, melynek munkásságáról azonban az elfogultság vádjának veszélye nélkül nem vagyok illetékes nyilatkozni. Úgy vélem azonban, hogy nem érdektelen, ha röviden ismertetem a zenekar összetételét és rendszeres munkáját.

70 tagú zenekarunkat a minden érdektől mentes zene, az egymás iránti szeretet és megbecsülés tartja össze. Tagjaink a legkülönbözőbb foglalkozási ágazatok közül kerülnek ki. Vannak közöttünk tanárok, orvosok, mérnökök, a legkülönbözőbb rangú és rendű tisztviselők stb., akik azonban amint a hangszert veszik a kezükbe a zenéért lelkesedő zenekari taggá változnak és minden igyekezetükkel iparkodnak érvényt szerezni a karmester akaratának. Vasárnapi hangversenyeinket heti háromszor 3 órás próba előzi meg. Mint szorgalmas próbalátogató kijelenthetem, hogy súlyos feladat 30 héten heti 4 napról lemondani, de abban a pillanatban, amidőn egy-egy szép produkció után felzúg a közönség elismerő tapsvihara, mindegyikünk elfelejti a munkát és élvezi a sikert, mely az újabb munkához megadja az új erőt.

Zenekarunk tagjai, mint nagy család, őszinte szeretettel veszi körül a család fejét, Bor Dezső karnagyot. Bor Dezső a zenekar létrejötte óta a gondos atya szeretetével és önfeláldozásával foglalkozik gyermekeivel, a zenekarral. És amidőn most ezúton a zenekar tagjai nevében neki is hálás köszönetet mondok azért a sok-sok munkáért, melyet eddig kifejtett, legyen szabad annak a reményemnek is kifejezést adni, hogy a vezetése alatt működő zenekarunk felfelé ívelő pályáján még igen sok bensőséges ünnepet ülhessünk a magunk és kedves hallgatóink örömére.

Dr. Havlin Károly
székesfővárosi tanácsjegyző
a Székesfővárosi Zenekar ügyvezetője

Most pedig átadom a szót a zenekari tagoknak, akik az ünnepi alkalommal egy-egy rövid mondatban szintén méltatni kívánják a Népművelési Bizottság és a Székesfővárosi Zenekar örömünnepét.

Juhász Ernő:

Azon szerencsések közé tartozom, akik a Székesfővárosi Zenekar megszervezésétől fogva minden hangversenyen részt vehettem és így megismerkedhettem a zeneművészet minden szépségeivel, amiért mindig hálás maradok úgy a Zenekarnak, mint a Népművelési Bizottságnak.

Seitz László:

Zenekari működésem alatt mindeddig nyilt kérdés maradt részemre, mi több: élvezetet szerezni magamnak, vagy élvezetet nyujtani másoknak.

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR 1931.

Vezetőség: 1. Havlin Károly dr. ügyv. igazgató, 2 Novágh Gyula h. népműv. felügyelő, 3. Liber Endre alpolgármester, 4. Bor Dezső karnagy, 5. Pályi Sándor szakelőadó.

Szakacsics Lajos :

Mi tagok a zene közkatonái vagyunk. Feladatunk csak az, hogy őszinte szeretettel és lelkesedéssel dolgozzunk az igazi zene érdekében a nép művelése terén.

Szoyka Emil :

Ideges ember vagyok és nem igen szeretem az embertömeget. A Székesfővárosi Zenekar vasárnapi hangversenyein viszont ellenkező hatást érzek, mert minden üres szék még idegesebbé tesz.

Muskovits Károly :

A Zenekarnak nyolcadik éve vagyok lelkes működő tagja, amely idő alatt a zenekari hangversenyek egy-egy felejthetetlen élményt jelentettek számomra.

Pongrátz Béla :

Zenekari próba : Gyarló emberek ritmikus szárnypróbálgatása.
Hangverseny : A magasban — másvilágban való röpködés.
. . . Utána a rideg hibákkal teli valóságba való visszazökkenés s kezdődik újból a szárnypróbálgatás.

Rengey Miklós :

A legnagyobb örömmel veszek részt a jubileumi hangversenyen, mert mint muzsikus és a zenekar régi tagja tudom, hogy mily kitartásra volt szükség e jubileum elérésére.

Rados Ottó :

Csodálatos, szokatlan és szívet örvendeztető jelenség, mikor a gyenge törékeny pálca annyi különböző ember nézeteltérését, ha nem is, mint egy varázsütésre, de megszünteti. Nyugodt lelkiismerettel állapítom meg, hogy ez a jelenség az idők folyamán zenekarunkban már megszokottá vált.

Huber Ervin :
(a zenekar nagydobosa)

Zongorista létemre hálás vagyok a Székesfővárosi Zenekarnak azért, hogy zenei tudásomat sok éven keresztül dobra engedte ütni.

Sikos Géza :

Örülök, hogy módom van nyilatkozatot tenni : Boldog vagyok, hogy hivatalnokember létemre a Székesfővárosi Zenekar tagja lehetek, hol kitűnő vezetés alatt fegyelmezett és rendszeres zenei élet folyik. Szabad időmnek eme legideálisabb felhasználása részemre léleküdítő szórakozás és par excellence alkalom a klasszikus és modern zeneirodalom remekeinek megismerésére.

Dr. Lindner István :

A Székesfővárosi Zenekarnak a népművelés terén hivatása volt, van és lesz, elsősorban a klasszikus zene ismertetése és megkedveltetése a szélesebb néprétegek között, másodsorban a fiatal szerzők, művészek és karmesterek szereplésének előmozdítása. Ezt a célkitűzést híven követve, a zenekar hivatásának magaslatán áll.

Kenesei Sándor:

A Székesfővárosi Zenekarban nagybőgőt játszom. Ez az a bizonyos predestinatio! Mindig úgy érzem, hogy a muzsika mennyei származású és úgylátszik ezért történt meg velem gyakran, hogy az eget bőgőnek néztem.

Sámson Pál:

A zenekar fejlődésének útja az első hangversenyektől a 150-ik díszhangversenyig — a fantáziáktól a IX. szimfóniáig — felfelé ívelő pálya, mely szorgalmas munkát és hozzáértő irányítást követel.

Sereghy Árpád:

A zenében és a dalban szívünk egyesül.

Almássy József:

A zenekar működésének első mérföldkövénél lehetetlenség nem önkéntelenül is kedves hallgatóinkra gondolnom, akik állandó érdeklődésükkel és támogatásukkal minden tekintetben eredményessé tették munkánkat. Tanuljuk meg a zenét és ezzel egymást szeretni koncertjeink szorgalmas látogatásával.

Schuck József:

Tisztelgésre lendül karunk
Nyolcéves a Zenekarunk
Hangversenyünk száz és ötven
Boldogságunk égig szökken.

Fáradság, tudás, igyekezet
A sikerhez nehezen vezet;
Olyan szépen szól már zenénk,
Hogy több közönség jöhetne felénk.

Zenekarunk hetven tagja
Karnagyunknak lelkes rabja
Mi tudjuk Ő nekünk mit ér,
Jó Bornak nem kell a cégér.

Bor Dezső:

Nyolc éven keresztül, mióta a Székesfővárosi Zenekar élén állok, két eszme lebegett állandóan előttem. Belekapcsolódni az egyetemes magyar zenekultúrába s egyúttal hatékony tényezőjévé válni az iskolánkívüli népművelésnek is.

Olyan célkitűzések ezek, amelyek meglehetősen távoleső utakon járnak. Az első út csak abszolút művészi szempontokat ismer s mérföldkövei között a zenetörténelem évszázados korszakai peregnek le, a második úton, a népművelés óvatosan emelkedő országútján, a karmesteri pálca mellé a pedagógia iránytűjét kellett tennem s a mérföldköveket lassú kísérletezéssel magunknak kellett leraknunk.

Olyan óriási feladatkomplexum ez, hogy nem is gondolhatok e rövid nyolc év után teljes sikerre. A közönség lelkesedése, a sajtó megértő elismerése és támogatása, valamint a zenekar tagjainak ragaszkodása hinnem engedi azonban azt, hogy ezen a gyöngyörű úton nem jártam hiába és egyúttal erőt ad ahhoz, hogy céljaimért továbbra is törhetetlenül és tiszta hittel harcoljak.

BESZÁMOLÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGÁNAK A ZENEI MŰVELTSÉG TERJESZTÉSE ÉRDEKÉBEN KIFEJTETT ÖTÉVI MUNKÁJÁRÓL

Az európai népművelési mozgalmak tevékenységéből látjuk, hogy az elemi népiskolákban szerzett ismeretek felfrissítése, kiegészítése, a tudományok népszerűsítése ma már nem a legfőbb célja a népművelési tevékenységnek, hanem inkább csak eszközök, amelyek útján a széles néprétegeket egyfelől helyes önismeretre tanítani, másfelől a tervszerű és kitartó önművelésre nevelni törekszenek a népművelési mozgalmak. A hangsúly tehát mindjobban a lélekalakító nevelőmunkára esik. Emberebb embert kialakítását tűzte maga elé célul a népművelés. Ez a törekvés és cél elsősorban az előadás sorozatok és tanfolyamok anyagának megfelelő megválasztásában domborodik ki, másodsorban abban, hogy népművelési mozgalmak különös gondot fordítanak a művészi ízlés fejlesztésére, az esztétikai nevelésre, a nemes szórakozásra való alkalomnyujtásra, a kedélyképzésre.

A főváros Népművelési Bizottsága, amely csak 1922 novemberében kezdte meg működését, miután a főváros területén működő népművelési tanfolyamait és telepeit megszervezte és állandósította, 1926 tavaszán indította meg a most ötödik évadjának befejezéséhez jutott népművelési jellegű hangversenyakciójának előkészítését, amelynek megindítására *dr. Nevelős Gyula* min. tanácsos, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium népművelési osztálya vezetőjének előterjesztésére *gróf Klebelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszter hívta fel a Bizottságot.

»*A Népművelési Bizottság a hangversenysorozatok megszervezésével — írja* dr. Sipőcz Jenő polgármester a hangversenyakció megindulása kapcsán, A Zene folyóirat 1926. évi október hó 3-ik számában — *a székesfőváros lakosságának széles rétegeit óhajtja hozzájuttatni a zeneművészet komoly, nemes alkotásainak megismeréséhez és élvezéséhez.*

A szépre és jóra fogékony lelkek önművelődésének útját nyitja meg ez a nagyszabású munka, amely lehetővé teszi, hogy a mindennapi küzdelmekben fáradt emberek, pihenő óráikat erős anyagi megterhelés nélkül a legnemesebb szórakozásnak, a zenének szentelhessék.

A művészi értékű zene s annak hangversenyeken való élvezése nemcsak az egyén lelkiéletét szépíti meg, hanem az egész társadalom erkölcsi és szellemi szintjét is felemeli a közös eszmék összetartó szeretetének magaslatába.«

Dr. Sipőcz Jenő polgármesternek fentebb közölt célkitűzéseit tartotta *Liber* Endre alpolgármester, mint a székesfőváros közjótékonysági és szociálpolitikai tanácsnoka szem előtt, amikor úgy a Népművelési Bizottságot, mint a Székesfővárosi Zenekart e nagy fontosságú népművelési tevékenység kifejlesztésében *a legmesszebbmenően támogatta s ezt a téli hónapokra tervezett népművelési tevékenységet kiterjesztette a nyári hónapokra is.*

A városligeti Iparcsarnok előtt hetenként négyszer-ötször rendezett hangversenyek fő célja a nemes szórakoztatás volt, míg a téli hónapokban tartott vigadói hangversenyek műsorösszeállításánál a zenei műveltség tervszerű terjesztésének gondolata jutott kifejezésre.

A Népművelési Bizottság a hangversenyakció kialakulása folyamán még egy nagyfontosságú célt tűzött maga elé : figyelemmel kísérni a feltörő

ifjú zenésznemzedéket, kiválasztani annak legszebb ígéreteit, tehetségeit s alkalmat, módot nyujtani nekik arra, hogy megfelelő keretben mutatkozhassanak be a nagy nyilvánosságnak.

A Bizottság már a hangversenyakció megindulása előtt figyelemmel kísérte a különböző társadalmi egyesületek által létesített zenekarok működését és fejlődését, amelyek között *az 1923-ban létesült Székesfővárosi Zenekar* figyelemre méltó hangversenyeket rendezett a Szent Gellért-szálló márványtermében.

A *Székesfővárosi Zenekarral* való kapcsolat létesítése annál is inkább kézenfekvő volt, mert legnagyobbrészt zeneileg képzett fővárosi tisztviselőkből és olyan más foglalkozású zenészemberekből létesült, akiket a zene önzetlen és mély szeretete, az együttes zenélés nyujtotta öröm utáni vágy hozott össze *dr. Havlin* Károly tanácsjegyző, a Székesfővárosi Zenekar agilis ügyvezető igazgatójának szervezése folytán avégből, hogy a főváros közönségének egyfelől olcsó és könnyen hozzáférhető nemes szórakozást nyujtsanak, másfelől, hogy a zenei műveltséget terjesszék. A Székesfővárosi Zenekar célkitűzése tehát teljesen egyezett a Népművelési Bizottság célkitűzésével.

Az elmult öt esztendő alatt tartott zenekari hangversenyek művészi színvonalának állandó emelkedése, a hangversenyeken elhangzott művek nagy tömege, amely az egyetemes zeneirodalom értékes műveinek színe-javát öleli fel, a közönség állandó és kitartó szeretete és lelkesedése, amellyel hangversenyeinket látogatják és végig tapsolják, a napi sajtónak egyre komolyabb és elismerő kritikái mind amellett szólnak, hogy a fővárosi Népművelési Bizottság helyesen döntött, amikor a népművelési jellegű hangversenyakciójában való körzeműködésre a Székesfővárosi Zenekart kérte fel.

A Népművelési Bizottság hangversenyei kapcsán a Székesfővárosi Zenekar a fővárosi zenei életben ma már jelentős tényezővé vált. Megállapítható, az is, hogy a zenei szakkörök meleg érdeklődéssel kísérik a fővárosi Népművelési Bizottságnak céltudatos és tervszerű munkáját, amely egyúttal bő alkalmat nyujt a fiatal zenészgeneráció kibontakozásának és érvényesülésének is.

»Aki az első és most lezajlott századik népművelési hangversenyen jelen volt, a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel kell, hogy adózzék mind a *Székesfővárosi Zenekarnak*, mind pedig a *Népművelési Bizottságnak* azért a céltudatos, tervszerű és lankadatlanul kitartó munkáért, amellyel ezeket a hangversenyeket az egész ország egyik legnagyobb arányú és komoly művészi színvonalú népművelési akciójává fejlesztették. Tagadhatatlan, hogy a *Székesfővárosi Zenekar* komoly munkával halad a művészi tökéletesség felé s m már zenei életünknek számottevő tényezője. Csak a hozzáértők tudják azt, mit jelent egy zenekarnak hétről-hétre három-négy próbával komolyan elkészülni olyan műsorú hangversenyekre, aminőket vasárnapról-vasárnapra hallunk a Vigadó falai között.« Magyarság, 1929. dec. 17.

»Azóta ez a zenei együttes magas színvonalra emelkedett, úgy hogy tekintélyes helyet foglal el Budapest zenei életében. A *fővárosi Iskolánkivüli Népművelési Bizottság* mintegy négy esztendővel ezelőtt szervezte meg a *Székesfővárosi Zenekar* bevonásával a zenei műveltség terjesztését szolgáló hangversenyeket s négy esztendő alatt ez az akció valóban a főváros zenei életének jelentős tényezőjévé is fejlődött, amelynek élés bizonysága a sokezer hallgató. Ezek a hangversenyek minden tekintetben megérdemlik a rádión való továbbítást, mert ezáltal a főváros Népművelési Bizottságának a zenei műveltség terjesztése terén kifejtett értékes munkája országos jelleget ölt.« Nemzeti Ujság, 1929. nov. 5.

»Tagadhatatlan, hogy a *Népművelési Bizottság* a zenekar megszervezésével és a vasárnapdélutáni hangversenyek rendszeresítésével figyelemreméltó kulturális cselekedetet hajtott végre. Ámde elismerés illeti magát a *Székesfővárosi Zenekart* is, amely nívós hangversenyeivel a közönség állandó érdeklődését tudta magának biztosítani.« Népszava, 1929. dec. 18.

»A *Székesfővárosi Zenekar* hangversenyének színvonalát igen lényegesen emeli az idei évadban az, hogy a zenekar vezetősége kitünő szólistákat, ismert művészeket szerepeltet majdnem minden műsoron.« Esti Kurir, 1930. január 21.

»Magasszínvonalú hangversenyt rendezett vasárnap délután *Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága*, amelynek ezek a délutáni koncertjei mind népszerűbbek lesznek. A vasárnapdélutáni zenekari hangversenyt is zsúfolt széksorok hallgatták végig. Az érdekes és változatos műsor keretében két vendégművésznő működött közre . . .« Ujság, 1930. március 4.

»*Hauptstädtisches Orchester*. Diese strebsame musikalische Körperschaft hat sich durch ihre populären Sonntagnachmittag-Konzerte einen guten Namen gemacht, den sie heute in einem grossangelegten Abendkonzert in der Redoute aufs neue bewährte. Unter der sicheren Staabführung Herrn Desider Bor brachte das Orchester . . .« Pester Lloyd, 1930. február 28.

»A zeneirodalom legegyénibb eklektikusának, Mahler Gusztávnak szimfóniáihoz még ma sem igen mernek nyúlni a kisebb zenekarok és karmesterek. Ez a nagyszerű zenekari művész nemcsak hogy páratlanul nehéz zenekari szólamot írt, de ezeket a szólamokat úgy helyezte el a partiturában, hogy a legkényesebb részek állandóan előtérben vannak. De a technikai nehézség még hagyján. Mert a hatalmas zenekari alkotások gondolatmeneteit követni, titokzatos szépségeit feltárni, mélységeit kifürkészni még ennél is súlyosabb probléma. *Ezért megint csak az elismerés hangján írhatunk a Székesfővárosi Zenekarról, amelynek vasárnapi műsora Mahler IV. szimfóniáját mutatta be. Példásan kidolgozott, gondos, lendületes produkció volt ez.*« Pesti Hirlap, 1931. február 10.

»*Kodály* Zoltán legmagasztosabb alkotásának, a *Psalmus Hungaricus*ának előadása eddig legelső, hivatásos zenekarunk kiváltsága volt. Oly kivételesen nehéz feladatot ró ez a mű karmesterre, zenekarra, énekkarra és egyáltalán minden előadójára, hogy az amúgy is gyér számú zenekaraink egyike sem mert még eddig előadására vállalkozni. Az amatőr *Székesfővárosi Zenekar* és az ugyancsak amatőr *Egyetemi Énekkarok* vasárnap délután mutatta be a *Psalmus Hungaricus*-t és az eredmény a legfényesebb művészi hatás, a Vigadó telt termeinek tomboló közönségsikere.« Pesti Hirlap, 1930. december 10.

»*A fővárosi Népművelési Bizottság érdeme, hogy az ifjú nemzedék útját egyengeti, a hivatottak természetes kiválódását megkönnyíti és gyorsítja.* Elismerésre méltó, dicséretes elhatározás volt, hogy a Bizottság a Székesfővárosi Zenekart három bemutatkozó karnagy rendelkezésére bocsátotta.« Népszava, 1931. január 24.

»A székesfővárosi Népművelési Bizottság hat fiatal művésznek adott alkalmat ahhoz, hogy nyilvánosság elé lépjen. *Valamennyien igen tehetségesek*« Pesti Hirlap, 1931. március 14.

»A Székesfővárosi Zenekar törekvő és rokonszenves művészi testület . . . az utóbbi idők folyamán sokat fejlődött, hangversenyének műsorát mintaszerűen állítja össze és szólistákként a legkiválóbb művészeinket és az új művésznemzedék legkitünőbbjeit szerepelteti.« Esti Kurir, 1931. március 31.

A népművelési jellegű hangversenyek iránti érdeklődés folytonos növekedését a bérlők számának évről-évre való nagyarányú emelkedése igazolja a legmeggyőzőbben. Amíg az első hangverseny évadban 45, a másodikban 333, a harmadikban 402, a negyedikben 673 10—10 hangversenyre érvényes bérletjegyet váltottak, addig az idei ötödik évadban a bérletjegyváltók száma 855-re emelkedett.

A *vallás- és közoktatásügyi miniszter* 1927 április 23-án kelt 28.472. 1927—VIII. a. ü.-o. szám alatt a következő leiratot intézte *dr. Sipőcz Jenő polgármesterhez*, a budapesti Iskolánkívüli Népművelési Bizottság elnökéhez :

»*Méltóságos Polgármester Úr! A budapesti Népművelési Bizottság a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével a folyó 1926/27. évben vasárnap délutánonként népművelési zenekari hangversenyeket rendezett, amelyek az országban az első ilynemű népművelési tevékenységet jelentik.*

E hangversenyek egyfelől művészi színvonaluknál fogva, másfelől olcsóságuknál fogva lehetővé tették, hogy a művészi zene élvezetébe a közönségnek olyan rétege is résztvehessen, amelyet e műélvezet megszerzésében körülményei s főleg anyagi viszonyai egyébként is akadályoznak.

Abból az alkalomból, hogy e hangversenyek a folyó évi április hó 24-én a folyó tanévre nézve véget érnek, Méltóságodnak, illetőleg a Népművelési Bizottságnak őszinte köszönetemet és elismerésemet fejezem ki.

Egyben felkérem, hogy elimerésemet a Székesfővárosi Zenekarnak is tudomására adni szíveskedjék, mégpedig elsősorban Bor Dezső karnagynak és dr. Havlin Károly ügyvezető igazgatónak, végül a hangversenynek sikerét előmozdító A ZENE című folyóirat szerkesztéséért dr. Sereghy Elemérnek.«

Az öt elmult hangversenyévad mindegyike három ciklust ölelt fel 10—10 hangversennyel. A hangversenyévadoknak ez a hármas tagoltsága teszi lehetővé a Bizottságnak a zenei műveltség különböző fokán álló közönségréteg igényeinek teljes kielégítését.

A három ciklus közül minden évben *az egyik ciklust azok részére rendezi a Bizottság, akik a hangversenyeken főként lelki felfrissülést, kedves szórakozást keresnek* az egész heti gondterhes munka után s talán még nem is állanak a zenei műveltség olyan fokán, hogy csupa nehéz fajsúlyú műsorszámból összeállított hangverseny művészi élvezetet és örömet jelenthetne.

A második ciklus célja már a zenei műveltségnek tervszerű terjesztése és mélyítése, de figyelembe veszi azt a körülményt, hogy zenét szerető, de nem képzett közönség elfárad a csupa súlyos művekből álló hangversenyen és ezért szívesen látja, ha könnyebb zenekari művek, versenyművek és főként énekszámok teszik változatossá a műsort.

A harmadik ciklus műsorait pedig úgy állítja össze a Bizottság, hogy azok a zeneileg képzett hallgatóságot is kielégíthessék.

Egy-egy ciklus a zeneirodalomnak egy-egy speciális fejezetét mutatta be, vagy szemelvényekben adott összefoglalást egy-egy műfajról vagy népnek, nemzetnek a zenéjéről. Ilyen ciklusok voltak például: 1. a zenekari irodalom legkiválóbb alkotásai; 2. népek zenéje; 3. Beethowen, Brahms, Csajkovszky, Goldmark, Grieg, Liszt, Mendelssohn, Mozart, Schubert, Wagner-estek; 4. Beethowen kilenc szimfóniája; 5. a romantikus és neoromantikus zeneszerzők; 6. a szimfónia története; 7. a XIX. század zongoraversenyművei; 8. népszerű szerzői estek stb.

A ciklusokon belül szintén szerepeltek speciális célkitűzésű hangversenyek, például: »*A nyitány története*« és »*A szerenád története*« című hangversenyek, melyeknek műsorait Siklós Albert, a Zeneművészeti Főiskola jeles tanára állította össze páratlan szakértelemmel, fáradságos munkával és áldozatkészséggel, továbbá a »*Tánc a zenében*«, »*Gyermek a zenében*«, »*Humor a zenében*« *Klasszikus operett-est*, *Verdi-*, *Puccini-est* címen rendezett hangversenyek.

Az elmult öt évad 150 hangversenye közül több volt olyan, amelyek a főváros zenei életében is eseményszámba mentek. Ezek közül *Beethowen*, *Schubert* és *Goldmark* centennáris hangversenyeit, *Hubay Jenő hetvenéves*

születésnapja alkalmával rendezett *Hubay-hangversenyt*, *Verdi: Requiem*-jének, *Kodály: Psalmus Hungaricus*-ának, *Liszt Szent Erzsébet legendájá*-nak és *Faust szimfóniájának* az egy ciklusban előadott *Beethowen I—IX. szimfóniáknak 25 élő magyar zeneszerző magyar dalestjét*, *Mahler és Bruckner szimfóniáinak* bemutatását kell kiemelnünk.

Külön kell megemlékeznünk a Bizottság nagysikerű »*Tehetségvédelmi hangverseny*« és »*Fiatalművészek bemutatkozó hangversenye*« címen rendezett zenekari hangversenyeiről, amelyek keretében sok fiatal művész indult el és ma már beérkezett művész. Ezeknek a hangversenyeknek keretében lépett először nyilvánosság elé *Vaszy* Viktor zeneszerző-karnagy, *Kókay* Rezső, *Vincze* Ottó, Pázmán György, Gutori-Földes László zeneszerzők, *Szentgyörgyi* László, *Szerdahelyi* László, *Felvinczi Takács* Alice, *Neuman* László, *Zipernovszky* Fülöpke, *Molnár* Alice hegedűművészek, *Machula* Tibor gordonkaművész, *Farnadi* Edit, *Fischer* Annie zongoraművészek, *Szabó* Lujza, *Orosz* Júlia, *Sefcsik* Magda, *Kováts* Ilonka, *Svéd* Sándor, *Fekete* Pál, *Losonczy* György, ifj. *Toronyi* Gyula operaénekesek, akik ma már az ország elismertnevű művészei közé tartoznak. Felfelé ívelő pályán haladnak *Pázmán* György, *Ragyóczy* Joli, *Faragó* György, *Petri* Endre, *Wehner* Tibor zongoraművészek, *Dula* Andor, *Koromzay* Dénes hegedűművészek, *Saskó* Hilda, *Denhof* Margit, *Eyssen* Tiborné, *Ligeti* Dezső, *Vári* Klára, *Dullien* Ella, *S. Szatmáry* Margit, *Pálffy* Mária, *Sebők* Stefi operaénekesek, *Rácalmási Molnár* Anna és *Szarvas* Klári hárfaművésznők.

A köszönet és elismerés hangján kell megemlékeznünk azokról a kiváló művészekről, akik törekvéseinket megértve szíves és értékes közreműködésükkel emelték hangversenyeink színvonalát és népszerűségét. A Zeneművészeti Főiskola tanárai sorából mint szólisták, illetve mint karnagyok vagy zeneszerzők *Dohnányi* Ernő, *Harmath* Artur, *Hegyi* Emánuel, *Hubay* Jenő, *Kerpely* Jenő, *Kodály* Zoltán, *Koncz* János, *Koudela* Géza, *Meszlényi* Róbert, *Molnár* Antal, *Molnár* Imre, *Tarnay* Alajos, *Országh* Tivadar, *Siklós* Albert, *Szabados* Béla, *Stefániai* Imre, *Unger* Ernő, *Zathureczky* Ede, *Weiner* Leó, *Zsámboki* Miklós, *Zsolt* Nándor szerepeltek hangversenyműsorainkon; a *Magyar Királyi Operaház* tagjai sorából *Báthy* Anna, *Bodor* Karola, *Budanovits* Mária, *Elek* Szidi, *Gere* Lola, *Goda* Gizella, *Halász* Gitta, *Hollay* Béla, *Laurisin* Lajos, *Losonczy* György, *Maleczky* Oszkár, *Némethy* Ella, *Orosz* Júlia, *Pilinszky* Zsigmond, *Pusztai* Sándor, *Sándor* Mária, *Somló* József, *Szabó* Lujza, *Székelyhidy* Ferenc, *Székely* Mihály, *Svéd* Sándor, *Szende Ferenc, ifj. Toronyi* Gyula. Az ismertnevű magyar zongoraművészek közül *G. Tessényi* Margit, *Gergely László*, *Hir* Sári, *Hermann* Lula, *Herz* Lili, *Höchtl* Margit, *Höger* Mária, *Mannaberg* Rózsi, *Salgó* Alice, *Székely* Júlia, *Szelényi* István és a külföldiek közül *Heinz* Jolles, *Maas* Marcell, *Miller* Elli, *Wilhelmus* Henri. A gordonkaművészek közül *Hajdu* István, *Sebestyén* Sándor szerepeltek hangversenyműsorainkon.

Végül a 150 hangversenyen szerepelt karnagyok neveit soroljuk fel. A zenekarnak állandó karnagya, *Bor Dezső* 79 hangversenyt vezényelt a 150 hangversenyből, *Vaszy Viktor* pedig 17 ízben szerepelt a Székesfővárosi Zenekar élén. A vendégkarnagyok közül *Ábrányi Emil* 9, *Donáth Jenő* 1, *Fenyves Jenő* 1, *Fleischer Antal* 3, *Jemnitz Sándor* 1, *Melles Béla* 1, *Müller Károly* 9, *Perényi Géza* 2, *Pethő Imre* 1, *Polgár Tibor* 1, *Pleier Brunó* 1, *Sauerwald Géza* 3, *Siklós Albert* 5, *Szikla Adolf* 8, *Unger Ernő* 5, *Zsolt Nándor* 1, *Erényi János*, *Kenessey Jenő*, *Kozma József* közösen, úgyszintén *Pless László*, *Gutori Földes László*, *Varga Pál* egy hangverseny keretében vezényeltek. Ezenkívül *Dötsch*

Károly mint a Budapesti Férfidalegylet, *Karvaly Viktor* mint a Székesfővárosi Énekkar, *Kereszthy Jenő* mint az Egyetemi Énekkar, *Sauerwald Géza* mint a székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola és *Zsaskovszky József* mint a Palesztrina-kórus karnagya szerepeltek a Fővárosi Zenekar élén.

Különös örömünkre szolgál, hogy a székesfővárosi iskolák gyermekkórusai közül a *Wesselényi-utcai* polgári fiúiskola énekkara *Borus Endre* vezénylete alatt, a *Szilágyi Erzsébet* leányliceum énekkara B. *Sztojanovich* Adrienne, a *Koronaőr-utcai* polgári leányiskola énekkara *Markóczy* Irén, a *Hernád-utcai* polgári fiúiskola énekkara pedig *Steiner* Rezső vezetése alatt szerepeltek többször és mindenkor művészi teljesítménnyel hangversenyeinken.

A Népművelési Bizottság nagy súlyt helyezett arra, hogy a *magyar zeneszerzők műveit is megismertesse a főváros közönségével. Ezzel nemcsak a magyar zenekultúrának tett szolgálatot, hanem a magyar zeneszerzőknek is,* akik csak kivételesen juthatnak ahhoz az elismeréshez, hogy legelső zenei intézményünk az európai vonatkozásban is elismert magas művészi színvonalon álló Filharmónikusok egy-egy magyar zeneszerző művét bemutassák. A Vigadóban rendezett 150 hangversenyünk során a következő magyar zeneszerzők műveit mutatta be a Székesfővárosi Zenekar:

Antalffy Zsiros D. 1 mű; *Balázs* Árpád 1 mű; *Beretvás* Hugó 2 mű; *Buttykay* Ákos 4 mű; *Csiky* János 1 mű; *Deutsch* Antal 3 mű; *Dienzl* Oszkár 1 mű; *Dohnányi* Ernő 4 mű; *Dömötör* 1 mű; *Erkel* Ferenc 5 mű; *Erkel* Sándor 1 mű; *Farkas* Ferenc 1 mű; *Fichtner* Sándor 1 mű; *Gajári* István 1 mű; *Gárdonyi* Zoltán 1 mű; *Geszler* Ödön 1 mű; *Goldmark* Károly 12 mű; *Gutori Földes* László 1 mű; *Gyulai* Elemér 1 mű; *Harmath* Arthur 1 mű; *Hollósy* Kornél 1 mű, *Hubay* Jenő 17 mű; *Huber* Károly 1 mű; *Huszka* Jenő 4 mű; *Kacsoh* Pongrác 2 mű; *Kazacsay* Tibor 6 mű; *Kerényi* György 1 mű; *Kerntler* 1 mű; *Kereszty* Jenő 1 mű; *Kiszely* Gyula 1 mű; *Kodály* Zoltán 7 mű; *Kókay* Rezső 2 mű; *Koudela* Géza 1 mű; *Lányi* Viktor 1 mű; *Laurisin* Miklós 1 mű; *Lavotta* Rezső 5 mű; *Lehár Ferenc* 11 mű; *Liszt* Ferenc 16 mű; *Meszlényi* Róbert 2 mű; *Mihalovich* Ödön 3 mű; *Mikus-Csák* István 2 mű; *Molnár* Antal 1 mű; *Mosonyi* Mihály 1 mű; *Noszeda* Károly 1 mű; *Ottó* R. 1 mű; *Pázmán* György 3 mű; *Polgár* Tibor 6 mű; *Radnai* Miklós 1 mű; *Rékai* Nándor 1 mű; *Siklós* Albert 12 mű; *Stocker* József 2 mű; *Strache* Antal 3 mű; *Szabados* Béla 3 mű; *Szabó* Ferenc 2 mű; *Sztojanovits* Jenő 2 mű; *Tarnay* Alajos 2 mű, *Thegze-Gerber* 1 mű; ifj. *Toldy* László 1 mű, *Unger* Ernő 1 mű; *Vannay* János 3 mű; *Vásárhelyi* 1 mű; *Vaszy* Viktor 6 mű; *Verő* György 1 mű; *Verseghy* Ferenc 1 mű; *Vincze* Ottó 1 mű; *Weiner* Leó 2 mű.

Tehát 67 magyar zeneszerzőnek 189 műve került bemutatásra a Népművelési Bizottság hangversenyein.

SZIMFÓNIÁK*:

BEETHOVEN: Jénai (C-dur) szimfónia. (1)
— I. szimfónia. (2)
— II. szimfónia. (3)
— III. szimfónia. (4)
— IV. szimfónia. (2)
— **V. szimfónia.** (5)
— **VI. szimfónia.** (3)
— **VII. szimfónia.** (2)
— **VIII. szimfónia.** (4)
— IX. szimfónia. (4)
BERLIOZ: Fantasztikus szimfónia. (1)
BORODIN: **II. szimfónia.** (2)
BRAHMS: I. szimfónia. (1)
— **II. szimfónia.** (2)
— IV. szimfónia. (1)
BRUCKNER: **I. szimfónia.** (1)
— IV. szimfónia. (1)
CSAJKOVSZKY: **I. szimfónia.** (1)
— III. szimfónia. (1)
— **IV. szimfónia.** (4)
— V. szimfónia. (3)
— VI. szimfónia. (4)
DVORÁK: III. szimfónia. (1)
— **V. szimfónia.** (Újvilág.) (2)
FRANCK: D-moll szimfónia. (2)
GOLDMARK: Falusi lakodalom. (2)

*) A kövér betűkkel szedett művek az V. évad műsorain szerepeltek. A zárjelbe tett számok azt jelentik, hogy az elmult öt év alatt hányszor adattak elő.

HAYDN: Búcsúszimfónia. (1)
— B-dur szimfónia. (La Reine.) (1)
— G-dur szimfónia. (Militär.) (2)
— **C-dur szimfónia.** (Medve.) (2)
— G-dur szimfónia. (Oxford.) (1)
— **G-dur szimfónia.** (Paukenschlag.) (1)
LISZT: **Faust szimfónia.** (1)
MAHLER: III. szimfónia. (1)
— **IV. szimfónia.** (1)
MENDELSSOHN: III. szimfónia. (Skót.) (3)
— IV. szimfónia. (Olasz.) (1)
Reformációs szimfónia. (1)
MOZART: **B-dur szimfónia.** (1)
— **D-dur szimfónia** (35). (1)
— D-dur szimfónia (46). (1)
— C-dur szimfónia. (Jupiter.) (2)
— G-moll szimfónia. (1)
— Esz-dur szimfónia. (1)
RAFF: Erdőben szimfónia. (1)
RIMSZKY—KORSAKOV: II. szimfónia. (1)
SCHUBERT: V. szimfónia. (1)
— VI. szimfónia. (1)
VII. szimfónia. (2)
H-moll szimfónia. (3)
SCHUMANN: C-dur szimfónia. (1)
— D-moll szimfónia. (1)
SINDING: I. szimfónia. (1)
VOLKMANN: II. szimfónia. (1)
WAGNER: C-dur szimfónia. (1)

SZIMFÓNIKUS KÖLTEMÉNY:

BALAKIREV: Russia. Szimfónikus költemény. (1)
CSAJKOVSZKY: Francesca da Rimini. (1)
DEBUSSY: La mer. (1)
DVORÁK: Vizimanó. (1)
FICHTNER: 1848. (1)
JÄRNEFELT: Korsholm. (1)
FRANCK: Elátkozott vadász. (1)
GLAZUNOV: Stenka Razine. (1)
LISZT: Húnok harca. (1)
— **Les Preludes.** (4)
— **Mazeppa.** (2)
— Prometheus. (1)
— Tasso siralma és diadala. (2)
— Ünnepi hangok. (1)
MIHALOVICH: Hero és Leander. (1)
MIKUS—CSÁK: Seruzád. (1)
MUSSZORGSZKY: **Egy éj a kopasz hegyen** (2)
NIELSEN: Droom saga. (1)
SCHILLINGS: Reggel a nyilt tengeren. (1)
SCHÖNBERG: Verklärte Nacht. (1)
SIBELIUS: Poholja leánya. (1)
SMETANA: Moldova. (1)
STRAUSS R.: Don Juan. (2)

SUITEK:

BIZET: L'Arlesienne. I. (1)
— Róma. III. (1)
CHAMINADE: Callirhoë. (1)
CHARPENTIER: Impressions d'Italie. (1)
CSAJKOVSZKY: **III. suite.** (1)
— Diótörő. (4)
— Mozartiana. (1)
DOHNÁNYI: Op. 19. suite. (2)
— Ruralia Hungarica. (1)
DÖMÖTÖR: Kis suite, zenekarra. (1)
GAJÁRI: Öregcsertő. (1)
GÁRDONYI: Suite. (1)
GRIEG: Peer Gynt. I. (2)
— Peer Gynt. II. (2)
— **Lirikus suite.** (1)
HÄNDEL: Concerto grosso. (1)
HUBAY: Biedermayer suite. (1)
HUMPERDINCK: Csipkerózsa. (1)
KERESZTY J.: A Tátrában. (1)
KERNTLER: Régi stílű suite. (1)
KODÁLY: **Háry János.** (1)
LAVOTTA R.: Orientalia. (1)
MASSENET: Scènes pittoresques. (1)
MIHALOVICH: Sellők. (1)
MIKUS-CSÁK: Vasárnap délután. (1)
RIMSZKY—KORSAKOV: Seherezade. (3)
SAINT-SAËNS: Algerienne. (1)
SIKLÓS ALBERT: III. suite. (1)
— Ferkó szórakozásai. (1)
SZABÓ FERENC: Suite kis zenekarra. (1)
ifj. TOLDY LÁSZLÓ: Ünnepi hangok: (1)
VÁSZY: Suite nagy zenekarra. (1)

RAPSZÓDIÁK:

GLAZUNOV: Rapsodie Orientalie. (1)
KAJANUS: Első rapszódia. (1)
LISZT: II. Magyar rapszódia. (1)

SZERENÁD:

ELGAR: Szerenád, vonós zenekarra. (1)
MOZART: Haffner szerenád. (1)
— B-dur, fuvó szerenád. (1)
STRAUSS R.: Fúvó szerenád. (1)
VOLKMANN: D-moll, vonós szerenád. (1)
WEINER: F-moll szerenád. (1)
WOLF: Olasz szerenád. (1)

KISEBB ZENEKARI MŰVEK:

BERLIOZ: Három darab a »Faust elkárhozása« című drámai legendából. (1)
— Rákóczi-induló. (1)
BORODIN: ALEXANDER: Polovetzi táncok (1)
— Pusztai vázlat Középázsiából. (2)
BRAHMS: Magyar táncok. (1)
BUTTYKAY: Bolygó görög — Bachanale. (1)
CSAJKOVSZKY: Romeo és Júlia. — Nyitányábránd. (1)
— Capriccio italien. (2)
— Szláv induló. (2)
DOHNÁNYI E.: Öt zenekari kép a »Pierette fátyla« című pantomimből. (1)
DVORÁK A.: Új szláv táncok. (1)
— **Scherzo capriccioso.** (1)
FARKAS FERENC: Bevezető zene egy vígjátékhoz. (1)
GÖLDMARK: A II. felvonás előjátéka a »Sába királynője« című operából. (1)
— Scherzo. (A-dur.) (1)
GRIEG: Sigurd Jorsalfar. (1)
— Hódolati induló a »Sigurd Jorsalfar«-ból. (1)
— Szimfónikus táncok. (2)
GYULAI ELEMÉR: Allegro, nagy zenekarra. (1)
HOLLÓSY KORNÉL: Nimfák tánca. (1)
HUBAY: Az álarc. — Balletzene. (1)
KLEINECKE RUDOLF: A nürnbergi mesterdalnokok előjátéka. — Népszerű kiadás. (1)
KÓKAI REZSŐ: Preludium és Scherzo. (1)
LEHÁR: **Arany és ezüst.** — Keringő. (1)
— **»Friderikа«-ból Menuett.** (1)
— **Walzer-rondo a »Luxemburg grófja«-ból.** (1)
— **»Éva«. — Előjáték.** (1)
— **Hercegkisasszony.** — **Keringő.** (1)
LIADOW: Baba Jaga. (2)
— Kikimora. (2)
— Nyolc orosz népdal zenekarra. (1)
LISZT FERENC: Szózat és Hymnus. (1)
MAHLER GUSZTÁV: **Adagietto az V. szimfóniából.** (1)
MASSENET: Scènes Alsaciennes. (1)
MENDELSSOHN—BARTHOLDY: A »Szentivánéji álom« nyitánya és kísérőzenéje. (2)
MONIUSZKO: Mazurka a »Straszny Dwor« című operából. (1)
MOSONYI MIHÁLY: Gyászhangok Széchenyi halálára. (1)
MOZART: **Éji zene.** (1)
— Les petits riens (1)
NIELSEN: Kakastánc. (1)
OFFENBACH: Gerolsteini nagyhercegnő. — Galopp. (1)
PUCCINI: **Intermezzo a Manon című operából.** (1)
— **Kínai induló a Turandot című operából.** (1)
RAVEL MAURICE: Ma Mère l'Oye (Lúd-anyó). (1)
RIMSZKI—KORSZAKOV: Spanyol Capriccio. (1)
ROZYCKI: Crakowiak. (1)

SAINT-SAENS CAMILLE: Danse macabre (Haláltánc). (1)
SCHUBERT: Divertissement à la hongroise. (1)
SCHUBERT—DOHNÁNYI: F-moll fantázia. (1)
SCHUBERT—MOTTL: F-moll Fantázia. (1)
SCHUBERT—DOHNÁNYI: Moments musicaux. (1)
SCHUBERT: Rosamunda: Balletzene és közzene. (1)
— **Magyar induló, c-moll.** (1)
SCHUMANN: Nyitány, scherzo és finále. (1)
SIKLÓS ALBERT: Fantázia »A tükör« című pantomimből. (2)
— **»Találkozás«, scherzo nagyzenekarra.** (1)
SINIGAGLIA: Piemontei táncok. (1)
STRAUSS J.: Balletzene a Pázmán lovag című vígoperából. (1)
— Terefere (Tritsch-tratsch). Galopp. (1)
— Örüljetek az életnek. — Keringő. (1)
— **Császárkeringő.** (2)
— »Geschichten aus d. Wienerwald«. — Keringő (1)
— **Perpetuum mobile.** — Zenei tréfa. (1)
— **Rokonhangok.** — Polka. (1)
— **Déli rózsák.** (1)
— **Éljen a magyar.** — **Gyorspolka.** (1)
— **Ünnepi polonaise.** (1)
SUK: Scherzo fantastique. (1)
SVENDSEN: Párisi karnevál. Epizód nagy zenekarra. (1)
SZABÓ FERENC: Tanulmányok vonószenekarra. (1)
THOMAS AMBROISE: Hamlet, balletzene. (1)
L. THUILLE: Szimfónikus ünnepi induló. (1)
VINCZE OTTÓ: Három zenekari darab. (2)
VERDI: Balletzene az »Othello« című operából. (1)
WAGNER R.: Hadi induló a »Rienzi« című operából. (1)
— **Siegfried-idill.** (4)
— Siegfried halála az »Istenek alkonya« című operából. (1)
— Nagypénteki varázs a »Parsifal«-ból. (1)
— Walkürök lovaglása »A walkür« című operából. (1)
— **Rienzi, balletzene.** (1)
— Wotan búcsúja és a Tűzvarázs a »Walkür« című operából. (2)
WEINER LEÓ: Közzene Vörösmarty »Csongor és Tünde« mesejátékához. (2)

NYITÁNYOK:

ANTALFFY—ZSIROSS: Ünnepi nyitány. (1)
BEETHOVEN: Coriolan, nyitány. (2)
— **Egmont nyitány.** (5)
— **Fidelio nyitány.** (3)
— Házavatás nyitány.
— **II. Leonóra** nyitány. (1)
— **III. Leonóra nyitány.** (5)
— Prometheus nyitány. (1)
BERLIOZ: Benvenuto Cellini. (2)
— Római karnevál nyitány. (1)
BIZET: Patrie nyitány. (1)
BRAHMS: Akadémia ünnepi nyitány. (1)
CIMAROSA: A titkos házasság nyitány. (2)
CORNELIUS: Bagdadi borbély nyitány. (1)
CSAJKOVSZKY: 1812. ünnepi nyitány. (5)
DVORÁK: Karnevál nyitány. (1)
ERKEL F.: Hunyadi nyitány. (2)
— **Ünnepi nyitány.** (4)
ERKEL S.: Csobánc nyitány. (2)
GLAZUNOV: Karnevál nyitány. (2)
GLUCK: Ifigénia Aulisban. (1)
— Orfeus és Euridice. (1)
GOLDMARK: A leláncolt Prometheus. (2)
— Olaszhonban. (1)
— Szakuntala. (4)
— Tavaszi nyitány (2)
GRIEG: Ősszel. (2)
HÄNDEL: Messiás nyitány. (1)
HUBAY: Falurossza nyitány. (1)
HUSZKA: Aranyvirág. (1)
KACSOH: Rákóczi nyitány (1)
LANDI: Sant' Alessio nyitány. (1)
LAVOTTA R.: Délibáb nyitány. (1)
LEHÁR: Cigányszerelem nyitány. (1)
LULLY: Armide nyitány. (1)
MASSENET: Phaedra. (2)
MENDELSSOHN: Meeresstille und glückliche Fahrt (1)
— Mese a szép Meluzináról nyitány. (1)
— Ruy Blas nyitány. (2)
— Szentiványéji álom nyitány. (1)
— Trombita nyitány. (1)
MIHALOVICH: Toldi szerelme nyitány. (1)
MONIUSZKÓ: Hrabina nyitány. (1)
MONTEVERDI: Orfeus nyitány. (1)
MOZART: Don Juan. (1)
— Figaro lakodalma. (1)
— Idomeneo. (1)
— Szöktetés a szerályból. (1)
— Titus. (1)
— **Varázsfuvola.** (5)
PÁZMÁN GY.: Nyitány. (1)
PFITZNER: Karácsonyi tündérke. (1)
RÉKAI N.: Kuruc nyitány. (1)
ROSSINI: Szevillai borbély. (1)
— Tell Vilmos. (2)
SCHUBERT: Die beide Freunde v. Salamanka. (1)
— Fierrabras nyitány. (1)
— Olaszstílú nyitány. — (1)
— Ördögvár. (1)
— **Die Zwillingsbrüder** nyitány. (1)
— Varázshárfa nyitány. (2)
SIKLÓS: Tinódi nyitány. (1)
SMETANA: Az eladott menyasszony. (2)
— Libussa nyitány. (1)
STRAUSS J.: Cigánybáró nyitány. (1)
— Egy éj Velencében. (1)
— **Matuzsálem herceg** nyitány. (2)
— Májusi bor. (1)
— **Denevér** nyitány. (2)
— **Cagliostro** nyitány. (1)
— **Római karnevál.** (1)
SULLIVÁN: Mikádó nyitány. (1)
SUPPE: Boccaccio nyitány. (2)
— Szép Galathea nyitány. (1)
THOMAS: Mignon nyitány. (1)
UNGER E.: Ünnepi nyitány. (1)
VARNEY: Fanchon asszony leánya. (1)
VASZY: Ünnepi nyitány. (1)
VERDI: Nabukodonozor. (1)
— **Végzet hatalma.** (1)
— **Sziciliai vecsernye.** (1)
VOLKMANN: III. Richárd, nyitány. (1)
WAGNER: Bolygó Hollandi. (2)
— **Előjáték a Nürnbergi Mesterdalnokok-hoz.** (8)
— Parsifal. (1)
— **Rienzi.** (3)
— **Tannhäuser** nyitány. (6)
— **Egy Faust nyitány.** (2)
— **Enzio nyitány.** (1)
— **Tannhäuser (párisi átirat).** (1)
— Tristán és Isolda, nyitány. (1)
WEBER: Bűvös vadász. (4)
— Euryanthe nyitány. (2)
— Jublouvertür nyitány. (1)
— Oberon nyitány. (2)

ZONGORAVERSENYEK:

BEETHOVEN: C-dur zongoraverseny. Szmatana Erzsébet.
— **C-dur zongoraverseny. Salgó Alice.**
— Második zongoraverseny, B-dur. Gergely László.
— C-moll zongoraverseny. Faragó György.
— « « « Waldmann Kató
— C-moll zongoraverseny Varju Imre.
— « « Hegyi Emánuel.
— Negyedik zongoraverseny G-dur Heinz Jolles
— Negyedik zongoraverseny G-dur S. Mannaberg Rózsi.
— Negyedik zongoraverseny G-dur Farnadi Edit
— Esz-dur zongoraverseny Milkó Vilmos dr.
— « « M. Hir Sári.
— « « S. Mannaberg Rózsi.
— « « K. Metykó Anna.
BEETHOVEN—LISZT: »Athén romjai«. Fantázia M. Hir Sári.

BORTKIEVICZ SZERGEJ: Zongoraverseny balkézre. Wittgenstein Pál.
— **Zongoraverseny B-dur. Stefániai Imre.**
CHOPIN: Zongoraverseny, E-moll. Hegyi Emánuel.
— Zongoraverseny, E-moll. Ragyóczi Joli.
— F-moll zongoraverseny. Höchtel Margit.
CSAJKOVSZKY: B-moll zongoraverseny. Miller Eli (New-York).
— B-moll zongoraverseny. Maas Marcel (belga)
— B-moll zongoraverseny Stefániai Imre.
FRANK C.: Szimfónikus változatok. Dubovszky Klára.
GLAZUNOV: Versenymű. Höger Mária.
GRIEG EDE: A-moll zongoraverseny. Wilhelmus Henry.
— S. Mannaberg Rózsi.
— K. Commensoli Mária.
— **Faragó György.**
GUTORI—FÖLDES: H-moll zongoraverseny. Petri Endre.
HAYDN: Rondo all'Ongarese. Dános Lili.
LISZT: Magyar fantázia. Zuppinger Erzsébet.
— Farnadi Edit.
— **M. Hir Sári.**
LISZT: A-dur zongoraverseny. Szelényi István.
— « « Salgó Alice.
— « « S. Mannaberg R.
— « « Stefániai Imre.
— **Esz-dur zongoraverseny.** D. Ringer Lili.
— « « S. Mannaberg Rózsi.
— « « Höchtl Margit.
— « « Székely Júlia.
— « « Zeitinger Jenő.
— « « M. Hir Sári.
— « « **Krausz Ilonka.**
LISZT: Haláltánc. Szelényi István.
— **Sachs Renée.**
LISZT—BUSONI: Spanyol rapszódia. Farnadi Edith.
MENDELSSOHN: Capriccio brillante, h-moll. Faragó György.
— G-moll zongoraverseny. Fazekas Klára.
— G-moll zongoraverseny. Rátkai Vera.
MOZART: C-dur zongoraverseny. Zala Lili.
— C-moll zongoraverseny. Fraknói Rózsi.
— C-moll zongoraverseny. Herz Lili.
— D-dur zongoraverseny. Pázmán György.
— **A-dur zongoraverseny. Radó Erzsébet.**
— **D-moll zongoraverseny.** Weisz Margit.
— « « Faragó György.
— « « **Dohnányi Ernő dr.**
— **Versenymű három zongorára zenekarkíséretel. Kotányi Nelli, Erzsébet és Klára.**
PALMGREN S.: Métamorphoses. Harmadik zongoraverseny. Szollás Magda.
PÁZMÁN GYÖRGY: *a)* Passacaglia, *b)* Capriccio. Zongorára. Pázmán György.
RACHMANINOFF: C-moll zongoraverseny. Deutsch Rózsi.
RIMSZKY-KORSZAKOV: Zongoraverseny. Földessyné Hermann Lula.
SAINT-SAËNS: G-moll zongoraverseny. Farnadi Edith.
SCHUBERT-LISZT: Vándor ábránd. Szollás Magda.
— Vándor ábránd. Stefániai Imre.
— Vándor ábránd. Gergely László.
SCHUMANN: Zongoraverseny, a-moll. G. Tessényi Margit.
— **Zongoraverseny, a-moll. Farnadi Edith.**
SCHUMANN: Andante con variazioni. Fischer Annie—Pázmán György.
SCHUMANN—GOBBI: Novellette, D-dur. Fischer Annie—Pázmán György.
STRAUSS R.: Burleszk, zongorára és nagyzenekarra. Gergely László.
STRAUSS R.: Burleszk, zongorára és nagyzenekarra. Herz Lili.
WEBER: C-dur zongoraverseny. Vertse Márta.
— F-moll zongoraverseny. Vidner Lili.
— F-moll zongoraverseny. Nánássy Erzsi.

HEGEDŰVERSENYEK:

BAZZINI: Boszorkánytánc. Szerdahelyi László.
BEETHOVEN: Hegedűverseny, D-dur. Melles Béla.
— Hegedűverseny, D-dur. Sonkoly István. (I. tétel.)
— Hegedűverseny, D-dur. Zipernovszky Fülöpke.
— Hegedűverseny, D-dur. Gál Marcel. (I. tétel.)
— Hegedűverseny, D-dur. Felvinczi Takács Alice.
BEETHOVEN: F-dur románc. Doktor Zsuzsi.
— F-dur románc. Neumann László.
— G-dur románc. Doktor Zsuzsi.
BOCCHERINI: Hegedűverseny. Felvinczi Takács Alice.
BRAHMS: Hegedűverseny. Sonkoly István.
— « Neumann László.
— « Felvinczi Takács Alice.
CASTRUCCI PIETRO: Hegedűverseny, g-moll. Neumann László.
CORELLI: La folia. Neumann László.
— « « Fehér Ilonka.
— « « **Zipernovszky Fülöpke.**
CSAJKOVSZKY: Hegedűverseny, D-dur. Zipernovszky Fülöpke.
— **Hegedűverseny, D-dur.** Zathureczky Ede.
— **Hegedűverseny, D-dur. Országh Tivadar.**
CSAJKOVSZKY: Canzonetta. Szerdahelyi László.
GLAZOUNOV: A-moll hegedűverseny. Pártos Ödön.
— **A-moll hegedűverseny. Felvinczi Takács Alice.**
GOLDMARK: Hegedűverseny, A-moll. Országh Tivadar.
— Hegedűverseny, A-moll. Felvinczi Takács Alice.
HÄNDEL—HUBAY: Larghetto. Felvinczi Takács Alice.
— Larghetto. Keszler Jenő.
— Larghetto. Molnár Alice.
HUBAY: Carmen, ábránd. Steiner Böske.
— « « Szende Magda.
— Concert dramatique (a-moll) I. tétel. Felvinczi Takács Alice.
HUBAY: Harmadik hegedűverseny. Szentgyörgyi László.
— Hullámzó Balaton . . . Országh Tivadar.
— **Hejre Kati.** Felvinczi Takács Alice.
— **Hejre Kati. Neumann László.**
— Magyar variációk. Hegedűre, zenekarral. Hauser Endre.
— Magyar variációk. Hegedűre, zenekarral. Zipernovszky Fülöpke.
— XIV-ik csárdajelenet. Singer Ibolyka.
— Zefir. Országh Tivadar.
— Zefir. Neumann László.
— Valse paraphrase. Kessler Jenő.
KREISLER: Tambourin Chinois. Hangszerelte: Vaszy Viktor. Neuman László.
LEHÁR: Paganini-ből hegedűszóló. Neuman László.
MENDELSSOHN: Hegedűverseny, e-moll. Molnár Alice.
— Hegedűverseny, e-moll. B. Szabó Margit.
— Hegedűverseny, e-moll. Fehér Ilonka.
— Hegedűverseny, e-moll. Doktor Zsuzsi.
— Hegedűverseny, e-moll. Zathureczky Ede.
MERICANTO: Valse. Banda Márton.
MESZLÉNYI: Fantázia Bihari János dallamai felett. Fehér Ilonka.
MOZART: A-dur hegedűverseny. Szathmáry Margit.
— **A-dur hegedűverseny.** Zipernovszky Fülöpke.
— **A-dur hegedűverseny. Neuman László.**
— **Concertante Symphonie hegedűre és mélyhegedűre, Esz-dur. Temesváry János és Neuman László.**
— Hegedűverseny, D-dur. Thoman Mária.
— Hegedűverseny, D-dur. Kubelik Anita.
— Hegedűverseny, G-dur. Koncz János.
PAGANINI N.: Hegedűverseny, D-dur. Szentgyörgyi László.
— Hegedűverseny, D-dur. Molnár Alice.
— Hegedűverseny, D-dur. Dula Andor.
POLGÁR TIBOR: Szerenád. Neuman László.
PAGNANI-KREISLER: Preludium és Allegro Banda Márton.

RAMEAU—MESZLÉNYI: Suite magánhegedűre és zenekarra. Fehér Ilonka.
REIS—VASZY: Perpetuum mobile. Felvinczi Takács Zoltán.
SAINT-SAENS: Harmadik hegedűverseny (h-moll). Országh Tivadar.
SCHUBERT: Ave Mária. Zipernovszky Fülöpke.
— **Bölcsődal. Banda Márton.**
— **Bölcsődal. Zipernovszky Fülöpke.**
— Moment musical. Banda Márton.
SIKLÓS ALBERT: Magyar parafrázis, hegedűre, kamarazenekarkísérettel. Koromzay Dénes.
SIBELIUS: Hegedűverseny, D-moll. Kálmán Mária.
TARTINI GIUSEPPE: Ördögtrilla. Molnár Alice.
H. WIENIAWSZKI: Faust-fantázia. Singer Ibolyka.
— Faust-fantázia. Neuman László.
VIEUXTEMPS HENRI: Ballade et Polonaise. László Erzsébet.
VIOTTI: Hegedűverseny, A-moll, I. tétel. Bányoczky Erzsi.

GORDONKAVERSENYEK:

CSAJKOVSZKY: Rokokóváltozatok. Sebestyén Sándor.
DOHNÁNYI: Gordonkaverseny. Hajdú István.
HAYDN: Gordonkaverseny D-dur. Machula Tibor.
— Gordonkaverseny D-dur. Sebestyén Sándor.
LAVOTTA: Orientale suite. Kerpely Jenő.
POPPER: Erdőben. Zsámboky Miklós.
POPPER: „Magyar rapszódia. Horváth László.
SAINT-SAENS: I. gordonkaverseny (A-moll). Sebestyén Sándor.
— I. gordonkaverseny (A-moll). Hajdú István.
VASZY VIKTOR: Rapszódia. Sebestyén Sándor.
VOLKMANN: Gordonkaverseny. Sebestyén Sándor.

HÁRMAS VERSENY:

BEETHOVEN: Hármasverseny. Ringer Lili, Zsolt Nándor, Zsámboky Miklós.
Krausz Ilonka, Molnár Alice, Vincze László.

HÁRFA:

PIERNÉ: Versenymű hárfára. Rácalmássi Molnár Anna.
RAVEL: Introduction et allegro. Rácalmássi Molnár Anna.
THOMÉ: Legenda. Szarvassy Klára.

ORGONA:

BOELLMANN: Fantasie dialoguée. Kereszty Jenő.
GUILLMANT: Pastorale. Kereszty Jenő.

SZAVALAT:

GRIEG: Bergliot. Gárdos Cornélia.
SCHILLINGS: Boszorkánydal. Fehér Artúr.

ÁRIÁK, DALOK:

BACH: Kávé kantáté. Micsey Józsa, Hollay Béla. Dobos András.
BEETHOVEN: »Ah Perfido« ária. Kováts Ilonka.
— Ária a »Fidelio« c. dalműből. Báthy Anna.
— A távoli kedveshez. Rácz Tilda.
BIZET: Micaela áriája a »Carmen« c. operából. Pagáni Olga.
BORODIN: Jaroslawna áriája az »Igor herceg« c. operából. S. Gervay Erzsi.
BUTTYKAY: Bolygó görög. Pallas Athene dala. Kováts Ilonka.
CSAJKOVSZKY: Ária az »Anyegin« c. operából. Báthy Anna.
CSIKY: Éjszakák. Hódos Edit.
DELL'AQUA: Vilanelle. Somogyi Olga.
— « Sebők Stefi.
— « Csillag Ilus.
DÁVID: Brazilia gyöngye. Csillag Ilus.
DEUTSCH: Dalok. P. Budanovits Mária
— Mert engem szeretsz. P. Budanovits Mária.
— Tíz pár csókot. P. Budanovits Mária.
DIENZL: Liliomszál. Eyssen Tiborné.
ERKEL FERENC: La Grange-ária a »Hunyadi László« című operából. Szabó Lujza.
GESZLER: Őszirózsa. Szathmáry Margit.
GOLDMARK: Kerti jelenet a »Sába királynőjéből. Rácz Tilda, Sz. Zsögön Lenke.
— Kerti jelenet a »Sába királynőjéből«. Korenek Valéria.
GOUNOD: Margaréta ékszeráriája a »Faust«-ból. Schmidt Gizella, Saboli Anna, Pálffy Mária, **Denhof Margit**, Tóth Erzsi, Szabó Lujza.
GLUCK: Alceste. Micsey Józsa.
— Ária az »Orpheus« című operából. Budanovits Mária.
GRIEG: Solveig dala. F. Dunszt Margit.
— « « Kováts Ilonka
— « « **K. Sztojanovits Lili.**
— **Szeretlek.** F. Dunszt Margit.
— « Kováts Ilonka.
— « **K. Sztojanovits Lili.**
— Célom felé. Kováts Ilonka.
— Egy hattyú. Kováts Ilonka.
— Eros. F. Dunszt Margit.
GOETZ: Katarina áriája a »Makrancos hölgy«-ből. S. Gervay Erzsi.
HÄNDEL G.: »Acis és Galatea« című operából Galatea első áriája. Halász Gitta.
HAYDN JÓZSEF: »Az évszakok« című oratóriumból Hanne nyári áriája. Halász Gitta.
HALÉVY: Románc a »Zsidónő« című operából. Krisztián Lili.
— **Románc a »Zsidónő« című operából. Denhof Margit.**
HUBAY: Hó takarja a hegyeket. Pagáni Olga.
— « « « « Mende Erzsi.
— Ima. P. Budanovits Mária.
— Könnyek. P. Budanovits Mária.
— **Rózsabokor a domboldalon. Sebeők Mártha.**
KAZACSAY: Felhők. Váry Klára.
— Ewige Jugend. Korenek Valéria.
KISZELY: Norvég halászlegenda. Sebeők Mártha.
KODÁLY ZOLTÁN: A közelítő tél. S. Gervay Erzsi.
KOUDELA: Oda nézzetek. Váry Klára.
KÓKAI: Királyleány dala. Hódos Edit.
KORNGOLD E.: Holt város. Lányi Margit.
LAVOTTA: Valahol messze. Sándor Mária.
— **Az én szívem. Dullien Ella.**
— »Rég volt«. Déry Margit.
— « « Mende Erzsi.
— Reszket a bokor... Déry Margit.
LEONCAVALLO: Madárdal a »Bajazzók« című operából. Orosz Júlia.
— Madárdal a »Bajazzók« című operából. Krisztián Lili.
— Madárdal a »Bajazzók« című operából. P. Tóth Erzsi.
LEHÁR: »Friderika« Itt a kedves Pünkösd már. Orosz Júlia.
— **Sonja belépője a »Cárevics«-ből. Orosz Júlia.**
LISZT: Ha álmom mély... Krisztián Lili.
— Loreley. Krisztián Lili.
— « S. Gervay Erzsi.
MAHLER: Wer hat dies Liedlein. S. Gervay Erzsi.
— Ich atmet' einen Lindenduft. S. Gervay Erzsi.
MAILLART: Ária a »Remete csengetyűje« című operából. Lukács Sári.
MARX: Hat dich die Liebe berührt. Mende Erzsi.
MASCAGNI: »Parasztbecsület«. Santuzza áriája. Sz. Füzy Matild.
MENDELSSOHN: Koncertária. Kováts Ilonka.
— »Az Úr szava« az Éliás című oratóriumból. Orosz Júlia.

MEYERBEER: Árnyéktánc a »Dinorah« című operából. Szabó Lujza.
— Árnyéktánc a »Dinorah« című operából. Sebők Stefi.
— Ördög Róbert című operából Izabella áriája. Beckó Margit.

MOLNÁR A.: Mindig. Váry Klára.

MOZART—ÁDÁM: Bravur variációk. Szabó Lujza.

MOZART: Az Éjkirálynő áriája a »Varázsfuvolá«-ból. Szabó Lujza.
— Az Éjkirálynő áriája a »Varázsfuvolá«-ból. Záborszky Ilona.
— Levélária a »Don Juan«-ból. Záborszky Ilona.
— « « « « Stranszky Aranka.
— **Susanne áriája a »Figaró házasságából«- Halász Gitta.**
— **Susanne áriája a »Figaró házasságá«-ból.** Sándor Mária.
— A grófnő két áriája a »Figaró házasságá«-ból. Bokor Margit.
— A grófnő áriája a »Figaró házasságá«-ból. S. Gervay Erzsi.
— Apródária a »Figaró házasságá«-ból. Halász Gitta.
— **Constanza áriája a »Szöktetés a szerály«-ból című operából.** Mende Erzsi.
— **Constanza áriája a »Szöktetés a szerály«-ból című operából. K. Saskó Hilda.**

NOSEDA: Piros Rózsák. Eyssen Tiborné.

OFFENBACH: Szép Heléna — ária. Kováts Ilonka.

POLGÁR TIBOR: Hét magyar dal, népi szövegre. P. Budanovits Mária.

PONCHIELLI: Ária a »Gioconda« című operából. Déry Margit.

PUCCINI: Nagy ária a »Pillangókisasszony«-ból. Petry Kató.
— **Nagy ária a »Pillangókisasszony«-ból. Kováts Ilonka.**
— **Tosca imája.** Déry Margit.
— « « **Kováts Ilonka.**

REGER: An die Hoffnung. Koós Margit.

ROSSINI: Rosina áriája »A szevillai borbély« című operából. Somogyi Olga.
— Rosina áriája »A szevillai borbély« című operából. Szakmáry Margit.
— Rosina áriája »A szevillai borbély« című operából. Szabó Lujza.
— Rosina áriája »A szevillai borbély« című operából. Eggert Márta.

SAUERWALD: Altató dal. Szathmáry Margit.

SCHUBERT: Ave Maria. Goda Gizella.
— Margit a rokka mellett. Goda Gizella.
— A Rémkirály. Báthy Anna.
— Ständchen. Goda Gizella.

STRACHE ANTAL: Három dal. Szabolcska verseire. S. Gervay Erzsi.

STRAUSS J.: Tavaszi hangok. Sebők Stefi.
— Tavaszi hangok. Eggert Márta.
— **Denevér. Rosalinda áriája. Tóth Erzsi.**
— **Adél áriája a Denevér című operából.** Halász Gitta.
— **Adél áriája a Denevér című operából. Tóth Erzsi.**

STRAUSS R.: Cäcilie. Mende Erzsi.
— **Ständchen.** Mende Erzsi.
— **Ständchen. Szabó Lujza.**
— **Morgen.** Mende Erzsi.
— **Morgen.** Korenek Valéria.
— **Morgen. S. Gervay Erzsi.**
— Wiegenlied. S. Gervay Erzsi.

TARNAY: Szent Margit galambjai. Dullien Ella.
— Te a tavaszt . . . Déry Margit.

THOMAS: A »Mignon« románca. Brezó Margit.
— **A »Mignon« románca. Gere Lola.**
— Philine áriája a »Mignon«-ból. Sebők Stefi.
— **Ofélia áriája a »Hamlet« című operából. Sefcsik Magda.**
— **Ofélia áriája a »Hamlet« című operából.** Szabó Lujza.

VANNAY JÁNOS: Dalok. Jászay Margit.

VASZY VIKTOR: A középkorban is szerettem. Kováts Ilonka.
— A középkorban is szerettem. Kurták Rózsi.
— Éj van . . . Kurták Rózsi.
— **Erdőben.** Kurták Rózsi.
— **Erdőben. Hódos Edith.**

VERDI: Nilusparti ária az »Aida« című operából. Petry Kató.
— Nilusparti ária az »Aida« című operából. Orosz Júlia.
— Románc az »Aida« című operából. Báthy Anette.
— **Amália áriája az »Álarcosbál«-ból.** Báthy Anette.
— **Amália áriája az »Álarcosbál«-ból. Kiss Erzsi.**
— **Violetta nagy áriája a »Traviata« című operából.** K. Eitner Irén.
— **Violetta nagy áriája a »Traviata« című operából Goda Gizella.**
— Ária a »Traviata« című operából. Darvas Ibolya.
— **Azucéna áriája a »Trubadur« című oprából.** Solymossyné Wolf Jussy.
— **Azucéna áriája a »Trubadur« című operából.** Korenek Valéria.
— **Azucéna áriája a »Trubadur« című operából. Gere Lola.**
— **Gilda áriája a »Rigoletto«-ból. Goda Gizella,** Szabó Lujza.

WAGNER: Ne tovább. Korenek Valéria.
— **Melegházban. Korenek Valéria.**
— **Fájdalmak. Korenek Valéria.**
— **Az angyal. Korenek Valéria.**
— **Álmok. Korenek Valéria.**
— Senta balladája a »Bolygó hollandi« című operából. Kováts Ilonka.
— **Erzsébet belépője a »Tännhauser« című operából.** Kováts Ilonka.
— **Erzsébet belépője a »Tännhauser« című operából. Horvai Erzsébet.**

WEBER: Ocean ária az »Oberon« című operából. B. Kovách Mária.
— Ocean ária az »Oberon« című operából. N. Bodor Karola.
— Ocean ária az »Oberon« című operából. Rédey Klára.
— Ocean ária az »Oberon« című operából. Báthy Anna.
— Agátha áriája a »Bűvös vadász« című operából. Kováts Ilonka.
— Agátha áriája a »Bűvös vadász« című operából. Saboli Anna.
— Agátha áriája a »Bűvös vadász« című operából. S. Szathmáry Margit.

*

BACH J. S.: Ária a 159. számú kantátéból. Dr. Győri Pál.

BALÁZS: Szidnak engem az emberek. Somló József.

BERETVÁS: Dalok. Dr. Székelyhidy Ferenc.

BIZET: Virágária a »Carmen« c. operából. Laurisin Lajos.
— Virágária a »Carmen« c. operából. ifj. Toronyi Gyula.

ERKEL: Bánk bán ária. Laurisin Lajos.
— « « « Pilinszky Zsigmond.
— « « « **Vinkovich László.**
— Bordal a »Bánk bán« c. operából. Pusztay Sándor.

GOLDMARK: Asszád áriája a »Sába királynőjé«-ből. Dr. Szedő Miklós.
— Ária a »Merlin« c. operából. Dr. Szedő Miklós.

GOUNOD: Mefisztó szerenádja a »Faust« c. operából. Losonczy György.
— Valentin imája a »Faust« c. operából. Maleczky Oszkár.
— Mefisztó bordala a »Faust«-ból. Maleczky Oszkár.
— Mefisztó bordala a »Faust«-ból. Losonczy György.

GRIEG: Egy hattyú. Laurisin Lajos.
— Dalok tenórszólóra, zenekísérettel. Laurisin Lajos.
— Szeretlek. Laurisin Lajos.

HALÉVY: Brogni áriája a »Zsidónő« c. operából. Losonczy György.

HÄNDEL : Ária a »Sámson« c. oratóriumból. Dr. Győri Pál.
HAYDN : Ária az »Évszakok« c. oratóriumból. Dr. Matuska Miklós.
KACSOH P. : Rákóczi-ária. Laurisin Lajos.
— « **Vinkovich László.**
KODÁLY : Fáj a szívem. Dr. Matuska Miklós.
— Sírni, sírni. Dr. Matuska Miklós.
KORNGOLD : Pierot táncdala a »Holt város«-ból. **Gregor Vilmos.**
LÁNYI : Szeptember végén. Somló József.
LAURISIN M. : Ködös álom ösvényen. Somló József.
LEHÁR : Volga-dal. Dr. Szedő Miklós.
— **Messze a nagy erdőn . . . Dr. Szedő Miklós.**
— **Ó lányka, ó lánykám! Dr. Szedő Miklós.**
LEONCAVALLO : Prológus a »Bajazzók« c. operából. Maleczky Oszkár.
— Prológus a »Bajazzók« c. operából. Losonczy György.
MASCAGNI : Bordal a »Parasztbecsület«-ből. Laurisin Lajos.
MENDELSSOHN : Ária a »Paulus« c. oratóriumból. Dr. Győri Pál.
MEYERBEER : Ária az »Afrikai nő« c. operából. Vinkovich László.
MOZART : Ária a »Szöktetés a szerályból« c. operából. Dobos András.
— Sarasto áriája a »Varázsfuvola«-ból. Losonczy György.
OFFENBACH : Bordal a »Hoffman meséiből«. Laurisin Lajos.
PÉREZ : Kreol szerenád (Ay, ay, ay). Hollay Béla.
POLGÁR : Haragszanak rám a cserei lányok. Dr. Matuska Miklós.
PUCCINI : Festő-ária a »Tosca« c. operából. Laurisin Lajos.
— **Festő-ária a »Tosca« c. operából. Dr. Szedő Miklós.**
— **Levél-ária a »Tosca« c. operából. Dr. Szedő Miklós.**
RADNAI MIKLÓS : Orkán vitéz. Dr. Székelyhidy Ferenc.
RIMSZKY—KORSZAKOV : Ária a »Hópehely«-ből. Dr. Szedő Miklós.
STRAUSS J. : Gondoladal az »Egy éj Velencében« c. operettből. Laurisin Lajos.
— A cigánybáró belépője a »Cigánybáró«-ból. Laurisin Lajos.
Dr. STOKKER JÓZSEF : Halálvárás. Fekete Pál.
— Éj van. Fekete Pál.
SIKLÓS ALBERT : Száll a felhő. Pusztai Sándor.
— Száll a felhő. Dr. Győri Pál.
— Hajh, nemes vitézek. Dr. Győri Pál.
— **Szerenád.** Dr. Győri Pál.
— « **Ligeti Dezső.**
SCHUBERT : A muzsikához. Dr. Győri Pál.
— **A tengerparton. Dr. Győri Pál.**
— **A sajkásleány. Dr. Győri Pál.**
— **Ébresztő. Dr. Győri Pál.**
— An Silvia. **Dr. Győri Pál.**
— **Der Kreuzzug. Dr. Győri Pál.**
— **Der Doppelgänger. Dr. Győri Pál.**
SZABADOS : Kelemen dala. Ligeti Dezső.
THEGZE—GERBER : Virágének. Dr. Matuska Miklós.
VERŐ - A szultán — Valse rondeau. Dr. Szedő Miklós.
VERDI : Románc az »Aida« c. operából. Laurisin Lajos.
— **Stretta a »Troubadour« c. operából. Laurisin Lajos.**
— **Renato áriája az »Álarcosbál« c. operából. Svéd Sándor.**
VERSEGHY FERENC : Nincs Bacchusnál a nagy égben . . . Dr. Molnár Imre.
— Nincs Bacchusnál a nagy égben . . . Maleczky Oszkár.
WAGNER : Wotán dala a Walhallához a »Rajna kincse« c. operából. Pusztay Sándor.
— Wolfram versenydala a »Tannhäuser«-ből. Pusztay Sándor.
— Wolfram versenydala a »Tannhäuser«-ből. Svéd Sándor.
— Wolfram versenydala a »Tannhäuser«-ből. Gregor Vilmos.
— **Wotan búcsúja.** Tibor Zoltán.
— « « **Losonczy György.**
— Román az esti csillaghoz a »Tannhäuser« c. operából. Pusztay Sándor.
— Románc az esti csillaghoz a »Tannhäuser« c. operából. Svéd Sándor.
— Románc az esti csillaghoz a »Tannhäuser« c. operából. Gregor Vilmos.
— **Tannhäuser római útja. Pilinszky Zsigmond.**
— Grálmonda a »Lohengrin« c. operából. Vinkovich László.

*

A tihanyi echohoz. Ligeti Dezső.
Hej a mohi hegy borának. Ligeti Dezső.
Szól a kakas már. Dr. Molnár Imre.
« « « « Maleczky Oszkár.
Katonanóta. Maleczky Oszkár.
Amott kerekedik. Dr. Molnár Imre.
Szerenád (XIX. század). Dr. Molnár Imre.
« (XIX. «) Maleczky Oszkár.

ÉNEKKAR :

BEETHOVEN : »Szélcsend és víg hajózás«, ének- és zenekarra. Székesfővárosi Énekkar.
— Karfantázia zongorára, vegyeskarra és zenekarra. Földessyné Hermann Lula, Székesfővárosi Énekkar.
BELLMANN-SZTOJANOVITS : Táncdal. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum énekkara.
BRAHMS : Rapszódia altszólóra, férfikarra, zenekarra. Solymossyné, Wolf Jussy, Egyetemi Énekkar.
DEBUSSY : A liliomos hölgy. Lírai jelenet. K. Sztojanovits Lili, B. Sztojanovits Adrienne, Szilágyi Erzsébet Leánylyceum énekkara.
GOLDMARK KÁROLY : Tavaszi Háló. Acélhang Dalárda.
GRIEG : Honfoglalás. Baritonszóló, férfikarral, nagy zenekar-orgona kísérettel. Pusztai Sándor, Kereszty Jenő, Acélhang Dalegylet, Elektromos Művek Énekkara, Ganz-Danubius gyári Dalkör.
— A kolostor kapujánál. Oratórium szoprán- és altszóra, négyszólamú női karra és zenekarra. Sz. Csiller Edit, Pálmay Teréz, Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola nőikara.
— A kolostor kapujánál. Oratórium szoprán- és altszólóra, négyszólamú női karra és zenekarra. Szatmáry Margit, Pálmay Teréz, Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola nőikara.
— **Olaf Trygvason : K. Sztojanovits Lili, Elek (Ekker) Szidi, Gregor Vilmos, Palestrina kórus.**
HARMATH : Népdalfeldolgozások. Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
HUBER KÁROLY : A »Harmónia Dicséneke« Acélhang Dalárda.
KACSOH—HARMAT : Egy rózsaszál. Koronaőr-u. polg. leányiskola énekkara.
KAPP : Észt dal. Egyetemi Énekkarok (kétszer).
KAZACSAY : Családi zűrzavar Ormányoséknál. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
— Hogy lett zsiráf a zsiráf. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
— A medvebocs nótája. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
— Róka komáék szomorú esete. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
KERÉNYI : Szól a kakas már. Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
KODÁLY : A villő. Szilágyi Erzsébet leánylyceum énekkara.
— A csipkefa. Szilágyi Erzsébet leánylyceum énekkara.
— Jelenti magát Jézus. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
— Lengyel László. Játék. Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
OTTÓ : Keskeny-út. Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
— PSALMUS HUNGARICUS : Dr. Székelyhidy Ferenc. Egyetemi énekkarok, Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.

PALMGREN: Nyári est, ötszólamú kar. Finn népdal. Egyetemi Énekkarok (kétszer).
— Tengerész a szénégetők között. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum énekkara.
SAAR: Bölcsődal. Egyetemi Énekkarok (kétszer).
— »Gyere« haza«. Egyetemi Énekkarok (kétszer).
SCHUBERT: A Mindenható. Tenorszóló férfikarral és zenekarral. Budapesti Férfi Dalegylet.
— Mirjam diadaléneke. Szopránszóló vegyeskarral. Báthy Anna és Egyetemi Énekkarok.
— Ünnepnap. Egyetemi Énekkarok.
— Pásztordal. Egyetemi Énekkarok.
STRAUSS JÁNOS: A szép kék Dunán. Budapesti Férfi Dalegylet.
STRAUSS JÁNOS: Wein, Weib, Gesang. Székesfővárosi Énekkar.
SZTOVANOVITS JENŐ: Szerenád. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum Énekkara.
— Staba Mater. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum Énekkara.
VERDI: Stabat Mater. Fővárosi Énekkar.
— Requiem. Szabó Lujza, Budanovits Mária, Szende Ferenc, Laurisin Lajos. Egyetemi Énekkarok.
VÁSÁRHELYI: Szánt a babám. Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
MAGYAR DALOK. Hernádi-u. polgári fiúiskola énekkara.

A 150 hangversenyen előadott zeneművekről közölt fentebbi kimutatások úgy véljük meggyőzően szólnak amellett, hogy a Népművelési Bizottság által rendezett vigadói hangversenyek jelentős szolgálatot tesznek a zenei műveltség terjesztése és mélyítése terén. Az elmult öt év folyamán

21	zeneszerző	55	szimfóniája	95 ízben
17	zeneszerző	22	szimfónikus költeménye	29 ízben
23	zeneszerző	29	suite-jét	38 ízben
3	zeneszerző	3	rapszódiáját	3 ízben
6	zeneszerző	7	szerenádját	7 ízben
46	zeneszerző	82	kisebb zenekari művét	97 ízben
47	zeneszerző	95	nyitányát	157 ízben
21	zeneszerző	42	zongoraversenyét	77 ízben
30	zeneszerző	46	hegedűversenyét	78 ízben
7	zeneszerző	8	gordonkaversenyét	10 ízben
1	zeneszerző	1	hármas versenyét	2 ízben
3	zeneszerző	3	hárfaversenyét	3 ízben
2	zeneszerző	2	orgonaversenyét	2 ízben
2	zeneszerző	2	melodrámáját	3 ízben
75	zeneszerző	185	áriáját, dalát	225 ízben
22	zeneszerző	39	karművét	46 ízben.

Vagyis a Népművelési Bizottság által rendezett 150 hangversenyen 621 mű 872 ízben szerepelt a műsorokon, amelyek közül, amint már fentebb említettük, 67 magyar zeneszerzőnek 189 műve 218 alkalommal került bemutatásra. Tehát a hangversenyek több mint 25%-a magyar jellegű volt.

A változatos műsorú hangversenyek népművelési szempontból, vagyis a zenei műveltség terjesztése és mélyítése szempontjából *A ZENE* folyóirat által váltak teljessé. *A ZENE* című folyóiratot néhai *dr. Sereghy* Elemér, a Zeneművészeti Főiskola kiváló könyvtárosa és a zenének meleglelkű és őszinte rajongója alapította s a Népművelési Bizottság csak a VIII. évfolyamával állította hangverseny-akciója szolgálatába. Sereghy Elemér váratlan halála után *Siklós Albertet, a Zeneművészeti Főiskola kiváló tanárát sikerült megnyerni A ZENE folyóirat szerkesztésére, aki harmadik éve szerkeszti a folyóiratot páratlan odaadással, kiváló szakszerűséggel és fáradhatatlan munkakedvvel.* A ZENE folyóirat hangversenylátogatóinak cicerónéja, amely a fentebb közölt zenei irodalom minden egyes művét népszerűen és vonzóan,

világosan és szemléltetően magyarázza, boncolgatja, értékeli és ismerteti. A műsorismertetéseket roppant gazdag és változatos zenetörténeti, zeneesztétikai, életrajzismertető és novellisztikus cikkekkel, továbbá hangversenybeszámolókkal, operai előadást bíráló közleményekkel, végül gazdag híranyaggal egészíti ki.

A hangversenyek látogatottságáról szólva sajnálattal állapítjuk meg, hogy az öt éve egyre romló közgazdasági viszonyok a közönség legnagyobb részét arra kényszerítik, hogy a zenei élvezetet és szórakozást főként a rádió útján elégítse ki. Így a csak alkalomszerűen hangversenyre járó közönségünk száma évről-évre csökkent. Amíg az első évben az átlagos látogatottsága 1030 volt, a második évben 960, a harmadik évben 870, a negyedik évben 822, a most befejezett ötödik évben pedig 766. Ezzel szemben, amint már fentebb jeleztük, az állandóan járó közönségünk, azaz a bérlők száma évről-évre ugrásszerűen emelkedik. Az elmult öt év alatt összesen 133.463 látogatója volt a 150 hangversenynek.

Amikor a székesfővárosi Népművelési Bizottság népművelési jellegű hangversenyeinek ötödik évadját a 150-ik hangversennyel befejezi, nem adhat más újabb programot, hanem továbbra is csak azt, amit gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter kultúrpolitikai elgondolásában írt a megindulás előtt *dr. Sipőcz Jenő* polgármester e népművelési akció zászlajára. *A Bizottság törekvése ugyanaz marad: lehetővé tenni, hogy minél tökéletesebb művészi élményekben legyen része a hallgatóságnak*, minél szélesebb körü zeneismeretekre tegyenek szert a hangversenyek kapcsán s hogy szabadidejüket a legszebb, a legnemesebb szórakozásnak szentelhessék súlyosabb anyagi megterhelés nélkül. Továbbra is élénk figyelemmel fogja kísérni a feltörekvő újabb zenésznemzedéket, hogy a komoly tehetségek útját egyengesse, a hivatottak érvényesülését megkönnyítse, gyorsítsa s tőle telhetően támogassa.

Amikor az ötödik évad befejeztével úgy a hangversenyeken közreműködő művészeknek és a Székesfővárosi Zenekar minden egyes tagjának, valamint e hangversenyakciót támogató hatóságok vezetőinek, többek között *Hubay Jenőnek*, a Zeneművészeti Főiskola nagynevű igazgatójának, *Dohnányi Ernőnek*, a világhírű művésznek, mint a Filharmónikus Zenekar vezetőjének, *Radnai Miklósnak*, a m. kir. Operaház európai nevű igazgatójának meleg és őszinte hálával mondunk köszönetet, nem másodsorban gondolunk önzetlen munkánkat elismerő magyar sajtóra és az oly lelkes tapsokkal honoráló kedves hangversenyközönségünkre, akiknek állandó és kitartó érdeklődése záloga és jutalma törekvéseinknek.

Köszönet és elismerés illeti meg végül fáradhatatlan buzgalmú munkatársaimat, névszerint *Pályi Sándor*, *Berdin Mária* tanárokat és *Balogh Jánost*, a F. A. N. Sz. titkárát, akik a hangversenyekkel kapcsolatos ügyek elvégzésében a hivatali kötelességen is túl, a legmesszebbmenően támogattak.

Novágh Gyula
h. népművelési felügyelő,
a Bizottság ügyvezető titkára

ISOZ KÁLMÁN:

MOSONYI MIHÁLY

Mosonyi Mihály a hazai zenetörténet egyik legszeretetreméltóbb egyénisége. Nagy tudását, invenciója gazdagságát, nagy munkabírását céltudatosan állította meggyőződéses magyarságával zenei művelődésünk szolgálatába. Hangsúlyozom, meggyőződéses magyarságát, mert ő nem azért volt magyar, mert történetesen hazai földön született, hanem azért, mert boldog volt, hogy itt születhetett s büszke volt arra, hogy magyar lehetett. A mosonmegyei Boldogasszonyfalván született 1814 szeptember 4-én. Családi neve Brand volt. Tanítói pályára készült, Pozsonyba ment, hol a nagyhírű — később mint aacheni zeneigazgató elhunyt — Surányi tanította zenére. E nem hosszúra nyúlt tanulási idő alatt azonban zenei ismeretei oly szilárd alapra tettek szert, hogy azokat, autodidaxis útján — gróf Pejacsevich Péter házában 1835-től 1842-ig, amikor ott zenetanári minőségben volt alkalmazásban — kitűnően fejleszthette ki. Tanulásának komolysága és fáradhatatlansága szinte félelmetes arányú volt egy az élet elején álló, egészséges, tréfát szerető, jókedélyű fiatal ember rendes életmódjához képest. Kétfalun való tartózkodását csupán a grófi család kíséretében Bécsbe és Pozsonyba tett kirándulásai szakították meg, amikor is igyekezett a zenei élet terén megnyilvánuló minden új jelenséggel megismerkedni. A klasszikus mesterek odaadó tanulmányozásában fejlődött zeneművész, ki jó zongorás és nagybőgős volt, 1842-ben költözött Pestre és vetette be magát a zenei élet akkor nálunk már eléggé élénk mozgalmaiba. Ekkor már kész munkákat hozott magával. A Pest-budai Hangász egylet nem is késett Mosonyi Mihály műveinek bemutatásával s 1844 március 3-án első szimfóniáját adta elő. Sikere nagy volt. E hangversenyen a nála félévvel fiatalabb *Volkmann* Róbert-tel, kinek Tóbiás című oratóriumából adtak elő részleteket és *Doppler* Ferenc-cel, kinek új Magyar nyitányát adták együtt, lépett a pesti közönség elé. Röviddel ezután a Belvárosi plébánia templomban mutatták be miséjét 1844 husvétjén, amelyről a Honderü is megemlékezett (I. fv. 490—91. l.), mondván: »Nem lehet nem érintenünk a fiatal Brand úr gyönyörű miséjét, mely a legdícséretesebb szabatosság és lehető legnagyobb erőösszpontosítással adatott elő számlálhatatlan embertömeg előtt a városi főegyházban a derék regenschori: Preyer (Bräuer) úr igazgatása alatt. Brand úr — kinek nagy szimfóniája nem régen oly általános tetszésben részesült — újra nagyszerű tehetségének adta jelét, mert pompás szerzeményének minden száma egytől-egyig művészi avatottság és ihletés eredménye. Mi Brand urat üdvezeljük e szép pályán, de szeretnők, hogy képességét más mezőn is megkísértse.« Alig telik el pár hónap, Péter Pál napján új miséjét játsszák a belvárosi templom kórusán. Hogy Mosonyi miséi nemcsak kortársainak tetszettek, hanem, hogy igazi komoly értékek, igazolja, hogy amikor bemutatójuk után nyolcvan évvel *Harmat* Artur a belvárosi templom egyházzenei hangversenyén elismerésre méltó betanításban felújította, minden zenebarát osztatlan tetszésével találkozott s azóta Mosonyi miséi templomaink zenés istentiszteleteinek élő műsordarabjai. Mosonyit a Honderünek és barátainak nem kellett a komponálásra biztatniok. Zeneszerzői munkásságát a belülről kifelé törő lelkesség fűtötte. Kamarazenéjének, nevezetesen vonósnégyeseinek írása is erre az időszakra tehető. Zongorahármasa 1851-ben jelent meg nyomtatásban. Annak dacára, vagy talán épen azért, mert Mosonyi a nagy klasszikusok tanulmányozása közepette lett zeneszerzővé, korának új zenei

mozgalmai iránt nagy fogékonysággal viseltetett. Így történt, hogy Liszt Esztergomi Miséje templomavató előadásakor az ő Grandualeját és Offertoriumát ékelték a misébe. Liszttel ezidőben lépett személyes összeköttetésbe s megnyerte a nagy mester őszinte becsülését és barátságát. Kiviláglik ez Lisztnek Erkelhez 1856 november 21-ikén intézett leveléből, melyben a miséjén közreműködötteknek köszönetét kéri tolmácsolni s egyben üdvözli Dopplert és Mosonyit. Úgylátszik e bátorításra írt Mosonyi Lisztnek, ki 1857 április 29-ikén Weimarban kelt válaszában (Isoz K.: Liszt Ferenc három kiadatlan levele Mosonyi Mihályhoz. Magyar Könyvszemle 1928.) e meleghangú sorokkal kezdi levelét: »Először mint derék, adományokban gazdag és tehetséges zenészt ismertem meg, most barátként szerettem meg.« A közlendők során örömének ad kifejezést a felett, hogy Mosonyi legközelebb befejezi operáját, azután így szól: »Bravó, Ön egy derék becsületes ember, aki a mi Sopron megyénknek becsületére válik.« Hogy egy kis földrajzi tévedéssel Boldogasszonyfalvát Sopron megyébe kebelezi be, mit sem tesz. A fontos az, hogy Liszt nem tud valakinek kedvesebbet mondani, mint azt, hogy az ő szülőföldéről való. A szóban forgott operát Mosonyi, Pasque német szövegére írta. Címe: *Kaiser Max an der Martins-Wand*, három felvonásos regényes opera. Tárgyához mérten, zenéjének stílusa is a nemzetközi vizeken evezett. Mosonyi még mielőtt Weimarba utazott volna, 1857-ben az Erzsébet-Album részére »Pusztai hangok« címen magyar zenei darabot írt. Alighanem operájával együtt ezt is magával vitte s mutatta be a Mesternek. A tőle nyert tanácsok alapján a vezérkönyvet hazahozta, félretette — az hirlett róla, hogy elégette, amit igen helyesen nem tett meg s ez a mű ma a Nemzeti Múzeum Zenetörténeti Osztályának tulajdona — s weimari útja óta csak magyar irányú műveket komponált. Időközben Mosonyi a Rózsavölgyi és Társa cégnek Bécsben Dunkl N. János címen fenntartott fiókja részére Liszt Esztergomi Miséjéből négykezes zongorakivonatot készített. Az első két tétel elkészültével a szerző véleményét kikérendő Mosonyi a kéziratot elküldötte Lisztnek, ki azt kézhez véve, azonnal átjátszotta az épen nála időző Hans v. Bülow-val. Erről Liszt 1860 szeptember 24-én kelt levelében ezeket írja Mosonyinak: »Ha itt lett volna, az előadással majd annyira meg lett volna elégedve, mint a zongorások az átirattal, amelyet mintaszerűnek s mesterinek kell mondanom. Egy ilyfajta partitúrát nem lehet értelmesebben, hívebben és hatásosabban zongorára négy kézre átírni, mint ahogy az Önnek sikerült.«

Időközben Mosonyi saját kompozicióin is szorgalmasan dolgozott, mint mondottuk kizárólag magyar szellemű darabokat írt. Brand ekkor szülőföldjéről a Mosonyi nevet vette fel. Első magyar szerzeményeit vidékről küldötte fel kiadásra a Rózsavölgyi cégnek. Itt az üzletben megforduló zenészek között a művek átlalános feltűnést keltettek s mindenki a szerző kiléte után tudakozódott. Mosonyinak így az ismeretlenség köpenyébe burkolózva módjában állott, hogy műveiről mindenkinek őszinte és fentartásnélküli véleményét meghallhassa. És ez a vélemény csak hizelgő volt reá nézve. Volt is álmélkodás, amikor Mosonyi kilétét felfedte. Hogy a Mosonyi nevet mély meggyőződésből vette fel s hogy a magyar zenének fejlesztését életfeladatául tekintette, legjobban kiviláglik a Szépművészeti Csarnokkal folytatott polémiájából, amidőn a Zenészeti Lapokban (1863. 126 l.) többek között ezeket írja: »Midőn én mint Mosonyi, új tollat faragtam magamnak, mellyel írni s működni akartam: korántsem tevém ezt fiatal

felhevülésből vagy szalmatűz lelkesedésből (mert 18 évig észleltem s követtem figyelemmel a főváros zenészeti életét s a hazai művészet viszonyait), hanem érett megfontolással s a tér veszélyességeinek tiszta öntudatával fogtam a nehéz munkához.« Munkálkodása az 1860 évben gazdag aratást nyujtott. Ekkor jelentek meg: Hódolat Kazinczy szellemének, Magyar gyermekvilág című zongoradarabok. A magyarok tisztulási ünnepe az Ung vizénél című oratóriumát befejezte, Széchenyi Gyászhangok zenekarra a Filharmóniai hangversenyeken előadatott. Ebből az időből valók a »Tanulmányok zongorára, a magyar zene előadása képzésére« négy füzetben. Hogy zenei kitaláló adománya — idegen szóval: invenciója — ebben a tanulmánysorozatban mily gazdag és mélyen szántó, erről nem kisebb szakember, mint Wagner Richárd tett tanubizonyságot, ki a »zemzeti zene« fogalmáról való véleményét, azon szerzemények alapján foglalta össze Ábrányi Kornélhoz a Zenészeti Lapok szerkesztőjéhez 1863 augusztus 8-ikán Penzingből intézett levelében, amelyet *Reményi* adott neki s amelyek között Mosonyi Tanulmányai is voltak. Wagner a »népzenében rejlő őseredeti gazdagságot« mint ható tényezőt mindenek felett kiemelve, így folytatja (a szöveget Ábrányinak a Zenészeti Lapokban közölt fordításában ismétlem): »hogy a valóban jellemzetes művészi feldolgozás miként képes a még tökéletes nemzeties elemből csaknem bevégzett tőkélyű műzenészeti termékeket alakítani: erre példa Mosonyi M. Tanulmányok című műve II. füzetének XIII. számú darabja. Ki ne ismerné fel ebben — mely másrészt feltűnő híven tükrözi vissza a magyar »Lassuk« eredeti típusát — azon szellemet, mely Bach Sebestyén fantasztikus előjátékait átlengi?«

A Filharmóniai hangversenyeken 1861-ben az Ünnepi Nyitány került bemutatásra és ugyanezen év végén (december 16) volt a Nemzeti Színházban első előadása a Szép Ilona című operájának, mely osztatlan elismerésben részesült és műsordarab volt. Szövegkönyve kissé nehézkes, ami újabbkori felfrissítését megakadályozta, pedig zenéje megérdelmelné, mert mindegyik száma, egy önmagában egész, finom művű ékszer. Második magyar operája az »Álmos« nem került előadásra. A Nemzeti Zenede alapításának 25-ik évfordulóján tartott országos ünnepségeken — amelyeken *Liszt* Szent-Erzsébet legendájának legelső előadása is volt — férfikarra írt Ébresztőjét, mint összkart adták elő az egybesereglett dalárdák. (Szövege miatt kicsibe múlott, hogy a cenzura nem engedte meg az előadását.)

Mosonyi zeneszerzeményeinek legfontosabbjait eddig megemlítve, reá kell még mutatnom arra, hogy e tevékenységén kívül, tanítói, karmesteri munkásságot is fejtett ki s mint elméleti író és kritikus jól forgatta a tollat. Növendékei közül csak *Zimay* Lászlót és Erkel Ferenc fiait Sándort és Gyulát említjük fel. Az 1860-ban megindult Zenészeti Lapoknak egyik főmunkatársaként elméleti és mélyen szántó ismertető és kritikai cikkeket írt. A Zenekedvelők Egyesületének egynéhány évig vezető karnagya volt.

Magyar zeneműveinek szépsége nem hervadt és ma is frissek. Céltudatosan dolgozott, határozott művészi elvei voltak, zenéjében gazdag invenció nyilatkozik meg, változatos jeles hangszerelő s minden darabja magán viseli Mosonyinak egyéni bélyegét. Főjellemvonása a legkomolyabb szépségideál áhitatos tisztelete.

Ha Wagner »a legnagyobb elismerés és dícséret pálmáját« (Haraszti E. Wagner Richárd és Magyarország 286 l.) nyujtotta Mosonyinak, Liszt Ferenc ennél még többet tett: szerette és nagyrabecsülte. Szerzeményeinek meg-

küldését kérte, mert »tudja, hogy azokat nyitott füllel és kész rokonszenvvel fogadom« írta egyik levelében. A Szép Ilonkából vett témára fantáziát írt. S mikor báró Augusz Antalnál Szekszárdon időztében, hol Mosonyi is felkereste volt, értesült ennek 1870 október 31-én bekövetkezett haláláról, gyászzenét írt: a Mosonyi sírkíséreté-t. (Isoz K.: Zenei levelek. 465 sz.) E szerzeményét 15 évvel később a Magyar Arcképek sorozatába is felvétetni kívánta s erről kedvenc pesti kiadójának, Táborszkynak írván, többek között ezeket mondja — amivel mi is befejezzük rövid ismertetésünket — »Kiváló és jellemes Mosonyinkról, mint magasröptű zenészünkről nem szabad megfeledkeznünk.« (U. o. 950 sz.)

RIEGLER ERNŐ:

ORGONAMOZGALMAK

A ma zenei életének forrongó problémái között a legtekintélyesebb helyek egyikét kétségtelenül az orgona foglalja el, mely kiváltképen Németországban szakemberek és laikusok érdeklődésének a homlokterébe került. Valósággal nagyarányú orgonamozgalomról beszélhetünk és pedig a szónak kettős értelmében. Beszélhetünk az orgona evolúciójáról és egy orgonarevolúcióról. Mindkét esetben zenei szemléletünk mélyreható változásáról, sőt átalakulásáról van szó. Ez a folyamat különösen Németországban, a nagy Bach orgonaművészetének a hazájában ölt lázas, sőt olykor erőszakos formákat.

Az evolúciós irány, amely mint minden mélyebben járó német mozgalom, vallásos jelleggel is bír, az orgona hangideáljának, a 17. és 18. század orgonaművészetének szellemében való felújítására törekszik. Képviselői tehát a multba tekintenek vissza: munkálkodásuk célja a vallás ihlette és megszentelte nemes hagyományokon nyugvó »szent« hangszerhez való visszatérés.

Nem így napjaink orgonaforradalmárjai! Ezek az orgonát hangértékeinek teljes átértékelésével napjaink bizonyos irányú, a hagyományokkal teljesen szakító zenetörekvéseinek a szolgálatába akarják állítani. Az orgona teljes elvilágiasodásának, »oskalyd«-dá,[1]) moziorgonává, jazzhangszerré való lezüllesztésének útja ez, mely kultúrától terhes évszázados fejlődéseknek tudatos, sok esetben tudatlanságból származó megtagadásával (Amerika!) — az orgonát abba a szerepbe akarja visszasülyeszteni, amelyet már egyszer régen, a hanyatló Róma és Bizánc frivolitásai, erkölcsi kicsapongásai zenei kísérőjeként töltött be. Két világnézetében, érzelmi összetételében egymással szemben álló világ küzdelme ez, mely az orgona körül manapság folyik. Amikor azonban napjaink orgonamozgalmáról beszélünk, ez alatt mindig csak az ú. n. evolúciós irányú mozgalmat értjük. Ez a mozgalom vajudó korunk új ideálok után vágyódó, új zenei szemléleteket magából kitermelő lelkiségéből fakadt, — ellentétben azzal az orgonaforradalomnak nevezett iránnyal, amelynek mozgatója, irányítója elsősorban az üzleti érdek s az európai ízlésbe, világfelfogásba a világháború után mind jobban és mélyebben benyomuló ú. n. »amerikai« szellem.

Valamely hangszer történetének a zenetörténettel, szabatosabban egy korszak zenei ízlésével, zenei szemléletével való elválaszthatatlanul szerves összefüggése egy hangszernél sem olyan szembetűnő, mint épen az orgonánál. Mintha csak egy korszak zenei hitvallásának egész dogmatikája az orgonában keresné mindig a maga kinyilatkoztatását!

Így volt ez körülbelül 100 évvel ezelőtt a szimfonikus zenekar uralomra törésének az idejében is. S akkor is nagy harcok dúltak az orgona körül: a hatalmas és nemes hagyományokban gyökerező francia barokk-orgonával szemben a jövő orgonaideálját — az

[1]) Ilyen van nálunk a Teréz-körúti Ufá«-ban. Amerikai és angol, *tévesen* orgonának nevezett oskalydőket hallhatunk rádiónk grammofonhangversenyein. (Például az annak idején sokat játszott »Perzsavásár«.)

akkori új zenei szemléletnek megfelelően — a zenekari elveket és hatásokat imitáló ú. n. expresszív-orgonában látták. Szabatosabban, a pszichológus nyelvén kifejezve: mintha csak akkor az emberi lélek elfordult volna az orgonahang aszkézisének áhítatos nagyságától, merev fenségétől, hogy a maga új érzelmességében a zenészektől és karmesterüktől szubjektíven hangsúlyozott zenekari hangeffektusokért rajonghasson. Az orgona a létért való küzdelemben megkísérelte ugyan, hogy győzelmes vetélytársát, a zenekart többékevésbbé utánozza, sőt hatásvadászat tekintetében túl is szárnyalja, egyéniségének ilyetén megtagadása azonban végzetessé vált számára.

Az orgonaépítők logikátlan, anyagszerűtlen, a hangszer lényétől merőben idegen elemeket honosítottak meg az orgonaépítészetben, s azt hitték, hogy a játékok, regiszterek s a különféle »nyomógombok« puszta halmozásával, gépiesen működő segédeszközök felhasználásával és egyéb, az ú. n. expresszivitás jegyében fogant s nagy garral »vívmányoknak« hirdetett újításokkal emelik az orgona értékét és népszerűségét. Tévedtek. És pedig azért, mert míg egyrészt a megváltozott zenei szemléletből szervesen folyó ama folyamatot, mely az orgonának a zenei életből való szinte teljes kiszorulását s szinte csak »megtűrt« hangszerré való lefokozását eredményezte, úgysem tartóztathatta fel senki és semmi, addig másrészt az expresszivitás, a zenekarszerűség jegyében történt ú. n. újítások kivetkőztetvén az orgonát igazi lényéből, hanyatlását még csak jobban siettették.

Az orgona történetének ezt a hanyatló korszakát két mozzanat jellemzi legfőkép: 1. zenekari elveknek az orgonaépítészetben s az orgonajátéknak az orgonaépítészettel szervesen összefüggő fejezeteiben (pl. a regisztrálásban) való érvényesülése; 2. az orgonaelőadóművészetnek több-kevesebb *üres*, csillogó »virtuozitás«-sal kérkedő »*zongorázás*«-sá való elfajulása. Különösen ez utóbbi jelenségben kell ennek a hanyatló orgonakultúrának a legkiáltóbb tünetét látnunk. Ez az irány zenei szemléletek, alapos tudományos és művészi képzettségből fakadó tudatos elvek tiszteletreméltó harcán épen szakképzettségének hiányában kívül állván, az orgonaelőadóművészet oly mérvű hanyatlását tette lehetővé, melynek párját más hangszerek előadóművészetének a történetében hiába keresnők. Az orgonajátéknak ez a fajtája messze áll attól a megismeréstől, amely — mint az orgonazene egész esztétikájának egyik alapvető törvénye — az orgonát játszótechnikai szempontból *kronometrikus időértékkel ható hangszer*nek értelmezi.[1])

A »hangszerek királynője« leszállt tehát büszke trónusáról, uralmát az ifjúsága tavaszában tobzódó zenekarnak adta át, az orgonaművészet pedig — tehát úgy az építő-, mint a játszóművészet — a hanyatlás lejtőjén mind mélyebbre és mélyebbre csúszott alá.

A Joh. Seb. Bach és Max Reger között tátongó szakadék is csak ezt bizonyítja. A második zenei klasszicizmus mestereit, egy Haydnt, egy Mozartot, egy Beethovent a »hangszerek királynője« ihletni nem tudta. Az elmult századok nagyszerű zenei termelésével szervesen összenőtt orgona megbukott fénykorának egész zeneművészeti irányával, zenei szemléletével egyetemben.

Minden időszaknak megvoltak a maga kedvenc hangszerei, amelyek az illető korszak zeneszerzői, előadóművészei és zenekedvelő közönsége érdeklődésének és szeretetének a gyujtópontjában állottak. És viszont, minden korszaknak voltak hangszerei, melyeket csak egy elmult világ haldokló emlékeiként sodort magával az idők árja.

Így volt és így van ez természetesen az orgonával is. Vannak korszakok, amelyeknek zenei életében az orgona vezérszerepet visz, vagy legalább is a korszak szellemi prob-

[1]) Nem lehet célom, hogy jelen tanulmányom keretei között eme elv szigorú, módszeres keresztülvitelének a lehetőségeivel és megvalósulásából adódó módszertani és esztétikai tanulságaival foglalkozzam. Az ebbe a fejezetbe tartozó kérdések tárgyalása (a legato, a hangidőértékrövidítések, kötés-elválasztás, frazeálás, artikulálás, hangsúlyozás, agógika), úgyszintén a regisztrálás lábemeltyűkkel való modern technikája, a módszeres pedálapplikatúra, a különböző regisztrálási stílusok, a regisztrálás esztétikája s úgynevezett kombinatorikája, az egyes »művek« használata, a manuál-váltás: mindez az orgonajáték módszertanának a keretei közé tartozik.

lematikájából fakadó zenei életének egyik igen fontos tényezője. De vannak olyan időszakok is, amikor az orgona a hangszerek szinte hamupipőkéjeként épen csak hogy tengeti valahogy szürke és elfeledt életét.

Hasonlatos ebben nagy rokonához a tudományok világában, a filozófiához, amely történetének a folyamán nem is egyszer kénytelen volt más tudományok »ancillá«-jává, egyszerű szolgálójává szegődni, sőt valamikori összes integráló diszciplináitól elhagyatva és lenézve, kénytelen volt megelégedni azzal, hogy a jelen élete és a jövő reménye nélkül csupán dicső multjának fájó emlékein elborongjon. Az orgonának is csak a története maradt meg, — de az is meg nem értve, sőt elfeledve.

A hanyatló középkornak s a barokk korszaknak az uralkodó hangszere, vagy ahogy akkor nevezték, a »hangszerek királynője« a renaissance s a romanticizmus korában csupán az »ancilla« szerepét tölti be: a vokális és orkesztrális művészet szolgálójává lőn. Ha vannak is romantikus mesterek, akik orgonára önálló műveket írnak, — műveik magukon hordják az orgona dekadenciájának sok minden beteges tünetét.

Hol vannak a régi nagy mesterek? Egy Michael Praetorius (1571—1621), Samuel Scheidt (1587—1654), Johann Jakob Froberger (1615?—1667), Georg Muffat (1645 körül—1704-ig), Johann Pachelbel (1653—1706), Georg Böhm (1661—1733), Nikolaus Bruhns (1665—1697) és Dietrich Buxtehude (1637—1707), akihez — amint azt minden zenetörténetben olvassuk — minden idők legnagyobb orgonazsenije, az akkor 1705-ben még csak 20 éves Bach Arnstadtból Lübeckbe gyalog elzarándokolt, hogy a mestert hallja s tőle tanuljon.

Mintha ezekkel a nagy mesterekkel az orgonaművészet is sírba szállt volna. Követőik a későbbi századokban nincsenek, regisztráló művészetüket nem ismerik[1]) s így műveikkel a későbbi századok gyermekei értelmetlenül állanak szemben. Művészetük nem is érdekel többé senkit s így műveikkel együtt őket magukat is elfeledik.

A mi századunk beköszönte változást hoz ebbe a tespedésbe. Sokan, akiket hivatásuk az orgonához fűz, felismerik hangszerük helytelen fejlődési irányát s panaszaiknak, elégedetlenségüknek sűrűn és hangosan kifejezést is adnak.

1900-ban Rupp Emil strassburgi orgonista, Rheinberger és Widor tanítványa, számtalan értékes hosszabb-rövidebb cikkben lelkesedik a régi német s az újabb, Cavaillé—Coll-féle francia orgonákért. Valahányszor régi orgonákról beszél, mindig a strassburgi Silbermann-testvérek orgonáira gondol. De a főtámadás az ú. n. »modern« orgona ellen csak 1905-ben következett be. Ekkor jelent meg a »Musik« c. folyóirat hasábjain dr. Schweitzer Albertnek, az ugyancsak Strassburgban működő Widor-tanítványnak a következő évben könyvalakban is kiadott híres tanulmánya: Die deutsche und französische Orgelbaukunst und Orgelkunst (új kiadás 1927).[2])

Schweitzer ebben a könyvében a német és a francia orgona történeti fejlődéséből az »igazi« orgona lényegét igyekezvén kihámozni, azt bizonyítja, hogy Bach-ot sokkal jobban, szebben, plasztikusabban lehet a francia, mint az ú. n. modern német orgonákon játszani, s így ez utóbbiak nem képviselhetik az ideális orgona típusát. »Vissza tehát a régi széphangú orgonához!«, hirdeti Schweitzer s e jelszó alatt megkísérli, hogy a német és francia orgonaépítőművészet kölcsönös megértésének az útjait is egyengesse.

Schweitzer régi orgonák alatt azokat az orgonákat érti, amelyek az ú. n. modern gyári orgonák korszaka előtt, vagyis a 17. század első évtizede s a 18. század hatvanas évei közé eső időben épültek. Schweitzer szavai szerint akkor, »amikor még az orgonaépítő-mesterek művészekként dolgozhattak«.

[1]) A renaissance s a barokk regisztrálási művészetének egyik legalaposabb ismerője Hans Klotz. Ezt tárgyaló munkája sajtó alatt van. »Zur Registrierkunst in der klassischen Zeit des Orgelspiels« című tanulmánya a »Musik und Kirche« című folyóirat 1930. évfolyamának 2. és 3. füzetében jelent meg.

[2]) Magyarra lefordították, illetőleg átdolgozták Zalánfy Aladár s e sorok írója. Közlését megkezdte 1925-ben e folyóirat, amely azonban időleges megszűnése miatt csak egynéhány fejezetét adhatta közre.

Rupphoz és Schweitzerhez nemsokára egy harmadik strassburgi férfiú is csatlakozott és pedig dr. Matthias, az ottani papi szeminárium tanára személyében, akinek nevét egyházi zenei körökben főleg különféle korális-kiadásai és kíséretei tették ismertté.

A következő fontos állomás az 1909-ben, a Haydn-centennárium alkalmával Bécsben tartott internacionális zenei kongresszus. Ennek orgona-szakosztálya megértette és magáévá is tette e három strassburgi orgonareformátor gondolatait és törekvéseit és egy ú. n. »Internacionális Regulativ« kidolgozásával bízta meg Schweitzert és Ruppot, kik azt egynéhány bel- és külföldi orgonista és orgonaépítő bevonásával meg is írták, mire azután az orgonaépítőművészet eme kánonja német, francia és angol nyelven meg is jelent. Ennek az »Internacionális Regulativ«-nak az alapján készült el 1918-ban »hazánk különleges orgonaviszonyainak szemmeltartásával« az »Országos magyar orgonaépítési szabályzat«. Mindkét munkát nem egy fejezetében, nem egy részletében elavultnak kell már tekintenünk. Különösen az orgona diszpozicióját s a játszóasztal berendezését tárgyaló és ezekkel összefüggő részletek és fejezetek teljesen túlhaladottak. A bécsi kongresszus orgonaszakosztályának a résztvevői abban állapodtak meg, hogy kongresszusaikat három évenként meg fogják ismételni s azt is kimondották, hogy változásokat, újításokat a »Regulativ«-ban eszközölni csak minden harmadik kongresszuson, tehát csakis minden kilencedik évben szabad. Következett volna tehát az 1918-iki és 1927-iki esztendő. De közben jött a világháború, amely nemcsak hogy minden munkát, minden törekvést lehetetlenné tett, hanem még számtalan régi értékes orgonát is romhalmazzá változtatott. És vajjon nem különös-e, hogy régi, szűette és egyéb orgonaszekrények és orgonaházak a műemlékek védelme alatt állottak és állanak manapság is — akkor, amikor az orgonaépítészet fénykorából teljes épségben fennmaradt egész sípsorokat beolvasztottak, örökre elnémították, nem törődvén azzal, helyesebben szólva, nem tudván azt, hogy letűnt századok zseniális orgonaépítőművészei talán apáról fiúra szállt, féltékenyen őrzött s még manapság is részben megfejthetetlen titkainak egyedüli hirdetői voltak!

Ennek az egyoldalú, egy korszak képző- és zeneművészeti termékeit más-más mértékkel értékelő, különös felfogásnak az okát — Mahrenholz szerint — nem utolsó sorban az elmult korszak egyik kedvence, szinte vezető gondolatában, az ú. n. evolúciós elméletben kell látnunk. Ez az elmélet a szellemtörténetben s így ennek egyik igen fontos és érdekes fejezetében, a zenetörténetben is csak többé-kevésbbé egyenes vonalú, de mindig csak felfelé, csak magasabbra törő fejlődést ismer s így mindent csak a tegnapnál értékesebb mának s a mánál gazdagabb, tökéletesebb holnapnak a szemszögéből lát és értékel. Ez a felfogás a zene történetének minden egyes mozzanatában, minden egyes fejezetében egy soha meg nem szűnő hatalmas evolúció egy-egy fokát látja s évszázados, merészen felfelé ívelő pályafutásokat, egy évezredes, tündöklő, méreteiben megkapó emelkedést konstruál, mely a kezdetleges gregorián korálistól a már tűrhető németalföldi mestereken és a még jobb Bach-on, majd Haydn-en és Mozarton keresztül végre Beethovenig vezet, akin aztán a még nagyobb, mert utána következő Wagner Richárd is túltesz. Hasonló ehhez ennek a korszaknak az orgonatörténetéről vallott felfogása. Eszerint a barbár mixtúra-orgonából fejlődik a barokk korszak alaphangokban szegényesen diszponált orgonájának primitiv fajtája, mig aztán a Silbermann-féle 8 lábas alapnak egyedül értelmes és üdvözítő elve meghozza végre a hosszú, sötét éjszaka után a hajnal első várva-várt pirkadását. Mindenesetre a Silbermann-orgona is még meglehetősen primitiv, mondják e felfogás apostolai. Hisz Silbermann nem ismerte még a »nyomógombok«-at, nem volt »registercrescendó«-ja, »hengere« s különben sem épitett még »mammut«-orgonákat!

Bámulatos, mily hosszú és szívós élete volt (sőt részben még manapság is van!) ennek az evolúciós elméletben gyökerező felfogásnak — akkor, amikor más művészetek, pl. a képzőművészetek terén a gondolkodó emberiség már régen azt az egyetlen lehetséges és helyes felfogást vallja, amely minden művészi tevékenységben, minden művészi alkotásban, egy-egy magában lezárt stíluskorszak gyümölcsét látja s tudja, hogy minden egyes

ilyen korszak a maga nemében legtökéletesebbet termeli ki magából, aminek egyedüli helyes megértése és igazságos értékelése csakis szellemtörténeti alapon lehetséges.

A világháború utáni első zenekongresszusokon (Basel, Leipzig) orgonaproblémák még seholsem jutottak szóhoz. Az 1925-iki év azonban fordulópontot jelent. Ez év júliusában tartják meg Hamburgban és Lübeckben az első orgonakongresszust a világháború után. Épen ennek a kongresszusnak többek között talán az a legnagyobb érdeme, hogy kimutatván az evolúciós elméletben gyökerező felfogás tarthatatlanságát, kivívta a régi orgonatípusok tökéletes művészi értékének a legteljesebb elismerést.

Ezt a kongresszust követi az 1926 júliusában rendezett bresgau-freiburgi, majd pedig 1927 októberében a szász Freibergbe összehívott orgonakongresszus.

Mindezeket a kongresszusokat rendkívül alapos, gondos előkészület, szinte lázas munka, páratlan érdeklődés s az a körülmény jellemzi a legjobban, hogy egy-egy ilyen »Orgeltagung«-ot bevezető s róla beszámoló kötet a kongresszust követő 2—3 hónapon belül a könyvpiacról teljesen eltűnik. Többezer példánya elkelt s drága pénzért sem kutatható fel sehol.

E mozgalom legfőbb vezetői: a leipzigi Straube és Ramin, a bresgau-freiburgi Gurlitt, a nagytudású s nagytekintélyű göttingeni Mahrenholz és főleg az exakt gondolkozású tudós, zseniális hamburgi Hans Henny Jahnn.

A felsorolt kongresszusokkal kapcsolatban említhető még az 1928 szeptemberében Berlinben tartott orgonakongresszus, amelyen azonban már a német orgonaépítők anyagi érdekei is erősebben kiütköztek s végül az 1930 ugyancsak szeptemberében Budapesten tartott első nemzetközi orgonakongresszus, melynek eredményeit egy Jahnn elnöklete alatt működő bizottság foglalta össze. Résztvevői Szegedre is lerándulván, megtekintették az ottani Fogadalmi-templom új orgonáját, melyet már az orgonareformmozgalom szellemében Geyer József tervezett, a pécsi Angster-cég épített s melyet akkor, hangverseny keretében épen e sorok írója szólaltatott meg először.

Ne gondoljuk azonban, hogy ez a mozgalom csupán a különféle orgonakongresszusokban merül ki. A kisebb-nagyobb cikkek százai, hosszabb-rövidebb tanulmányok, tekintélyes összefoglaló, rendszerező, alapvető munkák egész sora mind ennek a mozgalomnak a jegyében állanak. Az eleven valóságból, a lüktető életből táplálkozó, egy nagy társadalmi érdeklődés és alkotni vágyás energiájától hajtott, szinte szent nemzeti üggyé felmagasztosult nagy mozgalomról van itt szó. Nincs többé ember német földön, — hirdeti büszkén Mahrenholz, — aki orgonakérdésekben a 20 év előtti álláspontot foglalná el, avagy azt avval a szuverén biztossággal és nyugalommal védené, mint azt annak előtte tette. És nincs ember, aki fölött nyomtalanul elsuhantak volna az utóbbi évek élénk diszkussziói, melyeknek csak egy töredéke tükröződik vissza a különféle szaklapokban.

A mozgalomnak azonban nemcsak elméleti, hanem gyakorlati eredményei is vannak. Valósággal orgonaépítési lázról beszélhetünk Németországban. Az új orgonákról beszámoló cikkek számára a szaklapok külön rovatot nyitottak.

A mozgalommal kapcsolatban épült orgonák hosszú sorát 1921-ben a bresgau-freiburgi ú. n. Praetorius-orgona, a barokk orgona hangbeli (és nem építéstechnikai) rekonstrukciójának eme első kísérlete nyitja meg. Ez az orgona Michael Praetorius »Syntagma Musicum« c. műve második, 1619-ben megjelent kötetének (De organographia) az adatai, továbbá a korai 17. századból reánk maradt orgonasípok és eredeti fúvóhangszerek mintául vétele alapján azzal a céllal épült, hogy a freiburgi egyetem zenetudományi szemináriuma »Collegium musicum«-ában a barokk zene tanulmányozására szolgáljon.

A ludwigsburgi Dr. Oscar Walcker gyárában elkészülvén s a leipzigi Straube által ünnepélyesen felavatván, nemcsak orgonisták és orgonaépítők, hanem a legszélesebb zenei körök figyelme is reá irányult. Straube pálfordulását ez az orgona okozta. Ennek az orgonának a hatása alatt tagadja meg a nagytekintélyű Thomas-kantor a régi mesterek játszásáról, regisztrálásáról és általában az orgonazene esztétikájáról vallott egész fel-

fogását, — egész multját s új hitvallása igazolásául újból sajtó alá rendezi az annak idején, 1904-ben megjelent »Alte Meister des Orgelspiels« c. kétkötetes kiadványát. Érdekes a régi és az új, 1929-es kiadás előszavát egymással egybevetni! A régi kiadás előszavában Straube többek között ezeket írja: »... úgy gondolom, bátran állíthatom magamról hogy az egyes kompoziciók hangulati tartalmát általában véve helyesen ismertem fel.« Mint a mai kor embere nem átallja, hogy az »affektusok« megfelelő zenei tolmácsolása érdekében *a modern orgona minden kifejezési eszközét* segítségül hívja. Az új kiadás előszavában viszont napjaink ama termékeny gondolatáról, ama fokozott törekvéséről olvasunk, melynek az a veleje, hogy az egyes korszakok stílusait szerves lényegükből önként folyó belső törvényszerűségük alapján értelmezzük. Egy-egy önmagában lezárt művészi korszak nagy alkotásai tökéletességének a tudatában gyökerezik tehát az a kívánság, hogy magát a műalkotást a maga stílusának megfelelő módján szólaltassuk meg s tegyük zenei élménnyé. Ebből a szempontból nézve a dolgot, Straube régi, 1904-es előszavának azt a tanítását, hogy »az affektusok megfelelő zenei tolmácsolása érdekében szükség van a modern orgona minden kifejezési eszközére«, — új kiadásának előszavában megtagadja s a régi kiadásnak immár csak történiai jelentőséget tulajdonít. Annak a korszaknak a dokumentumát látja benne, amely a romantika szellemi életével még szoros összefüggésben állott. Csakhogy ennek a kornak az orgonatípusa nem volt alkalmas arra, hogy tolmácsolója legyen azoknak az alkotásoknak, melyek fenséges nyugalmukkal és nagyságukkal legmélyebb vallásosságunkban gyökereznek.[1])

A freiburgi Praetorius-orgona mintájára épült aztán 1926-ban a hallei, majd 1928-ban a königsbergi egyetem orgonája. Mindkét orgonán érezhető már az időközben kialakult, a németektől »Kompromissorgel«-nak nevezett s egyesek szerint nagy jövőre hivatott átmeneti orgonatípus hatása. Ehhez hasonló szellemben készültek a leipzigi egyetem, továbbá a hannoveri és danzigi technikai főiskolák orgonatervei. A göttingeni Máriatemplom, a hannoveri Pál-templom, a leipzigi Országos Zenekonzervatórium, a gelsenkircheni Hans Sachs-Haus, a hamburgi Lichtwarkschule, a ludwigshafeni I. G. Farbenindustrie-Aktiengesellschaft egyesületi székháza, a bonni Kaiserplatz temploma orgonái s a többi egyre-másra épülő kisebb-nagyobb orgona mind magán viseli a freiburgi kísérletnek a nyomait s mind megannyi hangos hirdetője annak a mi egész vajudó, új ideálok után sóvárgó korunknak, melynek egy régi világot felemésztő kohójából egy új embertípus, egy új társadalom, egy új világszemlélet s egy új művészet fog megszületni. Hiába állítgatják, hiába erősítgetik egyesek az elmult századok homályában elrévülő tágranyilt szemmel, hogy az »új« orgona-hangideál megvan, csak vissza kell térni a barokk nagy északnémet mestereihez, egy Hans Scherer s egy Arp Schnitger mesterműveihez! A történelmi felfogás materialistái ezek! Hiába mérícskélgetik, hiába másolgatják egy elmult korszak menzuráit, hiába szólaltatják meg egy letűnt világ rég elfeledt sípsorait, mindez még nem elég! Letűnt korszakok ideáljait új korszakok levegőjében életképesen feltámasztani nem lehet. A formák, a méretek, az anyag megmaradhat, mindez utánozható, de a régi korszak lelkét, világszemléletét, melynek a zenei szemlélet is csak egyik függvénye, visszahozni úgy, hogy az fejlődésre, egy új életre képes legyen, — többé nem tudjuk.

[1]) Jede Stilperiode aus ihrem eigenen organisch gewordenen Wesen — mit den sich daraus ergebenden Gesetzmässigkeiten an Ausdrucksform und Ausdrucksart — klar zu erfassen, ist der fördernde und befruchtende Wille unserer Tage. Mit diesem Wissen über die in sich ruhende Vollendung einer grossen Kunst wuchs das Verlangen, solche Kunst nur in der Wiedergabe durch die von ihr geforderten Mittel tönendes Erlebnis werden zu lassen. Von solchem Gesichtspunkt aus muss die Einstellung der Vorrede zum I. Band der »Alten Meister« vom Sommer 1904, die *alle Ausdrucksmittel der modernen Orgel heranziehen will, um eine Wiedergabe »den Affekten« gemäss zu ermöglichen, abgelehnt werden*; dennoch behält der Band seine historische Bedeutung als Dokument einer Zeit, die noch in engem Beziehungen zu dem Geistesleben der Romantik stand. Aber die Orgel dieser Zeit hat sich als ungeeignet erwiesen, um als Mittlerin dienen zu können für die Wiedergabe von Schöpfungen, die in ihrer Ruhe und Grösse mit dem Religiösen wurzelhaft verbunden sind . . .«

A barokk orgona a maga tökéletes befejezettségében tehát a mi korunk *produktiv* orgona-hangideálja nem lehet. Korunk egy körvonalaiban már bontakozó *új* orgonatípust fog magából kitermelni. Hogy napjaink orgonamozgalmának a középpontjába épen a barokk orgona került, annak okát főleg két körülményben láthatjuk. A filozófus az okot abban a lelki adottságunkban pillantja meg, mely ma ismét kisszerű, egyéni élmények kifejezésétől távol, magasan felettünk álló, felettünk szinte elvontan reflektáló orgona-hangideált keres, amely a maga kötött, merev hajlithatatlanságában a végtelent, az örök változhatatlant kifejező hangjával az »új objektivitás« világába vezetve — rokon a barokk orgonával. A zenetörténész, a zeneesztétikus viszont megállapithatja, hogy napjaink nemesebb zenei ízlése a nagy tömeghatások, a gigantikus méretek útjáról letérve, ismét inkább a polifónia elvont világába vágyik, melynek világos, tiszta rajzú vonalai épen a bő menzurájú barokk orgona klasszikus interpretálásában jutottak a legszebben, a legtökéletesebben kifejezésre.

Mindannak a leirása, ami a barokk orgonát az orgonaépitőművészet mai napig is utolérhetetlen, utánozhatatlan remekévé teszi, az orgonaépitészet körébe vág s anyagának gazdagságánál és elvont szakszerűségénél fogva külön tanulmány keretei közé kivánkozik.

Nem részletezve azokat az egy-két évvel ezelőtt lezajlott német zenei ünnepségeket, melyek műsorukat hosszú idő után immár elsőízben egy-egy orgonaszámmal gazdagitották, elég, ha csak röviden is Kaminski orgona-korálszonátájára, Hindemith orgona és kamarazenekar számára irt hangversenyére és Schreker »Der singende Teufel« c. operájára utalunk, melynek szimbólikus középpontjává a szerző épen az orgonát teszi, — hogy az »új« zenének az orgona iránt ébredező érdeklődését megállapithassuk. A fúvósoknak napjaink partituráiban a vonósok rovására történő előretörésével szinte párhuzamosan nyomul az orgona is mind jobban és jobban előre, hogy a ma zenei életében ismét a neki megfelelő helyet elfoglalja.

SEBESTYÉN EDE:

A MAGYAR TANNHÄUSER HAT ÉVTIZEDE

Március 11-én volt hatvan esztendeje, hogy a pesti Nemzeti Színházban első ízben adták elő az ifjú *Wagner* Richárd forradalmi újításokban fogantatott operáját, a *Tannhäusert*. Huszonnyolc esztendős volt Wagner, amikor a *Rienzi* és a *Bolygó hollandi* után első német tárgyú dalművének megírásához hozzáfogott és harminckét esztendős lett, mire a közönség elé állhatott vele, hogy sok vihart, de végül sok dicsőséget is arasson hagyománnyá szentelt sablonokat eltipró újításaiért.

Pesten nem volt már újdonság a *Tannhäuser*, amikor a Nemzeti Színház — 1871-ben, március 12-én — bemutatta, mert a német nyelvű Városi Színház már kilenc esztendővel hamarább, 1862-ben előadta, első ízben március 6-án. De a színházba járó közönség szélesebb rétegei mégsem ismerték. A magyar közönség nem szerette a német színházat, a magyar sajtó pedig nem vett tudomást az előadásairól. Még a *Tannhäuser* bemutatásáról sem. A magyar közönségnek tehát voltaképen mégis újdonság volt, amikor magyar előadásban először hallotta.

*

Mielőtt megkezdenők a *Tannhäuser* budapesti pályafutásának történetét, el kell mondanunk, ha csak röviden is, hogyan indult neki a világnak a tragikus sorsú középkori énekes és miket élt át, mielőtt a magyar közönség oly nagy szeretettel és megértéssel megnyitotta előtte a szivét.

A *Tannhäuser* első bemutató előadását, *Urauffuhrüng*-ját 1845-ben, október 19-én tartották Drezdában az udvari színházban. Az ismerkedő estet heves viták előzték meg; a közönség már két esztendő óta ismerte az újdonság egyes részleteit s így módjában volt állást foglalni ellene vagy mellette. Az ellenzéki hangulat meglehetősen erős volt, nemcsak a közönségben, hanem az énekesek között is. A bemutató előadás közönségének hangulata a végletek között mozgott. Volt átszellemült, rajongó tapsvihar is, de nyújtózkodó, ásító unalom is. Ennek az előadásnak a hatása alatt Wagner több igen fontos szcénikai és zenei változtatást végzett új operáján.

Mi volt tehát a drezdai bemutató? Siker? Épenséggel nem! Bukás? Határozottan nem! Egyik sem volt és mind a kettő. Mint ahogyan a kritika is két ellentétes szélsőségen mozgott, amikor az első előadás után, a mű megismerésének alapján felszabadult. Egy Drézdát ismertető könyv szerzője ezt írta Wagnerről a *Tannhäuser* bemutatója után:

»*Wagner nem művész*, sem ízlés, sem teremtő erő dolgában. Az idő majd ítélni fog róla!«

Hauptmann Móric, a nagytekintélyű lipcsei zenepedagógus, kora valamennyi nagy muzsikusának barátja, így vélekedett:

»*Nem hiszem, hogy Wagnert egyetlen egy alkotása is túlélje.* A *Tannhäuser* nyitánya borzalmas, érthetetlen, ügyetlen s ilyen ügyes embertől hosszú és hosszadalmas.«

Mendelssohn ezzel a megjegyzéssel vette föl 1846-ban Lipcsében tartott hangversenyének műsorába a *Tannhäuser* nyitányát: »intő példának szánom annak a demonstrálására, *hogyan nem szabad* komponálni és hangszerelni.«

Egy berlini kritikából: »Wagner zenéje nagy zenei bűn, amelyet ép oly kevéssé bocsáthat meg neki a közönség, mint Tannhäusernek sem bocsátották meg a bűneit.«

Ugyanilyen kritikákat irtak a francia és angol ellenzékiek is. Az elismerő kritika halkabb, félénkebb volt.

Most közbelépett *Liszt* Ferenc, hogy igazságot szolgáltasson Wagner művészetének és legújabb művének. Elkérte a *Tannhäuser* partitúráját, hogy Weimarban előadassa. Előbb csak a nyitányt vezényelte el — 1848 őszén — nagy sikerrel, 1849-ben, február 16-án pedig az egész művet, nagy pompával, az udvar jelenlétében és — döntő hatású eredménnyel.

A weimari előadás után sorra jelentkeztek a német színházak Wagnernél, hogy megszerezzék az előadás jogát. Wagner a berlinit tartotta legfontosabbnak s noha még 1845 decemberében, két hónappal a drezdai bemutató után elutazott a porosz fővárosba, hogy az Udvari Operával megállapodjék, mégis csak 1856-ban érhette meg az első berlini előadást. Akkor már ötven német városban játszották a *Tannhäuser*-t.

A berlini bemutató után Párisban akarta előadatni Wagner a viszontagságos *Tannhäuser*-t, de 1859 előtt nem tudott eljutni a francia fővárosba. Legelsőbb is *Carvalhoval*, a Théatre Lirique igazgatójával kezdett tárgyalást. Ez szerette volna előadatni, de amikor megismerte, megijedt a merész vállalkozástól.

Következett a Nagyopera. Ott szóba sem álltak vele. *Royer* igazgató hallani sem akart a *Tannhäuser* előadásáról. Ekkor váratlanul és keresetlenül pártfogó jelentkezett: *Metternich* Richárdnak, a magyar-osztrák nagykövetnek a felesége, *Sándor* Móric grófnak, a bravuros magyar arisztokratának

a leánya. Egyenest III. *Napoleon*-hoz fordult Wagner érdekében és Royer igazgató határozott parancsot kapott a *Tannhäuser* előadására.

Most, hogy már nem lehetett a bemutatást elhárítani, megindult az intrika. Előbb a sajtóban, azután a társadalomban. A Jockey Club, a francia arisztokrácia vezető klubja, mint az opera balletkarának kollektív pártfogója, tiltakozott olyan opera előadása ellen, amelyben a balletkarnak nincs szerepe. Wagner kénytelen volt megalkudni. A főurak a második felvonásban, a dalnokversenyen akartak balletet látni, Wagner megegyezett velük abban, hogy az első felvonásban legyen, a Vénus-barlangban, ahol inkább helyénvaló. (Ez a párisi átdolgozás.)

Az uszítás a megállapodás ellenére sem ért véget. A bemutató előadáson, 1861-ben, március 13-án a császári család jelenlétében olyan botrányt rendezett a főúri társaság, mintha az utca népe szervezte volna. Szégyenletesen otromba, lovagiatlan, gyáva összeesküvés volt ez, alantas és kultúrátlan merénylet. És öt nappal később, amikor szintén jelen volt a császári familia, megismétlődött a durva tüntetés.

A »világ és a világosság fővárosában« így fogadták Wagner Richárdot és a *Tannhäuser*-t . . .

*

Pesten a Filharmóniai Társulat adott első izelítőt a *Tannhäuser* zenéjéből 1853-ban, december 8-án rendezett hangversenyén. A nyitányt adták elő, *Erkel* Ferenc betanításában. A közönség szinte egyhangú lelkesedéssel fogadta az európaszerte sokat támadott újszerű zenei alkotást s a sajtóban is sokkal erősebb volt az elismerő, mint az ellenzéki hang.

A *Délibáb* ezt írta róla:

»Wagner nyitánya szép mű, de nélkülözi azon egyszerűséget, mely a remekművek első s legnemesebb tényezője . . . Műbecsét nem akarjuk kétségbevonni, azonban nem tartózkodunk nyilatkozni, hogy a magasztos gondolat, a nagyszerűség nem szorult azon féltékenyül keresett különcködésekre, melyekkel e műben találkozunk . . .«

A *Divatcsarnok* kritikusa, a polihisztor *Brassay* Sámuel nem fogadja el a bírált művet egyébnek, mint *mesterséges* zenének, de okfejtése higgadt, tárgyilagos és tisztán esztétikai alapon áll. A *Pesti Napló* nagy magasztalással ír, amit a *Pest-Ofner Zeitung* még túl is szárnyal. Bírálatát két szóba foglalja össze: *hatalmas zenemű.* (Colossales Tonwerk.) Az első előadás sikere olyan határozott volt, hogy a Filharmóniai Társulat öt hónap alatt háromszor vette föl hangversenyének műsorába.

*

Amikor Wagner Richárd első ízben jött Pestre — 1863 júliusában — itt nagyszámú lelkes hívet, úgyszólván szervezett tábort talált, ami nagyon meglepte. Mint ismeretes, két hangversenyt rendezett a műveiből, július 23-án, és 28-án. Az első hangverseny műsorának első száma a *Tannhäuser* nyitánya volt, amely Wagner dirigálásával és kibővített zenekarral még nagyobb hatást tett a közönségre, mint a filharmónikusok előadásában.

Ha a közönség akarata lett volna döntő, a Nemzeti Színház ekkor már előadta volna az egész operát. De sajátos színházi és zenei életünkben a közönség kívánsága nem sokat számított; olyan erők gyakoroltak befolyást arra nézve, mi történjék és mi ne történjék a színházban, amelyek a közönséggel senmmit sem törődtek s a művészi érdekekkel is alig.

Így történt, hogy Erkel Ferenc csak 1870-ben vásárolhatta meg a *Tannhäuser* előadási jogát, de akkor is csak *Mosonyi* Mihály és *Ábrányi* Kornél, a legbefolyásosabb Wagner-hívek állandó sürgetésére. A *Zenészeti Lapok*, Mosonyi és Ábrányi élénken szerkesztett zenei lapja állandóan követelte ennek az operának az előadását; nékik köszönhette Erkel, hogy a Wagner-ellenes hatalmak kénytelenek voltak a további ellenkezést abbahagyni és a *Tannhäuser* 1871-ben, március 11-én színre kerülhetett a Nemzeti Színházban.

Az előadás szereposztása ez volt:

Hermann, thüringiai őrgróf	*Kőszeghy*
Erzsébet	*Pauliné*
Tannhäuser	*Ellinger*
Wolfram	*Láng*
Walther	*Hajós*
Biterolf	*Bodorfi*
Henrik	*Korbay*
Reinmar	*Tallián*
Vénus	*Kotsis* Irma
Pásztorfiú	*Human* Alexa

Az apródok szerepét Widmar Katalin (a későbbi Náday Ferencné), *Schwartz* Emma és *Kaltner* Mari énekelte.

A színlap megemlíti, hogy a zenekart megerősítették a 61. számú gyalogezred zenekarának egy részével s hogy az apródok ruháját *Policzer* Jakab, a kasírozott tárgyakat pedig *Pantoffel* Jakab készítette.

*

A *Tannhäuser* bemutató előadását igazi izgalommal várta a pesti közönség, mert tudatában volt a mű jelentőségének, de annak is, hogy a pesti siker vagy balsiker nem csupán Wagner Richárd ügye. Megérezték, hogy Pest zenei életére is hatása lesz az eredménynek, sőt külföldön is ebből ítélik meg, hogyan áll az egyébként alig ismert magyar főváros zenei kultúra dolgában.

A sajtóban nagy csatározás előzte meg a bemutató nagy napját. A hívek szenvedelmesen lelkesítettek, az ellenfelek is szenvedelmesen gáncsoskodtak, de durvaságok, személyeskedések nélkül. Itt semmiféle inzultus sem érte Wagnert, nem úgy mint Párisban, meg a német fővárosban és Bécsben. A magyarok valóban lovagiasak voltak. S ebben aligha volt része annak a szerencsés körülménynek, hogy Liszt Ferenc akkor épen Pesten volt. Az ő távollétében épen olyan lojális lett volna a pesti kritika.

A *Tannhauser* főpróbáját március 9-én tartották, két nappal a bemutató előtt. Zsúfolt ház volt, de nem ingyen. A színház nyugdíjalapja javára adták ki a jegyeket. Természetesen Liszt Ferenc is jelen volt.

A bemutató előadáson nem nyilvánult meg általános tetszés sem a mű, sem az előadás iránt. Csak a díszleteknek volt osztatlan sikerük. Ellinger Tannhäuser-alakítása nem volt eléggé kidolgozva, csak egyes részletei, Pauliné Erzsébetje sokkal jobb volt, de a művésznő több ízben kiesett a szerepéből; Kőszeghy őrgrófját egészen jónak találták és Láng Fülöp Wolframja is tetszett. A kritika szerint ő közelítette meg leginkább Wagner Richárd új stílusát. Az énekkar és a zenekar kifogástalan volt. Mindent összefoglalva: a *Tannhäuser* pesti bemutatója kedvező eredménnyel végződött. Zsúfolt ház, zajos siker...

Ábrányi Kornél ezt írta a *Zenészeti Lapok* március 19-iki számában: »A nyitány oly kiváló s minden előtte létezett nyitányból olyannyira elütő remekmű, melyhez, tekintve hangszerelési szingazdagságát, erőteljességét s *hangidomzati plasztikáját*, egy sincs hasonló az összes világzeneirodalomban... Hatalmas és megrázó erejű zenei dráma e dalmű, melynek már szövege is drámai magaslaton áll... A *Tannhäuser* a teremtő erőnek oly őseredeti nyilatkozása, melynek művészi belbecse — bármit s bármennyit irjanak s hirdessenek is ellene a szellemébe behatolni nem tudók, vagy nem akarók — *elévülhetetlen a zeneirodalomban.* Ha Wagner utóbbi alkotásaihoz képest még nem is érte el az általa kitűzött és később el is ért művészi ideált, de, mint az általa megteremtett új reformátori irány ős forrása, *örökké nevezetes és ignorálhatatlan fordulópontot* képező mű ez a világzeneirodalomban... Ha e dalmű három felvonását jellemezni akarjuk, azt mondhatjuk, hogy az három szellemi fokot képez. Wagner az elsőben igyekszik a hagyományos irányt és formákat kiegyeztetni új törekvéseivel. A másodikban már kiemancipálja magát majdnem egészen; öntudatos alakítása itt már kiválik, míg a harmadikban már tisztában van magával s ahhoz már semmi sem hasonlít a régiből...«

Az *Ellenőr* nagy elismeréssel írt az újdonságról, de feltűnően dícsérte a külsőségeket. A *Pesti Napló* több zenei és szcénikai részlet kifogásolása után abban foglalta össze véleményét, hogy a *Tannhäuser* egy lángeszű kezdeményező majd fönséges, majd gyermekes úttörő szerzeménye, melyet nálunk terjeszteni azért veszélyes, mert a különben is elterjedt felületességnek ad igazat. Ez volt az egyetlen disszonáns hang a kritikában. *Bertha* Sándor volt a szerzője, aki sokkal többet ártott ezzel önmagának, mint Wagner Richárdnak.

A *Fővárosi Lapok* nagy elismeréssel számolt be az új dalműről, de nem hallgatta el kifogásait sem. Rövidítést követelt és jobb előadást. A *Pester Lloyd* kritikusa részletes ismertetés után megállapítja a *Tannhäuser*-ról, hogy megszilárdította a talajt Wagnernek Magyarországon. Az *Ungarischer Lloyd* kritikáját *Mihalovich* Ödön írta, aki sem Tannhäuser, sem Erzsébet megszemélyesítőjével nem volt megelégedve, csupán a zene- és énekkarral és a díszletekkel.

A második előadáson, március 14-én, már csak félig telt meg a színház. Legfeltűnőbb az volt, hogy tizenkét főúri páholy is üresen tátongott le a nézőtérre.

*

A Nemzeti Színházban 1884-ben, május 17-én került színre utoljára a *Tannhäuser*. Tizenhárom esztendő alatt negyvenkilencszer adták elő, ami mindenesetre igen tiszteletre méltó eredmény. A magyar közönség azok közé tartozott a zene világában, amelyek leghamarább értették meg a *jövő zenéjét*.

*

A *Tannhäuser* főszerepeit az évtizedek folyamán a legkiválóbb magyar és külföldi művészek énekelték a Nemzeti Színházban és az Operában, ahol 1885-ben, február elsején adták elő első ízben. Ezen az előadáson *Ney* Dávid énekelte az őrgróf szerepét, Erzsébetet *Turolla* Emma, a címszerepet *Gassi* Ferenc, Wolframot *Bignio* Lajos, Vénust *Rotter* Gizella. Századik operaházi előadását 1905-ben, április 30-án tartották, a kétszázötvenediket 1929 őszén.

Voltak más nevezetes dátumai is ennek a ma már nagyon népszerű dalműnek. Egyik régebbi előadásán — 1895-ben, január 19-én — *Ernst* Henrik német tenorista énekelte a címszerepet, de olyan rekedten, hogy az első felvonás után kidőlt és a színház saját tenoristája ugrott be, hogy megmentse az előadást. Hasonló eset történt 1913-ban, a május 21-iki előadáson, amikor *Kerner* István annyira rosszul lett, hogy haza kellett mennie. Az előadás hátralevő részét *Ábrányi* Emil vezényelte.

Ideális *Tannhäuser* előadást láttunk az Operában 1921 nyarán attól a bécsi együttestől, amelynek vezető tagjai *Jeritza* Mária, *Schubert*, *Schipper* és *Mair* voltak. Jeritza 1826 májusában is énekelte nálunk Erzsébetet.

Érdekes seregszemlét tarthatunk nagy énekművészek sokasága fölött, ha végigvonultatjuk magunk előtt a *Tannhäuser* főszereplőit hat évtized előadásairól. Sok drága és szép emléket őriznek ezek a nevek; viselőik, kik egykor a hangjukkal gyönyörködtették közönségünket, nevüknek varázsával még ma is élénken hatnak.

Az *őrgróf* szerepét Kőszeghytől Ney Dávid vette át, utána *Szendrői* Lajos, *Erdős* Richárd, *Venczell* Béla, *Kálmán* Oszkár és *Székely* Mihály énekelték.

Erzsébetet Pauliné után *Turolla* Emma, *Wilt* Mária, *Sedlmair* Zsófia, *Schröder-Hanfstaengl* Mária, *Widmar* Katalin, *Krammer* Teréz, *Vasquez* grófné, *Szamosi* Elza, *Diósyné Handel* Berta, *Medek* Anna, *Németh* Mária, *Tihanyi* Vilma, *Relle* Gabriella, *Bodó* Erzsi, *Báthy* Anna.

Tannhäuser-t Ellinger után *Gassi* Ferenc, *Hajós* Zsigmond, *Stéger* Ferenc, *Perotti* Gyula, *Broulik* Ferenc, *Burrián Károly*, *Anthes* György, *Van Dyck* Ernest, *Slezák Leó*, *Leuer* Hubert, *Pilinszky* Zsigmond, *Závodszky* Zoltán.

Wolfram szerepét Láng Fülöptől *Bignio* Lajos vette át, majd *Odry* Lehel énekelte, *Maleczky* Vilmos, *Takáts* Mihály, *Beck* Vilmos, *Mihályi* Ferenc, *Szemere* Árpád, *Palló* Imre, *Farkas* Sándor, *Pusztai* Sándor és *Svéd* Sándor.

A *Tannhäuser* ma, hat évtized után is a legvonzóbb darabja Operaházunk Wagner-műsorának és kétségtelen, hogy nagyon megkönnyítette Wagner Richárd művészetének térfoglalását Magyarországon. Egészen bizonyos, hogy ezt a hódítást csak Erzsébet szent alakja érhette el nálunk. Sem Brünnhilda, sem Izolda, sem Senta vagy Sieglinde nem lett volna erre képes.

ANTOS KÁLMÁN:

PROF. VON RAATZ-BROCKMANN MESTERISKOLÁJA

A berlini Zenei Főiskola kitünő énekprofesszorának, *Julius von Raatz-Brockmann* kamaraénekesnek nevét a szakkörök és a külföld metropolisainak hangversenyközönsége igen jól ismeri. Nem lesz talán érdektelen, ha *A Zene* hasábjain is megemlékezünk életéről, művészi és pedagógiai működéséről abból az alkalomból, hogy a mester nemrégiben ünnepelte hatvanadik születésnapját. Ez annál is indokoltabb, mivel Raatz-Brockmann anyai ágról *magyar származású*.

Julius von Raatz-Brockmann Hamburgban született, 1870-ben. Édesanyja, Raatz Franciska *magyar születésű* ismert operaénekesnő, Viardot Garcia tanítványa volt. A kisfiúnál korán megnyilvánult a zenei tehetség, kitünően zongorázott, 11 éves korában már zenekarral hangversenyezett. Középiskolai tanulmányainak befejeztével mégis tudo-

mányos pályára indult: Bonn, Freiburg és Innsbruck egyetemeit látogatta, hol jogi és vallásfilozófiai tanulmányokat folytatott, de később visszatért a művészethez és énektanulmányokat végzett nagy szorgalommal. Az olasz *bel canto*-val édesanyja révén korán megismerkedett. Egyetemi tanulmányai után Münchenben képezte ki magát az éneklésben, majd Bayreuthba ment, ahol Wagner Cosima mellett a Wagner-éneklés stílusának tanulmányozásába mélyedt el. Eme studiumok végeztével hangversenydobogóra lépett és rövid idő alatt kitünő hírnevet szerzett mint Bach-énekes, de legfőképen mint balladaénekes. Londontól Norvégiáig és Itáliáig mindenütt fellépett és a sajtó mindenhol a legnagyobb elismerés és lelkesedés hangján emlékezett meg művészetéről és úgy írt róla, mint a »legjobb koncerténekes«-ről, amilyen Messchaert óta nem volt. Budapesten is fellépett 1913-ban az Operaházban, ahol a Lichtenberg vezénylete alatt előadott Händel: »Judas Makkabeus« basszbaritonszólamát énekelte — *magyar nyelven*, amiről az akkori kritika elismeréssel emlékezett meg.

Ritkán fordul elő, hogy egy művész egyúttal jó pedagógus is legyen. Prof. von Raatz-Brockmann személyében szerencsésen egyesül a kettő. Amellett, hogy még ma is fellép, körülbelül négy éve mégis főleg pedagógiai munkásságot fejt ki. Raatz-Brockmann már 25 éve foglalkozik a hangképzés problémájával. Hosszú studiumnak és sokévi tapasztalatnak eredménye az a jólbevált módszer, mellyel a mester már évek óta a legszebb sikereket éri el.

E sorok írójának alkalma volt pedagógiai munkásságába közelebbi betekintést nyerni. Egy rövid cikk keretein belül nem lehet részletes metodikai ismertetést nyujtani, azért csak legfőbb vonásaiban vázoljuk a mester nézeteit és módszerét.

Raatz-Brockmann ideálja a rekeszizmon nyugvó zengő hangoszlop. Nézete szerint az ideális énekhang a lágyság és ércesség jellegzetes kombinációja. Meggyőződéssel hirdeti, hogy az ideális énekhang a legtöbb esetben nem veleszületett adomány, hanem a törvényszerűségek helyes felismerésén alapuló tudatos hangképzés és szisztematikus pedagógiai munka eredménye. Az ideális hang létrejöttének Raatz szerint három főkövetelménye van: 1. helyes lélekzés, 2. könnyű, de amellett határozott glottisfunkció és 3. a rezonáló tömegek teljes koncentrációja. A rezonanciában a fej egész csontozatának részt kell vennie. A könnyed glottisfunkcióhoz a gége beállítása rendkívül fontos, s leghelyesebben akkor történik, ha a legtermészetesebb, minden merevség, erőltetettség nélkül való. A lélekzésnél igen fontos a rekeszizom helyes működtetése, továbbá hogy az egész tüdőt egyenletesen — de nem túlterhelve — töltsük meg levegővel és hogy az egész levegőmennyiség maradék nélkül résztvegyen a hang létrejöttében. Ilyen módon nagy, gömbölyű, ércesen csillogó, telt hang jön létre. További feladat ezt a hangot az összes vokálisokra kiegyenlíteni. Könnyen fennforog ugyanis annak a veszélye, hogy a mélyebb, sötétebb vokálisokra énekelt hangok színtelenek, tompák, viszont a magas vokálisok éneklésében a hang éles, üres. Az énekhangnak vokálisok szempontjából való kiegyenlítése azt célozza, hogy bármely vokálisra énekelt hang egyformán érces, csillogó, másrészt telt legyen. De nemcsak a vokálisok szempontjából kell az énekhangot kiegyenlíteni, hanem a különböző regiszereket is teljesen ki kell egyensúlyozni. A magasságnak a fejrezonancia célszerű fejlesztése által a középhangokból kell kinőnie, kibontakoznia. Ennek a módszernek követése szabadon szárnyaló, csengő telt hangot eredményez, mely minden ércessége mellett is — a helyesen alkalmazott fejrezonancia következtében — lágy és nagyobb távolságra visz. Az ilyen hang dinamikailag is széles skálával rendelkezik és könnyen hajlítható. Raatz-Brockmann különösen nagy gondot fordít a szép pianóhang képzésére. Szigorúan el kell kerülni mindent, ami természetellenes, fárasztó, megerőltető. Csak a merevség és fáradtság nélkül való, természetes éneklés eredményezhet szép, biztos, nyugodt és teljesen kiegyenlített énekhangot, s csakis ez biztosíthat a hangnak hosszú életet. Az ideális hang létrejöttének elengedhetetlen feltétele a *fiziológiailag helyes* felismerése és követése, illetve az ezzel szemben elkövetett hibák korrigálása. Raatz szerint: »Az énektechnika minden fiziológiai

részletkérdésénél csak egyetlen egy kivitel a helyes. «Raatz-Brockmann kitünően érti a módját annak, hogyan lehet a növendéket a legegyszerűbb módon a helyes hangképzésre rávezetni. Nagy segítségére van ebben kifinomult hallóérzéke. Ő maga »diagnosztikus hallás«-nak nevezi azt a képességét, mellyel hallás útján ellenőrzi a hang képzésénél együttműködő összes szervek funkcióját s így a hibákat is azonnal felismeri és kiküszöböli.

Módszere felette világos és egyszerű. Minden mozdulatnak megvan a maga oka és minden azt a célt szolgálja, hogy a hang képzésében résztvevő szervek funkcióját elősegítse és egyensúlyba hozza. A mester módszere német alapossággal kiterjed a belélegzett levegő mennyiségétől és elosztásától kezdve a legapróbb részletekig mindenre, de eltér a szokásos német iskolától, amely rendszerint túlzott födés, sötétítés által a hang természetes színét megváltoztatja. Raatz növendékei világosan énekelnek, majdnem azt mondhatnók olaszosan, de mégsem annyira nyitottan. Minden hang ideálisan lágy, minden ércessége mellett; ez a lágy, meleg legatohang a jellegzetes ismertetője a Raatz-növendékeknek. Amellett, hogy a professzor minden növendékénél nagy gondot fordít arra, hogy a hang egyéni karakterét, timbrejét megőrizze, mégis az első hangnál fel lehet ismerni a Raatz-iskolát. Különösen a magas fekvésekben érezhető a különbség Raatz és más iskolák növendékei között: a Raatz-növendékek hangját jellemzi az a puhaság, lágyság, melyet a legmagasabb hangoknál is a helyes fejrezonanciával érnek el, ezek a hangok a legerősebb fortisszimóban sem lesznek soha élesek.

Azonban nem csupán a hangképzésnek mestere Raatz-Brockmann. Kevés iskola akad, ahol a növendékek annyi kultúrát, stílus és előadásbeli finomságot sajátíthatnak el, mint nála. Növendékeit évenként zártkörű és a Beethoven Saalban tartott nyilvános hangversenyek keretein belül felléptetí. Ezek a hangversenyek Berlin zenei életének komoly és értékes eseményei úgy a műsor gondos megválogatása és összeállítása, mint művészi teljesítmény szempontjából. Csakis ezzel az értékes munkával magyarázható, hogy Prof. von Raatz-Brockmann növendékei az iskola padjaiból a legelőnyösebb németországi operaszerződésekbe mennek, így pl. a legutóbbi két évben Thea *Consbruch*, a mester egyik legszebb hangú, legtehetségesebb növendéke és Lotte *Holz* a nürnbergi városi színház tagjai lettek, Werner *Hof-Hattingen* berlini szereplések után a baseli városi színházhoz került, Paul *Kötter* az esseni, Arno *Schellenberg* a düsseldorfi, Else *Schönhof* a hannoveri, Hans Hermann *Nissen* kamaraénekes (egy tipikus Raatz-növendék) a müncheni és bécsi operának lett tagja; Bruno *Kosubek*, Hilda *Lind* és Paula *Lindberg* a hangversenydobogón szereztek rövid idő alatt igen szép nevet.

KOMPONÁLÓ FENSÉGEK

Az európai dinasztiák hercegei és királyai között igen sok művészi tehetséggel megáldott költőt, festőt, szobrászt és zeneköltőt találunk. Különösen a multban, főként a 17. és 18. századokban. Az uralkodó családok természetszerűen bekövetkezett fokozatos degenerálódása vetett talán véget az alkotó zsenik sokszor sorozatos felbukkanásának; erre vall legalább az a tény, hogy míg az előző századokból legalább tíz-tizenkét olyan fejedelmet sorolhatunk fel, ki jóval a dilettáns próbálkozásokon felül költői inspirációval és megfelelő zeneszerzéstani tudással felkészülten alkotott valamit a zeneköltészettan valamelyik ágában, addig a mult század közepe óta egyetlen egy jelentős művész-fenséget sem nevezhetünk meg.

E rövid ismertető címéből is kiviláglik, hogy csak az *alkotó* tehetségekkel foglalkozunk s mellőzzük ezúttal az előadóművészeket, a középkor és a jelenkor első két századának számtalan cembalon, lanton és valamilyen

fúvó- vagy vonóshangszeren játszó műkedvelő uralkodóit, még akkor is, ha művészi készségük jóval meghaladta a dilettantizmus szürke mértékét.

Ha kronológikus sorrendben haladunk, akkor a középkor ködlő félhomályában, a trubadurok lovagias sorából emelkedik ki egy név: IV. THIBAUT navarrai királyé. Ő az első komponáló uralkodó. 1201-ben született Troyesben és 1253-ban halt meg Pamplonában. Fenkölt jellemű, bátor, lovagias, korának legmagasabb szellemi színvonalán álló művészlélek, kinek költeményei, illetőleg dalai — a kor szellemének megfelelően — részben a szent Szűz felmagasztalását tartalmazó vallásos érzelmekkel telített himnuszok, részint szerelmi dalok, miket *Blanche* királynőhöz, Szent Lajos ragyogó szépségű édesanyjához intézett. Thibaut király dalai közül leginkább az a 63 dal hiteles, amit *La Ravallière* püspök közölt le *Poèsies du roi de Navarre* címen. Ezekből kiviláglik, hogy igen sok invencióval rendelkezett; dallamai — melyek szerkezetükben csodálatosan közelebb állanak mai dur és moll hangnemeinkhez, mint a 13. század egyházi skáláihoz — folyékonyak, természetesek, szépen ívelték és nincs bennük semmi az ismert francia és spanyol trubadurok műveinek gyakori merevségéből, nehézkes dallamfűzéséből.

*

A trubadur-fenség után egy nagy ugrás következik. Három századon keresztül semmi nyoma annak, hogy a németalföldi iskola kontrapunktikus bravuroskodásait, vagy az *Ars nova* formanyelvét az európai uralkodócsaládok valamelyik tagja tanulmányozta és utánozni megkísérelte volna. Csak a 17. század elején tűnik fel ismét egy név, JÁNOS PORTUGÁL KIRÁLY neve, azé az uralkodóé, aki IV. János néven a Braganzai dinasztiát alapította 1604-ben született Villa Vicosában és 1656-ban halt meg Lisszabonban. Tehetségét, a tudomány és a művészet iránti nagy érdeklődését dédatyjától és nagyatyjától örökölte, kik annak a zenei ereklyékben hallatlanul gazdag könyvtárnak voltak megalapítói és fejlesztői, melyet az 1755-iki katasztrofális földrengés csaknem teljesen megsemmisített. Zenei vonatkozású kisebb iratain kívül — talán legnevezetesebb közülük az a vitairata, miben az egyházi zene védelmére kél — főként egyházi zenét komponált Palestrina vagy talán inkább Anerio és Vittoria stílusában. Négy- és nyolcszólamú vokális művei közül tizenkét motettát, 3 *Magnificat*-ot és sok kisebb kompozíciót (*Dixit dominus*, *Laudate dominum* stb.) jegyzett fel az elpusztult lisszaboni kir. könyvtár fennmaradt értékes katalógusa, — *Vasconcellos* adta ki 1874-ben, — de csak két kézirata maradt ránk: egy négyszólamú motettája (*Adiuva nos*) és egy *Cruz fidelis* című kis nyolcszólamú vegyeskari mű.

Minél zavarosabbak voltak a 17. század első felének politikai viszonyai, a Hofburg koronás főri annál nagyobb odaadással vetették magukat a zene karjaiba. Nem elégszenek meg a családjukban örökségképen apáról fiúra szállott előadóművészi nagy készséggel, hanem az alkotás terére is lépnek. I. Maximilián császár, III. Ferdinánd, I. Lipót, I. József és VI. Károly császár udvarában a zene szárnyaló hangjai domináltak minden alkalommal; de utódaik Mária Terézia és II. József is nem mindennapi zenei tehetséggel voltak megáldva. Kompozicióikkal hárman tűnnek ki közülük: III. Ferdinánd, I. Lipót és I. József.

Művészetimádata és tehetsége kétségkívül sokkal nagyobb alkotásokra képesítették volna III. FERDINÁND római császárt, magyar királyt, ha életének legnagyobb részét nem töltötte volna táborban, katonái és had-

vezérei között. Alatta zárult le a harmincéves háború (1648). Nagyon szerette a matematikát és állandó figyelemmel kísérte a kísérleti fizika fejlődését. Zenei téren érdeklődését elsősorban az olasz opera kötötte le. Rajongásig szerette a velencei iskolának — Monteverdinek és kortársainak — *opera seria*-it és mindent elkövetett, hogy olasz operatársulatot telepítsen le Bécsben. Ő maga, mint komponista, bár több ízben próbálkozott egy-két kisebb opuszával a *stilo rappresentativo* terén, inkább az egyházi zenéhez vonzódott. Műveinek egyrésze nyomtatásban is megjelent uralkodásának vége felé; egy kisebb sorozatot *Adler* Guido bécsi zenetudós közölt le belőlük 1892-ben. Legnagyobbszabású közöttük tizenkétszólamú zsoltára *(Psalmus Miserere ab auctoribus Augustis Davide Rege Israëlis et Ferdinando Tertio Imperatore Magno Deo cum duodecim vocibus decantatus)*, melynek recitatívóiban sokszor bámulatosan merész egyéni hangot üt meg. Világi művei közül emeljük ki ugyancsak merészen harmonizált, nagyon dallamos négyszólamú madrigálját: *Chi volge ne la mente*.... melynek humoros imitációi valóban mesterkézre vallanak.

Igen gondos nevelésben részesült I. LIPÓT császár és király is, kit családja eleinte papi pályára készíttetett elő. Atyja halála után, 1657-ben magyar királlyá koronázták, 1658-ban pedig német-római császárnak választották meg. Igen vallásos, a protestánsokkal szemben kegyetlenül türelmetlen, példás családi életet ápoló, tehetséges fejedelem, kit rossz tanácsadói kergettek bele olyan helyzetbe, hogy sokszor került szembe a magyar nemzettel és hazánk érdekeivel. A zene iránti rajongást egyik jezsuita atya nevelte belé; megkoronáztatása előtt mélyedt el már a zeneszerzéstan titkaiba, de ennek a kedvtelésének csak Bécs felmentése után (1683) hódolhatott igazán, amikor egymásután komponált vagy 80 egyházi művet, közöttük két misét, egy négyszólamú *miserere*-t, néhány alkalmi halotti éneket stb. Valóban csodálkozással lapozgathatunk műveiben, mert ellenpont-tudás dolgában felülmúlja még nagy elődjét is. Koncepcióban is jelentős a *Missa Angeli Custodis* és a nagy zenekarral kísért »*De Dedicatione Eeclesiae*« című himnus. Oratóriumában *(Sieg des Leydens Christi über die Sinnligkeit)* az áriák és a recitativok a 17. század mesterműveinek szorgalmas tanulmányozására vallanak, anélkül, hogy azokat szolgai módon másolná. Eredetiek és ritmikájukban újszerűek *Sonata*-i is: az oratóriumok és a táncszvitek elé írt rövid nyitányai. Mint III. Ferdinánd, ő is szerette az olasz operát, jelentős segélyekkel támogatta a bécsi olasz *staggione*-társulatot és sztárjaik számára 155 áriát írt. Dallamosak és ötletesek ballet-szvitjei. Közülük *Adler* Guido közölt néhányat mutatóba.

Fia I. JÓZSEF, kinek fejére még atyja életében, 1687-ben helyezték Szent István koronáját, atyjától örökölhette zenei tehetségét. Kompozicióin meglátszik, hogy könnyelmű, felületes ember alkotásai; belső értékükben meg sem közelítik I. Lipót alapos készültséggel írt dolgait. Bár *Regina Coeli*-jében és lantra írt áriájában nemcsak zenei adottságot, hanem formaérzéket fedezhetünk fel.

*

A legnépszerűbb zeneköltő uralkodó kétségkívül NAGY FRIGYES volt, a potsdami kastély széleslátókörű sokoldalú remetéje. Egyénisége a legfurcsább, sokszor egymással homlokegyenest ellenkező karakter-komponensekből tevődött össze. 1712-ben született Berlinben. Igen szigorú, a művészetek iránt semmi érzékkel nem bíró atyja, *Frigyes Vilmos*, a »káplárkirály«, különös egyéni elvek szerint nevelte, melyeknek az önfejű dacos

gyermek sokszor ellenszegült. Apa és fia között végül annyira kiélesedett a helyzet, hogy az ifjú Frigyes haditörvényszék elé került s kivégeztetésétől csak néhány külföldi uralkodó közbenjárása mentette meg. De midőn ki is békültek, az öreg Frigyes Vilmos nem jó szemmel nézte fia zeneimádatát; női, felesleges időpocsékolásnak tartott minden muzsikálást és minden lehetőt elkövetett, hogy a kastélyába rendelt zenetanárokat, muzsikusokat eltávolítsa fia környezetéből. Frigyes úgy játszotta ki apja hóbortját, hogy kamarazene-partnereit inasegyenruházatba (livréekbe) bujtatta, így aztán zavartalanul hódolt szenvedélyének. Első tanára *Hayn* Gottlob egyházi karnagy és orgonaművész volt, akinél zongorát és zeneelméletet tanult. Mestere minden születésnapjára egy-egy kompozíciót ajánlott fel fenséges növendékének. 1728-ban ismerkedett meg *Quantz*-cal, a hannoveri születésű komponistával és fuvolaművésszel, kinek berlini hangversenyén mint trónörökös volt jelen. Előbb évente kétszeri hosszabb potsdami tartózkodásra szerződtette, amikor Quantz felséges tanítványát nemcsak a fuvolajáték, hanem a zeneszerzés titkaiba is beavatta. Mikor trónralépett, maga mellé szerződtette évi kétezer tallér fizetéssel kamarazenész és udvari zeneköltő címmel. Minthogy e fizetésen kívül minden fuvoláért és minden kompozícióért, amit felséges tanítványának szállított, illetőleg ajánlott, külön 50—100 aranyat kapott, nem kell csodálkoznunk egyrészt azon, hogy Nagy Frigyesnek a végén elég szép fuvolagyüjteménye volt potsdami katélyában, másrészt, hogy Quantz igen szorgalmasan komponált, mert több mint 300 versenymű és 200 variáció-fantázia, duo és trió két vagy három fuvolára stb. maradt fenn a porosz királyi házikönyvtár kézirattárában. 1740-ben udvari zenekart szervezett Berlinben, miután a reinsburgi kastélyban működött kis zenekarát feloszlatta. Graunt nagyrabecsült hangversenymesterét küldte énekesekért Olaszországba. 1742-ben nyilt meg a pazar bőkezűséggel berendezett új operaház. Nagy Frigyesnek zenei képességeiről eléggé ellentétesek a kortársak véleménye. Feljegyezték róla, hogy rajongásig szerette a német zenét, de nem szenvedhette a francia muzsikát, ami annál különösebb, mert a francia irodalmat annyira imádta, hogy politikai, bölcseleti és történeti tárgyú műveit franciául írta meg. Voltaire volt egyik bálványa, ki meghívására 4 esztendőt töltött a »Sanssouci« kastélyban. Persze Quantz elfogult véleményére nem adhatunk sokat. *Bach* Fülöp Emánuel, kit 1740-ben kamaracembalistának nevezett ki, már nem sok élvezetet talált Nagy Frigyessel való duettezésében. Még a lassú, vontatott részeknél valahogy taktust tudott tartani, de gyorsabb tételeknél már előtűnt impulzív természete, féktelen temperamentuma. Ilyenkor nem ismert ütemet, ritmust, hanem száguldó tempóban játszott mindent, beosztás nélkül. Mikor elöregedett, köszvény és asztma gyötrelmei valósággal embergyűlölővé tették. Felhagyott a fuvolajátékkal és a zongorára tért át. Hangszerekben nem szűkölködött, mert ahány Silbermann-zongoráról csak hallott, rögtön meg is vette valamennyit. Hagyatékában talált egyik zongoráján rögtönzött az »öreg« Bach egy-egy fugát arra a szépen ívelt témára, amit Nagy Frigyes adott számára, híres potsdami látogatása alkalmával.

Kompozíciói szűkebb környezetének, Quantznak, Graunnak és részben Hassenek befolyását figyelhetjük meg. Különösen Graunt becsülte sokra, fölébe helyezte minden kortársának! Spitta rendezte sajtó alá fuvolára írt 25 szonátáját és 4 versenyművét — megjelentek 1889-ben Breitkopf és Härtel kiadásában —, ezekből a 18. század északnémet zenéjének nehézkes,

fanyar, sokszor vigasztalanul szürke stílusa árad, szemben Glucknak, Haydnnak és a mannheimi mestereknek könnyed, folyékony, derűs hangjával. Gyűlölte az »olasz«-stílust és szeretett gúnyolódni a *Da capo* ária »ízetlenségein«. Házi használatra írt fuvolakompozícióival együtt 120 műve maradt fenn. Ennyit állapított meg az a bizottság, mely III. Frigyes Vilmos kezdeményezésére 1835-ben leltározta Nagy Frigyes zenei hagyatékát. Van közöttük több táncdarab, két induló (a »Hohenfriedberg-Marsch« és egy *Marcia* Lessing »Mina von Barnhelm«-jéhez), egy nyitány és néhány ária az *Il re pastore* című pásztorjátékhoz és egy ária, valamint ballet-részlet Graun Coriolánjához. Operaszövegeket is írt; ezekben *Algarotti* és *Villati* voltak segítségére. Zeneszeretete, valamint a zene népszerűsítésére vonatkozó törekvése jellemezték az általános kultúrára vonatkozó rendelkezéseit. Ezek között a legérdekesebb az az 1746 október 18-án keltezett dekrétum, melyben az iskolák énekoktatását reformálva, heti 3 órai énektanulást írt elő.

*

Három nőtagja is van a komponáló fenségek jelen sorozatának, három igen tehetséges hercegnő; zenei adottságuk kimutathatóan családukban gyökerezett.

ANNA AMÁLIA porosz hercegnő (1723—1787), *Nagy Frigyes* huga, rendes hallgatója volt a Sanssouci-kastély híres zenedélutánjainak. Vallásos lelkülete inkább az egyházi zene felé terelte érdeklődését. Lelkes rajongója volt Händelnek. Egész sorozat koráltémát komponált; egyszerű keresetlen dallamuk mély áhítatot sugároz. *Jézus halála* című passzióoratóriuma nagy zenei készültséget árul el. Erre jellemző, hogy Kirnberger, a 18. század legnagyobb tekintélyű zenetudósa egyik elméleti művében *(Die Kunst des reinen Satzes)* hosszabb részletet közöl Amália hercegnő említett művéből, a vokális szólamvezetés mintaképe gyanánt.

AMÁLIA szász-weimari hercegnő (1739—1807) nemesszívű, fenkölt szellemű, nagy tehetségű asszony, ki a német irodalom legnagyobb reprezentánsait, Goethét, Schillert, Herdert gyüjtötte maga köré kultúrtörténeti nevezetességű weimari szalonjába. Zeneszerzési tanulmányait még Ágost Ernő herceggel való eljegyzése előtt kezdte meg. Főként a kamarazene érdekelte. Egy dallamos, formás divertimentója (zongorára, klarinétre, mélyhegedűre és gordonkára) nyomtatásban is megjelent. Goethe »Erwin und Elmire« című bájos, kétfelvonásos daljátékát magának a Faust halhatatlan költőjének kérésére zenésítette meg. Ennek a kissé operettszerű, de nagyon invenciózus kompozíciónak zongorakivonatát Max *Friedlaender* tette közzé 1921-ben.

János szász király nővére, az írói tevékenységéről ismert AMÁLIA FRIDERIKA (1794—1870) a 19. század első felében sok sikert aratott szellemes vígjátékaival. Ezeket »Amalie Heiter« álnévvel szignálta. A zeneszerzés ösvényeire Mozart és Rossini mesterművei — különösen a Figaro lakodalma és a Szevillai borbély — csalogatták el; ennek hatását érezzük ki daljátékaiból, miknek szövegét is egy-kettő kivételével maga írta. *Die Siegesfahne*, *Der Kanonenschuss* és *Le tre cinture* nem nagyigényű, de kedves, derűs, ötletes alkotások, miknek különösen Drezdában és Lipcsében voltak sikereik.

*

Kevés halandót ért az a szerencse, hogy Beethoven növendékének mondhatta magát. RAINER RUDOLF JÁNOS, Ausztria főhercege, (1788—1831) a kiválasztottak közé tartozott. Halálának századik évfordulóját most fogják kegyelettel megülni, Bécsben és Olmützben. Firenzében pillantotta meg a napvilágot, mint Toszkánai Lipót és a spanyol Mária Lujza legifjabb gyermeke. A család zenei adottsága a karmesterként tevékenykedő dédnagyapára, *VI. Károly* császárra vezethető vissza. A hercegi család gyermekei már kicsi koruktól kezdve énekeltek, minden születésnapi és névnapi ünnepen alkalmi darabokat adtak elő, sőt komponáltak is dalokat, kantátékat. Zenei nevelőjük, *Teyber* Antal, zeneszerző és Salieri korrepetitora hívta fel először a szülők figyelmét a 11 éves Rudolf herceg feltűnő muzikalitására. Nemcsak a zongorajátékban, hanem zeneszerzési tanulmányaiban is meglepő gyorsan haladt. 16 éves volt, mikor Beethoven először hallotta zongorázni. A 34 éves mesterre igen jó benyomást tett a gyenge szervezetű, sápadt, élénkszemű ifjú zenei készültsége és elfogadta növendékének. Ez a tanítás persze nem ment olyan símán, mint gondolnók. Ries szerint Beethovennek örökös konfliktusa volt a családban szigorúan őrzött udvari ettikettel. Az udvarmesterek szinte rettegtek a ceremóniákra mitsem adó, öntudatos fellépésű »zongoramester«-től, kinek minden egyes látogatása apróbb zavarokkal járt. Csak nagynehezen vitte keresztül Rudolf családja körében, hogy Beethovent nem zaklatták az előírt ceremóniákkal és tetszése szerint szabadon jöhetett-mehetett az udvarnál, minden szertartásos várakozás nélkül.

Minthogy vézna, satnya szervezete miatt nem volt katonának alkalmas, papi pályára szánták és biztosították számára az olmützi érsekséget. Beiktatására Beethoven egy mise megírását tervezte. A pápa 1819 őszén adta meg az engedélyt a felavatásra, a beiktatást 1820 március 9-ére tűzték ki, de a mise erre a terminusra bizony nem készült el, úgy megnőtt, kiterebélyesedett alkotójának keze alatt. Rudolf rajongva szerette, süketsége, az emberek iránti bizalmatlansága és zsörtölődő kedve miatt nehezen kezelhető mesterét. Erszénye gyakran nyílt meg Beethoven számára az évjáradékként fizetett 1500 forinton kívül is, sokszor hallgatta meg angyali türelemmel nagyon is bohém háztartására vonatkozó panaszait, kiadóival szemben és unokaöccse érdekében lefolytatott peres dolgait. Megszerezte mesterének minden művét könyvtára számára, a még meg nem jelenteket lemásoltatta és gondosan őrizte minden levelét, minden sorát.

Beethovennek Schindler szerint nagyon jó véleménye volt fenséges növendékéről. Szeretettel, jóakaratúan buzdítva korrigálta dolgozatait és a javítások során megérett kompozíciók kiadására ösztönözte. Egy Rossini-téma felett írt variációja határozottan ötletes, sok figuratív invencióra vall. Haslinger kiadásában jelent meg egy klarinét-zongora szonátája (A-dur) valamint egy Beethoven témára komponált 40 variációja. Érdekes és tanulságos levélváltását Beethovennel *(83 Originalbriefe Beethovens an den Erzherzog Rudolf) Köchel* adta ki a mult század közepén.

*

Kalandos élete volt a szertelen, féktelenül temperamentumos, zenei tekintetben is nagyon képzett és tehetséges LAJOS FERDINÁND porosz hercegnek, Nagy Frigyes unokaöccsének, ki a saalfeldi csatában esett el 1806 október 10-én. Fiatalon lépett a hadseregbe, hol rövidesen tábornokká léptették elő. Annyira rajongott a zenéért, hogy akár garnizonban, akár

táborozáskor mindig zenészekkel vétette körül magát, kikkel hallatlan passzióval muzsikált. Mondják, hogy tíz esztendő alatt 14 angol zongorát vásárolt, közülük egyet-egyet még tábori sátrában is állíttatott fel. Ries szerint Beethoven, aki 1796-ban hallotta őt Berlinben, úgy nyilatkozott róla, hogy zongorajátéka a legjobb pianistákéval vetekszik. »Nem úgy zongorázott, mint dilettáns katonák és királyi hercegek szoktak játszani, hanem komoly művészlélekkel, fejlett technikával és szokatlanul érett frazirozással.« Beethoven azzal tüntette ki, hogy c-moll zongoraversenyét neki dedikálta. Még a magdeburgi hadgyakorlatokon is minden szabadidejét kamarazenejátékra fordította. Spohrt és Dusseket hívatta magához, kikkel haláláig szoros barátságot tartott fenn. Kompozícióiban őszinte Beethoven-imádata tükröződik. Különösen Beethoven formaképzés-módját leste el ügyesen, de motívumainak szerkezete is sokszor emlékeztet az ifjú bonni mester első periodusának tematikájára. Legjobb művei: f-moll zongoranégyese, zongorakvintettje és zongorára, klarinétre, 2 kürtre, 2 hegedűre és két gordonkára komponált oktettje. Válogatott opuszait Vilmos császár megbízásából *Kretzschmar* adta ki még a világháború előtt.

A zenei és irodalmi tehetségekben nem szűkölködő kóburgi szász hercegi család egyik leginvenciózusabb sarja, ERNŐ szász-kóburg herceg (1818—1893) gondos zenei nevelésben részesült, amihez minden szépért és nemesért lelkesedő édesanyja nyujtott segédkezet. Rajongásig szerette a színpadot, a német Singspielt és a 19. század német operaszerzőinek, különösen Marschnernek, Kreutzernek, Nicolainak és Lortzingnak hatása alatt Wernhard Ottó és N. v. K. álnév alatt öt operát és két operettet írt, közülük a *Santa Chiara*, *Diana von Solange* és az *Alpenrosen* sokáig voltak hamburgi, altonai és bécsi színpadok állandó műsordarabjai. Résztvett az 1870—71-iki porosz-francia háborúban és nagy érdemei vannak az egységes német császárság megalapítása körül. Mint a tudomány lelkes barátja utazta be Egyiptomot és Abesszíniát; utazásáról hatalmas díszművet adott ki. Igen érdekes és tanulságos az a háromkötetes korrajz, amit hetven éves korában írt meg »Aus meinem Leben und aus meiner Zeit« címen.

ALBERT hercegnek (1819—1861), Viktória angol királynő férjének az angol társadalomban eleinte igen kényes volt a helyzete. Élclapok csipkedték a »szegény jött-ment« német herceget és közjogi szereplése néha igazán próbára tehette a tehetséges, széles látókörű, igen alaposan képzett önérzetes fejedelmet. De a jótékonyság, a tudományok és művészetek ápolása terén idők folyamán tett bölcs tevékenysége lassankint elhallgattatta ellenfeleit, úgyhogy az egész angol nép átérezte a súlyos veszteséget, amit a német herceg« váratlan halála okozott. Még mielőtt a királynő férje lett, Firenzében tanult, művészettörténeti tanulmányokat folytatott, de őt is rabbá ejtette a családjában hagyományos zeneimádat. Hegedűlt, zongorázott, énekelt (kellemes tenorhangja volt), orgonán is bravurosan játszott. Mint Viktória királynő férje elsősorban a hiányos udvari zenekart szervezte újjá, kibővítette, megállapította műsoraikat, sokszor bizalmasabb udvari hangversenyeken maga vette kezébe a karnagyi pálcát. Zenei műveltségére jellemző, hogy az ötvenes évek elején a Buckingham-Palace és a Windsori-kastély udvari hangversenyeinek műsorán Schubert C-dur szimfóniája, Schumann *Paradicsom és Peri* oratóriuma és Wagner (I. és III. felvonás előtti) Lohengrin-előjátékai szerepeltek. Ma már minden angol zenetörténész elismeri Albert hercegnek az angol zenei élet megreformálása körül szerzett hervadhatatlan érdemeit.

Minthogy énekes volt, természetes, hogy mint komponistát elsősorban a vokális muzsika kötötte le. Schubert szellemében angol poéták verseire költött dalain kívül (29 dala és románca jelent meg nyomtatásban) írt egy reggeli misét, egy mélyérzésű *anthem*-et (»Out of the deep«), egy kantátát szólókkal és énekkarral (»L'invocazione all' Armonia«) és egy operát (»Hedwig von Linden«), melyet Londonban és Weimarban is sikerrel mutattak be.

REUSS HENRIK XXIV. herceggel, Reuss-Köstritz fejedelmével (1855—1910) zárjuk le a komponáló fenségek hosszú sorát. A Reuss-családnak a mult században élt több férfisarját sorolhatnók fel ebben a rovatban, mert a zenei adottság ebben a tehetséges dinasztiában több nemzedéken át vonult végig. Henrik XXIV. herceg is édesatyjától nyerte első zenei oktatását. Később *Witting* Károly drezdai karmester és *Herzogenberg* berlini tanár avatták be a zeneszerzéstan rejtelmeibe. Különösen kamarazeneműveit játsszák ma is Németországban, köztük vonósnégyeseit, A-dur vonósötösét és zongoraötösét. Egyéb műveiben is (szimfóniáiban és miséjében) alapos készültségű a romantikus mesterek, különösen Schumann és Brahms hatása alatt komponáló, folyékony nyelvezetű zeneköltőnek ismerjük meg.

S. A.

KÁLMÁN GYÖRGY:

A PLEYEL CEMBALO ISMERTETÉSE

ELŐADÁS A FODOR ZENEISKOLA ÖNKÉPZŐKÖRÉNEK »BACH« ÜLÉSÉN

A mai zongoratípus: a kalapács-zongora Bach idejében alig volt használatos. A kalapács-zongora feltalálása ugyan Bach idejére esik, de e zongora kezdetleges típusait a művészek nem fogadták tetszéssel. Bach — növendékének, Agricolának, feljegyzése szerint — kifogásolta e hangszer magasabb hangjainak gyengeségét és a játék nagyobb nehézségét. *Silbermann* az első »en gros« zongorakészítő megszívlelte ezt a kritikát, évekig dolgozott a tökéletesítésén és ez még Bach életében Bach teljes megelégedésére sikerült is neki. A potsdammi kastélyba szállított tökéletesített zongorákat Bachnak Nagy Frigyes előtt kellett kipróbálni és approbálni. Mindez azonban már Bach élete végén történt és ez az oka annak, hogy kalapács-zongorát sohasem használt, ilyen nem is volt birtokában.

Bach korában a zongoránák két más típusa volt használatos: a *klavikord* és a *cembalo*. A klaviciterium nem külön típus, mert nem egyéb, mint olyan cembalo, melynek függőlegesen fekszik a húrozata. Ez tehát a pianinó őse, közte és a cembalo közt csak olyan a különbség, mint ma a pianino és a zongora közt.

A két főtípus közt a lényeges különbség az volt, hogy a klavikordon a húrok megszólaltatása réztangensekkel történt, melyek a húrokat szélükkel érintve hozták rezgésbe, a cembalon ellenben a húrokat madártollból, később bivalybőrből készült apró kihegyezett szárak pizzicato pengették. A klavikord asztalalakú volt a billentyűzettel párhuzamosan szaladó húrozattal, a cembalo ellenben hárfa-, szárnyalakú volt a billentyűzetre (klaviatúra) merőleges húrozattal.

A klavikord hangja gyengébb volt, de viszont alkalmas a dinamikai árnyalásra, sőt a hangok rezegtetésére is a billentés megfelelő művészetével. Ez nem úgy értendő, hogy *tetszésszerint* lehetett rajta forte vagy piano játszani, mint a kalapács-zongorán, hanem hogy alkalmas volt az érzelmes, kifejező, éneklő játékra. A cembalo hangja erősebb volt, de röviden elhangzó; rajta a dinamikát a billentéssel nem lehetett befolyásolni. A cembalon a dinamikát csak regiszterszerűen (tehát ugrásszerűen) lehetett változtatni egyrészt két manuál (egy forte és egy piano klaviatúra), másrészt különféle regiszterek (pedálok) alkalmazásával.

A ránk maradt feljegyzések szerint Bach a klavikordot kedvelte. A cembalon értékelte azokat az effektusokat, melyeket az orgonához hasonlóan lehetett rajta a két manuál és regiszterek kezelésével létrehozni. A koncerteken ezt a hangszert is használta. De egyébként a feljegyzések szerint lélektelen hangszernek tartotta, mert finomabb gondolatai kifejezésére az árnyalások megfelelő változatosságával nem használhatta. Ezért otthoni muzsikájára vagy studium céljaira (a feljegyzések szerint) a klavikordot használta.

Ez a megállapítás egyoldalúnak látszik. Kétségtelen, hogy Bachnál az »éneklő játéknak« (ez az ő kifejezése!) nagy szerepe van, az invenciókat például saját szavai szerint az éneklőjáték fejlesztésére írta, erre pedig a cembalo tényleg nem volt alkalmas. De viszont a regiszterkezelésnek megfelelő terrasz-szerű építkezés épen olyan gyakori sajátossága a Bach műveknek, mint az éneklő hang, sok művét pedig — mint az olasz koncertet, a Goldberg variációkat stb. — Bach az eredeti kiadás szövege szerint kifejezetten két manuálos cembalora írta, hagyatékában klavikord nemis maradt (csak öt cembalo) és az a hangszer, melyet ő konstruált és el is készíttetett: a lantcembalo, a cembalo-típushoz tartozik, nem a klavikord-típushoz. Ezek az adatok az idézett feljegyzésekkel szemben arra mutatnak, hogy amikor Bach komponált, körülbelül egyenlő mértékben gondolt a klavikordra és a cembalora, sok művét klavikordra írta, sokat cembalora, a legtöbbet pedig úgy komponálta, hogy nem vette tekintetbe a két hangszer közötti különbséget.

Azok a művek, melyekben az éneklőjáték dominál, klavikordra valók, az olyanok ellenben, melyekben a zenei gondolat egyenletes mozgásban pereg le, mint a Wohltemp. Clavier I. rész. *G*-dur preludiuma, vagy a II. rész *a*-moll, vagy *C*-dur preludiuma, cembalora valók.

A mai modern zongora sehogysem hasonlít a két régi típushoz. A mai zongoratípus kialakulásánál a legfőbb szempont a hangerősség olyan mértékű fokozása volt, mely a mai hangversenyteremnek megfelel. A vasszerkezet segélyével előállított nagyobb hang azonban hasonlíthatatlanul tompább is. A két legnagyobb Bach-ismerőnek: Spittanak és Schweitzernek az a nézete, hogy a mai duplán repetáló mechanika tökéletes árnyalóképessége Bach álmait valósította meg, de egyébként Bach a mai zongora nehezebb játékmódjával, nagyobb billentyűivel és tompa hangjával nem volna megelégedve. Ők Bach ideális zongorájának a XIX. század 30-as, 40-es éveinek asztalalakú kalapács zongoráját tekintik, mert ez nemcsak kellően árnyalóképes, de hangja elég erős is és mégis éles, illetve világos.

A Bach korszakbeli zongorák és a mai zongora lényegbevágó különbözősége folytán merült fel oly jelentősen az a kérdés, hogy tulajdonkép miként is kell hát a régi hangszertípusokra komponált műveket a mai zongorán játszani? Czernytől kezdve Liszten, Bülowon, Marxon, D'Alberten, Busonin keresztül egész Kovács Sándorig és Giesekingig a legellentétesebb felfogások kerültek felszínre. Volt idő, amikor a jó Bach-játék jellemző tulajdonságának a temperamentum nélküli száraz, merev, egyenletes előadást tekintették, mert a polifónikus szövés plasztikus kidomborítása volt a főcél. Ezzel a felfogással szemben veti fel azt a kérdést Marx, a nagyérdemű zeneesztétikus, hogy vajjon a régi emberek kedélye egészen más lett volna, mint a mostaniaké (1860 körül írja), vajjon Bachnak nem lett volna öröme, fájdalma, fellángolása és meghatottsága, szóval olyan kedélyhullámzása, mint nekünk? Azután ezt mondja: Ahol a hangulat egyenletes, ott természetesen az előadás sem lehet más, ahol ellenben a hangulat hullámzik, ott a játékosnak ehhez kell alkalmazkodnia.

Czerny Wohltemp. Klavier-kiadása telve van kis részekre terjedő dinamikai árnyékolásokkal és ebben mesterének (Beethovennek) a játékára hivatkozik. Lisztnek és Bülownak az volt a felfogása, hogy Bachnak a modern zongoravirtouzitás szellemében meg kell újhodni, hogy teljesen érthető legyen számunkra.

Ezekkel szemben emlékezzünk ismét arra, amint D'Albert játszott Bach suitet: egyenletes forte hangon, egyenletes mozgásban, pusztán csak a polifónikus szövés plasz-

tikus kirajzolására törekedve; vagy amint a mult évben Gieseking a *B*-dur Partita-t játszotta: cembaloszerű halk tónusban, melyre úgy a zongora, mint a Vigadó terme hálátlanul reagált, — a modern zongora tompa hangja az egyenletes halk hang mellett a polifónikus rajzot is elmosta, a terem középső részétől hátrafelé pedig a produkcióból alig volt valami hallható.

Kovács Sándor ugyancsak a Bach interpretáció kellékének tartotta, hogy a mű orgona- vagy cembaloszerűen szóljon aszerint, hogy mire lett komponálva. Busoni ellenben a teljes szabadságot hirdette, szerinte kizárólag csak a mű jelleme irányadó. Az ő művészi felfogása az volt, hogy a művek minden átdolgozása, minden transzkripciója egyformán jogosult és értékes, ha a mű szellemét a megfelelő nívón juttatja érvényre. Azt mondta, hogy amikor a komponista leírja, vagyis a hangjegyek merev keretébe szorítja a művét, már maga ez is átdolgozás ahhoz az eredetihez képest, amint az a szerző lelkében élt. Egészen olyan átdolgozás, mint amikor egyik hangszerről átdolgozunk egy művet egy másikra. Hivatkozik arra, hogy Bach egyike volt a saját és idegen művek legtermékenyebb átdolgozóinak és ezt a legtermészetesebbnek tartja, mert ha a mű szelleme csorbíttatlan jut kifejezésre, akkor az átdolgozás csak más eszköz ugyanannak a műnek az érvényesítésére. Busoni a művészet legkisebb sérelmének sem tekintette — kritikusai táborával szemben, — hogy például a hegedűre írt Chaconne-t annyira zongora-, sőt orgonaszerűen dolgozta át.

A különböző felfogások összefoglalásaként azt mondhatjuk, hogy a Bach-stílus alakításánál az esztétikai szempont fontosabb a történetinél, az esztétikai stílus előbbrevaló a történeti stílusnál. Az előadási mód mindig az illető műtől, annak sajátos struktúrájától függ, szabadon minden más külső megfontolástól. A történeti körülmények ismerete segíthet a mű megértésénél, de nem korlátozhat. Hiszen csak az imént láttuk, hogy a történeti adatok még hiányosak, labilisak is azzal a kétségtelen világossággal szemben, mellyel a mű maga a szakértőhöz beszél. Senkinek sem jut eszébe, hogy Shakspert nem lehet díszletekkel adni azért, mert annak idején a díszleteket feliratok helyettesítették (vagyis kitették a táblát, hogy »Firenze a hercegi palota előtt«) és mert Shakspere műveit ilyen színpadra is komponálta (ezért van bennük a sok színtéri változás).

Az esztétikai stílus egyetlen követelménye csak az, hogy az előadás szervezete egységes legyen és tökéletes harmóniában legyen a művel. Az előadás és a mű struktúrájának tökéletes harmóniája a legfőbb esztétikai cél.

Ez röviden és népszerűen kifejezve ennyit jelent:

Ha arról beszélek, hogy egyszerűnek és természetesnek kell lenni, akkor ezt nem fejezhetem ki körmönfontan, bonyolultan, — ezt a szót »ujjongok« nem lehet gyászosan kiejteni, — egyszerű vallásosságot kifejező témát nem lehet raffinált világiasságot kifejező harmóniákkal kísérni, mint ezt Godowsky teszi, — ha a vallásos lélek azt akarja demonstrálni, hogy a mindenségben mily hatalmas rend és összhang van és ezt az ennek megfelelő fuga-formában teszi, akkor az előadásnak is ezt a nagy rendet és szigorú formát kell kifejezésre juttatni, — ahol pedig egy mű hangjai úgy sorakoznak egymásután, mint egy templom kupolájának a kövei, ott ezt a fenséges térhatást a részletek dinamikai és agogikai kidomborításával megsemmisíteni esztétikai vétek.

A nagy vonal, az emelkedett hang, bizonyos mértékig a »fenséges« minden Bach műnek közös tulajdonsága, a legellentétesebb hangulatúaké is. Az előadásnak erre tekintettel kell lenni és ezzel függ össze, hogy egy bizonyos dinamika és tempó nagyobb periódusón keresztül dominál és kevésbé változik, mint más műveknél. A nagyvonalú dinamika keretében a részletárnyalás csak olyan természetű lehet, mely a nagyvonalat töretlenül hagyja, sőt épen ellenkezőleg: elevenné teszi. Kétségtelen, hogy az architektonikus kifejezés a Bach műveknek főjellemvonása, ezért e művekben az érzelmeket is akusztikai formák felépítése útján és nem expressziós módon (espressivo) kell kifejezni. Tehát nem

érzelmes, hanem architektónikus dinamika, nem esetleges, hanem szükségszerű dinamika, nem improvizált, hanem alaposan megtervezett játék felel meg a Bach műveknek. Minthogy a polifónikus struktúra csak világos hangszínnel érvényesülhet, a kontúrokat elmosó mai tompa zongorahangot színes és igen gyakran regiszterszerűleg kezelt billentéssel kell ellensúlyozni. Kétségtelen, hogy sok Bach-mű nagyszerűen érvényesül cembalon és hogy a cembalo ezüstös hangjának különleges varázsa van. Persze csak szobában ; nagy teremben erről a hatásról nem kaphatunk megfelelő benyomást. A mai kor keresi a különleges hangzásokat és ezért kedveli a hangszerek sokféleségét. Ez támasztotta ismét életre a cembalogyártást. Nemcsak Franciaországban, de Németországban is sok gyár foglalkozik már az előállításával. Az itt bemutatásra kerülő Pleyel-féle francia cembalo egyike a legsikerültebb példányoknak.

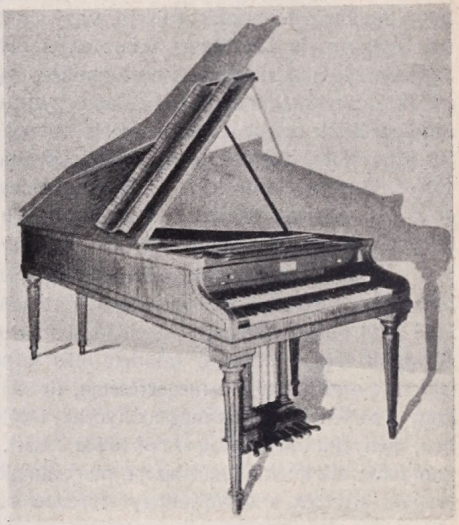

A hétpedálos, két billentyűsoros Pleyel-cembalo.

16 lábas — két manuállal — és hét pedállal. A »16 lábas« megjelölés az orgonáról átvitt megjelölés és azt jelenti, hogy a rajta előállítható legmélyebb hang (»F_1«) abba az oktávába esik, melynek »c«-jét az orgonán 16 láb hosszú nyitott síp adja.

A két manuálon (két klaviaturán) egyenlő módon pontosan egymás alatt öt-öt oktávának megfelelő billentyűk vannak és pedig — a hangjegyek szerinti fekvésben megjelölve — F-től f^4-ig. A felső »piano« manuálon ezek a hangok is szólalnak meg, az alsó »forte« manuálon ellenben egy-egy billentyű leütésére három hang szólal meg egyszerre : a hangjegy szerinti hang és annak alsó meg felső oktávája. Miután a cembalonak hangjegy szerinti legmélyebb hangja (vagyis F) a 8 lábas »c« oktávájába esik, a hangjegyek szerinti normális hangzást (illetve játékot) 8 lábasnak nevezik. A felső manuálon való játék tehát 8 lábas. Ha ellenben a játék oktávával mélyebben hangzik, mint írva van, akkor ez 16 lábas, ha viszont oktávával magasabban hangzik, akkor 4 lábas. A nagybőgő 16 lábas hangszer, mert oktávával mélyebben szól, mint írva van, a piccolo 4 lábas hangszer, mert oktávával magasabban hangzik, mint írva van. A cembalo alsó manuálján a 16 lábas, 8 lábas és 4 lábas játék egyesítve van.

Ilyen módon ennek a cembalonak a tulajdonképeni hangterjedelme hét oktáva : F_1-től f^5-ig, vagyis megfelel a zongorának némi eltolással : nem megy ugyan le A_2-ig, de viszont túlterjed e^5-n egész f^5-ig.

A legtömörebb hangok előállítására a két manuál egyesíthető is pedál segítségével, mely az egynevű billentyűket mindkét manuálon egyszerre hozza mozgásba. Ezenkívül a 16 lábas és a 4 lábas játékok külön is lehetségesek pedálok segítségével. Mindez a hangszer következő szerkezetével nyer megoldást : minden billentyűhöz (a felső és alsó egy vonalban fekszik) négy húr tartozik : kettő unisono a 8 lábas normál-játékra (vagyis a hangjegy szerinti hangot adja), egy az oktávával mélyebb, egy pedig az oktávával magasabb hangot adja.

A húrok pengetése úgy történik, hogy a billentyűk lenyomásuk alkalmával feltaszítják a hátsó részükre erősített kis fabábokat (docke-kat), melyek oldalához kis bivalybőr nyelvecskék vannak erősítve és ezek a nyelvecskék pengetik meg a húrokat.

A pedálok szerepe a következő:

A három baloldali az alsó manuálhoz tartozik, a balról számított ötödik a két manuált kopulázza, egyesíti, a negyedik, hatodik és hetedik a felső manuálhoz tartozik.

A baloldali első pedál megszünteti a 16 lábas játékot, tehát marad a hangjegyszerinti hang + felső oktáva;

a baloldali második pedál megszünteti a 4 lábas játékot, tehát marad a hangjegyszerinti hang + alsó oktáva;

a baloldali harmadik pedál megszünteti a 8 lábas játékot, tehát marad csak az alsó és felső oktáva.

Ezen pedálok használatánál tehát az alsó manuálon már egyszerre nem három, hanem csak két hang szólal meg.

Ha e három közül két pedált nyomok le egyszerre, akkor az alsó manuálon három hang helyett csak egy szólal meg egyszerre. És pedig:

Az 1 + 2 pedállal a 8 lábas normálhang,
1 + 3 « « 4 « oktávával magasabb hang,
2 + 3 « « 16 « « mélyebb hang

a három pedál együtt némává teszi az alsó manuált.

Nézzük a többi pedált.

A negyedik pedál a felső manuál hangjait még rövidebbekké tompítja, teljesen »pizzicato« hangzásúvá, a hetedik pedál némává teszi a felső manuált arra a célra, hogy a hatodik pedált hozzávéve, mely a két unisono húr közül csak egyet penget, lantszerű hangot kapjunk.

Látnivaló, hogy a pedálok és a manuálok használata szerint mily sokféle játék, sokféle regiszter lehetséges.

Az eredetileg öt oktávára terjedő normálhangokat kibővíthetjük hét oktávára, megszólaltathatjuk az alsó vagy felső oktávájaikkal, vagy mindkettővel együttesen, ezt a hangzást kopulázással még tovább is tömöríthetjük, viszont egészen pizzicatószerűvé, vagy lantszerűvé is módosíthatjuk. — És mindezt a két kéz játékának a kombinációja még számtalan módon tovább variálhatja.

Ezek a tulajdonságok költői hangszerré avatják a cembalot a laikus részére is. A játékost pedig a nagy művészetet igénylő regiszterkezelés mellett elbűvöli az az érzés, hogy a zongorához szokott újjak rajta szinte szárnyakat kapnak, a hangszer szinte magától trillázik és magától pereg az *ujjai* alatt.

DON PASQUALE

DONIZETTI DALMŰVE A M. KIR. OPERÁBAN

Körülbelül hetven operát írt huszonöt év alatt Donizetti, a mult század első felének egyik legnépszerűbb zeneköltője. Ez a gyáriparízű túlprodukció persze sokszor arra késztette a komponistát, hogy műveit alapos átgondolás nélkül vesse gyorsan papírra — nagy volt a kereslet a német színpadokon az olasz *staggione*-k rohamos elszaporodása következtében — és talán csak Bellini hatalmas konkurrenciája késztette őt arra, hogy jobban összeszedje magát. Legjobb művének általában a *Lucia di Lammermoor*-t tartják; ezzel szerezte meg a nápolyi zeneakadémia tanári címét. Ma is legnépszerűbb két dalműve azonban a *Lucrezia Borgia* és *Az ezred leánya*. Többi operájának csak egyes töredékei élnek tovább a katonazenekarok népszerű operaegyvelegeiben. Egyetlen *opera buffa*-ja a *Don Pasquale*, melynek 1843-ban Párisban volt a bemutatója. Szövegét is maga Donizetti írta egy régi olasz vígopera *(Ser Marc Antonio)* mulatságos meséjére. Az öregedő Don Pasquale élettársat keres magának. Orvosa Malatesta doktor látszólag beleegyezik paciensének elhatározásába és hugát ajánlja menyasszonyul. Don Pasqualet azonban rútul kijátsszák,

mert unokaöccsének, Ernestonak kedvesét, Morinát mutatják be, mint a doktor húgát. Az öreg el van bűvölve a nő szépségétől és azonnal meg is kötik a házassági szerződést. De Morina váratlanul házisárkánnyá alakul át. Eszeveszetten pazarol, veszekszik, pöröl, sőt egy ízben pofon is üti férjét. Don Pasquale megkönnyebbülten lélegzik fel, mikor megtudja, hogy rászedték és a jegyző sem volt igazi funkcionárius. Sarokba szorítva, beleegyezését adja unokaöccsének, hogy Norinát feleségül vegye, viszont maga Don Pasquale a tapasztalatok után egyszer és mindenkorra feladja házassági terveit.

A röpríz előadása igen kitűnő. Komáromy Pál a címszerep kreálója, pályafutásának újabb jelentős állomásához érkezett el Don Pasquale alakításában. Ritkán láttuk még operaszínpadon az énekstílus és a jellegzetes emberábrázolás ilyen hamisítatlan egybeforradását, mint Komáromy teljesítményében. Norina szerepében Halász Gitta kedves, temperamentumos és mulatságos volt. Palló Imre az orvost személyesítette könnyed, elegáns gesztusokkal. Kitűnőek voltak Somló József és Palotay Árpád kisebb szerepeikben. Failoni Sergio kifogástalanul aknázta ki a partitúra minden taktusát. Friss, eleven, lüktető volt az előadás, amiben Szemere Árpád rendezői munkája is nyujtott segédkezet. Oláh Gusztáv artisztikus díszleteit ismételten megtapsolta az egész estén át elismerő kihívásokkal és ovációkkal cseppet sem fukarkodó közönség.

KERESZTY ISTVÁN:

VOLKMANN, A PESTI NEMZETŐR

Április 6-án lett 115 éve, hogy megszületett *Volkmann* Róbert. Neve a magyar zenei élet történetében is díszes helyet foglal el, hiszen ő volt országos jellegű zenei főiskolánk első zeneszerzés-tanára és szászországi szülött létére a magyar zenei stílt is gazdagította, [1]) de a nagyvonalú világ-zenetörténelemben is tiszteletreméltó helyet foglal el. Az 1883-ban elhúnyt zeneköltő hajlott alakjára, magányos agglegénységével járó mogorvaságára még emlékeznek néhányan; de mennyire más az a szép férfiarckép, amelyet életrajzában unokaöccse, Dr. *Hans Volkmann* (Breitkopf és Härtelnél 1903-ban) közöl és milyen kedélyes a 34 éves férfi levele, melyet alább fordításban kivonatolunk.

Mint 25 éves ifjú került a mester Magyarországba egy grófi családhoz 1840-ben, a következő évben jött Pestre. Itt érték a »nagy idők« is, az 1848-as szabadságharc évei; mint velünk érző polgártárs, ő is belépett a nemzetőrségbe. Ekkoriban elszakadt egy méltó jó barátjától, Dr. Wilhelm Rusttól, aki visszament Németországba s utóbb a Bach emléke által megszentelt lipcsei Sz. Tamás-templom orgonása lett. Ehhez írta Budavár bevételéről szóló levelét:

Pest,[2]) *1849 aug. 27., hétfőn.*

Kedves Barátom! A dessaui postán aug. 10-én lebélyegzett levele csak 23-án érkezett Pestre. A levélhordó eleinte meg sem talált, mert elköltöztem volt; egy hónap óta a Városliget egyik kertjében lakom, hogy némileg távol legyek a város nyugtalanságától. A levél késésének oka pedig az volt, hogy mintegy két hétig megszakadt a Béccsel való összeköttetés, amennyiben Komárom katonasága, mely Klapka tábornokkal élén állítólag 25.000 emberből áll, az osztrák katonaságtól egészen megtisztított Felvidéket teljesen sakkban tartotta, úgyhogy egy-egy utazónak Bécsből csak nagy kerülővel: Graz, Varasd, Pécs és Tolna felől sikerült idejönnie. Most a közlekedést Béccsel ismét helyreállították: a magyarok visszavonultak a várba, mert a környéket újra osztrák had szállta meg; de a postának most is messze kell kerülnie Komáromtól. Kassa felé is mintegy két hét óta jár a posta.

Most Magyarországról akarok egyet-mást elmondani, ott kezdvén, ahol Ön itthagyta. Miután Budavárát 17 napig ágyúzás tartotta nyugtalanságban, — amiből, mint Ön látta is, Pestnek is kijutott, — május 21-én reggel 4 óra felé megkezdődött a főroham. Már nem sokkal éjfél után élénk ágyútüzelés kezdődött; mikor ez mindig erősebbé vált: fölkeltem és kisiettem olyan pontra, mely a lőtávolon kívül esett s ahonnan az egész várat kényelmesen láthattam. Most pokoli elemek szabadultak fel: mint a mesebeli szilaj vadászat alatt (wie in der wilden Jagd), ágyúk, bombák, gránátok, lövés lövésre, vagy inkább zárt sorok tüzelése ilyen lövegekkel... szakadatlanul. A vár ostroma minden oldalról megkezdődött, úgyhogy a puskatüzelés is minden-

[1]) »Visegrád«, »Sieben ungarische Skizzen«, »Ungarische Lieder« .... zongorára.

[2]) Buda fő- és koronázóváros tudvalevőleg csak 1872-ben egyesült Pesttel, mely még nem viselte mai összetett nevét. *(A ford.)*

felől durrogott. Végre az első magyarok a várkert felől bejutottak a várba és a gróf Sándor-féle palotánál [3]) kitűzték a nemzeti színű zászlót. Csakhamar a »fehérvári«, meg a »bécsi« kapunál is megjelent a magyar lobogó. Mikor az elsőt mi itt Pesten megpillantottuk, olyan újjongás támadt, amilyent még nem éltem át: az emberek, mintha megbolondultak volna, ugráltak és újjongtak, a szívük mintha kiugrott volna a karjukon, lábukon, nyelvükön is! Mindenki a Dunához tolongott, hogy csak mindent láthasson. A tüzelés azonban még egész délelőtt tartott, mert egyes osztrák katonák rejtekhelyükből még védekezni próbáltak.

Másnap átmentem Budára; megszemléltem a várat, — 4 óra hosszat tartott. Borzasztó látvány volt: még hullák hevertek az utcákon; az épületeken, falakon a pusztulás képe. A »fehérvári« kapun, mely, mint a többi is, erősen el volt torlaszolva, látszott a legszélesebb hasadék, mintegy 15 öl [4]) széles; az odagördített zsák-torlaszok felett még ott voltak az ostromlók lajtorjái, mint egyéb pontokon is, ahol felkapaszkodtak. A várban még néhány napig pusztított a tűz. A falak mögött még árkot is húztak és homok- meg gabonazsákokból sáncokat emeltek. A vár bátor védelmezője, Hentzi tábornok, súlyos sebében hevert, helyesebben reggel már bele is halt sérüléseibe; mellette a gyepen feküdt egy ezredes, aki, mikor a vár átadása már nem volt megakadályozható: magát és a Lánchidat fel akarta robbantani, — de a kedvezőtlen szél miatt az utóbbi nem sikerült; azonban a láncokon ma még látni lehet a meggyújtott puskapor fekete nyomait. Sokat kellene elbeszélnem, ha mindazt le akarnám írni, ami pusztulást Buda városában és várában láttam. Itt meglátogattam egy nyugalmazott tiszt családját, mely az utóbbi öt borzalmas napot pincébe rejtőzve töltötte s még ma sem ocsudott fel rémületéből és sírva borult egyetlen megmaradt fiára; — de a többség, a sokaság örömújjongása elnyelte a megsemmisült javak és kioltott emberéletek feletti jajongást. Este 9 órakor vissza akartam jutni Pestre, de a pestiek óriási tömege miatt, mely a csekélyszámú csónakokon akart hazajutni, Budán kellett várnom reggeli 4 óráig; képzelheti, milyen kimerülten értem haza. — A vár bevétele után falait elkezdték lerombolni: naponta 4000 ember munkájával. — Június 10-én lehetett, hogy Kossuth bevonult Pestre; a pályaudvarnál katonaság és nemzetőrség állt sorfalat, mozsárdurrogás jelezte jöttét. Ő feleségével s még egy hölggyel gr. Károlyi hintajában ült, a bakon a kocsis nemzeti viseletben: bőujjú, »borjúszájú« fehér ingben és gatyában, pörge kalapján temérdek szalaggal. Kíséretében tábornokok, miniszterek és más honoráciorok. A hatóságok részéről történt ünneplő fogadtatás szertartása után a menet Kossuth régi lakása felé indult. Este a várost kivilágították. A magyar hadsereg Buda bevétele után néhány napig nyugalmat élvezett, azután az osztrák után ment és állandóan verekedett vele, mint Ön bizonyára tudja.

De most már ideje, hogy a magam katonai működéséről beszéljek, hiszen a magyar uralom helyreállításával ismét szolgálatba kellett állnom mint nemzetőrnek. Ebbeli tevékenységem fő mozzanatait bátor leszek itt röviden ismertetni. Múzsa! segélj, hogy e tisztemnek méltón, a történelem által örök időkre följegyezni érdemes tettekhez illő módon megfelelhessek! — Előbb azonban, hogy megerősödjem és jól felkészüljek, hadd igyam egy meszely bort. (A szerző a kocsmába megy.)

Másnap: Vessünk egy tekintetet a XVIII. és a XIX. századra: az előbbinek közepén ott látunk egy férfiút, aki haditetteivel Európát bámulatba ejtette. Ön jól sejtette: Nagy Frigyesre céloztam; ugyanabban a században leljük Suvarovot, ki merész és gyors hadimozdulataival nagy eredményeket ért el; valamint Napoleont, ki rendkívüli katonai lángelméjét Julius Caesar, Nagy Frigyes és mások történetével gazdagítva, egész Európát rettegésben tartotta; azután Dufourt, aki Svájcban gyors meneteléseivel legyőzte ellenfeleit; továbbá Radetzkyt, aki jeles haditervek bátor és pontos végrehajtásával az olaszok nyakára hágott! Mindezt eléggé ismertették hírlapok és egyéb írások. Sokkal kevésbbé ismeretes azonban, holott fölöttébb érdemes volna, amit egy Volkmann tudott véghezvinni anno 1849 egy jelentéktelennek látszó területen! Tehát hallja Ön: Egy szép júniusi napon — ezt a napot a történetbúvárok majd meg fogják állapitani levéltári kutatások és krónikák alapján — váratlanul azt a rendeletet kaptam a nemzetőrparancsnokságtól, hogy három egész emberrel megszálljam a [5]) pályaudvart. Gyorsan blúzt öltök, a csákót fejemre, a köpenyt karomra veszem és sietek rendeltetési helyemre, nem feledkezvén meg arról, hogy útközben ellássam magamat a szükséges . . . cigaretta-munícióval. Csapataimmal odaérve, a vasúti hivatalnokok azzal fogadnak: »Ugyan, uraim, mit akarnak? Mi már háromszor megüzentük a nemzetőrségi parancsnokságnak, hogy szüntesse meg az őrséget, mert teljesen fölösleges.« Én, katonai önérzetemben sértve érezvén magamat, fölényes hangon válaszolok: »Ezt önök nem értik; én felsőbb rendeletet teljesítek.« Meg voltam ugyanis arról győződve, hogy ha embereimmel visszamegyek, a parancsnokság más, kényelmetlenebb szolgálatra oszt be: tehát embereimet a vasúti kávéházba vezényeltem, magam pedig egy közeli kertbe indultam — kuglizni, persze meghagyván, hogy ha »valami történnék«, azt azonnal jelentsék nekem. És azon gondolkoztam: mitévő legyek, ha csakugyan ellenség bukkan fel; a szabadságért,

[3]) A mai miniszterelnökség. (A ford.)
[4]) 30 méter. (A ford.)
[5]) Ma: nyugati. (A ford.)

a civilizációért, az államért és a vasútért vajjon véremet áldozzam-e, vagy inkább megfutamodjam, ami javallnivaló, ha csapataim megbízhatatlanok . . . Szerencsére az ellenség valahol másutt volt e napon elfoglalva ; nyugodtan dobhattam a tekét. De ki írja le bámulatomat, mikor estére visszatértem a kávéházba és ott embereimnek hült helyét találtam ! Az engedelmességnek, szubordinációnak ilyen merész megtagadásán feldühödve, mentem haza — aludni. Másnap hajnali 8 órakor embereim fölvernek álmomból ; én felugrom és nagy hangon meg akarom őket fenyegetni megtizedeléssel, — ők szavamba vágnak azzal a jelentéssel, hogy a nemzetőrparancsnokság tegnap este 8 órakor a vasúti »posztot« (őrhelyet) megszüntette . . . Nagy kő esett le a szívemről : hiszen csapataim engedetlensége miatt az a szégyen ért volna, hogy degradálnak káplári rangomról s ezt a szégyent el nem viselhettem volna . . .

Éppen ilyen kedélyesen írja le a Nemzeti Múzeum őrzésére hivatott néhány emberének megszökését és ittasan visszatértüket. De aztán komoly dolgokra tér: Haynauról beszél, Kossuth-bankók bevonásáról, a Nemzeti Színház kötelezettségéről, hogy hetenként kétszer németek játszanak színpadán (mert a német színházat a bombázás elpusztította) ; magáról Volkmann megírja, hogy Goethével eltelve, most éppen a »Faust« II. részét olvassa s magasztalja Benvenuto Cellininek (Goethe-fordította) mozgalmas önéletrajzát. Végül természetesen a zenész szólal meg: egy Haydn-partiturát (Il ritorno di Tobia) nézett át, kár, hogy virtuózénekekre számító futamok lelketlen üressége olyan sok helyet foglal el benne . . . És így végzi levelét :

Egyébiránt, úgy tudom, ez az oratórium Haydnnak egyetlen olyan műve, amelyben angolkürt szerepel. — Mondja : Ön is nemzetőr Dessauban? Boldog vagyok, hogy ezt az igát leráztam. Hány olyan órát töltöttem itt unalommal, ahelyett hogy okosabb dolgokkal foglalkozzam ! — Amint átnézem e levelet, belátom, hogy nem egészen Tacitus, Gibbon stb. modorában írtam, amint pedig eleve szándékoztam ; no de az ön dús fantáziája majd hozzáteszi, ami ehhez kell ! — Kérem : írjon minél előbb, főleg arról, hogy mi újság a német zenei világban. — Miután nem tudom, meddig maradok jelen lakásomban, kérem címezze b. levelét így : »Dr. Hunyady fő-fizikus úrnál a Teréz-városban.« — Szíves elnézését kérve firkálmányom hosszúságáért, ajánlom magamat jó emlékezésébe.

Pest, 1849 aug. 28. *Barátja*
Robert Volkmann

HANGVERSENY-KRÓNIKA

A vendégnek kijáró udvariasságból a krónikás a bécsi filharmónikusok hangversenyével kezdi. Két koncertet hallottunk *Krauss* Clemens vezetésével. A produkció igen magas nívóját felesleges ezúttal ismét külön hangsúlyoznunk. Lehet, hogy Beethoven IV. és VII. szimfóniáját már tökéletesebben is hallottuk, de *Musszorgszky* »Egy kiállítás képei« című szvitjénél, melyet Ravel hangszerelt meg igen szellemesen, de néha vastagon, van valami összehasonlítási alapunk, mert ezt a kényes kompozíciót a mi filharmónikusainktól is hallottuk . . . sokkal gyöngébb előadásban. Krauss karnagyi bravurját és lobogó temperamentumát legjobban a »Tod und Verklärung«-ban élveztük. Tanulságos, szép két est volt.

Két vendégdirigens is szerepelt az elmúlt hetekben hazai zenekarok élén. *Walter* Bruno, a világviszonylatban is legelső karmesterek egyike és a magyar *Komlós* Pál. Előbbiről csak a legnagyobb elismerés és lelkesedés hangján írhatunk. De nem szabad dicsérő jelzőkben fukarkodnunk a Budapesti Hangversenyzenekarral szemben sem, mely Walter Bruno pálcájának leghalványabb megrezdülésére is öreg muzsikusokat megszégyenítő rutinnal és bravuros technikával reagált. Felejthetetlenül szép est volt ; joggal lehetünk büszkék legfiatalabb orkeszterünk teljesítményére. Komlós Pál szereplésétől nem sokat vártunk, de nem is kaptunk semmit. Komlós ügyes és muzikális fiatal színházi karmesternek bizonyult, míg a Városi Színházban működött. Emlékszünk a »Jonny« és »A katona története« betanítása alkalmával tanusított rátermettségére. De ebből nem következett, hogy a hangversenypódiumon is meg fogja állni a helyét. Mint ahogyan nem is állta meg. *Bontó* Ilonka Liszt *Esz*-dur zongoraversenyét, *Pethő* Imréné pedig *Mahler* egyik dalciklusát adta elő a nagyszámú közönség lelkes tapsai kíséretében.

A hangversenyélet dzsungeljében járatos zenekritikus rendszerint előre meg tudja állapítani a műsorokban kinyomtatott nevekből, hogy milyen fokú művészi élvezetet várhat attól a hangversenytől, melyen »hivatalosan« megjelenik. Ez csaknem mindig beválik. De Failoninál nem. Operánk temperamentumos olasz karmestere mindig meglepetésekkel szolgál. Néha úgy dirigál, hogy csak a legnagyobbakkal mérhető össze karmesteri produkciója, néha olyan felborulásokkal tarkítja az előadást, hogy még a laikus hallgatók is felszisszennek tőle. Ilyenkor aztán ész nélkül hadonászik a levegőben, kavar ide-oda és — bűnbakot keres, ahelyett, hogy beismerné tévedését és okulva a tapasztaltakon, maga elé helyezné a vezérkönyvet és ne dirigálna fejből olyasmit, amit nem memorizált pontosan az utolsó hangjegyig. Amit a legutóbbi rendkívüli filharmónikus koncerten produkált, igazán *rendkívüli* volt.

Filharmónikusaink utolsó bérleti hangversenyének legérdekesebb száma *Kilényi* Eduard bemutatkozó előadása volt. *Liszt* haláltáncát dübörögte el zongorán olyan felsőbbséges bravurral, amit ilyen fiatal művésztől fel sem tételezhetnénk. Hogy szíve is van, olyan ideális billentése és kantilénája, mint világhírű mesterének, Dohnányi Ernőnek, azt majd más, alkalmasabb kompozícióból fogjuk megállapítani. A közönség meleg szeretettel fogadta a szimpatikus, szerény művész bemutatkozását és tomboló tapsviharral jutalmazta igen jelentős technikával alátámasztott játékát. A műsor első száma nem volt méltó a filharmónikusok mindig nagy műgonddal megszerkesztett, nívós műsoraihoz. Amíg *Kósa* György, az ifjú óriások egyik legszorgalmasabb közlegénye Bartókot másolta, mindig azt vártuk tőle, hogyha majd egyszer önmagát is megtalálja és felhagy a szolgai utánzásokkal, meg fog lepni mindannyiunkat egy új formanyelvvel, új színekkel, új mondanivalókkal. Ehelyett meglepetéssel állapítottuk meg, hogy Kósa is váratlanul *jobbra* kanyarodott, beleunván a zenei neoexpresszionizmus és konstruktívizmus sivár kísérletezéseibe. De itt aztán baj van a kréta körül. Itt már könnyebb valakinek ötletlenségét, gondolatszegénységét ellenőrizni. Tercrokonságú dur- és moll-hármashangzatokat tizes szekvenciasorozatban egymásután ismételgetni: ezt már ötven év előtt csinálták, Kósa úr! Dur- és moll-hármashangzatokat párhuzamos kvintekben föl- és lesétáltatni vagy tíz percig: ezt is csinálják vagy három évtizede, de sokkal szellemesebben! Ez még nem elég anyag ahhoz, hogy valaki szimfóniának merészelje nevezni művét. Szegényes kis szimfóniatéma volt az az ötlet is, hogy két kürt közül az egyik a felsőhangokat durban hozza, a másik állandóan mollban! A scherzo volt az egyetlen üdítő oázis a sivár pusztaságban; diabolikus ritmusa érdekesen lüktetett végig a jól konstruált dalformán. *Dohnányi* vezényletével még a »Tell Vilmos«-nyitányt hallottuk tökéletes előadásban. Lelkes tapsviharral búcsúztatta a bérleti hangversenyek törzsközönsége derék filharmónikusainkat. Reméljük, hogy a jövő szezón meghozza végül a régen áhítozott gazdasági fellendülést és vele együtt a régi jó idők állandó zsúfolt házait.

A második rendkívüli filharmónikus hangversenyen a kilencediket hallottuk egybevágó előadásban. Az est fénypontja *Watzke* Rudolf berlini énekes szereplése volt, kinek hatalmas, kitűnően iskolázott hangja gyönyörűen támasztotta alá az egyébként intonációban állandóan ingadozó szólókvartettet. *Di Moorlag* holland énekesnő erősen vibráló szopránjától nem voltunk elragadtatva. *Székelyhidy* énekelte az utolsó tétel hatnyolcados variációjának tenorszólóját, magával ragadó hévvel. A Palestrina-kórus, mint mindig, kitűnően állta meg helyét.

Jean Marie Darré és *M. Hir Sári*, a Budapesti Hangversenyzenekar kíséretével egész estét betöltő koncertet adtak, melynek műsorán az irodalom legkitűnőbb versenyművei szerepeltek. *Liszt* elnyűhetetlen *Esz*-dur koncertjét játszották mind a ketten férfiasan, acélos energiával, a végső felfokozásnál sem lankadó tempóban. Darré ezenkívül *Saint-Säens* és *Dohnányi* műveinek elragadó interpretálásával hódította meg közönségét, míg Hir Sári *Liszt* Magyar ábrándjában és az *A*-dur koncert igazán bravuros előadásával

bizonyította be, hogy a mai magyar pianista gárda egyik legnagyobb büszkesége. A kitűnően alkalmazkodó kísérő zenekart *Zsolt* Nándor vezényelte. Ha karmesteri adottságát gyakori szereplése következtében megfelelő rutinnal egészíti ki, meg fogja közelíteni idővel azt az ideált, amit Kerner István képviselt a magyar zenekultúra terén. *Szigeti* Józsefet, ki káprázatosan, elbűvölően játszotta *Bach*, *Brahms* és *Beethoven* versenyműveit, ugyancsak a Budapesti Hangversenyzenekar kísérte dicséretreméltó alkalmazkodással. Kétségtelen, hogy Szigeti az a hegedűművésztípus, mely a huszadik század szellemében van hivatva a klasszikus tradíciók ápolására.

Zsolt Nándor vezetése alatt még egy sikerült hangversenyről kell megemlékeznünk, melyen *Riegler* Ernő, a Zeneművészeti Főiskola kiváló tanára *Guilmant* zenekarra és orgonára komponált szimfóniáját szólaltatta meg a Főiskola nem épen szimpatikus hangú orgonáján. Élveztük ezúttal is kifogástalan technikáját, tudással párosult regisztrálási ízlését. *Fehér* Ilonka szép tónussal és közvetlen előadói készséggel aratott megérdemelt sikert *Meszlényi* Róbert hatásos átirataiban.

A nagyhéti passiók sorából messzire kimagaslott a *Lichtenberg* Emil pálcája alatt megszólaltatott Máté-passió. Ezúttal »húzás« nélkül adták elő Bach legtisztultabb, legmagasztosabb mesterművét. Lichtenberg fanatikus idealizmusa ezúttal is diadalt aratott, mert az öt óra hosszat tartó előadást — melyet egyórás szünet választott ketté — figyelmes áhitattal hallgatta a közönség. A szólisták: *Medek* Anna, *Basilides Mária*, *Székelyhidy* Ferenc dr., *Laurisin Lajos*, *Kálmán* Oszkár és *Győri Pál* dr. és a kitűnően fegyelmezett kórus egybevágó tökéletes produkciója felejthetetlen élménnyé avatták az estét.

Schmidthauer Lajos különböző korok stílusfejlődését jellemző orgonadarabokat vonultatott fel összeállításában a kulturált zenészt eláruló műsorában. *Händel*, *Bach* és *Martini* versenyműveit ép oly szépen játszotta, mint *Bossi* és *Hindemith* dolgait. Jól esett látni, milyen szívesen fogadta a közönség ezt a komoly színvonalú produkciót.

Gazdag, változatos és az általános zenei műveltséget céltudatosan fejlesztő műsorokat vonultatott fel hallgatóságának a Székesfővárosi Zenekar. *Bor* Dezső, *Fleischer* Antal, *Siklós* Albert, *Unger* Ernő és *Jemnitz* Sándor vezették a legutolsó két hónap hangversenyeit, miket önzetlenül, fáradságot nem ismerő ambícióval készítettek elő. A zenekar nívójának és teljesítőképességének folytonos fokozódását jellemzi az a tény, hogy a műsort gondosan kiválogató bizottság nem elégszik meg a szokott sablónnal, hanem mindig új és új műveket helyez el, jól kiszámított ökonómiával, anélkül, hogy próbák újabb beiktatásával túlterhelné a zenekar fizikai képességét. Ilyen újdonságok voltak — ha nem is Budapest számára, hanem a Székesfővárosi Zenekar műsortervezetében — *Mahler* negyedik szimfóniája, *Liszt* Mazeppája és *Faust* szimfóniája, *Schönberg* Verklärte Nacht című zenei képe, *Grieg* Olaf Trigvasonja és *Kodály* Háry szvitje. Valamennyi újdonság tökéletes, egybevágó előadásban került a délutáni hangversenyek közönsége elé és az a meleg ünneplés, melyben a felsorolt karmesterek részesültek, bizonyítja legjobban, hogy a terveket kovácsoló Népművelési Bizottság a leghelyesebb úton halad elgondolásában. Külön érdeme, hogy a fejlődésében kibontakozó fiatalságot szeretettel karolja fel és helyezi el megfelelő szerepben a pódiumon. Két ifjú komponista mutatkozott be a mult hó folyamán: *Gárdonyi* Zoltán és *Gutori Földes* László. Mindkettő a Zeneművészeti Főiskola neveltje. Előbbi Kodály Zoltán, utóbbi Siklós Albert tanteremből került ki. Gárdonyi archaizáló négytételes szvitjének különösen a második és negyedik tétele ragadta elismerő tapsokra a közönséget, de igen jól hangzott a hatásosan felépített első tétel is. Romantikus hangulatával, stílusos formaképzésével és színes zenekari kíséretével kellemesen tűnt fel Gutori Földes László zongoraversenye, melynek magánszólamát *Petri* Endre játszotta sokat ígérő bravurral. A fiatal komponista dirigensi rátermettségéről is tett egyúttal tanubizonyságot.

Két teljes hangversenyt bocsátott ifjú dirigensek bemutatkozásának céljára a Székesfővárosi Zenekar vezetősége. Öt karmester lépett fel ügyesen összeválogatott műsor keretében. Rátermettségüket *Kenessey* Jenő, *Kozma* József és *Pless* László igazolták elsősorban, de megállták helyüket *Varga* Pál és *Erényi* János is. A bemutatkozó instrumentális művészek és énekesek közül soroljuk fel *Faragó* György, *Wehner* Tibor, *Sachs* René, továbbá *Saskó* Hilda, *Denhof* Margit, *Hanke* Mária, *Váry* Klára, *Szatmáry* Margit, *Sebeők* Márta, *Hódos* Edith és *Ligeti* Dezső nevét. Valamennyien további tanulmányaik folytatására szóló buzdításnak és biztatásnak könyvelhetik el azt a szeretetteljes fogadtatást, amelyben a vasárnap délutáni hangversenyek közönsége részesítette őket figyelemreméltó produkcióikért.

Dalénekesek — kiknek hangterjedelme, egyénisége és énektechnikája sokszor nem tud megbirkózni egy-egy oratórium vagy opera-ária nehézségeivel — rendszerint tanácstalanul állanak, ha zenekarkísérettel alátámasztott műsort kell egybeállítaniok, oly szegényes és kisméretű az idevonatkozó irodalom. Néhány Schubert-, Schumann-dal (Mottl, Weingartner és Lévy hangszerelésében) Wagner- és Brahms-dalok: ez az egész literatúra. Hézagpótló tehát itt is a Népművelési Bizottság eljárása, midőn tervszerűen ülteti át zenekarra a klasszikus irodalom termékeit, valamint a mai magyar dalirodalmat, hogy hangversenyénekeseinek megfelelő anyagot szolgáltasson. Bor Dezső vezényletével tartott 28. hangversenyén több mint két tucat zenekarkíséretes dalt hallottunk és örömmel állapítottuk meg a zeneirodalom e mostohán kezelt ágának újabb örvendetes gyarapodását.

A Zeneművészeti Főiskola két igen sikerült operai előadásáról számolunk be. Egyikén vegyes műsor alakjában operarészleteket hallottunk a kis terem házi színpadán, a másik a nagyteremben zajlott le, a célnak megfelelően átalakított színpadon. Utóbbin *Unger* tanár vezetésével *Delibes* bájos vígoperája, »A király mondta« került színre. *Hilgermann* Laura, *Maleczky* Bianka, *Szabados* Béla és *Sik* József növendékei dícséretesen állották meg helyüket. Különösen kitűntek *Denhof* Margit, *Gergely* Ilus, *Leopold* Lenke, *Geiger Blanka*, *Csillag* Ilus, *Fuchs* Alice, *Vigyázó* Margit, *Mittler* Nelly, *Lenhardt* Ilona, *Ligeti* Dezső és *Gaál* József. Az opera rendezője, *Maleczky* Oszkár, derekas munkát végzett; ötleteinek megvalósítása az adott körülmények között valóban dícséretet érdemelt.

Fleischer Antal karnagyképző osztályának méltatásával zárjuk a krónikát. A Nemzeti Zenede vigadói hangversenyének keretében mutatkoztak be a fiatal karmesterek, kik biztos kézzel, muzikálisan oldották meg feladatukat. Talentumukkal *Kozma* József, *Isoz* István, *Varga* Pál és *Pless* László tűntek ki. Bemutatkozásukat buzdító tapsokkal kísérte a széksorokat teljesen ellepő közönség. *dr. L. H.*

SZINHÁZ

♦♦♦

A bayreuthi-ünnepi színjátékok végleges műsora:

»Tännhäuser«: július 21., augusztus 1., 5., 8., 11.

»Der Ring des Nibelungen«: július 25—30., augusztus 10—15.

»Parsifal«: július 22., augusztus 2., 6., 9., 19.

»Tristan und Isolde«: július 23., augusztus 3., 18.

A milanói Scala, ahol most operánk egyik kiváló tagja: Némethy Ella, mint Brünnhild, valóságos diadalt aratott, — állandó bizottságot tart a benyujtott új operák értékének megvizsgálására. Az idei eredmény lesujtó volt: beérkezett ugyan 71 darab, de a feltételeknek meg nem felelésük miatt eleve visszautasítottak, esetleg visszavontak 34-et; a megmaradt művek között 8-at találtak érdemesnek behatóbb vizsgálatra, amely azonban kiderítette, hogy egyikük sem méltó az előadásra.

Jaromir Weinberger, a »Schwanda a dudás« cseh opera ismert zeneszerzője, Münchenben előadatta »Die geliebte Stimme«, új, háromfelvonásos művét. A német Rob. Michel hercegovinai tárgyú novellájából írt mű inkább etnográfiai érdekű; magasabb zenei értéke nincs.

A milánói Scalában Mascagni dirigálta el 30 év előtt *Illica* Luigi szövegére komponált Álarcok c. operáját.

A »Szókimondó Asszonyság« mint opera : »Madame Sans-Gêne« cím alatt Boroszlóban adták elő nagy sikerrel Umberto Giordano operáját (Renato Simoni szövegére). Az áriák nélküli művet először Toscanini vitte diadalra a new-yorki Metropolitan Operában ; a címszerep kreálója, Geraldine Farrar, most vonult vissza a színpadtól.

»Mozart művei színpadon« című kiállítást terveznek a nyárra Salzburgban : a világ nagy operaházaiból jelmezek, színpadi képek, továbbá eredeti partitúrák s több nagyérdekű gyüjtemény fogja vonzóbbá tenni Mozart szülővárosát.

Darmstadtban megszületett a »frakkos Hamlet« mintájára a »frakkos Carmen«, melyben *Don José* pullovert és csikos nadrágot, *Carmen* pedig világosszövetű angol kosztümöt visel.

Italo Montemezzi, a »Három király szerelme« hírneves opera szerzője, mintegy 12 évi hallgatása után ismét operát írt : »Zoraima egy éjszakája« c. egyfelvonásost ; Peruban játszó szövegét Maria *Ghisalberti* írta. A milanói Scala-színház ugyan előadta, a közönségnek is tetszett, de semmi eredetiség sincs benne, sőt a várt exotikus zenei elemek is csak igen kis mértékben szólalnak meg.

HANGVERSENYEK

Goethe-szimfónia. A francia Vincent d'Indy mintegy 40 éve fellelkesült egy idegen nemzetbeli : a *magyar* történelem egy fejezetének olvasásakor és megírta a »Hunyadi János« című szimfóniáját . . . Ezzel szemben nem csodálatos-e, hogy »a költők és gondolkozók hazájában«, Németországban senki sem írt Goethe-szimfóniát? Mostanában ünneplik a németek nagy költőfejedelmének halálozási centennáriumát és csak most — s nem is a nagy egységes Németországban, hanem Bécsben — mutatták be az első »Goethe-szimfóniát« ; egy hetvenéves bécsi zeneköltő írta : Josef *Reiter*.

Ellentmondó tünetek. A mult hónapban a napisajtó sokat foglalkozott azzal a . . . . mondjuk csak : kínos üggyel, hogy Felix *Weingartner*, akit egypár hangverseny dirigálására Párisba szerződtettek, éppen ideutazása előtt azt az értesítést kapta, hogy nem dirigálhat ; t. i. néhány (jó- vagy rosszhiszemű) kolompos botránnyal, tüntetéssel fenyegetőzött, ha az »ősi ellenség«, már mint a német, megjelenik a francia fővárosban. (Azóta a német művész a francia kormánytól elégtételt nyert : még a tavasszal a Nagyoperában fog dirigálni.) És olvassuk, hogy ugyanakkori napokban egy párisi »Egyesület Franciaországban idegen nyelvek terjesztésére« a Sorbonna-főiskola Descartes-termében felléptetett egy jeles német szoprán énekesnőt, Rose Waltert, aki *Goethe, Hölderlin, Nietzsche* és *Mörcke* eredeti szövegeivel *Schubert*, Hugo *Wolf*, *Nietzsche*, Oskar *Fried* és a bécsi Josef Mathias *Hauer* dalait olyan nagy hatással adta elő, hogy a német zenétől elbájolt hallgatóság mindig újabb ráadásokat követelt.

Gárdonyi Zoltánt a tehetséges ifjú komponistát ábrázolja mellékelt képünk. Zeneművészeti Főiskolánk elvégzése után Berlinben folytatta tanulmányait Hindemith

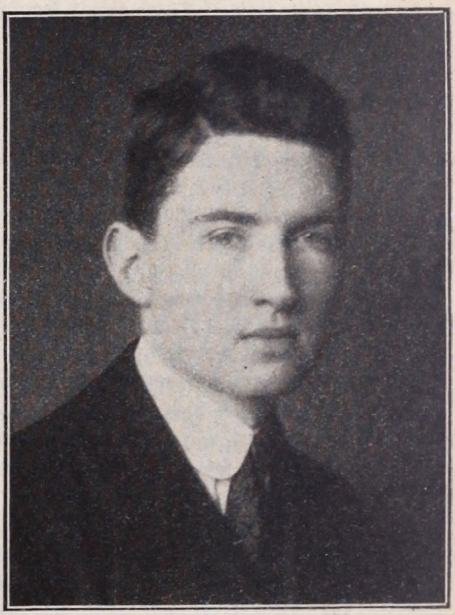

zeneszerzési tanfolyamán, hol dolgozatait több ízben tüntették ki díjakkal. A Székesfővárosi Zenekar egyik multhavi hangversenyén nagy sikert aratott négytételes szvitjével, melynek kvalitásait lapunk hangverseny krónikájában méltányoltuk.

Budanovits Máriának a szegedi ujságírók estélyén Stefániai Imrével együtt igen nagy ünneplésben volt része. A szegedi sajtó a legnagyobb elragadtatás hangján ír Operánk büszkeségéről, kiemelvén élvezetes, változatos műsorát és páratlanul szép kulturált énekét.

Skóciában volt vendég a bécsi opera jeles karnagya, *Heger ;* a Walter Scott leghíresebb regénye által inspirált, »Wawerley« c. Berlioz-megnyitón kívül csupa bécsi zenének csinált propagandát úgy Edinburghban, mint Glasgowban. Bruckner VI. szimfóniája, R. Strauss »Feuersnot« operájá-

nak megnyitója, Mozart-szerenád (»mit dem Posthorn«), J. Strauss »Künstlerleben« keringője voltak műsorán — akkora sikerrel, hogy Hegert jövőre is szerződtették. Érdekes adatot beszél el a messziről hazatért vendég: Edinburghban szokás, hogy az évad utolsó hangversenyének műsorát *népszavazás* állapítja meg; régebben Csajkovszky Pathétikus szimfóniája volt az uralkodó bolygó, majd César Franck és Antonin Dvořák szimfóniája; legújabban pedig Beethoven III. és V. szimfóniája, a III. Leonora-, a Tannhäuser- és a Mesterdalnokok-megnyitó, Mozart »Kleine Nachtmusik«-ja, R. Strausstól a »Till Eulenspiegel«, J. Strausstól a »Donauwalzer«. Heger egyébiránt érdekes felfedezéshez is jutott: Glasgowban az egyetemi könyvtárban is, de a Hajóépítői Főiskola könyvtárában is, eddig ki nem aknázott, becses régi zeneműveket talált; úgylátszik, a régi katalógus összeállítói nem értettek németül s megmosolyogni való tévedéssel sorozták be a zenei könyvek és kották egy részét. A XV., XVI. század angol nagyságainak: Purcell, Greve stb.-nek akárhány itt eltemetett műve ma is nagy tetszésre számíthatna, némi átdolgozással. Megcsodálta Heger a XVI. században élt Thomas Tallisnak egy 8 ötszólamú énekkarra írt terjedelmes művét: a 40 szólamban nem talált egyetlen szólamkettőzést sem! Sok zenei ősnyomtatványt látott, többek közt egy templomi karénekeskönyvet, mely Bach Sebestyénnek s utána fiának, Friedemannak tulajdona volt.

Liszt—Wagner-estet rendezett Debrecenben a MÁV filharmónikus zenei együttes. Wagner *Tannhäuser*-nyitánya vezette be az estét, utána *Liszt: Tasszója* következett, majd a *Tristán* és *Izolde* előjátéka, azután *Lohengrin* előjátékát adta elő a zenekar, majd *Wotan búcsúját* és a *tűzvarázst*. A hatalmas műsort a Tannhäuser bravuros lendületű »*Bevonulási indulója*« zárta le. Kétségtelen, hogy a vidéki zenekultúra egyik legelőkelőbb orgánuma ma a debreceni MÁV filharmónikus zenekar és március 8-iki hangversenye oly magas szintet jelzett, mely fölötte áll már annak a vonalnak, amelyet egy amatőr zenekartól közönségesen várni lehet. Így értékelte ezt Debrecen közönsége is. *Szikla* Adolf, a m. kir. Operaház volt karnagya vezényelt, rutinosan, pompás lendülettel.

Chopin száz évvel ezelőtt jutott Párisba. Itt és Lengyelországban nemzetközi bizottság alakult, mely fényes hangversenyekkel üli meg a zenetörténeti eseményt és Mallorca szigetén, a nagy zeneköltő egykori lakóhelyén, Chopin-múzeumot rendez be.

MINDENFELŐL

***

Hála. Kinek mje van, azt adja köszönetül, hálája jeléül. Felix Weingartner — ugyan osztrák területen született, de bejárta dicsőséggel egész Európát, sőt Amerikát is — nemcsak világhírű karnagy, hanem számottevő zeneszerző, zenei író és szövegköltő is; négy éve, hogy Báselben működik s itt jelentékenyen föllendítette a komoly zenei életet; félszázados ideális tevékenységét a báseli egyetem díszdoktori méltósággal jutalmazta. Weingartner a maga módján sietett háláját leróni: most adatta elő nagy zenekari változatait, amelyeknek témája: saját szövegére írt énekkar, »Hymne an die Schweiz«. Az igaz művészettel megalkotott darabbal méltó nagy sikert aratott.

Megszületett az első operafilm, természetesen Amerikában, ahol milliók és milliók sohasem juthatnak operához és boldogan fogják élvezni ezt a surrogatumot (hogy ne mondjuk zenei pótkávét). Az *Audio Cinema Company* szerencsére megkapó tárgyú, rövid, amellett könnyen felfogható dallamokkal teli művet választott első kísérletéhez: Leoncavallo »Bajazzók«-ját. A *Western Electric*-rendszerű felvételt először New-Yorkban mutatják be, innen viszik a vidékre kulturális missziót teljesíteni.

Haydn műveinek együttes kiadása még mindig csak tervben van meg. A nehezen összegyűjthető anyag ismét gyarapodott egy eddig ismeretlen *Divertimento*-val: egy *Mez* nevű úr fedezte fel a breisgaui Freiburgban s átadta Balzer főzeneigazgatónak, ki a szép művet egy ottani kamaraestén elő is adta.

Alexander Anthes, felejthetetlen hőstenorunknak, a Drezdából jött Georg *Anthes*-nek testvéröccse meghalt Drezdában. Neves énektanár volt s mint bátyja, szintén a híres Julius Stockhausen tanítványa. 64 évet élt.

Caruso Enrico jun., a híres tenorista fia Los Angelesben énekelni tanul. Mestere Adolfo de *Huerta*, ki egyideig mexikói elnök is volt, nagy jövőt jósol növendékének. Egy év mulva lépteti fel először a Bajazzókban.

»**Oskar Fetras**« néven írta méltán elterjedt tánczeneműveit és (1904-ben) Johann Strauss életrajzát Otto *Faster* hamburgi kereskedő. Február 17-én halt meg, 60 éven felüli életkorban. Megjelenése, de zeneszerzői jellege is, csalódásig hasonlított bálványához, a Keringőkirályhoz, akivel személyes jó viszonyban is állt. Sokáig működött mint karmester is.

Rachmaninov műveit a moszkvai és szentpétervéri zeneakadémia ifjúságának kezdeményezésére bojkottálni fogja a szovjet, mert a zeneszerző Amerikában a szovjet ellenségének mutatkozott és egy nyilatkozatában elítélte az U. S. S. R. kötelező munkabeosztását. A felhívás szerint *Rachmaninov* muzsikája még ezenfelül is elítélendő, mert idegen ideológiával telített és a zenei megújhodás mai harcában burzsoá érdekeket és érzelmeket szolgál.

Bartók Béla, a »ma zenéjé«-nek egyik vezető egyénisége, március 25-én töltötte be ötvenedik életévét. Igazságot kereső, egyenes, meg nem alkuvó, harcos természetével még azoknak tiszteletét is ki tudja vívni, kik stílusával nem mindig értenek egyet. Éppen sajátos, szélsőséges formanyelvének következménye, hogy művészi intencióival szemben a kritika vagy a teljes behódolás, vagy pedig merőben ellenzéki álláspontot foglal el. A reformátorok kalváriáját bizony Bartóknak is végig kell járnia. Miként Stravinszkynek, Schönbergnek, Hindemithnek, — sőt egykor Strauss Richárdnak — művei bemutatásakor neki is több tüntetésben van része, mint elismerő tapsokban. Megállapíthatjuk, hogy az a fanatikus tábor, mely mellészegődve minden alkotását megnyilatkozásként fogadja, alig szaporodott az utolsó húsz esztendőben. Vannak Bartók géniuszának megnyilatkozásai, melyek a csendes elvonultságban dolgozó komponistát a ma élő legelső mesterek közé helyezik, de műveinek túlnyomó többségével szemben nemcsak a nagy tömeg, de a szélsőséges kilengésekkel szemben kötelezően óvatos zeneesztétika is csak várakozó álláspontot foglalhat el.

A francia szenátus tagjai zenekart alakítottak. Karnagya : Louis *Barthou*. A zenészek, kik között a legkitünőbb politikusok foglalnak helyet — klarinéten pl. *Caillaux* játszik — legközelebb nyilvános hangverseny keretében mutatkoznak be Párizsban.

10.000 márka Beethoven-díjat adományoz Poroszország néhány év óta a legjobb zeneszerzőknek. Idén Hans *Pfitzner* kapta, értékes kamarazeneművek, operák (»Palestrina«) stb., 62 éves zeneköltője ; az ünnepi gyülekezetben, hol a díjat átnyujtották, a magyar születésü Moser Andrásnak — a szintén magyar Joachim József barátjának, kartársának és életirójának — fia Hans Joachim *Moser* (ma már szintén a berlini zenei főiskola tanára) tartotta az ünneplő beszédet s a mult évben megosztott díj nyerteseinek : Emil Nik, Rezniček bárónak és Julius Weismannak műveit adták elő.

Melba Nellie, a nemrég elhúnyt énekesnő végrendeletében a melbournei anatómiai intézetre testálta gégéjét és hangszálait tudományos vizsgálat céljaira.

A nagykanizsai Zrinyi Miklós irodalmi és művészeti kör zenei szakosztályt állított fel, melynek keretében zenekart és énekkart szervezett meg. Az 50 tagú zenekar karmestere : Vannay János zeneiskolai igazgató, az 55 tagú vegyeskar vezetője : Ketting Ferenc polg. isk. tanár. Érdekes, hogy a nagykanizsai kamarazenetársaság egyik legagilisabb tagja dr. Krátky István polgármester. A közelmultban alakult nőikar Vannay János igazgató vezetésével a klasszikus irodalom mellett buzgón pártolja a magyar vokális literatúrát is.

Mozart legjobb barátjának : zongorájának hangja szólalt meg azon a salzburgi ünnepélyen, melyet a halhatatlan zeneköltő születésének 175. évfordulója alkalmából rendeztek. Az egyablakos udvari szobában, ahol Mozart született, áll az ősi hangszer ; Ledwinka nevű művész ült le hozzá, eljátszotta a csodás gyermek első szerzeményét : menüettet, majd egy nyolcéves kori művét. A rádió közvetítette, mintha félálomban hallottuk volna, a finoman zengő megható hangokat . . .

Hangszermúzeum Bécsben. Régóta van Bécsben Technisches Museum ; mindig tervezték, hogy a hangszerkészítés technikájának is osztályt nyitnak benne. Most végre összegyűlt ott mindenféle korok és népek hangszerének bőséges gyüjteménye ; állandó kiállításuk ünnepélyesen nyilt meg a mult héten, Lustgarten tanár ilyen című előadásával : »Instrumentenbau und musikalisches Schaffen«. A zeneszerzés s a hangszertechnikai vívmányok valóban kölcsönösen ösztönzően hatottak egymásra.

»Czardas, von Grossmann«. Londonban ez az előttünk ismeretlen mű is szerepelt azon a búcsúelőadáson, ahol a minap elhúnyt Anna Pawlowa balettársulata bemutatta kezdődő világturnéjának műsorát. A többi számok : Chopiniana (együttes) ; Paul Haakon : Harcosok tánca ; ez után járták a Czardast Kitzanova és Woizikowski ; Escudero spanyol tánca után nagy együttesül Joh. Strauss »Frühlingsstimmen« keringője, egyáltalán nem bécsiesen táncolva ; Haakon : Mazurka ; — erre a színpadot elsötétítették, csak Massenet zenéje szólt : »A hattyú halála«, amelynek bűvös ábrázolója volt Anna Pawlova ; nem egyszer zokogás vegyült a zene hangjai közé . . . Utána Grido Pizzicato-ja következett, végül orosz Gopack.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 4031

Budapest Székesfőváros

Népművelési Bizottsága

a

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

1931. ÉVI JÚNIUS HÓ 1-TŐL

minden

KEDD • CSÜTÖRTÖK • SZOMBAT

VASÁRNAP

este 6—½9-ig

A VÁROSLIGETI IPARCSARNOK ELŐTT ÁLLÓ ZENEPAVILLONBAN

INGYENES SZIMFÓNIKUS HANGVERSENYT

rendez

✦

A székesfőváros tanácsának határozatából a székesfővárosi sétányszéküzem cca 1000 széket bocsát a nagyközönség rendelkezésére, amelyek használatáért 20 fillért kell fizetni, csakúgy, mint a máshol felállított sétányszéküzemi székek használatáért

ISMERJE MEG

BUDAPEST MŰKINCSEIT, TÖRTÉNELMI EMLÉKEIT, KÖRNYEZŐ VÁROSAIT, KIRÁNDULÓHELYEIT.

HAZÁNK VÁROSAIT, TÁJSZÉPSÉGEIT, FÖLDJÉT, NÉPÉT ÉS ÉLETÉT

VEGYEN RÉSZT

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSAIN

ÁPRILIS—JÚNIUS HAVI MUNKATERV:

BUDAPESTEN: Hetenként többször szakvezetéses múzeum- és gyárlátogatás, középületek és intézmények megtekintése.

VIDÉKI KIRÁNDULÁSOK: Budafok, Budaörs — úrnapi körmenet, Szentendre, Zsámbék, Boldog, Gödöllő, Vác, Esztergom, Eger, Székesfehérvár, Mezőkövesd, Balaton (Földvár-Tihany-Füred-Siófok), Győr, Veszprém, Pannonhalma, Zirc stb.

A Bizottság hivatalos helyisége:

IV., SZÉP-U. 5

Telefon: Automata 845—29.

***

Hivatalos órák: d. e. 9-2-ig és pénteken d. u. 5—7-ig

TANFOLYAMOK:

FESTÉSZET TÖRTÉNETE
Előadó: Kampis Antal egyet. tanársegéd

JAPÁN MŰVÉSZETE
Előadó: Felvinci Takács Zoltán egyet. m. tanár.

FÉNYKÉPEZÉS
Előadó: Vass Ernő szakoktató.

RÁDIÓSZERELÉS
kezdők és haladók részére.

MAGYARORSZÁG GYÓGYFÜRDŐI ÉS NYARALÓHELYEI

BUDAPEST KIRÁNDULÓHELYEINEK ISMERTETÉSE
Előadó: Dr. Strömpl Gábor egyet. m. tanár

RÉSZLETES MUNKATERVET AZ ÉRDEKLŐDŐKNEK FÉLÉVI 1 P-ÉRT :-: POSTÁN KÜLD A BIZOTTSÁG :-:

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 4031

300182

11

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 14. szám
1931 június 1

TARTALOM

A Székesfővárosi Zenekar jubiláris hangversenye. — SEBESTYÉN EDE: Esterházy Karolina grófnő Schubert-kéziratai. — SZITA OSZKÁR: Az éneklés fejlődés-története. — Zenekarok elhelyezése. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

XII. évfolyam, 14. szám Budapest, 1931. június 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR JUBILÁRIS HANGVERSENYE

Budapest társadalma legszélesebb rétegeinek részvételével zajlott le, ünnepi külsőségek között. Díszes, előkelő közönség töltötte meg a Fővárosi Vigadó nagytermét. A zenekari ülés első soraiban foglaltak helyet gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter képviseletében dr. Nevelős Gyula min. tanácsos, a főváros részéről Liber Endre alpolgármester és dr. Némethy Károly tanácsnok, a közművelődési osztály vezetője, Schuler Dezső tanácsnok és a fővárosi zenei és társadalmi élet számos előkelősége.

Weber Rübezahl-nyitányának lendületes eljátszása után *Dohnányi* Ernő, a világ egyik legnagyobb klasszikus pianistája lépett a dobogóra, hogy Mozart méltatlanul mellőzött *d*-moll zongoraversenyének felejthetetlenül nemes és tökéletes interpretálásával ragadja fergeteges tapsokra hallgatóságát. Dohnányi muzsikálásában minden benne volt, amire csak egy Mozart-kompozíció inspirálhatja az előadót. A forma klasszikus egybefaragottsága, a futamok és díszítések fimon rokokós kicsipkézettsége, a kor hangulatának bódító parfőmje, nyugalom a mozgás graciózitásában, derű és mosoly, sokszor könnyeken át. A harmadik tétel után, melynek kadenciájában ötletes rögtönzéseket is eszközölt a Mester, szűnni nem akaró tapsviharral ünnepelte az egész ház a magyar muzsikusgárda büszkeségét, Dohnányit, a klasszikus tradiciók fölkent váteszét. Beethoven kilencedike töltötte be a műsor második felét. A zenekarral együtt jubiláló *Bor* Dezső karnagy volt hivatott tolmácsolója Beethoven egyik legnépszerűbb alkotásának. Hatalmasan bontakoztak ki pálcája alatt a mesterműi első tételének földöntúli szépségei, félelmetes, lenyűgöző arányai. Különösen szép volt a főtéma visszatérését előkészitő hatalmas *crescendo*. Az eljövendő világ boldogságát eszményien visszatükröztető *agadio*-ban feltűnt a vonósok nemes tónusa, különösen a $^3/_4$-es epizódokban. Legjobban sikerült az utolsó tétel: a dóm gigantikus kupolája. Ebben a győzelmi pálmát a kitűnően fegyelmezett *Palesztrina*-kórus és az Operaház négy elsőrendű tagja, *Báthy* Anna, *Budanovits* Mária, *Székelyhidy* Ferenc dr. és *Losonczy* György ragadták magukhoz. A kényes, majdnem azt mondhatnók: hirhedt *H*-dur középtételt régen hallottuk ily tökéletesen tisztán, mint ettől az eminensül muzsikáló szólókvartettől. Ha még külön dicsérettel emlékezünk meg az énektechnikájában nagyot haladt *Losonczy*-nak nemes pátosszal előadott recitativo-járól, valamint *Székelyhidy*-nek a *B*-dur indulóban harcias lendülettel interpretált bravuros szólójáról, pontosan számoltunk be az élvezetes hangverseny minden mozzanatáról.

A jubileum hivatalos aktusa a nagy szünet alatt játszódott le *a hangolóteremben.*

Liber Endre alpolgármester elismerő szavak kíséretében mutatott rá a Székesfővárosi Zenekar érdemeire, tevékeny multjára és a főváros nevében legmelegebb köszönetét és háláját tolmácsolta mindazoknak, akik a hangversenyek megrendezésében és az akció kifejlesztésében elismerésre méltó érdemeket szereztek, majd a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszternek és dr. Sipőcz Jenő polgármesternek alábbi elismerő ratait nyujtotta át a címzetteknek.

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztertől

$\frac{882-4}{2529-1931}$ szám.

Tekintetes

Bor Dezső úrnak

a Székesfővárosi Zenekar karnagyának

Abból az alkalomból, hogy Budapest Székesfőváros Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága 150-ik népművelési hangversenyét tartja a Karnagy Úr vezetése alatt álló Székesfővárosi Zenekar közreműködésével, Karnagy Urnak a fővárosi lakosság széles rétegei zenei műveltségének emelése érdekében éveken át hozzáértéssel és kitartó fáradozással végzett munkájáért elismerésemet fejezem ki.

Budapest, 1931. április hó 9-én.

A miniszter helyett:
Petri
államtitkár

Nagyságos

Bor Dezső úrnak

a Székesfővárosi Zenekar karnagya

A Népművelési Bizottság által rendezett vigadói hangversenyek állandó népszerűsödését, értékes műsorait és jelentős sikereit figyelemmel kísérve, az V. évad befejezésére eső 150-ik ünnepi hangverseny kapcsán a zenekar élén odaadóan kifejtett értékes karnagyi tevékenységért teljes elismerésemet fejezem ki.

Budapest, 1931. évi április hó 8.

Dr. Sipőcz Jenő
elnök, polgármester

Nagyságos

Dr. Havlin Károly tanácsjegyző úrnak

a Székesfővárosi Zenekar ügyvezető igazgatója

A Népművelési Bizottság által rendezett vigadói hangversenyeken szereplő Székesfővárosi Zenekar állandó népszerűsödését, értékes műsorait és jelentős sikereit figyelemmel kísérve, az V. évad befejezésére eső 150-ik ünnepi hangverseny kapcsán a Székesfővárosi Zenekar megszervezése és vezetése terén kifejtett széperedményű tevékenységéért teljes elismerésemet fejezem ki úgy Önnek, mint a Székesfővárosi Zenekar minden egyes tagjának.

Budapest, 1931. évi április hó 8.

Dr. Sipőcz Jenő
elnök, polgármester

Nagyságos

Siklós Albert főszerkesztő úrnak

a Zeneművészeti Főiskola tanára

A Fővárosi Népművelési Bizottság által rendezett hangversenyek ötödik évadjának befejeztével őszinte elismerésemet és köszönetemet nyilvánítom Főszerkesztő-tanár úrnak, A ZENE című folyóirat szerkesztése terén kifejtett odaadó és nagyértékű munkásságáért, amellyel nemcsak a hangversenyek oktató és nevelő munkáját mélyítette ki, hanem egyúttal a magyar zenei szakirodalomnak is figyelemreméltó orgánumot teremtett.

Budapest, 1931. évi április hó 8.

Dr. Sipőcz Jenő
elnök, polgármester

Nagyságos

Novágh Gyula úrnak
h. népműv. felügyelő, a Bizottság ügyv. titkára

A Fővárosi Népművelési Bizottságnak a pesti Vigadóban rendezett népművelési jellegű hangversenyakciója ötödik évadjának befejezése alkalmával teljes elismerésemet és köszönetemet fejezem ki h. népművelési felügyelő úrnak, mint Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága ügyv. titkárának azért az odaadó és az egyszerű hivatali kötelesség teljesitésén messze túlmenő eredményes munkáért, amellyel a fővárosi hangversenyeket egyfelől a magyar népművelési mozgalom egyik legfigyelemre méltóbb intézményévé, másfelől a fővárosi zenei élet és tehetségvédelem jelentős és elismert tényezőjévé fejlesztette.

Budapest, 1931. évi április hó 11.

Dr. Sipőcz Jenő
elnök, polgármester

Liber Endre alpolgármester elismerő szavaiért a Székesfővárosi Zenekar és vezetősége nevében dr. Havlin Károly tanácsjegyző, a zenekar ügyvezető igazgatója mondott köszönetet.

SEBESTYÉN EDE:

ESTERHÁZY KAROLINA GRÓFNŐ SCHUBERT-KÉZIRATAI

Három esztendővel ezelőtt, *Schubert* halálának századik fordulóján, nyilvánosság elé került egy 1824-ben készült magyarstílű kompozíciója, amely addig teljesen *ismeretlen* volt.

Most egy német táncfüzetet találtak, amelyet szintén 1824-ben készített Schubert és eddig — állítólag — szintén ismeretlen volt. Ez a füzet azért is érdekel bennünket, mert magyar nevek szerepelnek rajta s mert tudjuk, hogy más Schubert-kéziratokkal együtt sokáig volt magyar kézben.

*

Kinek a tulajdona most az érdekes és mindenesetre nagyon értékes ereklye, nem lehet tudni. A tulajdonos nem akar szerepelni. Csak annyit lehet tudni a fölbukkanásáról, hogy a tulajdonos megbízásából *Wagner-Schönkirch* Hans bécsi kormánytanácsos adta át a kéziratot *Deutsch* Ottó Erichnek, a legkitűnőbb Schubert-szakértőnek, hogy vizsgálja meg hitelesség szempontjából. A vizsgálat megtörtént s a szakértő hosszas tanulmányozás és alapos ellenőrzés után megállapította, hogy a kézirat egészen kétségtelenül Schubert keze írása.

Lássuk most, voltaképen mi az a nagyérdekességű és nagyértékű lelet?

Rendes kottaalakú füzet. Borítéklapján, cím helyett, egyetlen egy szó *Schubert írása : Deutsche.* Jobb felső sarkában, ugyancsak Schubert kezeírásával, a költő neve és az 1824. évszám.

A kézirat úgynevezett *tisztázat.* Merített papiros, rendkívül gondos írás, szinte kalligrafikus ; tipikus Schubert-féle íráshibák, de javítás nélkül, hogy a mű külső alakja is kifogástalanul rendben legyen.

Hat táncdarab. Jellegzetesen Schubert-muzsika, de jellegzetesen bécsi is. *A költő legjobb munkái közé tartozik.* Három része Asz-durban, három B-durban készült. Nagyon melódikus, fordulatos, hangulatos és kecses valamennyi. Ha az ismeretlen tulajdonos talál rá vevőt s az új tulajdonos kiadja, ez a füzet újabb Schubert-reneszánszot kelt életre.

A füzet utolsó oldala üres maradt. Ide jegyezték a következő ajándékozó ajánlást:

»*Őrizze meg emlékül hálás tanítványaitól. Almásy Vilmától és Almásy Melanietől.*«

A füzetet tehát a két grófkisasszony ajándékba adta valakinek. Kinek? Nem lehet tudni. A bécsi híradás, amely a leletet bejelenti a világnak, mindössze ennyit mond el.

Pedig tovább is van.

Elsőbben is el kell mondanunk a szóban levő kézirat vándorútját addig a pillanatig, amikor Vilma és Melanie grófkisasszonyok elajándékozták.

Hogyan került hozzájuk? Az egész Schubert-irodalomban semmi nyoma sincs annak, hogy Almásy grófék és Schubert ismerték volna egymást. Tudjuk azonban, hogy Esterházy Karolinnak, Schubert reménytelen szerelmének tulajdonában egész sorozat Schubert-kézirat volt s ezeket végrendeletében nagynénjére, Almásy Róza grófnőre hagyta, Vilma és Melanie édesanyjára. *Ezek között az autográfok között volt a most előkerült füzet is.* A »Deutsche« fölírású táncmű tehát *bebizonyíthatóan* Esterházy Karolin grófnő tulajdonában volt. *Kreissle* Henrik, Schubert első biográfusa nemcsak regisztrálja, hanem azt is közli, hogy 1824 *októberében* készült.

Tehát *nem egészen ismeretlen.* De ez a körülmény nem csökkenti sem az érdekességét, sem az értékét.

*

Esterházy Karolin grófnő tulajdonában a következő Schubert-kéziratok voltak még:

1818-ból, amikor Schubert elsőízben nyaralt Zselészen, Esterházy gróféknál:

Abendlied, Blondel zu Marien, Du heilig glühend Abendroth, dalok és *Énekgyakorlatok* című tanulmányfüzet. Ugyanekkor ajándékozta Schubert a kedves tanítványnak két négykezes nyitányát, amely 1817-ben készült.

A Zselészen töltött második nyáron, 1824-ben, a következő Schubert-kéziratok kerültek a tanítványból immár ideállá előlépett Karolin comtesse tulajdonába:

E-moll románc, amely egy francia dal *(Reposez vous, bon chevalier)* variációja és Op. 10. jelzéssel jelent meg. Ezt a művét még 1818-ban írta Schubert a zselészi kastélyban és *Beethovennek dedikálta.*

Walzer 1824-ből. *Deutsche,* készült 1824 októberében. *Ezt találták meg most,* mint »ismeretlent«.

A *Schöne Müllerin* dalciklus három darabja: *Ungeduld, Morgengruss* és *Des Müllers Blumen.*

Esz-dur trio, Op. 100. Készült 1827 novemberében, megjelent 1828-ban, néhány hónappal Schubert halála után. Eredeti kéziratát Esterházy Karolinnak ajándékozta Schubert, első vázlatát egyik barátjának; a vázlat később *Brahms* tulajdonába jutott.

Schubert Esz-dur triója *az egész kamarazeneirodalomnak egyik legértékesebb darabja;* még megjelenése előtt nagyon elterjedt a bécsi zenei szalonokban. Schubert utolsó éveinek legboldogabb epizódja ehhez a művéhez fűződik. Ezt el kell mondanunk.

Spaun Józsefnél, Schubert ifjúkori barátjánál nagy és előkelő társaság volt együtt 1827 decemberében, néhány héttel az »Esz-dur trió« elkészülése

után. A műsor koronája ez az újdonság volt, amelynek előadására három kitűnő kamaramuzsikus vállalkozott: *Bockles* Károly zongoraművész, a Beethoven környezetéből is ismert *Schuppanzigh* Ignác hegedűművész és *Linke* József csellista.

A művészek nagyon gondosan tanulták be és tökéletes összjátékkal adták elő Schubert új művét s a vendégek elbűvölten hallgatták. Amikor befejezték a játékot s a tapsvihar is elült, Bockles odalépett Schuberthez, nagy elragadtatásában *megcsókolta a kezét* és átszellemült arccal, reszkető hangon ezt mondta a vendégeknek:

— *Önök nem is tudják, milyen nagy kincsünk nekünk Schubert!*

*

Esterházy Karolin 1851-ben halt meg, huszonhárom esztendővel Schubert halála után. Ekkor már sem apja, sem anyja, sem idősebb testvére, *Mária* nem élt, de öccse, *Albert* sem. Szeretettel őrzött Schubert-kéziratait nem akarta a férje, *Folliot de Crenneville* Károly gróf családjára hagyni, hanem anyja unokatestvérének, *Almásy* (született *Festetich*) Róza grófnénak adta. Róza grófné a gyüjteménynek a »Schöne Müllerin« ciklusból való három darabját egy bécsi zenebarátnak ajándékozta, a többi — egész hagyatékával együtt — leányainak, Vilma és Melanie grófkisasszonyoknak jutott.

Így került tulajdonukba a most megtalált *Deutsche* jelzésű füzet, amelyet egy ismeretlen valakinek elajándékoztak. Nyilván zongoratanáruknak.

*

Annak a *magyar kompozíciónak*, amelyet a bevezető sorokban ismertettünk, szintén érdekes története van.

Schubert második zselészi látogatásának idején, 1824-ben készült. A költőnek, aki nem a kastélyban, hanem a cselédházban lakott (és étkezett), el kellett mennie a konyha előtt, amikor a szobájába ment. Egy alkalommal nagyon szép és nagyon bús dal hallatszott ki a konyhából, amely annyira megragadta, hogy besietett a szobájába és mingyárt papirosra vetette.

Ebből a témából készült a »Divertissement à la Hongroise« című igen hatásos négykezes zongorakompozíciója; a mű 1826-ban jelent meg »Op. 54« jelzéssel és a szerző folkusfalvi *Laszny* Miklós, Bécsben élő magyar földbirtokos feleségének, *Buchwieser* Katinka operaénekesnőnek dedikálta.

Magát a följegyzett dalt nem adta ki Schubert, noha kétségtelenül szándékában volt. Ezt abból lehet következtetni, hogy címet adott neki és szignálta.

A kézirat első lapján a következő szöveget látjuk:

Ungerische Melodie

2. Sept. 1824. *Franz Schubert* mpia *Zeléz.*

Az *Ungerische Melodie* nyilván azért maradt kéziratban, mert Schubert valamelyik barátja magával vitte és nem adta vissza. Ilyesmi igen gyakran megtörtént és Schubert nem is tudott tiltakozni a bejelentett vagy utólagosan kiderült eltulajdonítások ellen. Hol lappanghatott száz esztendeig a kézirat, nem fogjuk megtudni soha . . .

SZITA OSZKÁR:

AZ ÉNEKLÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

Érdeklődésünk legmagasztosabb tárgya az ember, annak multja és természete és ennek kapcsán mindaz a megnyilatkozás, ami természetével összefüggő adottságok útján nyert megjelenési formát. Izgató problémaképen vetődik fel az ember élete, műveltsége és az az út, melyet szomorúan, magánosan bolyongó, néma, passzív ősállapotából a legmagasabb művészi alkotás képességének az erejéig tett meg.

Az ősember művészi képességeiről alkotott mindenféle elgondolás fiktív rekonstrukció csupán és erre vonatkozó ismereteink az ősember lelki életének adatai nélkül nagyon hiányosak. Egy tény azonban bizonyos lehet: az erősebb vadállatok támadásaival szemben, a természet szörnyű közömbösségével és vad rohamaival, a hideggel szemben az elhagyatott ősembernek egyetlen mondanivalója lehetett: a jajszó. Ennek az emléke még akkor sem törlődhetett ki belőle, amikor a bronzkorszakban már magasabb élvezeti célokra fordítható szabad idővel rendelkezett. Az őskori jajszóért való kiengesztelődés imádsága egész a mai kor művészetébe hullámzik át.

Az ősembernek (Hildebrandt szerint valószínűleg a cromagnoni faj) művészi megnyilatkozásai (halotti, ősi kultusz, gyászszertartások) már valóságos pszichológiai tények és ezek mind az úgynevezett totemizmus szolgálatában állottak. A művészi érzék akármely gesztusát vesszük történeti vizsgálat alá, legősibb megjelenését csak a totemizmus mértékével érthetjük meg. Ezekből a kultuszokból, melyekben a táncnak nagy szerepe volt, semmiképen sem hiányozhatott a zene, de főleg az emberi hangnak, az éneknek a megjelenése.

A már adatok alapján rekonstruálható történelem legrégibb korában a totemizmus emléke gyanánt megjelenik egy tény, amelyben az ember a maga szellemi és érzelmi mivoltát kifejezte: a mágikus inkantáció. Ez volt a prototípusa minden zeneművészetnek. Ebből indult ki az egész zene: a lirizmus, a ritmus, az ének és annak technikája és lényege. A mágia sok eszköze és kelléke közül a legfontosabb volt az ének, melynek ilyen értelemben vett elbűvölő jelentősége ma is fennmaradt a szavak etimológiájában: cantare, chanter = énekelni, incantare, enchanter = elbűvölni. Az ének hangjainál az alkalmazott eszközök erényes jelentőséget nyernek; viszont ének nélkül a hatásuk majdnem semmivé csökkenne. Ez a meggyőződés az éneklés varázsszerű mivoltának ősi ideáljához van hozzánőve és ez magyarázza meg azt, hogy a történelem minden vallásának liturgiájában az ének miért játszott oly fontos szerepet. Ma már pontosan ismerjük az éneklésnek azt az útját, amely ott kezdődött az ősi vallási kultuszokban, egész addig, amíg ezektől különvált, hogy önálló művészetté fejlődjék.

A vallások kezdetleges formáiban az éneknek primáciáját az biztosította, hogy kifejezőbb eszköznek hitték, mint például a tekintetet, az arckifejezést és mitikus hatalmat tulajdonítottak neki. Az első görög filozófusok a hangot a teremtő legértékesebb ajándékának tekintették. »Az embernek főkötelessége, hogy köszönetet mondjon az isteneknek azért, hogy neki artikulált hangot adtak.« (Plutarchos: De musica II.) Az éneknek a mitoszhoz intézet ősi formáját minden ókori népnél megtaláljuk. Az asszir egyiptomi vallásban, a Zoroaszter vallás kultuszában az éneklésre vonatkozólag számos parancsoló utalást fedezünk fel.

Az éneknek a hangszerekkel való keverését először az ózsidóknál találjuk meg; de mivel a zenei szépségek ilyen keresése bizonyos profán hajlamok csiráját rejti magában, felhangzik a szemrehányás: »Ti, akik elefántcsontkereveten heverésztek... akik az álom idejét arra használjátok, hogy elpuhultságotokat kielégítsétek... akik hangotokat hárfák hangjához idomítjátok...«(Ámos VI.).

A mágikus éneket az jellemzi, hogy nem hallgatóság számára készült, hanem az előadás nüanszai iránt érzékeny láthatatlan szellemhez szól, melynek a neve: Szellem, Nous, Jehova, Allah, Isten stb. Ez az énekfajta embrio módon magában foglal mindent, amiből a későbbi művészet kitevődik. Nem tudjuk pontosan, hogy a mágiából mikor lett vallásos ének, épen ezért a szavak jelentése körül örökös a zavar. De a görögöknél már pontosan lehet követni a mágiának a tradicióját az organizált vallás kultuszában és ennek művészi következményeiben: a fennhangon recitált ének a jelenkorig fontos tényezője maradt a vallásnak, illetőleg a vallás gyakorlatának, a liturgiának és ilyen jelentőségéből csak újabban kezd veszíteni, eltűnni és néma imádsággá válni.

Homeros Circe énekét még ἀοιδη (varázslat)-nak nevezi, de magát Circét már ἀειδοῦσα ὀπτί καλῇ széphangú énekesnőnek hívja. Az ókori irodalomban ez az első nyoma annak, hogy a »szép«« jelző pusztán az énekhangot illette.

A görögök mindent a társadalmi és állami élet megszervezett rendjének a szkémájába illesztettek bele. Nagy súlyt fektettek arra, hogy a társadalom és az egyén lelki egyensúlya biztonságban legyen és minden államforma megszervezésekor szabályozó revizió alá

vettek minden eszközt, ami az emberi lélekre hat. Ezek között elsősorban a zenét, de főleg az éneklést, melynek varázslatos erőt tulajdonítottak (Arion Orfeusz). Platon ezt e rendszabályozást így foglalja össze : (Törv. VII.) : »Állítsunk fel sérthetetlen szabályokat, melyeket — ha a közhatóság is elismert és ezek szerint szentesítette azokat a táncokat és éneklési modort, amely az ifjúságnak megfelel — oly tiszteletben tartson mindenki, hogy tilos legyen bárkinek is másképen táncolni vagy énekelni, mint ahogy azt a szabály előírja.« Ezután nagyon érdekes disztinkciót állít fel : »Szükséges különbséget tenni a férfiak és nők hangjai között, miután megállapították a két hang közötti karakter különbségét. Aztán mindegyiknek a maga természetének megfelelő melódiát és ritmust adni. Mert nagy baj lenne, ha különböző karakterű hangnak nem hozzáillő ritmust és melódiát adnának.« Aristoteles illetékesebb a zenében mint Platon. Ő már bizonyos esztétikai jelentőséget tulajdonít az éneknek. »A muzsa megmondta : a szép éneklés az élet egyedüli gyönyörűsége.«

A görögök muzikalitása a nyelv finom ritmusa és lágy fonetikája révén inkább a ritmikában ütközik ki ; ezért énekük deklamatív volt és némileg hasonlított a reneszánsz olasz operának görögmódra komponált deklamatórikus énekéhez.

Az antik latinoknál nagy énekkultúra nyomaira találunk. Az Atellanes-ban volt éneklés, ez kétségtelen. Aztán Plautus színdarabjaiban a szereplők neve előtt néha C, illetőleg DV betűt találunk. (C = cantus = ének ; DV = diverbium = beszéd.) De bizonytalan, vajjon a C éneket jelentette-e, vagy csak a beszédnek erősebb hullámzását, mert még ugyanazon kultúrában a cantare szónak egészen más etimológiai jelentését látjuk több helyen. Például Vergilius : »Arma virumque cano« — és mégsem énekli.

A Gracchusok óta Rómában görögmódi énekiskolák nyíltak, melyeket tisztes polgári ifjak és leányok látogattak. Ez a luxus Scipiot igen felháborította, mert bár az énektanulás nem volt megvetett dolog, mint régebben, de a tradicionális erkölcsökhöz ragaszkodók előtt még gyanus színben tűnt fel.

A luxuriózus élet növekedésével a császárok is belekapcsolódtak a művészeti életbe. Ezek közül a legérdekesebb és szempontunkból a legszimpatikusabb a bohém Nero. Fixa ideája az volt, hogy az éneklés terén a dilettantizmuson jóval felülemelkedjék. (A korabeli írásokban megkülönböztetés gyanánt (!) sok szó esik dilettáns énekesekről.) Nero nagy gonddal és higiéniával kezelte hangját és képességeit szabadon kitette a közönség állásfoglalásának és kritikájának. 66-ban művészi turnéra indult Görögországba. Domitianus császár még tovább ment. Színházat építtetett, melyet kizárólag a zenének, főleg énekkoncerteknek szánt. Itt született meg a mai »operaház« elve. Ebbe a színházba az énekesek egész raja özönlött. Tehetségesek lehettek, mert a korabeli írások nagy ovációkkal és dicshimnuszokban beszélnek róluk. A társaság és a dámák rajongása pedig néha a botrányig fajult és ezek a művészek a legelőkelőbb helyekre bejáratosak voltak. Például Sardiniai Tibellius híres énekes belső barát volt Kleopatránál és Augustusnál. Az énekesek ilyen kultuszánál magától adódólag kialakult az úgynevezett énekes-típus, amelynek a természetrajza azóta semmit sem változott : szeszélyes, általános műveltség dolgában nagyon gyönge, sokat kérette, tömjéneztette magát, néha nagyon kedves, néha undorító volt.

A görögöknek és rómaiaknak igen helyes fogalmaik lehettek az emberi énekhangról. Az orientális népeknek más a hangról való koncepciójuk a vokalitás esztétikájának a szempontjából. A keleti és nyugati énekművészet egymással parallel, de külön-külön utakon fejlődtek és ezért nem lehet azokat egynemű elbírálás alá venni.

Az emberek századokon át tudományos, fiziológiai principiumok vezérelvei nélkül énekeltek. De találni a történelemben énektanárokat, akik nagyszerű énekeseket képeztek, pusztán nemzedékről-nemzedékre átszállott szokások metódusán. Ezen hagyományok fiziológiai helyességét a modern tudományos metódus is elismeri, mert nagyrészt Galién (131—210) görög orvos megfigyeléseiből származtak és az egész középkor ezekre a principiumokra támaszkodott.

A régi mágiának a nyomai az őskeresztény vallás elsődleges liturgiájában még érezhetők. Gondoljunk csak az »Asperges me Domine . . .« értelmére és ennek dallamosítására a vizet énekelt formával áldják meg.

Hogy a keresztény középkor énekkultúrájának az ethikáját megérthessük, figyelembe kell vennünk néhány fontos tényezőt : 1. A kereszténység óriási fantáziát kölcsönzött és így szárnyat adott a léleknek. A görög képzelet imitál, még pedig naturáliát imitál. A keresztény képzelet forrása absztrakt értelem, betű, könyv. Ami a görögöknél kozmikus tünemény volt, az a kereszténységnél tudatos erkölcsi gondolattá válik és beszéd, szöveg lesz belőle. Itt a különbség, amely már evolúciót jelent. 2. Ez a fantázia még a szimbólumokat is megrealizálja. Például nagypénteken a pap háromszor énekelte: Lumen Christi. Erre három gyertya egyenként meggyulladt. A szimbólumot ének által

realizálták meg, a testamentumi absztrakt fogalom formát, hangbeli megnyilatkozást nyer. 3. A középkor megszüntette az antik egyéni kultuszt, az általános teologizálás a szentírás nagy alakjairól az individuativ tulajdonságokat lemosta. A gotika képein és reliefjein mindig kórus látható. A középkor éneke kórikus ének volt, melyet a vallási élet erkölcsi tendenciája határozott meg. »A zsoltáréneklés a lelki egyesülés eszköze: a híveket egy közös kórus összhangjára vezeti.« (Basileus szentatya.)

A középkori ének a liturgiával egyidőben kifejlődött gregorián ősi formája, a psalmodizálás (zsoltáréneklés) az első századokban keletkezett szíriai, egyiptomi, kaldeus stb. kolostorokban lett rendszerbe szedve. A különböző keleti liturgiák repertoárja összesen körülbelül 1400 melódiát ölel fel. Antiochia és Alexandria voltak ennek az énekkultúrának a központjai és a későbbi római Schola cantorum onnan vette a tanmintákat. Ezekben a keleti kolostorokban a psalmodizálás máníakus őrületté vált és csak az általános népvándorlás zavaros légköre volt a megakadályozója, hogy ez az ének része jóval előbb virágzásba boruljon és így az egész zene történetét néhány századnyi fejlődéssel előre vigye.

Vajjon az éneklés, mint produkció milyen elbírálás alá esett és hogy hangozhatott ez az ének? Az énekhang anyagának fiziológiai kezelésére nézve kedvezőtlen időszak volt ez. Azonban az éneklés, mint érzelmi beszéd és élvezet nagy tiszteletben részesült. Szent Izidorus azt mondja: »Nem tudni énekelni oly szégyenletes dolog, mint nem tudni olvasni.« Persze ez is a természetfölötti világ inspirációjának vették. Szent Chrisostomus így elmélkedik: »Körülöttünk az angyalok énekelnek; aki énekel, onnan felülről van inspirálva.«

A középkori szentatyák sokat foglalkoznak a zenével, de ami az éneket illeti, megelégszenek néhány általánossággal a kórusban való éneklés modoráról. Oldalakat szentelnek a teoretikusok is az éneklésnek, amelyekben azonban nem a hanganyagról (technika stb.), hanem az éneklendő melódiavonalról van szó. A korabeli énektanítások is inkább esztétikai vonatkozásúak és a leendő tudósnak inkább elméletet tanítottak. Körülbelül a XII. századig az ének princípiuma a dictio tisztasága, a vokalizálás pontossága, a timbre minősége, a hang hajlékonysága volt. Eszerint az énekoktatók is három fajtára lettek osztva. A *vociferario* az intenzitás fokozatait, a *phonascos* a szonoritást, a timbre minőségét, a *vocalis* a lírai deklamációt tanította. A középkor énekesei mell-, fej- és torokhangot használtak. Egyik kedvtelésük az volt, hogy mellhangról átcsaptak fejhangba, ami épen úgy hangzott, mint ma a jódlerezés. Azonkívül a korabeli megemlékezések beszélnek kemény, puha, ordító stb. hangról. Aztán a szövegeknél használt különböző ornamens célzatú szavakat találunk: crispatio, trepidatio, tremulae, copula, hocchetti stb. Pl. a tremulae: tremolót, a trepidatio trillát, a hocchetti a modern piecchettato volt. A trilla kb. a XIV. században teljesen eltűnik a vallásos zenéből. A copula a tenor dallamszövése a basszus fölé. Ez harapódzott el legjobban és a XI. században Jean de Sarlandeot erre a kijelentésre ragadja: »Sans copula pas de chant parfait.« Szóval csupa külsőség. — Két ellentétes értékű állásfoglalás között nem tudjuk pontosan, hogy a copulának az értelme mi volt. Egyik oldalon látjuk a pápák tiltakozó szavát a copulák ellen, másik oldalon Szent Ágoston véleményét, amely a copulákat arra magyarázza, hogy a szavakkal már ki nem fejezhető érzést elénekelték, elmelódizálták. — Tény az, hogy a középkori ének liturgikus artisztikumából a profán elem itt szakítja ki először a maga részét. A liturgikus (gregorián) ének skálája alig 8—10 hangtávolság.

A gregorián biztonságát az ének szűk skálán mozgó vokális mivoltának tisztasága és a szigorú hagyomány biztosította. A késői középkor, illetőleg a korareneszánsz közkedvelt elemeivel a liturgia rendelkezése szerint már nem lehetett vegyíteni a gregorián éneket. A nép azonban ezt mégis megtette. Diszítette és többszólamosította. És a gregorián dallam akkor tágult 12 hangig, amikor a többszólamúsítás és a contrapunto fiorito elharapódzott és a plain-chant-t, illetőleg az organumot hozta létre. Ez az egyszólamú liturgikus éneknek a dekadenciáját jelentette. A plain-chant két fontos dolgot tartott szem előtt: jó szöveget és jó előadást. Ekkor szerveződnek meg az a cappella énekkarok Alexandriai Clemens azon elve alapján, hogy »csak egy hangszerre van szükségünk: az emberi énekhangra«. — Az ének pedig a Főnix-madár halálához hasonló átmeneten esik keresztül: mint művészet, eltiltva minden figuratív fejlődés lehetőségétől, kénytelen magát lealacsonyítani, hogy továbbfejlődhessék.

A plain-chant kora az éneket a liturgiától való elkülönülés középstádiumában mutatja. Ez kb. a XII. század discantusától a XVI. század kultúrájáig (monódiájáig) terjed és a hang az ornamentika irányában fejlődik és ennek elvén alapul. Persze, mint hangszer és jelentékeny zeneeszköz akkor kezd csak komoly számításba jönni, amikor a reneszánsz vokális polifóniája és monódikus operája ügyesebb énekeseket és előadást követel. Fiziológiailag a plain-chant kezdetleges korában is foglalkoztak a hanggal,

de irásbelileg orvosi tudomány ekkor még nem létezett és ezért a hang fiziológiai megtárgyalásának a tartalma a kiejtett szó után eltűnt.

A plain-chant korszak későbbi idejéről azonban találunk néhány irásban hátramaradt érdekes tanácsot, amelyek csak külsőségekre vonatkoznak (kezdők számára): 1. »Az éneklés kezdésekor ne erőltesd meg a hangodat, ne fáraszd a tüdőt, ne énekelj túlmagasan vagy túlalacsonyan.« 2. »Végezz sok vokalizáló gyakorlatot.« 3. »Csak könnyű dolgokat egyél, ne diót, sam mandolát, annak bántó olajtartalma miatt.« 4. »Nő, alma és dió ártalmas a hangnak« stb.

A plain-chant annyira elharapódzott, hogy sokáig az egész énekművészet ebben merült ki. Josquin de Près korából egy olasz filozófus igy ir: »Si canta il solo Jusquino in tutte le cappelle . . . in Italia, in Germania, in Francia, in Ungheria (1500 táján! ! !), in Boemia, il solo Jusquino.« Tény az, hogy a plain-chant éneklés tette szükségessé, hogy a szoprán, alt, tenor és basszus hangokat tudatosan szétválasszák. A reneszánsz ezeken kívül még egy fajta hanggal rendelkezett, amelyet a mai kor nem ismer, a kasztráltak éles tenorhangjával. Ezeknek a szerepe a Palestrina-féle polifónikus kórusban éri el a legnagyobb fokot; de a profán éneklés terén helyettesitette őket a női hang, amely a reneszánsz szalonéletében jutott érvényre.

A reneszánszban az éneklés jelentőségét a reneszánszopera fejlődésére és általában a reneszánsz elvi tendenciáira való utalással tudjuk csak megérteni.

A liturgikus drámát szabad téren játszották és az előforduló zenei részek elénekléséhez csak erős, nagy tüdő kellett. A quattrocento sacra-rappresentazione-jában, vagy már akár a ballet-operában minden drámai kellék megvolt, kivéve egyet: a dramatikus deklamációt. A l'art pour l'art kontrapunktikában az ének plasztikus, reprezentatív hangulata elszáradt és eltért a kifejezéstől. Az éneknek nem volt meg az az analitikus kifejező hajlékonysága, nem volt drámai. A reneszánsz érdeme az volt, hogy az előző korok plain-chant stb. kifejlett technikáját az emberi érzések kifejezésének szolgálatába állitotta. A vallásos zene és ének régi tradicionális fontosságában élt tovább, de a világi aspirációk a trubadurok énekét vették tovafolytatandó vezérfonal gyanánt. Az ének Itáliában áthumanizálódik és kapcsolatot nyer a lélek életének a változataival. A humanizmus hatása abban áll, hogy az előbb említett hiányt pótolni akarván, a zenének az ú. n. »stilo rappresentativo«-t teremtette meg és az éneket az antik görög monódia elvének alapjára helyezte. A monódia nemcsak a zenés drámát rejtette magában, hanem egyik legfontosabb gyümölcse az lett, hogy általa bontakozott ki az ének, mint önálló művészet. Ez nagyjelentőségű olasz újitás volt. De a monódiával kapcsolatban vetődik fel az a kérdés, hogy bár a provanszál trouvere-ének is monódikus volt, miért nem idézte elő mégsem ezt a nagy evolueiót? — Részben, mert Franciaországban a konzervatívabb gót mentalitás nem engedte. Az olasz monódia a nemzeti latin ízlés rehabilitása volt. Másrészt, mert a korabeli francia nyelv az énekben gutturális volt. A régi gregorián éneklés modorát a franciák ezért nem tudták sehogysem elsajátítani. A korabeli krónika igy szól: »Tremulas vel vinnulas sive collisibiles vel seccabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere franci naturali voce barbarica frangentes in gutture voces, quam potius exprimentes.« (Ann. e St. dei Franchi dall' anno 708 al 990.). Aztán gondoljunk a korareneszánszban kialakuló francia nyelv színes geográfiai képére: délen a provanszál, keleten a bourgognei, nyugaton a normand, északon a piquard (kelta), középen a frank dialektusok.

A reneszánsz esztétikai és antikizáló szempontjainak érvényesítésére a legjobb időben kapóra jött a régi görög monódia. Ebben áll a cinquecento újító hatása. A reneszánsz kultúrája par excellence esztétikai kultúra; a szépség itt a legfőbb mérték és abszolút eszmény. S mikor a szépségkultusz a femininumot is magába olvasztja, az éneklés igy delikát jellegénél fogva arisztokratizálódik és az egyéni kultusz szolgálatába áll. Ez magyarázza a legnagyobb énekes műfajnak, az operának is luxus-mivoltát.

A reneszánsz nagy intellektuális ereje és a humanizmus az általános tudományokban közvetlenül éreztette hatását. A cinquecento közepén a fiziológiai és anatómiai tudomány a vokális technikának is megadták a szolgálatot. Vesalius András a cinquecento közepén megmutatja a világnak, hogy az embernek hangszálai vannak és ezekkel beszél és énekel. A mi modern értelemben vett énektechnikai tudományunknak a története itt kezdődik.

Ehhez bizonyos történelmi és esztétikai tényezők is hozzájárultak. A kialakult olasz opera és a francia lirai dráma más énekhangot követeltek, mint a vokális polifón zene. Erre természetesen a hangot is meg kellett reformálni mind a hang fizikája, mind az operában való használhatósága szempontjából. Az utóbbit az első operaszerzők, Cavalieri, Peri, Caccini bőven megtárgyalták operáik részletes előszavaiban. (Tudnunk kell, hogy

Peri és Caccini nagy énekesek voltak és saját műveiket interpretálták is.) Cavalieri a »Rappresentazione di anima e di corpo« előszavában »sorte di musica rinnovata«-ról és ezzel kapcsolatban »altro modo di cantare«-ról beszél. »Dato principio ai quei canti per una voce sola che avessero piu forza per dilettare e muovere che le piu voci insieme«, — amit a madrigál nem tudott. A szólóban az énekes kifejezheti érzelmeit. A madrigálban ezeket nem tudta feltüntetni és érvényre juttatni. A trovatorok óta először nyilatkozhatott meg a művész individuuma és gyakorolhatott hatást. Amint ez a hatás létrejött, új művészetet kaptunk : az arte interpretativát. A régi éneklő (cantore) itt már mint énekes (cantante) szerepel. Ez a művészet oldotta meg először az interpretálás alapproblémáit, amik az előző századok énekesei előtt ismeretlenek voltak.

Caccinivel mint melodramatikussal szembeállítható Peri, Cavalieri, Gagliano, de Caccini páratlanul áll az olasz belcanto terén. Indokolatlan dolog a belcantonak valami egészen különleges értékű, napjainkban divatos, csodaszerű jelentőséget tulajdonítani és nem ártana ezt a legendaszerűséget reális értékére leszállítani. Belcanto az olasznak ugyanis egyszerű, hétköznapi értelmében azt jelenti : szép, azaz rendes éneklés. (Írott bizonyítékaink vannak arról, hogy a reneszánsz derekán maga a hanganyag is komoly figyelemben részesült és a vokális technikát is tudományos tárgyalás alá vették. William Byrd egy munkájában (1588) még tapogatódzó általánosságokban ír : »Az ének gyakorlása tetszik a természetnek és megóvja az ember egészségét. Megerősíti a mellkas minden részét és széttágítja a csöveket (. . . and doth open the pipes!)«. Végtelen naiv először.

Az első komolyabb munkát Codronchius írta 1597-ben, amelyben részletesen leírja a hangkészülék szerkezetét és anatómiáját, a légzőszervet, annak funkcióját, higiénáját, bajait és néhány egész modern direktivát ad. Ezentúl a hang kultúrája kezd természetes dolog lenni és sorban következnek a legkülönbözőbb tárgyalású metódusok (Bontempi, Campion stb.) Az első abszolút komoly munka Zacconié (Prattica di musica Venezia, 1596). A reneszánsz tudományos szellemétől inspirálva ő foglalkozik először komolyan az emberi hangszervvel és annak produkciójával. Teljesen modernül gondolkozik és már különválasztja a hangot mint produkciót, mint művészetet és mint technikát.

A XVII. század énekeseinek ügyessége nagyon csekély volt a piano, a forte, a crescendo, a smorzando stb. kihozatalában. A legfőbb törekvés a beszéd értelmének kidomborításában merült ki. Ezek még a fiatal Caccini elvei : »Megvetni azt a fajta zenét, melyben nem érteni egy szót sem.« »Fontos, hogy a fogalom és a beszéd érthető legyen.« »A zeneszerzésben szem előtt tartom Platon szempontját : La musica, é la favella, il ritmo e il suono per l'ultimo.« Erre a letteráris tendenciára reakció volt néhány évtizeddel később Orazio Vecchi muzikális tendenciája : »Tanto é poesia la musica, quanto l'istessa poesia«. E két szempont között kölcsönös megalkuvás és egymásratalálás történt. A monódia, a recitativo és a tiszta vox összeolvadnak. És itt végleges, azóta változatlan alapon indul meg a fejlődés. Sohasem énekeltek annyit, mint Itáliában a XVII. században. Új kor, új művészet indul, a vokális képességek tökéletesülnek, a virtuózitás kiépül. A hangskálát kibővítik. 1634-ben Landi ír először basszus hangra alsó *C*-t és felső *F*-et »Sant, Alessio« című operájában. Legrenzi 1675-ben az »Eteocle«-ban emeli fel először a szoprán hangot *H*-ig. Ez a skálakibővítés csakhamar túllépte a mai határokat és mindennapi dolog lett felső *h*-t, *c*-t, *d*-t, *e*-t, sőt *f*-et énekelni.

A XVIII. század lett az énekvirtuózitás virágkora. A hangművészet szempontjából ez jelentős időszak volt, de zeneileg dekadenciát eredményezett. A zeneszerző rabja lett az énekesek bravúrjainak. Pl. amint egy operatársulat megérkezett egy városba, az énekes és a direktor megbeszélték az opera részleteit. Az énekes szabadon rendelkezett szólamával és sokszor olyat énekelt, ami nem is volt odaírva. Ennek a szabadosságnak halvány nyomai még ma is megvannak. Ekkor alakult ki az emberekben az a mániákus csodálat az énekhang iránt még akkor is, ha annak birtokosa nagyon műveletlen, vagy nagyon csúnya. A virtuózitás megkövetelte a maga műformáját : az áriát. Ennek kissé lehiggadtabb formája a francia romance, az olasz cavatina és a német Lied.

Rossini virtuózitása már csak leegyszerűsödése az előtte élő nemzedékek bravúrjainak. Csengést, erőt kölcsönzött. Wagner már dramatikus erőt követel, amelyen a vokaliter rosszul vezetett, kidolgozott és megépített gége hamarosan tönkremehet.

Egy mai művelt énekes képességei az egész történelem minden éneklési fajtáját könnyen kell hogy megoldják.

***

A reneszánszban keletkeztek az első híres énekiskolák. Ezek közül történetileg az első a római, amely még a régi schola cantorum tovafolytatódása volt és amelynek mintájára alakul meg később a firenzei és a napoli. A növendékek és a tanárok ezekben az iskolákban hosszú éveket szenteltek a hang kiképzésére, az éneklés előkészítésére. A tan-

anyag nagy része skála, futamok, vokalizációk, dramatikus és legére képzés, trillák, figurációk és számos hasonló különlegességekből állott. (Amit ma, sajnos, nem nagyon lehet tapasztalni.)

A XVII—XVIII. század északi és déli olasz iskoláiból kikerült énekesek a timbreben különböztek némileg egymástól. De az összes korabeli iskolák tanrendszere megegyezett az ú. n. »di petto« elvben. Persze, ez nem a szó fiziológiai értelmét jelentette, mert ennek feltétlenül az énekhang adta volna meg az árát. Ez a thoraxban létrejövő ellenrezonanciát jelentette, amikor a torok szabadon lévén, a vibrációk a hangszerv legmélyebb messzeségébe szétnyúlnak. Így a thoraxban létrejövő légnyomás a mell ellenrezonanciáját fokozatosan növeli. A különböző olasz iskolák a hang kihelyezésében tértek el egymástól, pl. a milanói. A kifejezése tiszta és fénylő volt ; ezzel szemben a napoliaké mély, sötét »cupa«. Ma a régi éneknimbusz nagy fénye kissé elhalványult, de Itália megőrizte fő karakterisztikumát : az artikulálás erőteljességét, a »slancio«-t, a napsugarat. A kiejtésben az utolsó szótag franciás hangsúlyozása a »maladetto francesaccio« egy kis negligencia rovására írható. Az énekes különben Verdi késői munkáiban dúslakodhatik az ilyen »francesaccio«-kban.

A mai francia énekiskola a modernség jelszavának hangoztatása mellett keveset törődik a vokalizációval, ami pedig végtére is a legfontosabb alapfeltétele annak, hogy Monteverde, Bach, Bellini, Wagner, Debussy vagy Poldini éneklésére egyforma készséggel tudja az énekes a hangját beállítani. A modern francia éneklésnek egyik jellemző tulajdonsága még a szürke monotónia és ha ezt a tulajdonságát meg nem változtatja, ez idővel az akcentus teljes elhalványodásához vezet.

A német iskola jellege a hang nehézkes nyugodtsága. Azonban hiányzik belőle az olasz vérmes tűz, a francia báj és gracilis könnyedség. Kevés gondot fordítanak a vokalizálásra, a legatóra, a staccatóra, a portamentóra. Alapszempontjuk a szolid, erős éneklés. Emellett a különböző történeti stílusok kultuszát meglehetősen elhanyagolják. Mindennek a nyelv az oka (mint ahogy általában a nyelv fonetikája az éneklés alapja), amely inkább deklamatórikus, mint kantinélás.

A nyelvek tisztaságára, csengésére, fonetikai szépségére vonatkozó nemrég felállított statisztika a magyar nyelvet a világ összes nyelvei közül az olasz és francia után a harmadik helyre teszi! Ez az osztályozás valóban hízelgő és amennyiben a magyar énekiskola és énekesgárda méltán rá is szolgál erre a kitüntetésre, a nagyvilágban vajjon mikor fogja az emberek mindennapi élvezetét képezni, hogy a magyar nyelv és éneklés páratlan szépségeiben gyönyörködhetnek!?

Róma, 1931 április havában.

ZENEKAROK ELHELYEZÉSE

a koncert-terem dobogóján és a színházban, a rivalda alatt mindig súlyos problémaként foglalkoztatta a karmestereket. Bach és Händel idejében — mint egykori rézkarcokon és festményeken láthatjuk — nem sok gondot okozott ez a kérdés. A karmester akkoriban a cembalo előtt ült, onnan dirigálta fejének bolintásával és szabadon maradt félkezével az együttest, azonkívül állandóan játszotta a continuo-basszust és a recitatívok harmóniáit, zenekari tagjai és énekesei köréje sereglettek, olyan össze-visszaságban, hogy még az egynemű hangszerek — húros hangszerek, fúvók, stb. — sem kerültek mindig egymás mellé.

Az opera bölcsőkorában, midőn a kísérőzenekar a színpad hátsó részében vagy a szín egyik sarkában helyezkedett el a vonóshangszereket frontálisan állították fel, míg a trombításokat — megkülönböztetett tisztelettel — eléjük tették, külön emelvényen. Még a 18. század színpadi zenekaraiban is külön, magasabb dobogón ültek a trombitások az üst-dobossal együtt : ők játszották a nyitányokat helyettesítő fanfárokat az egyes felvonások előtt, valamint magasrangú egyházi és világi méltóságoknak a színen való megjelenésekor. Talán csak a mannheimi mesterek korában

történik meg a hangszerek demokratikusabb keveredése, amikor a trombiták és üstdobok csoportjának elkülönödése végleg megszűnik. Amig a karmesteri tevékenység nem vált el a hangversenymesteri pulttól, amíg tehát a karmester egyszersmind az első hegedűk vezető szólamát is játszotta, vonójával adván meg a tételek kezdetén a tempót, esetleg a későbbi tempóváltozásokat, addig a zenekar tagjai természetesen úgy iparkodtak elhelyezkedni, hogy minden oldalról közrefogva, jól láthassák nemcsak beintéseit, hanem játék közben vonóvezetését is.*) Egy régi, Haydn öreg korából való angol metszeten a zenekar a terem közepén foglal helyet, pódium nélkül, egyenlő szinten a hallgatósággal. A cembalot csaknem szabályos körben veszik körül a fúvósok, mögöttük nagyobb körben ülnek a vonósok, míg a külső kört az énekesek alkotják.

Nehéz eldönteni a vitát, hogy olasz staggione-zenekarok vagy pedig németországi szimfónikus orkeszterek alkalmazták-e először a mai tagozódást, melynél a karmestertől, egyszersmind a közönségtől is baloldalt ülnek az első hegedűsök, jobbra pedig a második hegedűsök. Ez a szinte forradalmi újítás volt kiinduló pontja a zenekari elhelyezkedés további alakulásainak. Azok az átmeneti kísérletezések, melyeknél a prímhegedűsök a karmester jobbjára kerültek azon az egyszerű tényen buktak meg, hogy ilymódon a hegedűk hátlapjai és nem a fedőlapjai kerültek a közönség felé, ami a jó rezoncancia szempontjából nem volt közömbös.

A hegedűknek két csoportra való elválasztását követte a 19. század folyamán a többi hangszercsoportok különböző elrendezése. Sokáig dívott az a szokás, hogy a mélyebb vonósokat — mélyhegedűket, gordonkákat és gordonokat — a második hegedűk mögé a karmestertől jobbra helyezték, balra pedig a fúvókat tették, az első ábrában feltüntetett módon. A mult század második felében a legtöbb zenekari elrendezésben azt a hibát figyelhetjük meg, hogy a gordonkák nagyon távol ülnek a gordonoktól, aminek hiányossága különösen klasszikus szimfóniákban tűnik ki, ahol a két hangszer csaknem állandó párhuzamos oktávákban szolgáltatta a basszust. Nem volt szerencsés a kürtök feltűnő elkülönítése a fafúvóktól sem, hiszen a klasszikus mesterek is többet szerepeltették a kürtöt a nyelvsípokkal (óboával, klarinéttel és fagottal) együtt, mint a trombitákkal s így a kürt a nagy helyi távolság következtében nem olvadhat jól össze velük.

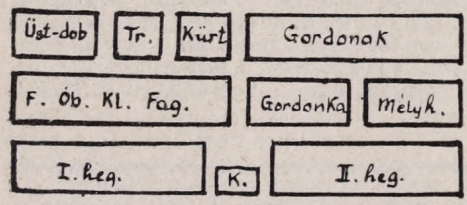

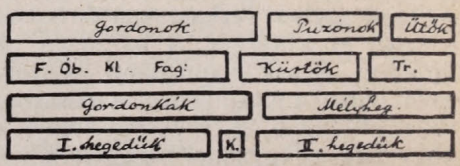

Minden elképzelhető elrendezési kombinációt kipróbáltak már különösen hangverseny-ciklusok dirigensei, persze mindenütt alkalmazkodván a helyi viszonyokhoz. Ép ezért a Mendelssohn, Bülow és Richter levelezéseiben idevonatkozó megjegyzések, utasítások és tanácsok csak bizonyos adott körülményre vonatkoznak és nem általános érvényűek. Bülow például híres mannheimi zenekarában egyízben azt az újítást hozta be, hogy a zenekar valamennyi tagja — tehát a hegedűsök is — szemben ülnek a közönséggel.

*) L. A Zene XI. évf. 58. oldalát.

Mint egyik levelében olvassuk, a zenekar frontján ülő muzsikusok elé igen alacsony kótaállványokat készíttetett, hogy alakjuk legalább könyökig látható legyen. Richter egyízben Manchesterben a kilencedik szimfónia előadása alkalmából úgy osztotta be a rendelkezésére bocsátott megnagyobbított pódiumot, hogy a karmesteri állványtól baloldalt a közönséggel szemközt ülve rétegesen egymásmögé helyezett tömött párhuzamos sorokba zsúfolta össze az egész zenekart, jobbra pedig ugyanígy egymás mögötti széksorokba az énekkart. Szem- és fültanuk állítása szerint az összhatás lenyügöző volt. Bülownak Liszt Ferenchez intézett egyik levelében olvassuk, hogy Mozart és Beethoven zongoraversenyeit Bülow — akkoriban ez merész újítás volt ! — rendszerint úgy adta elő, hogy zongoráját a közönségnek félig háttal állította, onnan dirigált és játszott egyszerre, zenészeit koncentrikus szabályos félkörökbe osztva a zongora köré ; a belső körökben hegedűk, mélyhegedűk, azután a fúvók, a legkülsőben a gordonok és az üst-dob.

Meddő kísérlet annak a vitának is eldöntése, hogy a trombiták, puzónok és ütőhangszerek csoportja — Richter tréfásan »nehéz tüzérség«-nek nevezte őket — a zenekar jobb vagy bal hátterében helyezkedjék-e el? A drezdai és müncheni operákban ez a csoport a háborúelőtti évtizedekben a zenekar bal sarkában volt, de már tíz év előtt ugyanazt a berendezkedést találtam, mint nálunk. A mai rend nagyjában meg is felel a célnak, de nem tökéletes, mert egyrészt a kürtök nagyon távol ülnek a trombitáktól és puzónoktól, másrészt utóbbiak színe nagyon elkülönödik a többi fúvóétól — különösen a modern zenekari effektusok piano hanghatásaiban.

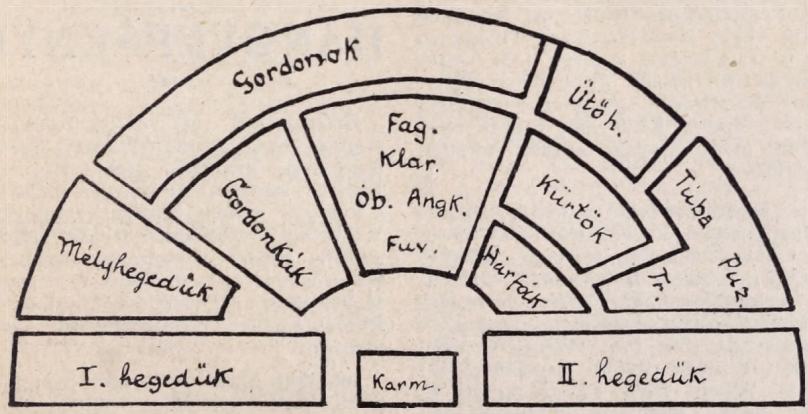

Minden kísérletezés végső eredményeként kétségtelenül a félköralakú, szektorokban való elhelyezkedés a legtökéletesebb megoldása a problémának. Előnye, hogy a karmester minden hangszercsoportot könnyen áttekinthet és a kezeügyében tarthat ; előnye továbbá a vonóshangszerek egy csoportban való tömörítése minden megszakítás nélkül. A kürtök megfelelő helyen ülnek, a nyelvsípok és a trombiták között, az exponáltabb szólamokat szólószerűen intonáló játékosok a karmesterrel közvetlen kontaktusban vannak. Akusztikai szempontból is kifogástalan ez az elhelyezkedés, mert tuttiknál tömör, egységes fortisszimót kap a hallgató, anélkül, hogy egyik csoport túlharsogná a másikat. Végül csaknem kétségtelen, hogy ennél a beosztásnál,

még a legkedvezőtlenebb akusztikájú termeknél sem zavarnák bizonyos hangszínbeli és dinamikai egyenetlenségek a hallgatót. Csak a félköralakú, párhuzamos félkörökben lépcsőzetesen emelkedő pódium megépítése okozhat gondot a hangversenytársulatoknak ott, ahol a terem alaprajza, térbeosztása ennek makacsul ellenáll. Újabb hangversenytermeket azonban, mostanában mindenhol félköralakban kiképzett pódiummal építenek meg.

SZINHÁZ

♦♦♦

»**Idomereo**«. Mozart remeke, április 16-án újra színrekerült a bécsi állami operában. Az épen 150 éves műnek átka volt a szinte teljesen drámaiatlan és bőbeszédű szövegkönyv; zenéjéért több izben próbálták átdolgozni, de mindig sikertelenül. Legutóbb Bécsben 1879-ben kísérleteztek vele. Félszázados pihentetés után most Richard Strauss és a bécsi opera főrendezője dr. Lothar Wallerstein alaposan átforgatták a szöveget. Strauss a secco-recitatívok alá Mozartstílusú hangszerzenét komponált s így volt is sikere a szép műnek — de a modern zenei részletek s a végén hozzákomponált nagy együttes mégis csak kirínak a régiből, a szép kiállítás és az elsőrangú szereplők — Elisabeth Schumann (Ilia), Németh Mária (Ismene, az eredetiben Elektra volt), Hans Kalenberg (Idomereo király), Hadrabova asszony (Idamantes fiúszerepében), kisebb szerepekben Mayr, Madin, Manowarda (nagyszerű basszustrio) — a drámai hatást alig tudták megmenteni. Maga Strauss dirigált, töretlen művészetével.

Bécs a Mozart-évet nemcsak Mozart operáinak ciklusos előadásával üli meg, hanem ünnepi előadásokat rendez Wagner műveivel: a Nibelung-trilogiával, a Nürnbergi mesterdalnokokkal, Tristan és Isoldával, Richard *Strauss* két hatalmas darabjával (»Rózsalovag«, »Die Frau ohne Schatten«), sőt az »új zene« egypár termékével is: felújítja Alban *Berg* »Wozzeck«-jét és először hozza színpadra Egon *Wellesz* »Bacchantinnen« című antiktárgyú zenésdrámáját. Lesznek még szerenádok a Josefsplatzon, hangversenyek a Burg (a császári palota) kertjében; a Heldenplatzon az Amerikában is dicsőséget szerzett Wiener Männergesangverein, fáklyásmenet, a Schubert-Bund, a Kaufmännischer Gesangverein, a Gesangverein der österreichischer Eisenbahner, az Ostmärkischer és az Arbeiter-Sängerbund a városháza előtt fog kitenni magáért; ugyancsak a Heldenplatzon katonai zenekarok adnak sétahangversenyt, a schönbrunni kastély előtt fanfár, harsonák zeneelőadása lesz. Emelni fogják az ünneplést a helleraui és laxenburgi tánc-csoportok látványossága is.

Malipiero operáját *A hamis Arlekin-t* megvásárolta az Operaház. A bemutatót az őszi évad elejére tervezik.

Reinhard Keiser, az első német operaigazgató, jó 200 évvel ezelőtt írta nagyszámú dalműveit Hamburgban. Ő a hőse egy most Königsbergben bemutatott vígoperának: »Der tolle Kapellmeister« címmel, írta Benno *Bandi*; nagy sikere volt.

»**Der Alchimist**« a címe egy nagy sikert aratott egyfelvonásos vígoprerának. Zeneszerzője Karl Friedrich *Pistor*, a rostocki opera első mélyhegedűse, de műve Kielben került a lámpák elé s remélhetőleg még sok más színpadot is meghódít.

HANGVERSENYEK

♦♦♦

Hétszáz éve volt május 10-én, hogy Magyarországi Szent Erzsébet, Thüringia őrgrófnéja meghalt. Róla írta »Szent Erzsébet legendáját« Liszt Ferencünk ennek a fenséges műnek előadásával ünneplik a Wartburg dísztermében a szent fejedelemasszony emlékét: elsőrangú magánénekesek, a weimari udvari zenekar, az eisenachi zeneegyesület 190 énekese figyeli dr. Peter *Raabe* aacheni főnezeigazgató karnagyi pálcáját.

Schulhof Ervin az ismert német zeneszerző jazz-oratóriumot komponált. Ez a különös oratórium legelőször május 18-án Frankfurtban kerül előadásra és május végén Berlinben.

»**Egy csepp víz az izzó vasra**«, de ha sok ilyen csepp hullna rá: égetése mégis csak enyhülne . . . A mai nagy munkanélküliségben 40.000 zenész van Németországban kereset nélkül. A berlini városi operaházban egy vasárnap délelőttre *dr. Stiedry* karnagy olyan hangversenyt hirdetett, amelyen 160 keresetnélküli zenészt dirigál, ő maga és nagynevű magánművészek teljesen díjtalanul működtek, világítás stb. szintén

díjtalan volt — mindez a szerencsétlen zenekari tagok javára, akik közül soknak nem volt már meg a szokásos fekete öltözéke, ellenben arcukról leritt a nélkülözés... de művészi teljesítményük kifogástalan volt, a színház pedig hála Istennek, zsúfolásig tömve. Ha minden városban és minden vasárnap követnék ezt a szép példát!...

Bécs legújabb zenekari előadásai közül két újdonság különösen figyelemreméltó: Josef *Marx*, az ottani zenei főiskola nagynevű igazgatója értékes zongora-concertót irt, »Castelli Romani« címe programm gyanánt hangzik; 3 tételének címe: Villa Hadriani; Tusculum; Frascati. Érdekes témáit és mesteri kidolgozását Walter *Gieseking* ép oly mesteri zongorajátéka és a filharmóniai zenekar valósággal diadalra juttatták. — A másik mű csak zenekari formájában újdonság: Bach egyik leghíresebb, leggyakrabban játszott műve, a *d*-moll Chaconne a II. hegedű-partitából. Rudolf *Nilius*, a nálunk is járt bécsi karnagy nagy stílusérzékkel, költői leleménnyel is igaz művészettel irta vagy inkább költötte át a hegedűre gondolt remekművet teljes zenekarra. Hogy ezt szabad: arra már Bach mutatott példát, midőn Vivaldi és mások hegedűszerzeményeit a maga gazdag lelki világához átalakítva, tömör összhangokkal más hangszerekre dolgozta át.

20. századbeli zeneszerzők nem szerepelnek a *Wiener Konzertverein*-nek már elkészült jövő évadi műsortervében. A szépmultú egyesület kinyilatkoztatja, hogy a mai anyagi viszonyok közt képtelen az új művek beszerzésével járó költségeket viselni.

MINDENFELŐL

♦♦♦

Zeneünnepek, sorozatos hangversenyek várják a vendégeket; Bayreuth és Salzburg már ismeretetett műsortervein kivül készen állnak:

Bréma május 11—16. *(Deutscher Tonkünstlerfest.)*,

Görlitz: június 21—24. *(Schlesische Musikfest.)*,

Graz: június 13—18. *(Festspiele.)*,

Jena: május 14—18. *(Musikfest.* Karnagy: *Furtwängler.*),

München: május 14—22. *(Festwoche für neue Musik.* Operabenutatói: *Malipiero*: »Komödie des Todes«; *Hába* [½ hangokban!]: »Die Mutter«.)

Prága: május 30—június 7. *(Internationale Musikwoche;* a német színházban operák, a cseh konzervatóriumban hangversenyek.)

Nellie Melba, a minap elhúnyt nagy énekesnő, roppant vagyonából 8000 angol fontot hagyott a mellbourne-i konzervatóriumra, hogy ott olyan kitűnő énektanszakot szervezzenek, amely újabb Melbákat nevel.

Százéves a Heckel-hangszergyár a Rajna melletti Biebrichben. Kizárólag fafúvóhangszereket állit elő s ezeket már régóta olyan tökéletesen, mint a híres francia fúvóskészitők. Mikor Wagner Biebrichben élt (1862), már megcsodálta Heckel fagótjának szép hangzását, ezt irta elő a »Mesterdalnokok« partitúrájában; ő alkalmazta először a »Parsifal«-ban Heckel kontrafagótját is. De van a világhirű gyárnak számos találmánya: oboe d'amore, az angolkürt (alt-óboa), a Heckel-oboa s 1904 óta a Heckelphon: telt és nemeshangú baritonóboa, átmenet az angolkürt és a fagót közt; ezt Strauss »Salome«-ja vezette be a világzeneirodalomba. De különböző nagyságú és hangterjedelmű fuvolák és klarinétok is készülnek a nagyot fejlődött gyárban, melynek mai vezetője, Wilhelm Hermann *Heckel*, a legméltóbban üli meg a nagyatyja által alapított intézmény századik évét: bővített kiadásban sajtó alá rendezte atyjának negybecsű könyvét: »Der Fagott« (a lipcsei Carl Merserburger cégnél), mely e hangszer szerkesztésének és játszásának történeti fejlődését, rajzokkal, nagyon alaposan tárgyalja.

Régi és újabb 150 ép, játszható zongorán mutatja be e hangszernek már ötszázéves fejlődését a *Neupert*-féle zenetörténeti múzeum Nürnbergben. A Neupert-zongoragyár ma is épit cembalo-t és clavecin-t, az ő hangszereit használják a német zongoraművészek, ha antik darabokat stilszerűen akarnak előadni. A gyár, illetőleg múzeuma, a mult hónapban stilszerűen berendezett díszes kis hangversenytermét régi, intim zeneművek bemutatásával nyitotta meg: cembalo, viola d'amour és viola da gamba finom, édes hangján tolmácsolták a régi mesterek ihletett műveit.

Paul Vidal francia zeneköltő, a párisi Conservatoire tudós tanára és a Nagyopera karnagya, április 9-én meghalt 68 éves korában. Mint a Conservatoire kitűnően végzett növendéke, 1883-ban megnyerte a »római díjat«, a Medici-villában együtt volt a szintén díjnyertes Debussyvel, ki utóbb kijelentette, hogy Vidal a leghivatottabb tanára a zeneszerzésnek. Hiresek szép dalai; sokat irt színpadra, legsikerültebb műve az Opéra-Comique-ban 1895-ben színrekerült »Guernica«. Ő maga ugyan többre tartotta későbbi operáját: »La Burgonde« (1898), de ez nem tetszett,

ami annyira elkedvetlenítette Vidalt, hogy nagyszabású művet többé nem akart alkotni. Szép balettjei közül a »La Maladetta« címűt a m. kir. Operaház is bemutatta 1905 őszén.

A Filharmóniai Társaság felbontotta szerződését a *Rózsavölgyi és Társa* céggel és adminisztrációját ezentúl maga intézi.

Zádor Dezső külföldön élt kitűnő baritonistánk Berlinben váratlanul elhúnyt. 1900-ban fejezte be tanulmányait a Zeneakadémián és már fiatalon külföldre szerződött. A háború előtt a német színpadoknak általánosan elismert elsőrendű művésze volt. Főleg a *Wagner*-zenedrámák bariton főszerepeiben aratta sikereit, de bármily szerepben is lépett a közönség elé, mindig határtalan művészi gyönyörűséget szerzett hallgatóinak. A világháború idején sikerült őt Operaházunkhoz szerződtetni. Eleinte mint énekest, majd mint főrendezőt. Nemcsak a színház látogatói, de pályatársai is mind szerették és becsülték művészi képességéért és előzékeny szeretetreméltó modoráért. Kitűnő énekes, pompás rendező és melegszívű kolléga volt. A kommunizmus idején kényszerűségből neki kellett vezetni az Operaházat. Utána nem volt maradása idehaza. Ismét visszament Németországba, hol nagy sikerrel működött. Halála rövid betegség után váratlanul következett be.

Új zenetudományi folyóiratot indított — a világháború alatt megszűnt helyett — a Baselben székelő »Internationale Gesellschaft für Musikwissenschaft«. A Lipcsében Breitkopf és Härtel cégnél megjelenő negyedéves folyóirat többnyelvű s egyrészt tudományos komolyságát, másrészt a más-más nyelvű nemzetekkel szemben való egyenlőségét hirdeti azzal, hogy címe latin: »Acta Musicologica«, valamint egyes rovatait is a minden művelt államban tanított klasszikus latin nyelven jelzi. Szerkesztője egy dán Palestrina-búvár: Knud *Jeppesen*, a három ivre terjedő egy füzet bevezetésében a zenetudomány nesztorát, az érdemekben megőszült Guido Adler bécsi egyetemi tanárt aposztrofálja, egy cikkben pedig három milánói Gafurius-kódexről, zeneelméleti kéziratos könyvekről számol be; Alfred Einstein Wert-féle madrigalok alapján a vokálművészet kezdeteiről szól; az angol Edmund Dent a zene és a zenetudomány viszonyát fejtegeti.

Landovszka portugáli hangversenykörútján a coïmbrai könyvtárban 30 tokkátáját fedezte fel a 18. században élt portugál zeneszerzőnek, J. A. Carlos *de Seixas*-nak.

Beethoven ismeretlen vázlatát bagatellszerű zongoradarabok feljegyzését találták meg Bécsben.

Leos Janaček, a nemrég 70 éves korában elhúnyt jeles cseh zeneköltő, tudvalevőleg csak öregkorában jutott elismeréshez. A brünni színház archivumában most akadtak rá egy operájára, mely ott kerek 40 esztendeje vár előadásra. Címe: »Regénykezdet«. Egyelőre rádió útján juttatták közönség elé.

Ismeretlen Lully szvitet talált dr. Ernst *Mohr* schweizi zenebúvár egy párisi archivumban; Rudolf *Moser* baseli zeneszerző átírta kamarazenekarra s valamelyik nagyobb zenei ünnep alkalmával adatja elő.

A Dreigroschen Oper című filmet, amelyet először Németországban betiltottak, a cenzúra némi módosítással előadásra engedélyezte.

Zongoratanítás rádió útján. Egy német agyvelő gondolta ki, négy ország 200.000 gyermekének »otthoni életét érdekesebbé tenni« akarja vele. Hogy megvalósul-e és milyen eredménnyel? . . .

PÁLYÁZAT

♦♦♦

A Magyar Kórus egyházzenei folyóirat kétszólamú mise megírására hirdet pályázatot. Feltételei a következők: megkomponálandó a mise állandó tételeinek teljes latin szövege kétszólamú egynemű karra, orgonakísérettel. A mű a fennálló egyházzenei rendeleteknek, nevezetesen X. Pius pápa Motu propriójának szellemében készüljön és *egész könnyű legyen*. A szólamok alsó határa *a*, felső határa *f*, mely szélső hangok azonban minél ritkábban forduljanak elő. A kíséret *harmóniumon is* játszható legyen. A pályadíj 300 pengő, ami csak művészi értékű műnek adható ki és meg is osztható. Benyujtási határidő 1931 Szent István király ünnepe. A műveket jeligés levéllel a Magyar Kórus szerkesztőségébe, Budapest, I., Ferry Oszkár-utca 55. kell küldeni. A pályázat bírálóbizottsága az Orsz. M. Kir. Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakának tanári karából és a Magyar Kórus szerkesztőségéből áll. A díjnyertes mű a Magyar Kórus tulajdonába megy át, amely lap a mű kinyomtatásáról is gondoskodik. További felvilágosítások a Magyar Kórus szerkesztőségénél kaphatók.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 5989

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 5180 /195... sz.

Budapest Székesfőváros

Népművelési Bizottsága

a

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével

1931. ÉVI JÚNIUS HÓ 1-TŐL

minden

KEDD • CSÜTÖRTÖK • SZOMBAT

VASÁRNAP

este 6—½9-ig

A VÁROSLIGETI IPARCSARNOK ELŐTT ÁLLÓ ZENEPAVILLONBAN

INGYENES SZIMFÓNIKUS HANGVERSENYT

rendez

✦

A székesfőváros tanácsának határozatából a székesfővárosi sétányszéküzem cca 1000 széket bocsát a nagyközönség rendelkezésére, amelyek használatáért 20 fillért kell fizetni, csakúgy, mint a máshol felállított sétányszéküzemi székek használatáért

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 5989

54145

A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KIR. ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRA 1931 AUG. 08 ÁTVETTE

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

Budapest
XII. évfolyam, 15. és 16. szám
1931 augusztus 1

24

ÜNNEPI SZÁM
a Joachim-centennárium alkalmából

TARTALOM

HUBAY JENŐ dr.: Joachim József. — KEMÉNY REZSŐ: Joachim József centennáriumára. — Joachim 13 levele. — SEBESTYÉN EDE: Joachim József regényes élete. — Vázlatok egy nagy ember portréjához. — ZENEPEDAGÓGIA. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

XII. évfolyam, 15. és 16. szám Budapest, 1931. augusztus 1

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

DR. HUBAY JENŐ:

JOACHIM JÓZSEF

a hegedű nagymestere magyar származású volt. Száz évvel ezelőtt pillantotta meg a napvilágot Köpcsényben, Pozsony mellett; hazája iránti meleg szeretetét és ragaszkodását haláláig őrizte meg. 1873-ig nyúlnak vissza azok a kitörölhetetlen emlékek, melyek a hegedűnek e nagymesteréhez fűznek, amidőn mint serdülő ifjú Berlinbe kerültem, hol rövidesen növendéke lettem. Kitüntető jóindulatát bizonyára elsősorban magyarságomnak köszönhettem. Fiatal honfitársamnak szólított legtöbbször. Legyen szabad tehát a következőkben egyet-mást elmondanom Joachimmal kapcsolatos személyes élményeimről.

Atyám kíséretében jelentem meg egy napsütötte őszi délelőttön a Königsplatz egyemeletes házában, hol a *Königliche Hochschule für Musik* tantermeit helyezték el ideiglenesen. Ma már a parlamenti épület hatalmas kőtömbjei töltik be a teret. Felvételi vizsgámat az egész igazgatóság jelenlétében, Joachim elnöklete alatt tartották meg. *Viotti* egyik versenyművét és *Volkmann* egy kisebb hegedűkompozicióját játszottam. Alighogy végeztem, máris felállott Joachim és közölte atyámmal, kivel régi barátságot tartott fenn, hogy készséggel sorolnak be a Főiskola hallgatói közé, bár a szabályzat kijelölte korhatárt még nem értem el, azonkívül tudomására hozta, hogy saját osztályába vesz fel. Határtalan örömömben és boldogságomban legszívesebben nyakába csimpaszkodtam, vagy letérdepeltem volna, hogy megcsókolhassam kezeit... Csaknem négy évet töltöttem mellette, vagy vele és minél idősebb lettem, annál jobban tiszteltem és szerettem.

Növendékeivel szemben Joachim mindig barátságos, jóságos és nemeslelkű volt. Háromszor hetenkint, leginkább délelőtt tartotta meg óráit a Főiskolán. Ha néhanapján hosszabb hangversenykörút abszolválása miatt el is hagyta Berlint, sokszor megtörtént, hogy átutazóban egyik-másik növendékét lakásán hallgatta meg. Sokszor kaptam tőle sürgönyt ilyen tartalommal: »*Holnap Berlinben leszek. Jöjjön hegedűjével 4 órakor lakásomba.*« Dobogó szívvel léptem át ilyenkor Beethovenstrasse-i villájának küszöbét; aggódva gondoltam el, vajjon meg lesz-e haladásommal elégedve a Mester.

Ritkán dícsért meg valakit, de ha jókedvűnek, derűsnek látták növendékei, tudták róla, hogy kiérdemelték megelégedését. Megtörtént párszor, hogy az óra végén »jutalmazásul« maga játszotta el azt a darabot, amit előzően növendékével vett át. Jól emlékszem, hogy egyszer a Chaconnet játszotta el nekem ilyen alkalommal. Előszedte Stradivariusát és eljátszotta nekem — *csak nekem egyedül* — Bach hegedűműveinek e legszebb ékességét! Ettől a páratlan műélvezettől és legfelsőbb kitüntetéstől úgy meg voltam hatva, hogy köszönetképen e szavakat dadogtam: »Mester, az Ön chaconneja márványból faragott emlékmű, mely lelkembe zártan örökké élni fog . . .« Joachim láthatóan meg volt hatva az elragadtatás e naiv megnyilatkozásától és elérzékenyülten rázta meg kezemet.

Hogyan tanított Joachim? Mi volt a tanítási módszere? Az utánzási elméletnek határozottan nem volt követője. Súlyt helyezett arra, hogy mindazt, amit állított, rögtön, világosan be is bizonyítsa. Sohasem használt Hegedűiskolát és saját maga határozta meg néhány könnyen érthető szóval a bonyolult hegedűtechnika sokféle ágazatának és mellékhajtásának metodikáját. Rendkívül tanulságos volt tőle hallani például, ha a jobbkar könnyedségéről és természetességéről, vagy a balkar függetlenségéről tartott előadást. A hegedűjáték mozzanatait oly találó, világos és meggyőző szavakkal tudta boncolgatni, hogy megállapításait és indokolásait minden növendéke, mint az egyedül lehetséges és helyes módszert érezte át. Sokszor mulatott és sokszor gúnyolódott a hegedűtanárok maguk kitalálta »metódus«-ain. *Módszerek alkalmazásával még nem lesz művész valakiből, de minden hangszerjáték alapja a skálázás.* Erre helyezte a legnagyobb súlyt és minden növendékének ajánlotta, hogy reggelenkint legalább is egy félórát szenteljenek ennek. Standardgyakorlatai voltak: *Kreutzer* 24 etüdje és *Rode* 24 Capriccioja. *Az a hegedűs, aki Rode capriccióit nem tudja kifogástalanul kóta nélkül eljátszani, nem művészember*, szokta mondani. Sokkal később, mint öreg ember említette egyízben nekem, hogy vonóvezetésének és ujj-technikájának megőrzését annak köszönhette, hogy az előbb említett etüdöket naponta gyakorolta, egész életén át.

Igen fontosnak tartotta növendékeinek muzikalitását. Tananyagát a 17. és 18. század szonátáiból és hegedűversenyeiből, *(Viotti, Kreutzer, Rode)*, *Bach* partitáiból és szonátáiból, *Spohr*nak csaknem minden művéből merítette és kiegészítette a hegedűirodalom legmagasabb hegycsúcsaival: *Mendelssohn* és *Beethoven* koncertjeivel. Ezeken kívül csak oly műveket játszatott, melyek művészi elveinek megfeleltek, például *Bruch* versenyműveit és később *Brahms* hegedűkoncertjét. *Paganini, Vieuxtemps, Wieniawski* és más zeneköltők hasonló stílű, csillogó virtuózdarabjait elvetette. Joachim jellemének alapvonása intranzigens konzervativizmusából fakadt. Érzelemvilága és művészi meggyőződése ez után igazodott. Csak oly műveket fogadott el, melyek a klasszicizmus útvonalán haladtak. Ezért csatlakozott a romantikus nagymesterekhez. *Mendelssohn* és *Schumann* után benső barátság fűzte őt *Brahms*hoz. Maradéktalanul szentelte minden művészi energiáját annak, hogy barátja alkotásait elismerjék. Ő mutatta be először nyilvánosan Brahms halhatatlan hegedűversenyét is.

Mint virtuóz, kortársainak élén állott. De hiányzott nála az az adottság, hogy a közönség legszélesebb rétegeiben tetszésviharokat és tobzódó lelkesedést váltson ki. Mellé szegődött azonban a hallgatóság művelt rétege: a művész, a zeneértő és a zenekedvelő. A nagytömeg tartózkodó volt vele

szemben. Hogyan is ragadhatta volna viharos tapsokra, zajos tetszésnyilvánításra közönségét Beethoven hegedűversenyének, vagy Bach chaconnejának fenséges előadásával?! A korabeli sajtó egy része nem is méltányolta Joachim nagy érdemeit és hegedűjátékának kvalitásait abban a mértékben, ahogyan megérdemelte volna. Sok kevésbé jelentős művészt magasztalólag ünnepeltek az akkori újságcikkek, holott ugyanakkor Joachimról hűvös hangon emlékeztek meg. Joachim érezte ezt az elbánást és nem egyszer méltatlankodott emiatt. De azért álhatatos maradt és nem tágított nemes

Joachim fényképe 1898-ból. Hubay Jenő dr. gyüjteményéből
Az eredeti kép alján a következő ajánlósorokkal:
In dankbarer Erinnerung, des 12-ten December und auf baldiges Wiedersehen hoffend. Budapest, 13. Decemb. 1899. Joseph Joachim

elveitől. Legnagyobb érdeme, hogy vonósnégyes társaságával Beethoven legutolsó öt nagy kvartettjét oly tökéletes és ezért könnyen érthető előadásban részesítette, hogy ezzel egy csapással legyőzte azoknak a bennük rejlő rendkívüli muzikális és technikai nehézségeit. Ugyanígy győzedelmeskedett a Bach-féle szonáták és partiták megoldhatatlannak tartott előadási nehézségein. Kezdeményezése, felfogása és játékmódja következtében váltak e művek minden hegedűs közkincsévé.

Már ifjú éveiben vonta magára a figyelmet mint zeneszerző, magyarstílű versenyművével. Ez a gyönyörű és technikai tekintetben tökéletes mű fényes bizonysága Joachim magyar gondolkodásának és érzésének, szülő-

hazájához való ragaszkodásának és szeretetének. Bár a mű összes témái Joachim eredeti dallamai, mégis úgy érezzük, éppen magyar nemzeti jellegük miatt, mintha népdalaink forrásából merítette volna őket. Ez a Magyar Versenymű még ma is állandó műsordarabja a hegedűművészeknek. Kívüle írt még Joachim néhány hegedűversenyművet és más hegedűműveket is. Ezek közül talán egy saját magyarzamatú témára írt *e*-moll variációi a legkimagaslóbb műve.

Ez igénytelen visszaemlékezésnek keretén messzire túlmennék, ha mindent közölnék abból, amit Joachimról mondhatnék és ami a reá való emlékezésben szívemben buzog. Csak az volt célom, hogy csatlakozzam azokhoz, akik hálatelt szívvel emlékeznek meg a nagy Mesterről, születésének századik évfordulóján.

Az idő múlik. Új művészek, új irányok jöttek. De az igazán nemes, az igazán nagy: halhatatlan.

Joachim József neve örökké élni fog a művészettörténelemben.

KEMÉNY REZSŐ:

JOACHIM JÓZSEF CENTENNÁRIUMÁRA

A vonóshangszerek fejedelmének, a hegedűnek az instrumentális zenében elfoglalt dominálló helyzete majdnem egykorú annak keletkezésével. Hangjának az énekhanggal vetélkedő kifejezőképessége és színárnyalatainak rendkívüli gazdagsága már a legrégibb idők óta nagy vonzóerőt biztosítottak számára, úgyannyira, hogy a legkülönböző műfajokban, mint a szimfóniában és a koncertben, avagy a kamarazenében a legfontosabb szólamot alkotja.

A hegedűjáték kultusza annak bölcsőjéből, Olaszországból kiindulva igen gyorsan plántálódott át a művelt nemzetek zenéjébe s csupán hazánkba került el jóval későbbi időpontban. A magyar fajnak a szépművészetek iránti rendkívüli fogékonyságáról tanuskodik az a tény, hogy minden idők legnagyobb zongoraművésze Liszt Ferenc után, a klaszszikus hegedűjáték legkiválóbb mestere, Joachim József is Magyarországot vallhatta szülőföldjének.

Születésének századik évfordulóján, áthatva azon tudattól, hogy kulturális érdeket szolgálok vele, felvetem a kérdést, nem volna-e időszerű arról gondoskodni, hogy emléke úgy, mint Liszt Ferencé és Goldmark Károlyé Zeneművészeti Főiskolánkon szemléltető formában is megörökíttessék? Teszem ezt annál is inkább, mert a németség egy alkalmat sem mulaszt el, hogy őt magáénak tüntesse fel.

Joachimot ép úgy, mint annak előtte Liszt Ferencet és Goldmark Károlyt is a mostoha körülmények kényszerítették arra, hogy már kora ifjúságától kezdve érvényesülését hazájától távol, idegen földön keresse. Hogy magyar voltáról ennek ellenére sem feledkezett meg soha, amellett a legmeggyőzőbb ékesszólással tanuskodnak szerzeményei, melyek közül az első helyet épen magyar hegedűversenye foglalja el. Ezen mű nemcsak mint legsikerültebb szerzeménye, de az egész hegedűirodalom egyik legértékesebb alkotása is örökre biztosítani fogja nevének halhatatlanságát. Azt az óriási befolyást, amit korának zenei életére mint hegedűs gyakorolt, nem utolsó sorban köszönheti bátor és meggyőződésteljes állásfoglalásának a klasszikus zeneművészet népszerűsítése mellett. Bach, Beethoven és Mendelssohn örökbecsű alkotásainak oly időkben való propagálásával, mikor még a Paganini modorától mintegy hipnotizált tömegek komolyabb zenei produkciók iránt vajmi kevés fogékonyságot tanusítottak, az ízlés és zenei mentalitás fejlődését a

leghatékonyabban mozdította elő. Hegedűs kvalitásai egyedülállóknak nevezhetők hangszerünk történetében. Köztudomású volt róla, hogy hosszú művészi pályáján az első helyet még vetélytársai sem tagadták meg tőle soha. Technikai képessége az abszolut tökéletességhez oly közelálló volt, hogy legmagasabb művészi céljainak megvalósítása sem ütközhetett soha akadályba. A szellemi és nagyság ihlettséggel párosulva, oly lenyügöző erővel jutott játékában kifejezésre, hogy a hallgató mintegy megbűvölten adta át magát ama varázsnak, mely őt mindazok számára, kik azt élvezhették, örökre feledhetetlenné tette.

Tanítási módszere, ha azt a legújabb pedagógiai vívmányokkal akarnók összehasonlítani, első pillantásra talán már elavultnak volna mondható. Bizonyos, hogy a technikának mint öncélnak fejlesztése soha sem képezte gondoskodása tárgyát. Csak azok, kiknek mesterségbeli tudása már elég volt ahhoz, hogy intéseit és tanításait tettre váltani is képesek voltak, fordíthatták azokat hasznukra. Ezzel szemben az anatómiai, fizikai és matematikai tudományok segítségével megkonstruált legújabb módszerek a fősúlyt a száraz technika fejlesztésére helyezik. Tagadhatatlan, hogy ily eszközökkel a kezek és ujjak tornája a hegedűjáték mesterségének elsajátítását nagymértékben meg tudják könnyíteni. Ezzel azonban a főcél eléréséhez még korántsem jutottunk közelebb.

Az új pedagógia feladata lesz, hogy a régi hagyományokon nyugvó joachimi iskolát a modern zene követelményeivel számoló új eszközök megteremtésével vigye előbbre.

JOACHIM JÓZSEF TIZENHÁROM LEVELÉNEK

eredeti kéziratát bocsátotta közlés céljából rendelkezésünkre dr. *Hubay* Jenő, Zeneművészeti Főiskolánk főigazgatója. A levelek közül hétnek nincs semmi keltezése, de megírásuk időpontja hozzávetően tartalmukból állapítható meg. A pontos dátummal ellátott hat levél közül a legrégibb a mult század egyik legzivatarosabb korszakában, 1848 nyarán íródott, a legújabb pedig 1863 februárjában.

Valamennyi levél szószerinti közzétételét céltalannak tartottam, mert egyrészt csaknem egy ív terjedelmet foglalt volna le, másrészt nagyrészük annyira tele van Joachim családtagjainak legszemélyesebb ügyes-bajos dolgaival, hogy ezek kifárasztották volna A Zene olvasóközönségét, azonkívül a bennük hemzsegő ismeretlen vonatkozású keresztnevek említése következtében sokszor értelmetlenek is.

Ez indított arra az elhatározásra, hogy a nagyrészt ismeretlen leveleket csak kivonatosan ismertessem. Szószerint csak ott, ahol azok Joachim mester életének egy-egy fontosabb mozzanatára vonatkoznak, vagy pedig ahol lelkének, érzésvilágának nobilitását egy-egy reflektor fénysugarával világítják meg.

*

Jelentéktelen családi vonatkozású ügyes-bajos dolgokat tárgyal egy keltezés nélküli levéltöredék, valamint az a szüleinek Lipcsében feladott elsárgult levél, melyben Pesten maradt őszi felöltőjének elküldését sürgeti.

Unokahugához intézett —»Meine Liebe Nichte!«megszólítással kezdődő — levelében írja, hogy másnap utazik egy hónapra Londonba. Meleg, gyengéd szavakkal emlékezik meg a továbbiakban »Onkel Fritz« haláláról, mely nagyon lesujtotta őt.

Lipcséből — 1848 július 27-éről — van keltezve a legrégibb, pontos dátummal ellátott érdekes levél. Ebben értesíti szüleit, hogy szerencsésen megérkezett, már ki is pakkolta ládába rakott könyveit és közli velük, hogy a rákövetkező hét elején kezdi meg működését, mint hegedűtanár.

Egyébként Lipcsében nyugalom van, csak a »szúnyogok« döngicsélnek, de szúrásuk nem halálos. Majd hazája után érdeklődik:

... Wie sieht es denn mit Ungarn aus? Sind die Kroaten noch immer naseweiss, oder sind Sie schon ein wenig gezüchtigt? Sie würden mir eine grosse Freude machen, wenn Sie mir dann und wann etwas über die ungarischen Verhältnisse mittheilten. Ich interessiere mich sehr für meine Magyaren! ...

1849 szeptember 16-áról keltezett és szüleihez, valamint testvéreihez intézett leveléből nyomott hangulat árad felénk. Egy rokonának, ki gyermekkorában áldozatkészséggel viseltetett irányában, halálát gyászolja benne.

A következő év őszén — 1850 november 14-én — már Weimarból kéri szüleit, hogy ne nyugtalankodjanak elintézetlen állampolgársága miatt — a kényes kérdés egy útlevélkiállítási ügyben került felszínre — azonkívül értesíti őket, hogy jól megy a dolga, most kapott megbízást, hogy a másnapi udvari hangversenyt vezényelje; ez már a harmadik hangverseny ebben a hónapban. Egyébként szorgalmasan komponál, bár a nap minden órájában van valami elfoglaltsága.

Érdekes Liszt Ferencre vonatkozó megjegyzései miatt az ugyancsak Weimarból (1851 június 29-éről) keltezett levele, melyben fivérének Heinrichnek közlése nyomán, hogy szülei Füreden nyaralnak, a továbbiakban így folytatja:

... Wir haben Folianten in den Stunden seines Hierseins zusammengesprochen, und dass all die lieben Pesther u. Füreder Hauptthema waren, versteht sich von selbst. Ich habe Hoffnung, ihn auf der Rückreise wieder zu beherbergen; bis dorthin wird auch dr. Liszt zurückgekehrt sein, und ich habe also in geselliger Beziehung Aussicht auf einen erfreulichen Juli ..... In den letzten Wochen hatte ich viel zu thun, da durch Anlass der Heirath eines sächsischen Prinzen aus dem Weimar'schen Hause mehrerer Feuerlichkeiten stattfinden, bei denen ich auch musikalisch betheiligt war, leider! denn sie fielen, weil Liszt abwesend ist, etwas dürftig aus. Ich freue mich kindisch auf des letzteren Rückkunft; Weimar ist für mich ohne Ihn ziemlich reizlos ...

Mit meinen besten Wünschen für die Badekur verbleibe ich Ihr

Joseph

1852 április 14-én Weimarban keltezett levele arról értesíti szüleit, hogy 16-án Londonba utazik, hangversenykörútra és tanulmányainak kiegészítésére. Érdekesen fejti ki levelében londoni utazásának célját: meg akarja figyelni más országok közönségének hangulatát, meg akar hallgatni idegen művészeket, hogy ezekkel összehasonlíthassa saját tudását, saját képességeit. Majd a tapasztaltakon okulva egészítse ki tanulmányait mindazzal, ami még benne, mint művészben hiányzik.

Már Hannoverben írja következő levelét, melynek minden sorából növekedő öntudat és jóleső megelégedettség árad. Majd így folytatja:

... Der König hat sich schon oft bei sich vormusizieren lassen in diesen Frühjahr, zulätzt mit Frau Schumann, die 5 Tage hier war und uns erst vorgestern verliess. Ich habe Lust mit unseren beiden letzten Hofkonzerten ein wenig zu renommieren, Sie enthielten ausser Klaviersachen von Schumann, Chopin, Schubert die Sonaten op. 30 in A und op. 96 in G von Beethoven, und die beiden Schumann'schen, für Geige und Klavier ...

De a hannoveri udvar viselkedése az érzékeny Mesterrel szemben nem volt mindig kifogástalan. Különösen bántotta Joachimot, hogy rossz néven vették tőle hangversenykörútjai alkalmából bekövetkezett távolléteit. Szüleihez írt egyik levelét teljes egészében közöljük, mert élesen világítják meg Joachim elkedvetlenedésének okait.

Hannover, 17-ten Oktober.

Liebe Eltern!

Es thut mir sehr leid, die Nachricht zu schreiben, die ich heute mittheilen muss; nämlich die, dass der König mir nur von 10-ten November an bis zum Ende desselben Monats Urlaub geben will! Da lohnt es gar nicht Konzerte in Wien und Pesth zu geben, die Zeit ist viel zu kurz. Ich ziehe es vor, nun meine Zeit selbst zu wählen und länger dort zu bleiben, sobald ich hier nicht mehr durch meine Stellung gebunden bin. Ich habe mich entschlossen sie aufzugeben, da doch eigentlich Hannover mir weder geistig, noch materiell viel biethet. Diese Konzert-Saison will ich hier aushalten, da mich auch mein Contrakt noch 3 Monate hier bindet, und es ungentil wäre die Leute hier plötzlich mitten in Conzert-Cyclus zu verlassen, aber ist dieser vorüber, so werde ich gehen. Der König ist mit dem Wort sehr gnädig — aber eigentlich ist für mich nichts seit dem ich hier bin geschehen, wärend andere Künstler in Ihrem Wirken und in Mitteln königlich befördert werden. Auch scheint der König sehr veränderlich, er hat mich in dem Monat seit dem ich zurück bin, noch nicht kommen lassen, während er sonst so aufmerksam sein konnte. Ich sehe also, dass er trotz schöner Redensarten kein tieferes Interesse an mir und meiner Kunst nimmt. Ich bin höchtens gut um manchmals als geschickter musikalischer »Diener« Fremden vor die Augen geführt zu werden. Bei einem solchen Verhältniss ist es erlaubt nach dem materiellen Nutzen zu fragen und da dieser gering ist, so will ich eben fort. Mein Trost ist, dass ich später auf desto länger bei Ihnen, theuere Eltern sein werde! Gestern war das erste ordentliche (?) Quartett, das sehr befriedigend ausfiel und mir und andern künstlerische Freude machte. Es geht mir bis auf eine Erkältung gut! Herzlich alle grüssend Ihr

Joseph

Érdekes Joachim Berlinből keltezett levele is, melyben pesti látogatása utáni vágyát hangsúlyozza:

... Ich bin seit einigen Tagen in Berlin, wo ich mich auf einige Monate einzurichten gedenke, da es mir nur schaden könnte, gleich wieder in meinen Plänen und Arbeiten durch Reisen gestört zu werden. Meine Sehnsucht nach äusserer Ruhe nach dem Zickzack meiner Lebensweise im vorigen Winter muss endlich Befriedigung erhalten, wenn ich nicht den Sommer abermals ohne Fortschreiten in meiner Kunst vergehen lassen will. Äussere Ruhe ist, wie mir immer einleuchtender wird, nicht nur für die Bürger, sondern auch für den Künstler zu Zeiten, unabwiegbare Pflicht. Es wird mir hier im Umgang mit manchen geistig bedeutenden Menschen Anregung zu Theil, wärend ich anderseits in der grossen Stadt unbekannt genug bin, um mich meinen Studien ohne Störung hinzugeben. Wie wohl wird es mir dann thun, Sie Ende des Sommers zu besuchen. Mir schwebt Pesth wie eine schöne Aussicht immer vor Augen, ... Meine Adresse ist:

Joseph Joachim, Links-Strasse, No. 7, bei Herrn Hermann Grimm, Berlin.

Von ganzer Seele Ihr Joseph Joachim

Bár nincs évszám a Hannoverben írt következő levelen, de ez könnyen megállapítható a levélnek abból a passzusából, mely *Marschner* halálával foglalkozik. (1861.) Marschner Henriket, a *Vampir*, a *Templárius és a zsidónő* és a *Hans Heiling* operák szerzőjét épen Joachim születési évében 1831-ben nevezték ki Hannoverben udvari karmesternek; 28 évig működött és 1859-ben nyugdíjazták. Joachim meleg szavakkal emlékszik meg elődéről, kinek a város — t. i. Hannover — zenei életére gyakorolt nagy hatását méltatja.

Valamennyi levele között talán mégis az a legérdekesebb, melyben eljegyzését tudatja szüleivel. Menyasszonyát, Amelie *Schneeweiss* énekesnőt — ki művészi pályáján *Weis* nevet használt — egy udvari konzerten ismerte meg. A széphangú, nagy előadó művészettel megáldott énekesnő előbb a bécsi Kärtnerthor színházban lépett fel kisebb

szerepekben, majd a hannoveri színházhoz szerződött és több ízben szerepelt a királyi zenekar ünnepi hangversenyein is. Joachimot a gyönyörű termetű, nagy művészi kvalitásokkal bíró 23 éves nő valósággal megbabonázta. Mind gyakrabban találkoztak barátaik házánál és 1863 február 11-én tartották meg eljegyzésüket. Február 17-én tudatja Joachim szüleivel életének eme elhatározó lépését:

Liebe Eltern!

... Wie soll ich nun meine Mittheilung nennen, die ich eben machen will? Eine durch und durch beglückende! Ich habe mich seitdem wirklich verlobt, und zwar mit einem lieben, edlen Geschöpf, voll Anmuth und Talent, mit der Sängerin Fräulein Weis, und ich bitte Sie, theure Eltern, um Ihren Segen, zu diesem wichtigsten Schritt in meiner Existenz. Ich weiss, dass es Sie mit Besorgniss erfüllen wird, wie die Welt nun einmal ist, wenn Sie hören werden, dass meine Braut schon seit längerer zeit der Bühne angehört, obwohl, Sie erst 23 Jahre zählt. Aber eine Viertelstunde im Umgang mit dem durch und durch reinen, unbefangenen und doch so klugen Mädchen (ganz abgesehen von Ihrer ungewönlichen künstlerischen Begabung, von Ihrem lieblichen Äussern) würde Sie vollständig beruhigen, dass meine Wahl keinem momentanen Enthusiasmus, sondern der tiefsten, begründetesten Neigung entspricht. Alles wünscht mir Glück zu meiner Wahl, vom König bis zu meinem treuen Diener und in der That, ich begreife mein Glück kaum, dass ein so herrliches Talent eine allem Anschein nach glänzende künstlerische Laufbahn aufgeben will, um nur einfach meine liebe Frau zu werden ...

Meine Braut ist heute nach Leipzig, sie wird das nächstemal mitschreiben ...

Egybekelésüket 1863 június 10-én ünnepelték meg. Johannesnek, első gyermeküknek Brahms keresztapai ajándékként mélyhegedű-dalait helyezte az ujszülött bölcsőjébe. A teljesség kedvéért említsük meg, hogy a házasfelek 1884-ben elváltak és az egykor ünnepelt művésznő, Schumann és Brahms dalainak legtökéletesebb tolmácsolója, mint a Scharvenka-konzervatórium énektanárnője halt meg 1898-ban Berlinben. *S. A.*

SEBESTYÉN EDE:

JOACHIM JÓZSEF REGÉNYES ÉLETE

Egy nagy magyar muzsikusnak, minden idők egyik legnagyobb hegedűvirtuózának emlékét ünnepli ezen a nyáron a zenei világ: *Joachim* József születésének századik évfordulóját.

Tüneményes művészi pályát futott meg a hegedűnek ez a fejedelmi mestere; olyant, aminőt a legnagyobbak közül is csak kevesen, magyar művész pedig csak egyetlen egy: *Liszt* Ferenc.

*

Joachim József 1831-ben, június 28-án született a pozsonymegyei *Köpcsény* községben. Apja kereskedő nem épen nagy jövedelmű, de annál nagyobb családú ember. Nyolc gyermeke volt; József volt sorrendben a hetedik.

A család 1833-ban Pestre költözködött, hogy a gyermekek ne kerüljenek idegen család környezetébe, ha majd felsőbb iskolába járnak. Ez volt a szerencséje Józsefnek. Ennek köszönhette, hogy amikor zenei tehetsége komoly formában megnyilvánult, semmi akadálya sem volt annak, hogy megkezdjék zenei oktatását. Írni-olvasni akkor még nem tudott. Nem volt egészen ötesztendős.

Első mestere *Serwaczynski* Szaniszló, a pesti németnyelvű Városi Színház hangversenymestere volt. Nagyszerű könyvből: *Kreutzer* Rudolf, *Baillot* és *Rode* hegedűiskolájából tanitotta — nagyon rosszul. De a fiú tehetsége keresztültört a hibákon is és Pest városában mindenki meghallotta a kis művész hírét.

Aránylag rövid idei tanulás után a helytelen tanulás ellenére is annyira haladt a játékban, hogy megkockáztathatta a nyilvánosság előtt való bemutatkozást. A mestere is szerepelt vele együtt. Hely: a Nemzeti Kaszinó díszterme, idő: 1839 március 17. Előkelő közönség, zsúfolt terem, díszes külsőségek.

A csodagyermek szereplése művészi és társadalmi szenzációja volt Pestnek és Budának. Egyik szám után magához hívatta a kis Józsefet *Brunszvik* Teréz grófnő és a bátyja Ferenc gróf, Beethoven kedves barátai és *Rosty* báróval, *Eötvös* József báró későbbi apósával együtt kijelentették, hogy a kivételes tehetséget mutató gyermeket pártfogásukba fogadják. Ez külön eseménye volt a forró estnek. Mit tett a három pártfogó a gyermek érdekében? Erről semmiféle adat sem található sehol. Mindössze annyit tudunk, hogy meghívták a házukhoz, muzsikáltattak vele és bemutatták a vendégeiknek.

*

Ősszel Bécsbe vitte apja a nyolcesztendős fiút, hogy rendszeresebben tanulhasson, mint Pesten. *Hellmesberger* Györgyhöz, Bécs legtekintélyesebb hegedűpedagógusához mentek. Hellmesberger meghallgatta József játékát és a következő kijelentést tette:

— *A fiú vonóvezetése olyan reménytelenül merev, hogy sohasem lehet belőle valamirevaló muzsikus.*

Joachim 8 éves korában, a pesti Nemzeti Kaszinó hangversenyén

Az apa és a fiú megsemmisülten hallgatták a nagy művész lesujtó ítéletét. Tehát vége minden reménységnek! Az apa mindjárt elhatározta, hogy visszautazik a fiúval Pestre és beadja a kereskedelmi iskolába.

De József nem adta meg magát. Amint enyhülni kezdett szívében Hellmesberger ítéletének hatása, kérlelni kezdte az apját, hogy tegyenek még egy kísérletet.

Az apa nem ellenkezett.

Az utcán észrevettek egy frissen kiragasztott plakátot, amely *Ernst* hegedűművész közeli hangversenyét hirdette. Megbeszélték, hogy megvárják, míg a művész megérkezik Bécsbe és elmennek hozzá, hallgassa meg ő is József játékát.

Másnap már meg is érkezett Ernst. Joachimék jelentkeztek nála s ő szívesen vállalta, hogy megbírálja a fiú képességét.

Az ünnepelt művész ámultan hallgatta József játékát. El volt ragadtatva tőle. De megmondta azt is, hogy mi a hiba a játékában.

— A fiú játéka azért olyan merev, — mondta, — mert rosszul tanították a kéztartásra. Taníttassák *Böhm* Józseffel, ő mindent rendbehoz s akkor, uram, teljesen nyugodt lehet fiának művészi jövője felől.

*

A pesti születésű Böhm József, hegedűművész és pedagógus, *Beethoven* és *Schubert* barátja és apostola szívesen fogadta Joachimékat, mint honfitársakat is. Nagyon meg volt lepve a fiú tehetségétől és tudásától és kijelentette, hogy a hibás kéztartásról hamarosan leszoktatja.

A nagyszerű művész és nagyszerű ember úgyszólván meghódolt a kis Józsefnek — de nem árulta el semmivel. Magához vette, hogy ne kelljen idegenek között élnie és rövid idő alatt annyira megszerette, hogy forma szerint a fiának fogadta.

A kis tanítvány bámulatosan gyorsan haladt s nemsokára nem csupán a mesterének, hanem a konzervatóriumnak is büszkeségévé lett. Böhm József, mint vezető tanár, gyakran szerepeltette az intézet hangversenyein, hogy hozzászokjék a nyilvánossághoz és arról is gondoskodott, hogy minden jobb hegedűkoncerten jelen lehessen.

Négy esztendeig élt József Böhm házában; ekkor mestere ajánlatára Lipcsébe utazott, hogy a *Mendelssohn* terve szerint megszervezett állami konzervatóriumban folytassa a tanulást. Böhm József természetesen ellátta ajánlólevéllel, hogy biztosítsa kedvező fogadtatását az első pillanatokban. A többit nyugodtan rábízta a fiúra.

Mendelssohn valóban nagyon kedvesen, gyöngéden és bátorítóan fogadta a kis köpcsényi művészjelöltet. A bécsi mester levele részletesen elmondta, mit tud a fiú, a tizenkétesztendős s ez méltán imponált még olyan kiváló mesternek is, mint Mendelssohn. Mingyárt arról kezdtek tanácskozni, mit adjon elő a leendő tanítvány. A fiú szerény volt, nem akart nyilatkozni. Erre azt mondja a mester:

— Akkor játsszuk el a *Kreutzer-szonátát.*

Figyelte a fiú arcát, nem ijed-e meg? De az nyugodt maradt, sőt örvendezve felelt:

— Nagyon jó lesz!

Mingyárt bementek a dolgozószobába, a mester a zongorához ült, átadta a fiúnak a kottát, néhány percig végigfutottak rajta és megkezdődött az előadás. A mestert annyira meglepte, sőt megdöbbentette a gyermek technikai készsége, érett fölfogása, erős formaérzéke és mély lírája, hogy a csodálkozástól több ízben elvesztette a kontaktust. Amikor befejezték, fölkelt a zongorától, odament a fiúhoz, megcsókolta és átölelte. Percekig tartotta a karjában némán, szótlanul. A meghatottságtól nem tudott szóhoz jutni.

*

Most ismét új korszak kezdődött József életében. Hallatlanul nagy szorgalomma tanult, sokat gyakorolt és gyakran játszott a nyilvánosság előtt is. Nem telt bele sok idő, már a német zenei világ is tudomást vett róla és figyelte a haladását.

Joachim ekkor tizenkétesztendős volt.

A következő esztendőben Mendelssohn biztatására és az ő ajánlólevelével Londonba utazott. Ami itt történt vele, az túlszárnyalta volna legmerészebb reménykedését is, ha egyáltalán hajlamos lett volna nagy reménykedésre.

Első nagy meglepetése az a megtisztelő mód volt, ahogyan a zenei élet előkelőségei fogadták. Mivel semmi elbizakodottság sem volt benne, nem is jutott eszébe, hogy őbenne a művészt tisztelik. Csak arra gondolt, hogy tizenháromesztendős és nem értette, hogy az idős bácsik miért olyan nagyon udvariasak hozzá?

Londonban 1844-ben, március 28-án tartotta első hangversenyét a *Drury Lane* színházban. Hatalmas plakátok hirdették, hogy a *Bohemian girl* című opera előadása előtt Joachim József, a *celebrated Hungarian boy*, a hires magyar fiú hegedülni fog. Az ifjú művész beváltotta a hangversenyrendező vállalat plakátjának és hirdetéseinek legmerészebb ígéreteit is. Valósággal elbüvölte hallgatóságát s amikor befejezte a produkcióját, a zenei és társadalmi élet legnagyobb előkelőségei siettek hozzá, hogy üdvözöljék és meghívják. Egyik hódolója a legnagyobb elragadtatás hangján mondta neki:

— *Innen el nem engedjük egyhamar!*

Erre a nagy sokaság harmónikus ütemben kiabálta:

— *Nem engedjük! Nem engedjük!*

Május elején Londonba érkezett Európa zenei életének két vezető személyisége: Mendelssohn és *Thalberg*, a nagy zongoravirtuóz, Liszt Ferenc kongeniális művésztársa,

sőt komoly riválisa. Ugyanakkor jelent meg az angol metropolisban *Latlache*, a világhírű baritonista is, hogy együtt lépjenek föl hangversenyen.

És ebbe a ragyogó triászba meghívták negyediknek Joachimot, a tizenhárom-évest. És ő nem félt. Meg is mondta volt mesterének, Mendelssohnnak, hogy csak akkor lesz igazán bizalma önmagához, ha nagy művészek társaságában is megállja a helyét.

És kiállt a világhírű nagyságok társaságában, merészen, elszántan, minden jóra és rosszra elkészülve.

Győzött. Nem is tudta, hogy milyen nagy diadallal állta meg a helyét. Nagy volt a nagyok között is s a közönség és művésztársai egész este tüntető és kitüntető szeretettel ünnepelték.

Ez május 19-én történt.

És május 27-én ismét megjelent Joachim a londoni közönség előtt, ezúttal a *Filharmóniai Társaság* hangversenyén. Beethoven hegedűversenyét játszotta és Mendelssohn vezényelt. A hatás olyan viharos volt, hogy a közönség nem is tudta már, mivel mutassa meg ennek a csodálatos gyermeknek, mennyire szereti és mennyire meghódította a játékával.

A nagy ünneplés zaja elhallatszott végre a királyi palotába is. *Viktória* királynő is meghallotta a magyar művészifjú hírét. Érdeklődni kezdett és meghívta. Tündéries pompájú estélyt rendezett és szokatlanul nagy vendégsereget hívott meg. Az első sorban, a királynő jobbján *I. Miklós* cár, baloldalán *II. Frigyes Ágost* szász király ült. Anglia legtekintélyesebb és leghatalmasabb embereinek gyülekezete volt együtt a zeneteremben s a fiatal magyar művészt egyáltalában nem feszélyezte ez. Sem elfogódottságot nem érzett, sem lámpaláza nem volt.

Műsorát, amelyet mindenkitől függetlenül, teljesen a saját ízlése szerint állított össze, egyre fokozódó hévvel játszotta végig, de állandóan fokozódott a hallgatóság lelkesedése is. A hangverseny után a királynő hosszasan és egészen közvetlenül beszélgetett vele s nagy elismeréssel és fejedelmi ajándékkal jutalmazta a művészi élvezetért.

*

Álomszerűen szép emlékekkel s hatalmasan megnövekedett önbizalommal hagyta el a fiatal művész Londont. De csak rövid időre. Meg kellett ígérnie, hogy amint körülményei lehetővé teszik, visszatér néhány hónapra.

A londoni sikerek természetszerűen erkölcsi tekintetben is nagy hasznot jelentettek. Lipcsében, ahol azelőtt is nagyon szerették és megbecsülték, még inkább emelkedett a tekintélye és népszerűsége. Annyira, hogy 1845-ben, tizennégyesztendős korában meghívták a *Gewandhaus* egyik hangversenyére, hogy *Lind* Jennyvel, az akkor már világhírű svéd énekesnővel együtt lépjen fel.

Sem azelőtt, sem azóta nem szerepelt azon a nagy-nagy magasságot jelentő dobogón tizennégyesztendős művész.

Ezen a hangversenyen két művészeti nagyság barátságát szerezte meg: *Schumann* Róbertét és *Spohr* Ludwigét.

Schumann nemcsak barátja lett az ifjú hegedűművésznek, hanem tisztelője, sőt rajongója is. Szinte szertelen hódolatot érzett a fiú iránt, példa nélkül való lelkesedést, amit nem is tudott magába zárni.

Ennek a túláradó hódolásnak a jellemzésére elegendő egyetlen egy esetet elmondanunk.

Mendelssohnéknál nagyobb muzsikustársaság volt együtt egy ízben s ott volt Joachim is. Az illusztris házigazda eljátszotta Joachimmal a Kreutzer-szonátát, amivel a fiatal művész Mendelssohnnál debütált. Az előadás befejezése után Schumann asztalához hívta Joachimot a nyitott terraszra. Gyönyörű csillagos est volt s a kertből andalító illatok áradtak szét, amelyek ábrándos hangulatot terjesztettek. Schumann egészen

közel húzódott Joachimhoz, nagy elragadtatással üdvözölte s miközben jobbjával a fiatalember kezét szorongatta, baljával az égre mutatott és patetikus hangon mondta:

— Vajjon tudja-e valaki odafönn, hogy milyen tüneményesen játszotta itt egy kis fiú a Kreutzer-szonátát?

Joachim, a tizennégyéves fiú (erre mindig kell gondolni) megdöbbenve nézett a rajongó művészre, akinek tekintetében túlvilági tűz villant meg ebben a pillanatban . . .

*

Joachim 1846-ban, március derekán Bécsbe érkezett, ahol Böhm Józseftől való elbúcsúzása óta nem járt. Nagyon meghatották a gyermekkori emlékek és nagyon jól esett neki, amikor látta, hogy milyen sokan emlékeznek gyermekkori szereplésére. Egymásután jelentek meg a szállásán a zenei és társadalmi előkelőségek, akiket boldoggá tett, hogy a csodagyermek minden reménykedésüket megvalósította.

Hellmesberger is szerette volna meglátogatni, aki annak idején reménytelennek tartotta zenei jövőjét. De szégyelte szörnyű tévedését.

Joachim bécsi tartózkodásának legjelentősebb eseménye az volt, hogy megismerkedett *Liszt* Ferenccel.

Nagyon-nagyon megható volt az első találkozás. Liszt Ferenc nagy szeretettel ölelte keblére a fiatal hegedűst, akinek szerepléséről nagyon sokat hallott és mingyárt megkérte, lépjenek fel együtt.

Joachim sokszor mondta életének későbbi korszakaiban is, hogy az volt a legboldogabb napja tizenöt esztendejének, amikor Liszt Ferenccel megismerkedett és azt tekintette legnagyobb kitüntetésnek, hogy együtt szerepelhetett vele. Mendelssohn híres hegedűversenyét játszották el együtt s a közönség a legnagyobb zavarban volt, mert nem tudta kit ünnepeljen kettőjük közül élénkebben, melegebben.

Liszt Ferenc és Joachim József mint meghitt, jó barátok váltak el egymástól. És meglehetősen élénk levélváltás kezdődött közöttük.

*

Tizenhatesztendős volt Joachim, amikor a lipcsei állami konzervatórium hegedűtanszékére rendes tanárnak kinevezték. Ez a példátlan szerencse boldoggá tehette volna, ha örömét meg nem zavarja barátjának, mesterének és pártfogójának: Mendelssohnnak a megbetegedése. De Joachim olyan odaadó szeretettel és annyi hálával ragaszkodott hozzá, hogy a saját örömére gondolni sem tudott. Pedig a szokatlan kinevezéssel kapcsolatban sok magasztaló cikket olvashatott önmagáról.

Mendelssohn meghalt és Joachim nem tudott tovább Lipcsében maradni. Mestere halála után ridegnek és üresnek érezte ezt a várost, sok nagy sikerének színhelyét. Weimarba költözött Liszt Ferenchez és megalakította kvartettjét, amellyel később egész Európát diadalmasan járta be.

Ekkoriban jutott el elsőízben Berlinbe, ahová nagyon vágyakozott. Nem a kvartettjével, hanem egyedül. Olyan nagy sikere volt, amilyenre nem is számított. A közönség túláradó hévvel ünnepelte, a sajtó pedig nem is bírálatot, hanem feltétlen hódolatot tett a lába elé. Az *Allgemeine Musikzeitung*, amely mint zenei szaklap természetesen nem mellőzte a bírálatot vele szemben sem, azt írta róla, hogy *felülmulja minden koroknak legnagyobb hegedűművészeit.*

*

V. György, Hannover királya, meghívta Joachimot 1853-ban meglehetősen széleskörű és sokoldalú zenei pozícióba. A művésznek szerződése szerint vezetnie kellett az udvarnál tartandó közönséges hangversenyeket; ünnepi hangversenyeken mint dirigensnek vagy szólistának kellett résztvennie; nagyobb operai előadásokon a hangversenymester szerepét kellett betöltenie; végül a saját kvartettjét is az udvar rendelkezésére kellett bocsátania, ha kívánták.

A művész egyáltalán nem sokalta a munkát, mert a király öt nyári hónapra teljesen szabadságolta, azonkívül olyan nagy szeretettel és olyan családiasan bánt vele, hogy már ezért is boldogan teljesítette minden kívánságát.

Egy szép tavaszi napon két idegen férfi kopogtatott be Joachim lakásán. Látszott rajtuk, hogy nagy útról jöttek és nagyon meglátszott az is, hogy gyalogszerrel tették meg a nagy utat.

A látogatók között az egyik előlépett és Joachim nagy meglepetésére így mutatkozott be:

— *Reményi Ede vagyok.*

Valóban ő volt, a romantikus magyar hegedűművész, aki elmondta, hogy a Hamburgban és Altonában táborozó magyar katonáktól jön, akiknek sokat muzsikált s hogy az a német fiatalember, akit magával hozott, szintén muzsikált a katonáknak. Jó zongorista. Joachim elbeszélgetett a vendégeivel és megvendégelte őket. Reményi kalandos elbeszélései nagyon szórakoztatták, a német ifjú pedig hallgatagságával vonta magára a házigazda érdeklődését.

Amikor már jól ettek-ittak, azt mondta a német fiatalember, hogy szeretne valamit eljátszani a mesternek. Joachim zongorához ültette. Az ifjú megüti a billentyűt és Joachim máris figyelni kezd. Megérzi, hogy ez az ember tud valamit. Érdeklődése pillanatról-pillanatra fokozódik, szinte lázasan hallgat; szeretné, ha már-már befejezné játékát a fiatalember, hogy megkérdezhesse tőle: kicsoda ő és mit játszik?

Végre elhangzanak az utolsó akkordok. Az ifjú föláll és Joachim odasiet hozzá.

— Elragadóan játszott, — mondta csillogó tekintettel. — Kicsoda Ön?

— Nevem *Johannes Brahms.*

— És mit játszott?

— Saját szonátámat.

Joachim pártfogásába vette a meglehetősen elhanyagolt külsejű ifjút, egy ideig magánál tartotta, ellátta mindennel s amikor teljesen rendbehozta mindenképen, levelet adott neki Liszt Ferenchez, akinek megírta, hogy egy nagyjövőjű művészt küld hozzá és kéri, legyen segítségére a kezdet akadályainak leküzdésében.

Brahms a három magyar zenei nagyságnak köszönhette felfedeztetését, akik pályáján később is szemmel tartották és segítették. És Joachimnak dedikálta a bemutatkozáskor eljátszott C-dur-szonátát, amely Op. 1. jelzéssel jelent meg.

*

Ez 1853-ban történt. A következő esztendőben Pesten töltötte a szabadságát Joachim, családjánál. Hannoverbe való visszatérése után hosszabb levelet írt Lisztnek, akinek beszámol a vakációjáról.

»A Duna nagyon szép Pesten — írja — és a cigány még most is nagy lelkesedéssel játszik, szívből szívbe száll a muzsikája. Több ritmus és lélek van a vonójában, mint valamennyi észak-német zenekarban együttvéve, a hannoverit is beleszámítva ... Emlékszel még arra az ígéretedre, hogy egyik szimfonikus művedet rám bízod? Ha megteszed, gondolj az *én* örömömre is és arra az inspirációra, amelyet *én* kaphatok tőle. Meg vagyok győződve róla, hogy fejlődésem és boldogulásom nem közömbös néked . . .«

Joachim levelének az a része, amelyben Liszt valamelyik művének előadására ajánlkozik, talányt ad fel azoknak, akik a két mester meghasonlásának körülményeit ismerik. Joachimnak ugyanis, aki a nagy klasszikusok zenéjén nevelkedett és a kortársak közül is csak azokat szerette, akik a zenében a szépség és a magasabbrendű öröm kultuszának áldoztak, nem szerette Liszt Ferenc zenéjét. Mint embert és virtuózt istenítette, mint zeneszerzőt nem tudta elfogadni. Ezt nem is titkolta Liszt előtt; sokkal őszintébb jellemű ember volt és sokkal jobban tisztelte, semhogy alakoskodni tudott volna előtte. Az ellentmondás legvalószínűbb magyarázata az, hogy csak akkor formá-

lódott ki határozott és végleges véleménye Liszt Ferenc kompozícióiról, amikor előadás szempontjából foglalkozott velük, tehát ennek a levélnek a megírása után.

Hogy küldött-e valamit Liszt Ferenc Joachimnak előadás céljára, nem lehet megállapítani, az azonban bizonyos, hogy Joachim sem szóló-kompozíciót nem játszott tőle, sem zenekari művét nem dirigálta. Barátságukat azonban nem ez zavarta meg, hanem Joachimnak egy későbbi, 1857 augusztusában írt levele, amely nyilt megtagadása volt Liszt zenéjének és az egész zenei világban igen nagy feltűnést keltett.

Liszt Ferenc zenei ünnepet tervezett *Károly Ágost* szász király emlékezetére. A hangverseny műsorát saját műveiből állította össze és Joachimot is megkérte a közreműködésre.

Joachimnak most már nyilatkoznia kellett. A hallgatólagos nemtetszés kevés volt már. És megírta levelét, amely huszonhárom esztendőre megszüntetett közöttük mindenféle érintkezést.

A levélben elsőbben is elmondta, hogy az a nagy szeretet, hódolat és hála, amelyet Liszt Ferenc iránt érez, eddig visszatartotta attól, hogy világosan megmonjda a véleményét a zenéjéről, de tovább nem hallgathat, mert az őszinteség megnyilatkozásra készteti. Meg kell mondania azt, aminek a megvallását Liszt jogosan követelheti tőle.

»Én — mondja a levél további részében — teljesen megközelíthetetlen vagyok a Te zenédnek; a Te zenéd ellentétben van mindazzal, amit értelmem nagyjainknak a szelleméből ifjúkorom óta befogadott. Ha megtörténhetnék, hogy mindazt kitörölnék az emlékezetemből, amit az ő műveikben szeretek és becsülök s amit *én* zenének érzek: a *Te* zenéd hangjai nem tudnák betölteni azt a rettenetes űrt... Én nem lehetek a segítőtársatok, de nem is tarthatom fenn azt a látszatot, hogy azt az ügyet, amelyet Te a híveiddel együtt képviselsz, én is a magaménak vallom. Ezért kénytelen vagyok elhárítani kedves felszólításodat, hogy a Weimarban rendezendő ünnepségen résztvegyek ...«

*

Joachim 1861 márciusában ismét megjelent Pesten és két hangversenyen szerepelt. Az elsőt március 10-én tartotta. *Tartini* »Ördögtrilla« szonátáját, *Bach* »Chaconne«-ját és saját magyar hegedűversenyét adta elő frenetikus hatással.

»Egy óriás nagyság előtt állunk, — írta róla a Zenészeti Lapok, — mely a művészetnek egén fényes meteorként világít. Dicső név! mely az egész világot meghódítá lángeszével s mely mint *magyar*, e haza büszkeségének tekinthető.«

Második hangversenyét március 14-én rendezte. *Beethoven* és *Mendelssohn* hegedűversenyét játszotta, *Bach* »Előjáték, menuette és gavotte«-ját és saját hegedűversenyének egyik tételét, ráadásul pedig a Rákóczi-induló átiratát és az »Ördögtrilla« utolsó tételét. Ezen az estén főként az egyetemi ifjúság ünnepelte, amely nagy lakomát rendezett a tiszteletére.

*

Néhány esztendővel azután megismerkedett Joachim *Bismarckkal*. Baden-Badenben találkozott vele *Flemming* gróf porosz miniszterelnök házánál. Bismarck, aki egyébként alig nyitotta meg a szivét a zene hangjainak, olyan nagy elragadtatással hallgatta Joachim játékát, hogy régi ismerősei nem tudtak eleget csodálkozni.

Az 1865-iki baden-badeni szoarét követő esztendő fordulatot hozott a művész életébe. A frankfurti szövetségi ülés kimondta a hannoveri királyság megszüntetését, György király elvesztette a trónját, Joachim pedig Berlinbe költözött, ahová meghívták, hogy szervezze meg a Zeneművészeti Főiskolát. Ez volt pedagógiai pályájának legnagyobb feladata. Az eredmény pedig méltó koronája egész működésének.

*

Most még csak néhány sort rövid életének néhány kimagasló eseményéről.

Joachim művészi munkásságának hosszú ideje alatt állandó vendége volt *Londonnak*, ahol ő volt a hangversenytermek királya. Az évtizedek folyamán sok előkelő barátot szerzett, akik közül meg kell említenünk *Carlylet*, a történetírót, *Thakerayt*, a regényírót és Anglia három legnagyobb festőművészét (abban a korban): *Alma-Tademát*, Hubert *Herkomert* és *Leightont*. Oxford, Glasgow és Cambridge egyeteme díszdoktorává választotta.

A *Beethoven Egyesület*, amely a bonni múzeumot megalapította és fenntartja, Joachimot választotta elnökévé. Ez volt a legkitüntetőbb tiszteletbeli zenei pozíció a világon.

Pétervárott a cári család hangversenyén az udvari zenekart dirigálta s a zenészek az ő tiszteletére *állva játszották végig a műsort*, amit a cár kedvéért sem tettek meg soha.

Párisban fejedelem módjára ünnepelték és a kritikusok nyomatékosan hangsúlyozták *magyar* származását.

Olaszországban és a skandináv államokban olyan ünnepségeket rendeztek a tiszteletére, amilyent előtte soha senkinek.

Amikor Op. 11. jelzésű magyar hegedűversenyét elsőízben adta elő, a kritika egyhangúan megállapította, hogy az egész világ hegedűirodalmában csak három hasonló értékű művet ismer: Tartini *Ördögtrilláját*, Viotti *A*-dur hegedűversenyét és Spohr *Énekjelenetét*. De magasztalták ezt a művét azért is, mert hűségi vallomás magyar hazája mellett.

*

Liszt Ferenc és Joachim 1857 óta nem találkoztak, mert Joachim visszautasító levele után mind a ketten kerülték az alkalmat, hogy beszélniök kelljen egymással.

A sors azonban nem akarta, hogy a haragot magukkal vigyék a sirba.

Joachim 1880 januárjában Budapestre jött. Liszt Ferenc is itt volt akkor, a Zeneakadémia megszervezése dolgában. Joachim történetesen ugyanabban a hotelben szállt meg, ahol Liszt Ferenc lakott s így, akarva-nemakarva, találkozniok kellett.

És a találkozás nagyon megható volt. Abban a pillanatban, amikor először kerültek egymással szembe, elillant szívükből a hidegség és ismét jóbarátok lettek. De most már nem tegeződtek.

Sokáig beszélgettek az elmult negyedszázad eseményeiről, de Joachim kénytelen volt megszakítani a beszélgetést.

— Bocsásson meg, — mondotta Lisztnek, — de próbát kell tartanom hegedűre és zenekarra írt variációimból.

— Ó, én ismerem ezt a munkáját — felelt Liszt élénken. Nagyon tetszik nekem. Ha nincs ellene kifogása, szeretnék jelen lenni a próbán. Noha tudom, hogy Ön nem szereti az én dolgaimat, annál inkább szeretem én az Ön műveit és mindig örülök, ha valamelyiket hallhatom. És aztán, kedves Joachim, tegyük a kezünket a szívünkre: *voltaképen mi összetartozunk*!

Január 21-én ezt írta Liszt Ferenc egykori tanítványának, *Raab* Antóniának, aki Bécs mellett egy kisvárosban lakott:

»Aprés demain nous y applaudions Joachim, que je n'ai pas réentendu depuis une vingtaine d'années.« (Holnapután tapsolunk Joachimnak, akivel húsz év óta nem találkoztam.)

Joachim pedig ezt írta az öccsének:

»... Eben will ich bei Liszt essen, der charmant war, trotz alledem ...« (Most megyek Liszthez ebédre, aki mindennek ellenére nagyon kedves volt.)

A két magyar művész kibékülését nemcsak itthon fogadták nagy örömmel. Tudomást szerzett róla az egész zenei világ. Mindenki érezte, hogy ennek így kellett lennie ...

Joachim Berlinben halt meg 1907-ben, augusztus tizenötödikén.

VÁZLATOK EGY NAGY EMBER PORTRÉJÁHOZ

Pozsonytól délre Moson vármegyében alig ezer főt számláló kis város volt Kittsee, száz évvel ezelőtt. Később Köpcsény lett hivatalos neve. Sokszor emlegették a történelemben. Itt verte meg 1271-ben Ottokár cseh király a Habsburgi Rudolf segítségére siető magyar sereget. Kétszáz évvel később V. László ide akarta tőrbe csalni Hunyadi Jánost, kit Czilley Ulrik kétszínűsége tévesztett meg. Savoyai Eugen herceg pedig a városka melletti fensíkon táborozott, felajánlván szolgálatait a császárnak. De most nem ezek az események miatt fordult az egész világ figyelme Köpcsény felé, hanem az az emléktábla az érdeklődés tárgya, melyet húsz év előtt, a Mester születésének nyolcvanadik évfordulóján lepleztek le annak az igénytelen kis háznak falán, melyben Joachim 1831. június 28-án született.

*

Hogyan szólhatott a Kreutzer szonáta abban az előadásban, melyben a zongoraszólamot a lipcsei konzervatórium hallatlan tekintélyű igazgatója: Mendelssohn, a hegedűrészt pedig a felvétel céljából bemutatott 12 éves érett művész, Joachim játszotta!

*

Midőn pár évvel később egy pünkösdi ünnepen Spohr váratlanul megjelent Lipcsében, Mendelssohn hangversenyt adott a tiszteletére, melyet Spohr műveiből állított össze. Hetedik (e-moll) versenyművének eljátszására a 15 éves Joachimot kérte fel. Az ifjú szabadkozott, nem merte vállalni a komponista jelenlétében a hirtelenében betanult mű eljátszását. Mendelssohn bíztatta: »Na Joachim, Sie müssen dran, denn Sie sind unser Pfingstochse heute und sollen geopfert werden!« Mondanunk sem kell, hogy a produkció tökéletesen sikerült, ezt legjobban bizonyítja az az elismerő kritika, amit Spohr önéletrajzában olvashatunk erről az epizódról.

*

Bülow írja egyik Weimarból keltezett levelében (1852): »Ha Liszt egy barátjának, aki őt meglátogatta lakásán, valami egészen rendkívüli zenei élvezetet akar nyujtani, akkor honfitársával Joachimmal és Cossmannal a gordonkással Volkmann trióját játssza el neki . . .«

*

Joachim három barátja Dietrich, Schumann és Brahms Düsseldorfban érdekes tervet kovácsoltak. Megbeszélték, hogy hárman együttesen komponálnak egy hegedű-zongora-szonátát úgy, hogy mindenki egy-egy tételét írja meg és a művet Joachim megérkezésének örömére prezentálják az ifjú művésznek. Schumann Klára játszotta lapról a zongoraszólamot, Joachim pedig a hegedűszólamot. Mondanunk sem kell, hogy játék közben rögtön kitalálta, hogy az első tételt (a-moll, allegro) Dietrich komponálta, a másodikat (intermezzo, F-dur) Schumann, a harmadikat (scherzo, c-moll) Brahms és az utolsót ismét Schumann. A szonáta egyes tételeit egyetlen téma: *F—A—E* fűzte egybe, melyet Joachim akkori jelmondatának *(Frei, aber einsam)* kezdőbetűiből szerkesztettek meg.

*

Százakra megy azoknak a kompozícióknak száma, amiket a mult század második felében Joachimnak ajánlottak. Említsük fel közülük a legismertebbeket.

Schumann a legodaadóbb barát két halhatatlan remekét ajánlotta Joachimnak: hegedűre és zenekarra írt fantáziáját és *d*-moll szimfóniáját; ennek 1853-ból keltezett átdolgozását a Mester hagyatékában találták meg, Schumann sajátkezű ajánlósoraival: »Midőn e szimfónia első hangjai keletkeztek, Joachim József még kis fiucska volt; azóta a szimfónia is megnőtt, de még inkább a gyermek, ezért ajánlom neki művemet, ha csak

így hallgatagon is . . .« Neki dedikálta Schumann Klára hegedűre és zongorára írt három románcát, Hiller a hegedűversenyét, Gade ötödik szimfóniáját, Raff hegedűre és zongorára komponált eklogejét, Rubinstein három hegedű-darabját, Sarasate a »Spanyol táncok« első füzetét, Dvořak hegedűversenyét, Bruch első és harmadik versenyművét, Ries egyik hegedű-zongora szvitjét, Liszt a cisz-moll magyar rapszódiát és Brahms hegedűversenyét és C-dur szonátáját.

*

Tanári működésének nagyszerűségét több mint 300 növendéke hirdeti; mindannyian a berlini Hochschulen részesültek oktatásában, minthogy magánleckéket — legalább Berlinben — nem adott. Soroljuk fel közülük a leghíresebbeket: Blankenseet, Elderinget, Gadet, Gregorovitsot, Halir Károlyt, Burmestert, Klinglert, Petri Henryt, Soldat-Roeger Mariet, Prill Károlyt, Holländert, Hagemeistert és a magyarokat: Auer Lipótot, Hubay Jenőt, Kemény Rezsőt, Lencz Rezsőt és Nachéz Tivadart.

*

Mint említettük, benső barátság fűzte Joachimot Mendelssohnhoz, Schumannhoz, Brahmshoz, Moscheleshez és Marschnerhez, azonkívül — legalább a hatvanas évek végéig Wagnerhez, Liszthez és Bülowhoz. Dickens, Carlyle, Tennyson és a Grimm testvérek is lelkes bámulói voltak. Közismertek tovább azok az érdekes akusztikai kísérletek, melyeket Helmholtz végeztetett Joachimmal a temperált tercek és szextek problémájának igazolására. Részletesen írta le őket a Lehre von den Tonempfindungen c. korszakalkotó művében.

*

Megindító lehetett Liszt és Joachim 1880-ban Pesten történt találkozása. Ennek megértésére tudnunk kell, hogy Joachim weimari tartózkodása alatt Wagner és Liszt körébe sodródva a bayreuthi varázsló leglelkesebb hívének vallotta magát. Később Wagner egyik-másik hívének tapintatlansága és az a meleg barátság, mely közte és Brahms között alakult ki, lassan elhomályosították ennek a szép harmóniának derüs egét. A véletlen úgy akarta, hogy mindkettőjüknek ugyanabban a belvárosi szállodában foglaltak szobát. Pillanatokig töprengett csak Joachim, azután derűs arccal nyitott be a nálánál húsz esztendővel idősebb ősz Mesterhez. Huszonöt éve nem találkoztak. Szótlanul könnyezve ölelkeztek össze és sokáig beszélgettek multról és jelenről: Csak két témát kerültek gondosan: Wagner egyik epés nyilatkozatát Joachimról és baráti köréről, azonkívül Joachim egy régi levelének említését, melyben megtagadta Liszt szimfónikus költeményeinek műsorra kitűzését.

*

Joachimot arcképei után tévesen komor, mogorva embernek képzelik el a távolállók. Levelezéséből és szűkebb környezetének közléseiből ezzel szemben meleg kedélyét és a humor iránti érzékét állapíthatjuk meg. Legénylakásán sokszor rendeztek víg dáridókat növendékei, amikben a Mester maga is szívesen vett részt. Egyízben pl. intim baráti környezetben a »Gewandhaus«-hangversenyekre célozva minden szótagra egy-egy tréfás élőképet játszottak meg, tréfás zenei illusztrációk kíséretében. Más alkalommal Joachim, hogy egyik kissé pityókás barátját gyors hazamenetelre nógassa, elővette hegedűjét és annak üres húrjait játszotta folytonosan: G, G, A, D, E, míg nagy derültség közben értette meg a jókedvű társaság a szíves marasztalást: »Geh'! Geh'! Adé!« Aranyos humoráról tesz tanubizonyságot a következő derüs epizód is. Egyik baráti háznál ebédelvén, váratlanul megszólal: »Mondjátok gyerekek, miért nincs nálatok vörösbor az asztalon?« A háziasszony fülig pirul és zavartan emlékezteti előkelő vendégét arra, hogy egy régi kijelentése szerint szívesebben iszik délben müncheni sört, mint bort. Majd felkel, hogy utasítást adjon a kért vörösbor szervirozására. Joachim azonban jóizűen nevetve akadályozza meg terve kivitelében és az egész társaság csodálkozása közben egy levelet húz ki zsebéből és hangosan olvassa tartalmát: »Igen tisztelt tanár úr! Minthogy tudomásunkra jutott, hogy Ön számos előkelő és gazdag család asztalánál fordul meg, tisztelettel kérdezzük, hajlandó volna-e kitünő vörösboraink ajánlásával cégünknek új vevőket szerezni. Jövedelmét ezzel könnyen és kényelmesen szaporíthatná, minthogy minden az Ön közvetítésével történt megrendelésnél 25% jutalékot könyvelünk el javára. Kitűnő tisztelettel N. N. bornagykereskedő.«

ZENEPEDAGÓGIA

♦♦♦

A bécsi áll. zenei főiskola beolvadt az áll. zenei és színművészeti akadémiába. Dr. Wiener elnök a színészeti és az operai mesteriskolák mellé még hármat állít fel: az egyidőben megszüntetett zongora-mestertanfolyamra sikerült ismét Emil *Sauert* megnyernie; a hegedű- és gordonkaszakról még nem történt intézkedés. Az operaelőadásokat az eddigi dr. *Kaiser* karnagy helyett dr. *Schalk* vezeti. Az operaiskola alsó osztályai megszűnnek; a mestertanfolyamot Hans *Duhan* vezeti, az opera baritonja, segédtanára lesz dr. *Schulbaur*, aki eddig az alsó osztályokban működött. Az akadémia növendékei ezentúl nem kötelesek éneket is tanulni. A rendezői tanfolyam híres művészi vezetőjét, az operaház dr. Lothar Wallerstein-jét a minisztérium — dr. Wiener elnök és Schmidt Ferenc udv. tanácsos rektor szakértői véleménye ellenére — elbocsátotta.

Zenepedagógiai háromnapos gyűlést tartott Pyrmontban a »Reichsverband Deutscher Tonkünstler und Musiklehrer«. Az értekező előadásoknál sokkal nagyobb volt a bemutatott új zeneművek száma.

Amerikaiak zenei tanulmányai Európában az utazási évad alatt már tavaly s harmadéve is lehető volt: berlin—charlottenburgi tanfolyamon. Most a Mondsee mellett nyilt meg ilyen, különben komoly tanfolyam július 9-én, mintegy félszáz — nagyobbrészt amerikai — hallgató részvételével. A tanfolyamot művészi vezetője, a bécsi dr. Paul *Stefan* ünnepi beszéde nyitotta meg.

SZINHÁZ

♦♦♦

Bayreuthban villamos üvegharangok csendültek meg a »Parsifal« előadásán. Az új, bevált találmányt Jörg *Mager* gondolta ki és alkotta meg, — az a tanító és orgonaépítő, akinek más villamoshangszeréről már megemlékeztünk. Az új harangok hangja sokkal zeneibb, mint a régieké, szép csengésük mellett sokkal tisztábban hangolt, nem oly határozatlanul zúgó, mint a régebbieké volt.

Verona antik arénájában szabad ég alatt, idén »A nürnbergi mesterdalnokok«-at (Hans Sachs: Marcel *Journet*), Rossini »Tell«-jét és Boito »Mefistofele«-jét adják, júl. 25—aug. 16. Háromszáztagú zenekart dirigál Giuseppe del *Campo*.

A mozaik-zene él és élni akar. Ildebrando *Pizzetti* »Fra Gherardo«-ját Hamburgban, Leos *Janácsek* »Aus einem Totenhaus«-át Düsseldorfban hozták színre; erős drámai hatást tettek, noha zenéjük — nem zene: sem ária, sem semminemű forma nincs benne, még recitációnak mondható részek sem; zenei gondolattörmelékek halmaza mind a két »opera«.

A »Szentivánéji álom« tündér-éjszakáját, Shakespeare után 90 évvel, 1692-ben *Purcell* megzenésítette »The fairy queen« (A tündérkirálynő) címen. A karok és egypár panaszos ária ma is gyönyörködtetnek, de a többi részeknek csak zenetörténeti értékük van — mint erről most Essen erdei színházában meggyőződhettek. A szép előadást a Folkwang-féle mozdulatművészeti iskolával Rudolf *Schulz-Dornburg* rendezte.

Új operák külföldön. Oscar *Wilde* »Florenci tragédiá«-jából már egy-két évtizeddel ezelőtt operát írt Alexander *Zemlinsky*, Berlinben és Bécsben elő is adták, de elhangzott, most egy olasz zeneszerző vitte színpadra: a milánói Teatro Lirico-ban, *Ballini-Branca*. Sikere volt. — *Zádor* Jenő ezúttal egy kisebb színházba vitte újdonságát: ismét K. Pálffy-Waniek nevű bécsi írónő szolgáltatta »Dornröschens Erwachen (Csipkerózsika ébredése)« c. vígoperájának szövegét. Az »X-szer Rembrandt« c. egyfelvonásossal együtt mutatták be Saarbrückenben, szép sikerrel. — Bécsben, a »Verein der Musikfreunde« palotájának középtermében egy alkalmi együttes nagy tetszést aratott *Gluck* 150 éves vígoperájával: »Die Pilger von Mekka« c. Tárgya és alakjai hasonlók Mozartnak »Szöktetés a szerályból« c. operájához; a zene nagyon eleven és kellemes. Az ódon szöveget Karl *Hagemann*, a híres rendező dolgozta át; a zenén Gustav *Kattowitz* karnagy újított egyet-mást. Művük nagy elismerésre méltó, Gluck operája így ma is mindenütt fog tetszeni. — Hans *Pfitzner*, akit sokan mindjárt Richard Strauss után a legnagyobb élő német zenésznek tartanak, régóta hallgatott. Most végre előáll »Das Herz« c. háromfelv. operájával; Hans *Mahner-Mons* szövegére irta s már megegyezett a berlini állami operával és a münchenivel, hogy mind a kettőnek színpadán nov. 12-én fogják bemutatni; amott Wilhelm *Furtwängler*, itt Hans *Knappertbursch* fogja vezényelni. — »Beatrice«, a romantikus opera sikert aratott egyidejűleg Prágában cseh, Brünnben német nyelven. Szerzője Ignaz *Lilien*. Lengyelországban szül. 1897-ben. Prágában él. — A fiatalon elhalt Emanuel *Chabrier* egy új operájának szövegét Leopold *Sachse* hamburgi intendáns átdolgozta s a művet igy igen nagy sikerrel hozta színre. Chabrier a francia zene egyik dicsősége.

Gabriel Fauré, a francia zene egyik nagysága, közel 80 évet élt s alig négy éve halott; »Pénélope« című operáját most az Opéra Comique felújította, s közönség és kritika örvendetes meglepetéssel állapítja meg dallamkincsének és egyáltalán művészi megalkotásának magas értékét. Annál kínosabban hat Franciaországban, hogy az egész életében s azóta is nagyrabecsült, sokoldalú és kiváló zeneköltőről olyan életrajzot ír Georges *Serviéres* — különben ismert és érdemes zenei író, aki majdnem egész életében kartársa volt Faurénak, tehát tanuja dicsőségének —, hogy a »Le Temps« kritikusa, Henry *Malherbe*, keményen megleckézteti az igazságtalan életírót, aki nem átalja befeketíteni hazájának egyik büszkeségét.

A legnagyobb magasztalással írta hosszú kritikáját Henry *Malherbe* (a nagytekintélyű Le Temps ápr. 29-i számában) egy francia hősi halott operájáról; még ilyen föltétlenül hódoló kritikát sohasem olvastunk. A világháború elején 49 éves korában elesett Albéric *Magnard*-nak »Guercoeur« c. 3 felv. darabját csak most adta elő a párisi nagyopera, holott a nagytudású és — mint most olvassuk — lángelméjű zeneköltő (a ma 80 éves Vincent d'Indy tanítványa) 1892-től 1900-ig dolgozott művén. Micsoda fájdalom lehetett a szerzőnek, hogy nagy értéknek tudott munkáját másfél évtizeden át nem sikerült előadatni! A háborúban aztán a zenekari kidolgozás nagyobbik fele elveszett: most az I. és III. felvonás partitúráját Guy de *Ropartz* készítette el. A kritikus ezt a hangszerelést is nagyra tartja, de az eredetiben fennmaradt II. felvonását sokkal elragadóbbnak találja. Az egész mű csupa tűz, fantázia, amellett a legnagyobb tudással és művészi gonddal írott remek; vezérmotívumai vannak, de recitatívói csupa »lieder«, és pedig a francia beszédnek gyönyörű felfokozása: még soha összeillőbb szöveget és zenét nem látott-hallott Malherbe, aki a bemutató előadás előtt napokon át »a partitúrában élt«. A darab szövege szimbolikus: Guercoeur mint ifjú hős, népének a zsarnokság alól felszabadítója, elesett s a boldogok túlvilágában a megszemélyesített Igazság, Jóság, Szenvedés s hasonlók szellemei közt is visszavágyódik legalább egy napra, hogy láthassa Gizelláját, aki sírontúli hűséget esküdött neki, azután tanítványát és barátját, Héraul-t, valamint a felszabadított s bizonyára békében boldog népét, hazáját. Az Igazság megengedi, hogy a Szenvedés őt elkísérje a földre. A gyakorlott olvasó kitalálja a bonyodalmat és kifejlést: a visszatért hős mámoros ölelkezésben találja mátkáját és barátját, emez őt bántalmazni is akarja, a nép a hűtlen barátot királynak, zsarnokának kiáltja ki és Guercoeur-nek nemcsak emlékét szidalmazza, hanem őt magát is megtámadja. A Szenvedés megmenti — vissza az égbe, ahol az Igazság őt azzal fogadja: majd meg fog javulni a világ, de csak lassan, s akkor lesz eszményi jó, amikor a Föld bevégzi pályafutását... — A fellengős darabnak jó volt előadása, de díszletei egyáltalában nem voltak méltók a nagyjelentőségű, legmagasabb színvonalú műhöz, amely legméltóbb arra, hogy minden ünnepi alkalommal elővegyék mint reprezentáló művet. Azt is írja kritikusa: ha Guercoeur-t 1900-ban a világ megismerte volna, a francia zene egészen más irányban fejlődött volna.

Siegfried Wagner emlékére Bayreuthban előadták egy vígoperáját: »An allem ist Hütchen Schuld«. A díszelőadásnak szánt produkció a régi, díszes őrgrófi operaházacskában folyt le, az elhunyt családjának, Furtwängler karnagynak, az öreg Hans Wolzogen bárónak — Wagner egyik apostolának — s más előkelőségeknek jelenlétében, de (sajnos!) sem a szereplők egy része, sem a zenekar nem állt feladatának színvonalán.

Manfred Gurlitt tudvalevőleg Alban Berggel egyidőben írt értékes operát az ifjan elhalt Georg Büchner forradalmi szellemű »Wozzek«-jéből. Most ismét egy mozgalmas, forradalmi szellemű színműből, J. M. R. Lenznek »Soldaten« c. nagyhatású drámáját választotta operájának alapjául; Brémában, ahol Gurlitt főzeneigazgató, előadta 20 képből álló, népies balladahangulatú operáját s főleg a zenekar mesteri kezelésével szép sikert aratott.

Rameau, a francia úttörő zenebúvár 50 éves volt, mikor első operáját: »»Hippolyte és Aricia« c., 1733-ban megírta. Német színpadon csak most jelent meg, Basel városi színházában. Színszerűbb, mint Händel operái; Pelegrin szövege ugyan bonyolult, de drámai és sok alkalmat nyujt a zeneszerzőnek, hogy művészete kiteljesedjék. Jean Philippe Rameau zenéje valóban drámai, amellett szép és intenzív dallamokban gazdag, sőt harmóniai merészségektől sem riad vissza. Zenei nyelve előkelő; sok kettős, kevés együttes díszíti; a vonósok és fafúvók együttesét egy-egy drámai mozzanatnál hatásosan fokozza a trombita. Georg Graf zürichi karnagy és zenetörténetbúvár kissé modernizálta a zenekart; dr. Oskar Wälterlin igazgató rokokóstílban rendezte a művet, melynek érdeme az is, hogy a ballet szervesen illeszkedik bele. Vendég karnagy dirigálta: Hans Münch.

»**A tékozló fiú**« ballet-pantomim, *Prokofieff* zenéjével, eddig csak a Diagbilew-ballettársulat műsorán volt; Németország csak Berlinben látta volt; a napokban azonban Essen megtörte a jeget, előadta a jól hangzó művet, nagy sikerrel. A zene nem atonális, azonban nagyon kifejező eléggé eredeti és drámai.

»**Bűn és bűnhődés**«, a Tolsztoj »Raszkolnikov«-jából írt opera, Boroszló után most Duisburgban aratott szép sikert. Szövege persze a regény lélektani finomságait kénytelen volt elejteni, de a megmaradt váz sok alkalmat ad arra, hogy Arrigo *Pedrollo* drámai, de mégis dallamos, olasz operazenét komponáljon hozzá.

A »Roxane szeszélyei« c. Csajkovszki-operát alig ismerik, hihetőleg szövege állta útját előadásának. H. Burghard most a szöveget átdolgozta s reméli, hogy a szép zene most már el fog terjedni.

Belgrád és Zágráb színházai számára Berlinben együttest szerveztek, mely Mozart operáit fogja megismertetni a jugoszláviai közönséggel.

Az erdei operaelőadások Zoppat keletitengeri fürdőhelyen az idén is sikerültek. A Nibelung-trilógia volt műsoron. Hans Pfitzner és Max Schillings felváltva dirigáltak.

Mozart előtti vígoperákat akar Hannover sorozatosan felvonultatni. Georg *Benda* (1722—1795) »Der Jahrmarkt« c. egyfelvonásosa, Th. W. Werner gondozta szövegével, nagyon kellemesen hatott. Hasse iskolájának formái és fordulatai melegvérű melódiákban sok ritmusban, olykor a temperamentumnak szenvedéllyé fokozásával ma is élvezetesek.

Csajkovszki kevéssé ismert »Mazeppa« c. operáját nagy sikerrel hozták színre Wiesbadenben. Az érdekes szöveg Puskin »Poltava«-jának átdolgozása.

Német Wagner-előadások a párisi Nagy Operában. Hogy ezt is megértük! Pedig még Cosima asszony sem mert róla álmodni, sem fia Siegfried. Június közepén német karnagy vezényl̈pálcája szerint játszott a híres francia zenekar, a színen pedig német művésznép testesítette meg a »Tristan és Isolde« s »Az istenek alkonya« alakjait. Tristan: Lauritz Melchior volt, Isolde: Frida Leider, Brangaene: Maria Olszewska, Marke király: Ivan Andresen; Kurwenal német szereplője indisponált volt, helyére a Nagy Opera basszistája, Endrèze ugrott be, természetesen francia szöveggel. »Az istenek alkonya« Siegfriedje ismét *Melchior*, Brünnhilda szintén Frida *Leider* volt, Gutrune: Kate *Heidersbach*; Waltraute: *Olszewska* M., Hagen: *Andresen*. De a többi szereplők a Nagy Opera francia művészei voltak: Hagen: *Duclos*, a »Rajna leányai« *Marilliet, Tirard, Manceau* s a nornák: *Monfort, Cossini, Mahieu* nevű hölgyek. Karnagy a nagynevű berlini Leo *Blech*. — A kritika valóságos hódolattal írt ez estékről s kínosan érintette, hogy a gyönyörű színházépület régi gépezetei miatt a Siegfried-gyászzene után szünetet kellett tartani: az új színnel nem tudtak idejekorán elkészülni.

HANGVERSENYEK

◆◆◆

A világ legnagyobb művész-személyzete hangversenyezik aug. elsején a bécsi Stadionban. A keringőkirály unokája, akit szintén a Johann *Strauss* név díszít, nagyatyja műveit fogja vezényelni 800 zenész élén.

Vanda Landovszka többször járt nálunk is, de Oroszországtól kezdve, ahol még Tolsztoj is elbűvölten hallgatta művészi zongorajátékában a régi mesterek darabjait, egész Európán keresztül még Amerika is vendégül látta művésziapostoli munkáját. Nyáron azonban, pihenőideje közepette, pár év óta ő látja vendégül kiváló művésztársait és baráti körét: »jardin musical«-nak nevezi kétnapos hangversenyeit Saint-Leu-La Forêt-i villájában (Páris mellett). Most júliusi első cembalonapján Bachot játszotta, nagyvonalúan, de amellett finoman árnyalva; másnap Couperinnel és mesterének: a méltatlanul elfelejtett Jacques Chambonnières-nek (1602—72) művei után zongorán Chopinnel gyönyörködtetett, akiről kinyomtatott programfüzetében élénken bizonyítja, hogy zeneköltészetét a francia barokkstílusa itatta át.

Lipcse híres Gewandhaus-zenekara júniusban Párisban vendégszerepelt, Bruno *Walter* vezényletével. Beethoven *C*-moll szimfóniája, *Weber* Euryanthe-megnyitója, *Schubert* befejezetlen szimfóniája, *Mozart* A-dur hegedűkoncertje és egy-egy *Wagner*- és R. *Strauss*-mű volt műsorán.

Joachim magas művészetét London sokszor élvezte és csodálta; természetes tehát, hogy a felejthetetlen nagy hegedűs és nagy ember születésének századik évfordulóját fényesen megünnepelte. A díszes emlékhangverseny a Queens Hall-ban folyt le, a zenekart Sir Henry *Wood* dirigálta; *Joachim* Gabriella, az ünnepeltnek unokája, »Marfa« c. kantátából énekelt; *Arányi* nővérek — akik már 1912-ben alakítottak Londonban zongorakvintettet, Pablo Casals-

sal, Julius Röntgennel — ismét elsőrangúan szerepeltek: Adila, Mrs. Fachiri, a rendkívül nehéz változatokat játszotta, Yelli pedig a »Magyar hegedűkoncert«-ben bizonyította be, hogy virtuóz készsége ma is a régi.

A Budapesti Filharmóniai Társaság Dohnányi Ernő elnök-karnagy vezetésével nagy sikert aratott Salzburgban és Badgasteinban tartott nyári hangversenyein. A kritika *Brahms* c-moll szimfóniájának mintaszerű előadását emeli ki.

Régi és új művészet találkozása. Münchenben most kezdődött a mai zene ápolására alakult »Vereinigung für zeitgenössische Musik« ünnepi hete. Az egyesület élén álló Fritz *Büchtgen* »gondolt merészet és nagyot«: *Honegger* »Antigoné«-ja, *Strawinsky* »Oedipus rex«-e, *Malipiero* »A halál komédiája« és *Braunfels* »Galatheá«-ja mellé színre hozta Emilio de *Cavalieri* 1600-ból való oratóriumát: »Rappresentazione di anima e di corpo«. Tebaldini összesűrített és hangszerelésében finoman modernizált alakjában: a Lélek (Anima), a Test (Corpo), az Élvezet (Piacer) és az Idő (Tempo) megszemélyesítésével, gyönyörűen hangzó karénekeivel mély hatást tett, minden drámaiatlansága ellenére; a mai ember lelkéhez is szól; utána Monteverdinek 1608-ból való (és »Orfeo«-ja szatír-játékául szolgáló) »Ballo delle ingrate« (Makrancos leányok) c. pantomimje, Carl Orff feldolgozásában szintén nagyon tetszett. A korcografia Dorothea Günther munkája volt; Hermann Scherchen dirigált.

»**Stamitz-Gemeinde**« nevű zeneművelő társasága van Mannheimnek, a híres operai és drámai színházi városnak, hol a nagytehetségű Stamitz-család a 18. században virágzó zenei életet teremtett. Az érdemes társaság most ülte meg tízéves fennállását olyan díszhangversennyel, mely a kritika szerint műsorában is, de az előadás művészi oldalával is valóban ünnep volt; *Haendel* »Eszter«-oratóriumának megnyitózenéjét *Vivaldi a*-moll concertója viola d'amour-ra (Paul Hindemith játékában); vonóskar- és cembalo-kísérettel, követte; *Bach C*-dur concertója 2 cembalóra vonóskarral, majd Karl *Stamitz* egy vonóstriója következett; végre *Mozart* Esz-dur szimfóniája.

Régi zenét egykorú hangszereken újabb időben München, Salzburg, Páris produkál; kevesen tudják, hogy egy jeles angol zenész: Arnold *Dolmetsch*, a Surrey-grófságbeli Haslemere-ben, 1924 óta rendszeresen műveli ezt a régiségkultuszt: viola da gamba, epinett, harpsichord, clavichord, a Bach kedvelte recorder fuvola s a többi úgy neki, mint művésztársainak és közönségüknek meghitt barátai.

Joachim József születésenapjának századik évfordulójáról Berlin négy ünnepléssel emlékezett meg. Az Akademie der Künste június 28-án ünnepi ülést tartott; szónoka Hans J. *Moser* volt, egyetemi zenetörténet-tanár (akinek atyja, András magyar születésű volt, Joachimnak tanítványa, majd tanártársa és jóbarátja); az ünneplést Joachim nehéz hegedűváltozatai fejezték be, a mester egyik kiváló tanítványának, Karl Klingernek előadásában, kit egy régi hírű zeneszerző, Robert *Kahn* kísért zongorán. — Délben megkoszorúzták a nagy hegedűs sírját a westendi Kaiser Wilhelm-Gedächtniskirche temetőjében; a dóm énekkara két Bach-művet szólaltatott meg. — Este a Hochschule für Musik ünnepelte megdicsőült igazgatóját: utóda *Schünemann* méltatta az intézet iránti érdemeit; majd *Prüwer*, a Budapesten is járt dirigens Joachim ouverture-jét vezényelte a főiskolai zenekar élén, ezt a mester két hangversenydarabja követte, Gustav *Havemann*, illetőleg *Klingler* hegedűjén. — Másnap a Singakademie ülte meg Joachim emlékét: nagy barátjának, Brahmsnak »Fest- und Gedenksprüche«-iből énekelt, majd kamarazenét adatott elő: a Wendling- és a Klingler-vonósnégyes Brahms, Schumann és Mendelssohn egy-egy szerzeményét játszotta. — Mindezt díszes és áhitatos közönség hallgatta.

A Zeneművészeti Főiskola igazgatósága ez év októberére halasztotta tavaszra tervezett *Joachim*-centennáris hangversenyét. Műsora: Hamlet-nyitány, Magyar hegedűverseny, Vígjáték-nyitány.

Amerikai zene háromnapos bemutatója volt július elején Homburg világfürdőben, az amerikai Mr. *Sackets* (Berlin) védnöksége alatt. Irving *Schwerké*, Párizsban élő amerikai zenei iró állította össze a műsort: legrégibb számok Washington barátjának, Francis *Hopkinson*-nak dalai voltak; ugyancsak a gyarmatosítás idejéből valók Benjamin *Caro* dalai (egyikük csodálatosan hasonlít Schubert »Ave Maria«-jához, azonban 15 évvel régibb), Victor *Pelissier*, Alexander *Reinagle* stb. számunkra üres nevek. Korán mutatkozott programzene, Frederick Jacobi vonósnégyese indián dallamokból, a néger William Grant Still »Afrika« c. pompás zenekari képe, Quincy Porter, Kubla Khan és Roger Sessions újabb művei elismerésre méltó alkotások. Közreműködött Frankfurtból a Lenzewski-vonósnégyes és a rádió-zenekar Oskar *Holger* hamburgi karnagy vezetése alatt, Csikágóból Frank *Mannheimer* zongoraművész, Párizsból, illetőleg Milánóból Mignon Nevada énekesnő. Schwerké azt mondja, hogy ez propagandájának csak kezdete volt.

MINDENFELŐL

♦♦♦

»**Verein der Freunde der Kroll-Oper**« alakult, a dicső multú Kroll-színház állami megszüntetése után. Az egyesület újra életre kelti a berlini zenei életnek ezt a jelentős tényezőjét; alapító tagjai közt Arthur *Schnabel* is szerepel, a nagy zongoraművész.

A Mozart-évet Drezda is megüli kiállítással. Mozart-Verein-je, továbbá a Sächsische Landesbibliothek, a Städtische Bücherei, valamint a Dresdener Tonkünstlerverein adták össze a városházán kiállított kéziratokat, partitúrákat, kisebb műveket és vázlatokat stb. A Mozart-irodalom úgyszólván teljes számban van képviselve; különösen érdekes az 1799-ben megjelent első, valamint a legújabb, Breitkopf és Härtel-féle, összes kiadása. De láthatók Mozart operáinak színpadi szcenériái is; úgyszintén az a spinett, amelyen a fiatal, de már régen »bevégzett« művész 1789-i drezdai tartózkodásakor a Körner-házban játszott.

London óriási Albert-Hall-jában minap kísérletet tettek egy nagy ének- és zenekarra írt műnek (»Hiawatha«) díszletekkel és jelmezekben előadásával; sikerén felbuzdulva, a jövő évadban Händel »Messiás«-ának szcenírozását vették tervbe.

Vierling mérnök villanyzenéje. »Zweite Tagung für Rundfunkmusik«, vagyis rádiózenei kongresszus, már a második, folyt le Münchenben július 6—8-án. A zenei hangok rezgését tanulmányozó Heinrich Herz-Institut-ben jelentős eredményeket ért el prof. K. W. *Wagner*, a Kongresszus elnöke, főleg a hangerősség mérése terén; ez a kérdés a gépzene hangjainak természethű megszólaltatása végett fontos. — Dr. Erwin *Meyer*, ismert elektro-akusztikai búvár érdekes készüléket mutatott be: segélyével számos történeti nevezetességű hangszernek »egyéni« jellemző sajátságait mutatta ki. — Legérdekesebb azonban *Vierling* mérnök találmánya: villamos hangszer, mely klaviatúrájával zongora- és harmóniumzenét szolgáltat, — a hangok azonban csak hangszóróval hallhatók s ezzel erejük a legmagasabbra is fokozható anélkül, hogy szépségük csökkenne; a legnemesebb hangú Bechstein-, Ibach-, Bösendorfer- stb. zongorák hangjainál is szebb, átszellemültebb hangok. A hangszer több ládából áll (ezekben villamos orsók és kondenzátorok vannak); egy asztalon, hátul van odaerősítve a hangszóró. Utóbb be lesz a készülék építve egy zongoraszekrénybe, akkor még szebben fog hangzani: már most is meg lehet adni a Bechstein- vagy Bösendorfer-szinezetet, a billentés árnyalatait is; sőt akármilyen hosszan kitartó hangot lehet állandó erejében (összhangban is) megtartani. A hangerősség fokozása azért nagy vívmány, mert a zenekarral zongorázónak itt semmi erőpazarlásra, fáradságra nincs szüksége: túlharsoghatja a zenekart »Umschaltung« útján, emelőkészülékek segítségével bármely dinamikus fokot előidézhet. Vierling még tovább dolgozik, kutat a hangnemesítő-laboratóriumában.

Joan Manén, a nagy spanyol hegedűs, barcelonai kastélyában »Eros« c. operájának befejezésén dolgozik. Már két operáját adták elő: »Acté« és »Nero« című eket; szövegüket is maga írta. Egy honfitársunk, dr. Brachfeld Olivér hosszabb időt tölt Spanyolországban s a jeles művészt is meglátogatta, aki azt a meglepő nyilatkozatot tette, hogy húsz éve komponál atonálisan; egyébiránt szemére hányja a mai nemzedéknek, hogy a festők nem képeket festenek, hanem színfoltokat, — a zeneszerzők pedig hangfoltokat komponálnak, nem pedig zeneműveket.

Kteszibiosz legendás víziorgonájának, a *Hydraulos*-nak egyetlen példányára akadtak az aquincumi új villanyáramtelep ásatásai közben. A 2. században Kr. e. találta fel *Kteszibiosz* Alexandriában; első modellje persze idők multán sokféle átalakuláson ment keresztül, míg időszámításunk elején Rómában is népszerű lett. Sueton állítása szerint *Nero* császár is szívesen játszott rajta. Bár *Heron* »Spiritualia seu Pneumatica« és Vitruvius »De architectura« c. művei elég szemléltetően ismertetik szerkezetét, alakjának pontos rajzát mégis csak 1885 óta tudjuk, amidőn Karthago romjai közül egy 18 cm. magasságú agyag-modelljét ásták ki. Az aquincumi lelet — melynek egyes részeit még vízben áztatják, hogy évszázados salakjától megtisztíthassák — nagyrészt igazolja szerkezetére vonatkozó eddigi tájékozottságunkat. Bár a hangszer bőrtömlői, valamint fából készült alsó váza teljesen elpusztultak, bronzból öntött billentyűi, díszes ezüstberakásai és sípjai elég jó állapotban maradtak meg. Ennek az a magyarázata, hogy az épület, melyben állott, még a római korban leégett, a katasztrófa közben a pince téglaboltozata beszakadt, az orgona a pincébe zuhant, hol a rárakódott pernye és salak gátolta meg további pusztulását. Magassága több, mint két méter, szélessége körülbelül 90 cm, leghosszabb sípja pedig egy méter. Készítésének korát az ásatások vezetője, dr. *Nagy* Lajos tanár pontosan Kr. u.

228-ra teszi az orgona bronztáblájának jól olvasható felírása nyomán: »*Caius Julius Viatorinus az aquincumi Colonia városi tanácstagja, volt aedilis, a posztókészítők céhének praefectusa a fentnevezett céhnek ajándékozta ezt a víziorgonát Modestus és Probus konzulsága idején.*« Megválasztatása örömére ajándékozta ezt a drága hangszert a prefektus, hogy az elkövetkezendő választásokon polgármester lehessen!

Az 1905-ben alapított Jankó-egyesület közgyűlésén elnöknek *Weisshappel* Friedrich zeneiskolaigazgatót, h.-elnöknek *Heschl* Fr. dr. tanácsost választották meg. Évkönyvében olvasható, hogy Weisshappel elnök Grázban és Bécsben ismertette a Jankó-billentyűsor előnyeit. 130 zeneiskolát kértek fel arra, hogy a Jankó-zongorán való tanítást illessze tantervébe. A Jankó-egyesület bécsi irodája (Wien, XVIII. Canongasse 19.) mindenkinek készséggel szolgál felvilágosítással. Ugyanitt tekinthetők meg a kiállított hangszerek is.

Karl Friedrich Zelter, Goethe egyetlen muzsikus barátja jó zenész volt és tollforgató ember is, de alkotóereje nem ütötte meg kiváló kortársainak mértékét, sőt művészi nézetei is utóbb megcsontosodtak. A nagy, országos Goethe-Társaság a jövő évben, *Zelter* halálának századik évfordulójára, azzal akarja kegyeletét leróni, hogy kéziratban maradt önéletrajzát, valamint kisebb cikkeit és beszédeit közzéteszi az évente kiadott Goethe-Jahrbuch keretében.

Wilhelm Grotrian, a nagyhírű Grotrian-Steinweg braunschweigi zongoragyár egyik alapítója, május 1-én 63 éves korában meghalt. Fia folytatja a virágzó üzemet.

Angul Hammerich, nevezetes dán zenetudós és egyetemi tanár, május 10-én meghalt Kopenhágában, hol 1898-ban zenetörténeti múzeumot alapított. 82 évet élt.

Giuseppe Radiciotti, nagyérdemű zenei író, 75 éves korában meghalt Tivoliban. Számos tudományos munkája közül a nagyközönséget két műve érdekelheti: *Pergolesi* (1910) és *Rossini* nagy, kritikai életrajza, melynek 3. kötete 1928-ban jelent meg.

Haydn születésének 200. évfordulóját 1932 március végén kezdődő Haydn-héttel ünnepli Ausztria; részben szülőfalujában, Rohrauban (ahol azonban a nagy zeneköltő szülőháza mintegy 20 éve lángok martaléka lett), részben Bécsben, részben pedig Kis-Martonban (ma Eisenstadt a hivatalos neve), ahol Haydn-múzeumot is akar berendezni az ünneplést rendező bizottság. Mindenesetre két nagy oratóriumát is: a »Teremtés«-t és »Az évszakok«-at, elő fogják adni.

Beethoven-hagyatékot vett meg a bonni Beethoven-Haus egyesület: a Mester baráti hódolójának, Anton *Schindler* karnagynak hátrahagyott gyüjteményéből, valamint Theodor *Frimmel* jeles Beethoven-kutató hagyatékában talált emlékeket, és Beethoven életét s életművét feldolgozó írásokat. Mindezek Beethovennek múzeummá alakított szülőházában, rendezetten, lesznek megőrizve.

Gustav Mahler felejthetetlen nagyvonalú operaigazgatói működését Bécsben ma is áldják. Mellszobrát, a nagy Rodin remekét, májusban lelkes ünnepléssel állították fel az áll. operaház előcsarnokában: a zeneköltő karnagy arcának kemény vonásai, eksztatikus kifejezése híven tükrözik a szenvedélyes és fáradhatatlan idealista lelkét, amelynek varázsa és akaratereje a legmagasabbra emelte a művészi intézet színvonalát. Schneiderhan intendáns elmondta ünneplő beszédében, hogy Jahn operaigazgató idején, mikor Mahler ott mint karnagy jelent meg, az opera elsőrangú, fínom szórakoztatóhely volt, élvezetes Mascagni- és Massenet-előadásokkal; az 1897 tavaszán Mahler által betanított »Lohengrin« — mikor a próbákon hét Elsa ült egymás mellett! — előre vetette a közeljövő fényét: a szellem, a komoly művészet diadala volt. Már ősszel átvette Mahler — sajnos, csak tíz évre terjedt — uralmát; nagyszerű munkatársakat csoportosított maga köré. Karnagyai voltak: Bruno *Walter*, Franz *Schalk*, Gustav *Brecher*, Alexander *Zemlinsky;* szcénikai mestere: Alfred *Roller;* énekművészei: Anna *Mildenburg*, Selma *Kurz*, Lucie *Weidt*, Charles-*Cabier*, Marie *Gutheil-Schoder*, *Förster-Lauterer*, Grete *Forst*, Laura *Hilgermann*, *Kittel*, Bella *Paalen*, Erik *Schmedes*, Leo *Slezák*, *Demuth*, *Weidmanns*, *Richard Mayr*, *Maikl*. Ma is gyönyörködtetnek új inszcenálásai: »Tristan . . .«, »Fidelio«, »Figaro . . .«, »Iphigenia in Aulis«. De, mint minden nagy embernek, neki is voltak ellenesei, akiknek végre sikerült őt eltolni arról a helyről, amelyet igazi hivatottsággal töltött be. Az operai tagokhoz írt búcsúszózata fényesen jellemzi: ő mindig a művek, a művészi előadás érdekében dolgozott, magát sem kímélve, másokat sem kímélhetett. »Mahler szellemét mindig felidézzük; s ha most az operaház anyagi alapjai megrongálódtak: a szellemi értékeket annál inkább kell érvényesíteni.« — A szobor átadását Mahler V. szimfóniájának Adagietto-ja követte — az első hegedűpultnál Mahler vejével, Arnold Roséval.

19 ütem hiányzik Händel »Acis és Galatea« c. operájának eddigi kiadásaiból. Ezt a British Museumban őrzött eredeti

kézirat alapján Ernst *Zander* fedezte fel, aki a Breitkopf és Härtel kiadta »Händel-Jahrbuch«-ban megígéri, hogy a Deutscher Arbeiter-Sängerbund kiadásában megjelenendő műbe az eddig hiányzott ütemeket be fogja iktatni.

Hans Hermann neves dalszerző, a mi hangversenytermeinkben gyakran hallható »Három játékos« ballada zeneköltője meghalt 61 éves korában Berlinben. A gordon virtuóza volt.

Haydn »Teremtés« c. oratóriumára készült a leningrádi állami zeneakadémia ; a cenzura betiltotta, mert ez a halhatatlan mű ellenkezik a szovjet világotmegváltó eszméivel . . .

Egymillió svájci frank vagyonát a berni zenekarnak hagyományozta dr. Ernst *Probst*, svájci követségi tanácsos. Éppen a mai szomorú időkben sok ilyen nagylelkű hagyományozásra volna szükség minden országban.

Wilhelm Kienzl, a »Bibliás ember«, egy értékes »Don Quixote« stb. operák érdemes szerzője, az egész Ausztriát megrendített bécsi Creditanstalt bukásával elvesztette vagyonát. Mainz városa az épen megüresedett főzeneigazgatói állásra sietett meghívni az ősz zeneköltőt, aki, szerencsére, erőinek még teljes birtokában van.

Schumann »Karneval«-ja színpadon már itt-ott előfordult, — ha jól emlékszünk, mintegy húsz éve az orosz cári ballet is táncolt reá, — most Richard Strauss foglalkozik a zongorára írt, klasszikus becsű ciklusnak zenekarra átköltésével, hogy ballet, illetőleg pantomim legyen belőle. (Ugyanő Weber »Aufforderung zum Tanz« című keringőjét is újra hangszerelte, filharmónikusaink hangversenyén hallottuk ; a »Rococo« című ballet egyik részlete gyanánt azonban Berlioz zenekari átültetésében hallottuk az Operaházban.)

A bécsi Gesellschaft der Musikfreunde 1812 óta áll fenn s nagyszerű együtteselőadásai már az első idők óta a legmagasabbrangú művészeti egyesületek közé emelték. Tiszteletbeli tagjává lenni : ritka és nagy kitüntetés ; ilyenek voltak Beethoven, Liszt, Brahms, az élők közt ezzel dicsekedhetnek R. Strauss, Hans Pfitzner, Wilhelm Furtwängler és Pablo Casals. Legújabban Oszip Gabrilovits, a kiváló zongoraművész, a Philadelphia-Orchestra karnagya, részesült e megtiszteltetésben.

Blech Leó, kiváló karnagy, 35 éves korában került a berlini udvari opera élére. Akkor, 1906 szept. 15-én, a »Carmen«-nel mutakozott be ; a mult hetekben, 60 éves korában, 201-edszer dirigálta Bizet mesteroperáját, épen olyan hévvel és mesterien, mint fiatalkorában s azóta is mindig. Igaz, ezt a remekművet nem lehet megúnni, kivált ha olyan erők játszanak, mint most a címszerepben Vera *Schwarz*, a magyar születésű és nálunk is ünnepelt primadonna. A kitűnő karnagyot egyébiránt mint zeneszerzőt Budapesten is megismertük 1903 karácsonykor : a Németországban »Das war ich« cím alatt nagyon népszerűvé lett 1 felv. vígoperája »Szomszédasszony« címen került színre, s megérdemelné a felújítást.

Broadwood nevét nálunk legalább Beethoven életrajzából ismerik : a titáni zeneköltőt utolsó életévében ez a már akkor is hírneves zongoragyáros cég megajándékozta egy kitűnő gyártmányával. A hírnevéhez ma is méltó nagy cég szintén érzi az idők mostoha járását : haladékot kért hitelezőitől. Egyébiránt Anglia a világháború előtt kétszer, Németország négyszer, Amerika ötször annyi zongorát gyártott, mint ma. A viszonyok változásában azonban része van a gramofón és a rádió elterjedésének is.

PÁLYÁZAT

♦♦♦

A Newyork Association of Music Settlements (Zeneiskolák szövetsége) ötszáz dolláros pályadíjat tűzött ki iskolai hangversenyeken előadható zeneműre. A beküldendő kompozíció lehet kamarazenemű (vonósnégyes, zongoranégyes stb.), lehet vonószenekari vagy énekkari mű vonós kísérettel, kétzongorás kompozíció, daljáték, gyermekopera. Ötven percnél tovább nem tarthat. Határidő : 1931 december 1. Pályaművek (jeligés levéllel) *Room* 328, *Barbizon Plaza Hotel*, *Newyork* címre küldendők be.

Nemzetközi zongorajáték-verseny, már a második, lesz Varsóban Chopin emlékére 1932 márciusában, a filharmónia nagytermében ; díj : 5000, illetőleg 3000, meg 2000 zloty (arany) és díszoklevél lesz. Csak zeneakadémiát végzett s 28. évét meg nem haladt pianista pályázhatik ; a folyó év végéig kell beküldenie jelentkezését, eddigi pályája leírását, fényképét, születési és tanulmányi bizonyítványát a varsói Chopin-zeneiskolához (Sienkiewicz-utca 8. szám).

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 8049

HANGVERSENYEK A PESTI VIGADÓBAN

A Székesfőváros Népművelési Bizottsága

a

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

továbbá énekkarok és kiváló művészek

közreműködésével

1931 októbertől 1932 áprilisáig vasárnap délutánonként

5 órától ½8 óráig

ismét

30 hangversenyt rendez

a

Vigadó termeiben

✦

Mindazoknak, akik nemcsak alkalomszerűen kívánnak a hangversenyekre járni, hanem azok rendszeres látogatásával zenei műveltségre törekszenek,

50%-os kedvezményt nyujtó

BÉRLETJEGYEKET

ad ki a Bizottság.

A Bizottság a harminc hangversenyt 10—10 hangversenyből álló

A), B) és C) bérletsorozatba

foglalja. Az egyes sorozatokon belül a hangversenyek rendszerint minden harmadik vasárnap kerülnek sorra.

A bérletek a következő kedvezményt nyujtják.

a) 50%-os kedvezmény a rendes helyárakból.

b) A bérletet váltó az egyugyanazon helyárú helyek közül a jelentkezés sorrendjében, a nekik legmegfelelőbb helyet választhatják.

c) A bérletjegyek a megfelelő ciklusban tartott felemelt helyárú hangversenyekre is érvényesek és a cikluson kívül eső hangversenyeken kedvezményes jegyek váltására jogosít.

d) Ingyen kapja a bérlő postán Siklós Albert, a Zeneművészeti Főiskola tanárának szerkesztésében kéthetenkint megjelenő »A ZENE« c. folyóiratot. »A ZENE« c. folyóirat részletesen ismerteti az egyes hangversenyek műsorszámait, továbbá élvezetesen tájékoztatja az olvasót a magyar és külföldi élet nevezetesebb zeneeseményei felől, népszerű zenetörténeti és esztétikai cikkeivel pedig az általános zenei műveltség mélyítését szolgálja.

Bérletek 1930 szeptember 15-étől válthatók a Népművelési Bizottságnál (IV. kerület, Szép-utca 5. félemelet 2 .Telefon: Automata 845—29).

Budapest székesfőváros házinyomdája 1931 — 8049